

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra en helt anden Tid

Struers udvikling fra næsten ingenting
til næsten købstad

Af Gunnar Sandfeld

FRA EN
HELT ANDEN TID

Af

GUNNAR SANDFELD

FRA EN HELT ANDEN TID

Struers udvikling
fra næsten ingenting til næsten købstad

1855-1900

Af
GUNNAR SANDFELD

Illustreret

Struer
CHRISTENSENS BOGFORLAG
I KOMMISSION

1955

CHRISTENSENS BOGTRYKKERI STRUER 3449

INDLEDNING

Dette er historien om en dansk provinsbys udvikling i anden halvdel af det 19. århundrede fra næsten ingenting til næsten købstad og tillige historien om menneskelige livsforhold og samfundsforhold så helt forskellige fra vore i eet og alt, så fremmede og uvirkelige for os i dag, at det næsten ikke er til at forstå, at de kun ligger et par menneskealdre borte, og at mange mennesker fra den tid stadig går lyslevende om iblandt os. Aldrig før i historien har mennesker under deres korte jordeliv oplevet sådanne omvæltninger i alle forhold og begreber som den generation, der fødtes omkring 1870. Det vil lyse frem på næsten hver side i denne bog, hvor forskelligt alting dengang var fra nu, og derfor har jeg heller ikke kunnet finde noget bedre at kalde den end: »Fra en helt anden tid«. I denne titel ligger også udtrykt, at bogen er meget andet og mere end et stykke ren lokalhistorie. Den er tænkt som et bidrag til studiet af et endnu ret uopdyrket felt: stationsbyens kulturhistorie. Det er hele »atmosfæren« i et lille provinsbysamfund i slutningen af 19. århundrede, som er forsøgt genoplivet.

Et overblik over indholdsfortegnelsen vil hurtigt vise, at bogens kapitler er opstillet efter en fast plan; men det er naturligvis ikke nødvendigt for læseren at følge denne plan slavisk — tværtimod; jeg har netop samtidig bestræbt mig for at forme de enkelte kapitler således, at de kan læses hver for sig ganske uafhængigt af hinanden, og det kan ligefrem anbefales, navnlig de ikke-lokalkendte læsere, at begynde med kapitler af mere almen kulturhistorisk interesse som f. eks. første dels kap. V—VII, anden dels kap. II og V—VII eller hele tredie del. Det vil ingen nævneværdige vanskeligheder

frembyde m.h.t. de forskellige optrædende personer, idet der i langt de fleste tilfælde vil kunne findes orienterende oplysninger om dem i afsnittet »*Personalia*« omme bag i bogen.

Jeg har undladt at give et omstændeligt og detaljeret kildehenvisningsapparat, ikke blot for at undgå, at bogen svulmede mere op, end godt var, men også for at undgå ethvert ydre skin af lærdom og videnskabelighed. Jeg må nøjes med her at anføre det store, hidtil så godt som ubenyttede kildemateriale, som den følgende fremstilling er bygget på:

Trykte kilder:

Struer Avis 1869—70

Holstebro Avis 1880—83

Struer Avis 1884—1900

Holstebro Dagblad 1889—95

Struer Dagblad 1892—1900

Fra 1899 aflægges af Holstebro Dagblad.

Utrykte kilder:

Rådhusarkivets papirer.

Rummer dokumenter vedr. fattigvæsen, skolevæsen, vejevæsen, brandvæsen, sundhedsvæsen, sociale foranstaltninger, erhvervsforhold o.s.v. fra 1890.

Forhandlingsprotokoller for Gimsing—Struer sogneråd
1872—94.

Forhandlingsprotokoller for Struer sogneråd 1895—1901.

Forhandlingsprotokollen 1865—72 synes at være gået tabt, vel forståeligt efter flg. beskrivelse af den i »Konkordia« 1915: »Den gamle Bog med de guldene, mølædte Blade, som ligger her uden Bind, har ... Tidens Tand ... taget haardt paa, saa Bladene nu smuldrer hen ved enhver ublid Berøring«. Men lærer V. Olesen (?) har gjort nogle notater derfra.

Copibog for Gimsing sogneråd 1872—77.

Bag i forhandlingsprotokollen.

Copibog for Gimsing sogneråd 1877—84

Copibog for Gimsing sogneråd 1884—89.

Disse kopibøger gengiver alle skrivelser udgået fra sognerådet.

Hovedbog for Gimsing sogneråd 1877 ff.

Gimsing kommunes hovedbog A og B 1890—94.

Struer kommunes hovedbog A og B 1895 ff.

Brandforsikringsprotokol for Gimsing sogn, Struer.

Beskrivelser og vurderinger til indtegnelse i den alm.
brandforsikring for landejendomme.

Arealberegning over grundene i Struer 1880
v. landinspektør *Rønn*, Holstebro.

Byplan over Struer 1880 v. landinspektør *Rønn*, Holstebro.

Hovedbog for Marskjærgaard 1876 (v. *T. W. Jensen*).

Regnskabsbog 1845 ff (v. *T. W. Jensen*).

Liber Daticus for Gimsing sognekald 1876 ff.

Kirkeprotokol 1887 ff.

Kirkebøgerne for Gimsing—Struer sognekald.

Communionbog for Gimsing.

Embedsbog for Gimsing skole.

Skoleprotokoller for Gimsing skole 1843 ff.

Regnskabsbog for velgørenhedsselskabet i Gimsing 1882—94.

Velgørenhedsselskabets protokol 1869—77.

»Slægterne Skak Jensen, Knudsen, Olufsen« v. *Emilie Olufsen*.

Mundtlige kilder:

Fru *Olga Buchholtz*.

Enkefru *K. Jensen*, Torvegade 51.

Frk. *I. Nissen*, Østergade 6.

Fhv. hotelejer *Poul Poulsen*, Skolegade.

Fhv. skoleinspektør *C. Kvistborg*, Torvegade.

Fhv. gårdejer *P. Holmgård*, Gimsing.

Aldersrentenyder *Jens Beck*, Gimsing.

Frk. *Birgitte Mikkelsen*, Gimsing.
Fru *K. Skallerup Nielsen*, Bjerggade 48.
Enkefru *Olesen*, Søndergade 25.
Enkefru *K. Thing*, Bredgade 2.
Hr. *Chr. Schjødt*, Søndergade 9.
Frk. *Oline Rohde*, Nordvestvej.
Hr. dyrlæge *E. Nielsen*, Bjerggade 44.

Af tidligere, spredte bidrag til Struers og Gimsings historie, som har været mig til nytte, skal nævnes:

J. Aldal: »Struers Historie indtil omtrent 1870«.
Hardsyssels Aarbog, 1924.

Et værdifuldt, men ikke særlig let læseligt arbejde, gør indgående rede for bebyggelsen og ejendomsforholdene i Struer indtil 1870 samt for havnens tilblivelse og jernbaneanlægget i 1865.

»Jyske Byer og deres Mænd« IX (1917). Afsnittet om Struer
v. *J. Krarup* og *Johns Buchholtz*.

»Konkordia«. Struer og Omegns Adresseblad,
udg. af fuldmægtig *P. L. Poulsen*, 1911—15.

Rummer en uvurderlig samling — oftest anonyme — artikler, f. eks. om skolevæsenet, Riffelskytteforeningen af 1863, Lystanlægget, Velgørenhedsselskabet af 1869, Gimsing kommunes første selvstændighedsår efter 1865 m. m., artikler, som det varmt anbefales læseren at give sig i lag med som supplerende læsning.

»Jul i Struer«, 1928—34, udg. af bogtrykker *E. Hansen*.

Heri bl. a. *Chr. Enevoldsen*: »Erindringer fra Krigsaaret 1864« (1929) og *Jens Thorgård*, U.S.A.: »Erindringer fra mine Drengaar i Struer« (1933).

P. Schou: »Konsul Mads Schou«. Hardsyssels Aarbog, 1935
(også som særtryk).

P. Schou: »Konsul Christian Schou«, 1939.

P. Schou: »Fra Schous Hotel i Begyndelsen af Aarhundredet«.
Hardsyssels Aarbog, 1945.

Chr. Daell: »Billeder fra Humlum Sogn og Stationsby
omkr. 1890«.

Tb. Chr. Møller: »Slægtsminder og egne Oplevelser«.

Einar Bertelsen: »Barndomsland og Ungdomsdage«.

Erindringer fra Struer, 1951.

Alle disse fem sidste bøger er overmåde læseværdige og ingenlunde gjort overflødige ved det her foreliggende arbejde. Ikke mindst Bertelsens bog må det stærkt anbefales at læse ved siden af bogen her.

V. Olesen: »Struer Haandværkerforening gennem 25 Aar«, 1909.

Aage Andresen: »I Strid og Fest, Glimt af K.F.U.M.'s Historie gennem Aarene«, 1939.

Truels Albertsen: Interviews med fru Olga Buchholtz, Amts-Bladet april—maj 1951.

Søren Vasegård: Artikkell om Struer i Jyllandsposten 31/12 1929.

Finn H. Lauridsen: »Da toldbodpakhuset i Struer blev oversvømmet i 1839«, Struer Dagblad, 24/8 1953.

Finn H. Lauridsen: »Da man vilde lukke Limfjorden ved Odde-sund«, Struer Dagblad, 14/7 1953.

Sven Hiorth Lorenzen: »Huset«.

Maskinskrevne minder fra lægeboligen på Eybersvej, intime og rent private og derfor af mig benyttet med største diskretion. Venligst overladt mig af forfatteren.

Hans Vald. Gregersens artikkel om Struer i *Danmark før og nu*, III, er ikke benyttet, da den ikke indeholder væsentligt nyt, men der skal her henvises til den ikke mindst for dens smukke og interessante illustrationer.

En del oplysninger vedr. erhvervsforhold og personalia har jeg — foruden gennem kirkebøgerne, de lokale dagblades nekrologer og mundtlige meddelelser — hentet fra opslagsværker som:

Oluf Nielsen: »Hjerm—Ginding Herred« 1893.

»Dansk Handel og Industri« Odense 1934.

J. la Cour: »Store danske Gaarde« 1907 ff.

J. J. Hansen: »Større danske Landbrug« Bind VII.

»Harsyssels Degnehistorie« v. E. Poulsen (1931—34).

S. Elvius: »Danmarks Præstehistorie« 1869—1914.

M. Grobshennig og Th. Hauch Fausbøll: »Danmarks Præstehistorie« 1884—1911.

»Den danske Lægestand«, »Juridisk Stat« o. lign. »stater«.

Endelig har jeg hentet enkelte træk til belysning af tidens kultur fra:

Marie Spiers: »Teaterminder« 1910.

Larsen Ledet: »Mit Livs Karussel« I og II 1945 ff.

Otto Rung: »Fra min Klunketid« 1942.

Sv. Møller Kristensen: »Digteren og Samfundet« II 1945.

»Danmarks Kultur v. Aar 1900«.

Tilbage står blot at rette en varm tak til alle de mange, som på den ene og den anden måde har hjulpet med til, at dette arbejde kunde begyndes, fortsættes og fuldendes, og som har vist mig en enestående velvilje og tillid:

Jeg takker borgmester *G. Husted* og kæmner *A. Christensen* for tilladelsen til frit at benytte arkivet på rådhusets loft og at hjemlåne den store mængde forhandlingsprotokoller, kopibøger og regnskabsbøger, provst *K. Steffensen*, førstelærer *Skovbakke*, landinspektør *J. Bjerre*, godsejer *A. Olufsen*, isenkræmmer *T. W. Jensen* for lån af alt det øvrige utrykte materiale, fotograf *Alfr. Frandsen* for hjælp til fremskaffelse af billedmaterialet, bibliotekar *H. Hansen* for aldrig svigtende hjælpsomhed og imødekommenhed, når det gjaldt at fremskaffe nødvendigt materiale, og for den store omhu, der altid blev udvist for at gøre det hyggeligt og bekvemt for mig under arbejdet med gennempløjning af de utallige avisårgange, og redaktør *H. Thorsen* for tilsvarende hjælpsomhed og imødekommenhed, hvergang jeg har skullet studere de årgange af *Dagbladet*, som ikke findes på biblioteket. Jeg er også mange en tak skyldig for beredvillige oplysninger om familieforhold m. m., men først og fremmest må jeg nævne hr. forretningsfører *P. Schou*, Skive, fru *Karen Olufsen*, Kvistrup, fru *Olga Buchholtz*, Struer, og hr. apotheker *A. Schou*, Århus.

Jeg takker her desuden *A/S Struer Bank* og *Historisk Samfund for Ringkøbing Amt* for tilskud til bogens trykning, *Struer byråd*

for tilsagn om støtte og de hundreder af prænumeraerter for den store tillid, de har vist mig på forhånd, herunder ikke mindst *Struer Turistforening*, *Struer Bibliotek* og *Sparekassen for Struer og Omegn*.

En særlig varm tak skylder jeg mine mange mundtlige meddelere for det utal af levende småtræk, hvormed jeg har kunnet krydre fremstillingen, og de mange timers hyggelige og fornøjelige samvær — for *mig* også rent personligt berigende.

Og sidst, men ikke mindst, må jeg takke min gamle elev, arkivar *Finn H. Lauridsen*, Århus, som har fulgt mit arbejde med den største interesse, gjort mig den store tjeneste at læse mit manuskript igennem flere gange og forsyne det med kritiske og oplysende bemærkninger og givet mig de opmuntringer og skub fremefter, som var nødvendige, når jeg var ved at tabe modet over for det bjerg af kildemateriale, der havde hobet sig op, og nærede bekymringer for evnernes tilstrækkelighed.

INDHOLDSOVERSIGT

FØRSTE DEL

I.	Byen ved fjorden	17
	Beskrivelse af Struers udseende ved 80'ernes begyndelse.	
II.	»Oppe i kommunen«	33
	Beskrivelse af Gimsing landsogn ved samme tid. Træk af livet på landet, det fede Østerby og det magre fælledområde.	
III.	Struers forbindelse med omverdenen	43
	Havnen. Sejlskibene. Priors dampskibe. D.F.D.S. Havneudvidelser. Ophalerbedding. Toldstedet. Jernbanen og jernbanetrafikken. Dagvognskørsel. Postvæsen og telegraf. Landpost. De første telefoner.	
IV.	Hvad levede man af i den lille by ved fjorden?	60
	Jernbanen. Havnen. Fiskeri og fiskeeksport. Østersdepotet i Struer. Industrielle virksomheder. Håndværk. Handel. Gæstgiveri og beværtning. Hoteller. Pengeinstitutioner. Akademikere. Den skarpe sociale lagdeling.	
V.	Hvordan levede man? Lidt om levestof og leveomkostninger	83
VI.	Sundhedstilstanden	90
	Boligforhold. Sanitære forhold. Vandforsyning. Latriner og »hushpriveter«. Den personlige renlighed. Badning. Levnedsmiddelbehandling. Kødkontrol og sundhedsvedtægt. Sygdomme. Lægevæsen. Dødelighed. Epidemihus. Lighus. Apotek. Sygekasse. Sygeforening. Tandpleje. Mirakelkure. Overtro.	

VII.	Lidt om moralen og ordenens håndhævelse	113
	Uopdragen og »afsporet« ungdom. Offentlige baller. Løssagtighed. Moralens blandt »bedre folk«. Drikkeriet. Afholdsbevægelse. Gadeorden. Politiet. Gendarmerne. Arresthus og politistation.	

ANDEN DEL

I.	De skiftende sogneråd og deres mænd	126
	Fra Gimsing kommunes udskillelse fra Hjerm til Struer kommunes udskillelse fra Gimsing.	
II.	Skatter og budgetter	149
	De beskedne offentlige udgifter og »paradisiske« beskatningsforhold. Den vilkårlige skatteligning.	
III.	Byens gader og vejene ude i sognet	160
IV.	Byen får gadebelysning	173
	De første beskedne petroleumslugter 1889. Gasværket opføres efter mange besværligheder 1897.	
V.	Fattigdommen, vi næsten har glemt	181
	Den håbløse fattigdom. Det offentlige passivitet. Den private godgørenhed. Velgørenhedsselskabet af 1869. Den offentlige forsorg. Fattighjælp. Fattiggård. De ugifte mødre. Børneforsorg. Bortlicitering. Plejehjemsforeningen. Alderdomsunderstøttelse.	
VI.	Skolevæsenet i sognet og i byen	211
	Sognets eneste skole i mange år i Gimsing. Den første offentlige skole i Struer 1870. Friskolen 1875 og de mange private skoler. Pigeskolen i Bjerggade 1877. Fællesskolen på Bjerget 1885. Det stadig stigende børnetal og de stadig stigende udgifter. Udvidelse af borgerskolen 1893. Skolen i Gimsing. Søndre Gimsing skole oprettes 1889. Realskolen. De private pigeskoler. Teknisk skole.	
VII.	Brandvæsen	235

TREDIE DEL

I.	Lidt om åndslivet	242
	Teater. Oplæsning. Koncerter. Dilettantoptræden. Sangforeninger. Foredrag. Bogkultur og læsning.	

II. Aviserne	262
Mislykket forsøg 1869—70. »Struer Avis« og »Holstebro Dagblad«. »Struer Dagblad«. Beskrivelse og karakteristik af tidens aviser.	
III. Struer i fest og glæde	270
Folkelige forlystelser. De første markeder. Folkefester. Foreningsliv. Bazarer. Byens originaler. Lystanlæggets tilblivelse. Sport og gymnastik. Den store oversvømmelse 1895.	
IV. Det politiske liv	295
Højre og venstre. Begyndende socialisme. Folketingsvalg i Holstebro. Ny valgkredsordning i 1894. Bestræbelser for en Struervalgkreds. De første valg i Vinderup.	

FJERDE DEL

I. Struer får sin egen kirke og kirkegård. Sognet deles. Træk af det kirkelige liv	314
II. Gimsing og Struer skilles endelig og bliver to kommuner	341
Striden om Galgebjerg. Overenskomst om betingelserne. De nye sogneråd vælges i hver kommune.	

FEMTE DEL

Personalialia	356
Oplysninger om de i bogen optrædende personer.	

BILLEDFORTEGNELSE

- Indkørslen til Struer station i 80'erne. (Den originale plade tilhører fotograf A. Frandsen, Søndergade 5).
- Banegården og Torngård o. 1870. (Efter gl. billede tilh. stationsforstanderens kontor).
- Udsigt fra banen hen ad Struer Gade i 70'erne. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Udsigt over havnen i 70'erne. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Gammelt og nyt mødes på Østergade i 80'erne. (Efter gl. postkort fra årene før 1. verdenskrig).
- Østergade 1898. (Pladen tilh. A. Frandsen).

- Gimsing set fra Bavnehøjen i begyndelsen af vort århundrede. (Efter gl. fotografi tilh. godsejer A. Olufsen).
- Gimsinghoveds gamle hovedbygning (som foregående billede).
- Havnen med »Søndagsdamperen« i slutningen af 90'erne. (Pladen tilhører A. Frandsen).
- Ophalerbeddingen fra 1893. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Struer banegård set udefra i 70'erne. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Thybanen anlægges 1880. (Efter gl. billede på Struer Museum).
- Det gamle posthus på Østergade 1897. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Den gamle vindmølle på bjerget. (Kliché fra E. Bertelsen »Barndomsland og Ungdomsdage«).
- J. Laursens skibsbyggeri i Strandgade 1886. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Østergade set fra Springvandstorvet 1887. (Kliché fra Bertelsens bog).
- Wejlstrups gamle gæstgivergård i dens sidste skikkelse som afholdshotel. (Fotografi fra 1920'erne tilh. A. Frandsen).
- Fotograf A. B. Hansens atelier på Banegårdsvej o. 1875. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Eybersvej 1891. (Billedet tilh. musæet).
- Det gamle hjælpeapothek i Ålkjærs hus 1884. (Kliché fra Bertelsens bog).
- Konservativ opfattelse af gendarmerne. (Efter tegning i »Punch« 1890).
- Købmand T. W. Jensen og hans familie o. 1886. (Kliché fra Bertelsens bog).
- 4 generationer af dynastiet Schou i 1887. (Efter billede i J. Aldals »Struers historie til o. 1870«).
- Søndergade 1893. (Kliché fra Bertelsens bog).
- Bryggergade 1893. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Hjørnet af Kirkegade 1886. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Den gamle Struer skole i Søndergade. Billede fra o. 1889. (Kliché fra Bertelsens bog).
- Realskolen i Søndergade. Billede fra tiden før 1. verdenskrig. (Kliché fra Bertelsens bog).
- Borgerskolen på bjerget o. 1895. (Efter gl. postkort).
- Sognerådsbekymringer ved de mange skoleudgifter. (Efter tegning i »Punch« 1886).
- Det gamle sprøjtehus i Bjerggade. (Efter gl. postkort).
- Struer amatørrer opfører »Æ Bindstouw« 1890 (efter gl. billede, tilh. apotheker A. Schou, Århus).
- Det gamle Hotel Struer (efter gl. postkort).
- En »søndagsrytter« fra 90'erne (gl. fotografi af ukendt person, har tilh. fru K. Thing).
- Den store oversvømmelse i dec. 1895. (Pladen tilh. A. Frandsen).
- Folketingsvalg ved kåring. (Efter tegning i »Punch« 1889).
- Gimsing kirke. (Efter gl. postkort).
- Højtidsoffer. (Efter tegning i »Punch« 1888).
- Struer ny kirke set fra Vrallen 1893. (Pladen tilh. A. Frandsen).

Kort over Struer,

tegnet efter banens anlæggelse (1865) og før udgravningen af østre havnebassin (1867).

Kystlinjen følger fra Holstebrovej i vest nogenlunde den nuværende banelinje og skærer derefter, hvor det gule begynder, ind over nuv. Fjordvej. På det sidste stykke inden havnepladsen, har kystlinjen løbet foran rådhusets trappe og lige bagom forhusene på Østergade (17-25). På den gamle havneplads ligger i dag Fiskergade med det gamle posthus og Struer bank og ejendommene Østergade 29 og 31. Østre mole er den nuv. tværmole med Sarpsborgpigen. Kystlinjen herfra og hen til Vralen følger først den nuv. havnekaj og derefter rampen op mod godsbanegården. Øst for banen ud mod Venø Bugt på matrikel numrene 40, 121 og 24a ligger idag de store lokomotivremiser og på nr. 23a og 41 statsbanernes kulgård. Den nuv. jernbanelinje går i en stor bue østen om den gamle kystlinje.

Vest for Holstebrovej ligger Chr. Enevoldsens marker og hans gamle gård, som brændte i 1880. Den lå, hvor nu Voldgade begynder, men genopførtes et stykke sydligere ved den ny Ølbyvej, der blev anlagt i forlængelse af Vestergade. Vestergade, den endnu næsten ubebyggede landevej ned til Struer Gade, er let kendelig. Det samme gælder Reberbanen, Struerdalvej og Søndergade.

Det gamle byareal er indrammet af en tyk sort streg mellem punkterne A, B, C, D og E. Men bebyggelsen kom i den periode, som bogen omhandler, ikke væsentligt uden for byggelinjen af 1875 (se 1. kapitel), som er markeret ved den anden tyk sort streg fra banegården syd om matr. 15, 12k, 33c, tværs over matr. 14d og 14a, og videre syd om matr. 44b over til Holstebrovej.

Matr. 18c, 19e, 16f og 44b (fra o. 1880 Mundbergs jorder) blev til Korsgade-Langgade, Mundbergs Allé og Anlæggets østlige del. Matr. 14a (T.W. Jensens mark): Torvegade, Enggade, Anlægsvej og Anlæggets østlige del. Matr. 14d (Stokholms mark): Kirkegade, Kirkepladsen og ældre del af kirkegården. Matr. 14c og 12d (konsul Schous mark): nye kirkegård, Bredgade, Fjordglimt, Kirkebakken, Rosenvængets vestlige side og Ringgade på strækningen mellem Krematoriet og „Ringgården”. Matr. 33 abc. m. m. (A. F. Schous teglværk): Smedegade, Tegltorvet. Matr. 15a (gæstg. Thorgaards mark, før 1883 konsul Schous): Rosenvængets østlige side. Ringgade med gamle sportsplads og Søndergades vestlige side ned til lægeboligen overfor Danmarksgade. Matr. 15e og 13a (Præstegårdens jorder): Ringgadekrydset, Søndergade ned til Buchholtz's vej, Jyllandsgade, Fynsgade til „Vilhelmshåb”, Nygade, Danmarksgade til Tårngade Venøgade og sydlige side af Rolighedstvejs vestende. Matr. 21b: gartneriet „Vilhelmshåb” med Ringgade 102-110. (Den gamle markvej nedover matr. 21b og 13a er nu helt forsvundet). Vejstumpen, som ses i den vestlige ende af matr. 12i og 23b er den første begyndelse til Tårngade, som idag munder ud ved bogstav C. Vandtårnet ligger på matr. 12b, Matr. 12i, 23b og 24a (vest for banen) er Fredensgade-Danmarksgadekvarteret, dengang endnu i Gimsing landdistrikt. Matr. 22b og 12c er Ringgade-Allégade-Fuglgårdsvej kvarteret.

I

BYEN VED FJORDEN

Man har sammenlignet *Struers* tilblivelse med *Esbjergs*, og det er ikke nogen helt dårlig sammenligning. De blev begge i samme tidsrum til af ingenting — nogle fiskerhuse og et par gårde, og i begge tilfælde var det havnen, der dannede udgangspunktet, og tilflytterne, der satte fart i udviklingen.

Aggertangens gennembrud i 1825 og 1839 skabte betingelser for skibsfart og handel på England, Hamborg og Norge fra de små byer i den vestlige Limfjordsegn og dermed løsrivelse fra det overmægtige Ålborgs herredømme, og de havde ikke været sene til at udnytte chancerne. Struer var hurtigt blevet en selvstændig ladeplads, hvor dygtige købmænd som konsul Rygård, P. Tang og N. M. Opstrup skabte en ret betydelig storhandel med egne skibe. Men mangelen af en havn måtte selvsagt føles som en hemsko på udviklingen. Skibene blev lossede og lastede direkte fra kysten ved hjælp af pramme eller ved at vognene simpelthen kørte ud til dem! Arbejdet på anlæggelsen af en havn ved Struer begyndte i 1855 på Holstebro borgerrepræsentations initiativ. Struer var jo kun en lille flække under Hjerm-Gimsing sogn og uden repræsentation i sogneforstanderskabet, og landborepræsentanterne dér interesserede sig ikke en smule for handel og skibsfart. Det blev altså en »Holstebro havn ved Struer«, der anlagdes, men først anlagt fik den naturligvis vidtrækkende betydning for Struer også.¹ Thyborøntangens gennembrud i 1867 øgede yderligere havnens betydning, og en plan om

¹ Om alt dette her blot skitserede: se J. Aldals »Struers Historie til omtrent 1870«.

at lukke Limfjorden ved Oddesund, som dukkede op i 1869 blev heldigvis forpurret, den havde interesse for fiskerne og navnlig lodsejerne ved Limfjordens lave kærstrækninger, men for byerne her vestpå ville den betyde økonomisk død og undergang, ja, for Thyborøn og Lemvig endda også druknedøden i tilfælde af ny stormflod. Nu var tanken ganske vist på forhånd dødsdømt, men den satte rigtignok sindene i bevægelse.²

Der var plads og alburum for driftige folk her i den lille limfjordsflække efter havnens anlæggelse i 1855 og næringsfrihedens gennemførelse ved loven af 1857, og da det ikke krævede større fremsyn at se, at den planlagte tværbane vestpå fra Langå før eller siden ville nå Struer og derved mangedoble havnens betydning, kan det ikke undre, at dygtige handelsmænd som f. eks. konsul M. Schou fra Holstebro fik lyst til at slå sig ned her, — så småt det end til en begyndelse måtte tage sig ud for andre længere borte fra set. Forbavsende hurtigt indfriedes da også deres forventninger; jernbanearbejderne skred rask fremad: 1863 åbnedes strækningen Langå-Viborg, 1864 Viborg-Skive og 1865 Skive-Struer, og dermed tog udviklingen for alvor fart. Som Johs. Buchholtz en gang har udtrykt det: »Struer er født i et lykkeligt Ægteskab mellem Jernbanen og Limfjordens Datter Havnen«. 150 mennesker, det var alt, hvad byen rummede, da jernbanen kom hertil, de kunne alle have fået plads i det første tog, der kørte ud fra den ny banegård. Men 15 år senere boede der allerede over 1000 mennesker i Struer, hundreder af små røde huse var skudt frem hen ad Struer Gade og op ad »Bjerget«.

Allerede 1866 var banen blevet ført videre til Holstebro, og da strækningerne Lunderskov-Esbjerg og Esbjerg-Holstebro var blevet gennemført 1874-75, var ringen sluttet, togene kunne nu løbe rundt fra Fredericia over Langå, Struer, Esbjerg og tilbage igen, men — for atter at citere Buchholtz — »et og andet Sted skal Lokomotiverne have Kul og Vand, Vognene smøres og rengøres ind- og udvendig, forsynes med Lygter og Skilte; et og andet Sted skal Togene oprangeres fra Grunden af, Lokomotiverne henstaa om Natten, naar der ikke køres, Personalet bo, og man valgte i stigende Grad Struer til alle disse Ting«. Struer blev med andre ord knudepunktet for

² Se nærmere: Finn Lauridsen i *Struer Dagblad* 14/7 1953.

Indkørslen til Struer station i 1880'erne mellem præstegårdsmarken tv. og Overhoved th. Bag præstegårdsmarken dukker husene på nuv. Søndergade frem. Lige tv. for teglværksskorstenen (på nuv. Tegltorv) ses taget af den ældste Struer skole (nu Søndergade 14) og et stykke th. herfor taget af Teglgården. Over Teglgårdens tag: husene på øvre del af Vestergade og th. herfor: husene på Bjerget. Bag teglværksskorstenen ses den såkaldte Westergårds plantage — også kaldet Mundbergs anlæg (ved nuv. Mundbergs Allé), og bagved igen skimtes Struergård eller Enevoldsens gård på nuv. Ølbyvej.

jernbanetrafikken i Nordvestjylland. Men naturligvis var der folk i Holstebro, der havde tiltænkt *deres* by denne rolle. De gjorde sig store anstrengelser ved deputationer til Århus og København og samtaler med finansudvalg og ministre; men det ser også ud til, at det var deres egne, der spændte ben for dem, idet mange Holstebroborgere var bange for, at de mange usselt aflønnede jernbanefunktionærer skulle falde kommunen til byrde!

Det næste store rykind af tilflyttere kom med Thybanens åbning i 82.

Struer var blevet trafikknudepunkt. Men det var endnu i 1882 vanskeligt at kalde den en rigtig by. At komme til Struer var for en fremmed nærmest som at komme til en russisk landsby: en lang gade fra banegården og et stykke op ad nuv. Vestergade, der oftest var et temmelig ufremkommeligt morads af pløre og ælte og om

aftenen helt uden lys. I mørke vinteraftener måtte man simpelthen bevæbne sig med staldlygter for at undgå de allerværste mudderpøle. »Lad endelig ikke Børn passere Gangstien paa Jernbanevejen i Struer uden at være forsynede med resolute Barnepiger«, skriver en ven af tørre strømper i *Struer Avis* 23/12 1884, »da der midt paa den offentlige Sti findes Huller fulde af Mudder og Vand, hvori Børn meget let kan omkomme. Voksne, som har tilstrækkelig lange Ben, kan dog bunde til Knæerne(!), hvad jeg erfarede i Lørdags Aftes«. Der var så godt som ingenting i den by udover en jernbane og en havn og nogle store forretninger. Der var intet kloakvæsen, intet vandværk, ingen kirke, ingen politistation, intet apotek, ingen gadebelysning, knap nok en ordentlig skole, og kun et yderst primitivt brandvæsen. Det var forfærdelig småt og landsbyagtigt alt sammen, og selvom der i de nærmest følgende år kom både borger-skole, realskole, gadebrolægning, gadelygter, apotek og forbedret brandvæsen o.s.v., har det nok alligevel været lidt af det vilde vesten at komme til for de mange jernbaneembedsmænd, der blev dirigeret hertil, da i 1888 byen yderligere gjordes til centrum for 5. trafiksektion. Viborg, der siden 1881 havde været sæde for sektionen, har følt lidt af det samme, som Struer kom til at føle i 1932, da man flyttede sektionskontorerne igen. Viborg byråd bad så mindeligt ministeriet om at lade Viborg beholde sine embedsmænd, men forgæves. Ministeriet svarede 17/1 1888, at Struer af forskellige grunde egnede sig bedre til at være sæde for sektionsbestyrelsen end Viborg, hvor den forøvrigt også kun rent midlertidigt havde været etableret.

Vi vil nu prøve at tegne et billede af den lille by, som den lå der ved fjorden o. 1880, og som den udvidede sin bebyggelse indtil århundredskiftet.

I øst gik Venø bugt helt ind til statsbanernes nuværende kulgård og remiser. Her lå den såkaldte Østerby, en klat huse, delvis bevaret den dag idag; hovedsagelig beboet af arbejdere og fiskere og temmelig afsondret fra den øvrige by. Peter Drejers lille hvide vinkelhus længst ude ved brinken på den grønne toft måtte i det ny århundrede vige for statsbanernes sorte kuldynger, brinken med de græssende gedebukke blev til losseplads, og den friske strand nedenfor blev ved baneforlægningen ad en kæmpedæmning til den uhum-ske »Spejdersø«. Jernbanen lå dengang vest for denne bydel som

Struer station o. 1870. I baggrunden tv. den gamle Torngård (fra 1875, efter sogneadskillelsen fra Hjerm, Gimsing kirkes præstegård. Den nordre længe nu Struer Museum). I forgrunden ramperne til brug ved kreaturtransporten. Th. for stationsbygningen skimtes bygningerne på bakken ovenfor teglværket.

en spærrebom, og det lykkedes aldrig at få en tilfredsstillende ordning med statsbanerne om en vej herfra over baneterrænet til den såkaldte Dusebergsvej (Danmarksgade), så hvis beboerne vilde til Struer, måtte de trave ad en vej, der næppe fortjente dette navn, om til havnen. Den var til tider så æltet, at man ikke kunde komme frem uden at tage den halve vej med sig på støvlerne.

Mellem Venø bugt og Struer bugt stak Vrallen frem med sin spids mod nord ligesom idag, men hvilken forskel alligevel! Når bortses fra gården Overhoved lå den ganske uden bebyggelse, et herligt stykke natur, en vældig tumleplads for struerbørnene og et yndet mål for de voksnes søndagsspadereture. Hvor slagteriet nu ligger, stod fiskerne og bødede deres garn. Langs stranden peb, fløjtede og skræppede det af viber, måger, ryler og præstekraver; oppe i græsset hørtes fårenes hyggelige brægen, og i maj-juni dækkedes hele næsset af et tæppe af små røde blomster, »dagligt brød« kaldet, så tæt, at man inde fra Struer kunde se Vrallen »lyse som i morgenrødens skær«. Ødelæggelsens vederstyggelighed begyndte først, da slagteriet blev bygget i 1912, og det inderste af Vrallen forvandledes

til oplagsplads for svinehår, blodsammenklistrede børster, der i stedet for duftende blomster gav rådden stank og skyer af spyfluer.

Det store havneområde, som idag ligger mellem slagteriet og kulkranen, var åbent vand helt ind til banegårdsterrænet. Først efter århundredskiftet blev her slået en spunsvæg op og påfyldning påbegyndt. Havnen var to små bassiner omkring en tværmole, og havnepladsen med toldbod (siden veget for højbanens dæmning) og et utal af oplagsskure gik helt op til postgården (nu Andelsbanken) og Kompagnigården (Schous hotel). Vest for den lange havnemole var der igen helt åbent vand, og endnu i 1880 gik fjorden næsten helt ind til Østergade mellem nuv. Fiskergade og Lille Torv; strandlinjen gik f. eks. *syd* om det nuværende rådhus! På dette sted lå købmand P. Tangs bro, før 1855 byens eneste anløbssted (Man stødte på de svære egestolper ved udgravning af grunden til det nye rådhus i 1920). Men da Thybanen skulde anlægges o. 1880, måtte der foretages store opfyldninger på denne strækning og ligeledes nedenfor »Bjerget«, hvor vandet tidligere havde beskyttet selve skrænten. Der lever endnu folk, der i barndomsårene har badet fra bjerget! De klædte sig af i buskomhegnede gryder og løb derfra lige ned i det friske vand. Og om vinteren kælkede de ned her og lige ud på isen!

Kun ad en smal sti kunde man denne vej komme til byen. Den, der kom kørende nordfra til Struer, måtte endnu i 1880 om ad Struer Gade (Vestergade). Men da banen var anlagt på opfyldningen, begyndte Strandgade at krybe vestpå stykke for stykke i området mellem banen og bjerget. Bjerget selv strakte sig helt ud til Holstebrovej, hvor det endte i en stejl skrænt, men allerede i begyndelsen af 80'erne begyndte den at forvandles til en kæmpegrusgrav; det vældige byggeri, som den livlige befolkningsforøgelse nødvendiggjorde, skabte et stort behov for grus og sand, og år for år gravede man sig længere og længere østpå.

Byens areal lå indenfor en linje, som fulgte Holstebrovej nede fra kanalen og op til nuværende Ringgade — med fradrag af hjørnegrunden matr. 16 —. Her bøjede linjen østpå og fulgte Ringgade indtil nuværende Bredgadekryds for derefter at følge Struerdalvej over til Gimsingvejen. Nordpå fulgte den nuværende Tårngade indtil Matr. 27, bøjede et lille stykke mod vest og så atter mod nord langs vestsiden af Matr. 27 til nuværende Fynsgade, langs

denne tilbage til Tårngade og derfra i lige linje næsten ned til nuværende Rolighedsvej og endelig østpå bagom Matr. 12 til jernbaneterrænet. Men kun en brøkdel af dette område var bebygget.

Indtil 1870 havde bebyggelsen været meget spredt. Losse- og Ladepladsen Struer regnedes for landdistrikt og faldt som følge deraf ind under brandvedtægterne for landbygninger. Mange af husene var endnu stråtækte. Men da stedet mere og mere begyndte at ligne en by, opstod der et alvorligt problem, som sognerådet forelagde justitsministeriet i februar 1873: »Da Befolkningen i Struer Losse- og Ladeplads i de senere Aar stadig har tiltaget, er der som Følge deraf Aar for Aar mange Bygninger opførte; hidtil har det været nogenlunde muligt at faa de fornødne Byggepladser, men nu bliver det meget vanskeligt, indskjønndt [— sådan står der! og der menes: *idet* —] der ligger flere som ikke kan afbenyttes da de ligger indenfor en Afstand af 20 Alen fra brandfarlige Bygninger. Amtet har enkelte Gange givet Tilladelse til at opføre ikke brandfarlige Bygninger indenfor denne Afstand, men i den senere Tid bestemt nægtet at give Tilladelse, hvorved der vilde vindes mange Byggeplaser«. Man bad da om dispensation fra brandlovens strenge bestemmelser for Struer, når man lovede, at der ikke i fremtiden opførtes brandfarlige bygninger indenfor en afstand af 20 alen. Kunde det ikke bevilges, vilde det meget hæmme Struers udvidelse og opkomst, og man kunde ikke indse, at den offentlige sikkerhed vilde lide noget ved denne fritagelse, så meget mindre som de brandfarlige bygningers antal år for år blev mindre. Ministeriet gik ikke med på det forslag, og man var lige vidt. I febr. 1874 foreslog så amtet, at man skulde gøre forsøg på at få Struer ind under købstadsbygningsloven; men det havde sognerådet betænkeligheder ved af hensyn til 15-16 beboere, som ejede brandfarlige huse, og som ikke magtede at ombygge dem til ikke brandfarlige, da de var fattige og børnerige. Men hvis amtet mente, at tagspån, tagfilt og tagpap var lovlige og ikke brandfarlige tækningsmaterialer, vilde det hæve en del af sognerådets betænkeligheder, da alle huse kunde bære disse tæknings, hvorimod kun meget få kunde bære tagsten uden at skulle ombygges fra grunden af(!). Det blev så til, at Struer efter amtets tilskyndelse ansøgte ministeriet om at få et bygningsreglement som det, en anden Ladeplads, Nørre-Sundby, nylig havde fået.

Ved bekendtgørelse af 7/6 1875 blev Struer Losse- og Ladeplads lagt under byggevedtægten for købstæder indenfor en nærmere angivet byggelinje. Dog skulde de ubebyggede arealer indenfor denne linje fortsat falde ind under de for landbygninger gældende bestemmelser, indtil ejeren solgte jord til byggepladser indenfor en afstand af 50 alen fra andre bygninger. Når det skete, skulde ejerens *bele* areal ind under det ny reglement.

Denne byggelinje af 1875 havde et ret naturligt forløb og kan endnu tydelig følges langs skrænterne, der løber fra banegården nedenom Gymnasiets gymnastikhus og Buchholtz's hus og have, ovenom Folkets hus og Bendix' tømmerhandel til Kirkegade. Herfra løb linjen videre ned til bogtrykker Christensens hus, fulgte herfra langs markedspladsen til Frelsens hær og videre langs skråningen i anlægget bagom pavillonen til Mundbergs Allé, langs Reberbanen til Vestergade udfor Nørregade, tværs over Vestergade og langs dennes nordside til Holstebrovej. Hvad der lå uden for denne byggelinje, var åbne marker tilhørende byens rigmænd og præsteembedet, og fordelingen var omkr. 1880 følgende:

Konsul Schou og partikulier Mundberg ejede al den jord, som nu er blevet til Korsgade-Langgadekvarteret og gartneriet Struerdal. Derefter kom T. W. Jensens mark, idag: Torvegade og Anlægsvej helt op til Ringgade, samt det meste af lystanlægget. Marken strakte sig helt indenfor byggelinjen, og den blev endnu pløjet helt ud til Vestergade mellem Anlægsvej og Torvegade. Købmand Stokholm ejede de marker, som idag er Kirkegade, kirkepladsen og kirkegården, både den gamle og den ny, konsul Schou alt mellem kirkegården og Rosenvænget og helt over til Struerdalvej overfor sportspladsen og Gimsinghovedvej, og gæstgiver Laust Thorgård resten af stykket ud til Søndergade fra præstegårdshaven til Galgebjerg. Præstegårdens jorder var hele arealet i trekanten mellem banen, Søndergade og Tårngade — undtaget Vilhelmshåb, der ejedes af maler Ålkjær, som tidligere havde været jordbruger i Gimsing, men havde solgt sin jord til gårdejer Peder Poulsen Kvistborg.

Den, der i begyndelsen af 80'erne kom til Struer med toget, kom kørende gennem en ret smal banegrav mellem Overhoved og præstegårdsmarken ind til en banegård, der lå helt åbent og frit. Byen så han endnu ikke meget til. Uden for stationen så han blot en stor mark hæve sig mod syd med det ny »Vilhelmshåb« (bygget 1883)

Udsigt fra banen hen ad Struer Gade i 1870'erne. Tv. Banegårdsvej med fotograf Hansens gamle atelier og vognmand Bjerregårds endnu eksisterende ejendom (nuv. Østergade 34). Bag den: Hotel Struer (nu Digmanns hus), og lidt længere tilbage th.: fiskeeksportør Chr. Mikkelsens hus (nu Hotel Struer, tidligere Stigårds Hotel). På højre side af Struer Gade ses først Smith Knudsens ejendom, derefter konsul Schous tømmerplads. Foreløbig ingen bebyggelse på denne side før vi kommer vest for nuv. Rådhusplads. Bag Schous tømmerstabler ses den gamle Marskjærgård (før ombygningen i 1876) og købmand P. Tangs i 1952 nedrevne hus (Østergade 10). Bag drejeskiven: den gamle tollbod. En vej fører her fra Banegårdsvej ud til havnen og over Overhoved til Østerbyen. I baggr. fra v.: Westergårds plantage, Vestergades øvre del og Bjerget med Alkjærs mølle.

som en ø i det bølgende korn oppe til venstre. Til højre, på toppen af en høj skrænt, så han præstegården, den gamle Torngårds strå-tækte lade og teglstensbelagte nordre længe, og et stykke neden for skrænten, på en ussel stump vej i en dyb ukrudtbevokset og leret sænkning, trafikinspektør Baches og overbanemester Ravns rød-stenshuse (nuv. Jernbanegades nr. 3 og 5. Nr. 4 lige overfor er fra 1884). Navnlig trafikinspektørens hus tog sig hyggeligt ud; det havde efeu op ad muren og var ganske uden det middelalderlige fæstningspræg, som det siden fik ved en besynderlig tilbygning i 1907.

Nede i lavningen mod vest sås byens første samling huse liggende hulter til bulter omkring Hotel Struer og øvre på den stejle sognevej, der snoede sig op forbi præstegården (Søndergade) en række små-

huse. Bag dem igen sås den store teglværksskorsten og slagter Bol-drups ejendom højt tronende på lerskrænten over teglværkets grund. Men et bedre overblik kunde den fremmede få ved at følge jernbane-skinneerne derhen, hvor de endte i en drejeskive på toppen af en skrænt, der faldt brat af mod vest, dér hvor idag den lange bazar-bygning tager sin begyndelse. Her oppe fra så han over byens røde tage de høje bymarker hæve sig i syd og vestpå »Bjerget« med dets knejsende vindmølle — byens vartegn, før kirken kom,³ dets mylder af småhuse og dets stejle, skarptafskårne fald mod fjorden. Han så ud over havnen, fjorden, kildæmningen til de vældige lyng-bakker bag Kilen, endnu helt uden skovbevoksning. Smukt og male-risk lå den lille bitte by, og hyggelig så den ud; og selvom den ved nærmere øjesyn ingenlunde viste sig at være nogen ligefrem skøn-hedsåbenbaring, var den i hvert fald endnu uden stilforvirringens vanskabte spir og forlorne stukkatur. Det var endnu hovedsagelig de lange, lave huse og gårde i den ældre harmoniske og ærlige stilart, der satte præg; men det ny var lige på trapperne, og med det voldsomme byggeri, der netop satte ind, gik Struer — som andre stationsbyer — sin uundgåelige skæbne imøde.

Fra banegårdsvejen åbnede sig en udsigt over havnen med told-bod og godsbanebygning, dog delvis dækket af en lidet pyntelig op-lagsplads. Senere blev denne plads til mere pyntelige haver for højere jernbaneembedsmænd. Men med højbanens anlæg i begyn-delsen af 1920'erne lukkedes denne udsigt for stedse af en høj dæm-ning, og som om det ikke allerede var nok, lagdes der yderligere foran denne i hele dens udstrækning den førnævnte bazarbygning, lang, grå og trøstesløs (1924).

Struer Gade, som nuv. Østergade vest for det trekantede torv den-gang kaldtes, var i begyndelsen af 80'erne endnu kun ganske lidt bebygget på nordre side, lå altså åben og særdeles vindblæst ud mod havnen og fjorden. Her lå løjtnant *Smith Knudsens hus* (bygget i beg. af 70'erne) og *konsul M. Schous* store flotte nyopførte ejendom (bygget 1881. Nu Østergade 29). På Struer Banks nuværende plads lå Schous tømmerlager. Derefter kom en stor, åben grund tilhørende *købmand Opstrup* (først bebygget 1898-99) og Østerskompagniets

³ Efter sigende har der tidligere været endnu to vindmøller i Struer: En på nuværende Kirkegade nr. 17 (karetmager Græsborg) og en på »Vestervold« (hvor Stephan Aggers gartneri nu ligger).

Udsigt over havnen, fjorden og Kilen med dæmningen i 1870'erne. Nærmest ved: østre havnebassin fra 1867, bag tværmolen: ældste havnebassin fra 1855-56. Bagved igen: Østersbroen.

grund med *justitsråd Poulsens* villa (ombygget 1889, nu café »Centrum« m. m.) og tilhørende have ud mod fjorden og »Østersbroen«. En vej førte her over den nyanlagte thybane ud til Østersbroen og »Østerskælderens«. Det gamle ledvogterhus gemmer sig endnu inde mellem jernbanedæmningen og Østergades husrække.

På den nuværende Rådhusplads (for størstedelen inddæmnet og opfyldt o. 1880) lå *bager Andersens* serveringshave (efter 1900 kaldt »Holleris Have«) og *købmand T. W. Jensens* tømmerplads. Vest for denne igen lå *Jesper Lauridsens* gæstgiveri og det hus, hvor *købmand H. C. Jørgensen* havde butik, »på byens bedste strøg«, som han sagde (nuv. nr. 7 og 5, bygget i beg. af 70'erne og endnu så temmelig uforandrede), og *sognefoged Agerschous* hus (bygget 1881, men forlængst borte igen, idet det i 1917 måtte vige for den statelige bygning, der idag hedder Østergade 3). Omkring midten af 80'erne kom dertil *reblager Skallerups* hus (Østergade nr. 9).

Af huse på Struer Gades sydside — alle senere hen brændt, nedrevet eller ombygget til ukendelighed — var der: *postmester Thomsens* gård (nu Vareindkøbsforeningen og Andelsbanken, stærkt ombygget), *gæstgiver Sands* beværtning (nedrevet 1936 ved Bredgades anlæggelse), den gamle trefløjede *Kompagnigård* med *Laust Thor-*

Den smukke gamle og interessante købmandsgård (Opstrups; nu Østergade nr. 20, »Toldbodhus«) klemte inde mellem 80'ernes herligheder (tv. enkefru Opstrups hus fra 1887 med Struer Banks første lokaler; nu L. Pedersens forretning).

gårds beværtning i øst og *Schous Hotel* i vest (østfløjen fik 1887 tilbygget den nuværende teatersal, og hele komplekset ombyggedes totalt 1895), *snedker Mehlsens* hus (en lang, lav bygning, der lå et stykke borte fra vejen og i 1887 skjultes af enkefru Opstrups nyopførte ejendom (idag L. Pedersen), nedrevet 1898), *købmand Opstrups* smukke og særprægede gamle gård (nu nr. 20, »Toldbodhus«, efter 1. verdenskrig fuldstændig ombygget af den daværende ejer, blikkenslager Knoll (Korvig)), *købmand P. Tangs* gård (hvor nu slagter Schous butik ligger) og *købmand Stokholms* hus (nedbrændt 1886 og straks efter genopbygget i sin nuværende skikkelse) (Guldberg Andersens butik, nr. 18).

Den nuværende Kirkegade var en lille kort vejstump med et par huse, af hvilke det ældste var *bødker Nielsens* (bygget 1873). Lige syd herfor rejste købmand Stokholms mark sig stejlt i vejret; men fra midten af 80'erne begyndte husene at kravle højere og højere op ad bakken.

Videre hen ad Struer Gade mod vest lå *bager Andersens* hus bygget i 1866, nu Bykroen og bager Jegbjerg), *T. W. Jensens* lange

Østergade set fra det ny Schous Hotels vestre tårn 1898. Østergade 23-27 under opførelse. Fra venstre ses tagene af enkefru Opstrups hus (nu L. Pedersen) og det gamle Toldbodhus. Derefter følger på gadens sydside: nr. 18 (fra 1886), nr. 16 (fra 1866), nr. 14, T. W. Jensens gård (fra 1876), toldbetjent Rasmussens hus (nu nr. 12), P. Tangs hus og bager Eigårds hus. På nordre side ses tagene af nr. 17-21 (fra 1888 og 89), nuv. Rådhusplads med en stump af den gamle beværtningshave (senere kaldet Holleris Have) og manufakturhandler Aggers ejendom (fra 1888). Bag denne igen: gavlen af bødker Nielsens store hus på Springvandstorvet (fra 1885, nu nr. 1). Bag møllen borgerskolen (fra 1885) med tilbygning i syd (fra 1893). Oppe ad Vester-gade ses Apotheke (fra 1889).

røde gård (opført 1876 på den gamle Marskjærgårds grund, men nu forlængst ligesom Opstrups gård forvandlet til grå kolos), *rorsbetjent Rasmussens* lille idylliske hus (i 1904 veget for redaktør Krarups pompøse og kraftigt fremspringende ejendom, nr. 12) og endnu en gård tilhørende den i 1879 afdøde P. Tang (en af Struers allerældste og interessanteste bygninger, men nu desværre også forsvundet (1953) for at give plads for moderne forretningsbygning). Ved siden af den lå afd. *smed Nissens* gamle stråttækte hus med gavlen mod vejen, indtil det en sommerdag 1882 nedbrændte, formentlig antændt af gnister fra et lokomotiv på den nyåbnede thybane. På grunden her rejstes snart efter et hus, som *bager Eigård* siden købte og i 1891 ombyggede (nr. 6 og 8), maler *Anthøn Nissens* hus (nr. 6 over gården, beboet af ham lige til hans død i 1950 og nu af hans

datter) og *købmand Gruds* hus (nr. 4, senere igen ombygget). Endelig lå i omdrejningen til stikvejen (d.v.s. Vestergade) *skipper Holmgårds* lille hus forsænket i forhold til gaden (bygget 1855 og først forsvundet omkring århundredskiftet, ved Torvegades anlæg-gelse). Flere huse var der ikke på Struer Gade indtil midten af 80'erne, men flere ny og anselige kom til i slutningen og resten i løbet af 90'erne: 1887 nr. 22 (nu L. Pedersen), 1888 nr. 11 (Ager) og nr. 21 (Fr. Pedersen), 1897 nr. 23 (Grønne), 1898 nr. 25 (Munksgård) og nr. 27 (gamle posthus).

Bebyggelsen klumpede sammen henne ved foden af bjerget, op ad dette og ad stikvejen til landevejen, mærkelige små og forkomne huse, mange af dem endnu med stråtag, mosgroede og med vilde blomster. Navnlig på bjerget, i nuværende Bjerggade, Skolegade og Møllegade lå disse fattige småhuse tæt; men meget få af dem var sammenbyggede; der var luft imellem dem, og de lå, som det nu havde behaget folk at lægge dem. Af anseligere huse var der langs stikvejen på nordre side: *fisker Niels Thorgårds* (bygget 1862, nedrevet og nyopført 1928, nu Vestergade nr. 6), *møller Søren Alkjærs* hus (nr. 14, bygget 1853, men lidt ombygget 1883, siden uforandret) og *Ove Damsgårds* farveri (nuv. K.F.U.K., bygget 1872 og ret uforandret, når bortses fra senere forlængelse mod vest). Og på søndre side: *Søren Dahls* savværk (bygget 1872, nedbrændt 1/1 1909, nu nr. 13) og *snedker Ballebys* ejendom (nr. 29, bygget i beg. af 80'erne). Men også her på stikvejen satte et kraftigt byggeri ind i 1880'erne på grund af den store tilflytning, som thybanen forårsagede. Bebyggelsen langs bjergets fod begyndte, og et nyt torv opstod. Her byggede bødker Nielsen i 1885 byens hidtil flotteste hus (nu Østergade 1) med al den prunk og pragt, som tiden krævede, og som ingen siden har nænnet at lave om på.

Kun eet hus i byen havde 1880 to etager: *høker Arents* hus omme ved begyndelsen af sognevejen til Gimsing (nuv. Søndergade nr. 6, et af byens ældste bevarede huse, opført 1845, et virkeligt herskabshus — hvad man desværre ikke så let får øje på idag efter den hårdhændede behandling, det har været ude for en gang i 1940'erne). Det bebyggede stykke af sognevejen strakte sig ved 80'ernes begyndelse op til præstegården (Torngård). Men de fleste af de bygninger, som dengang lå her, er forlængst forsvundet for at give plads for større og mere moderne ejendomme. Forsvundet er

på vestsiden: fiskehandler Chr. Mikkelsens hus (nedrevet 1892 for at give plads for byens dengang flotteste hus, nu Hotel Struer), den gamle teglgård (nedrevet 1913; på stedet opført dir. Johs. Jensens villa; nu Paul Madsens boghandel) og den gamle Struer skole (senere fiskehandler C. Mehlsens hus; nu nr. 14, helt forvandlet). Forsvundet er også det gamle teglværk, der lå på nuv. Tegltorv med den store dampskorsten ragende op over den overbyggede oven mellem de lange tørrelader og med sit ælteværk og virvar af skure og arbejderboliger. Men bevaret er nr. 8 (meget gammel), nr. 18 (bygget 1879 og nylig ret hårdhændet restaureret), nr. 20 (enkemadam Amstrups hus fra 1880, uforandret), nr. 22 (et af byens ældste og smukkeste huse, opr. bygget af skipper Stougård efter den store stormflod i 1839, som ødelagde hans og mange andres småhuse nede på Struer gade), og nr. 26 (bygget af læge Bang i 1882 i et hjørne af den gamle præstegårdshave; den gamle idyl stadig bevaret). Nr. 28, postekspedient Dahls hus fra 1883 er stærkt ombygget, og det samme gælder i endnu højere grad nr. 30 (fra 1884), der har fået moderne butiksfacade. De var begge i sin tid ganske i stil med læge Bangs hus. Nr. 32, 34 og 36 kom til i slutningen af 80'erne, de to lettere forandret i tidens løb og det tredje særdeles ilde medtaget — arkitektonisk set.

Også Søndergades østside har undergået store forandringer siden 1880'ernes begyndelse: Det gamle Hotel Struer fra 1872 måtte i 1930 vige for det store moderne forretnings- og beboelseskomples »Digmanns hus«, idet dog en stump af østfløjen ud mod Bryggergade bevaredes. På den gamle staldbygning plads rejstes i tiden omkring 1. verdenskrig byens første biografteater⁴ i såre tidstypisk stil, i 1940'erne afløst af det lige så tidstypiske moderne »Kino«. Forsvundet er skomager Mortensens lille hus med tagskægget nede i hovedhøjde (nu nr. 7). Forsvundet er også det lidt større hus nord for dette, som først blev opført i 1888 (nu nr. 5). Men bevaret helt uforandret er nr. 9 og 11 (bygget af murer Chr. Schjødt o. 1880 og o. 1890 henholdsvis. Viser på anskuelig måde udviklingen i dansk arkitektur gennem 1880'erne). Uforandret er også nr. 17, når bortses fra en tilbygning, der forbinder den med nr. 15, hovedfløjen og den nordre længe af den gamle præstegård og (delvis)

⁴ Siden 1907 forevistes regelmæssigt film i salen på Schous Hotel.

den gamle realskole fra 1882. De øvrige bygninger på omtalte stykke af Søndergade hører alle dette århundrede til: nr. 15 (1900), nr. 24, ny præstebolig (1901), nr. 13, Højskolehjemmet (1913) og nr. 16 (1916). De to hvide villaer (nr. 38 og 40), som lige til begyndelsen af 1940'erne dannede afslutning på den bebyggede del af Søndergades vestside før Galgebjerg, blev bygget 1908-09 af lokomotivfører Gundel og fiskeeksportør Sauer.

Til dette desværre noget tørre stykke topografisk opremsning må endnu lige føjes et par ord om terrænet omkring den såkaldte Bryggerlænge. Her lå ved 80'ernes begyndelse: vognmand Bjerregårds gamle ejendom (nu Østergade 34. 5-kantet tilbygning i vest 1883) og østen herfor fotograf Hansens atelier. Bagved dem lå flere småhuse som f. eks. skipper Kirks og restauratør Wissings og desuden Sunds bryggeri med solid dampskorsten. Omkr. 1890 byggede fotograf Hansen et nyt atelier i tidens grinagtige stilart (nu Østergade nr. 38. Burde fredes som historisk mindesmærke!), og mellem dette og Bjerregårds hus opførte skipper Kirk sin villalignende beboelse (nr. 36). De fleste af småhusene i nuværende Bryggergade og Jernbanegade er bygget i 90'erne, og den statelige husrække på Banegårdsvej (nu Østergade 42-54) i årene omkr. århundredskiftet.

Fra realskolen svingede sognevejen op mod Galgebjerg mellem åbne marker. På venstre hånd havde man, lige før Galgebjerg, kommunens store grusdynger til brug ved nødtørftige vejreparationer, og til højre så man ud over struerkøbmændenes vidtstrakte marker med græssende køer og heste og store ladebygninger hist og her. Drejede man sig lidt bagud, så man, hvor nu sæbefabrikken ved Rosenvænget ligger, slagter Boldrups lade m. m. og konsul Schous savværk med ottekantet savmølle, og gik man derpå videre, passerede man lige forbi Laust Thorgårds lade, der var et yndet tilholdssted for de talrige omstrefende »bisser«, som her indtog deres væsentligste næring, brændevinen, og tit gjorde vejen lidt utryk for kvinder og børn.

På toppen af Galgebjerg og nedad mod Struerdalvej lå en samling småhuse, beboet af fattige arbejdere og fiskere. Kun to af dem er idag bevaret: Søndergade nr. 82 og 92, andre er kraftigt ombygget: nr. 80 og 86, og de fleste helt forsvundne. Det var ganske små bitte hytter, »bygget på en søndag eftermiddag«, som man sagde; mureren havde stået på jorden og muret dem op. Om ad

Struerdalvej lå også en del fattige hytter. Her havde desuden vognmand Bjerregård et større stykke jord, som siden blev solgt til gartner N. Jensen, og en gammel ladebygning lå her i en sølle forfatning, lige til stedet i 1953 blev omdannet til oplagsplads for Bendix's tømmerhandel.

II

OPPE I KOMMUNEN

Fra toppen af Galgebjerg var der den herligste udsigt over den frugtbare østre del af landsognet helt over til det højtbeliggende Sofienlund ved sognegrænsen mod Hjerm. Det smukke landskab skjultes ikke af uskøn og blandet bebyggelse, og dets storladne linjer udviskedes ikke af tusind pæle og endeløse ledningsnet langs alle veje og ind over markerne, bakke op og bakke ned. Ved den skærvebelagte sognevej, der fulgte terrænets bløde kurver i ret kraftige slyngninger ud over østerbygårdenes marker, til den tabtes af syne bag kirkebakken derude i syd, sås kun jernbaneformand Lunds lille husmandssted, kommunens fattighus og gårdene *Nørremark* og *Nygård*.¹

På Lunds mark byggedes senere radiofabrikken B & O, og selve det gamle husmandssted fik lov til at ligge på fabrikkens grund lige til 1952. Fattighuset forsvandt længe, længe før. Det lå i lavningen vest for sognevejen, omtrent hvor nu den nyere vej fører forbi B & O's store cyklestald. Af *Nørremark* er nu kun tilbage stuehuset. Den gamle lade stod endnu i 1945, men fik sin bekomst ved »schalburgtagen« mod B & O natten til 14. januar samme år og blev nogen tid efter nedrevet. Af *Nygård* derude ved kirken er der ikke mindste spor tilbage, en række uensartede nyere huse, fordringsfuldt kaldet »Kirkebyen«, har taget dens plads.

De egentlige østerbygårde lå i en lang række nede langs med

¹ I 1914 plantedes en allé af akselrøn fra sognegrænsen og ud til Gimsing kirke. De kummerlige rester af den kan ses endnu på vejens vestside fra hjørnet ved Struerdalvej og ned til Thomas Jensens vej samt på Ørgårds vej ud for *Nørremark*. Ørgårds vej er en rest af den gamle sognevej, som her tog et kraftigt sving østen om *Nørremark*. Da den nuværende Gimsingvej blev anlagt, opstod der syd for *Nørremark* et kræmmerhusformet areal, som egentlig tilhørte Hundsballe, men som nu blev have til *Nørremark*.

fjorden. Smukke, lave rødstensgårde med stråtag og små, fastspigrede vinduer var det. Men de er alle senere enten brændt eller revet ned og bygget op påny, og nogle af dem er endda helt forsvundne.

Først i rækken kom *Nørgård*, hvis jorder strakte sig op til sognevejen. Som nærmeste nabo til Struer måtte den naturligvis også blive det første og største offer for udviklingens krav i vort århundrede. Bebyggelsen har bredt sig ud over dens samtlige marker, og selve gårdens gamle stråtækte østlænge er blevet til en grå lejekaserne.

Næst i rækken kom *Hundsballes*. Den var endnu på den tid, vi her behandler, en betydelig gård med marker helt op til *Gimsinghoved's* markskel; men efter gennemførelsen af loven af 1899 om oprettelse af husmandsbrug, blev jorden vest for sognevejen skilt fra til 4 husmandssteder, som alle ligger der endnu langs vejen, letkendelige i den øvrige moderne, tætte bebyggelse: gartneriet »Gimsinghøje« og 3 lange, lave beboelseshuse med sidebygninger, to røde og et hvidt. Alle de nuværende bygninger på selve *Hundsballes* er bygget efter 1906, da gårdejer Chr. Hundsballes solgte den til frøavler Jens Hvidberg.

Et stykke syd for Hundsballes lå den gamle gård *Yllebjerg* med marker, der ligesom Hundsballes nåede op til højderyggen ved Gimsinghoveds skel. Den er borte for længe siden. Dens sidste ejer, Jacob Knudsen, solgte o. 1908 al den jord fra, der lå øst for sognevejen, til naboen, Peder Holmgård, og byggede i stedet på det stykke jord, der blev tilbage vest for vejen, den mindre gård *Bakkely*. Den ligger der endnu, omend stærkt restaureret og moderniseret, men dens jorder op ad bakken er forlængst udstykket og siden 1950 forvandlet til villakvarteret »Gimsinghøje«.

Den fjerde gård i den oprindelige række af pyntelige østerbygårde var allerede o. 1880 forsvundet. Det var den gamle *Annexgård*, således kaldet, fordi den oprindelig hørte under Gimsing kirke, der indtil 1875 var annex til Hjerm. Som et minde om dette gamle forhold var ejeren lige til sogneadskillelsen forpligtet til at yde hjermpæsten en årlig bygkornsafgift, og egentlig havde præsten også ret til at stille sin hest og vogn ind her, mens han var i kirke; men da gården lå lovlig langt borte fra Gimsing kirke, var der blevet indrettet en »præstestald« i det lille hus, som dengang lå lige vest for kirken på den anden side af vejen. Til gengæld var

Gimsing set fra Bavnehøjen i beg. af vort århundrede. Tv. i billedet nede ved sognevejen ses den nu forsvundne Nygård med vindmølle på taget (bygget 1877 og brændt i 1920'erne. På dens plads ligger nu Brugsforeningen og husrækken norden for). Bag Nygård skimtes Holmgård. Midt i billedet ligger husmandsstedet Kirkebol (nu sognefoged Kr. Jensens gård), og over dets tag ses Gimsing østre skole (bygget 1898 og nedlagt som skole 1954. Den ny centralskole ligger på marken th. for Kirkebol). Th. for kirken den nu nedrevne gård »Kirkegård«. Nede ved vandet (mellem skolen og kirken) ligger Kvistborg. Ingen Vinderupvej. Ellers er landskabet i billedets højre halvdel i det store og hele uforandret idag.

Annexgårdens ejer forpligtet til at holde denne præstestald vedlige; men den sidste ejer, Niels Mundberg, havde aldrig villet tage noget hensyn til det, og derfor var der i stedet blevet indrettet en ny præstestald ovre i Niels Becks trefløjede gård *Kirkegård*, der lå lige syd for kirken, klods op ad kirkegårdsdiget. Dens jorder blev også i vort århundrede købt af Peder Holmgård og gården selv nedrevet. 1877 solgte Mundberg en del af Annexgårdens jord fra til gamle Chr. Holmgård og opførte på den jord, der blev tilbage, den før omtalte *Nygård* oppe ved sognevejen, hvor nu Gimsing Brugsforening ligger, en ret stor, stråtækt gård med husmølle på laden i syd. Mundberg boede her selv, indtil han i 1881 solgte den og i stedet købte den gamle *Struerdal* ovre i nærheden af den nyere Holstebrolandevej (nu kaldet »Mundbergs gård«). Nygård kom

også o. 1920 under Holmgård, og da den nogle år senere nedbrændte til grunden, fjernedes tomterne fuldstændigt. En brugsforeringsbygning og en række ordinære huse rejstes på gårdens og havens plads, og den første begyndelse til det smukke landskabs banalisering var dermed gjort.

Femte østerbygård var *Holmgård*, der ejedes af Chr. Pedersen Holmgård fra 1873 til 1904 og derefter af sønnen Peder Holmgård. Den gamle gård, som lå en lille smule østligere end den nuværende, nedbrændte fuldstændig ved et lynnedslag 10/5 1895. Allerede i gamle Holmgårds tid var det en anelig gård med jorder, der strakte sig helt over til Holstebro landevej, og den voksede betydeligt ved de i det foregående nævnte mange »gårdslagtinger«. Den sidste af dem, Nygårds »slagting«, kunde dog kun ske på betingelse af, at der blev bygget en anden på et stykke jord udskilt fra Holmgård. Den blev lagt vestpå oppe ved den gamle driftevej, »Drøwten«, og ligesom den nedlagte kaldt *Nygård*.

Sidst i rækken kom *Kvistborg*, der længe bevarede sit gamle præg.

Alle østerbygårdene var fælles om en tørveæltemaskine med hestegang, der om vinteren stod opbevaret på Holmgård; de havde nemlig alle et stykke tørvemose ud mod vandet. Ved denne maskine var hver sommer 6-7 daglejere beskæftiget med at lave tørv til vintrens forbrug, for det var ikke dengang kun i krigstider, at man brændte tørv. Men tørvene her var forøvrigt ikke særlig gode, så man måtte ofte hente ekstrarforsyninger fra Hummelmose og Hestbech mose. Også en rigtig vejrmølle havde man været fælles om. Den lå på Hundsballe mark, men forsvandt allerede i 1860'erne.

Efter jernbanens anlæggelse i 1865 var alle østerbygårdene kommet til at ligge afspærret fra størstedelen af deres marker. Det betød lige så mange jernbanelidende at bevogte, som der var gårde; men der var dog ikke en ledvogter for hvert led. Der lå et vogterhus ved Nørgård. Det ligger der endnu, men vejen, som herfra førte ud til sognevejen umiddelbart nord for Nørremark, blev siden hen drejet i nordlig retning og ført under banen op til sognevejen ved B & O. Det næste vogterhus lå ved Holmgård. Også det ligger der endnu, men den høje vejbro skjuler det godt nu. Her boede gamle ledvogter Jens Overgård, og han delte arbejdet med sin kone, Kirsten, således, at han selv passede leddene ved Yllebjerg og Hundsballe (med »skilderhus« sidstnævnte sted) og hun leddene

ved Holmgård, hvor de to baner skiltes. Udsynet fra vejen her var dårligt, og en dag, da konen havde glemt at lukke for et ekstratog, kørte den unge Peder Holmgård med sin vogn lige ud foran lokomotivet. Hestene blev dræbt på stedet, og af vognen blev der kun tilbage et hjul, som siden blev ophøjet til storkerede på Holmgårds tag; men Peder Holmgård selv går rask og rørig om den dag idag.

Vejen ned til Hundsballe eksisterer endnu; men der er ingen overkørsel over banen mere. Vejen til det forsvundne Yllebjerg er naturligvis borte, men kan spores endnu i markskellet mellem Hundsballes og Holmgårds jorder.

Sognevejen slog dengang fra Nygård et ret kraftigt sving østpå hen forbi kirken og mødtes her med »vej nr. 14«, d.v.s. kirkevejen fra Nørgård, Hundsballe og Yllebjerg, der i begyndelsen af 1890'erne nedlagdes som offentlig vej, men som stadig kan følges og også bliver benyttet af fodgængere, når vejret og føret tillader det, fra legepladsen ved den nu nedlagte østre skole i en bue ind over Holmgårds mark og langs med jernbanen helt ind til »Sortestien« i Struer.

Vejen fra Holmgård stødte ligeledes til her ved kirken. Den var oprindeligt en kirkevej helt ude fra *Voldstrup*, men vejstykket nede langs fjorden havde vandet forlængst ædt væk, og der blev intet gjort for at sætte den i stand igen. Skulde man ad Vinderup til, måtte man køre over Dalbygårde og Sofienlund, og forbindelsen mellem Kvistborg og Struer gik ad den besværlige »vej nr. 13«, der løb nede fra fjorden sydpå op over Kvistrups marker, derefter vestpå over Holstebrobanen (ved det nuv. transformatorårn og ud til sognevejen ved det nuv. Gimsing kommunehus). Men denne frygtelige omvej blev dog sparet ved at føre hestevognen gennem det lave vand ude ved Hummelmosesåens munding og derfra videre op gennem Holmgård. Vejen fra Holmgård og op til kirken var nu blot en ganske almindelig privat markvej, og først med anlæggelsen af den ny Vinderupvej i 1920'erne kom den gamle forbindelse med Voldstrup i stand igen.

En tredje kirkevej førte fra sognevejen vestpå hen forbi husmandsstedet *Kirkebol* (nu sognefoged Kr. Jensens gård) og derfra op over Gimsing Bavnehøj til *Gimsinghoved*, der dengang havde et langt mere bondegårdsagtigt præg end nu (først ombygget 1916). Den blev nedlagt som offentlig vej samtidig med vej nr. 14, og

Gimsinghoved som den så ud lige til den store ombygning i 1916.

tilbage er nu kun en lille stump privat markvej uden forbindelse med nogen landevej.

Den gamle forbindelsesvej mellem østre og vestre sogn, »Drøwtent«, snoede og hulede sig endnu i 1952 op til Holstebro landevej som i gamle dage; nu er også den borte, forvandlet til en snorlige asfaltbane med susende og hvinende motorkørsel.

En mand fra 1880 vilde i sandhed have svært ved at genkende landskabet inde fra Struer og her ud til, om han idag kunde gøre turen; men når han så havde passeret kirken, vilde han pludselig føle sig mere hjemme. Her slynger vejen sig gennem det åbne frodige landskab ned mod Kvistrup ganske som dengang, og gårdene ligger der endnu som før: *Moustgårdene*, *Kvistrup* og *Møllegården*, med mange forandringer ganske vist,² men ingen fremmede bygninger har i nogen væsentlig grad udvisket de gamle linjer, — det skulde da lige være de to splinternye spidsgavlede huse på toppen af bakken ovenfor Kvistrup!³

² Den ekcentriske ejer af Kvistrup fra 1858—84, apotheker Eyber, havde allerede før 1880 nedrevet det gamle spir og det meste af sidefløjene.

³ Det ligger udenfor denne bogs opgave at give nogen detaljeret beskrivelse af de mange ejendommers bygningshistorie så vel som af de skiftende ejere. En

Af store gårde fra Kvistrup og ud til Vejrum og Hjerm skel lå foruden de endnu eksisterende og stærkt ombyggede (*Hillersborg*, *Lille Hillersborg* og de to *Dalbygårde*) endnu en: *Ørumgård* oppe ved Kvistrup skov, som blev drevet sammen med Kvistrup. En gammel kostald er nu, hvad der er tilbage af fordums herlighed. Desuden lå der ikke så få småhuse med og uden jordlod. Der var jo dengang — ikke mindst i høsttiden et stort behov for daglejere på de større gårde. Megen arbejdskraft kunde også fås ovre fra de små huse og gårde på den magre jord på Gimsing fællede. Her havde der endnu i mands minde groet lyng, og endnu fandtes der på diger og i grøfter mindelser af gammel lyngheide. Mange af disse småbrug havde kun en eller to køer og nogle får; heste måtte lånes hos de store nede i Østerby, når jorden skulde pløjes og avlen bringes i hus, og sulten måtte holdes fra døren ved dagleje-arbejde for andre.

Ifølge oplysninger afgivet til landbokommissionen i 1894 var der i Gimsing kommune af huse med jordtilliggende så stort, at der derpå kunde holdes 1 ko: 12; med mindre jordtilliggende, men dog over 1 skæppe land: 23; med mindre end en skæppe eller helt uden jord: 120; med jordtilliggende til 2 køer: 14, og med større tilliggende men under 1 td.hartk.: 19. Af indsidere (d.v.s. familier, der boede til leje i en gård eller et hus på landet uden at stå i fast tjenesteforhold til ejeren) var der endvidere 275! Det er Henrik Pontoppidans hjerteskerende noveller »Fra Hytterne« omsat i tørre tal.

En mængde af de små usle huse på Gimsing fællede er nu borte. Jorden er god nu, og mange anselige gårde har siden rejst sig her. Men dengang lå der af nogenlunde store gårde kun »Grøneng«, som gamle Agerschou ejede, før han blev sognefoged, og *Dalsgård*, som lærer Nielsen Dahl ejede indtil 1889.

De anselige gårde i vestre sogn var dem langs Holstebro landevej: *Søndergård* (opr. mere i nordøst på den modsatte side af vejen, men siden 1857 på nuv. plads), *Vestergård* (oprettet 1873 af konsul M. Schou på sammenkøbt jord fra to naboejendomme og solgt til C. Bonne 1874. De ny bygninger brændte allerede 1876),

del supplerende oplysninger vil findes i afsnittet »Personalialia«. Iøvrigt må der henvises til de mange eksisterende historisk-topografiske opslagsværker.

Kjeldsmark (udlængerne forsvundne, Bredgades forlængelse skærer gennem det, der engang var have; ejedes af Martinus Holmgårds enke. M. H. broder til gl. Chr. Holmgård) *Struerdal* (opr. A. Westergårds ejendom; en del solgt fra i 1873 til konsul Schou, resten i 1881 til N. Mundberg) og *Enevoldsens gård* (nu kaldet »Struergård«. I 5 generationer i slægten Enevoldsens eje. Lå oprindelig nede ved Kilen, men blev efter en brand i 1880 flyttet op til sin nuv. plads syd for Ølbyvej. Der lever endnu folk, som tydeligt husker branden: »Den brændte en sommerdag under pludseligt tordenvejr«, fortæller enkefru K. Jensen, Torvegade 51, »og straks efter lynnedslaget blev det det dejligste solskin; vi lå på skrænten af Bjerget, der dengang gik helt ud til Holstebrovej, og så på branden og slukningen med vandtønderne, som de fyldte i kanalen«). Ved Struerdalvej lå husmandsstedet »Marskjærbol« (nu Skovholms mekaniske værksted).

Livet her ude på landet var endnu, som det havde været gennem århundreder. Man bryggede, bagte og slagtede selv, lavede selv lysene, tællelys til opholdsrummene og tynde præse til køkken, bryggers og staldlygte, og man skaffede selv ulden til beklædning. En halv snes får gik om sommeren i tøj på de store strækninger med græsmark, som lå ved hver gård dengang; i september eller oktober slagtedes de 8 af dem; kødet blev saltet, ulden kartet og spundet på gården og vævet hos væveren i Gimsing; svært og slidstærkt tøj blev det, om ikke elegant. Også alle lagener, dyner og pudevår var hjemmevævede, hårde og stive. Fårebestanden i Gimsing var i 1893: 154 »fremmede«, 148 af landrace, 20 beder og 20 væddere. Nu ser man ikke mange mere; de er meget vanskelige at holde i tøj, og når lammene går løse, kan de let fortære lige så meget, som de selv er værd, hvis de kommer ind i kornet. De mange græsmarker er forsvundet, og tøjjet købes nu inde i Struer.

Et andet husdyr, som dengang spillede en stor rolle, *studen*, hører nu helt fortiden til. Der var i Gimsing endnu i 1893 99 stude, som blev brugt både til kørsel og pløjning og til opfedning. Man hentede magre stude i Varde og fedede dem op på stald med rare sager som f. eks. puddersukker for senere at sælge dem til kreaturhandlerne. Det kunde give forbløffende resultater og gode penge. På Kvistrup blev der således opfedet en stud, der nåede den kolossale vægt af 2500 pund og i april 1892 blev solgt til en kreaturhandler for

1000 kr. »Man kan af Prisen slutte sig til, at det er et ualmindeligt Dyr«, skrev Dagbladet.

Hornkvæget var iøvrigt — ifølge kreaturoptællingen 1893, foretaget af gendarm Frederiksen, fattigforstander Petersen og politibetjent Poulsen for et honorar på 6 kr. pr. mand — ret beskedent repræsenteret: 42 køer, 16 tyre og 139 kalve. Det er forbavsende lidt, når man betænker, at sognet havde så store gårde som Kvistrup og Gimsinghoved, og at både T. W. Jensen og konsul Schou holdt køer inde i Struer.⁴ Derimod viser hestenes tal tydeligt, at det er før traktorernes tid: 173 hopper og plage, 92 vallakker, 1 hingst og 12 føl. Af svin var der 508. Også i Struer var der folk, som holdt svin. Der var endnu i 1893 ingen rigtig kontrol med det, og bebyggelsen var heller ikke så tæt, som den senere blev.

Der høstedes endnu med le under stort opbud af mandskab, mænd og kvinder, og der tærskedes med hestegang. Daglønnen var beskeden, men til gengæld sparede husbond ikke på brændevin. Fra Kvistborg blev der hver høst bestilt et anker med 40 liter inde i Struer, og man var også altid godt forsynet til hverdags. Man købte aldrig i flasker, men i dunke til 8 liter.

Når kornet var i hus, blev alle kreaturer slået løs og passet af en vogterdreng, og om vinteren blev de staldfodret med halm og trukket ud til vanding ved dammen. Roedyrkingen var kun så småt begyndt i 80'erne,⁵ og den var meget primitiv: der blev kammet jord op, trykket huller og hældt frø ned gennem en paptragt, skridt for skridt. Kunde en ko foruden sin halm få en turnips eller to om dagen i vintertiden, var det store sager, så vi kan let forstå, at det var med jubel og halen i vejret, at kreaturerne om foråret tumlede ud til det friske, grønne græs, — sådan som vi kender det fra Kålunds og Lundby's Fabler for Børn.

Der var noget at bestille på sådan en større gård for husbond og madmor og de 2 piger og 2-3 karle, som det var almindeligt at holde. Der var ikke mange ledige øjeblikke. Og arbejdsdagen var lang. Men man fik en god middagshvil, og kosten var solid. Morgenmåltidet indtoges kl. halv seks om sommeren og kl. syv-halv otte om

⁴ Muligvis har der indsneget sig en fejl. Peder Holmgård mener, at tallet på køer i hvert fald må have været 3-cifret. På den anden side er Aksel Olufsen ikke vis på, om der overhovedet var nogen køer på Kvistrup i de år.

⁵ Danmarks rodfrugtareal var i 1870: 3800 ha., i 1949: 563.000 ha.

vinteren og bestod af opstuede kartofler og kogt mælk med brødtørninger. Middagen kl. tolv var mælkegrød, byggrynsgrød (hele gryn kogt i kærnemælk) eller øllebrød og dertil saltmad med opstuede kartofler og så meget mælk og øl, man kunde drikke. Om aftenen altid smurt mad, — madmor vidste altid nøjagtigt, hvor meget hver enkelt kunde spise —, og atter hjemmebrygget øl.

Om vinteren kom alle ind mellem kl. fire og fem og fik en melmad. Man kunde da ikke længere se til arbejdet derude; men derfor var det dog ikke fyraften. Nu fulgte det indendørs aftenarbejde til kl. otte: mændene lavede halmsimer og koste, og pigerne kartede, spandt, strikkede og syede. Det gik hyggeligt og fornøjeligt under lystig passiar. Kl. 8 blev det hele ryddet til side, piberne kom frem, og der blev fortalt historier — om spøgelses, gengangere og svundne tiders mennesker — og sunget viser. Det har bestemt været lige så fornøjeligt som at fare på motorcykel til biografen i Struer og derefter hænge nogle timer på Stigårds Hotel. Det skabte foruden meget andet godt et solidt sammenhold. Kl. 9 blev der serveret surgrød, og så kravlede man i seng med stor tilfredshed. Der var ingen fritidsproblemer.

De større husmandssteder ude på fælleden var vinkelgårde med 2-3 køer på 12-13 tønder stiv lerjord. Heste lejedes eller låntes som nævnt hos de store gårdmænd; tørv kunde også fås nede på Holmgård, hvis man selv ville sørge for at få dem hjem. Høsten måtte man klare helt selv. Manden skar af med leen, konen og de større børn bandt op, og »den bette« stod imens i sin vogn og passede sig selv. Vi kender billedet fra Aakjærs digte. En ekstraindtægt gav det at kerne smør og sælge det på bestilling. Kosten var yderst spartansk: skummet mælk med brød om morgenen, men brødet var godt! Man bagte selv både rugbrød og sigtebrød i en stor ovn, og sigtebrødet kunde blive en måned gammelt uden at blive tørt. Hvorfor brødet i vore dage ikke kan holde sig frisk blot en dag over, det er noget, der undrer alle de gamle. Iøvrigt stod menuen altid på mælkegrød og stegt flæsk eller pandekager, — de kolde lagt på en tyk humpel rugbrød var en solid melmad. Pølser kunde man desuden engang imellem flutte sig med; de kunde fås inde på torvet i Struer for 1-2 øre pr. stk. Men kaffe var luksus! Den fik man allerhøjst om søndagen, og den »knald« kandis, der så hørte til, var den absolut eneste form for »slik«, man kunde tillade sig.

III

STRUERS FORBINDELSE MED OMVERDENEN

Struer havde som både havne- og jernbaneby en ikke ringe forbindelse med omverdenen.

På havnen kunde der ganske vist den lange vinter igennem, når isen bandt fjordene, være øde og tomt. Og det er for os idag ejendommeligt at se, at den strenge isvinter dengang var et så godt som årligt tilbagevendende fænomen. (Værst var nok vinteren 1892-93, da man kunde træffe sælhunde ved Jegindø og vildgæs i Storåen midt inde i Holstebro, da Vesterhavet ved midten af januar var islagt, så langt øjet rakte, og snemasserne i 4 dage spærrede Herning fuldstændig af for omverdenen). Men når så endelig foråret kom og løsnede isen, kan det nok være, der blev liv og røre. »Isen ved Struer er nu væk undtagen en lille Flage i Struer Vig over mod Venø, men den vestlige Kuling giver Haab«, skriver *Holstebro Dagblad* 17/3 1893, »idag saa man Fiskerne med den gamle Havnefoged, Dbgm. Olsen i Spidsen i fuldt Arbejde med at føre Isen ud af Havnen, og det var en Fornøjelse at være Vidne til det Humør, der herskede under Arbejdet«. Intet under, at humøret var højt, for vinteren havde denne gang mere end nogensinde betydet sult og nød for den store arbejder- og fiskerbefolkning. Nu kunde fiskerflåden gå ud igen, og nu kom alle skibene fra ind- og udland med alle slags varer til de slunkne lagre i byens forretninger. Der var atter beskæftigelse at få og penge at tjene. Det var et livligt og malerisk skue, som nutidsmennesker går glip af, når de mange skonnerter, jagter, galeaser og slupper med festlige navne som »Haabet«, »Flink«, »Snapop«, »De 8 Søskende«, »Den gode Hensigt« o.s.v. stod fjorden ind med vindfyldte sejl, og når de små fiskerbåde gik ud efter med hvide sejl eller roet af fire kraftige arme. Der er dog også for os en vis poesi over den moderne fiskekutters fjerne motor-tøffen i den stille sommernat, og fiskerne selv begræder næppe forandringen.

Der kunde på een dag ligge op til 10 sådanne småfartøjer og losse salt, kartofler, cement, stykgods og tømmer. Trælasten kom fra Norge og Sverrig, mest fra Norge. De små norske, hurtiggående slupper plejede at komme 7-8 stykker ad gangen og ankre op på rheden. Når de så havde solgt deres ladning, gik de ind i havnen og

begyndte losningen. Det var nærmest en slags spekulationshandel for skipperne. De fik den største part af ladningen betalt med ydelser in natura: korn, smør, brændevin og grise, som de så sejlede hjem og solgte til deres landsmænd for gode priser. Det var særlig grisene, de var interesserede i; men spekulationen kunde rigtignok sommetider slå sørgelig fejl, for når vejret blev koldt og stormfuldt, og modvind forlængede hjemrejsen langt ud over den planlagte tid, blev de små passagerer, der i reglen kun var 4 uger gamle, syge og døde undertiden i stort antal.

Men sejlskibenes dage var ved århundredets midte talte. Det var allerede 30 år, siden den første hjuldampers vist sig i danske farvande, »pjaskemalene«, som de forargede og skeptiske søfolk kaldte den; nu kunde kun de mest stædige nære tvivl om, at fremtiden var dampskibenes. Den første dampers, som viste sig i Struer, 1851 eller 52 var det, var ålborgdampers »Hebe«. Den fik en modtagelse, som i vore dage kun bliver fyrster og olympiadevindere til del. Men det siger sig selv, at først havneanlægget muliggjorde en regelmæssig dampskibsfart på Struer. Grosserer H. P. Prior i København (1813-75) havde tidlig haft et klart blik for dampskibsfartens betydning og allerede i 1840'erne været kommissær for engelske dampskibe; nu skabte han 1850-59 med stor energi sin egen flåde på 8 skibe, som han indsatte i regelmæssig fart på indenlandske ruter, heriblandt en gennem hele Limfjorden over til Lemvig, i de korte vinterdage dog kun til Struer, hvor »Zephyr«s ladning så blev omloset i sejlskib.

Priors rederi havde dog i det lange løb svært ved at klare sig og gik i 1866 sammen med et par andre rederier op i det store »forenede dampskibsselskab« (D.F.D.S.), som fra nu af drev praktisk talt samtlige indenlandske ruter — foruden de store udenlandske.

D.F.D.S. -dampers »Fylla« anløb efter fartplanen Struer om søndagen, og dens uofficielle navn blev derfor »søndagsdampers«; men det indebar et moment, som nær kunde være blevet skæbnesvangert. Gimsing sogneråd nedlagde nemlig pludselig i 1877 bestemt forbud imod, at der lossedes skibe på havnen om søndagen og lod dampskibsselskabet det vide, men fik så til gengæld af selskabets inspektør at vide, »at en forandring i dampskibet Fyllas fartplan vilde medføre så mange vanskeligheder, at der kunde blive spørgsmål om ganske at opgive dampskibets tur til Struer!« Det var unæg-

Havnen i slutningen af århundredet med »søndagsdamperen« *Limfjorden*. Tv. jernbanedæmningens afslutning, den gamle postgård (nu Andelsbanken), Sands beværtning (nu Bredgades udmunding), det ny Schous Hotel med den gamle østfløj af Kompagnigården endnu bevaret (senere forlængedes hotellet østpå med den fløj, der idag rummer Aage Jespersens og Kai Andersens forretninger). I baggrunden ses gavlen af Aggers ejendom og oppe på bjerget Borgerskolen og vindmøllen.

telig at få kniven på struben, og da sognerådet »ikke ønskede at tage ansvaret for denne eventualitet, blev det i mødet d. 23. maj besluttet at tilbagekalde forbudet mod Fyllas losning i Struer havn om søndagen«. Fartplanen forblev uforandret gennem mange år.

Fra 1888 var det »Limfjorden«, der støt og sikkert klarede turene: fra København fredag eftermiddag kl. 5, fra Ålborg lørdag morgen kl. 9, fra Thisted søndag morgen kl. 5 over Struer til Lemvig, og herfra retur mandag morgen kl. 9 til Struer og Thisted o.s.v. Dampskibet »Randers« gik hver torsdag fra Ålborg over Thisted, Nykøbing, Tambohus, Doverodde og Struer til Lemvig og derfra tilbage over Nykøbing til Ålborg, hvor den havde forbindelse med »H. P. Prior« til København. Stor opsigt vakte det i Struer, da »Limfjorden« en sen vintereftermiddag i 1891 lossede ved elektrisk lys fra to lamper, der var anbragt i masterne. »Det stærke Lys, der oplyste hele Havnen og nærliggende Omgivelser, havde lokket en Mængde skuelystne ud for at iagttage den for Struerboere endnu sjældne Begivenhed«.

Ophalerbeddingen på havnen 1893. Lå omtrent hvor nu kulkraanen står.

I 1867 havde havnen ved en udvidelse fået sit østre bassin og i 1882 en ny tværmole. Nu kom i 1893 et for byen og skibsfarten betydningsfuldt fremskridt: en ophalerbedding (omtrent hvor kulkraanen nu står). Den blev første gang taget i brug 12. april, da skonnerten »Prøven« efter at have losset sin trælast til konsul Schou blev halet op for at kølhales. En mængde mennesker overværede naturligvis begivenheden med stor interesse, og der var almindelig enighed om, at skibsbygger Andersen havde gjort et godt og smukt stykke arbejde. Og da »Prøven« 5 dage efter atter løb af beddingen, var havnen smykket med flag, og havneudvalget fra Holstebro tropede op. »Den gamle Skude affyrede to Kanonskud, idet den gled ind i sit vante Element«, skrev *Holstebro Dagblads* struerkorrespondent, købmand Foldager. »Det var ganske vist ikke den gamle fire og tresindstve Pundiger, »Prøven« har baaret i sine unge Dage, da den var Kanonbaad i Marinen, der lod sit Bum! Bum! rulle. Men Meningen var god nok, og nu kan andre Fartøjer, som trænger

til Kølhaling, trygt søge Struer Havn«. Og 4. juni 1894 hedder det: »I den forløbne Maaned har 8 store og mindre Skibe været ophalet og restaurerede. Skibenes Størrelse var fra 30 til 50 Tons, og de kom fra Aalborg, Esbjerg, Harboøre og Struer. For Arbejdets Udførelse foreligger der hos Skibsbygger Andersen anerkendende Attester. Der indløber daglig Bestillinger paa flere Ophalinger, til Dato er der modtaget 20 saadanne!«

Toldkontoret i Struer under Holstebro toldsted var oprettet samtidig med havnen. Det var først ledet af en toldassistent Thomsen, som til medhjælp havde den nok som bekendte rorsbetjent Rasmussen. Senere oprettedes et toldkontrollørembede, hvis første indehaver var toldkontrollør Rugvald, som nok har været lidt af en original — ligesom Rasmussen. Der fortælles, at han testamenterede en del af sin formue til sin hund! Hans efterfølger blev i 1882 R. C. Sinding (fader til den bekendte maler Knud Sinding). Da han så i 1893 forfremmedes til toldforvalter i Løgstør, afløstes han i Struer af H. Castonier, der senere, i 1906, blev toldforvalter i Nykøbing M. Og først under hans efterfølger, Haagensen, blev embedet i 1916 ophøjet til et toldforvalterembede, efter at det i 1908 var blevet fritaget for Holstebros tilsyn.

For at give et indtryk af, hvilke varer og hvilke varemængder der på et år passerede Struer toldsted, hidsættes her eksempelvis toldlisten fra 1892:

Indførelse af vigtigere fremmede varer:

407	pd	vin
10.030	»	glasvarer
1.346	»	humle
563	»	stentøj
92	»	porcelæn
13.824	»	kaffe
863	td.	stenkul
1.632	pd	bomulds- og linnedgarn
470	»	råt linnedgods og sejldug
820	»	andre manufakturvarer af bomuld og linned
19	»	silkevarer
2.609	»	uldvarer
16.360	»	jern og stål i stænger
29.010	»	andre metaller
1.674	»	olje
12.071	»	salt

- 2.409 » melis og kandis
- 8.229 » alm. farin
- 540 » sirup
- 21 » the
- 1.407 kmlstr.¹ og 461 kbkf.² tømmer og træ

Udførelse

1) til udenlandske steder:

- 1 td. hvedemel
- 455 » rug
- 95 » byg
- 8 » byggryn
- 173 » havre
- 8.000 » flæsk
- 50.500 stk. mursten
- 1.000 » drænrør

2) til indenlandske steder udenfor Jylland:

- 8 td. hvede
- 116 » rug
- 50 » byg
- 77 » havre
- 20 » kålrabi
- 31 » spergel
- 210 » kartofler
- 25 » smør
- 3.680 snese æg
- 494 pd. talg
- 62.000 » huder og skind
- 29.076 » uld
- 11.338 » klude
- 29.196 » papir

Fra indlandet til Struer indgik 58 skibe med drægtighed 10.801 tons og bestuvning 2802 tons.

Fra Struer til indlandet udgik 59 skibe med d. 10.560 t. og b. 194 t.

~ Til Struer fra udlandet: 63 skibe med d. 2600 t. og b. 2534 t.

Fra Struer til udlandet: 55 skibe med d. 2471 t. og b. 311 t.

Ved årets udgang fandtes ved toldstedet hjemmehørende 67 skibe med drægtighed af 586 tons.

¹ d.v.s. kommercelæster. 1 kmlst. = 5200 pund, i dag 2 registertons.

² d.v.s. kubikfod.

Struer jernbanestation i beg. af 1870'erne, før der overhovedet var nogen bebyggelse i det lave, lerede terræn, som senere blev til Eybersvej-(Jernbanegade)-kvarteret. Th. Torgårds (præstegårdens) mark, hvor nu Jyllandsgade munder ud i Banegårdspladsen.

Jernbanen kom som tidligere nævnt til Struer i 1865. Den blev anlagt af entreprenørerne Madsen og Hoffmann, som, mens arbejdet stod på, boede hos gårdejerne N. Mundberg og C. Holmgård. De havde stort besvær med strækningen fra Voldstrup til Struer, hvor bunden ikke vilde bære det tunge banelegeme. Men næsten endnu mere besvær havde de det følgende år, da banen skulde lægges videre til Holstebro, med den temperamentsfulde proprietær Eyber på Kvistrup, der ikke vilde finde sig i, at man skar hans marker over med det nymodens stads. Han prøvede på alle optænkelige måder at spænde ben for foretagendet, og da han tilsidst gik så vidt, at han knuste nogle led, der var sat op, og nægtede at betale bøden, måtte han vandre til afsoning i Holstebro arrest! De første 9 år var der kun eet spor inde fra Struer og ud til Holmgård. Det var da nødvendigt at have en portør siddende ude i vogterhus nr. 47, som ved hjælp af et sporskifte skulde sørge for, at togene kom afsted i den rigtige retning! Det har krævet stor årvågenhed at undgå, at toget til Skive pludselig rendte ad Hjern til, og skulde der afgå

særtog fra Struer, måtte der først sendes en mand i løb ud ad bane-strækningen til Holmgård med besked om afsendelse og kørsels-retning. Først da vestbanen fra Holstebro til Esbjerg nærmede sig sin fuldendelse, og man kunde forudse stærkt forøget trafik fra Struer, begyndte man i 1874 anlæget af dobbeltsporet fra Struer til Holmgård. Det kan som et kuriosum nævnes, at man omkr. 1870 i fuldeste alvor havde drøftet planen om en hestebane i den ene side af landevejen fra Struer til Varde!

Siden 1875 havde Struer altså haft forbindelse med Sydjylland og Øerne både over Langå og Esbjerg. Nu kom i 1882 Thybanen. Planen havde været fremme allerede i 1871, men havde ikke fanget rigsdagens opmærksomhed. 1874 blev der første gang forelagt et konkret forslag. Men det måtte forelægges ialt fire gange, inden det blev gennemført i 1878, og da havde rigsdagen beklippet og beskåret bevillingerne i en sådan grad, at der hverken blev råd til terrænplaneringer og gennemskæringer eller til hegn, led og bevogtninger, så banen kom til at løbe op og ned og ud og ind rundt om bakker og engdrag. Jernbanestrækningen fra Oddesund til Thisted blev på den måde 8 km længere end landevejen, og det skønt man endda glemte Thylands gamle hovedstad Vestervig derude vestpå.

Spørgsmålet var nu: bro eller dæmning over Oddesund? Og svaret blev: ingen af delene. Det blev til en færgefart som den, man siden 1872 havde haft mellem Fredericia og Strib. Den var god nok! Og hvad med »Kilen«? Her var der i 1856 blevet bygget en landevej på en 12 alens kampestensbro til afløsning af det gamle livsfarlige vadested. Nu blev der i 1881-82 foretaget en udvidelse og forstærkning af dæmningen. Men det kunde desværre ikke undgås, at jernbane og landevej kom til at krydse hinanden midt ude på dæmningen. En løsning som den, der nu er blevet foretaget, kunde man selvfølgelig ikke drømme om. Der måtte anbringes et vogterhus og et led. Men hvad så med hestene, når de blev bange for toget? For at advare kuske, som kom kørende nordfra, blev der rejst en høj mast ved vogterhuset med en skive, som kunde hejses til vejrs, når et tog nærmede sig, om aftenen med hvidt lys. I 1902 installerede man endda på en telegrafpæl ude ved dæmningens nordende en elektrisk ringeklokke, som automatisk satte i gang, når et tog var i anmarch. Genialt! Hestene blev skræmt fra vid og sans af klokken, når den pludselig satte i, og man måtte hurtigt ændre

Thybanen anlægges langs med fjorden. Fotografi fra 1880. Fotografen har været placeret omtrent, hvor nu fiskerøgerierne på havnen ligger. Th. i baggrunden den gamle trefløjede »Kompagnigård« med Schous hotel i vest, Schous bolig i syd og Thorgårds beværtning i øst. Mellem vandet og Kompagnigården Schous tømmerplads. På denne plads opførte Schou i 1881 sit store herskabelige hus (nu Østergade 29). Øst for Kompagnigården ligger Sands beværtning, det senere afholdshotel (nedrevet 1937 for at give plads for den ny Bredgades udmundning i Østergade). Lige overfor ligger Smith Knudsens ejendom. Øst for Sands beværtning ses postgården (nu Andelsbanken). Bag Smith Knudsens østgavl skimtes det gamle Hotel Struer (nu Digmanns hus). Længst tv. havnefoged Olsens hus (nedrevet ved højbanens anlæg i 1920'erne). Bag Schous Hotel teglværkets store skorsten (på nuværende Tegltorv lidt nordøst for Folkets Hus).

det til, at den kun skulde lyde i tåge og snefog, når signalmasten ikke kunde ses.

Også Thybanen fik skelsættende betydning for Struer og langt videre omkring. Den bragte simpelthen hele Sydthy indenfor civilisationens rækkevidde. »Det maa betragtes som et stort Gode, at en saa frugtbar Egn og en saa vindskibelig Befolkning sættes i Forbindelse med den øvrige Verden«, skrev *Holstebro Avis*, og samtidig pegede den på det for Holstebro særdeles betydningsfulde, at der nu med den ny køreplan fra april 1882 kom en sømmelig forbindelse også mellem Holstebro og den øvrige verden. Hidtil havde det været sådan, at hvis man vilde nå Ålborg eller Århus på een dag,

måtte man afsted i hestevogn midt om natten for at nå det tidlige morgentog i Struer, og på samme måde måtte man age langt hen på natten, hvis man kom med det sidste tog østfra — om det så blot var fra Skive, eller man måtte overnatte i Struer. Nu afgik morgentog fra Holstebro i stedet for Struer, og det sene aftentog blev ført igennem til Holstebro.

Thybanens indvielse fandt sted 20/4 1882, men uden større festligheder i første omgang; de blev udsat til Majestæternes besøg i Thisted i slutningen af den følgende måned. Da besteg kongeparret og kronprinseparret ledsaget af indenrigsministeren og kultusministeren et særtog og rullede til Oddesund N. for at overvære indvielsesfesten her. Ved alle mellemstationer stod en talrig menneskemængde og hylde Majestæterne, og i Oddesund bemærkedes det, at såvel kongen som dronningen («der var i en yderst elegant blaa Rejsedragt») længe samtalede hjerteligt med nogle af de tilstedeværende bønder. Festmiddagen holdtes i den endnu ganske røg- og sodfri remise i Thisted, og den store sensation var her, at et københavnsk firma havde leveret elektrisk festblus. Det fungerede efter sigende ikke helt upåklageligt, men det var første gang, man oplevede dette meget omtalte nymodens på disse kanter.

Der var ikke just ekspresforbindelse til Thisted. »Jeg kender ikke noget utåleligere end at køre fra Oddesund til Thisted«, erklærede indenrigsministeren i folketinget (21/10 95). »Men det er ikke jernbanens skyld«, fortsatte han, »det er trafikens skyld eller rettere den ringe trafik og den ringe mulighed for at gøre noget ud af trafikken, når man skal samle alting sammen, gods og personer«. Det var de såkaldte blandede tog med langvarige ind- og udladninger og rangeringer ved hver station, som også langt ind i vort århundrede prægede den meste toggang i Vestjylland, lige til motortogene kom.

Der gik tre tog daglig til Thisted og et til Oddesund Syd og tilsvarende i modsat retning. Morgentog var 4 timer og 10 min. om at nå Thisted, middagstog 3 timer og 40 min. og aftentog ligeså. Turen over Oddesund afvikledes ret hurtigt, kun en halv time gik der fra ankomst i syd til afgang i nord; men til gengæld var toget også en lille halv time om at kravle op til Humlum nede fra Struer. Idag gør morgentog det på 9 min., og hele turen til Thisted er gjort på 1 time og 45 min. Rejsende fra Thisted mod Århus og København måtte i lange tider gøre et 3 timers ophold

på den blæstomsusede banegård i Struer, men fik senere lidelserne afkortede til en halv time.

Tilkørselsforholdene til Struer banegård var ret akavede for Thytoget. Det måtte nede fra havnen køre helt op forbi Overhoved og derpå skubbe sig baglæns ind til perronerne. En rejse til Thisted begyndte med en lille baglæns tur østpå og så fremefter ned over havnen. Men det var jo ærgerligt for de rejsende fra Struer først at skulle trave helt op til banegården der langt ude i øst på den åbne mark og så køre en ekstra tur med toget endda videre mod øst; med tilfredshed modtog de da i februar 1894 den meddelelse, at Generaldirektoratet langt om længe havde givet tilladelse til oprettelse af en holdeplads nede ved havnen. Det var et meget tidsbesparende fremskridt også for de tilrejsende nordfra, som ingen ærinder havde oppe på præstegårdsmarken. Men intet er jo fuldkomment fra begyndelsen. Rejsende fra Struer skulde købe billetten på stationen og altså alligevel trave derop — og tilbage igen! Og det varede heller ikke længe, før de opdagede, at ventetiden nede ved holdepladsen var en mere end tvivlsom fornøjelse. Først 1899 kom der en ventesal dernede. »Den har været ventet, lige siden der blev Perron dernede«, skrev *Struer Dagblad*. »Om Vinteren har Regnen og Kulden og om Sommeren Solen været generende for de rejsende, der stod paa Toget. Men hvorfor i Alverden indrettes der ikke med det samme Billetsalg? Det vilde kun ulejlige Banen en Smule, men det vilde spare enhver, der rejser til Thy mindst 20 Minutter, og det er jo da for Publikums Skyld at Banen blev til!« På gr. a. afstandene havde stationen iøv. allerede i 1870 etableret vognmandskørsel mellem stationen og byen og toldpakhuset til fastsatte takster, 3 skilling for udbringning og afhentning af alm. fragtgods indtil 100 pd. og 5 for ilgods.

Til Skive var der 5 daglige forbindelser, een endda kl. 11 om aftenen! det er mere, end vi har nu. Til Holstebro var der også 5 forbindelser, og ligeledes en kl. 11 aften. 3 af dem førtes videre til Varde og Esbjerg, men det tog 6-7 timer!

Turen til Holstebro kostede 50 øre, til Skive 1,10 kr. og til København 10,80 kr. efter taksterne fra 1875, og fra 1900 blev det endnu meget billigere. Da blev priserne henholdsvis 0,40, 0,80 og 5,25.

Men 40 øre var skam også penge dengang. En sådan udgift kunde

mærkes på den jævne mands budget, så han brugte ikke toget mere end højst nødvendigt. Og begreberne om, hvad der var højst nødvendigt, var lidt anderledes dengang end nu. Chr. Daell fortæller, at hans far aldrig kunde finde på at tage toget fra Humlum til Struer, når han skulde ind og handle hos Schou, han gik simpelthen derind. Den kunst havde man ikke glemt!

Ved pinsetid var der dog gerne en vældig trafik. *Struer Dagblad* fortæller (24/5 93), at der 2. pinsedags aften afgik et tog mod Viborg med 23 personvogne og 5 bænkevogne med fulde soldater. Der måtte to lokomotiver til at trække det læs.

Antallet af afgåede og ankomne rejsende på Struer station var i 1885-86 82.115. Vægten af gods 3.410.37 centners, middelindtægten for person- og godsbefordring 79.348 kr.

Om vinteren var banerne langt mere sårbare end nu. Gang på gang standser sneen al toggang eller hemmer den for lange tider. Men intet er jo så galt, uden at det er godt for noget: Da sneen den 19. jan. 1893 standsede al togtrafik fra Struer, og jernbanefolkene fik en uventet fridag, blev der i hast arrangeret et jernbanebal på Hotel Struer. Det blev en ualmindelig vellykket fest, fastslog *Dagbladet*: »Snefoget skaffede vore Jernbanefolk en morsom og ærlig fortjent Friaften«.

En privatbane Vejle-Give var under bygning i 1893, men planer om at forlænge den til Herning og Holstebro mødte modstand i begge disse byer. Hernings skatteydere var navnlig afvisende. En sådan bane vilde skade byen endnu mere, end Silkeborgbanen allerede havde gjort. »Som Forholdene ligger nu«, sagde købmand Kjær, »sælger vi Vognlæs af Varer til fjerntliggende Steder som Videbæk og Brande, mens vi intet eller saa godt som intet kan sælge til Hammerum, der dog ligger $\frac{3}{4}$ Mil herfra, men som har Bane. De smaa Jernbanestationer er Byernes Ruin, naar de ikke har Skibsfart eller andre ekstraordinære Hjælpemidler«. Man vilde ikke yde tilskud til noget, der var skadeligt for byen. *Holstebro Avis* fastslog, at landstingsmand Thomas Nielsens plan ikke var fremsat af kærlighed til Herning eller sognene mellem Herning og Brande, men fordi banen Vejle-Give, der var hans værk, var truet af fallit, hvis den ikke blev forlænget til Herning-Holstebro. Th. Nielsens anseelse vilde få et knæk på egnen dér, og så var det jo forståeligt, at banen skulde trumfes igennem! Selvom der i dette

hovedsagelig ligger politiske finter, så er der dog i realiteten en afvisning af jernbaneplanen her også. Og når vi nu ved, hvad Vejlebanen har betydet for både Herning og Holstebro, kan vi godt både more og undre os over det kortsyn, de indflydelsesrige mænd dengang udviste. Den private bane nåede aldrig længere end til Give. Men i 1904 åbnede statsbanen Herning-Holstebro, og i 1914 blev den forbundet med Vejle-Give banen, der da samtidig overgik til statsdrift.

For Struer fik disse baneanlæg dog aldrig den samme betydning, som de ældre havde haft.

For landboerne i de mere afsides liggende distrikter borte fra jernbanelinjerne var verden både vid og lang. De, der havde ærinde til byen, måtte age i egen befordring eller gå, hvis der da ikke var etableret dagvognskørsel. Når dagvognen var fin, havde den lukket karosse. Sådan var den, der fra gammel tid kørte mellem Holstebro og Herning. Ellers var det blot en almindelig arbejdsvogn med et par bænke på tværs, som en eller anden husmand forsøgte at lave lidt ekstra fortjeneste med. En mand fra Gimsing meddeler således i en annonce i *Struer Avis* 7/5 1891: »Første Gang 9. Maj kører undertegnede til Holstebro hver Tirsdag og Lørdag, Markedsdage og Festdage medtagende Personer og Gods og Bud. Jeg kører fra Hjemmet Kl. 8 1/2 og holder hos Smed Lange i Vejrum, M. Davidsen, Vejrum, og i Sir Mølle. Fra Brugsforeningen ca. Kl. 4 Em. C. Pedersen Gimsing«.

Rejsende, der skulde til Lemvig, kunde fra banegården begive sig ned til Struerdal, hvor der boede en mand, som havde en lukket karet og et par raske heste. Senere var det vognmand Kyndesen på Bjerget, der besørgede kørslen. Men den har naturligvis kun været for de fine, som ikke vilde mænge sig med hoben. De mindre velbeslåede måtte tage toget videre til Humlum og entre dagvognen dér. Men inden århundredskiftet kom den gule dagvogn med »to røde kameler« for, som mange endnu vil kunne huske, og besørgede den direkte forbindelse til Lemvig fra Struer banegård.

Samtidig med banen var der i 1865 oprettet en postekspedition i Struer ledet af H. B. Thomsen, der allerede siden 1854 havde fungeret som brevsamler. Postekspeditionen havde til huse i Thomsens ejendom på Østergade (nuværende »Købmandsgaarden« og Andelsbank). I 1889 omdannedes ekspeditionen til et postkontor

Den gamle postgård i 1897, året før postkontoret flyttede hen i det ny hus i Fiskergade, hvor det havde til huse indtil 1953. Manden med højre fod på trappen er postmester Andersen, der tiltrådte embedet ved postmester H. B. Thomsens død 1897. Tv. ses fiskeeksportør Mikkelsens hus fra 1892 (nu Hotel Struer), Th. Sands beværtning (Bredgades udmundning), taget af Kompagnigårdens sidste rest og det ny Schous Hotels østre tårn.

med underlagte ekspeditionssteder i Humlum (siden 1882) og Odde Sund S. (siden 1883), og Thomsen forfremmedes til postmester. Men kontoret forblev på sit gamle sted, også efter at Thomsen havde solgt ejendommen til fiskeeksportør Mikkelsen, indtil det i okt. 1898 flyttedes hen i det nye hus ved havnen, som fiskeeksportør Sørensen Rønn havde opført. I den anledning flattede kommunen sig ekstra ved at opsætte en lygte på den ene side af porten på betingelse af, at Sørensen Rønn selv opsatte en på den anden side. I disse lokaler, som dengang var flotte og moderne, blev så postkontoret liggende, indtil efteråret 1953. At der trængtes til større pladsforhold, fremgår med al ønskelig tydelighed af statistiken: I 1873 ekspederedes 4082 breve, 592 postanvisninger med et beløb af 10.294 kr. og 2958 pakker. I 1895 146.700 breve, 4644 postanvisninger (110.692 kr.) og 7089 pakker. Thomsen oplevede ikke selv de ny, større forhold. Han døde 2/2 1897 og

blev efterfulgt i embedet af postmester i Hadsund *C. Andersen* (f. 1844 i Humlum).

Byen havde i mange år kun een postkasse, som hang udenfor selve postkontoret. Det var lidt ubekvem i betragtning af, at kontoret lå i den langstrakte bys østligste udkant. Derfor fik man langt om længe også en sat op på Springvandstorvet. Men i 1892 slog *Dagbladet* fast, at der var trang til en postkasse yderligere i vest, f. eks. på farver Damsgårds ejendom. »I Vest og Nord derfor bor en stor Del, som har alt for langt til nærmeste Postkasse«. Vi kan her som på så mange andre områder i disse år se, at der med det stigende bypræg også kommer øget bymentalitet med dertil hørende krav om større komfort og publikumsservice. Ude på landet måtte de endnu finde sig i at leve på gammeldags manér. Her mærkedes endnu ikke noget til det moderne jag. *Struer Avis* fortæller 17/5 1887, at en mand i Aulum sogn fornylig fik et brev, som var sendt fra Herning 19 dage før!! Landpostbudet havde ingen forpligtelse haft til at aflevere brevet direkte på adressatens bopæl, men havde lagt det af på et brevsamlingssted, og her havde man ganske roligt ladet det ligge, til manden tilfældigvis kom derind. Det var endda et meget vigtigt brev. »Er den Tid endnu fjern«, spørger bladet, »da hver Mand i det mindste to Gange om Ugen faar sine Breve tilsendt? Forlangendet synes ej ubilligt«.

Fra *Struer* afgik hver søgnedag kl. 7 om morgenen landpostbud til Ølby, Asp, Fousing, Gudumhus, Hestbæk, Vejrum og Resen. Kl. 10 ³/₄ afgik posten til den sydlige del af Humlum og kl. 12 ¹/₂ til Venø. Og vel at mærke, han *gik* — undtagen altså til Venø (men øen rundt var jo også en pæn spadseretur). Og det i al slags vejr, sommer og vinter. Det var et drøjt arbejde, men manglede som regel heller ikke påskønnelse. Da gamle Laust post døde i febr. 1892, ristede *Struer Avis* ham en minderune, som ikke stod tilbage for dem, man viede byens store mænd — hverken med hensyn til hjertelighed eller længde: »Denne gamle 70 aarige Mand var velkendt paa *Struer-Holstebroegnen*. Før han for 28 Aar siden begyndte at gaa som Landpost fra Fousing gennem Sognene til Holstebro, havde der ikke været nogen stadig Postforbindelse mellem dette Sogn og Købstaden, og mange syntes, at det var for galt at faa Post to Gange om Ugen. Det er en lang Postgang den gamle

Mand har gaaet, dels som privat Postbud til Holstebro og Struer og i 17 Aar som kgl. Landpostbud i Struer Posthus. Ialt har han som Post gaaet ca. 31.000 Mil, deraf Halvdelen mellem sit 50. og 60. Aar. Det var en Vejlængde som Jorden rundt ved Ækvator 5 1/2 Gang, og mange, mange Mil med en Vægt af over 50 Pund. Han levede i sine smaa Kaar og i sin anstrengende Gerning som en troende Kristen og gav vist næppe Postvæsenet eller hvem han stod i Forbindelse med Anledning til Misfornøjelse en eneste Gang. Han blev da ogsaa paaskønnet ved en Pengegave for nogle Aar siden fra Mænd i den Kreds, hvori han færdedes. Han var en Hædersmand«.

Foruden postkontoret bestyrede postmesteren ogsaa telegrafstationen, som var oprettet i begyndelsen af 1860'erne.

I 1880 blev de første telefoner taget i brug i København, og den første meget beskedne telefoncentral med 3 »ekspeditricer« til betjening af 22 abonnenter blev åbnet i 1883. Det må da siges at være i godt tempo med tiden, når grosserer Magnus Kjær i Holstebro allerede i marts samme år etablerer telefonforbindelse mellem sin private bolig og svineslagteriets kontor og forretningslokaler og 18. januar 1884 tager initiativet til oprettelse af et »Telefon-Kompagni« dér i byen. Omkostningerne for 20 interessenter, skriver han i annoncen, vil være ca. 5000 kr. altså 250 kr. pr. interessent, samt en fremtidig årlig udgift til vedligeholdelse af linjerne og centralstationerne. Jo flere interessenter, jo billigere omkostninger. Ledningerne vil befare hele byen og ende på banegården. Tegningen slutes d. 25. ds., og anlæget vil kunne være færdig en måned efter.

Der viste sig tilstrækkelig interesse for sagen. 26. marts blev selskabet stiftet med 20 medlemmer og anlæget overdraget mekanikus Larsen i Odense. Også fra Struer kom der meget snart efter interessenter, og 18. nov. 1886 åbnedes den første telefonforbindelse mellem Struer og Holstebro. Centralen i Struer blev anbragt hos løjtnant Smith Knudsen, og her oprettedes ligeledes en samtalestation for ikke-abbonnenter. Telefonapparaterne var nemlig strengt personlige, hvilket dog ikke altid respekteredes. Telefonselskabet følte sig således i 1888 foranlediget til at indskærpe reglerne: »Da det viser sig, at flere Abonnenter Telefonapparater meget ofte bliver benyttede af Ikke-Abbonnenter (kun Ab. med Husstand og

liggende Gæster har Ret til Afbenyttelse) anmoder man de ærede Abonnenter om, at det ikke sker, men henvise uvedkommende til Talestationerne«.

Centralen og samtalestationen havde åbent fra 7 morgen til 9 aften i sommerhalvåret og fra 8 morgen i vinterhalvåret på søgnehage; på søn- og helligdage 7-9 form. og 4-7 em. i sommerhalvåret og 8-10 og 4-7 em. i vinterhalvåret. Jule- og nytårsaften lukkedes kl. 5, og på de 3 store højtidsdage var der helt lukket.

Til at begynde med betragtede man telefonen som noget, der kun kom forretningslivet ved, selvom altså mange andre også følte sig fristet til at bruge den. De 14, som pr. 1/7 1890 havde telefon i Struer, var følgende:

- Struer nr. 14 Købmand H. Agerskov
- » 2 Købmand Carstens
- » 11 Møller S. Christensen
- » 4 Holstebro slagteris udsalg
- » 9 Købmand T. W. Jensen
- » 7 Jernbanestationen
- » 8 Købmand P. A. Madsen
- » 5 Fiskeeksportør Mikkelsen
- » 16 Købmand Laur. Nielsen
- » 12 Overhoved teglværk
- » 10 Sagfører Rosenthal
- » 1 Konsul Schou
- » 3 Købmand Stokholm
- » 6 Gæstgiver Wissing

Men allerede i 1888 havde *Struer Avis* udtalt, at efterhånden som telefonforbindelsen knyttedes hele Jylland over, vilde det lidt efter lidt vise sig at være et nødvendigt meddelelsesmiddel for mange andre end forretningsfolk alene. Og jo flere, der meldte sig, jo bedre råd vilde der blive til at få forbindelsen med Østjylland forbedret. Det trængte den til. Der var alt for få og for ringe ledninger. Som konsul Schou udtrykte det på generalforsamlingen på Schaumburg 4/3 1890: »Naar en Mand i Struer nu vil tale med Aarhus, maa det halve Jylland tie imens«. Det var nødvendigt, sagde han, at udvide centralen i Struer, og han støttede kraftigt det forslag, der forelå, at udvide linjen til Vildbjerg, hvorfra man så over Herning kunde få en god forbindelse med Århus. Ligeledes kunde man

komme i forbindelse med Esbjerg ved at lægge en linje til Vemb og træde i samarbejde med Ringkøbing telefonselskab. Men generalforsamlingen så lovlig kapitalistisk på foretagendet. Den spurgte efter udbyttet og var betænkelig ved så mange store udgifter. Hertil svarede Schou, at telefonselskabets øjemed ikke i første række var at skabe et stort udbytte, men at støtte handelsmændene i deres forretninger. Telefonen er allerede nu uundværlig for forretningsmændene, sagde han. Så hurtigt tilvænner man sig i teknikens tidsalder! Blot ti år før havde ikke en sjæl så meget som drømt om en telefon!

Abonnementsprisen, som fra starten havde været 50 kr. årlig, blev da i 1890 forhøjet til 80 på grund af de mange udgifter. Linjerne Holstebro-Vildbjerg og Holstebro-Vemb blev udlagt, kobbertråden mellem Struer og Lemvig blev nedtaget og erstattet med broncetråd, og 2/8 led selskabet et stort tab ved et kraftigt lynnedslag i Smith Knudsens ejendom, hvorved centralapparatet blev fuldstændigt ødelagt og abonnenterne i flere dage helt afskåret fra forbindelse med centralen. Selskabet viste dog den store imødekommenhed straks samme dag at opsætte et midlertidigt apparat, så abonnenterne kunde gå hen på centralen og ihvert fald komme i forbindelse med nabobyerne — gratis endda. Der ytrede en del betænkelighed ved prisforhøjelsen, nogle frygtede, at halvdelen af abonnenterne vilde falde fra. Men det var en ganske grundløs frygt. Telefonen gik sin sejrsgang.

IV

HVAD LEVEDE MAN AF I DEN LILLE BY VED FJORDEN

Jernbanen og fjorden gav brødet til hovedmassen af byens befolkning.

Ved jernbanen fungerede o. 1890 af højere embedsmænd: en stationsforstander, en trafikinspektør, en maskininspektør, en baneingeniør, to overbanemestre, en lokomotivmester og en vognmester og 10 jernbaneassistenter. Dertil kom 8 konduktører, 2 togførere, 4 jernbanepakmestre, en overportør, en portør, 19 lokomotivførere,

Søren Ålkjærs vindmølle ved Vestergade fotograferet en gang i 1880'erne fra den grund, hvor det ny apothek i 1889 blev opført. Grunden tv. i forgrunden blev først bebygget 1908 (Teknisk Skole). Huset th., frk. Ålkjærs hus, ligger uforandret idag (fra 1853, lidt ombygget 1883). Huset tv. ligger idag sammenbygget i vinkel med et hus på Vestergade og rummer Afholdslogen.

27 fyrbødere, 12 pudsere og en overpudsler, 2 jernbaneformænd, en næstformand og en ledvogter.

Ved post og telegraf var beskæftiget en postmester, en postfuldmægtig, en telegraformand, 6 postekspedienter, 6 postpakmestre, et postbud og et par landpostbude.

Det giver 114 beskæftigede, og lægger vi så hertil ægtefæller og børneflokke — ofte store børneflokke, har vi allerede her en betydelig procentdel af byens (i 1890) 2227 indbyggere.

På havnen var fast beskæftiget: en toldkontrollør, en toldassistent, en toldmedhjælper, en havnefoged og 3 rorskarle. Hvormange arbejdsmænd, der virkede med losning og ladning, er det derimod vanskeligt at fastslå. Skattelisterne har ca. 20 arbejdsmænd opført, men byen har jo haft flere, som var så ringe stillet, at de ikke betalte skat, og der var jo også andet end havnearbejde at udføre. Arbejdsmændene har naturligvis taget alt foreliggende arbejde; men fjorden og havnen har været hovedkilden til fortjeneste for dem. Om

vinteren, når al beskæftigelse standsede, har de holdt sulten fra døren ved at stange ål på fjorden, og når skibene ved forårstid kom myldrende, har de hovedsagelig søgt havnearbejde.

Fiskeriet gav først og fremmest fortjeneste — og god fortjeneste til de store fiskeeksportører. Hvormange fiskere der var, ligger ikke helt klart. Oluf Niensens topografisk-statistiske værk om Hjerm-Ginding Herred fra 1893 siger 40; men skattelisten nævner kun 27, men her gælder vel det samme som for arbejdsmændenes vedkommende. Iøvrigt er Oluf Niensens talangivelser i mange tilfælde ret unøjagtige, hvad allerede en indsender gjorde opmærksom på i *Dagbladet* ved bogens fremkomst.

Lige fra banens åbning i 1865 var der en betydelig fiskeeksport fra Struer, til tider flere jernbanevognladninger pr. dag. Den første og største eksportør var Chr. Mikkelsen, den største ikke i Struer alene, men ved Limfjorden overhovedet. I 27 år drev han en mægtig forretning både på ind- og udland, indtil han pludselig blev revet bort af en voldsom lungebetændelse efter en forretningsrejse i den barske vinter, 7. jan. 1893. »Han vandt alles Agtelse og Tillid«, skrev *Struer Avis* ved hans død. »Han var en Ven af de mindre heldigt stillede i Almindelighed og af de fattige Fiskere i Særdeleshed, lod aldrig nogen gaa bort med tomme Hænder. Det er et føleligt Tab for Byen at miste en saadan Mand, der ved sin Forretning beskæftigede mange Hænder. Han vil ved sin gavmilde og jævne Færd længe mindes og savnes«. Endnu levende struerboer mindes ham som en flot grand-seigneur, altid med kæmpecigar og ravrør. Sin gamle ejendom på hjørnet af Østergade og Søndergade lod han i 1892 nedrive og lod på stedet byens flotteste hus opføre, i 3 etager og med hjørnetårn! (nu Stigårds hotel eller Hotel Struer rettere). Det var blød mosegrund her. Fjorden har engang gået helt ind til skrænterne, og man har efter sigende i sin tid ved udgravning til den første skole i Struer (nuv. Søndergade 14, cyklehandler Thomsen) fundet rester af gammelt bolværk. Og da man ikke brugte pilotering, fik murermester Schjødt og hans svende nogle pinlige overraskelser ved opførelsen af hjørnetårnet. Da de havde muret det 1 1/2 meter tykke fundament op i brysthøjde, fandt de det næste morgen sunket ned i jorden. Det blev muret op igen og forsvandt igen i løbet af natten. Atter murede de det op, og atter forsvandt det, og således videre i 8 dage!! Først

da fandt det bund!¹ Ved samme tid købte Mikkelsen postmester Thomsens naboejendom (opført 1874 og senere helt ombygget). Efter hans død førtes forretningen videre af enken, en fiskehandlerdatter fra Thisted, som han havde giftet sig med på sine ældre dage, og sønnen af første ægteskab J. Gottrup Mikkelsen.

Mikkelsens største konkurrent var Fr. Hoffmann Mehlsen. Hans far, snedker P. H. Mehlsen, og ikke mindst hans mor, Birgitte Sofie Mehlsen, havde i mange år drevet fiskehandel under mere beskedne former, væsentlig baseret på lokalt forbrug, men han selv arbejdede forretningen op til en stor eksportforretning, ligesom han forsynede adskillige fiskehandlere rundt om i Danmark med varer. I den forbindelse prøvede han i 1893 et eksperiment, som vakte stor opsigt, men som desværre mislykkedes: Han havde fået konstrueret en særlig indrettet fiskevogn med bassin, der stadig kunde få indpostet frisk vand under den lange køretur til København. Men da toget på den første tur rundt om Esbjerg var nået til Kolding, gik pumpen i stykker, vandet kunde altså ikke renses, og næsten alle fiskene døde, inden de nåede bestemmelsesstedet.

Jævnaaldrende med Hoffmann Mehlsen var byens 3. store fiskeeksportør, Jens Sauer. Hans betydelige forretning, der dog først grundlagdes i 1901, er stadig ligesom Mehlsens i fuldeste blomstring og i familieeje.

Endelig skabtes en 4. stor eksportvirksomhed i 90'erne af fisker Chr. Sørensen Rønn. Han døde i en ret ung alder, og hans forretning gik op i den af fisker Peter Thing i 1903 grundede virksomhed. En søn af ham, N. Chr. Rønn, blev siden gift med en datter af P. Thing og ledede virksomheden til sin død i 1950. Men alt dette ligger dog uden for denne bogs rammer.

For fiskerne var vinteren den onde fjende — som for arbejderne. Storm og frost kunde fylde hele fjorden ved Struer med en kompakt masse af grødis og hindre fiskerne i at bjerge det garn og de kroge, som de havde stående derude. Det førte i jan. 93 til et tab på 50-100 kr. for hver fisker — for en enkelt endda 200 kr., en kæmpesum efter tidens forhold. Ialt blev der mistet redskaber for over 2000 kr. Og torsken blev ødelagt i massevis, det betød et

¹ Meddelt af hans sønnesøn Chr. Schjødt, Søndergade 9.

ellers lønnende fiskeri spoleret år frem i tiden. »At her for Tiden er megen Nød og Trang mellem den fattige Befolkning, er en Selvfølge«, skriver *Struer Avis* 13/3 88. »Viljen til at hjælpe er ogsaa tilstede, men Evnen er ikke tilstrækkelig. — Hovedsagen er: snart mildt Vejr og aabent Vand, — saa kan muligvis en større Del af Befolkningen her have Udsigt til at bjerge Føden«. Også efterårsstormene kunde være katastrofale, knuse bådene, ødelægge flyndergarnene, vælte pælene og sønderrive ruserne. Fiskemængden i Fjorden var også stærkt varierende, det var galt, når der var for få, men også galt, når der var for mange. Det trykkede straks priserne. Og de var mange fiskere om at udnytte chancerne rundt om ved Limfjordens vidtstrakte kyster, ligesom der kom fiskere med deres kuttere fra andre egne af landet. I efteråret 1895 havde således 4 fynske kuttere sat 500 ruser ud ved Dueodde og i Fæggesund og sejlede uafbrudt to og to til København med deres torskefangst (udbytte: 9 øre pr. pund). Limfjordsfiskeriet fra 1/4 1887 til 31/3 1888 gav 4404 fiskere i samlet nettoudbytte 419.439 kr. eller i gennemsnit ca. 95 kr. pr. deltager!

Hertil kom, at så mange fiskere udelukkende var henvist til fjordfiskeri, fordi de simpelthen ikke havde råd til at anskaffe sig de store både til havfiskeri. Men heri var der så småt begyndt at indtræde en forandring. Et interessentskab i Struer havde i 1887 købt en svensk kvase »Två bröder«, med 231 tons drægtighed og kun 9 år gl., for en ret billig sum af 3200 kr., til havfiskeri, og da staten samtidig begyndte at udlåne penge på billige vilkår til lignende foretagender, fik flere og flere fiskere mod på at skaffe sig større søgående fartøjer, så de også selv kunde få del i den for-tjeneste, som fremmede hidtil ugenert havde haft næsten lige for næsen af dem. »Paa Rheden ligger ikke sjældent 10-12 Fiskekuttere, som gaar herind med deres Fangst fra Vesterhavet for at afsætte den til Fiskehandlerne, der aarlig eksporterer en efter Byens Forhold kolossal Mængde Fisk«, skriver *Dagbladet* 9/6 94.

Man fandt det også efterhånden formålstjenligt at få dannet en fiskeriforening for den sydvestlige del af Limfjorden, delt igen i mindre kredsforeninger. En sådan kredsforening for Struer blev stiftet på et fiskerimøde på Schous Hotel 2/12 1892.

En sag, som den ny fiskeriforening bl. a. kunde tage sig af, var det desværre ikke så sjældent forekommende rovfiskeri. Det var jo

i og for sig forståeligt, at fattige fiskere sommetider kunde fristes til at beholde de ikke fiskemodne dyr, de fik indenbords, istedet for at kaste dem ud igen, men det var fiskerimæssigt uforsvarligt. I marts 1892 havde staten efter ansøgning fra Struers fiskeeksportør bevilget 2400 kr. til opkøb af rødspætter til udsætning på de steder, hvor det havde vist sig, at rødspættefiskeriet var i stærk aftagen, navnlig i Thisted Bredning. Der blev udsat over 50.000 stk., og det blev hilst med stor tilfredshed. Det var jo nærmest sket for at ophjælpe den ved limfjordskysterne bosatte meget talrige fiskerbefolkning, skrev *Struer Avis* 27/9 92, men beklageligvis var der fiskere, som ikke selv vilde forstå, hvilket gode det kunde blive for dem i fremtiden. Der skete flere steder stadig misbrug. »Det er saaledes fra kompetent Side meddelt, at der fremdeles fanges ikke faa Undermaalsrødspætter, som ikke sættes ud igen, men tages med hjem, dels til Menneske- og dels til Svineføde, og der er ogsaa konfiskeret smaa Fisk, der er forsøgt bragt i Handelen eller sendt til Røgerierne«.

Sildeeventyret kom også af og til til Struer. 19. og 20. april 1888 var der stor sildefangst ved Jegindø. Alt hvad der kunde samles af både og kvaser — selv de største — kom fuldt lastede ind til Struer med store gode sild, en kærkommen fortjeneste — trods den trykkede pris — efter en lang og streng vinter. Også noget så sjældent som en stør, ovenikøbet 3 alen lang og 70 pund stor blev dette år fanget ved Jegindø og af fiskeeksportør Mikkelsen sendt til Altona.

Rejerne kunde ligeledes sommetider komme i store mængder og give store og uventede indtægter. »Rejefangsten giver i Aar et særdeles rigt Udbytte«, skriver *Dagbladet* 9/6 94. »Der forsendes daglig 15-20.000 Potter, og man har Eksempler paa, at to Fiskere i Løbet af een Dag fangede 100 Potter, ja en Fisker i Handbjerg drev det til paa en Eftermiddag at fange 70 Potter. Prisen paa Rejer har vel gennemsnitlig været 70-75 Øre pr. Pot, saa det vil indses, at Fiskerne i denne Tid tjener »Krus«. Saa godt som alle Fjordfiskerne, hvis Baade er for smaa til at gaa paa Havfiskeri, dyrker da ogsaa i denne Tid udelukkende Rejefangsten«. Daglønnen for fiskerne var 10-20 kr. pr. dag! Og det følgende år var det endnu bedre: 25 kr. pr. dag! Det var helt eventyrligt, eftersom rejefangst før i tiden var noget, børn dyrkede nærmest som tidsfordriv, og uden økonomisk betydning.

Ålen var som nævnt alle fattigfolks nødhjælp om vinteren, men kunde af og til gemme sig godt. En mand kunde drage afsted en kold og mørk vintermorgen på en kop opvarmet kaffe og en humpel rugbrød, stå dagen lang med sin ålestang ved et hul i isen langt ude på fjorden og komme hjem lige så tomhændet som han gik ud, eller med et par sølle ål til en hel forsulten og forkommen familie. Men om sommeren kunde den give ganske godt — ihvertfald til fiskehandlerne. »Aalefiskeriet er jævnt godt«, hedder det 13/7 95. »Aalen afhændes til et Firma i London, som afhenter dem her i Struer i en stor Aalekvase, der laster 25.000 Pd. Den afgik nys med 3. Last siden 1. Juni!«

Med østersfiskeriet tog det en for Struer sørgelig vending i disse år. Det er et helt lille kapitel for sig.

I 1851 var man blevet klar over, at den vestlige Limfjord var ualmindelig rig på fede og lækre østers. Efter sigende var det købmand P. Tang i Struer, der først opdagede østersbankerne under Strandbjerggård, og folk var naturligvis ikke sene til at udnytte chancerne. Men længe varede det ikke, før staten lagde sin klamme hånd på foretagendet og tiltog sig eneret på fangsten, som den så igen bortforpagtede til den højest bydende. Den første forpagter blev konsul Steenberg i Nykøbing M. 700 daler skulde han give i årlig afgift. Men da Struer lå mest centralt for østersbankerne, oprettede man depotet her, ligesom fangsten udgik herfra. Efter Steenberg kom Københavns fiskehandlerselskab som forpagter og tilsidst en storfiskehandler Kunst fra Hamborg, der ansatte justitsråd Poulsen som bestyrer.

Der var selvsagt mange mand beskæftiget ved østersskrabning, optagning og depotarbejde i de store dage, da Struer var centret. Her var naturligvis også østersdamperen stationeret med struerfolk som besætning.

Kaptajn gennem 11 år var Jens Lund, der ejede nogle grunde ude på terrænet under bjerget, hvor han havde indrettet sig en bolig i en gammel skibskahyt. Som styrmand og fyrbøder virkede Jacob Lassen, som af folk altid kaldtes Normand Lassen, fordi han i flere år havde været bosat i Norge.² Tredie mand ombord på østers-

² Hans hus står uforandret i Vestergade (nr. 19), og en datter af ham bor der endnu.

damperen var Daniel Knudsen, der siden hen blev gamle Olsens efterfølger som havnefoged (1912-15).

I slutningen af 1885 kom så den opskræmmende meddelelse, at ministeriet på grund af østersbestandens stærke tilbagegang havde besluttet at standse al østersfangst i 5 år! »Hvilken ubodelig Skade det vil være for Fiskerne samt Arbejderne og Beboerne ved Limfjorden, specielt Struer, saafremt Fiskeriet bliver standset i disse arbejdsløse Tider, kan enhver tænke sig«, skriver en indsender i *Struer Avis* 12/12 85. »Hvilke Summer vil da ikke undrages den mindrebemidlede Klasse, ikke at tale om de hæderlige og stræbsomme Fiskere, der selv ejer Baade og Fiskeredskaber, som ofte staar Ejerne i 7-800 Kr., hvilke Beløb jo aldeles er tabt, da hverken Baad eller Redskaber kan benyttes til andet Fiskeri«. Dertil kommer, at der er østers nok, fortsætter han. Der er lige fundet en banke ved Venø, hvor man i 3 dage tog over 1000 østers pr. båd daglig. Men fiskerne blev af forpagterne henvist til den gamle banke, og grunden hertil var blot den, at selskabets østersbeholdning er for stor og afsætningen for ringe som følge af hård hollandsk konkurrence! »Vil det ikke være rimeligt, at Sogneraadet eller vor ærede Folketingsmand (Hansen Sir), som jo fortæller, at han er paa Arbejdernes Parti, indgaar med Forslag til Ministeriet om kun at frede *Halvparten* af Bankerne?«

Hvorvidt et sådant forslag virkelig er blevet indbragt, er ikke blevet undersøgt, men i hvert fald bestemte finansministeriet i april 1886, at østersbankerne skulde fredes *fuldstændigt* i 5 år fra 1. maj at regne. Det var meget beklageligt, skrev *Avisen*. Det betød intet mindre end, at 100 familier i Struer blev brødløse. De 24 både, som havde foretaget skrabningen, blev trukket op på land ved Strandbjerggård. Justitsråd Poulsen forlod byen, og med ham forsvandt også østersdamperen.

I maj 1888 lod ministeriet cand. mag. Jonas Collin undersøge østersbankerne i Limfjorden, og for Venø bugts vedkommende fandtes tilstanden at være denne: »Udfor Lune og Hærup god Opvækst af 2 og 3 aarig Yngel. Haastrup Banke i god Stand. Udfor Ejsing intet. Handbjerg og Voldstrup Banker meget lovende, fortrinlig Yngelopvækst. Vrallen: megen Yngel. Venø fortrinlig. Strandbjerggaard til Grisetaa Odde godt besat med 2 aarig Yngel«. Den 3 aarige fredning havde altså haft fortrinlig virkning, fortsatte

den nu til efteråret 1890, vilde østersfiskeriet kunne genoptages med stort held. Naturligvis var der i Struer stor glæde og forventning.

Men så blev der dryppet en malurtdråbe i festens bæger. I dec. 1889 blev det meddelt, at østersfiskeriet var blevet bortforpagtet til driftsbestyrer Tonning fra selskabet »Norge« i Kristiania, og apoteker Teilman-Fries i Nykøbing M. var indtrådt som parthaver. Det lod sig endda høre, men nu kom det værste: »Efter hvad der privat er sagt os«, skrev *Avisen*, »arbejdes der ihærdigt paa at tage Fiskeristationen fra Struer og lægge den til Nykøbing M. At dette vil blive til stor Skade for Struer er aabenbart, og vi opfordrer derfor Autoriteterne til at stille sig saa imødekommende overfor det ny Selskab som vel muligt, ligesom vi ikke tvivler om, at Struers ledende Mænd vil sætte sig i Bevægelse for at bevare denne Forretning for Struer, hvorfra den hidtil har været drevet, og hvor det ældre Etablissement endnu henstaar, ventende paa atter at blive taget i Brug, naar Driften blev optaget«.

Endnu var dog ikke alt tabt. Der var håb. I kontrakten mellem Tonning og finansministeriet, der blev offentliggjort 3/1 1890, hed det: »Alle fiskede Østers indbringes til et bestemt Depotsted, for Fladstrandsbanken til Frederikshavn, for *Limfjorden til Struer*«. Men hermed må man ikke slå sig til ro, sagde *Avisen*, da det er bekendt nok, at der arbejdes ihærdigt på at få det forlagt til Nykøbing M. »Kan der derfor fra Struers ledende Mænds Side gøres noget for at bevare Depotet for Struer, bør det gøres i Tide«. Der blev imidlertid slet ikke tid levnet for nogen aktion til fordel for Struer. Allerede d. 11/1 var ulykken sket. Det blev da officielt meddelt, at østersdepotet for fremtiden skulde ligge i Nykøbing M. Pakhuset på havnen blev solgt på auktion i 1893 til konsul Schou for 700 kr. Senere søgtes huset indrettet til stort fiskefryseri, men det gik ikke ret længe. Så indrettedes det til beboelse en tid, og derefter blev det til Mehlsens røgeri. Endelig i 1937 var dets saga ude, da det brændte delvis og blev nedrevet for at give plads for det nuværende røgeri. Men i mange år kunde ældre struerboere ikke passere stedet uden at få vemodstårer i øjnene, fortælles det. Man måtte da mindes den herlige tid, da man ved et besøg i østerskældereren fik budt en smagebid af et halvt eller et helt dusin dejlige friskfangede østers, og en kurvfuld østers kun kostede en daler, mens de østers, der

Jens Laursens første skibsbyggeri på Strandvejen (grundlagt 1886), på det sted, hvor man i 1898 lagde kødkontrollden og brandstationen (Strandv. nr. 10).

knap og nap holdt de lovbestemte mål og nok egentlig skulde være udlagt i fjorden igen, som regel kunde fås i spandevise for et par cigarer, en flaske rom eller lign. drikkeskilling til den karl, der bragte dem op.

Byens industrielle virksomheder var få og temmelig små: i Vester-gade et *farveri* (overtaget i 1870 af Ove Damsgård), en *vejrmølle* (bygget af skibskaptajn Poulsen fra Jegindø, der havde sejlet på Kina og tjent penge; overtaget efter en konkurs 1870 af S. M. Ålkjær og af ham igen solgt til A. Jensen fra Ølby 1883) og et *savværk* (Søren Dahl). Ved havnen et *bådebyggeri* for fiskekuttere og lystkuttere (oprettet af Jens Laursen 1886 og oprindelig beliggende på Strandvejen, hvor senere kødkontrolbygningen blev lagt) og en *maskinfabrik* (Ludvigsen. På nuværende kulgårds plads). I østre byende et *ølbryggeri* (brygger Sunds i Bryggerlængen ved Hotel Struer) og et *teglværk* (grundlagt af konsul Rygård, der ejede Torngård og drev stor forretning i Struer 1844-54, senere drevet i fællesskab af svogrene købmand T. W. Jensen og mølle-

ejer A. F. Schou, Kvistrup, efter 1894 af T. W. Jensens enke under ledelse af sønnen Johs. Jensen, købstaden Struers første borgmester). Et andet teglværk blev i 1880'erne grundlagt af et konsortium fra Skive ved gården Overhoved på Vrallen, først ledet af konsul Dige, siden af bestyrer Nielsen. Endelig grundlagde snedker I. M. Christensen 1899 på Holstebrovej sit senere landskendte *møbelsnedkeri*.

Det var alt i alt ikke store sager. Derimod havde byens raske vækst i 80'erne ført mange håndværkere til, ikke mindst murere, tømrere, snedkere og malere. Den største virksomhed havde murer *Chr. Schjødt*, som man næsten kan sige har bygget det meste af Struer i 80'erne og 90'erne. Han var tilfældig kommet gennem Struer »på valsen« engang i 70'erne og havde ved den lejlighed bygget et lille hus for en fisker på Galgebjerg, som selv skaffede sten, grus og sand i en båd fra Salling. Det blev til flere af den slags, og da han i mellemtiden havde truffet en pige fra Nissum, byggede han et til sig selv også og giftede sig. I 1878 flyttede han ned til byen i det hus, som lige til fornylig har været i familiens eje (Søndergade 9), og virksomheden tog for alvor fart. Han havde til tider 12 svende i arbejde og måtte derfor bygge en fløj til sit hus ind i gården for at kunne indrette svendeværelser. I 1895 havde han endda hele 22 svende og 13 håndlangere i arbejde. Det var, da det ny Schous Hotel m. m. blev bygget. 10 af svendene var tyske, og de nedlagde alle en skønne dag arbejdet på een gang og drog ad Flensborg til.

Kendte og skattede blandt byens større håndværkere var også murermester J. P. Andersen, snedkermester Balleby, tømrermester P. Andersen og malermester L. Sand.

Der fandtes naturligvis endnu repræsentanter for de håndværk, som industrialiseringen siden har kvalt: Bødker (C. Nielsen), bundtmager, drejer, karetmager (Græsborg) og rebslager (Skallerup, fader og søn. Den gamle var kommet til Struer blot med de bare næver og var begyndt at slide med et rebslageri på »Bjerget« i et skur, hvor han også boede om natten. Senere voksede virksomheden jo og flyttede over på den anden side af Vestergade, hvor endnu et gadenavn vidner om dens fordums eksistens. Han byggede i 1883 ejendommen Østergade 9). Af andre i byens liv mere fremtrædende håndværkere nævner vi *blikkenslager Knoll*, *smed Jensen Trudsø* og *sadelmager Topp*. 7 skomagere — i ordets egentlige betydning (heriblandt O. Henriksen, fra 1883) og to træskomagere

Struer Gade (Østergade) set fra Springvandstorvet efter brolægningen i 1885. Fra venstre: sognefoged Agerschous hus fra 1881 (nedrevet, nu »Importøren«), og de tre endnu temmelig uforandrede ejendomme: Østergade 5 og 7 (fra 70'erne) og nr. 9 (fra midten af 80'erne). Aggers hus, nr. 11 (fra 1888) mangler endnu; på dets plads ligger T. W. Jensens tømmerstabler. Over tømmerstablerne ses gavlen af konsul Schous herskabelige hus (Østergade 29). Bag flagstangen justitsråd Poulsens villa (ombygget 1889, nu café »Centrum« m. m.). Endnu ingen bebyggelse mellem denne og Schous hus. Fra højre: købmand Gruds nu forsvundne hus (Østergade 4), bager Eigårds hus (ombygget 1891) og købmand Tangs hus (Østergade 10, nedrevet 1952).

(P. Hjorth og Munksgård) kunde få deres næring i så lille en by dengang.³

Byens kraftige vækst måtte også lokke mange handelsfolk til, — sommetider næsten flere end ønskeligt. *Struer Avis* klagede 1/8 1890 over »den lidt for nemme Adgang til at begynde Detailforretninger, af hvilke saa mange, der raader over en Smule Kapital eller Kredit, lader sig lokke — meget ofte for kun at høste bitre Erfaringer om, at deres Forretning aldeles ikke tilfredsstillende noget Savn hos Publikum, samtidig med, at de gør Kampen for Tilværel-

³ Om de fleste i dette kapitel nævnte næringsdrivende se nærmere afsnittet *Personalia*.

sen vanskeligere for tidligere bestaaende Forretninger«; og så en lille besk bemærkning i tilgift: »et Spørgsmaal, Rigsdagsmændene bør tage sig af i Stedet for at strejke eller rejse rundt i Landet og rakke hinanden ned«. Sognerådet gjorde, hvad det kunde for at afbøde disse uheldige virkninger af næringsfriheden, når det skønnedes fornødent, ved at nægte anbefaling af ansøgninger, der lå til erklæring.

Men de store forretninger var byens stolthed, og *deres* stadig øgede antal var der heller ikke noget at sige imod, for de trak jo købere til ude fra landet, ja efterhånden endda også fra andre byer! Med megen lokalpatriotisme noterer *Struer Dagblad* 14/12 1899, at den tid er forbi, da enkelte af byens borgere, — og da naturligvis særlig jernbanefolk —, tog til de større byer som Viborg og Århus for at gøre indkøb. »Nu er der flotte Butiker hele Hovedgaden igennem med noget for enhver Smag, endog for den mest kræsne«. Forretningsmændene kappes om kunderne, og derved bliver priserne billigere. Men der kan dog også gås for vidt i konkurrencen, kan vi forstå af *Struer Dagblads* meddelelse af 4/4 1895 om »et Reklameforsøg, der ikke vidner om megen Noblesse eller Hensynsfuldhed: en Forretningsmand i en lille Limfjordsby faar omkring hos Omegnens Lærere oplyst, i hvilke Hjem der skal være Konfirmation og tilstiller derefter Familiefaderen en Skrivelse, hvori han tillader sig at anbefale sin Forretning — uanset, om Manden er Kunde hos en anden af Byens Købmænd; men de fleste Bønder er konservative nok til at finde Metoden lovlig nærgaaende og lidt vel amerikansk«.

Indenfor manufakturbranchen var der først og fremmest *Stephan Agger* og *Henning Johnsen*. Senere kom dertil *Nyborg* og *Prohaska*. Agger havde som 21 årig åbnet sin butik 8/9 1883 i et lille primitivt lokale med petroleumslamper i loftet og sand på gulvet, spyttebakker og det hele, men 1888 byggede han den nuværende ejendom, som dengang var så flot og moderne, at den i lange tider ligefrem blev anset for en seværdighed! Og nu udviklede forretningen sig, — særlig efter at den i 1891 var blevet udsalgssted for Vett og Wessel (Magasin du Nord) i København —, til at blive en af de største manufakturforretninger i Vestjylland. Han blev en fremtrædende personlighed i byens liv og styre, men historien herom hører det følgende århundrede til. Landskendt blev han for sit arbejde i Indre- og Ydre-mission. En stærk og helstøbt personlighed.

Mindre som forretningsmand og af en noget anden støbning, men lige så fremtrædende var *Niels Foldager*, en struerskipper, der o. 1880 havde slået sig på manufakturhandel. Mange landboer fik deres tøj hos ham. Det blev syet af skrædder P. Jørgensen i Kirkegade, som i 1881 her havde grundlagt en forretning under beskedne former. Historien om, hvordan det gik til, at skrædder Jørgensen kom til at sy for Foldager, er næsten for morsom til, at den ikke skulde genopfriskes: I en behersket og hensynsfuld notits i *Struer Avis* 13/2 1885 havde Foldager meddelt, at skrædder Jørgensen indtil videre udførte hans arbejde, »foranlediget ved, at flere af mine ærede Kunder har været misfornøjede med det af Skrædder P. Nielsen udførte Arbejde«. Men dagen efter var den kasserede skrædder der med et ubehersket og lidet hensynsfuldt indlæg, som *Avisen* med veloplagthed gav overskriften »Skræderen contra Jordemodermanden«: »Da det efter Marskandiser (!) Foldagers Avertissement let kunde faa Udseende af, at jeg er en Umulighed som Skræder, skal jeg som Svar herpaa kun meddele, at Grunden hvorfor jeg ikke blev i Marskandiserforretningen var den, at jeg ikke kunde finde mig i den forhenværende, nu omdannede Skippers Urimelighed, og erklærer herved samtidig, at han ifølge sin Stilling som Jordemodermand hverken har Ide om et Stykke Klædevarer eller om, hvorledes et Klædningsstykke skal forarbejdes«. Herover blev, som rimeligt er, Foldager vred og gav svar på tiltale i et langt indlæg, som *Avisen* naturligvis kaldte »Jordemodermanden contra Skræderen«, hvori det bl. a. hed: »Han betegner mig som Jordemodermand (det ved vistnok alle her, at min Kone er Jordemoder, og for hendes Lærdom har jeg selv betalt) og jeg finder ikke noget vanærende deri. Jeg synes det er en god Forretning at være det; men at udgive sig for noget man *ikke* er, f. eks. som *De*, der udgav sig(!) for en dygtig Skræder og kun viste sig at være en simpel dito — dertil har jeg endnu ikke drevet det. At Skræder Nielsen ikke vilde være i min Forretning, er Usandhed, han har flere Gange tilbudt sig for 1200 Kr. aarlig, men jeg indsaa, at jeg ikke kunde være bekendt at levere mine Kunder af hans Arbejde, hvilket han levede saa sjofelt fra sit Værksted, at en Gaardejer kom tilbage til mig med den sidste Jakke, som Skræderen havde gjort, og spurgte mig, om ikke Skræderen havde gjort sit Behov paa den, samtidig med at han kasserede Jakken, som var forskaaren og ikke passede.

Den hænger nu til Eftersyn i min Butik. Hr. Nielsen kalder mig en omdannet Skipper, men som *han* er jeg ikke omdannet — nemlig fra Bondekarl til Skræder, der har løbet omkring paa Landet med Pressejernet«.

1898 begyndte skrædder *K. C. Nielsen* sin efterhånden meget store og endnu eksisterende virksomhed.

Af rigtige købmandsgårde i den gamle store stil var der hele to: *Schous* i »Kompagnigården« og *T. W. Jensens* i »Marskjærgård«, forretninger, der hver for sig under eet samlede handel med tømmer, korn- og foderstoffer, smør, kul, støbegods o.s.v. foruden almindelig kolonialhandel, forretninger, hvor gårdspladsen altid var stuvende fuld af vogne og staldene af heste, mens bønderne gjorde deres forretninger her eller andetsteds i byen, hvor butikken endnu var helt uden reklamepynt og kunstfærdige vinduesudstillinger, en butik med sand på gulvet og klipfisk i loftet og blandet duft af svedsker og krydderier, tjære og hampereb, kandis og spegesild, hvor kort sagt hele stemningen fra »Min Onkels Tømmerplads« endnu herskede uindskrænket.

Foruden *Schous* og *T. W.*'s kolonialforretninger havde byen 6 andre og mindre (*Jørgensen*, *Madsen*, *Vejling*, *Agerschou* o.s.v.), butikker, hvor der tit stod mange flere mennesker end dem, der skulde købe noget, folk, der gratis varmede sig ved kakkelovnen eller ønskede at høre nyt og give deres besyv med; det var steder, hvor man kunde se på folk og drøfte dem, når de var gået. »Der blev røget, hostet og spyttet«, siger *Chr. Daell*. »Handel var der ikke meget af, men tiden gik«. Men man skulde dog hjem engang, så tømtes butikken og tilbage stod de stakkels kommis'er til sengetid for at vente på, om en eller anden kunde skulde komme i tanker om noget, der var absolut uopsættelig til imorgen tidlig.

»Naar jeg om Aftenen Kl. henved 10 har gaaet gennem *Struers Gader*«, skrev en »Ven af de unge Mennesker« i *Struer Avis* 19/1 1892, »og da har set alle Kolonialhandlere have Butikkerne aabne, næsten altid uden Kunder og de unge Handelsbetjente hængende ledige over Disken, mens man i andre Byer som *Nabobyen Holstebro*, i *Aarhus* og *Randers* og mange andre Byer har lukket Kl. 9, har jeg ofte tænkt paa, om et lille ærbødigt og venligt Ord eller Vink til d'Herrer Kolonialhandlere i *Struer* maaske kunde formaa dem til at blive enige om at lukke deres Butikker senest Kl. 9. Et

Gode har de unge Mennesker dog nu ved at have Søndagen fri fra Kl. 9 Formiddag. Men om Hverdagen er de stærkt bundne, om Sommeren de fleste Steder fra 6 Morgen til 10 Aften, altsaa 16 Arbejdstimer — dobbelt saa meget som Socialisternes forrykte og uigenneførlige Forslag gaar ud paa —, om Vinteren fra 7 Morgen til 10 Aften, altsaa 15 Timer, hvilket umuligt kan virke andet end slappende og sløvende paa de unge Mennesker. De trænger efter den lange Tid i Butikken til at gaa en Tur i det fri, men Kl. 10 er det næsten Sengetid, saa det bliver ikke til megen Motion. Lukkedes der Kl. 9, fik de Tid til det og kom endda i ordentlig Tid i Seng og var bedre oplagt næste Dag«. At en butik kunde lukke kl. 6 eller kl. 2 em., var endnu i lang, lang tid aldeles utænkeligt. Men Struers kolonialhandlere tog imod det »venlige vink« og vedtog efter fælles overenskomst 9/5 92, at de efter 15/5 vilde lukke kl. 9 med undtagelse af aftenen før helligdag. Og hvad fik de så for deres slid? En handelsbetjent fæstet af købmand T. W. Jensen 1/2 1878 fik i de første 2 år 350 kr., hvorefter han steg med 50 kr. årlig indtil slutlønnen 500 kr. En lærling fæstet på fjerde år fik »alt frit i Huset og aarlig 40 Kr. samt frit Træskor«, men måtte til gengæld »holde sig selv med Klæder som Vadsk«. De første 3 år fik han ikke noget. Om en lærling, der er fæstet for 4 år, hedder det i 1886, at »han holder sig selv i et og alt«, men »saafremt han viser ærlig Dygtighed saaledes at han kan gjøres til Commis om tre Aar da skal dette være mig en Glæde og ham en Ære«. Ja, ja! T. W. Jensen havde sandelig ikke selv haft bedre vilkår, da *han* som ung mand begyndte handelsvejen. Han havde end ikke haft et kammer, men fået anvist soveplads på en hylde under disken i butikken! Man var endnu mindre blødsøden dengang, og T. W. Jensen har muligvis ud fra *sine* erfaringer fundet, at de unge mennesker *nu* havde gode dage.

Byen havde 5 slagtere og 2 handelsgartnere (fra 1898 et 3.gartneri i Struerdal), som imidlertid følte sig stærkt generet af udenbys slagtere, gartnere og grønthandlere, som de vilde have sognerådet til at forbyde »at husere med deres Varer rundt i Byen og falbyde dem paa Gaden og ved Dørene, da de paa den Maade i høj Grad skader og vanskeliggør vor Eksistens, som bor her i Byen og svarer vore Skatter og Afgifter til Kommunen. Vi mener at de burde henvises til at sælge deres Varer paa Byens Torv paa dertil bestemte Torvedage i Lighed med, som det er i andre Byer. Vel ved vi, at

Fotograf A. B. Hansens atelier på Banegårdsvej o. 1875 fotograferet fra vejen, der førte ud til havnen og toldboden (på det sted, hvor nu den lange bazarbygning fra 1924 tager sin begyndelse). Huset er nuv. Østergade 34 uden tilbygningen i vest med slagterbutik. På atelierets plads ligger nu nr. 36. Bygningerne bagved eksisterer stadig. Øverst tv. rager Torngård op. Den lange bygning th. i baggrunden er det gamle Hotel Struers staldlænge (nu »Kino«).

Struer ikke er Købstad, men vi føler ligefuldt Trykket af en saa hensynsløs Konkurrence o.s.v.«. Sogneraadet lod skrivelsen gå videre til herredsfogden, som beklagede at måtte svare, at slig handel var hjemlet ved den gældende næringslov af 29/12 1857.

De to bagere, *P. Andersen* og *C. Ritzau Eigård* (sidstnævnte en københavner, der 1886 havde slået sig ned i Struer) kunde for den sags skyld have deltaget i protesten, da mange folk i Struer købte de store flade, runde brød med den sprøde, melpudrede og kommenbestrøede skorpe, som falbødes fra vogne, der kom ude fra de gamle vandmøller i Kvistrup og Kjærgård, — dengang endnu i funktion både som mølleri og bageri.

Der var 1 ølhandler (*Davidson* i Bjerggade), 2 mælkehandlere, 1 læderhandler, et utal af trikotage-, mode- og broderihandlere, 2 boghandlere, af hvilke den ene, *M. Christensen*, tillige var bogtrykker og bogbinder, og den anden, *Smith Knudsen*, tillige handlede med alskens galanterivarer, 1 urmager (*Jensen*) og 1 isenkræmmer

Vejlstrups gæstgivergård (Sands beværtning) som den så ud, da den var blevet til afholdshotel. Det gamle smukke afvalmede tag erstattet af alm. saddeltag. Sydpå (hen ad nuværende Bredgade) strækker sig den lange staldbygning. I forgrunden th. Smith Knudsens hjørne. Foran hotellet står Poul Poulsen, hotelejer fra 1919 til nedrivningen i 1936 (bor nu i Skolegade 4. 85 år gl. Har givet forfatteren af denne bog mange værdifulde oplysninger). 1917-19 havde afholdsloten »Ansgar« til huse her. Indtil da drevs der alm. beværtning af J. Sand, A. C. Jeppesen og tilsidst P. Thing (1912-17).

(Hald, senere P. Nielsen). Skulde man foreviges, gik man til fotograf A. B. Hansen på stationsvejen (Østergade 38) eller Kirstine Willumsen i Strandgade. Efter Hansens død i 1890 førtes forretningen videre af hans enke. Skulde man barberes inden fotograferingen, gik man til barber Anthon Jensen (lever endnu).

Tørsten kunde man få slukket mange steder i byen. Der var Laust Thorgårds beværtning i Kompagnigårdens østre fløj og Henriksens beværtning der ovre bagved et sted (i nærheden af nuv. Bendix' kontor); her kom de »simplere« bønder, der var på indkøb i byen, sammen med fiskere og skippere, mens den finere portion gik over på hotellet i vestre fløj, som en tid lang blev drevet af den gamle konsul selv, men senere bortforpagtedes til gæstgiver Boilesen. Lige klods opad Thorgårds beværtning lå J. Sands beværtning, senere

ejet af A. C. Jeppesen, kaldet »Limpind«, fordi han havde været opvarter på café »Limfjorden« i Arents hus; den var da såre langt fra, hvad den senere blev: en afholdsbeværtning. (Nedrevet 1936 for at give plads for Bredgade). Oppe på banegården havde N. Wissing beværtning i 90'erne, en tid med keglebane skråt overfor; nogle uskønne skure i Jernbanegade bag Jernbanehotellet er idag de sidste kummerlige rester. I byens centrum lå Jesper Lauridsens beværtning (Østergade 7) og ude i Strandgade svendehjemmet. — Dertil kom en række mere eller mindre obscure steder for de dengang evigt og billigt drikkende.

Natteherberg blev givet for »ordentlige« mennesker på Hotel Struer og Schous Hotel, de andre, rejsende håndværkssvende f. eks., henvistes til svendeherberget i Strandgade — eller til hvem der mod betaling vilde have dem i privat indkvartering. Hotel Struer ejedes af T. W. Jensen og A. F. Schou og bortforpagtedes til forskellige bevillingshavere som Wissing (fra 1886) og K. P. Christensen (fra 1892), indtil Laust Thorgård købte det ved midten af 90'erne. Det rummede restaurationslokaler i vest- og nordfløjen og hotel og teatersal i 2-etagersfløjen mod Bryggerlængen. Stald ved nuv. Kino. I den ret primitive sal med træbænke og ølkasser foregik en del både lødig og mindre lødig underholdning og en del absolut folkelige offentlige baller (»Det bliver et fint Bal i Aften! Der kommer en Kommiss fra Lemvig!«)

Schous Hotel blev anset for at være ligesom lidt finere, og da der her i 1887 ligeledes kom en teatersal, blev alle de finere klubbers og foreningers arrangementer henlagt hertil. Der nybyggedes et restaurationslokale og en dansesal (de nuværende med skydedøre adskilte sale) og nogle gæsteværelser (det nuværende scenerum — som dog er 4 alen højere). »Den nyopførte Bygning er smukt og godt indrettet og er den oplomstrende By værdig«, hedder det i *Struer Avis* 12/8 87; i 1892 blev salen endda yderligere pyntet op af maler Ålkjær: »Loftet er dekoreret og langs Gesimserne er afbildet de forskellige Stryge- og Blæseinstrumenter. Væggene er limfarvet og et højt Panel beskytter dem« (*Struer Dagblad* 5/4). Det smukke arbejde blev dog delvis ødelagt allerede et par måneder efter ved en ildebrand under et bal, da en petroleumslampe faldt ned fra væggen og eksploderede. I 1895 fandt en fuldstændig ombygning af hotellet sted (arkitekt Hansted). Langs med Østergade blev

lagt en 50 alen lang og 18 alen dyb bygning, som i stueetagen vest for porten ind til gården rummede to restaurationslokaler og en rummelig entré, og øst for porten lokaler til støbegodslager og isenkrambutik, på 1. sal 12 og på 2. sal andre 12 gæsteværelser. Af det gamle hotel bevarede man i tilbygning hertil den fløj, som idag rummer den blå spisestue og det såkaldte »klublokale« fornedet og hotelejerens bolig foroven. Også den gamle østfløj af Kompagnigården blev indtil videre stående. Murerarbejdet begyndte i maj, og 16/8 kunde der holdes rejsegilde. »Det ny Hotel gør et imponerende Indtryk med sine to knejsende Taarne og et stort Antal fikse Kviste, der rager op over alle andre Bygninger her i Byen«, skrev *Struer Dagblad* og føjede til: »Efter Forlydende skal hele Ejendommen oplyses ved Elektricitet«. Også noget så moderne som centralvarme installeredes. Da det hele stod færdigt i nov. 95, var der almindelig enighed om, at det var imponerende og en pryð for byen. »Schous Hotel har altid haft et godt Renomé; nu vil det blive betragtet som et af de bedste i Vestjylland«. Omkring århundredskiftet opførtes resten af facaden mod Østergade fra østre tårn til nuv. Bredgade.

1871 stiftedes på konsul M. Schous initiativ en *Struer og Omegns Sparekasse*, som gennem årene forstrakte kommunen med en del lån til tvingende nødvendige udgifter og jævnlige ydede støtte til velgørende og andre formål. Som formand virkede M. Schou til sin død 1889 og derefter sønnen, konsul Chr. Schou, indtil han i 1904 fandt det uforeneligt med sin stilling som direktør for Struer Bank. *Struer Bank* blev oprettet i 1897 på Chr. Schous initiativ og havde i sine første beskedne år til huse i nogle lokaler på nuv. Hotel Struer (»Stigård«), senere i enkefru Opstrups ejendom (nuv. L. Pedersens forretning). Administrerende direktør blev Chr. Schou selv med proprietær P. Olufsen og toldkontrollør Castonier som meddirektører G. K. Gregersen som bogholder (fra 1906 direktør).

Af akademikere havde byen kun få: en præst (M. Øllgård 1875-82, Th. Larsen 1882-89, A. C. Møller 1890-98, Chr. J. Christensen 1898-1913), en sagfører (F. Rosenthal 1883-94, Chr. Jørgensen 1894-), fra 1899 to sagførere, idet sagførerfuldmægtig K. L. Knudsen fra Herning dette år etablerede egen forretning i Struer — og drev den gennem mere end 50 år, to læger (Bang 1872-1922 (!) og V. Larsen 1894-1935) og en fuldmægtig for sognerådsformanden (exam. jur. Gravesen 1893-1907). Til de »imma-

terielle erhverv« hørte endvidere de stadigt forøgede lærerpersonaler på realskolen og den offentlige skole og disses bestyrere (Bertelsen og C. F. Madsen) samt de private skoleholdere.

For fuldstændighedens skyld nævner vi til sidst den store mængde af håndværkssvende, slagter- og bagersvende, tjenestekarle, hottelkarle, kørekarle og kvindeligt tyende af enhver slags: stuepiger, kokkepiger, bryggepiger og barnepiger, alle yderst beskedent lønnet. Vi tager igen T. W. Jensens lommebog og finder nogle eksempler. En avlskarl får fra 1/11 1880-1/11 1881 200 kr. (100 til maj og 100 til nov.), og en dreng, der passer køerne på T. W.s mark fra april til nov. 1880, »25 Kr. og et Par Træsko om han opfører sig godt«. Pigerne lønnes med 80 kr. årlig, men en del af værdien ydes i form af naturalier og betalte apotekerregninger. Naturalierne kan være f. eks. 6 ³/₈ alen bomuldstøj til en værdi af 3 kr., en flaske vin og et halvt pund melis til ialt 94 øre, støvler og træsko til 7 kr. o.s.v., og i 1880 får stuepige, kokkepige, bryggepige og barnepige i fællesskab en platmenage til 2 kr., d.v.s. 50 øre for hver at trække fra i den kontante løn!

Det var standsforskellenes tid, en tid hvor der både på landet og i byerne var en social lagdeling med skarpe grænser, som vanskelig lod sig overse endsige da overskride. Ganske vist havde en lille opkomling som Struer ikke den faste rangforordning som i f. eks. stifts- og garnisonsbyen Viborg, men alligevel! Der var i hvert fald een mand, som i kraft af sine penge og sin hele personligheds pondus var byens ukronede konge: konsul Mads Schou. »Når *han* kom, så var det *Schou*, der kom!« siger en, der har tjent hos ham, og at komme kørende gennem byen med tjener på bukken, det kunde ingen anden tillade sig end konsulen! Som han var kongen, var sønnen kronprinsen, der engang selv skulde blive konge. Når den unge Chr. Schou kørte til Resenborg med sine to gevaldige, gule heste for kareten og hans unge frue bagefter med sine små islændere, det var flot! Det imponerede! Fint var det også, at den gamle konsulinde så sjældent lod sig se; hun sad til stads med 3 piger til sin opvartning. At komme til middagsselskab hos konsulens en eller to gange om året, det var som at komme hos amtmanden i Viborg, en udmærkelse, noget de heldige så hen til med store forventninger.

Standsforskellen kunde måles på alt: klædedragt, bohave, omgangstone, ja, endogså skægform og frisure: forretningsmanden

havde kindskæg à la geheimeråd Tietgen, embedsmanden fip og moustache à la Kejser Wilhelm eller »koste«, som kappedes med næseklemmer og frakkeskuldre i tungsindig nedbøjethed, læreren fuldskæg og præsten ingenting — ligesom skuespilleren, indtil efterhånden flere og flere ansigter groede til med buskvækst til helt op under øjnene. Manden af det højere borgerskab kendtes på *batten*: høj cylinder eller rund, stiv bowler, på *flippen*: stiv nedfaldende eller stiv opretstående, som et cylinderformet halshuggende martreinstrument, den ældre portion af gejstligheden endda endnu med »fadermorderen« og dertilhørende »fåresygebandage«, og på *klæderne*: en mærkelig blanding af jakke og jaket, sommetider endogså diplomaten, navnlig hos de gejstlige og »halvgejstlige«. Fælles for dem alle var fjederstøvlen, benklæderne som snævre benfoderaler i bedrøvelige »ål« og den totale mangel på skræderbestræbelser i retning af dække over naturens eventuelle mangler. Arbejderen og bonden kendtes på kasketten eller huen, halskluden, den islandske trøje eller den blå lærredsjakke og træskoene. Og som mændene således også kvinderne. Det var kun damerne af det højere borgerskab, der kunde tillade sig den form for selvpinsel, der bestod i at ase og mase korsettet således ind, at faconen blev hvepsens og alle bevægelser stive og unaturlige, mens vejtrækningen hæmmedes indtil dåne- og bristepunktet, og det var kun dem, der kunde tillade sig at krybe i den latterlige tournure, hylle sig i lag på lag af tøj og ofre tid og kræfter på hægters og mallers mangfoldighed, spænders, kammes og hårnåles hærskarer. Tjenestepigen kunde kun tillade sig en tilnærmelse af moden, så man aldrig kunde være i tvivl om, hvem der var pigen og hvem der var frøkenen, når man mødte dem på gaden, selve hendes arbejde forbød hende jo også både tournuren og de senere almindelige store posede »skinkeærmer«, og det samme gjaldt de jævne kvinder i by og på land; de kendtes på uldklokken, hovedtørklædet og forklædet.

Det var også kun borgerskabet, der hyggede sig i den lune, bløde klunkeverden med plysmøbler, der klunkede sig mellem viftepalmer, makartbuketter og nipsetagerer bag tunge gardiner og portierer, mørke, klunkede og støvsamlende. Plys mindede om fløjl og markerede dermed afstanden fra det bondske og småkårsagtige, som jo var ensbetydende med hårde træstole og hvidskurede borde. Selv på herregårde kunde man finde gamle ærværdige rum med gotiske

hvælvinger vansirede af plys og viftepalmer! (på Spøttrup f. eks.). Hvad under da, at præster, læger og lærere modstandsløst overgav sig til det røde, blå og gule plys — helt eller delvis. De hjem, der havde arvet møbler fra empire eller fra »Kristian d. 8.«-stilen, gik nemlig tildels fri. Det var i Struer f. eks. tilfældet med T. W. Jensens og dr. Bangs hjem, hvor der var præstegårdstæpper, gamle mahognimøbler, sekretærer og høje chiffonierer og kun et enkelt rum med plys. Ellers var det jo hos fattigfolk, man dengang skulde finde de smukke chatoller, dragkister, klædekister og slagbænke, som det idag er så mange velhaveres fryd at opspore og erhverve. Karakteristisk for tiden er det forøvrigt, at borgerskabet gjorde yderst lidt ud af deres spisestuer; de var forbavsende spartanske og altid iskolde. Selv velstillede folk sparede på brændslet, som for det meste var tørv, i Struer hentet fra småskuder i havnen eller bragt pr. vogn fra moserne i omegnen. Lugten af tørverøg lå over alle gader og veje, og den stille blå røg listede op af hver en skorsten på de små røde tage. Og selv hos velhavere samledes man omkring enkelte lampesteder, porcelænslampen på bordet eller smedejernshængelampen med krusedullerne, alle steder petroleumslamper, indtil de i 1897 mange steder afløstes af de dobbelte gasblus med hvide kupler i hver ende af en vandret gasarm og en messingkæde til at trække i, når vågeblusset skulde forvandles til skærende hvidt lys. Velhaverne havde dog også stearinlys i stager og loftskroner at tænde, når der var fest; men ellers var der mørke overalt på trapper, i korridorer, i sovekamre og loftsrums. Hos velhaverne var væggene oversåede med malerier, stik og reproduktioner, hos jævner folk var der måske nogle oljetryk og gibsplatter, men oftest ingenting.

Og nu omgangstonen. Fine folk sagde »han«, »hun« eller »du« til de mindre fine, og de mindre fine sagde til gengæld »konsulen«, »sagføreren«, »Deres Velærværdighed« o.s.v., omend ikke altid lige godvilligt.⁴ Fine damer tiltaltes »frue«, håndværkernes og lærernes koner »madam« og resten blot ved fornavn og eventuelt efternavnet med. En stor mand som konsul Mads Schou kunde tillade sig et frisprog og en — sikkert utilsigtet og ubevidst — taktløshed,

⁴ »Hej, Landsmand! Vil du give mig lidt Ild? — Ja, det kan du godt faa. — Du ved nok ikke, hvem du taler til, min Ven? Jeg er Herredsfogden. — Naaja, Herre Gud! Derfor kan du godt faa lov at tænde hos mig.« (Punch 1886).

som idag næppe vilde blive tålt, som da han ved en uddeling af slagtemad fra Holstebro slagteri til de fattige sagde: »Du har jo en fortrukken mand, Karen — og en flok sultne unger, tag dette svinehoved med!« Bemærkningen og selve det, at konsulen i egen person går rundt med slagtemad til de fattige røver ganske vist hjertensgodhed på bunden, men den røver også i et glimt tidens sociale forhold og det aristokratiske livssyn hos den lille gruppe af befolkningen, som så at sige havde monopoliseret livsgoderne.

Men et andet tidstypisk træk bør så også nævnes: Da sadelmager Topp om aftenen d. 13. okt. 1895 blev dræbt af thy-toget oppe på banegården, var det ikke så meget sensation, der vakttes, som dyb deltagelse og beklemmelse. »Gæsterne paa Schous Hotel brød stille op og gik hver til sit«, står der i Dagbladet. En sådan hjertelig samfølelse er utænkelig i vore dages bysamfund desværre.

V

HVORDAN LEVEDE MAN?

LIDT OM LEVEFOD OG LEVEOMKOSTNINGER

Et nutidsmenneske vil uvilkaarlig spørge: Hvordan fik dog de mennesker dengang det daglige brød, og hvordan fik de alle deres øvrige daglige behov tilfredsstillet? 7-800 kr. om året var jo en meget almindelig løn for arbejdere, funktionærer og tjenestemænd, og mange måtte jo nøjes med meget mindre — for slet ikke at tale om de offentligt forsørgede med deres 15-16 kr. om måneden.

Hertil er først at svare, at levedoden dengang var langt, langt lavere end idag — også hos de bedrestillede. Man var nøjsom og påholdende indtil det utrolige — for nutidsøjne at se. Der fortælles således om en lærer nede i midtjylland et sted, at han gik 14 km for at få en vare 1 øre billigere, og gik med bare fødder for at spare fodtøjet, ja han havde i sin seminarietid en periode logeret under en busk for at spare husleje! Selvfølgelig var det abnormt; men han var opdraget i en ånd, som ikke var tiden fremmed. Snedker Daell i Humlum spadserede også altid til Struer, når han skulde handle med T. W., det var 40 øre sparet på jernbanen, og det faldt ham ikke ind at styrke sig med en kop kaffe og et stykke wienerbrød inden

hjemturen, for det var unyttig brug af 25 øre. Man var nøjsom og forstod at give afkald på behagelighederne med rolig resignation. Hvis vi var lige så nøjsomme, som den generation var, vilde vi ikke klage slet så meget over vore penges utilstrækkelighed.

Jeg vil lade et par af de gamle fortælle og gengive det, ganske som ordene faldt. Først fortæller en mand om livet i et jævnt håndværkerhjem, derefter en kvinde om et arbejderhjem. Han er født 1870 og kom til Struer 1880, hun er født i 1872 og indfødt Struerbo.

»Min far var murer. Om sommeren tjente han og sørgede for at samle til vinterforbrug. Det gik lige. Vi fik det, vi kunde spise — altid det billigste, og var der om vinteren ikke andet at gøre, gik han på stang efter ål, som så mange andre gjorde. Vi blev dog raske børn, aldrig forkælet med søde sager, nej rugbrød, fedtemad og kaffe, — sukker i, hvis der var, ellers ikke. Morgenkaffe med fedtemad det gik vi på til middag. Altid to retter til middag og altid grød. Om aftenen varme kartofler med brød, en sjælden gang for 10 øre pålæg fra slagteriets udsalg, men ellers aldrig andet; men da jeg tjente som »trawallerknægt« henne på Schous hotel, fik jeg god kost — svejtserost og andre rare sager.

Vi havde en stue, der var opholdsstue og soveværelse — det vil sige, vi børn lå ude under selve de bare tagsten, — det var koldt om vinteren! Men det var mig ligemeget, jeg var aldrig syg. Det var jo sådan dengang: de stærke de levede, og skravlet døde. I stuen var der et bord og 3-4 stole, meget tarvelige træstole, ja, og så havde min stedmoder fra sit hjem et gammelt fint chatol, og så havde vi i grunden ikke mere. Gulvtæppe? Nej, nej! Gulvtæppe!! Billeder på væggen? Ikke det jeg kan huske. Lejligheden var holdt sløjt vedlige, men huslejen var jo heller ikke stor. Ja det var nogle sølle huse, men vi andre må have været stærke. Man frøs som hunde. Varme i stuen som den, man har idag, kendte vi ikke. Kakkellovnen duede ikke, og sommetider var der ikke engang brændsel. Vi hentede for 40 øre kul hos købmanden (»en skæp'«), når der var penge til det. Også tørv brugte vi; der holdt vogne med tørv rundt om, så kunde man gå ud og tinge om prisen og få hele læsset med hjem, men vi havde nu aldrig råd til at købe et helt læs ad gangen.

Hos købmanden hentede vi også til far en rulle skrätobak til 10 øre og en hel flaske brændevin til 22 øre, det var hans daglige ration,

men han var aldrig fuld. Et fjerdingspund kaffe kostede 25 øre, det kan jeg tydelig huske.

Som dreng havde jeg hverken undertøj eller underbukser, heller ikke om vinteren. Overtøj? Nej aldrig, det bruger jeg da heller ikke endnu! Vi gik med stunthoser og træsko, så frøs man ikke; men man slog tit sine knogler med træskojernet, og det gjorde så hulendes ondt!

Næh, når jeg ser børn med cykler og ispinde og slik og alt det, — uha — vor tid og den tid ligner slet ikke hinanden.

Jeg var hos købmand Eggerts i Vestergade i 85 og 86. Vi lukkede op om morgenen kl. 7 eller 8 — forskelligt efter årstiden og lukkede først om aftenen kl. 10. Søndag var der åbent fra kl. 7 til 9 og fra 4 til 9. Man tænkte ikke på det. Man skulde jo arbejde. Man gik ikke og tænkte på frihed og frihed. Da jeg senere arbejdede på landet i Ølby, var jeg svineheldig, om jeg kunde få en halv dag fri om året for at se til mine forældre. Det kunde jo ikke være anderledes. Det var en selvfølge, at man passede sin plads og gjorde sit arbejde, så husbonden var tilfreds. I vore dage arbejder man 8 timer og er hele tiden utilfreds, vi arbejdede 16 timer og var aldrig utilfredse, vi havde ikke tid til at tænke på at være utilfredse.

Da jeg var på landet i 86 og følgende år, fik jeg 40 kr. det første år, 60 kr. det næste, og da jeg kom til ølbydeggen — Agger — som enekarl 120 kr. Så var jeg soldat og kom derefter til Kvistrup Mølle et halvt år i 91 og fik 160 kr.; jeg tænkte: hvordan får du alle de penge brugt!

Som soldat fik jeg 2,75 hver 5. dag, et halvt år efter 3 kr. Vi fik rugbrød udleveret, resten skulde vi selv bjerge. Men der var jo altid nogle store gårdmandssønner imellem: »Du, Poul, kan du lige tage og pudse min sabel«, så fik man jo lidt af det smør, de havde hjemmefra. Vi pudsede også deres knapper for dem«.

Og nu arbejderbefolkningens vilkår:

»Jeg er født i Torngård i den nu nedrevne staldlænge. Vi boede 2 familier i den vestre ende. Vi var fem søskende og havde to stuer, et køkken og et bryggers, altsammen meget spartansk, det har slet ikke noget med nutiden at gøre. Far arbejdede på teglværket om sommeren og havde desuden arbejde ved østersfiskeriet; men om vinteren, når fjorden var tilfrossen, havde han ingenting — måtte tage alt på klods og håbe på at indtjene det igen om sommeren.

Arbejdet på teglværket var akkordarbejde, og det afhang meget af vejret, hvormeget han kunde tjene; blev det en regnfuld sommer, blev der ikke noget overskud til vinteren. Han tjente 14 kr. om ugen på teglværket og om vinteren 16 kr. ved østersarbejdet; det gav to kroner mere at stå ude på broen og tage østers op og lægge dem ned, — de andre inde på havnen fik kun 14 kr.

En morbroder, der var brolægger med mange børn, havde megen arbejdsløshed, men han søgte aldrig kommunehjælp, — det blev jo af de fleste endnu anset for en skam —, han lavede klemmer, som han gik ud og solgte, og så stangede han ål på fjorden, det gjorde far også, det gjorde de allesammen. Vi fik jo også fisk meget billigt hos fiskerne.

Man fyrede med tørv og lyng og lavede maden på kakkelovnen inde i stuen. Min morbror havde kun een stue, to dobbeltsenge langs væggen og en kanapé til at trække ud, i den lå 4 børn, to i hver ende — en af dem med hjernebetændelse! Når jeg tænker på min onkel, kan jeg næsten ikke begribe, hvor de havde alle deres ting. De var tre familier oppe i det lille hus i Møllegårde, og den ene af de andre familier havde også mange børn. Men der var ingen, der kendte til bedre forhold, så det tyngede ikke meget.

Jeg hentede mælk hver morgen rundt om på de forskellige gårde til os og naboerne, — vi boede i Skolegade —, og jeg fik 2 øre for det hver morgen. En sommerferie plukkede jeg bær på Kvistrup og fik 25 øre om dagen.

Ud at rejse kom vi aldrig ud over en gang imellem til Holstebro med tøj til en broder, der var i lære hos rebslager Skallerup der. Og fornøjelser kendte vi så godt som ikke. Jeg har været på to skoleudflugter i min barndom: en til Strandbjerggård Skov og en til Kvistrup Skov. Det var alt«.

Også for de velsituerede faldt nøjsomhed i det daglige ganske naturlig. Man fyrede kun i enkelte rum, spisestuen var altid kold, og man samledes om aftenen omkring en enkelt petroleumslampe. Maden var ganske tarvelig, selvom den blev fint og nydeligt serveret og kun ved det halvårlige middagsselskab flød den perlende vin og glimrede de kostelige retter. Også børn fra disse hjem betragtede et kræmmerhus bolcher til to øre som en stor sjældenhed, og at de f. eks. skulde med i teatret, faldt sjældent nogen ind.

Det var levefoden. Det næste er priserne, som var mikroskopiske

målt med vore. Men først når man har dannet sig et skøn over, hvad man dengang kunde få for en hundredkroneseddel, kan man få et begreb om, hvordan folk var situeret med en månedsløn på 70-100 kr. Og forskellen mellem nu og da vil vise sig at være langt ringere, end en overfladisk betragtning lader ane.

Desværre er kontrabøger fra dengang ret sjældne fugle. Hvem interesserer sig dog for bedstemors købmandsregninger fra dengang hun var nygift! Ja, det gør altså historikeren i høj grad; men han leder oftest forgæves. Han må nøjes med mere tilfældige kilder; men et og andet kan dog læses ud af de gamle avisers annoncer og »Velgørenhedsselskabet«s regnskaber.

Idag koster en skræddersyet herrehabit næsten det halve af en ret vellønnet tjenstemands månedsløn, men i 1889 syede skrædder Johansen (»i hr. Rasmussens hus skråt overfor Agger«) herrehabitter efter nyeste mode til 8-12 kr. pr. habit! Og Jens Kjeldsen i København tilbød overfrakker, kapper og ulstre til 12, 15, 20 og 25 kr., buckskins benklæder fra 4 til 12 kr. og klædninger i alle mærker og farver til 15, 20 og 25 kr. 1890 kunde man i Messen få helulden engelsk klæde til 1,25 pr. alen, halvulden til 0,65 og sribede kjolestoffer til 0,75. Damekorsetter kostede i 1893 1,25, dameskørter 1,10, uldtrøjer 0,50, herreseler 0,50, veste 2,40, benklæder 1,00, drengedragter 2,75, jerseykjoler 1,75, strikkede kjoler 1,10, huer 0,50 og muffe 1,00. De meget dyre blå konfirmandbenklæder fik man for 24-30 kr. Ægte brysselertæpper fra 12-30 kr. kunde i udsalg fås til priser fra 9-12 kr.! og gardinstoffer fik man til 0,50, 0,65 og 0,75 pr. alen.

Store cigarer kostede 6 kr. pr. 100 stk., men man kunde også få dem til 25 øre stk., meget fine! Chokolade 1 kr. pundet (kogechokolade 1,40) og Champagnekonjak 1,50, 2 og 3 kr. pr. flaske!

Skurebørster 2 kr. dusinet, gulvskruber 2,50 dusinet og ekstragode gadekoste 7,50 dusinet. Spisetallerkener solgte isenkrammer Hald for 15 øre pr. stk., og kaffe- og thekopper for 13 øre parret. Kakkelovne og komfurer kunde skaffes fra København for 7-25 kr. og Singersymaskiner for 35 kr. Men cykler var dyre, 150-175 kr. og med luftringe 250 kr.! Ren luksus!

Brændselspriserne lå således omkr. 1890: kul 3,20 pr. tønne (1 td. = 170,04 l.) (1887: 2,64, 1888: 3,00), tørv 1 øre pr. stk. eller 1 kr. pr. sæk (1885: 1/2 øre pr. stk.), bølgebrænde 10 kr. pr. 500

kg og spåner 10 øre pr. sæk. Petroleum 12-15 øre pr. pot (1 pot = 0,97 l.)

Og endelig de daglige fornødenheder:

1 rugbrød	60 øre,	6 øre pr. pd.
finbrød	50 »	12 » » »
sigtebrød	4 »	» » »
smør	100 »	» » »
fedt	50 »	» » »
sødmælk	12 »	» » pot
skummet mælk	4 »	» » »
øl	7 »	» » »
sukker	30 »	» » pd.
flormel	12 »	» » »
gryn	10 »	» » »
10 æg	35 »	
kartofler	60 »	» skæppe, 480 ø. pr. td.
flæsk	50 »	» pd.
pølser	75 »	» » »
klipfisk	20 »	» » »
svinehoveder	100 »	
svinelever	40 »	» » stk.
grisetær	10 »	» » par
hvidkål	10 »	» » stk.
sæbe	50 »	» » pd.
kaffe	100 »	» » »
the	200, 240 280	pr. pd.
æbler	5½ øre	pr. pd.

En tikroneseddel dengang har altså næsten strakt lige så godt til som en hundredekroneseddel idag, og når dertil kommer, at tyendelønnen var forsvindende lille, at statsskat, mellemkommunalskat, værneskat, ejendomsskat o.s.v. var ukendte størrelser, og huslejerne var forholdsvis små, så får man en anelse om, at manden med de 70-100 kr. om måneden ikke var meget fattigere end manden med de 10-1200 idag.

Men for sæsonarbejderne, fiskerne, småhåndværkerne og arbejdsmændene, hovedmassen af Struers befolkning, med den ofte meget lange arbejdsløse vinter, var priserne høje nok endda. For dem var det ikke ligeegyldigt, om mælken kostede 4 eller den kostede 5 øre pr. pot eller om brødet kostede $6\frac{4}{41}$ øre eller $6\frac{1}{31}$ øre pr. pund. Der klagedes meget over netop mælke- og brødpriserne i Struer.

Da i 1892 prisen på skummet mælk var steget til 6 øre pr. pot,

tog arbejdsmand Chr. Thygstrup, blikkenslager Chr. Petersen og murer Mads Christensen initiativet til dannelse af en forening, hvis opgave skulde være at skaffe billigere mælk og brød. For mælkens vedkommende var problemet let nok at løse; man arrangerede sig med en mand, der præsterede en samlet levering af 500 potter daglig til medlemmerne, hvorved prisen kunde sænkes til 5 øre pr. pot, måske til 4 øre. Med hensyn til brødet stillede sagen sig vanskeligere. Priserne lå endda ikke ens hos de forskellige leverandører — og vægten heller ikke, konstaterede *Struer Dagblad* efter en omhyggelig undersøgelse. Det viste sig, at

1	rugbrød fra P. Andersen	vejede 8,25 pd. og kostede 60 øre
»	» » Eigård	» 7,75 » » » 50 »
»	» » Kvistrup Mølle	» 8,20 » » » 50 »

altså henholdsvis $7\frac{3}{11}$, $6\frac{14}{31}$ og $6\frac{4}{41}$ øre pr. pd. »Samtlige Brød var mærkede med de paagældende Bageres Navne, og Vejningen foretoges paa justeret Vægt i Vidners Nærværelse«. Ved forespørgsel hos det største kornfirma i Struer oplystes det dernæst, at prisen på den bedste brødrug var $5\frac{1}{2}$ øre pr. pd. »Det turde altsaa være berettiget at kræve billigere Priser paa Rugbrød, da Bagerne ellers maa være forberedt paa, at der skaffes billigere Brød andetsteds fra; endvidere er det bestemt nødvendigt, at Brødet holder en bestemt Vægt, som Bagerne garanterer for; thi Rugbrød er virkelig for vigtig en Artikkel til, at det kan gaa an at betale stort mere derfor end dets virkelige Værdi«. En lokal revyviser fra håndværkerforeningens bazar i okt. 92 bevidner sindenes optagethed af denne sag:

Se, brødets vægt er ubestemt,
for fattigfolk er det jo slemt,
halvtreds er prisen, det vi ved,
men vægten den er op og ned

Og potten koster øre fem,
den pris var ellers ej så slem
men så sa' mælkemanden flot:
herefter ta'r vi seks pr. pot

Og den bekræfter unægtelig også den regel, at *alt* bliver humoristisk for en sluttet kreds, når det bare synges og er velkendt af alle — jfr. lejlighedssangene.

I nov. 92 var det lykkedes bestyrelsesudvalget for den ny for-

ening, de før nævnte 3 herrer at sikre sig brød fra Skive til 45 øre for 8 pund; det lød jo lovende, men så meldte alligevel lokalpatriotismen sig. Mundberg syntes dog, at man burde støtte byens egne håndværkere og handlende; var det ikke for meget at sætte på spil for $\frac{1}{4}$ øres skyld, burde man ikke først rette en ny henvendelse til bagerne her? Det skete — omend med stor selvovervindelse, for der *var* jo ingen mening i, at bagerne i Struer skulde have mere end bagerne andre steder. — Men alle tre bagere holdt sig stive. Det var en konkurrent, de trængte til, — se bare til Sæby, her var rugbrødet omgående faldet fra 50 til 42 øre, efter at der var kommet en ny bager til byen.

VI

SUNDHEDSTILSTANDEN

Holger Drachmann kalder i 1890 København »en stinkende by, en usund, dårlig hygiejnisk, svinisk by«. Så er det ikke godt at vide, hvad han vilde have kaldt Struer. Endnu i 1898 beskriver amtslægen, dr. Holst, med mindre digterisk sving, men så meget mere overbevisende måske, Struers sanitære forhold som værende »meget slette«. Der er nok en sundhedskommission, men ingen faste sundhedsvedtægter før langt hen i 1897, og selvom sognerådet nok har kæmpet bravt for at skaffe byen en sundhedsvedtægt, har det dog aldrig villet ofre mere end det højst nødvendige af de offentlige midler til afhjælpning af ulemperne som følge af manglerne, men har vendt det døde øre til både sundhedskommissionens og privatfolks klager. Og der er blevet klaget meget!

Boligforholdene er meget trange for den fattige og den jævne befolkning. I de små bitte huse oppe på bjerget, ud ad Strandvejen og op ad Vestergade bor der 2-3, ofte børnerige familier i små usle rum, i stuen og oppe under taget. Mange har sengesteder ude på loftet direkte under tagstenene. Andre steder bor de stuvet sammen i fugtige kælderlejligheder. Når sognerådet i 1880'erne må stemple visse kælderlejligheder, udlejet af ansete borgere, som uegnede til menneskebolig, så kan man, med den tids syn på ejendomsretten og det offentliges indgriben i erindring, være vis på, at de har været mere end uegnede. Vedligeholdelse er der ikke noget af, men huslejen er heller ikke stor.

Byen gennemskæres af åbne rendestene, grøfter og vandløb, som modtager spildevand fra husene, uden at der er tilstrækkeligt afløb. 6/7 1883 klager beboerne på banegårdsvejen over grøften dér, som »udbreder en Stank, der er skadelig for Sundheden«, og 1/8 1884 må sognerådet tillige tage grøften langs banen ved det nuværende rådhus i øjesyn; den befindes at være i »en for Sundheden meget farlig Tilstand«, så man beslutter at indgive klage til politimesteren i Holstebro over begge grøfter. Man bemærke, at sognerådet altså har ladet sundhedsfare være sundhedsfare på banegårdsvejen i over et år. Men det er heldigvis statsbanerne, man først og fremmest kan lægge ansvaret på, ligesom når det gælder grøften på Strandvejen; den er også mere end ondartet; men sognerådet vil ikke betale noget, lodsejerne heller ikke; man må forhandle med statsbanerne og håbe på, at de vil stille sig velvilligt til en ordning. »Det vil Statsbanerne såmænd ikke«, siger et sognerådsmedlem mistrøstigt og ikke med urette. Der kan ingen enighed blive om, hvem der skal bekoste en eventuel rørlægning under banen med dertil hørende rensning og vedligeholdelse. Så udskydes sagen, og grøften stinker videre.

Da sundhedskommissionen i 1893 langt om længe gør opmærksom på T. W. Jensens bæk fra engen til havnen, som løber i en åben trærende og er så jammerlig uhumsk, at den selvfølgelig også er en fare for sundheden, finder sognerådet, at det er en sag, der ikke vedkommer kommunen, men en privat sag for de pågældende ejendomsbesiddere, og der bliver intet gjort. Heiler ikke ønsker sognerådet at gøre noget til afhjælpning af de kalamiteter, der afstedkommes af de vandmasser, som under tøjbrud og heftige regnskyl fosser ned ad Søndergade og gennem slugten i dr. Bangs og præstens haver. Der dannes snavsede søer på den ujævne og hullede grusbelagte gade nede omkring Hotel Struer, fordi grøften fra fiskehandler Mehlsen til fiskehandler Mikkelsen er for flad, og udløbet til havnen under banens stenkiste for snævert.

Og bedre bliver det ikke i tørvejr, når blæsten hvirvler det tommetykke lag af snavs, der har bundfældet sig i søerne og rendestene med deres utilstrækkelige hældning, op og rundt lige i næsen på folk. Der finder ingen regelmæssig fejning sted, og fejes der endelig, bliver skarnet kun sjældent kørt bort, så der er altid nok af bakteriebefængt griseri for børnene at rulle sig i.

Stinkende møddinger og skarnbunker med gamle klude og ben,

affald fra køkkener, fiskehandlere og slagtere, døde hunde og katte o.s.v. ligger rundt om i gårdene ofte uden forsvarligt underlag og i betænkelig nærhed af brønden. Men navnlig er kanalen mellem fjorden og Kilen ude ved Oddebroen eller »Sorte Bro«, som den også kaldes, det yndede sted for anbringelse af kadavere. Man tror det ikke muligt, men hør her, hvad man kan opleve på en søndagsspadseretur over tangen:

»For Tiden henligger der i Vandet to à tre store halvforraadnede Hundekadavere«, skriver »Dagbladet« 12/6 1894. »Hvad er Meningen med at vælge dette Sted? Vel skal man være god imod sine Husdyr, men at lade dem henstaa i aaben Begravelse ved Alfarvej, er dog at drive Kærligheden for vidt«. Og det værste er, at børnene leger ugenert med kadaverne!! »Forleden rev en Dreng Hovedet af den ene, saa Opløsningen skrider da fremad!« Og bladet slutter: »Broen ligger vel udenfor det Gebet, Sundhedskommissionen har Opsyn med«. Det skal nok have sin rimelighed, for året efter er det lige galt: »»Gammel Vane bider bedst« tænker Folk, og saa drukner de iaar som ifjor deres overflødige Hunde og Katte ved »Sorte Bro«. Det er uforsvarligt at lade Hundekadavere ligge paa et Sted, hvor der daglig gaar en Mængde Børn, hvis væsentligste Morskab bestaar i at vade i Vandet og haandtere de henslængte Rester af en hedengangen »Hector« eller »Perle«. Vi finder det mærkeligt, at Sundhedskommissionen vedblivende lader uvidende derom«. (»Dagbladet« 26/4 1895). Den videre udvikling i denne sag har det ikke været muligt at få undersøgt, formodentlig har denne mindre uskyldige barneleg først fået en ende med den nye sundhedsvedtægt.

Byens vandforsyning er selvfølgelig også primitiv. Man er henvist til brøndpumper eller vindebrønde rundt om i gårdene. Kun i de fineste huse kan vandet pumpes direkte op i køkkenet, ellers må pigerne hente det, hvor det er bedst; det er nemlig ikke lige godt allevegne. Mange brønde er fra gammel tid sat af kampesten eller simpelthen af træ og derfor udsat for indsivning af urenligheder fra nærliggende møddinger, svinestier, latriner og pissoirer, eller de mangler dæksel eller har råddent og hullt dæksel og frister børn til den evige leg med at lade allehånde ting gå igennem sprækkerne og spændt vente på, hvornår det siger »plump!«. Mange steder er vandet også helt rødifarvet af rust; sådan er det f. eks. på sydsiden af

Strandvejen, mens det på nordsiden er bedre. Madam Munksgaard henter derfor møjsommeligt alt vand til sit vaskeri ovre på den anden side af gaden. Mange må gå endnu længere. Med to spande i et åg over skulderen vandrer de afsted til pumpen, fylder spandene og aser hjem med dem for at stille dem i køkkenet. Og det er ikke sikkert, at det er gjort med den ene tur. I begyndelsen af 80'erne er der på bjerget foruden pumpen i dyrlæge Christensens bryggers ialt kun to vindebrønde, Makholms og Søren Kyndesens, hvor alle bjergets øvrige beboere for to kroner om året henter deres daglige vandforbrug. Kyndesens brønd er meget dyb og altid belejret af børn, der hænger omkring på kanten for at stirre ned i det mystiske bundløse mørke eller skyde til måls med sten og jordknolde efter de mange frøer og tudser, der sidder rundt om på murstenene der-nede.

1885 lader sognerådet indrette en artesisk brønd på det nye torv til brug for brandvæsenet, og 6/8 1886 vedtages det »at lade bygge en Cementbeholder samt et Springvand med et mindre Udløb direkte fra Grundvandet gennem Beholderen, saaledes at Beboerne kan faa frisk Vand lige fra Struers Grundvand«. Torvets navn bliver her-efter »Springvandstorvet«, et navn, det har bevaret til den dag idag, skønt springvandet forlængst er borte. Før denne flotte gave fra sognerådet var man henvist til kilden i T. W. Jensens eng, og der lever endnu mange i Struer, som kan huske, da de hver morgen blev sendt ned i engen for at fylde nogle flasker med dette klare friske drikkevand. Men også private folk kan være heldige at finde ned til vandårer med så stort tryk, at vandet springer højt i vejret. Murer Schjødt omme i Søndergade har et sådant springvand, der plasker ned i en stor kumme, hvor urenhederne synker til bunds, og hvorfra det rene vand i rør ledes ind til de omkringliggende huse.

Når man hører, at det var så sent som i 1894, at der i København for første gang blev trukket i en W. C.-snor, kan man let forestille sig tilstandene i Struer på dette betydningsfulde felt. De fleste steder, selv hos de pæneste mennesker, er der latriner i gården, små rum bag tremmedøre med tønde og siddebræt, men ikke altid i passende antal (jfr. Fritz Jürgensens klassiske tegning af den bekymrede herre i slåbrok, der diskret banker på døren og spørger jomfru Stjernholm, om hun ikke snart er færdig) og heller ikke altid i passende stand. Men hos de pæne familier er der lakeret låg på tøndens og fint papir

hængt op eller »Struer Avis« skåret nydeligt til i små firkanter og en spand med lugthæmmende tørvestrøelse. Og hos de allerfineste har man »husprivet« eller »retirade«, som det officielt hedder, mens man privat forsøger sig med alle mulige fortvivlede omskrivninger. Husprivetet er såmænd rigtig hyggeligt med små hvide gardiner i vinduet til gården, hvidskuret og parfumelummet, og navnlig behageligt om vinteren og i mørke, stormfulde nætter. Men alligevel, trods parfumen og tørvestrøelsen og den hyppige nedbæring af span- den —, vi forvænte nutidsmennesker gør os ikke rigtig begribelig, hvilket besvær og hvilke ulemper det har ført med sig. På den anden side er vanens magt jo stor, så det har vel i Struer været som i Kø- benhavn, hvor — som Otto Rung siger — dette hjemmets absolutte enrum faktisk stank over hele huset, »men det var en objektiv stank; thi familiens subjektive næser var så sløvede, at de intet mærkede, men gik hjemmevante om i husets permanente os af mad — og det modsatte af mad«. Man har desuden haft nok af tyende til alt groft og ubehageligt arbejde.

Og nu den personlige renlighed. En så naturlig ting som et bade- værelse kender man ikke, selv ikke i de aller fornemste huse. Man klarer sig med en balje i køkkenet eller et vandfad og mange steder med endnu mindre.

»De fleste Mennesker«, skriver Dagbladet 7. maj 1895, »aner- kender — i hvert Fald i Teorien — at Renlighed er en god Ting, og det falder aldrig nogen ind at tale ilde om den. Praktisk tager de fleste dog Sagen som Kællingen, der vendte Særken Nytaarsaften. For de fleste er Renlighedskravet sket Fyldest, naar blot Hoved, Hals og Hænder er nogenlunde rene. Dersom nu Folk vilde bade om Sommeren, var der naaet en Del. I et Land som Danmark er der jo rig Lejlighed, men alt for faa benytter sig af Lejligheden, og Grun- den er den, at kun en lille Procentdel af Børnene faar lært at svømme«. Det sidste er næppe helt rigtigt, for er der nogen, der bader i Struer på den tid, så er det børnene, ganske vist ofte uden at lære svømning. Børnene bader fra fri strand, og de går lige i vandet uden tøj. Der er steder nok: Vrallen, bag remisen og ved dæmningen; drengene bader også på havnekajen til stor bekymring for havnefogden. Enkelte bekymrer sig også for småpigernes bad- ning ved dæmningen. Pastor Larsen kommer en dag kørende fra Humlum forbi en gruppe badende børn; han standser vognen, kal-

der på den største af pigerne og fortæller hende, at hvis hun ikke øjeblikkelig sørger for, at de kommer i tøjet allesammen, skal han sørge for, at hun ikke bliver konfirmeret!

De voksne bader kun fra fri strand, når de er på udflugt, og kun, hvis der er badehuse, hvor de kan iføre sig badedragten, der er et monstrum af anstændighed, langt mere anstændig end balkjolen. Dagbladet fortæller 27/7 89, at der nu er opstillet 4 badehuse på stranden ved Harboøre: »I Søndags var den hvide Strand broget af en Mængde sommerklædte glade Mennesker, deriblandt mange fra Struer. Flere Damer benyttede sig af Lejligheden til at faa sig et frisk Vesterhavsbad. Iført Badedragter og med Sele paa, hvortil var fastbundet en Line, der holdtes af en Harboørkone, lagde Damerne sig med Velbehag i Brændingen og lod Bølgerne rulle over sig. Her- rerne spadserede nordpaa forbi en Høfde, hvor de gik ud fra aaben Strand, og de dristigste tog sig en Svømmetur mellem Revlerne«.

Iøvrigt er der badeanstalten på havnen; men her skal forevises kort, som koster penge, 16 kroner årlig for en familie; det er mange penge, men man kan også få noget for dem; i avisen bringer bademesteren de særlig gode styrtregns- og strålebade i det ærede publikums velvillige erindring.

Struer har desuden nogle tapre foregangskvinder, som Dagbladet godt kunde have nævnt i sine førnævnte renlighedsbetragtninger. Fru dr. Bang og fru realskolebestyrer Bertelsen er meget ivrige strandbadere, som opdrager deres børn godt, og der er fru pastor Møller, der holder sine børn i vandet som små hundehvalpe, lige fra de er bittesmå, — for slet ikke at tale om fru apoteker Scholl, der ligefrem er en ren viking og i det hele taget en dristig foregangskvinde på hygiejnens område; hun holder også på, at man skal have så lidt tøj på som muligt; det er allerede meget dristigt i en tid, hvor man tilhyller sin kvindelighed i lag på lag af skørter og snøreliv; men hun vover endda at lære pigerne at smide den forhadte »uldklokke«, den andre ellers kun i smug har turdet gemme under sengemadrassen.

Et stort problem er levnedsmiddelforsyningen. I slagterbutikkerne kender man ikke til beskyttelse af varerne; spyfluerne kravler ugeneret rundt i kødet og tager herfra på udflugt til bagerens wienerbrød. Der er ingen isafkøling, heller ingen kølende regnvejrned over butiksruden på varme dage, som vi husker det fra en senere tid, før fry-

seboksen kom. Der er forresten overhovedet ingen butiksrude, knapt nok nogen egentlig butik. Gulv \acute{e} t er almindeligt br \acute{e} ddegulv med sandstr \ddot{o} lse! Hvide kitler kender man ikke, kun forkl \ddot{a} der. (L \ddot{a} gen og apothekeren arbejder i dagens jakket \ddot{o} j). Og hvad der er det v \ddot{a} rste: ukontrolleret k \ddot{o} d falbydes p \acute{a} torvet og rundt om ved d \ddot{o} rene af samvittighedslose opk \ddot{o} bere, og gang p \acute{a} gang konstateres det, at der er gjort forretning med selvd \ddot{o} de kreaturer. Sundhedskommissionen har et v \ddot{a} gent \ddot{o} je med det, men ingen rigtig mulighed for at komme det til livs. Derfor skriver formanden, dr. Bang, 1/7 1891 til sogner \ddot{a} det:

»For at faa indf \ddot{o} rt en virksom Kontrol med Valget af K \ddot{o} d i Struer, anser Sundhedskommissionen det for n \ddot{o} dvendigt, at der bliver en tvungen Unders \ddot{o} gelse af alt det K \ddot{o} d, der s \ddot{a} lges her i Byen, saa meget mere n \ddot{o} dvendigt, som det hedder sig, at der i begge vore Nabobyer, Holstebro og Lemvig, er indf \ddot{o} rt offentlig Kontrol med K \ddot{o} dsalget, saa at det maa frygtes, at der for Eftertiden vil blive indf \ddot{o} rt og udbudt til Salg alt det K \ddot{o} d, S \ddot{a} lgerne ikke t \ddot{o} r indf \ddot{o} re til disse Byer.

Da en saadan Foranstaltning jo rimeligvis vil paaf \ddot{o} re Kommunen nogle Udgifter, foreslaar Sundhedskommissionen hermed det \ddot{a} rede Sogneraad at optage dette Sp \ddot{o} rgsmaal som Forhandlingsgenstand paa n \ddot{a} ste Sogneraadsm \ddot{o} de og muligvis udn \ddot{a} vne nogle af dets Medlemmer til at tr \ddot{a} ffe n \ddot{a} rmere Aftale med Sundhedskommissionen om, hvorledes Sagen lader sig ordne«. Og s \ddot{a} foresl \ddot{a} r han, at man ans \ddot{a} tter dyrl \ddot{a} ge Christensen til mod et \ddot{a} rligt vederlag at f \ddot{o} re et stadigt tilsyn med alle slagtere i Struer, s \ddot{a} ledes at de altid meddeler ham i forvejen, n \ddot{a} r de skal slagte et kreatur, for at f \ddot{a} det synet og godkendt, ligesom ogs \ddot{a} alle, der indf \ddot{o} rer slagtet k \ddot{o} d fra landet, skal henvende sig til ham for at f \ddot{a} attest for, at k \ddot{o} det er skikket til menneskef \ddot{o} de; de skal tillige have tilhold om at medf \ddot{o} re vedkommende kreaturs lunger, hjerte, lever og milt. Publikum kan s \ddot{a} altid forlange dyrl \ddot{a} gens attest forevist af forhandleren, hvis der er tvivl om k \ddot{o} dets egnethed som menneskef \ddot{o} de.

I bagerierne hersker ogs \ddot{a} m \ddot{a} rkelige, ukontrollerede tilstande. Der er mangelfuld renlighed m. h. t. lokaler og redskaber, personer og p \ddot{a} kl \ddot{a} dning. Der \ddot{a} ltes med snavsede h \ddot{a} nder, og der vaskes alt for sj \ddot{a} ldent gulv. Det h \ddot{a} nder endog, at der spadserer fjerkr \ddot{e} rundt derinde, og hvad rotterne foretager sig, t \ddot{o} r vi slet ikke t \ddot{a} nke p \acute{a} .

Det vil af dette være let at forstå, at der var stor trang til en sundhedsvedtægt for Struer; men der var lang vej frem. Sognerådet tog venligt imod dr. Bangs skrivelse og nedsatte udvalg til udarbejdelse af forslag til en sundhedsvedtægt, og da udkastet i 1892 var færdigt, begyndte dets lange og trange vandring rundt til de respektive autoriteter for at modtage ændringer og vedføjelser. 27/6 1893 blev det endelige udkast fremlagt i sognerådet, og man mente, at nu var målet i sigte. Men så kom et nyt moment ind i sagen. 29/9 henstiller amtet, at sagen foreløbig stilles i bero, »da det formentlig nu kan forudsættes, at Gimsing Sogn vil blive delt i to Kirkesogne. Naar Delingen er sket, vil Sagen paany blive taget op til Forhandling og endelig Afgørelse«. Der var da ikke andet at gøre for sognerådet end at tage dette til efterretning og lade griseriet fortsat trives. Delingen af Gimsing kommune i to var en fuldbyrdet kendsgerning 1/1 1895, og året efter 9/4 1896 tog så det nye Struer sogneråd sagen op igen i en skrivelse til amtet, hvorpå der atter kom gang i cirkulationen, men med vanlig kontormæssig langsomhed. 12/1 1897 kunde formanden meddele sognerådet, at »den gode gamle Bekendt, Forslag til Sundhedsvedtægt for Struer«, var kommet tilbage, denne gang fra ministeriet og med flere rettelser og antegnelser end nogensinde før, så nu kunde man begynde forfra. Heller ikke i dette kommende år kunde man altså få den hårdt tiltrængte kødkontrol. »Det er, som om Skæbnen og Autoriteterne vil, at vi ingen Sundhedsvedtægt skal have her i Struer«, sluttede formanden, »Forslaget har nu levet i fem Aar og faaet næsten utallige Ændringer«. Det blev dog til en Sundhedsvedtægt i det år, 28/8 1897 er den historiske dato. 1898 opførtes derpå en kødkontrolbygning i Strandgade, og sognerådet slog to fluer med eet slag, idet der i umiddelbar tilknytning hertil opførtes det længe savnede ny sprøjtehus. Samtidig stadfæstedes et regulativ for kødkontrollen, og dyrlæge Christensen ansattes som kontrollør; men der var nok nogen, der hellere vilde, at det var blevet dyrlæge Krogsgård Nielsen. Det kom i hvert fald meget snart til voldsomme rivninger mellem kontrolløren og sundhedskommissionen, navnlig dens formand, dr. Larsen. Allerede et par måneder efter udnævnelsen tørnede de sammen, og rent galt blev det, da dyrlægen i efteråret 1899 kom til at stemple en hundekrop med »1. klasses-stempel i den tro, at **det** var et

lam!¹ og ved samme tid gav en ko »2. klasses«-stempel, skønt den næste dag var så rådden, at den måtte sælges i Humlum som hønseføde. Sundhedskommissionen stemplede så til gengæld dyrlægen som både »affældig, evneløs og uden Myndighed«: han havde ikke holdt sig regulativet af 27/6 1898 efterrettelig, som udtrykkelig forlangte, at hoved og ben skulde hænge ved det slagtede dyr; havde han gjort det, var fejltagelsen med hunden dog vel næppe sket! Han var for lemfældig over for slagterne, forlangte aldrig at se dyret, før det slagtedes. Dyrlægen på sin side mente, at sundhedskommissionen simpelthen vilde ham til livs og fjerne ham til fordel for en konkurrent, »der egentlig ikke har andre Kvalifikationer til at føre Kødkontrol end den, at han maaske er en god Ven af Dr. Larsen og Hr. Thorgaard«. I sognerådet kom sagen for 13/6 1900 og foranledigede en lang og til tider yderst pinlig debat, der endte med, at man vedtog at give dyrlægen en alvorlig irettesættelse for overtrædelse af regulativet og sløseri med journalerne med trusel om afskedigelse under fremtidigt klagemål. »Endvidere tilkendegives det ham, at Sogneraadet enstemmig stiller den Fordring til ham, at han gør en skriftlig høflig Undskyldning til de Herrer Sundhedskommissionens Medlemmer Læge Larsen og Hotelejer L. Thorgaard, fordi han den 12. dennes har fordristet sig til uberettiget at anmode dem om at forlade Kødkontrollen, indtil Kontrollen var forbi«.

Gennem en række lignende affærer i de følgende år uddybedes kløften mellem parterne yderligere under stigende anvendelse af injurier.

Den første praktiserende læge i Struer nedsatte sig i 1872. Det var dr. Bang. Før hans tid søgte folk til de kloge mænd, Jens Balleby i Struer, Chr. Grummesgård i Resen og Laust Glavind i Holstebro, hvis de overhovedet søgte hjælp, og det kostede en lang kamp at vænne folk til at søge den rigtige læge, blandt andet også fordi han var dyrere. Iøvrigt blev det langt ind i det næste århundrede ved med at være sådan, at folk flest lod stå til med sygdom eller klarede sig som bedst med gamle husråd. De evigt overfyldte venteværelser og nat og dag omkringingstyrtende læger er jo et temmelig moderne fænomen, skabt af Steinckes socialreform. »Saadanne Finesser som at tage et Menneskes Temperatur kendte man ikke«, siger provst Th.

¹ Det siges at have været nogle slagtere, der i raseri over den ny, generende kødkontrol har spillet dyrlægen dette slemme puds!

Møller om sin barndomstid på Vejbjerggård i Humlum i 60'erne og 70'erne, »var et Barn utilpas, blev det puttet i Seng med en Strømpe om Halsen og en Kop varm Hyldethe om Aftenen og maaske et Stykke Lakrits, saa var Sygdommen ofte svedt ud til næste Morgen«. — Lægen blev først hentet, når der forventes at være livsfare, og han måtte før 1872 hentes i Holstebro eller Lemvig med stort besvær og bekostning; det var en sidste fortvivlet udvej, som folk nærmest betragtede som ensbetydende med en dødsdom. Larsen Ledet bevidner det samme fra sin barndomstid i Løkken i 80'erne og 90'erne: »Havde I doktor? Nej han døde af sig selv!« var en ofte hørt replik. Man foretrak i de fleste tilfælde at dø af sig selv uden at ulejligede den fornemme doktor, som man jo alligevel ikke havde rigtig tillid til, og sådan en småting som, at et barn faldt ned fra en bænk med et mælkekrus i hånden og fik et lerskår ind i øjet, blev ordnet med en hurtig afvaskning og en klud for øjet! Og endelig kan det nævnes, at da murer Rasmus Poulsen i Struer under opførelsen af det nye Schous Hotel i 1895 fik et rustent søm gennem foden, hældte han bare skoen fuld af brændevin og stak foden ned i den igen, så var den i orden!

Det blev dog trods alt i løbet af århundredets sidste årtier mere og mere almindeligt at hente lægen, når det blev alvorligt, og det var tit drøje ture, lægen måtte udstå, trods »doktorstol«, i åben vogn milevidt ud i fjerne hedesogne vesterpå eller i åben sejlbaad til Venø pakket ind i fåreskindspels, fodpose og oljetøj. Samtidig øgedes tilliden til lægen hos menigmand. Da dr. Bang i 1897 holdt 25 års jubilæum, havde han en stor praksis og mange venner, som varmt hyldede ham for hans gerning. »Ikke alene dr. Bangs Videnskab, men ogsaa hans elskværdige og jævne Væsen, hans livlige Tale og aldrig svigtende gode Humør har ofte været en Støtte og Trøst for Patienterne«, skrev Dagbladet.

Blandt de sygdomme, der dengang hærgede befolkningen som svøber, og hvortil lægehjælp mere og mere fandtes fornøden, var først og fremmest tuberkulosen. Man må huske, at Niels Finsens første beskedne lyskuranstalt først oprettedes i 1896 og de første sanatorier så sent som i 1900. Amtslægens indberetning for 1898 melder om 34 dødsfald alene i købstæderne i Ringkøbing amt, og det angives, at en hel familie i Sdr. Felding (mand, kone og 6 børn) viste sig at lide af sygdommen, og at den fra konen

efterhånden havde bredt sig til dem alle. Det undrer ingen, for »Boligen var indskrænket, urenlig og forsynet med de ellers nu sjældne Lergulve og Alkovesenge«. Iøvrigt mener amtslægen, at der kan spores en glædelig udvikling, idet der nu fra befolkningens side vises meget mere hensyn til tuberkulosen end tidligere i retning af fødemidler, renlighed o.s.v. Men endnu i 1880'erne stod det sløjt til i den henseende, som det jo fremgår af det foregående, og ikke mindst på landet. Fhv. hotelejer Poul Poulsen, der i 80'erne tjente på en gård i Ølby, fortæller, hvordan der på bordet i folkestuen stod et stort krus øl, som alle drak af, når de følte trang. Man pustede fluerne væk, inden man tog kruset, og spyttede de døde fluer ud. Hvis man var sulten, trak man en bordskuffe ud og tog noget tørt brød, og i samme skuffe blev skeerne smidt ned efter middag, når de var slikket af og tørret med hånden eller oppe i armhulen. I lergulvet var der et hul til at spytte i, og der blev spyttet godt sammen med den kasserede skråtobak. Sengestederne var uden bund; man lå i det mugne eller rådne halm direkte på lergulvet! »Nej, tiderne dengang ligner på ingen måde vore«, det er de gamles omkvæd til alt, hvergang de kalder minderne frem.

En meget almindelig følge af det udbredte uhygiejniske sløseri var den nu næsten forsvundne barsel-feber. I et cirkulære fra fysikater i Ringkøbing 21/3 1884 indskræpes det alle familiefædre, at de nøje påser, at jordemoderen renser sine hænder, arme og instrumenter i sæbevand under kraftig brug af neglebørste og derefter afvasker dem i karbolvand, samt at hun er iført stort hvidt forklæde, der efter fødslen vaskes og koges. »Herved kan megen Sorg og Ulykke modvirkes, og alle Overtrædelser af disse Forskrifter bør derfor ufortøvet anmeldes til Fysikater«. Struer fik først 1877 sin egen jordemoder (madam Foldager). Før den tid måtte jordemoderen hentes i Hjerm. Men nu erklærede amtet sig villig til at tilskyde 60 kr. årlig til en jordemoder med bolig i Struer, og sognerådet mandede sig op til yderligere at bevilge »et ringe Tilskud af Kommunekassen«.

Influenzaen var en farlig sygdom, ikke mindst for de gamle. I januar 1892 døde der alene i Borbjerg sogn 9 gamle af influenza, og den 1. februar begravedes der 4 på Holstebro kirkegård. Ellers var det jo navnlig børnene, det gik ud over, når heftige epidemier af difteritis, mæslinger og skarlagensfeber med korte mellemrum

hærgede egnen. I det hele taget er den fantastisk store børnedødelighed et af tidens uhyggeligste træk. Hvert blad i kirkebogen er et tavst vidne om sorg og fortvivelse. Der er intet hjem i Struer, der er gået fri, alle har de mistet både to og tre børn, en enkelt familie mistede gennem årene 13 børn, så pastor Møller med rette kunne sige, at de havde ikke en flok i Guds rige, men en skare! Og når difteritisepidemien meldte sig, kunde døden på een dag eller i løbet af ganske kort tid bortrive de tre af fire i en søskendeflok eller dem alle.

Til belysning af forholdene meddeles her i tørre tal efter kirkebogen en række eksempler på sådanne tragedier i Struer. De er forlængst glemte, og de, der græd de bitre tårer, er selv blevet til støv og muld. Snedker Balleby mistede i 1871 en søn på 5 måneder, 1873 en søn på 1 år og i 1874 med tre dages mellemrum 2 døtre på $5\frac{1}{2}$ og $4\frac{1}{2}$ år. Værtshusholder Lauridsen mistede i 1878 med få måneders mellemrum to døtre på $\frac{3}{4}$ og $3\frac{3}{4}$ år, sognefoged Agerschou i 1870 to døtre med en uges mellemrum på $3\frac{3}{4}$ og 6 år, bødker Nielsen i 1877 sine to eneste børn, en søn på 8 og en datter på 14 år i løbet af to dage og gårdejer Bonne i løbet af et par måneder tre døtre på 7 måneder, 2 og $3\frac{3}{4}$ år i 1884. Og sådan kan man blive ved. Tilsidst blot en oprivende familietragedie: 9/1 1877 mister østersfisker Mikkelsen en datter 3 måneder gammel, 28/1 drukner han selv på fjorden, og inden han i maj bliver fundet og begravet, har hans enke mistet yderligere en datter på 6 år (26/2) og en søn på 9 år (2/3)!

Af 39 døde i Struer 1/4 1882-1/4 1883 er de 26 børn under 1 år! 19 drenge og 7 piger. Det er sådanne tal, der forklarer den tids lave gennemsnitslevealder. Man møder sommetider den opfattelse, at folk ikke blev gamle dengang det er en misforståelse! Blandt de førnævnte 39 døde var der mænd på 75 og 89 og kvinder på 85 og 100! Det, der har bragt gennemsnitslevealderen så kolossalt i vejret, er hovedsagelig den voldsomme nedgang i dødeligheden blandt spædbørnene gennem lægekunst, børnepleje og hygiejne, herunder bedre boligforhold for småkårsfolk. De første børneplejestationer i Danmark indførtes så sent som i 1908.

Hvad der også i høj grad vanskeliggjorde forholdene, ikke mindst under epidemier, var den omstændighed, at der helt manglede mulighed for anbringelse på sygehus. Holstebro havde nok et sygehus,

men intet epidemisygehus, og sygehuset var under al kritik! Det beskrives i 1892 således: »et gammelt Hus, købt af Amtsraadet i sin Tid + et Sidehus, opført paa en meget fugtig Grund og allerede da det blev opført utidssvarende med smaa Stuer og kun Plads til 11 Patienter(!). Der er derfor altid overfyldt, for Tiden 16 Patienter, og det er ikke muligt at udlufte eller desinficere Stuerne. Dertil kommer, at der er Svamp i Bygningen, hvilket yderligere inficerer Luften. Man kan let tænke sig, hvad det vil sige at udføre Operationer her, hvortil der kræves anticeptisk Behandling, det vil bl. a. sige: den reneste Luft. Operationsrummet er meget lille, og Badeværelserne saa smaa, at Patienterne ikke kan bæres derind, men selv maa gaa, hvadenten de kan eller ej. Retiraden er anbragt paa samme Gang som Sygeværelserne! Økonomens Lejlighed er yderst slet. Der kunde endnu tilføjes adskilligt om Afløbsforholdene og Møddingvandet, men vi anser det anførte for tilstrækkeligt«. Man forstår godt, at det hilstes med stor tilfredshed, at amtsrådet havde under overvejelse at bygge et nyt amtssygehus i Holstebro, nu ventede man blot, at også byen stillede sig velvillig ved at overlade amtsrådet en passende byggegrund på rimelige vilkår, og »Avisen« foreslog 5/9 1892 den plads »ved Enghavevej ud mod Spidesdal, der om kort Tid vil blive inddraget til Beplantning og indlemmet i Byens Anlæg«. Her kom det som bekendt også til at ligge. Men det tog jo sin tid, og forholdene blev i mellemtiden mere og mere ulidelige, som det med al ønskelig tydelighed fremgår af flg. notits i »Avisen« 31/3 94: »En Kone i Ryde, der var saa uheldig at falde i en Baas, saa Koen traadte hendes Næse af, blev ført til Holstebro Sygehus, der var mere end fuldt — der ligger 17 Patienter, skønt der kun er Plads til 11, og hun maatte, efter at Dr. Dethlefsen havde syet Næsen fast igen og forbundet hende, leje sig ind i et privat Logis i Byen. Der ventes med Længsel paa det ny Sygehus!«

Endelig 26/9 94 kunde der meldes om rejsegilde, og i begyndelsen af 1895 stod det færdigt. Men hermed var man kun i ringe grad hjulpet i Struer. I november samme år styrtede to murere ned fra et stillads i Struer, således at den ene fik et alvorligt benbrud, og den anden kvæstede hovedet så svært, at han kort efter døde. »Man savner et Sygehus i Struer!« fastslog »Avisen«: »den ene blev med største Besvær og under Udstaaelse af svære Smerter ført den lange Vej til Holstebro, den anden kunde der ikke være Tale om at trans-

portere; men man kunde jo ikke lade være med at spørge sig selv, om hans Liv kunde være reddet, om den kyndige Pleje i et dertil indrettet Sygelokale straks havde været for Haanden?«

Struer havde intet sygehus, ikke engang så meget som et lighus! En ulempe, Dagbladet peger på 5/4 1892: »Hos en Arbejderfamilie i Nørregade er 3 Børn døde af en ondartet Halssyge i Løbet af faa Dage, en i Sandhed tung Skæbne for Forældrene saaledes at miste alle sine Børn paa et Par Dage. Ligene af de to sidste Børn ligger i den ene af Mandens to Stuer; i det samme Hus bor desuden to Familier med ialt fem Børn, og disse er i høj Grad udsatte for den farlige Sygdom. Faderen skal have forsøgt at faa Ligene ind i Sprøjtehuset, men det er blevet nægtet ham. Et længe følt Savn blev afhjulpet, da vi fik den nye Kirke, men det er næsten et lige saa stort Savn, at der intet Ligkapel haves, hvilket ubetinget burde findes i en By med næsten halvtredietusind Indbyggere.«

Det var dog ikke opskræmmende nok for de ansvarlige. Men så kom koleraepidemien i Hamborg og den panikagtige frygt for, at den skulde gå nordpå. Både i Holstebro og i Struer fik man kuldegysninger ved tanken om, hvor katastrofalt dårligt man stod rustet til at møde den dødelige fare. Bulletinerne fra Hamborg kunde jo få hårene til at rejse sig: 2/9 95 514 nye tilfælde og 244 dødsfald, 3/9 425 og 166, 4/9 404 og 214, 5/9 allerede inden middag 153 tilfælde og 40 dødsfald!

»Hvad gøres der med Kontrol af Levnedsmidler?« spørger en opskræmt indsender i »Avisen«, 5/9: »I Holstebro er der Kødkontrol og Fiskekontrol, men hvad med Bagerierne? Er det paabudt Bagerne at overholde den højeste Grad af Renlighed baade med selve Bageriet, Svendenes Tøj o.s.v., at alt er rent til det yderste og bliver efterset daglig? Har man Tilsyn med, at der bruges frisk Smør og Margarine, at Fustagerne er tildækket for Støv? Hvad med Pølser? Hvordan med Brøndene? Retiradernes Desinfektion?« Og »Avisen« søger at berolige med, at sundhedskommissionen i Holstebro kontrollerer ved hjælp af Gendarmerne, og at der ved Skivevej er skaffet et hus, der står monteret med 4 senge (!) samt en seng til opvarningskone. »To saadanne er antaget. Dette Hus er altsaa parat til enhver Tid at modtage den første Patient, der maatte vise sig. Forøvrig bør hver Borger sørge for ved Desinfektion at holde den uhyggelige Gæst ude«.

I Struer kunde sagfører Rosenthal på sognerådsmødet 8/9 meddele, at han efter aftale med justitsråd Poulsen havde sikret sig det tidligere østerslokale til eventuelle kolerapatienter, og formanden mente, at man vist nu måtte tænke på at få et syge- og epidemihus i Struer, da der, efter som Forholdene havde udviklet sig, vel måtte være sandsynlighed for, at amtet vilde tage sig af sagen, hvorfor man vedtog at indsende et andragende til amtet herom. Samtidig vedtog man endelig at gøre noget ved den noksom bekendte banegrøft langs strandgade; den burde tildækkes af hensyn til koleraen.

8/12 vedtog man dog efter skrivelse fra amtet at stille sagen i bero indtil videre, da den værste kolerafare nu var drevet over.

Midt i panikken havde man også påbegyndt opførelsen af et interimistisk lighus på Gimsing kirkegård. Men det var jo navnlig i Struer, at det var påkrævet, så da Struer i 1893 havde fået sin egen kirkegård, blev kravet påny fremsat, uden at sognerådet dog fik lyst til at gøre noget videre ved sagen. Tiden gik, og i 1895 var man ikke kommet videre. Under sognerådsmødet 10/7 udspandt sig følgende debat om spørgsmålet:

Jessen: »Jeg synes, vi først og fremmest skulde få vores sundhedsvæsen ordnet, få kødkontrol og andet, som vi trænger til, før vi bygger lighus, som jeg dog ikke tror, der er så stor trang til.«

Formanden: »Ja, lad os dog først sørge for de levende, før vi sørger for de døde, vi må først se at få bygget et slagtehus og et nyt sprøjtehus, før vi tænker på lighus.«

Henriksen: »Der er trang til et ligkapel! Der er mange familier, der kun har to stuer, og som dårlig kan undvære den ene til ligstue.«

Formanden: »Ja, det er sandt nok! Jeg tror nu heller ikke, det vil blive så farligt at få bygget et lille ligkapel; når der for benyttelsen af det erlægges en lille afgift, vil det nok kunde bære sig selv.«

Dette lille ordskifte er yderst betegnende! Det viser, at flertallet af byens styrende mænd, som de velhavere de er, er uden føling med de vilkår, hvorunder befolkningens store flertal lever og derfor også helt uden dybere social forståelse; det falder dem ikke ind af sig selv, hvor kernen i hele lighusspørgsmålet ligger, det skal fortælles dem.

Der kom altså skred i sagen. 14/12 95 fremsendte kirkeinspektionen en tegning til et lighus i Struer og bad kommunen garantere

et lån på 2000 kr., idet lånet tænktes forrentet med overskuddet fra kirkegården og det, der indkom ved benyttelsen af lighuset, når der ikke var tale om begravelse i fri jord. Sognerådet vedtog at garantere under forudsætning af amtets approbation, og Struer fik endelig sit lighus.²

Lighuset kunne dog ikke, som sognerådsformanden så optimistisk mente, helt bære sig selv. Allerede i 1898 30. nov. måtte kirkeinspektionen bede sognerådet om et tilskud til dækning af renter og afdrag, der udgjorde 120 kr., mens indtægterne til dato havde været 60 kr. og 50 øre. Det bevilgedes med from resignation.

Epidemihuset havde adskillig større fødselsvanskeligheder, da langt om længe forløsningens time nærmede sig. 19. juli 1898 var det kommet så vidt, at sognerådet kunne tilbyde amtet en velegnet byggeplads vederlagsfrit, og amtet stillede sig velvilligt. I november tilbød amtet endda at give Struer og omliggende sogne en syge-transportvogn, der kunde føre patienter til Holstebro, hvis sognerådet til gengæld vilde sørge for det fornødne opbevaringssted og vedligeholdelsen. Amtsskrivelsen indeholdt desuden den forjættende meddelelse, at der var blevet nedsat et udvalg til at forhandle med Struer om et epidemihus, og i en følgende skrivelse af 28/12 opfordredes Struer til at nedsætte et lignende udvalg til forhandling med amtet og fysikatet i Ringkøbing. Men så kom rigtignok den første malurtdråbe i festbægeret! Man tillod sig at spørge, om sognerådet var villigt til af kommunens midler at yde et tilskud til opførelsen af selve bygningen og i bekræftende fald da hvor stort et tilskud? Sognerådet nedsatte omgående, 4. jan. 99, et udvalg bestående af formanden, konsul Schou, maskininspektør Duseberg, farver Damsgård og hotelejer Thorgård; men med hensyn til et yderligere tilskud måtte man desværre af hensyn til kommunens pekuniære forhold meddele, at man ikke fandt det forsvarligt at pålægge den nogen byrde af betydning.

Forhandlingerne blev optaget 23/1 99, og det viste sig, at amtet krævede et tilskud fra kommunen på 5000 kr. at udbetale, når epidemihuset var opført og taget i brug. Dermed begyndte det opslidende tovtrækkeri. Struerudvalget gik under protest ind på de 5000, men

² Det lå midt på kirkegården. 1935 blev det købt og nedrevet af muremester M. Lauridsen, som anvendte materialerne ved opførelsen af sit hus i Fynsgade (nr. 5) — til stor forfærdelse for mange mennesker!

forlangte en rentefri afdragsvis betaling med 500 kr. årlig i 10 år. Amtsudvalget derimod forlangte i det mindste 1000 kr. i årligt afdrag, hvad sognerådet også med megen uvilje gik med til på mødet 12/4. Men da sagen kom for i amtsrådet 30/5, viste det sig, at flertallet stod fast på det første tilbud og ikke på nogen måde vilde gå ind på Struers betingelser. Det blev på mødet tydeligt understreget, at det høje amtsråd ikke kunde nedlade sig til at danse efter et lille sogneråds pibe! Dermed gik sagen i hårdknode, for de var også stædige i Struer. Det så ud til, at man aldrig skulde få det hårdt tiltrængte epidemihus i Struer.

Men så kom den onde difteritis igen og bragte de stive støtter i sognerådet til at vakle. Amtet tilskrev 8/9 sognerådet, at man ikke agtede at foretage sig mere i sagen, og samme dag meldtes der i Struer to nye ondartede tilfælde af difteritis. Dagbladet bebrejdede hårdt og bittert de ansvarlige, at de ikke havde kunnet finde en løsning. Det var dog for galt, at befolkningen skulde undgælde for de høje herrers stædighed og undvære et epidemihus, fordi kommunen var øm over sin pengekasse og amtet over sin værdighed og autoritet!

13/9 kom der endnu flere farlige tilfælde, en lille pige døde, og flere voksne var angrebet. Der var derfor tordenluft i sognerådslokalet under mødet samme dag. Mændene indså, at slaget var tabt. Ringkøbing havde sejret, fordi difterien var faldet Struer i ryggen. »Vi kan af hensyn til epidemien ikke forkaste amtets tilbud, vi *må* have et epidemihus!« sagde farver Damsgård, en af de ivrigste forkastere før. »Ja, vi kan snart blive enige om, at det tiltrænges«, svarede formanden let irriteret, »men *kan* vi pålægge beboerne højere skatter? Jeg tror sandelig, folk løber fra byen! Vi kan ikke spare noget på andre områder, tværtimod; der må stadig mere og mere til; hvor skal pengene komme fra?«

Der er faktisk for vor skatteplagede tid noget rørende i at se denne omsorg for skatteyderne, men man kan jo nok sige, at sparsommeligheden her var blevet drevet temmelig vidt — selv ud fra den tids synspunkt. Resultatet blev altså også betingelsesløs kapitulation, dog under protest. Det vedtoges med 6 stemmer mod 1 (murrermester Christensen) at svare: »Da der nu atter er fremkommet flere Tilfælde af Difteritis i den sidste Tid her i Struer, finder man at maatte tilsidesætte økonomiske Hensyn for Nødvendigheden af

Eybersvej 1891. På vejen ligger endnu kun de nuv. ejendomme nr. 3 (den senere lægebolig), nr. 5 (overbanemester Ravns hus) og nr. 4. På den endnu private, rendestens- og kloakløse vej gror vejbred og kamilleblomster lystigt. I billedets højre side anes en idyl, som ved århundredskiftet blev særdeles grundigt ødelagt. Udsigten til kirken (nyopført 1891) lukkedes i 1916 af ejendommen Søndergade 16.

Tilvejebringelsen af et Epidemihus hersteds, hvorfor man med Beklagelse af den Modstand, denne Sag har mødt i Amtet under dens Behandling, herved efter Omstændighederne indgaar paa at betale det kontante Tilskud 5000 Kr. paa engang, naar Epidemihuset tages i Brug, hvortil tilføjes, at man forventer, at Arbejdets Udførelse vil blive paabegyndt snarest muligt«. Man bemærker iskulden oven på tordenluften.

Amtsrådet overhørte den lille finte og satte omgående arbejdet i gang. I oktober fandt brøndborerfirmaet Mazanti fra København frem til godt og rigeligt vand, der kunde sættes op til 4 alen over jordsmonnet, og så byggede man det epidemihus, som gennem et halvt århundrede skulde gøre gavn i byen, indtil moderne lægekunst gjorde det overflødigt.

At folk i 1890'erne mere og mere vænnede sig til at bruge lægen viser den omstændighed, at der nu var plads til to læger i byen. Dr. Bang kunde ikke længere alene betjene den stærkt voksende befolk-

Struers ældste apothek, hjælpeapotheket i Alkjærs hus (Vestergade 14), oprettet 1878. På trappen provisor H. D. Scholl med hustru og datteren Johanne, (f. 1882 og i 1902 gift med daværende realskolelærer i Struer Hans Brix.). Efter barnets størrelse kan billedet dateres til 1884.

ning. I maj 1894 meddelte læge V. Larsen, at han havde nedsat sig som praktiserende læge i Struer og var foreløbig at træffe på Schous Hotel. Hermed var der føjet en ny særpræget og markant profil ind i byens interessante portrætgalleri. Dr. Larsen var en dygtig læge og et temperamentsfuldt menneske, der straks i det første år røg ind i en injurieproces med nogle ærerørigt sladderagtige struerdamer. Han købte i 1895 af møller Jensen den hyggelige rødstensvilla »Rose Hill« på Eybersvej oppe i hjørnet af præstegårdsmarken, og forvandlede den en halv snes år senere til en veritabel ridderborg. Den følgende ejer har siden ændret den til noget i retning af en landsbykirke, så af det gamle »Rose Hill« er der ikke meget tilbage.

Nu al den bitre medicin, som doktoren skrev på latin, hvordan fik man den i Struer? I begyndelsen måtte den hentes i Holstebro! Ganske vist havde sognerådet, så snart der i 1872 kom praktiserende læge, søgt om tilladelse til at oprette et apothek i Struer, enten et

selvstændigt eller et hjælpeapothek under Lemvig apothek; men det var blevet afslået. 1876 forsøgte man igen uden held. Men i 1878 fik apotheker Faber i Holstebro tilladelse til at åbne et hjælpeapothek i Struer for et tidsrum af ti år. Som provisor ansattes cand. pharm. Scholl, der hermed begyndte sin livsgering i Struer. Ved det kunstnertalent, han havde i familiarv, var han straks blandt dem, der prægede byen i hverdag og fest, indtil sygdom efterhånden lammede hans virkekraft.

Da så den tiårige periode var udløbet, søgte man at få hjælpeapotheket omdannet til et selvstændigt apothek, og det blev efter indstilling fra justitsministeriet bifaldet ved kgl. resolution i februar 1889, samtidig med at der gaves personligt privilegium. Det første privilegium udstedtes 14. maj og gaves naturligvis til provisor Scholl. Man kunde derefter gå i gang med opførelsen af et virkeligt apothek. Det havde tilhuse i Ålkjærs hus lige overfor hvor det nu kom til at ligge. Vi kan følge tilblivelsen i »Avisen«: 25/9 1889: »Struer ny Apothek, der efter Tegninger af Arkitekt Nielsen, Aarhus, opføres i Renæssancestil, nærmer sig nu med stærke Skridt sin Fuldendelse. Apotheket, der er indrettet efter alle Nutidens Fordringer, gør iflg. Aarhus Stiftstidende et overordentlig godt Indtryk og vil uden Tvivl blive en Pryd for den i stærk Opkomst værende By«. Og 28/10 »Det ny Apothek aabnedes. Bygningen er opført af Struer Haandværkere med Muremester Schjødt som Entreprenør. Den smukke, sjældent stilfulde Bygning er en Pryd for Byen!«

Hvordan fik man så råd til at bruge lægerne og apotheket, når man var mindre bemidlet, men ikke under kommunal forsorg, og det gjaldt dog det store flertal? Ja, der var vel sygekassen, vil et moderne menneske straks sige. Men så enkelt var det nu ikke. Endnu i 90'erne havde sygekasseideen vanskeligt ved at slå igennem. Der fandtes ganske vist siden 1884 en sygekasse; men den var skabt af håndværkerforeningen og kun for dennes medlemmer. En kreds af borgere, deriblandt også medlemmer af håndværkerforeningen, fandt imidlertid, at der burde oprettes en almindelig sygekasse med fri og direkte adgang for alle. De fik da også oprettet en sådan under navnet: »*Struer Sygekasse*«, hvorpå håndværkerforeningens sygekassemedlemmer overgik til den ny kasse mod at erlægge et indskud på 10 kr. pr. medlem. Det var i 1892. Tilgangen var ret god. 1. jan. 1893 var der 81 medlemmer, der i sygdomstilfælde havde ret til

dagpenge og om fornødent begravelseshjælp, men ingen hjælp til læge og medicin!

Regnskabet for 1892 så således ud:

Indtægter:

Kassebeholdning	10 kr. 8 øre
Indskud og kontingent	782 » 62 »
Udtaget af sparekassen	50 » 00 »

Udgifter:

Sygehjælp udbetalt	540 kr. 00 øre
Andre udgifter	5 » 61 »
Indsat i sparekassen	250 » 00 »
Kassebeholdning	47 kr. 88 øre

Året slutter med en formue på 650 kr.

Den i forbindelse med sygekassen oprettede begravelseskasse ejer ca. 81 kr., og der er ingen begravelseshjælp udbetalt hidtil.

Det ser ikke ud af store sager og var det heller ikke. Det var derfor ganske naturligt, at flere fandt det rimeligt, om man søgte at få denne private sygekasse omdannet til en alm. anerkendt sygekasse efter den nye lov, som rigsdagen havde vedtaget i 1892. Men det lykkedes ikke, for dels var der mange medlemmer, der frygtede for at blive stemplet som formuende og dermed fortabe deres rettigheder, dels gik der politik i spørgsmålet, idet mange gode venstremænd ikke på vilkår vilde have andel i statstilskud, som Estrup på parlamentarisk ulovlig måde havde bevilget! Sagen stilledes derfor i bero, og imens gik »*Struer Sygekasse*« ganske stille baglæns. Medlemstallet skrumpede ind og dermed også indtægterne. I 1896 gav kontingenterne kun 358 kr. og 50 øre. Medlemstallet, der 1. jan. 96 havde været 64, var 1. jan. 97 sunket yderligere til 60! Det blev derfor på generalforsamlingen vedtaget, at de enkelte medlemmer skulde virke for at gøre »de mange i vor By, som endnu ikke er i nogen Sygekasse, bekendt med Kassens Virksomhed og eventuelt formaa dem til at melde sig til Optagelse«.

Endelig i 1899 kom der gang i arbejdet med at få oprettet en almindelig anerkendt sygekasse. Efter et møde på Schous Hotel blev der nedsat et udvalg bestående af murer Morten Poulsen, karetmager Knudsen, tømrer Niels Andersen, maler Chr. Christensen og bogtrykker M. Christensen, der udarbejdede vedtægterne på grundlag af de gamle udkast fra 1890-92. Anerkendelsen forelå i aug. 99,

og derpå blev sygekassen stiftet med 59 medlemmer. Første formand blev bogtrykker M. Christensen (til 1910). Men ved siden af »Struer anerkendte Sygekasse« levede fremdeles »Struer Sygekasse« uafhængigt, omend noget i skyggen.

Det bør også nævnes, at Struer havde en sygeplejeforening, hvis virksomhed kan belyses gennem årsoversigten for 1894 f. eks.: »Sygeforeningen har plejet 10 Mænd, 29 Kvinder og 9 Børn. Plejedagenes Antal har været 9 hele Dage, 31 $\frac{3}{4}$ -Dage og 92 $\frac{1}{4}$ -Dage. Der har været 24 Nattevagter og 878 Besøg (Anlæg af Forbindinger og Omslag, Massage o. lign.). 19 Gange er der ydet BESPISNING til fattige syge«.

Tandlæge fandtes ikke i byen, før tandlæge Duus fra Holstebro i 1890'erne begyndte at holde konsultation på Schous hotel hver torsdag (undtagen markedsdag) med »smertefri« tandudtrækning og »billig« indsættelse af kunstige tænder. Og de ubemidlede har naturligvis fortsat med at lade smeden sørge for tandudtrækningen eller har ladet stå til og set den snarlige tandløshed imøde med resignation. Ungdommen afblomstrede hurtigt for de fleste dengang, hvis ikke naturen havde begunstiget dem særlig.

Der var altså efterhånden ganske gode muligheder i Struer for at få helbredet holdt i god stand og bødet på skader og mangler, og så var mange alligevel ikke tilfredse endda. Der var jo også dengang mennesker med sygdomme — indbildte eller virkelige —, som lægerne ikke magtede eller ikke interesserede sig tilbørligt for. Men sådanne mennesker blev heldigvis fra utallige andre sider imødekommet på det velvilligste og kunde få al mulig hjælp, når blot de vilde betale, hvad det kostede.

Med passende mellemrum kom bandagisten, professor, kammer-assessor Såby, og slog sig ned på Schous Hotel, så kunde alle, der led og var besværede, komme med deres elendighed og finde helbredelse forholdsvis omgående. Forhåndsreklamen var altid imponerende med annoncer, der fyldte den halve avis: »Alle som pines og plages og *forgæves* har søgt al tænkelig Hjælp anbefales mine med Guldmedalje af Læger og i Hundredetal af helbredede anbefalede Helbredelsesapparater« o.s.v. Hvorpå patienterne stod frem i spalterne og vidnede: En lokomotivfører fra Struer: »Min Hustru led i flere Aar og i 4 Maaneder uafbrudt af Hovedsmerter med Opkastninger, men er nu fuldstændig helbredt«. Og en tømrer fra Fousing: »Jeg

er fuldstændig helbredt for Døvhed paa 6 Uger!« Når professor Såby så var rejst, kom professor Herskin og helbredte alle legemsskavanker —: »Jeg var døv i 14 Aar og blev helbredt paa ganske kort Tid!« »En Kone i Grenaa har lagt Krykkerne efter at have humpet med dem i 2¹/₂ Aar!«. Man kunde også, hvis man ikke kunde vente til næste besøg af bandagisten, blive helbredt pr. korrespondance fra Topps poliklinik i Heide i Holsten. Således blev f. eks. en kone i Vejle, der havde lidt stærkt i 28 år af en mavelidelse og prøvet *alt*, befriet helt for ondet på 4 uger!

Eller man forsøgte den berømte Kneipkur: at spadsere så meget som muligt med bare fødder i dugvådt græs og tage kolde bade uden aftørring, bære grov lærredsskjorte lige på den våde krop og iøvrigt leve vegetarisk. Den blev grasserende mode indenfor det bedre borgerskab Danmark over i 1892-93. (Jvf. »Blæksprutten«s notits om kurens virkninger: »Enkefru Bastrup, der hidtil ganske har været berøvet Forstandens Gave, er nu begyndt at ræsonnere lige saa fornuftigt som de fleste andre Kvinder«.). Skuespiller Emil Poulsens frue skal have været en overbevist tilhænger af disse kure.

Den lille daglige dosis sundhed og livsfornyelse fik man hos T. W. Jensen eller P. A. Madsen i form af alverdens mærkelige vidunderdrikke: den mavestyrkende og oplivende »China Livselexir«, den diæetiske »Taffelbitter Essens«, »*The wonderful Elixir*« mod håraffald, »Brama Livs Elixir«, der gav »Kraft og Elasticitet i hele Legemet, Friskhed og Livlighed i Aanden, Munterhed, Mod, Lyst til Arbejde, Finhed i Sandserne og Velbehag ved Livets Glæder« og »Sybilles Livsvækker«, hvis duft alene var usædvanlig, og som gav et ubeskriveligt velvære og tvang en til at sende opfinderen en venlig tanke.

Eller man bar på brystet det lille »Voltakors«, som tog tandpine og gigtsmerter med det samme og helbredte for krampe og besvimelse.

Jo, man var rigtignok godt hjulpet, selvom lægerne også kludrede en gang imellem. Gamle husråd blev ligeledes flittigt brugt, nogle gode, andre mindre gode og atter andre af temmelig tvivlsom karakter. Frk. Lind i Søndergades pigeskole havde den teori, at alle pigebørn før eller senere fik dårlige kirtler, og derfor behandlede hun sine elever med en forebyggende kur, der bestod i, at de drak vand, som var hentet i en flaske nede i havnen!! Det smagte jo ikke helt,

som vand plejer at smage, derfor fik de en syltet blomme i tilgift. Man spørger forgæves, hvad sundhedskommissionen sagde til den kur — og forældrene! Så var der vel mere fornuft i Rikke Strands kurmetode at puste svovl ned i halsen på de små forkølede væsener.

Man kunde også læse sig til meget i bogen »*De Syges Ven*«, der kunde fås helt gratis ved at skrive til W. Jacobsen, Kronprinsensgade 4, København; »Har man blot det rigtige Middel ved Haanden, kan man helbrede selv de sværeste Sygdomme«, stod der.

Om det så var rigtig gammeldags overtro, levede den såmænd endnu i bedste velgående på egnen ialfald i 80'erne. Den hvide dame færdedes endnu på Vejbjerggård, og Olga Buchholtz har som barn mange gange overnattet i et hus på Østergade, hvor børnenes afdøde mor gik igen; det var ikke hyggeligt, selv for en skeptiker. — Hekse var der også, både ude på Gimsing fælled og inde på bjerget. Der var en pige på skolen i Bjerggade, fortælles der, som altid var nr. 1 i sin klasse, men hun var så tit syg af krampe, og der blev i smug talt om, at hun var forhekset! Hun havde en dag mistet sin ene sko; den blev fundet oppe i det store tjørnetræ, der stod ved siden af skolen, og siden hun fik den sko tilbage, var disse krampetilfælde begyndt. »Hvem man tiltænkte dette hekseri, måtte vi børn aldrig få at vide«, sagde meddeleren af denne historie. Man har altså blandt folk hvisket om en ganske bestemt navngiven person; men det var trods heksetro dog — heldigvis for »heksen« — en anden tid, end dengang bålene brændte lystigt.

VII

LIDT OM MORALEN OG ORDENENS HÅNDHÆVELSE

*Tiden går og — går tilbage:
af de gamle, gyldne dage
reddet sædrene en rest,
af nutids slemme plage
fødes eftertidens pest.*

Sådan skrev den gamle romerske digter Horats for 2000 år siden. Det er altså ikke noget nyt at fremhæve de forrige tider på nutidens bekostning. Eksempler findes iøvrigt allerede hos de gamle Ægyptere og Babyloner. Hver tidsalder har kendt mennesker, der nærrede

bekymring for nutid og fremtid og fandt børnene mere uopdragne, ungdommen mere umoralsk, sandhed og ærlighed mere hjemløse end nogensinde, så man spørger uvilkårlig sig selv, hvorfor menneskeslægten da ikke forlængst er gået ynkelig til grunde, og næste spørgsmål bliver så: var de gode gamle dage egentlig så gode?

Hvordan stod det nu f. eks. til i en lille, formentlig meget fredelig og idyllisk provinsby som Struer i de »gode gamle dage«?

Hvad børnene angår, møder vi mange ualmindelig uopdragne. Der klages meget over dem såvel som deres forældre, der ikke tager sig tilstrækkeligt af deres opdragelse. Lærer Niels Pedersen, der tiltrådte sit embede ved den nye offentlige drengeskole i 1872, ganske vist efter en meget uheldig forgænger, har skrevet om sin første entré i skolestuen: »Jeg mødte på slaget og mødte 40 vildfarne elever. Jeg bad dem tage plads, men de havde ingen plads, der var deres egen. Jeg bad dem da tage plads efter behag. Så præsenterede jeg mig for dem og sagde et par borgerlige ord, og derefter foreslog jeg at synge »Den signede dag«. »Den vil jeg ikke synge«, sagde en. En anden: »Jeg vil hellere synge »Nu titte til hinanden«.« En tredje: »Jeg vil helst synge »I østen stiger solen op«.« Det vilde man idag kalde et typisk eksempel på vor tids disciplinkrise! 10 år senere er det lige så galt. Lærer C. F. Madsen, der fik embedet i 1883, fortæller: »Flere rådede mig fra at søge, da forholdene ikke var de bedste, og jeg må indrømme, at jeg det første halve år havde nok at bestille med at hævde min stilling og få lov til at være der. Undervisning blev der ikke meget af. Legemlig revselse var jeg en modstander af og vilde helst undgå, men allerede efter 8 dages forløb viste det sig, at dette var umuligt, hvis det ikke skulde ende med, at jeg blev sat ud af skolestuen«.

Aviserne fortæller om frugttyverier i haverne og om meningsløst hærværk. »En skammelig Udaad er Natten til i Gaar udøvet i Struer Havn, idet Sejlene til herværende Opsynsmand ved Østersfiskeriet Sørensens Baad er blevet fuldstændig ødelagt. Alle Sejlene er flængget paa kryds og tværs, og de var ganske ny, saa Ejeren lider et betydeligt Tab. Muligvis er det den eller de samme Personer, som sidste Sommer ødelagde en herboende Fiskers Vod ved at hælde Syre paa det, der har været paa Spil igen«, står der at læse i »Struer Avis« 17/4 1890, og 2/5 94 henledes forældres og andres opmærksomhed på ødelæggelsen af de unge træer i det nye anlæg. »Ligeledes vilde det

være ønskeligt, om det kunde opdages, hvem der tager sig saadanne Friheder som f. Eks. at skrive uanstændige Udtryk paa Bænkene eller besudle disse med Snavs«. Holstebroungdommen muntre sig på samme måde i søndre plantage, knækker grene, slår i stykker og ryger frækt tobak trods advarselsskiltene. Og fra Lemvig rapporteres, at konfirmanderne dingler fulde om i gaderne efter besøg hos hinanden, fordi tåbelige forældre hælder spiritus på dem, netop som præsten har lært dem, at drankere ikke skal arve Guds rige!

Drengehorderne i Struer myldrer med vilde hyl og træskoklapren rundt på gaderne og lige ud foran hestekøretøjer, kaster brændende kinesere op i vognene lige mellem benene på fredelige bønder, render ældre damer overende, så de brækker arme og ben, suser hensynsløst på slæde ned ad Søndergade og råber næsvise svar til de forargede. De mange sære originaler i byen forfølges og tირres, især når de er fulde. Alt, hvad der er aparte, skal kanøfles, selvom det også er respektable folk. Gamle tolder Rasmussen f. eks. kan aldrig være i fred; fejer han rendesten, sparker drengene til kosten for at få ham til at løbe efter dem og råbe »Fanden tordne mig!« Det lykkes altid. Og tjærer han soklen på sit lille hus, løber man hele tiden i vejen for ham, og så består kunsten i at springe behændigt tilside, når han som en vred tordengud slynger kosten eller endog spandens indhold fra sig. Heller ikke havnefoged Olsen viser man den fornødne respekt. Når de badende drenge hører råbet: »Væk fra molen drenge! Damperen er i sigte!« så er just tiden kommet til rigtig at begynde udspringene, og kan man se sit snit, hugger man hans båd til privat fjordsejlsads.

Og nu den mere voksne ungdom. Der er offentlig dans hver søndag aften på »Hotel Struer« og ligeledes på »Schous Hotel«, efter at der er kommet sal her i 1887. Der er myldrende og larmende fuldt, og det er ikke sodavand, der nydes mellem dansene. Ud på natten er der vilde tumulter på gaden med slagsmål om pigerne, og mange piger er inden solopgang kommet i ulykke, derom vidner den anselige hyldeplads, som alimentationssagerne optager på rådhusarkivet, kirkebogens notitser om fødsler i dølgsmål og barnemord eller breve som dette her, der er sendt til et sognerådsmedlem fra en person, som åbenbart har sit på det tørre:

Hr. Henriksen

nøden bryder mig til at paatale denne Sag. Det er ikke saa sært

at vi skal betale saa store Udgifter naar Sogneraadet vil understøtte saadan Rak som L.s Datter, som gaar nu i Omstændigheder og skal ha en lille og saa har veneresk tilligemed, og ligeledes hendes Datter som bor ved Siden af, se hellere og faa saadan Rak af Byen, og ligeledes N.s Datter der er kommen hjem med en Horeunge. Saadan noet Rak skal man betale Skat til. Og L.s Kone bruger Horeprang-sionen tilligemed. Det er ikke saa sært at Komunen understøtter dem saa godt, saa de bliver tykke og fede tilligemed; der er Sine V. som osse har faaet sig en Horeunge med en gift Mand, vad siger di nu til den som vi maa betale store Skat til, la det komme for paa Valg-dagen. Kan det ikke blive for andet, saa bliver der Oprør i Byen. La Gadeluderne komme hjem vær til sit vor de hore (!) hjemme«. Brevet er undertegnet således:

Hvad mon skomager Henriksen har sagt til et sådant ret usædvanligt gækkebrev?

Også ren og skær prostitution findes. Der tales i sognerådets skrivelser jævnligt om kvinder, hvis »Vandel er fuldstændig til Forargelse«, kvinder, der »lever af Uterlighed«, og hvis børn »lever i det græsseligste Svineri«, fordi moderen er ude dag og nat.

I de finere cirkler kender man bedre ansvaret for de unge piger og holder dem ret strengt; de opøves i kvindelige sysler og sund læsning, og henne i frk. Linds skole lærer de at holde håret ærbart skrabet om bag ørene og ikke at kige efter drengene fra realskolen. Frk. Lind fremhæver for dem, hvor godt det er at være pige, og lærer dem med Paulus som autoritet, at den, der gifter sig, gør vel, men den, der ikke gør det, gør bedre. Mange formaninger får de, men følger dem dog ikke alle, for som Olga Buchholtz et sted har sagt: »Hvis jeg havde rettet mig efter alle min mors formaninger, havde jeg idag siddet som gammeljomfru«. Der er havefester med kulørte lamper, punchegilder og muntre ungdomsballer med småforelskelser og sværmeture rundt i havegangene, men alt bliver nøje overvåget. Veninder kan gå arm i arm på Struergade for at få et glimt af de omrejsende skuespillere at se eller af den nye smukke kommis henne hos Agger, og er de meget dristige, kan de vove sig til spændende stævnemøder, ordnede af diskrete mellemænd. Men

de er faktisk meget blufærdige. Oppe på postmesterens loft spiller de unge komedie mellem kulisser og bagtæpper af lagener, der skal til vask; men den yndefulde prinsesse i »Prinsessen på ærten« er ved at vælte forestillingen, fordi hun pure nægter at anvende det frygtelige ord, som repliken kræver, da hun skal beskrive, hvor hun har ondt, når hun sætter sig, og først da en opfindsom medspillende hitter på, at hun kan have ondt i ryggen i stedet for, bliver hun føjelig.

De unge mænd på den tid er ikke nær så meget under opsyn, de kan faktisk tillade sig en hel del, og der er en vis forståelse af deres behov for at »få hornene løbet af«. Det kan forekomme, men efter alt at dømme *ikke* i så lille en by som Struer, at den unge mand, der sværmer poetisk med den pæne borgerlige pige, samtidig dyrker den mere håndfaste erotik med tjenestepiger eller sypiger, hvem ingen har oplært til dyd og anstand, blomsterbroderi og gode bøger, — for så tilsidst at gifte sig standsmæssigt med den poetiske. Tidens litteratur har i hvert fald nok af eksempler på denne dobbeltmoral.

Drikkeriet er på den tid enormt, så enormt, at drankergalskaben figurerer blandt de almindelige sygdomme i amtslægens (»stiftfysikus«) beretninger. Brændevinsforbruget i Hjørring amt, siger Larsen Ledet, var i begyndelsen af 80'erne større end forbruget i hele Danmark idag. I Løkken alene lå der fem lovlige værtshuse foruden smugkroerne. Og i Struer lå det ligesådan. 30 bajere om dagen regnedes af mange for småting, som let suppleredes af et rigeligt antal kaffepunche, og det var overkommeligt selv for den fattige for det kostede næsten ingenting, 15 øre for to kaffepunche (»små sorte«). Gik man f. eks. ind på Sands beværtning og bestilte kaffepunch, blev der ganske simpelt stillet en flaske brændevin på bordet, og når den var tømt, bestilte man en til, og da havde allerede virkningen meldt sig ufejlbarligt, luften blev tyk af eder og dårlig tobak, og urinstinkterne brød frem. Det går livligt til, konstaterer »Dagbladet« 24/8 92: »Først blev en Fyrbøder slaaet halvt ihjel paa Strandvejen af et Par fulde Karle fra Landet. Saa i Søndags blev en Skomagersvend banket godt af paa Wissings Kaglebane, og i Mandags kom et Par andre Skomagersvende samme Sted i Klammeri, og den ene blev saa ustyrlig, at Politiet maatte tage ham under sine beskyttende Vinger. Det er ikke Varmen, det er Spiritussen«. Og 7/6 94: »Den gamle nordiske Heltekraft lever endnu. Fra en

Havkutter paa Rheden gik en 18 aarig Ungersvend i Land i Struer. Efter at han paa gammel Heltevis havde drukket tæt, gik han paa Hærværk, slog en Del Ruder ind, pryglede en skikkelig Bondemand inde paa Hotel Struer; da Politiet fandt sig foranlediget til at protestere, blev Manden aldeles rasende over slig Smaalighed, og ustyrlig som en Bersærk løb han gennem Byen, indtil han naaede Havnen, hvor han faldt i Vandet, kravlede atter op, fik Prammen løst og tog Kursen mod Kutteren. Undervejs sejlede han en Planke ind i en forbisejlende Jagt, og da Jagtens Mandskab herover gjorde Vrøvl, bragte han dem til Tavshed med en af sine Aarer. Sig saa, at Danske ikke er i Besiddelse af Daadskraft! «

De har ikke været hyggelige at få hjem, de mænd fra Sands beværtning; men heldigvis nåede de heller ikke altid hjem. Når Kræ Karlsen fra Humlum havde været i Struer med fiskegarn, havnede han altid i grøften ved Knarbjerg. Det var forøvrigt utroligt, hvad de kunde taale, mange af dem. Chr. Daell fortæller om opkøberen for Randers slagteri i Humlum, at han altid gav drøje omgange på kroen ved afregningen med leverandørerne og således var næsten daglig beruset i 30-40 år. Han blev dog over 80!

Man kan godt forstå, at afholdssagen måtte blive en samfundssag; og selvom nogle vil påstå, at vor tids større ædruelighed udelukkende skyldes, at snapsen er blevet for dyr, og andre, at det blot skyldes, at arbejderen ved sin politiske og sociale løftelse har fået større selvrespekt, så kommer vi dog ikke udenom afholdssagens betydning heller. Den første afholdsforening stiftedes i Struer nov. 1880, i 1884 kom logen »Ansgar« under den internationale Good Templar Orden, en af de første her på vestkysten; en ny loge »Ansgar« under Nordisk Good Templar Orden skilte sig i 1892 ud fra den gamle p. gr. a. indre stridigheder — de evigt uundgåelige (egen bygning ved anlæggets indgang 1898), og endelig stiftedes 2/1 1893 »Struer og Omegns Afholdsforening det blaa Baand«. Der afholdtes ikke så få afholdsmøder i Struer i disse år, hvor der agiteredes for tilslutning til sagen ved drastiske skildringer af alkoholens virkninger på mennesket (»Den sløver hjernen, fordummer mennesket og sløver åndslivet«), ved anskuelig påvisning af det meningsløse i, at 50 millioner kr. om året skulde hældes fra fattigfolks pengepung lige ned i lommen på en lille gruppe fabrikanter, og ved sandfærdige beretninger om mirakler, som var sket med hjem, der før var øde-

lagte af trætte og kiv, men nu var blevet lykkelige og harmoniske. At Struers mælkehandlere ivrigt deltog i agitationen, nævnes for fuldstændighedens skyld.

Men alt dette ses ikke foreløbig at have hjulpet nævneværdigt på bøllevæsenet. I 97 kan man opleve, at halvvoksne knægte marcherer gennem gaderne midt om natten og skråler socialistmarchen! Og de, der har sat deres lid til den ny og bedre gadelysning, bliver skuffet, mørkets gerninger synes også at trives udmærket i gaslys; det ser ovenikøbet ud til, at bøllerne nu rigtig vil slå Struer op til storstad »5-6 berusede Personer forulempede i Aftes nogle spadserende paa Søndergade. Ingen led videre Overlast, men en Herre kom dog hurtigere ind ad en Gadedør, end han vilde være kommet ved egen Hjælp. Dette til Efterretning for Ordenens Haandhævere i Byen.« (*Dagbladet* 18/1 1898).

Også al mulig anden slags gadeorden finder sted til almindelig forargelse.

I fastelavnen ser man »mere eller mindre dumt udpyntede Læredreng« gående eller ridende gennem Struer under et højst påtrængende og næsvist tiggeri såvel på gaden som i husene, ledsaget af en større beundrende børneflokk. Men navnlig er det nytårsaften, gækken slås løs og grænsen for det tilladelige bliver strakt betydelig både i længde og omfang. Her er det hele ungdommen, også den ædruelige — og mange ældre med, der tager del; men »*Avisen*« kæmper også her utrætteligt for moralen og den gode tone, og mangen agtværdig borger, som i ly af natten gav efter for de ellers neddæmpede drengestinkter, har næste dag måttet holde gode miner til forargelsen. Der hejses de særeste ting op og flyttes om på tingene, pramme og hyttefade anbringes på springvandstorvet, vogne køres i havnen, og jordemoderens skilt hænges op uden for præstegården. Gadelygterne slukkes, og der lægges bjælker og brandstiger tværs over gaden, så »at der ingen Ulykke er sket, er ikke disse ubetænksomme og kaade Fyres Skyld«, som »*Avisen*« skriver i 88. Men det er altsammen ingenting mod nytårsløjerne i 91, da det udvikler sig til nytårsoptøjer, »hvorved adskillige har følt sig ilde berørt«. Da har man knaldet ikke alene med de kinesiske pistoler, men med rigtige geværer! og der er øvet groft hærværk med redeknusninger og ødelæggelse af kostbare butiksskilte.

»Hvor var Politiet?« skriver en vred indsender. »For dets egen

Skyld vilde det være meget heldigt, om Publikum en Gang imellem erfarede, at Politiet eksisterede, men naar en saa rig Lejlighed som en Nytaarsaften i Struer ikke benyttes, bliver Følgen naturligvis den, at vi til næste Aar kan vente endnu grovere Optøjer«.

Her mener dog redaktøren, at den ærede indsender er for streng. »Politiet kan ikke være allestedsnærværende i den langstrakte By. Det er nok rigtigst at se gennem Fingre med Skyderiet. Jo strengere Politiet er her, desto mere vil det blive drillet, naar det ikke er talstærkt nok. Man var uforberedt, men bør selvfølgelig være mere forberedt næste Aar«.

Den politistyrke, talen her er om, var virkelig meget beskeden; den bestod af gamle sognefoged Agerschou og politibetjent Poulsen, og større blev styrken ikke før langt ind i dette århundrede, bortset fra den korte periode med de estrupske gendarmer, og de to havde endda også hele omegnen at holde styr på, så det må indrømmes, at den førnævnte vrede mand næsten forlanger for meget.

I mange år var det politibetjent Schou, der stod for ordenens håndhævelse og gjorde det godt. Han var en myndig og stram herre, siger de, der endnu kan huske ham, og knusende dygtig, agtet og beundret af dem, der stod på den rigtige side af loven, og frygtet af de andre, som det sig hør og bør. Aviserne fortæller, hvordan han hurtigt og energisk kom til bunds i en alvorlig falskmøntneraffære i 1884 og hurtigt fandt frem til et par brødre i et hus uden for Struer, inden de havde fået udgivet alle deres hjemmelavede tokroner, og hvordan indbrudstve og barnemordersker straks gik til bekendelse overfor hans strenge øjne. Da han døde i 1885, 62 år gl., fik han en af de største begravelser, der længe havde været set i Gimsing, hvor foruden præsten også hans høje foresatte, politimester Borup talte, og Lemvig musikkorps blæste koral over graven. »Hans Minde vil leve længe blandt Struers Befolkning, der ved hans Hjælp i mange Aar har levet under fredelige og sømmelige Tilstande«, skrev »Avisen«, og sognerådet besluttede som et bevis på taknemlighed at tilstå enken mandens gratiale for 1885, ialt 75 kr., foruden gagen for maj-juni: 25 kr. Ja, vi er ikke så rørte, som sognerådet selv var — og enken med for den sags skyld; men anden enkeforsørgelse kendtes ikke, og hun måtte derefter se at klare sig selv ved at sælge slagteri-affald fra Holstebro slagteri.

Schou var iøvrigt den sidste politimand, som lønnedes af kommu-

nen. Hans efterfølger, Hans Peter Poulsen fra Vejle, blev lønnet af amtsrepartitionsfonden.

Det var ikke let at være Schous efterfølger. Mens Schou var hævet over kritik, synes der at have været mere frit slag på Poulsen, og måske med rette, for de fredelige og sømmelige tilstande blev det nu så som så med, hvad dog for en stor del skyldtes den politiske udvikling i provisorietiden.

Men så kom gendarmerne, foranlediget direkte af revolverattentatet mod Estrup, indirekte af Holstebroaffæren og gæringen indenfor Venstre i det hele taget. På denne baggrund var indstillingen hos de forskellige befolkningsgrupper på forhånd givet: begejstring hos Højre og vrede og had hos Venstre, idet dog mange som digteren Hostrup mere så med angst og bekymring end egentlig had på dette udslag af diktatorisk magt:

»Der er fare
større vel end nogensinde
siden kong Kristoffers dage.

Gamle Danmark — en kasserne!
folket — kuert og dresseret!
Det er synd og det er vanvid«.

Ligestraks hed det sig, at der kun skulde lægges gendarmafdelinger i Hobro, Hjørring, Thisted og Skive, og »Avisen« udtrykte (17/11 85) megen ængstelse for, at der ikke også skulde komme nogen til Holstebro; men de kom selvfølgelig og blev lagt ud i alle sogne, og tilsidst kom de da også til Struer. Det var i 1889.

»Der er opstaaet en ny Sygdom«, skriver »Avisen« (5/7 89) »der ligesom Vandskræk er en Slags Galskab, men som heldigvis kun angriber Venstremænd og Venstrebørn: Gendarmskræk. Man kan ikke tage et Venstreblad i Haanden, uden at det indeholder et eller andet gyseligt om Gendarmerne. Men medens Vandskræk er en akut Sygdom, der ikke er smitsom og kan helbredes ved Indpodninger, synes Gendarmskræk at være af mere kronisk Karakter og tillige uhelbredelig; den synes derfor netop at udvikle sig ved Podninger. »Holstebro Dagblad« poder og poder næsten hver Dag, og det virker fortrinligt. Den unge begavede Pøde, som fra Struer leverer Korrespondancer til Bladet, ytrer allerede Symptomer paa at

være angrebet af Galskaben, foreløbig indskrænker han sig dog til at meddele, at Struer nu er blevet — »lyksaliggjort med Gendarmer«.«

Og her kommer så et par eksempler på udslag af denne kedelige sygdom, hentet fra »Dagbladet«: »Den stedlige Gendarm i et af Amtets yderstliggende Sogne har haft travlt med Forhør over Deltagerne i et Chokolade- og Dansegilde, som Egnens Ungdom holdt hos en Gaardmand, og hvor man morede sig paa en billig og ordentlig Maade. Samme Gendarm, der er Hader af al Dans, føler i Følge eget Udsagn Helligaandens Kald til at prædike og formane Folk. Gaardmanden, der ikke just er gendarmvenlig, skulde nok kanøfles lidt. Skade kun, at man saa sjældent ser Gendarmer der, hvor Folk f. Eks. morer sig med at drikke over Tørsten og saa bagefter slaa løs paa hinanden«. (7/3). »Gendarmen i Haderup noterer som sædvanlig Køer og Faar, der er tøjrede i Landevejsgrøften, og naar en fattig Kone har bedt om en Taar Mælk, eller en Høker har solgt et Brød paa en Helligdag«. Følgerne af disse indpodninger udeblev naturligvis ikke: »Da Gendarmen i Vemb indfandt sig til Gudstjeneste i Vemb Kirke, rejste nogle krasse Venstremænd sig og forlod Kirken, blandt dem var Stedets Sognefoged, og Læreren har udtalt, at ethvert kristent Menneske burde gøre saaledes« (»Avisen« 7/3 87). Men helt ustraffet kunde man nu ikke altid fornærme en gendarm. En mand i Holstebro fik i maj 1886 10 dages fængsel, fordi han på gaden havde råbt »Forglemmigej« efter en af de lyseblå i funktion!

Gang på gang indskærpes det i højrepressen, at »den fredelige Befolkning vil beklage, om den Dag skulde komme, da Gendarmerne bliver trukket bort«. Den dag kom ved det politiske forlig i 94, og *Struer Avis* kunde da med en vis tilfredshed konstatere, at man fik ret. 29. maj var der vilde bølleoptyger i Struer: »Det er formodentlig Gendarmernes Afskedigelse, der gør Bøllerne saa dristige. Nu har Bøllerne frit Spil allevegne. Beskyttelse for fredelige vejfarende er der jo ikke længere; dertil vil Flertallet i Ringkøbing Amtsraad ikke yde noget Bidrag«. Politistyrken er altså igen alt for lille, og hvad så, når den, hvad ofte hænder, slet ikke er der! 31. maj 1895 er der slagsmål på åben gade mellem en smedsvend og en sadelmagersvend, der begge er smidt ud af en beværtning. »Intet Politi var tilstede, da Politibetjenten var i Forretninger i Vinderup (!). — Gadens Beboere var ilde berørte af den uhyggelige Scene, og

Fra »Punch« 1890. Illustrerer den konservative opfattelse af gendarmernes betydning.

En Ridder af Landevejen

- Den go'e Herre sku' vel inte ha'e mødt en Sjandarm fornylig?
- Nej, min Ven! Jeg har ikke set et levende Menneske i den sidste halve Times Tid.
- Saa op med Uhr og Portemonnix, Men la' de' gaa i en Ruf!!

rundt omkring hørte man Folk klage over, at Tilstanden efter Gendarmernes Fjernelse var saa temmelig miserabel«.

Efterhånden som det hele kom på afstand, kunde jo også mange andre end højremænd indse, at der var andet end ondt at sige om gendarmene, og at de ofte ikke alene havde været skikkelige, men også flinke og tjenstvillige. Gamle fotograf J. A. Poulsen i Kirkegade, som havde været leder af den faste gendarmstation i Løgstør, kunde også siden fortælle, at han havde fået strenge instrukser om først og fremmest at være befolkningen til hjælp og støtte, og at han som regel var kommet godt ud af det med befolkningen i Himmerland. Det kunde heller ikke nægtes, at der selv blandt Venstres kvinder havde været mange, som havde interesseret sig nok så meget

for gendarmernes flotte uniformer, kække overskæg og maskuline charme end for visnepolitik og kunstmørproteser, således som det fremgår med al ønskelig tydelighed af Alfred Schmidts morsomme tegning i »Blæksprutten« 1894 og den folkelige vits fra samme år: »Hvad forskel er der på gendarmene og storkene? — Jo, storkene tager deres unger med, når de rejser!«. Der er måske også i Struer og omegn kvalt en del gråd i krogene; men herom melder historien intet.

Da politibetjent Poulsen ønskede at ombytte sin krævende stilling i Struer med stillingen som fattigforstander i Holstebro, blev han efterfulgt af en anden Poulsen, den lige omtalte fhv. gendarm J. A. Poulsen. Som gendarm havde han været flot ridende til hest; nu måtte han klare sig med »apostlenes heste« til fods som sine forgængere rundt i de 32 sogne, som hørte til hans distrikt. Men en tur på 6-7 mil generede ham iøvrigt ikke det mindste. Der var ikke tale om ekstra godtgørelser for sådanne ture; han måtte tage til takke med en løn af 800 kr. om året og så endda holde sig selv med uniform! Når han var på langfart, var gamle sognefoged Agerskov den eneste og efterhånden noget affældige ordenshåndhæver i Struer. Men i 1899 fik han en afløser, der evnede at håndhæve ro og orden på en særdeles eftertrykkelig måde: Anton Nissen. Efter sigende kunde han få de værste løver til at blive til små lam ved at tage en i hver arm og knalde dem mod hinanden; han behøvede efterhånden blot at vise sig i det fjerne, — så var gaden ryddet. Den gamle havnefoged Olsen var også en rask mand til at holde justits indenfor sit havneområde i sine velmagtsdage. Han havde engang i 80'erne holdt en knivstikker fast om håndleddene, indtil hjælpen kom. Behøvedes der større assistance inde i gaderne, blev Olsen også sommetider tilkaldt, og var det rent galt, hentede man yderligere hjælpetopper i Holstebro. Men en stor ulempe var det, at man ikke havde et sted at anbringe eventuelle urostiftere i Struer; man måtte helt til Holstebro med dem, hvis de trængte til at komme i kachotten.

Først så sent som i jan. 1899 sendte herredskontoret amtet en skrivelse med forespørgsel, om der mulig ved forhandling med Struer sogneråd kunde tilvejebringes en bolig for politibetjenten i Struer og et dermed forbundet detentions- og arrestlokale på betingelse af, at amtet optrådte som lejer. Amtsrådet lod spørgsmålet gå

videre til Struer, og her vedtog man 8/2 at erklære sig villig til at stille fornøden grund til rådighed og opføre den ønskede bygning, hvis der kunde sikres en lejeafgift, der fuldt ud dækkede renter, skatter, vedligeholdelse m. m. Amdtsrådet svarede 7/9 (!), at det vilde betale 350 kr. i årlig leje i 10 år, hvis sognerådet vilde påtage sig den ydre vedligeholdelse og betjenten den indre. Han skulde ligeledes udrede årlig 150 kr. i leje. Sognerådet var ikke tilfreds med det, men man trængte hårdt til lokalet og var derfor nødt til at sige ja, så meget mere som man i forvejen havde tovtrækkerier nok med amtet om epidemihuset. Spørgsmålet var så blot, hvor den nye bygning skulde ligge, — syd for realskolen? eller på Eybersvej? Flertallet var for Eybersvej på en af enkefru Wissing tilbudt grund, som derpå købtes for 1400 kr. I 1900 opførtes bygningen (nuv. Jernbanegade 8) og Struer havde dermed endelig fået politistation og arresthus — yderst beskedent altsammen ganske vist.

Nu kunde bøllerne altså sættes i kachotten med et minimum af besvær. Men politibetjent Nielsen, som havde afløst J. A. Poulsen, da denne slog sig på fotograferingen i stedet, holdt ikke af at gå til yderligheder. Hvis han puttede en urostifter i kachotten, »saa er der bare en Mor, der ligger og græder«, sagde han. Han vilde hellere følge ham hjem og aflevere ham i de rettere hænder.

Det havde længe været på tale, at byen burde have en natvægter, som kunde fungere, mens betjenten sov, og ikke bare skulde hindre, at socialistmarchen gjaldede gennem de natteøde gader og fulde folk generede pæne nattevandrere, men også opdage eventuelle ildebrande i tide og foretage alarmering med kirkeklokken. Selv i rådet fandt nogle, at »det var uforsvarligt, at Byen ikke havde nogen Nattevægter«. Men han var jo ikke blot en betryggelse, han var også en udgift, så han kom ikke i det århundrede. Det blev kirkebetjenten, der måtte sørge for den store brandalarm. En politibetjent nr. 2 kunde der heller slet ikke være tale om de første lange tider. Han kom først omkr. 1. verdenskrig.

I

DE SKIFTENDE SOGNERÅD OG DERES MÆND

Gimsing sogn med ladepladsen Struer var indtil 1865 i kommunal henseende forbundet med Hjerm — (i kirkelig henseende endda lige til 1875) —, og det var Hjerm, der førte det store ord. Sogneforstanderen var altid en hjermbo, og at sammenkalde sognerådet til møde har været nok så brydsomt et arbejde, da der hverken fandtes telefon eller aviser eller blot regelmæssig postbesørgelse. Der måtte simpelthen køres i hest og vogn rundt til de forskellige medlemmer med bud, og det kunde blive en lang tur, for nogle boede i Struer, andre omtrent ved Handbjerg og atter andre helt nede i nærheden af Holstebro. Men det kunde jo hænde, at der skulde handles ekspres. Det var tilfældet, da prøjserne i 1864 kom til den daværende sogneforstander, proprietær Smith Knudsen på Sofienlund, og afgav rekvisition på ægtkørsel, sengetøj, heste, køer, hø og halm m. m. Det kunde naturligvis ikke vente til det ordinære sognerådsmøde, og der var da ikke andet at gøre for Smith Knudsen end at sætte alle sønnerne på hver sin hest, hvorpå de som lyn og torden galopperede ud i alle hjørner af kommunen for at finde sognerådsmedlemmerne, så de omgående kunde komme og træffe beslutning om det, som de ikke havde nogen som helst mulighed for at forhindre.

Afhængigheden af Hjerm havde længe generet Gimsing sogns beboere, og flere gange havde de prøvet at rykke i båndene, men forgæves. Midt under krigen forsøgte de igen, og denne gang gik det. 16. dec. 1864 forelå indenrigsministeriets bevilling på ophævelsen af det bestående fællesskab mellem de to sogne på vilkår:

- 1) »at Adskillelsen træder i Kraft fra 1. Januar 1865 til hvilken Tid et nyt Sogneforstanderskab for hvert af Sognene bliver at oprette«
- 2) »at det ny Sogneforstanderskab for Hjerm erholder et Antal af 7 Medlemmer og det for Gimsing Sogn et Antal af 5 Medlemmer, idet man maa overlade Amtsraadet — — — at træffe Bestemmelser om Forandring i denne Henseende forsaavidt en saadan maatte vise sig fornøden«.

Det første sogneforstanderskab for Gimsing kom til at bestå af 4 landboer, gårdejerne *Jacob Søndergård*, *C. Nyegård*, *Niels Mundberg* og *Knud Fohlgård*, og 1 struerbo, postekspeditør *H. B. Thomsen*, en fordeling, der foreløbig måtte kaldes rimelig, eftersom Struer med sine ca. 150 indbyggere kun rummede en fjerdedel af sognets samlede indbyggertal. Det første møde blev afholdt 17. jan. 1865 hos gæstgiver Wejlstrup i Struer. (Wejlstrup kunde man kalde »Struers svigerfader« med samme ret, som man dengang kaldte *Christian IX* »Europas svigerfader«. 4 stoute døtre fandt 4 stoute mænd, hvis navne alle blev uløseligt knyttet til Struers historie: *H. B. Thomsen*, *T. W. Jensen*, *A. F. Schou* og *Smith Knudsen*, og hvis talrige efterkommere den dag i dag sætter præg på byen og egnen. Læseren vil gang på gang støde på disse navne i det følgende).

Medens købstædernes borgmestre lige til 1919 var kongeligt udnævnte embedsmænd, skulde formanden for de folkevalgte sogneforstanderskaber på landet lige fra disses oprettelse ved lov af 1841 vælges af sogneforstanderne selv og af deres egen midte. Det blev *H. B. Thomsen*, som valgtes til formand for det første sogneforstanderskab for Gimsing og Struer. De fire landboer har sikkert straks fundet dette ganske i sin orden i erkendelsen af, at han var manden med den største indsigt, forhandlingsevne og skrivefærdighed og desuden den største erfaring som kommunalmand. Han var kommet til Struer i 1854 som brevsamler. Året efter blev han dampskibsekspeditør, og i løbet af få år blev han en førende skikkelse i den lille bys liv og indvalgte i sogneforstanderskabet for Hjerm og Gimsing. Da jernbanen nu i 1865 kom og dermed også en mere regelmæssig postbesørgelse, blev Thomsen forfremmet til postekspeditør, og da året efter den første telegrafstation åbnedes i Struer, blev

han — selvfølgelig, kan man næsten sige — desuden telegrafbestyrer. Nu havde man altså gjort ham til sogneleder, og han indfrie alle forventninger i den grad, at han gennem 12 år stadig blev genvalgt.

Straks på det første møde 17. jan. 1865 havde sogneforstanderskabet udfærdiget et andragende til amtet om forøgelse af medlemstallet fra 5 til 7. 6 kunde ikke gøre det, for der skulde efter loven altid være et ulige antal. Amtet imødekom beredvilligt ønsket, og i juni indvalgtes da yderligere en landbo, gårdejer *Agerschow*, Grøng, den senere mangeårige sognefoged, og en struerbo, købmand *T. W. Jensen*.

Efter gennemførelsen af den reaktionære grundlov i 1866 kom der i 1867 en ny kommunallov — efterfulgt af en ny lov om købstadkommunernes styrelse i 1868. Nu skulde det ikke længere hedde sogneforstanderskab, men sogneråd, og lederen skulde kaldes sognerådsformand. Men vigtigere var det, at de 7 medlemmer for Gimsing-Struer nu efter loven skulde vælges således, at samtlige valgberettigede i kommunen (og det vilde igen sige alle 25-årige mænd, der opfyldte folketingsvalgretsbestemmelserne og betalte skat) valgte den mindre del af rådet (3), og den højstbeskattede femtedel valgte den større del (4). De besiddende vælgere havde altså to stemmer at afgive, så der var alle muligheder tilstede for at få valgt gode højremænd og samfundsbevarere, — hvad der jo også var hensigten. Valgene gjaldt for 6 år; men der skulde afholdes valg hvert tredje år i november eller december, således at skiftevis den større og den mindre del afgik; det garanterede en vis kontinuitet i udviklingen, — akkurat som det var tanken med valgordningen til vort nylig afskaffede landsting af 1915.

Det sogneråd, som var fremgået af de første valg efter den ny lov, havde indtil nytår 1874 følgende sammensætning:

Postekspeditør *H. B. Thomsen*, Struer (formand),
købmand *T. W. Jensen*, Struer,
reblager *N. Skallerup*, Struer.

Gårdejer *Jens Nørgård*, Gimsing,
gårdejer *Jens Dalby*, Gimsing,
smed *Jens Nielsen*, Gimsing,
gårdejer *Chr. Knudsen*, Gimsing.

Struers stadig øgede befolkningsmængde og betydning afspejler sig tydeligt. Nu sidder der 3 struerboer i rådet.

Ved valget af den mindre gruppe i dec. 1873 gled *T. W. Jensen* og *Skallerup* ud og erstattedes af smed *Chr. Jensen Trudsø* og træhandler *Chr. Gysbæk*, og valget til den større del i dec. 1876 satte atter nye mænd ind: Gårdejerne *Niels Mundberg*, *Job. Chr. Jørgensen* og *C. Hillersborg*, Gimsing, og konsul *Mads Schou*, Struer. Struer havde fået sin fjerde mand ind. Nu var det byen, der førte an, og dermed lagdes spiren til den splittelse, som tilsidst førte til sprængning af det kommunale fællesskab. Med konsul Schou kom desuden en mand, der både som personlighed og matador havde en sådan pondus, at det ligesom lå i luften, at han skulde være fører. Da *H. B. Thomsen* ikke længere ønskede at fortsætte som formand, valgte derfor rådet enstemmigt konsulen til formand på sit første møde i jan. 1877.

I februar 1878 nedlagde *Chr. Gysbæk* sit mandat og erstattedes ved suppleringsvalg af fisker *Niels Lauritsen*. Om årsagen til Gysbæks mandatnedlæggelse fortæller en skrivelse, han modtog ind under jul 1877: »I Anledning af, at De i længere Tid slet ikke har været tilstede i Sogneraadsmøderne og at De saaledes ogsaa har været ude af Stand til at udføre anden Dem paahvilende Pligter som Medlem af Sogneraadet. — Tillader jeg mig herved at bede Dem give Møde i Fremtiden eller indgive en Begæring til Sogneraadet om Fritagelse for Bestillingen som Sogneraadsmedlem«. Rådet havde da herefter denne sammensætning:

Konsul *M. Schou*, Struer (formand),
gårdejer *J. Chr. Jørgensen*, Gimsing fælled,
gårdejer *Chr. Hillersborg*, Gimsing,
gårdejer *N. Mundberg*, Gimsing østerby.

Postekspeditør *H. B. Thomsen*, Struer,
smed *Chr. Jensen*, Struer,
fisker *Niels Lauritsen*, Struer.

Den mindre gruppe skulde sidde til 31/12 1885. Men da man nærmede sig det ordinære valg af den større gruppe i 1882, lod *H. B. Thomsen* rådet vide, at han ønskede at udtræde til nytår.

Det var jo ikke noget, han sådan uden videre kunde gøre, når der ikke var tale om bortrejse. Men det samlede råd fandt dog hans forlangende velbegrunder i betragtning af, at han nu havde virket uafbrudt i 24 år i sognets tjeneste og således virkelig havde gjort sin borgerpligt. Han var nu 62 år gammel, men iøvrigt i bedste velgående, stadig fungerende i sine forskellige embeder, ja, i et af dem endda avancerende (fra 1889 *postmester*), og stadig på så mange måder aktivt med i byens liv. Også på anden måde viste han sin livskraft. Året efter sin første hustrus død giftede han sig (1876) 56 år gl. med den 27-årige Madsine Weilstrup og velsignedes gennem en lang årrække med en ny stor børneflokk.

Et suppleringsvalg afholdtes i dec. 1882 umiddelbart forud for det ordinære valg af den større del. Købmand T. W. Jensen vendte tilbage som Thomsens afløser; men samtidig gled konsul Schou ud og tog tre andre i gruppen med sig, hvorefter det ny sogneråd fra 1/1 1883 kom til at se således ud:

Gårdejer *C. Bonne*, Gimsing,
gårdejer *Chr. Holmgård*, Gimsing,
møller *N. Schou*, Kvistrup mølle,
gæstgiver *Chr. Christensen*, Struer.

Købmand *T. W. Jensen*, Struer (formand),
smed *C. Jensen Trudsø*, Struer,
fisker *N. Lauritsen*, Struer.

Da konsul Schou også var gledet ud ved valget, var det ganske naturligt, at T. W. Jensen blev formand. Han var en værdig afløser, selvom han på mange måder var forskellig fra konsulen, en helt anden type. Det afspejler sig på en ganske karakteristisk måde i forhandlingsprotokollen, hvor Schous aristokratiske, flotte gothiske sving afløses af T. W.'s mere vaklende og jævne stil, der helt igennem røber en selfmade mand. Schou var jo selv en velhavende købmands søn og havde fra starten en fast afstukket bane at følge, god skolegang og solid uddannelse både hjemme og ude i det fremmede, mens T. W. Jensen var bondefødt, ingenlunde ringe født, men da han mistede sin far ved 17 års alderen, var han fra starten henvist til at klare sig selv ved hjælp af et enestående forretningstalant og den energi og virkelyst, han havde fået i vuggegave. Han var

4 generationer af dynastiet Schou i 1887: den gamle toldforvalter i Holstebro, fhv. købmand i Ringkøbing F. C. Schou med sønnen, konsul Mads Schou (60 år gl., bærende sin usunde legemsfylde m. megen rankhed og majestæt), sønnesønnen Christian Schou (32 år gl., allerede på mange felter faderens arvtager) og sønnesønnesønnen Frederik Schou (2 år gammel).

kommet til Struer så at sige med de bare næver og måtte begynde helt på bar bund ridende rundt på en lejet hest til omegnens bønder for at tilbytte sig huder og skind. Når man ser, hvad han på 20 år fik bygget op, må man næsten beundre *ham* endnu højere som forretningsmand. Men eet havde de altså tilfælles: en utrolig arbejdsevne, der tillod dem foruden at passe en omfangsrig forretning samtidig at røgte en lang række tillidshverv og det med en aldrig svigtende interesse og selvopofrelse, ligesom de begge kunde stille store krav til andre, fordi de stillede endnu større krav til sig selv. At det var den almindelige vælgerklasse, der havde sat denne store matador ind i rådet, er jo også et sikkert vidnesbyrd om den agtelse, han nød i vide kredse. Iøvrigt var den politiske aktivitet hos den bredere del af byens valgberettigede borgere — ca. 400 ialt — forbavsende

ringe, og de, der benyttede deres valgret — sjældent mere end en trediedel —, stemte nok så meget på personerne som på partiet. Det er i og for sig et ganske sundt princip, navnlig når det gælder lokalpolitik. Og når der nu var en så ubestridt dygtig mand som T. W. Jensen, så gav man gladelig ham sin stemme, selvom man ikke i et og alt delte hans synspunkter.

De almindelige vælgere havde dog også sat en venstremand ind i rådet. Det var fisker Niels Lauritsen, senere bedre kendt under navnet Niels Thorgård. Han havde som indfødt struerbo (f. 1834) set byen vokse op fra ingenting og blev derfor på sine gamle dage (han døde først i 1924) et levende leksikon for dem, der ønskede at vide noget om Struer i ældre tid. Han kunde med stolthed sige, at af alle de huse, der stod i Struer i 1924, var der kun eet, han ikke havde set blive bygget, nemlig det gamle oddehus på bjerget! Derfor kunde pastor Bøggild med stor ret ved hans begravelse sige, at »med Niels Thorgård begravnes et betydeligt stykke af byens liv og historie«. Skade at ingen i tide fik nedskrevet alt det, han vidste! Aldal har benyttet ham i sin lille bog om Struer indtil 1870, men ikke nær nok, forekommer det. Det siges, at han på tomandshånd var en meget levende fortæller. Lige til det sidste kunde man se hans ranke, stoute skikkelse på gaden. Alle kendte og agtede ham højt, og sådan havde det altid været. Og virksom var han. Da i 1850'erne Priors dampskibe begyndte farten på Limfjordsbyerne og om efteråret stoppede op i Struer, var det Niels Thorgård, der med sin slup »Constantia« i en årrække sejlede godset videre til Lemvig; senere drev han stort fiskeri, og blev endda formand ved østerskompagniet, og nu var han dertil blevet medlem af sognerådet.

En venstremand i sognerådet, det var en sjælden fugl! Man kan godt sige, at det var den ene svale, der ingen sommer gav. Desværre er der ikke bevaret referater af møderne fra denne tid ud over protokollens som oftest tørre meddelelser, så vi er ikke rigtig i stand til at snuse til atmosfæren for derigennem at få at vide, hvordan denne enlige venstremand befandt sig blandt de 6 estrupianere, heller ikke ved vi, hvordan han har evnet at gøre sine synspunkter gældende netop i denne den mest bevægede politiske tid i vor nyere historie, da det svirrede med provisorium og visnepolitik, gendarmer og holstebroskandale, mundkurvcirkulære og riffelbevægelse, revolverattentat og brønderslevslag.

Der skete store ting i T. W. Jensens regeringstid: byen fik sin nye skole på bjerget og sit første organiserede brandvæsen, ligesom Struer Gade blev brolagt og overtaget af kommunen. Besvær og ærgrelser var der med det meste af det. Og påskønnelsen udeblev, for ved valget i dec. 1885 gled han ud igen og sammen med ham de to andre »folkevalgte«. De tre nyvalgte var højremænd allesammen, noterede »Avisen« med tilfredshed. Først var der konsul Schou, og det bør bemærkes, at han ved sit »come back« var folkevalgt. Selvfølgelig skulde han også være formand igen.

De andre to nyvalgte var to ny mænd i kommunalpolitikken, *farver Damsgård* og *træhandler Hjorth*, som begge gennem årene havde oparbejdet betydelige forretninger. Ove Damsgård, der var skipersøn fra Lemvig, havde 30 år gl. i 1870 etableret sin forretning i det hus, som idag vel må kaldes Vestergades pryd (nuv. K.F.U.K.), og oparbejdede den med årene således, at han blev en meget formuende mand og en mand, hvis evner der flittigt blev gjort brug af i det offentlige liv (sparekassen, banken, borgerforeningen, kirkekomitéen, lystanlægget og gennem 12 år sognerådet). Han ophævede sin forretning i 1917 og døde i 1922, 82 år gammel.

Træhandler P. S. Hjorth var et par år yngre end Damsgård og døde en del år før ham (1909). Han var næppe helt af samme format som Damsgård, hverken som forretningsmand eller som kommunalmand, i hvert fald synes hans rolle at have været mere beskedent rent udadtil, så vidt det lader sig bedømme. Hans lille forretningsejendom på springvandstorvet, der var et herligt monument over rædselsperioden i dansk bygningskunst, er nu borte (nu bladkiosken), men endnu står den ejendom, han omkr. 1900 lod opføre på det sydlige hjørne af Jernbanegade og Søndergade.

Det ny sogneråd fra 1. jan. 1886 så altså således ud:

Gårdejer *C. Bonne*, Gimsing,
gårdejer *Chr. Holmgård*, Gimsing,
møller *N. Schou*, Kvistrup, Gimsing,
gæstgiver *Christensen*, Struer.

Konsul *M. Schou*, Struer,
farver *O. Damsgård*, Struer.
træhandler *P. Hjorth*, Struer.

Enkefru Wejlstrup med døtre, svigersønner og børnebørn, ca. 1886. Tv. står postmester Thomsen (med lyst fuldskæg), og foran ham sidder hans kone Madsine, f. Wejlstrup. Den midaldrende dame ved Thomsens side er enkefru Anna Opstrup, f. Wejlstrup. Th. sidder side om side købmand T. W. Jensen og hans kone, Mette Kirstine, f. Wejlstrup. Bag dem står løjtnant Smith Knudsen og yderst th. hans kone, Methea, f. Wejlstrup.

Med vanlig fremragende dygtighed og energi ledede nu konsul Schou de følgende 3 år sognet. Det er imponerende at se denne travle forretningsmand så ganske uegenlystigt ofre sin tid på sognets mange anliggender, egenhændigt føre den mægtige korrespondance med amtet og de forskellige fremmede sogneråd, og det så meget mere som hans helbred nu var begyndt at vakle. En kræftsygdom havde angrebet hans ansigt og nødvendiggjort en bortoperation af det ene øje, men han gav ikke op ligestraks af den grund. Først på mødet 14. sept. 1888 meddelte han, at han af helbredshensyn måtte opgive at være medlem af rådet fra 1. jan. 1889. Han blev stående på sin post, bogstavelig talt til sygdommen væltede ham omkuld. Da han endelig ved nytårstid gav op, var sygdommen gået i leveren og han var allerede en dødsmerket mand; han vidste det selv og tog

det roligt som noget uafvendeligt, selvom han nødig vilde herfra så tidligt; han var kun 62 år og syntes, der endnu var så meget at udrette. Hele sognet følte, at hans forsvinden var et uerstatteligt tab, og »Avisen« gav ved hans fratræden følgende karakteristik af ham som kommunalmand:

»Ved sin bekendte velvilje og humanitet mod alle, som i egne eller sognets anliggender søgte hans bistand, har konsul Schou gjort sig meget afholdt og fortjent, særligt har han indlagt sig fortjeneste ved sin bestyrelse af fattigvæsenet. I en by som Struer, hvor der lever en stor og fattig fiskerbefolkning, kan der jo under strenge vintre opstå megen uforskyldt nød, og sognet må jo da træde hjælpende til; men at gøre dette på rette måde, så at både kommunen og de fattiges interesser ikke trædes for nær, dertil behøves en mand, der foruden at have kendskab til beboerne forstår og føler for den trængende, og her var konsul Schou manden, og netop derfor vil han vanskelig blive erstattet«.

En mand, der kendte ham godt, har karakteriseret ham således: »Konsulen var i sin egenskab af sognerådsformand både frygtet og elsket af de fattige. Han førte altid et kraftigt sprog, men var i virkeligheden hjertensgod og talte ikke, at nogen led nød. Når han fik sagt, hvad han vilde, blev resultatet altid en hjælpende hånd«.

Som konsulens efterfølger i rådet blev ved et suppleringsvalg d. 22. nov. 1888 sognefoged *Agerschou* valgt med 91 stemmer. Hans modkandidater, lokomotivfører *Hansen* og gårdejer *Mundbjerg*, fik henholdsvis 33 og 8 stemmer, det vil med andre ord sige, at kun 132 af de 400 valgberettigede havde givet møde, og så taler »Avisen« endda om stor valgdeltagelse! Iøvrigt havde Venstre ved den lejlighed forsøgt ved et »valgfiif« at splitte Højres stemmer, idet de på selve valgdagen om morgenen havde udsendt en løbeseddel, hvori vælgerne opfordredes til at stemme på højremanden, fiskeeksportør *Chr. Mikkelsen*. Men heldigvis blev dette snedige og ondsksfulde anslag forpurret! Højre fik så betids nys om dette fiif, at det kunde nås at få udsendt en anden løbeseddel samtidig, hvori det blev slået fast, hvem der var Højres rette kandidat.

Ved det ordinære valg af ny medlemmer til sognerådets større del 30. nov. valgte de privilegerede vælgere selvfølgelig igen 4 højremænd, denne gang sagfører *Fr. Rosenthal* (40 st.), proprietær *Jacobsen*, Gimsinghoved (39 st.), gårdejer *Jakob Knudsen*, Gimsing

Østerby (38 st.) og gårdejer *Jespersen*, Nygård, Gimsing (37 st.).
1. jan. 1889 havde da rådet følgende sammensætning:

Sagfører *Rosenthal*, Struer,
proprietær *Jakobsen*, Gimsing,
gårdejer *Jakob Knudsen*, Gimsing,
gårdejer *Jespersen*, Gimsing, og fra 30. juli 1889
gårdejer *Peder Poulsen*, Kvistborg, Gimsing.

Sognefoged *Agerschou*, Struer,
farver *O. Damsgård*, Struer,
træhandler *Hjorth*, Struer.

Det ny sogneråd valgte på sit første møde 3. jan. sagfører *Rosenthal* til formand. Han var flyttet til Struer i 1883 som byens første sagfører og kom nu til at udføre et stort og dygtigt arbejde i sognets offentlige liv, først som formand i rådet i 3 år og derefter som menigt medlem, indtil han i 1894 atter forlod byen for at slå sig ned i Skive.

Man diskuterede også, hvor de fremtidige sognerådsmøder skulde afholdes. Før 1885 var de som oftest blevet afholdt på fattiggården i Gimsing, ellers hos konsulen på hans hotel, og fra nytår 85 var blevet indført den praksis, at man regelmæssigt hveranden gang mødtes på fattiggården og Schous hotel. Men i de senere år var møderne på fattiggården helt ophørt. Den lå unægtelig også noget ubekvemt helt derude i sognets sydøstlige hjørne, selv gimsingrepræsentanterne boede meget nærmere Struer, og det var en besværlig agen derud med hest og vogn, navnlig for dem, der ikke selv var ejere af en sådan befordring. Farver *Damsgård* mente dog, at man i hvert fald om sommeren burde holde hvertandet møde i fattiggården, — han havde jo også selv køretøj, hvorimod den ny formand, der ikke var så flot kørende, ikke kunde se, at man udrettede noget særligt ved at mase helt derud; han så helst, at alle møder blev afholdt i Struer. Joh. *Jakob Knudsen* mente nu nok, det havde en vis betydning, at sognerådet engang imellem så fattiggården. Det blev formanden, der fik sin vilje. Samtlige møder i 89 holdtes på Schous hotel; på fattiggården kom de kun til et lille ekstraordinært sommermøde. Og de følgende år afholdtes møderne hos formanden i et lo-

kale i hans egen lejlighed, som han stillede til rådets disposition mod et vederlag af 50 kr. årlig, heri indbefattet lys og varme. Det kunde kommunekassen nok overkomme, for det var synd at sige, at administrationen ellers slugte store summer! Man havde fisker Laust Jørgensens hustru som brevbærer for 50 kr. om året; dog forlangte og fik hun i 1893 en forhøjelse, da »hendes Budtjeneste var forøget meget betydeligt, siden hun blev tilstaaet den nævnte Løn«. For denne meget forøgede tjeneste gav rådet hende rundhåndet 10 kr. ekstra årlig! Så var der lidt udgifter til porto og materialer og de faste 300 kr. til sognerådets disposition efter amtets fiksering iflg. loven af 1867. Det var alt. Formanden selv fik intet vederlag, havde sommetider endda udgifter! I april 89 fik han dog lov til på kommunens regning at anskaffe sig et skab til sine mange papirer, og samtidig blev der på loftsetagen i Struer skole indrettet et rum til sognets arkiv.

Mødet 3. jan. 89 var det første, som refereredes i pressen. Allerede i 1884 havde redaktør Thomas Nielsen, »Holstebro Dagblad«, tilskrevet sognerådet angående plads for en referent ved sognerådsmøderne, men havde kort og godt fået det svar, at referater ikke ønskedes. Nu begyndte altså Dagbladet uden videre at referere, og »Avisen« vilde så naturligvis ikke stå tilbage for konkurrenten. Men mens Dagbladets referater herefter fortsatte uafbrudt, fik Avisens efter få måneders forløb en brat og umotiveret ende. Dagbladet insinuerede drillende, at det bratte ophør skyldtes en henstilling fra sognerådet i anledning af, at Avisen havde været så uheldig at referere nogle uovervejede ord af partifælle Damsgård under behandlingen af det nye sangregulativ for folkeskolen. Rådet havde jo ømmet sig svært ved udsigten til nye unyttige udgifter, og da der var melankolsk enighed om, at man ikke kom uden om anskaffelsen af en violin til sanglæreren, havde Damsgård trøsterigt ytret, at man jo altid kunde få en gammel skralde! Det havde han ikke været stolt af at se på tryk i sin egen avis. Hertil svarede så Avisen, at årsagen var en helt anden, den nemlig, at sognerådsreferenten pludselig var blevet indkaldt til militærtjeneste i København!

15. marts døde »gamle« konsul Schou, som det længe havde været at vente. Han fik en fyrstelig begravelse. Kisten stod i hotellets ny store sal, og her samledes med amtmand Dreyer og provst Theilade i spidsen et mægtigt følge af slægt og venner, høje jernbaneembeds-

mænd, sognerådet, repræsentanter for borgerforeningen, håndværkerforeningen og den konservative klub, alle med faner, og et væld af kranse. Afdødes gamle ven, pastor emer. Leth talte, hvorefter sognerådets medlemmer bar kisten ud til vognen, der kørte til Gimsing kirkegård fulgt af foreningerne med faner og en lang række vogne. Her bar atter sognerådsmedlemmerne kisten til graven, hvor pastor Larsen forrettede jordpåkastelsen. Nu var han borte, den mand, som Struer for en stor del kunde takke for, hvad den var blevet til, fra en lille klat huse til en havne- og jernbaneby med over 2000 indbyggere og mange store virksomheder. Længe levede navnet Schou i Struer — også takket være hans søn og arvtager, men nu er det sidste minde udslettet; der er ikke engang mere noget, der hedder »Schous Hotel«.

Det nyvalgte medlem, *gårdejer Jespersen*, Nygård, mødte kun et par gange. Han solgte allerede i maj sin gård til O. Siedelman og forlod egnen. Ved et suppleringsvalg 30. juli valgte de højstbeskattede vælgere i stedet *gårdejer Peder Poulsen, Kvistborg*, i Gimsing. Han mødte første gang i rådet 2. august og gjorde her i de følgende år indtil sogneadskillelsen et godt og stilfærdigt arbejde. Mere fremtrædende var *Jac. Knudsen*, der altid indtog et mod byen Struer uforsonligt bondestandpunkt og derved bidrog sit til den endelige adskillelse mellem Struer og Gimsing.

Der var efterhånden flere og flere i Struer, der syntes, at selvom det nok var udmærkede mænd, der sad i rådet, så havde det dog en lovlig ensidig sammensætning. Det var jo hele tiden hovedsagelig de større bønder og de velstående erhvervsdrivende. Men der var jo da også andre slags mennesker til, hvem det ikke vilde skade at blive repræsenteret noget mere. Dette synspunkt kom bl. a. tydeligt frem ved det prøvevalg, som borgerforeningen arrangerede på Schous hotel 25. nov. 1891 i anledning af det forestående valg af 3 ny sognerådsmedlemmer.

100 vælgere gav møde, og borgerforeningens formand, købmand Foldager, begyndte med at anbefale genvalg af de tre afgæede: Agerschou, Damsgård og Hjorth, men, føjede han til, det var jo muligt, at vælgerne havde andre kandidater at foreslå. Det gav han dem nu lejlighed til, idet han lagde dem på sinde, at det gjaldt at finde de mænd, som man vidste med samvittighedsfuldhed vilde varetage de mindrebeskattedes tarv, lige som man burde sørge for, at

det fastlønnede personale og navnlig jernbanepersonalet blev repræsenteret.

Dette fandt T. W. Jensen fuldtud berettiget, og han vilde da foreslå maskininspektør Duseberg. Det var nu ikke så godt, mente restauratør Wissing, for Duseberg var jo tit fraværende på rejse. Så kunde man foreslå stationsforstander Thomsen, sagde baneingeniør Jessen, det var en i alle henseender rettænkende og velkvalificeret mand. Ja eller overbanemester Ravn, sagde postekspedient Dahl.

Det er karakteristisk, at man i begyndelsen ikke kan frigøre sig fra det tilvante, men straks giver sig til at søge i toppen, skønt opgaven jo netop var at finde dem, der vilde varetage de mindrebeskattedes tarv. Men nu kom der et lidt lavere bud, lokomotivfører Schougård foreslog lokomotivmester Hansen som en jernbanemand, der i hvert fald kunde være tilstede ved alle sognerådsmøder. Wissing vilde dog hellere have stationsforstanderen, og varierede Jessens karakteristik efter sin egen velkendte udtryksmåde, idet han betegnede Thomsen som en »paalidelig og intelligent Mand«. Maler Sand slog nu atter fast, at den mindrebeskattede del burde søge at få sine anskuelser repræsenteret, helst af ligestillede, hvorpå Wissing straks foreslog konsul Chr. Schou! Konsulen svarede, at han var meget smigret, men han troede ikke at kende småfolks interesser så godt, som det var ønskeligt; han vilde næppe heller få tid til at møde regelmæssigt, så han var bange for, at man gjorde et dårligt valg ved at vælge ham.

Realskolebestyrer Bertelsen bemærkede, at der jo også var håndværkere i byen, og vilde derfor foreslå skomager Henriksen, hvorpå andre foreslog tømrer Morten Nielsen, bogbinder Christensen og teglfabrikant A. F. Schou. Hvad den sidste har sagt til at blive kaldt håndværker, er ikke godt at vide.

Maler Sand vilde have fiskerbefolkningen repræsenteret og foreslog Niels Lauritsen, der jo tidligere havde været medlem af rådet, men havnefoged Olsen mente, at en fiskers tid var til andet end forhandling om sogneanliggender, så hellere en fiskehandler, f. eks. Hoffmann Mehlsen; men allerhelst vilde han nu have sognefoged Agerschou. Dirigenten: »Er Agerschou villig?« Agerschou: »Nej!«

Nu vovede man sig endelig også frem med arbejderne, dog selvfølgelig ikke socialister: Niels Jakobsen og Chr. Thygesen. Konsul Schou syntes dog, man skulde blive ved håndværkerne. Det syntes

maler Ålkjær også og foreslog værtshusholder Jesper Lauritzen som en alsidig og dygtig mand.

Inden man skred til afstemning, vilde T. W. Jensen lige bede vælgerne betænke, at man helst ikke måtte vælge konsul Schou før om 3 år. Til den tid kunde der nemlig ske en mere indgribende forandring i forholdene, og så var det godt at have ham. Han tænkte sikkert på den forestående sognedeling.

Afstemningen gav lokomotivmester Hansen 43 st., skomager Henriksen 31 st. og bogbinder Christensen 28 st., de øvrige stemmer var spredte. Ved selve valget blev de to første valgt (128 og 110 st.), men trediemanden blev værtshusholder Lauritzen (105).

Det ny sogneråd bestod da 1. jan. 1892 af

sagfører *Rosenthal*, Struer,
gårdejer *P. Poulsen*, Gimsing,
gårdejer *Jak. Knudsen*, Gimsing,
proprietær *Jacobsen*, Gimsing.

lokomotivmester *Hansen*, Struer,
skomager *Ole Henriksen*, Struer,
værtshusholder *Jesp. Lauritzen*, Struer.

Skomager Henriksen blev sognerådets »Benjamin«. Han var gårdejersøn fra Ølby, f. 1860, og havde siden 1883 drevet skomagerforretning i Struer; nu indvalgte han i rådet kun 31 år gl. og gjorde i en længere årrække et stort og godt arbejde, ikke mindst som medlem af det sociale udvalg. Han døde allerede i 1909. Betydelig ældre var *Jesper Lauritzen*, en husmandssøn fra Gudum (f. 1836), der siden midten af 80'erne havde drevet værtshushold på Østergade. Han døde 1906. *Lokomotivmester Hansen* var et temmelig ubeskrevet blad, og det er ikke ganske klart, hvorfor netop *han* fik så mange stemmer.

1892 blev det uroligste år i det gamle sogneråds historie. Det begyndte med, at man på det første møde 8/1 for en gangs skyld havde besvær med formandsvalget. Rosenthal blev selvfølgelig bragt i forslag, men frabad sig med stor bestemthed. Så foreslog man proprietær Jacobsen, men han undslog sig med den motivering, at Gimsinghoved lå lovlig afsides og derfor lidt ubekvem for publikum. Han kunde også have sagt: »Jeg agter at sælge min gård og flytte

herfra«, men det skulde altså endnu være en hemmelighed. Tilsidst foresloges lokomotivmester Hansen, og han blev valgt enstemmigt, skønt han slet ikke var tilstede, og det oplystes, at han var syg og næppe kunde varetage sit hverv foreløbig, hvorpå Rosenthal indvilligede i at fungere som formand indtil videre. Det var uheldigt for Hansen, at han netop skulde blive syg den dag, så han ikke kunde værge for sig, nu var det en vanskeligere sag at blive fri. Allerede 3 uger efter bad han oven i købet amtsrådet om helt at blive fri for at være medlem af sognerådet! Det har været lidt pinligt, da denne skrivelse lå til erklæring i sognerådet 11. febr. Formanden veg sit sæde, mens hans sag behandlede, og de øvrige medlemmer vedtog at erklære, »at der i Hansens stilling og dermed forbundne Virksomhed formentlig ikke kan søges nogen særlig Undskyldning, der kan berettige til at fritage ham for Hvervet som Medlem af Sogneraadet«. Af samme mening var også amtsrådet i den skrivelse, der forelå på næste møde. Der var altså åbenbart ikke noget at stille op; men så spillede formanden på mødet 2. maj trumfen ud, idet han forelagde attester såvel fra to læger, der tidligere havde behandlet ham for epilepsi og nervøse sygdomme, som fra læge Bang i Struer. Over for dette bøjede rådet sig selvfølgelig straks og gav ham hans frihed tilbage, hvorpå suppleringsvalg blev fastsat til 19. maj.

Et andet suppleringsvalg skulde finde sted d. 27. maj. Proprietær Jacobsen havde solgt sin gård til proprietær Hansen, Nygård, for 94.000 kr. (uden besætning). Ganske vist skulde overtagelsen først ske til 1. marts 1893, men Jacobsen havde bedt om at måtte træde nu med det samme, og det var blevet bevilget ham.

Til valget 19. maj var der opstillet 3 kandidater: toldkontrollør Sinding, baneingeniør V. Jessen og konsul Chr. Schou, som fik henholdsvis 67, 50 og 6 stemmer. Kun 123 af 401 vælgere deltog! De højstbeskattede valgte derefter enstemmigt *proprietær P. Olufsen, Kvistrup*, og det var godt valgt. Den unge godsejer var en markant skikkelse, i besiddelse af stor energi og sagkundskab og dertil af et eget lune, der ofte ved sognerådsmøderne viste sig i stand til at skære igennem vrøvlet.

Men uheldet var nu engang ude efter sognerådet i år. Næppe var *Sinding* 1. juni valgt til formand, før han meddelte, at han af overtoldinspektoratet havde fået permission til en rekreatjonsrejse fra d. 15. til den 30. Rosenthal måtte da atter til at fungere. Og efter sin

hjemkomst meddelte Sinding, at han ikke kunde varetage sine formandsforretninger foreløbig. Derefter kom meddelelsen, at han slet ikke vilde være formand; han havde hverken tid eller råd til det! Han havde ingen lyst til at punge ud af sin egen lomme for at nyde den ære — åbenbart. Det var i virkeligheden også det ømme punkt, der her blev rørt ved. Kunde man virkelig forlange, at en formand for sit mægtige arbejde ikke blot ingenting skulde have, men oven i købet udgifter? De 300 kr. til medhjælp strakte jo ikke til. Derfor havde også sognerådsformand Hansen på mødet 18/1 foreslået summen forhøjet til 600 kr., hvad de andre dog havde anset for lovlig ødselt — navnlig landboerne. Knudsen og Poulsen Kvistborg havde holdt på de sædvanlige 300, mens de 4 øvrige havde foreslået 500, og det var da blevet vedtaget; men så havde amtet spændt ben for det hele, og alt var blevet ved det gamle.

Sognerådet vilde ikke høre tale om, at Sindings embedsforretninger som toldkontrollør kunde forhindre ham i med fornøden medhjælp at udføre forretningerne som sognerådets formand, og når han faktisk måtte have en større udgift af sin egen lomme, så var det i hvert fald ikke sognerådets skyld. Men så gjorde Sinding lige som Hansen. Han sendte et andragende bilagt en attest fra læge Bang om fritagelse for medlemsskab overhovedet af helbredshensyn. Det blev ham da bevilget, uden tvivl med dystre miner.

Samme dag, 11/8, stillede Rosenthal forslag om, at man i stedet for som hidtil at tilstå sognerådets formand en sum årlig til medhjælp søgte udvirket amtsrådets samtykke til, at der af sognerådet blev antaget en fast sekretær og regnskabsfører med gensidig 3 måneders opsigelse til en 1. maj eller 1. nov. og med en årlig løn af 800 kr. Pågældende burde så holde kontor åbent 4 timer hver søgnedag i Struer.

Toldkontrollør Sindings korte saga var ude; han havde ialt mødt to gange i rådet. Der skulde altså atter være suppleringsvalg, og nu skulde det helst gøres rigtig godt. Derfor indkaldte Borgerforeningen til prøvevalg d. 29. aug. »Husk det er de almindelige Valg. Alle Vælgerne har Stemmeret!« står der i annoncen. Vælgerne har åbenbart haft ondt ved at hitte rede i de indviklede forfatningsbestemmelser. Som sædvanlig lededes mødet af Foldager med Mundbjerg som dirigent, og det begyndte med, at købmand Johnsen foreslog at opstille *konsul Chr. Schou*, som ved sidste suppleringsvalg kun havde

fået 6 stemmer mod Sindings 67! Johnsen kunde dristigt anbefale, da navnet Schou fra tidligere tid altid havde haft en god klang. Dette tiltrådte P. Olufsen, Kvistrup, fuldtud, så meget mere som man i øjeblikket trængte til en formand, og i så henseende var der ingen bedre at afgive sin stemme på. Konsul Schou mente dog, at det var bedst at høre andre anskuelser først, og det mente Mundbjerg også; man skulde ikke forhaste sig, men vente og høre, om ikke andre vilde udtale sig; de kendte jo vestjydens tilbøjelighed til at trykke sig så længe, før han vovede sig frem i rampelyset.

Olufsen: »Til formandspladsen er det af yderste vigtighed at stemme på en mand, om hvem man ved, at han i meget har interesse fælles med kommunen, og dette kan tilfulde siges at være tilfældet med konsul Schou«.

Wissing: »Ja, man har her en garanti for, at dette valg ubetinget vil være det bedste«.

Realskolebestyrer Bertelsen: »Konsul Schous navn og hans færd er en borgen for, at kommunens anliggender i hans hånd er godt anbragt«.

Foldager tiltrådte, men syntes dog også, at Johnsen kunde være kvalificeret til formandsposten. Johnsen selv kunde dog ikke begribe, hvordan han overhovedet kunde komme i betragtning ved siden af Schou. Endelig udtalte v. Jessen, at han vilde støtte konsulens valg og advarede imod at stemme på en socialist. Det var ikke ganske klart, hvad han mente med det, var i hans fanatiske estrupianerøjne enhver ikke-højremand »socialist«? Og det foranledigede Foldager til at rette det alvorlige spørgsmål til konsulen: om han mulig skulde have socialistiske tendenser, for i så fald vilde han skam ikke stemme på ham. Det vakte naturligvis stormende munterhed, og ved afstemningen umiddelbart efter røg alle hænder tilvejs til fordel for konsulen; i tilgift gav de ham derpå et 3-foldigt leve, hvorpå de skiltes.

Ved valget næste dag blev konsul Schou valgt med 57 stemmer uden modstemmer — en forbavsende ringe valgdeltagelse selv efter struerforhold! Og på mødet i sognerådet 8. sept. valgtes han enstemmigt til formand.

Sognerådet havde atter fået en formand, der var sin stilling fuldt ud voksen. Det er vist ikke for meget sagt, at han næsten var ved at overgå sin fader. Ved sin vældige arbejdskraft, sit sikre overblik,

initiativ og faste greb om tingene indfriele han straks alle de store løfter, han tidligere ved sin færd og sin gerning havde givet. Hans navn blev uløseligt knyttet til byens historie fra dette øjeblik af og til han i 1909 forlod den. Det var i disse år ham, der førte an på snart sagt alle områder, og det ikke, fordi han jagede efter noget som helst, men fordi det var så inderlig selvfølgelig.

Straks på første møde under Schous ledelse blev Rosenthals forslag om sekretær- og regnskabsførerembedet taget op til behandling, og der var enighed om, at det måtte man vist helst erfare vælgerne mening om først, for det var jo til syvende og sidst et skattespørgsmål. Derfor indkaldtes vælgerne til et møde 29/9 på Schous Hotel kl. 3. Læserne vil i det følgende flere gange støde på beskrivelser af sådanne møder. Borgermøder som forhandlende og *besluttende* organer, som en slags folkeforsamlinger ved siden af de valgte råd er nemlig et overmåde typisk og bemærkelsesværdigt træk i den tids politiske liv. Den tanke, at de store og mere kostbare foretagender krævede de skatteydende borgeres samtykke for at kunne iværksættes, var et ægte barn af liberalismen.¹ Dens fædre havde jo oplevet enevælden, hvor ingen blev spurgt om noget, ingen blev oplyst om, hvordan pengene blev administreret, og ingen kunde gøre nogen indflydelse gældende. Det var da på den baggrund naturligt netop at hævde folkesuveræniteten og det enkelte individs ret. Derfor borgermøderne. At de nu igen forlængst er forsvundet som noget selvfølgelig, er et klart symptom på, hvad vej udviklingen er gået siden da. Hvad indflydelse har den almindelige skatteyder idag på de mange og store udgifter, som de folkevalgte råd bevilger? Hvor er det sogne- eller byråd, som kunde tænke sig at indkalde borgerne til møde og høre *deres* mening og NB rette sig efter beslutninger truffet her? Borgerne får simpelthen en regning præsenteret på deres skattebillet, og deres eneste våben er stemmesedlen, men den slagkraft, dette våben efter sin hensigt kunde og skulde have, afbødes ved partidisciplinen og partipressens ihærdige virksomhed op mod valgdagen. En borger kan kun protestere offentligt gennem en pjece, det er dyrt, eller gennem en avis, men kun i den, hvis læsere formodentlig i forvejen er rørende enige med ham; citeres han i andre, er det med beklipninger og afbødende kommentarer. Man vil da forstå, at de gamle borgermøder som frit forum og besluttende organ havde en

¹ jvf. Finn H. Lauridsen: »Fra borgerskabets gennembrud« 1952. S. 14.

betydning, som ikke kan overvurderes, og som et almindeligt vælgermøde idag, det være så »4, 5 eller 6-kantet« det vil, ikke tåler sammenligning med.

Efter dette sidespring vender vi tilbage til borgermødet i Struer 29/9 92. Dagbladet gav annoncen sin bedste støtte med disse ord d. 28. sept.: »Styrelsen af en saa betydelig Kommune som Gimsing stiller alt for urimelige Krav til den Mands Tid, som betroes Formandsposten, og Erfaringen har jo for nylig vist, hvor vanskeligt det er at finde en til Formandsposten skikket Mand. Men naar han saa er fundet, og det er vi allesammen enige om, at det sidste Valg er særdeles heldigt, saa bør Vælgerne bidrage, hvad de formaar, til at gøre hans Arbejde saa lidet byrdefuldt som muligt. Formanden bør være den ledende, men han bør ikke i saa stor en Kommune tillige være Skriver og Forvalter, dertil kan der hverves lønnet Medhjælp. Der bør ansættes en lønnet Regnskabsfører og Sekretær for ikke at overlæsse den dygtige Mand med Arbejde, som han ikke kan overkomme, uden at hans egen Forretning lider derunder«.

Men på mødet, som blev overværet af 55 vælgere (!) plus de 7 sognerådsmedlemmer, viste det sig, at pengepungen sad godt fast i lommen hos de fleste, og da de udtalelser, der faldt på mødet, så overmåde karakteristisk giver udtryk for stemninger og tilstande i den lille by, skal de her udførligt refereres:

Konsul Schou foreslog 800 kr. årlig til en sådan eventuel embedsmand med pligt til at holde kontorlokale. Stillingen skulde opslås ledig og besættes som enhver anden kommunal stilling.

Rosenthal: »Der er idag 3 gange flere forretninger at varetage end for blot få år siden«.

Foldager: »Der er for få tilstede her idag, og det skyldes det uheldige tidspunkt, man har valgt, midt i arbejdstiden. Jeg er iøvrigt imod tanken. Når vælgerne tidligere har nægtet at give 500 til medhjælp, vil de næppe nu være villige til at indrømme 800 kr.«.

Konsul Schou: »Det er selvfølgelig, at kommunens udgifter stiger, men sognerådet vil gøre alt, hvad det kan, for at holde dem nede på lavest mulige stade«.

Nørgård: »Kan der ikke findes en billigere løsning?«.

Schou: »Ikke når man skal have en mand, som er stillingen voksen«.

Mundberg: »Man kunde jo ansætte en skatteopkræver til 300 kr. og så udsætte det andet til senere«.

Pastor Møller: »Det er urimeligt at lægge et så stort arbejde på formanden. Det er et arbejde, som andre kommuner af tilsvarende størrelse har tre mand til at udføre. Forslaget er billigt og tjener kommunens tarv. Det er forøvrigt uheldigt, at formanden skifter hvert 3. år«.

Mundberg: »Der er kommuner lige så vidtløftige som Gimsing, hvor formanden klarer alt arbejde uden medhjælp!«

C. Bonne: »Er sognerådet enig?«.

Schou: »Det er enig!«.

T. W. Jensen: »Jeg anbefaler! 800 kr. er ikke for meget!«.

Rosenthal: »Den hele udgift, der kan blive tale om for skatteyderne, er 50 øre pr. td. hartkorn og 25 øre pr. 100 kr. skat«.

Foldager: »Vore udgifter er i forvejen for store, man skal ikke gøre Struer til en storstad!«.

Læderhandler Jensen: »Man kunde jo også udbyde embedet i entreprise og indstille to lavestbydende til dets besættelse«.

P. Olufsen: »Når manden skal holde kontor 4 timer daglig og stille sikkerhed for oppebørsler, er 800 kr. ikke for meget, og da sekretæren altid er a'jour med sagerne, vil han tildels også blive den ledende, indtil ved sognerådsskifte et nyt sogneråd har sat sig ind i sagerne«.

Mundberg: »Skal han være ledende, godkender amtsrådet næppe!«.

Rosenthal: »Sekretæren skal selvfølgelig kun lægge sagerne tilrette! Formanden har ansvaret«.

Bonne: »Der har tidligere været lige så meget at gøre i sognerådet som nu, uden at der dengang ydedes noget vederlag derfor!«

Foldager: »Jeg foreslår, at vi giver konsul Schou 500 kr. og overlader til ham selv at arrangere, hvad medhjælp der skal benyttes«.

Schou: »Det er skam ikke, fordi jeg er formand, at de penge skal bevilges! Jeg kunde nok komme over det! Men jeg anser simpelthen ordningen for at være i kommunens interesse«.

Rosenthal: »Ja, kommunen er bedst tjent med den ordning. Den giver mere stabilitet«.

Ved den skriftlige afstemning stemte 32 ja, 20 nej og 3 blankt. Men Foldager og Mundberg mente bestemt ikke, at det kunde tages

som fuldgyldigt udtryk for vælgernes mening, når af over 400 kun ca. 50 var tilstede! De udeblevne havde næppe interesse for sagen, mente Olufsen, og i hvert fald havde nu majoriteten af de fremmødte bifaldet forslaget. Men modstanderne havde nu alligevel en fornemmelse af, at sognerådet havde villet lumpse sagen igennem ved underfundigt at lægge mødet på en tid, hvor den menige vælger var afskåret fra at komme tilstede. Og derfor indkaldte de selv til et nyt møde på et bedre tidspunkt, 8. okt. kl. 8 aften.

Havde de ventet et stort opbud af bekymrede og forbitrede skatteydere, blev de i hvert fald skuffede. Der kom ganske vist flere end sidst, men dog kun 80! Så Olufsen havde nok nærmest ret. Men bølgerne gik endda højere end sidst. Det begyndte med, at *Foldager* fornyede sit angreb og førte nye argumenter i marken: »Den mand, der bliver ansat med 800 kr., vil selvfølgelig snart søge at forhøje lønnen mest muligt, og når Schou ikke vil udføre sit arbejde, er han valgt under gale forudsætninger!« Man mærker, at den undertrykte forbitrelse er ved at føre ind på insinuationernes farlige gebet.

Mundberg: »Der har jo ganske vist i den senere tid været valgt formænd, der havde besværligt ved at udføre forretningerne. Er det da nu på en gang blevet så vanskeligt at være formand? Vi troede, at vi nu havde fundet manden, der med lethed kunde udføre hvervet!«

Rosenthal: »Jeg vilde ikke selv stille forslaget, dengang jeg var formand, men nu vil jeg sige, at det *er* urimeligt at læsse arbejde over på en enkelt mand, tilmed da det er forbundet med personlige udgifter. Det må absolut være det retfærdigste at fordele hele byrden på skatteyderne.«

Duseberg: »Det er dog et mærkeligt fedteri at bebyrde en enkelt mand med et hverv, der har personlige udgifter til følge! Der kan være tidsspilde nok endda for ham. Man skulde antage en kvalificeret mand, lade ham uddanne sig under et dygtigt sogneråd og lønne ham således, at han fik lyst til sin gerning.«

Mundberg: »Jeg tror ikke, der på de betingelser kommer mange ansøgere til den løn, der er foreslået (!) Den gamle konsul Schou modtog gennem en længere årrække valg som formand uden vederlag og tilsyneladende uden noget besvær med det formål for øje kun at indtage stillingen som formand.«

Wissing: »Det kan ikke helt sammenlignes. I 1890 flyttede der

160 familier af jernbanens personale til byen. Og konsul Schous far interesserede sig desuden i den grad for kommunen, at han måske ofte forsømte sit eget derved«.

Schou: »Ja, min fader tog det løfte af beboerne, at de ikke måtte vælge hans søn ind i sognerådet! Dette er nu desuagtet sket«.

Bertelsen: »Har det betydning, at embedet oprettes, vil jeg på det kraftigste anbefale. Her gælder det ikke om at spare på skillingen for at lade daleren gå«.

Foldager: »Hvis formanden ikke var pladsen voksen, vilde det måske være mere nødvendigt. Det er vel iøvrigt ikke så vanskeligt at få en anden formand, det er da ikke så uoverkommeligt at være det!«.

Værkfører Hansen: »Byder man 500 kr., kan man lige så godt byde 800! En arbejder bør altid lønnes efter fortjeneste. Dersom manden, der bliver ansat, er kvalificeret dertil, så passer han sit embede med større lyst, når han lønnes anstændigt, end når han sættes på sultekur«.

Rosenthal: »Konsul Schou er måske kun formand til nytår, så m. hensyn til kæmnerposten bør alle personlige hensyn sættes tilside. Det nærværende sogneråd foreslår embedet i kommunens interesse både i nutid og fremtid. Og lønnen må ikke sættes for lavt, for jeg tror ikke, amtsrådet vil indrømme yderligere forhøjelse af lønnen, når denne nu fastlægges, — i hvert fald ikke i en længere periode«.

Afstemningen gav denne gang 42 ja, 43 nej og 3 blanke. Men sognerådet tog ingen hensyn til denne afgørelse. Det havde allerede på sit ekstraordinære møde umiddelbart efter det første vælgermøde d. 29/9 enstemmigt vedtaget at oprette embedet og indgå til amtet med ansøgning om godkendelse. Amtet nægtede sin godkendelse i skrivelse af 23/2 1893, men gik med til, at der i fremtiden bevilgedes 500 kr. til formandens medhjælp i stedet for de tidligere 300. Men nu var det imidlertid lykkedes at få en virkelig sagkyndig mand som medhjælp, en exam. jur. P. I. Gravesen, der tidligere havde været herredsfuldmægtig i Vestervig og nu havde slået sig ned i Struer som sparekassebogholder. En sådan arbejdskraft kunde man hverken spise af med 300 eller 500 kr., og derfor indsendte sognerådet 8/2 1894 et fornyet andragende til amtet om de 800. Denne gang gik det i lave, måske fordi sognerådet havde truet med at forelægge hele sagen for indenrigsministeriet til nærmere prøvelse.

Konsul Schou begyndte straks som sognerådets formand at arbejde for den deling af kommunen, som han allerede længe havde indset vilde blive uundgåelig, og han blev heri kraftigt støttet af sagfører Rosenthal. De vigtigste betingelser var på dette tidspunkt allerede opfyldt: Struer havde fået sin egen kirke og kirkegård og var blevet et særligt kirkesogn. Men herom senere (4. del).

II

SKATTER OG BUDGETTER

De ord, man så ofte hører af de gamle: »Tiderne dengang ligner ikke på nogen måde vor tid«, får ikke mindst deres gyldighed, når man betragter den gamle *Gimsing-Struer* kommunes budget og sammenligner det med *Struer* kommunes budget idag. Det er for nutidsøjne rent ud forbløffende at se, hvilke småsummer det drejede sig om. Den store dobbeltkommune havde dog i 1891 ca. 3000 indbyggere, men de samlede udgifter beløb sig kun til ca. 28.000 kr. (27.902), d.v.s., godt 9 kr. pr. indbygger. Idag har *Struer kommune* ca. 8000 indbyggere, 167 procent mere end *Gimsing-Struer* dengang, men dens udgifter beløb sig i 1952-53 til 2.318.337 kr. eller over 8000 procent mere! Fordelt efter indbyggertallet bliver det 289 kr. 75 øre pr. næse mod 9 kr. 33 øre i 1891, altså en stigning på 2800 procent! Intet måler bedre, i hvor høj grad det offentliges indgriben på snart sagt alle områder er tiltaget med det fremadskridende demokrati. Statens udgifter tegner som bekendt den samme svimlende kurve: fra 60 mill. kr. i 1891 til 2778,8 mill. i 1953. Man forstår, hvorfor skatterne er steget! Og man forstår, at skatteyderne idag stønner under byrderne, når man hører, at de allerede jamrede sig *dengang*.

Det er først og fremmest udgifterne til den sociale forsyning, der er steget så rent ud fantastisk. *Gimsing-Struer* kommunes kasse ydede i 1891-92 til sociale formål (fattigvæsen og alderdomsunderstøttelse) 8926 kr. og i 1952-53 1.417.301 kr.; en stigning på 15.778 procent!! Nu er tal ganske vist nogle farlige størrelser at operere med. Selvfølgelig må indbyggertallets forøgelse med 167 procent og pengenes stærkt forringede værdi tages med i betragtning, men det kan fastslås, at mens de 8926 kr. udgjorde 31,9 procent af de samlede udgifter i 1891-92, så udgjorde de 1.417.301 kr. i 1952-53

61,1 procent. Det viser alligevel ganske godt forskellen mellem før og nu.

Skolevæsenet i Struer og Gimsing kostede 1891-92 7425 kr. — idag i Struer alene 381.564 kr. Vejvæsen og gadebelysning dengang: 1414 kr. (ikke meget mere end overskridelsen på vitaminpiller til skolebørnene i Struer på regnskabet 1952-53), idag: 308.737 kr. Når vi så har nævnt renter og afdrag på gæld 7993 kr. og eftergivne uerholdelige skatterestancer 1328 kr., er alle de store poster udtømt. Resten er småbeløb, udgifter til brandvæsen 77 kr., sognerådet 300 kr., brevbæring og budløn 123 kr., »forskelligt« 419 kr. o.s.v. Man bemærke forøvrigt skatterestancerne 1328 kr. På Struers regnskab for 1952-53 figurerer de med 144.817 kr. Det er jo tilsyneladende en vældig stigning; men sætter vi de to tal i forhold til de respektive samlede skattesummer, bliver det 6½ procent dengang og 8 procent nu, og derved kastes der atter lys over tallenes relativitet.

Kommunens udgifter var iøvrigt i stadig og støt stigning: 1880: ca. 12.000 kr., 1887: 18.840, 1892: 32.885, 1893: 44.661 og 1894: 54.593 kr. Byens rivende udvikling førte ubønhørlige krav med sig, som nødvendiggjorde flere og flere bevillinger og flere og flere lån med tyngende renter og afdrag. Sognerådet ømmede sig kraftigt ved hver ny ubehagelig overraskelse, der mødte det, men måtte altså som oftest bøje sig for det uundgåelige.

Der var nu f. eks. *skolevæsenet*. Jo flere beboere, des flere skolebørn, og det vil igen sige flere lærere, højere lønninger, flere materialer og flere lokaler, mere skolebyggeri:

	1880	1886	1891	1892	1893	1894
Lærerlønninger	1150 kr.	2885 kr.	5293 kr.	5647 kr.	5982 kr.	6389 kr.
Andre ordinære udgifter . . .	1859 kr.	2667 kr.	1344 kr.	1543 kr.	1344 kr.	2185 kr.
Ekstra udgifter ` t. bygninger o. s. v.			252 kr.	606 kr.	11955 kr.	
	3009 kr.	5552 kr.	6889 kr.	7796 kr.	19281 kr.	8574 kr.

Der var *fattigvæsenet*. Den private godgørenhed trådte mere og mere tilbage for den offentlige forsg:

4251 kr.	5481 kr.	7896 kr.	8350 kr.	7797 kr.	9150 kr.
----------	----------	----------	----------	----------	----------

Hertil kom fra 1891 *alderdomsunderstøttelsen* uden fattighjælps virkninger. Flere og flere gamle og udslidte forstod, at det ikke var nogen skam at søge den:

1880	1886	1891	1892	1893	1894
		830 kr.	2696 kr.	3362 kr.	3662 kr.

Og der var *vejevæsen og belysningsvæsen*. Skandaløst forsømte veje, navnlig i Gimsing, måtte udbedres. Gadebelysning i byen måtte indføres og derefter straks flere og flere gadelygter sættes op, passes og vedligeholdes:

682 kr.	762 kr.	1414 kr.	2473 kr.	2698 kr.	3794 kr.
---------	---------	----------	----------	----------	----------

Renter og afdrag på lån til de mange store opgaver som skolebyggeri, kirkebygning og kirkegårdsanlæg i Struer blev stadig mere tyngende:

5204 kr.	7993 kr.	8893 kr.	6918 kr.	24337 kr.
----------	----------	----------	----------	-----------

Endelig var der *afløsningen af præstens og lærernes (degnenes) højtidsoffer*, der betød en merudgift for kommunen på:

1370 kr.	1409 kr.
----------	----------

Og forhøjelsen af *summen til sognerådsformandens medhjælp*:

300 kr.	300 kr.	300 kr.	300 kr.	500 kr.	800 kr.
---------	---------	---------	---------	---------	---------

Kun sjældent flottede man sig ekstra; men kongeparrets guldbryllup i 1892 kostede dog kommunen i gadepynt 231 kr., musik 150 kr. og fattigbespisning 201 kr., summa summarum 582 kr! Hvorfra dog gik indtægten ved salg af adgangstegn, ca. 100 kr.

Kommunens indtægter var bl. a.:

Tilskud fra amtet

	1890	1891	1892	1893	1894
Amtsfonden (til jordemoderløn)	60 kr.	60 kr.	60 kr.	60 kr.	45 kr.
Amtsfattiggassen	250 kr.	250 kr.	250 kr.	250 kr.	250 kr.
	310 kr.	310 kr.	310 kr.	310 kr.	295 kr.

Statskassens tilskud til alderdomsunderstøttelse:

415 kr.	1078 kr.	1580 kr.
---------	----------	----------

Indtægter af kapital og ejendomme m. m.:

353 kr.	321 kr.	318 kr.	298 kr.	270 kr.
---------	---------	---------	---------	---------

Løsning af næringsbeviser, brændevinsafgifter, skolemulkter og andre bøder, salg af fattiges efterladenskaber:

1890	1891	1892	1893	1894
1942 kr.	1284 kr.	1310 kr.	1671 kr.	1928 kr.

Men langt den største del af indtægten hidrørte dog fra de pålignede *skatter i penge*:

Indbetalte skatter	20223 kr.	21323 kr.	24594 kr.	26.900 kr.	27159 kr.
Indbetalte restancer		91 kr.		46 kr.	
Uerholdelige rest.	608 kr.	1328 kr.	1243 kr.	1871 kr.	1534 kr.

Den tids skattevæsen er et kapitel for sig og vil for nutidsmennesker let kunne tage sig paradisisk ud. Tilstandene *var* virkelig også paradisiske — for de bemidlede ihvertfald, og for de bemidlede *byboer* i særdeleshed. For det første kendte man ikke noget, der hed indkomstskat til staten! men kun hartkornsskatter, bygningsafgifter og rangskat. Ligeledes havde man et lykkeligt ukendskab til udlignings- og værneskat samt tvungen opsparing. De 5 sjettedele af statskatterne var indirekte og bestod hovedsagelig af indførselstold, skat på spillekort, roesukker, brændevin og øl. Til kommunerne ydedes ingen indirekte afgifter, men *hartkornsskatter* og *indkomstskatter* (den såkaldte »formue- og lejlighedsskat«, d.v.s. skat efter evne og forhold). Efter nutidsforhold en ret lempelig beskatning, det kan man hurtigt overbevise sig om ved en sammenligning. I 1891-92 var skatteindtægten i *Gimsing-Struer* 23.936 kr. eller 7 kr. 98 øre pr. indbygger og i 1952-53 i *Struer* 1.830.122 kr. eller 228 kr. 75 øre pr. indbygger. Skattebyrden er altså steget 2767 procent! Men ikke alene var skatten i sig selv lempelig, den blev så sandelig også lempelig lignet — eller rettere sagt: vilkårlig lignet. Ligningen blev simpelthen foretaget af sognerådet »efter bedste skøn« på grundlag af indhentede mundtlige oplysninger hos de skattepligtige. Ja, der var endda mindre sogne, hvor sognerådsformanden hvert år gik rundt til de forskellige gårdejere og spurgte dem, hvad de bedst kunde tænke sig at betale i skat i det kommende år! Men sådan kunde man jo ikke længere bære sig ad i *Gimsing-Struer*, dertil var kommunen både for stor og for uensartet. Men man var meget omhyggelig for ikke at sætte skatten højere end absolut nødvendigt.

Da sognerådet 16. dec. 1881 havde udarbejdet overslaget for 1882 med 12.942 kr.'s udgift, fandt det ud af, at det kommende års

formue- og lejlighedsskat burde sættes til 9000 kr., hvorpå arbejdet med at skønne over, hvad hver enkelt skattepligtig borger kunde og burde yde, tog sin begyndelse. Men »efter udarbejdelsen af grundlaget viste der sig en totalsum af 10.200, som fandtes ca. 1000 kr. for høj, i hvilken anledning man vedtog at udsætte mødet til onsdag d. 21. dec. for at foretage et gennemsyn af hele grundlaget og reducere skatteligningen med 5-10 procent for de store skatteydere og 10-20 procent for de mindre efter bedste skøn«. 21. dec. »fastsættes skatteligningen, hvis resultat viste en totalsum af 9464, som i betragtning af, at en stor del skatteydere vilde fraflytte kommunen med jernbanearbejdets ophør [Thybanen færdig i 82], fandtes passende«. Det er virkelig beskedent, man gør jo ligefrem undskyldning for de 464 kr.

Der var dog rimelig grund for mange skatteydere til at føle den bestående skatteordning mindre paradisisk. Den ramte skatteyderne højst ulige. Ja, det gør den nuværende skatteordning jo også, men blot i omvendt orden. Dengang blev byboerne begunstiget på landboernes bekostning, og de velsituerede begunstiget på de mindrebedlede bekostning. De gamle hartkornsskatter hvilede ensidigt og hårdt på landmændene. »Hartkornsskatterne skal bort«, sagde godsejer Stensen Leth fra Hvolgård ved Vejle på et agrarmøde i Holstebro juli 1893. »De kunde være retfærdige i gamle Dage, da Hartkornet var Landets Kapital, men nu er de det ikke mere«. Og herom herskede der i hvert fald enighed mellem de store og de små bønder. Den prioritering af alle landejendomme, som siden århundredets midte havde gået for sig i stadig større skala og omfang, afslørede tydeligere og tydeligere hartkornsskattens håbløse forældelse. Havde man en gård til 40.000, var de 30.000 måske prioritetslån til forrentning og afdrag, som skulde præsteres samtidig med hartkornsskatten efter gårdens fulde værdi, hvorimod sælgeren kunde leve behageligt inde i byen uden formueskat og blot med en indkomstskat til kommunen af renterne.

Og her er vi netop ved det næste svage punkt i skatteordningen: en rentemodtager og en lønmodtager blev stillet ganske lige. At det var ganske urimeligt, havde en indsender i *Struer Avis* 6. jan. 1891 fået øje på, og han kastede et skarpt lys over misforholder: »En Arbejder kan ved haardt Slid Dag efter Dag tjene 800 Kr. i Løbet af et Aar. En Mand med 20.000 hæver 800 i Renter. Er de lige vel-

havende? Og bør de beskattes ens? Arbejderen maa lægge til Side for Sygdom og Arbejdsløshed. Han slider til det sidste for at undgaa Fattigvæsenet, ofte langt over Evne. Se paa hans fattige Hjem og hans Nøjsomhed. Rentieren bor komfortabelt og behøver ikke at frygte Fremtiden; han nyder Livet, spiller sin L'hombre og drikker sin Toddy«.

Men sådan *var* det nu. Da proprietær Eyber (junior) i 1882 havde købt Kvistrup, ansatte sognerådet hans formue til 200.000 kr.; det betød en renteindtægt på 8000 kr., og med en skatteprocent på 7 skulde han herefter bløde med 560 kr. En anden tilflytter, gård-ejer Jespersen, Nygård, fik sin gård ansat til 35.000 og gælden til 26.000, hvorefter hans skat blev 24 kr. Det ser jo ikke ud af så meget; men så kom jo dertil hartkornsskatten. For byboerne var der nok lidt hartkornsskat, når det gjaldt grundejerne, men ellers kun indkomstskatten, som blev udredet med samme procent af alle skattepligtige indtægter lige fra de højeste til de laveste, selvom der nok ved fikseringen af den skattepligtige sum toges billigt hensyn til »lejligheden« (børneantal, sygdom, gældsforpligtelser, alderdom o.s.v.), altså en oplagt begunstiggelse af de store skatteydere.

Som illustrerende eksempel kan tages skatteansættelsen for 1893:

Sognerådet udarbejder og vedtager på mødet 8. dec. 1892 et over-slag over kommunens indtægter og udgifter for 1893 med en balancerende sum af 32.526 kr. og 41 øre. Efter dette skal der »udskrives en skat af 28.754 kr. 66 øre, hvoraf på hartkorn 3796 kr. 76 øre eller $\frac{2}{15}$ med 18 kr. 50 øre pr. td., og på formue og lejlighed 24.678 kr. 90 øre, hvad, da skatteindtægten andrager 274.210 kr., giver en skatteprocent af 9 for 1893«. Hvorefter de skattepligtige vil have at yde:

	Skattepligtig indtægt	samlet skat	heraf i hartkorn
Købmand T. W. Jensen	12.990 kr.	1208 kr. 00 ø.	39 kr. 01 ø.
Proprietær P. Olufsen, Kvistrup	5.350 -	1143 - 33 -	661 - 83 -
Konsul Schou	10.350 -	954 - 93 -	23 - 43 -
Fiskehandler Mehlsen	5.500 -	496 - 97 -	1 - 97 -
Købmand St. Agger	5.100 -	459 - 05 -	5 - 00 -
Gårdejer Jensen, Hillersborg ..	3.840 -	493 - 62 -	148 - 02 -
Købmand M. Stockholm	3.800 -	355 - 00 -	13 - 00 -
Gdr. Knudsen, Ø. Moustgård ..	2.500 -	367 - 00 -	143 - 00 -
- Chr. Holmgård	2.500 -	350 - 49 -	125 - 49 -

	Skattepligtig indtægt	samlet skat	heraf i hartkorn
Propr. Jacobsen, Gimsinghoved	1.200 kr.	349 kr. 00 ø.	241 kr. 00 ø.
Teglværksejer A. F. Schou	3.560 -	327 - 00 -	
Møller N. Schou, Kvistrup	2.050 -	317 - 00 -	122 - 00 -
Gdr. Jens Nørregård	2.300 -	286 - 00 -	79 - 00 -
- Poul Moustgård	1.820 -	275 - 00 -	111 - 00 -
Bager P. Andersen	3.020 -	272 - 00 -	
Gdr. Jacobsen, Søndergård	1.490 -	271 - 00 -	137 - 00 -
Apoteker Scholl	2.700 -	243 - 29 -	29 -
Postmester Thomsen	2.690 -	242 - 00 -	
Læge Bang	2.680 -	242 - 02 -	82 -
Gdr. C. Bonne	1.410 -	240 - 00 -	113 - 00 -
- Enevoldsen, Struerdal	1.420 -	219 - 00 -	91 - 00 -
- O. Siedelmann, Nygård . .	1.280 -	213 - 00 -	98 - 00 -
Farver O. Damsgård	2.260 -	204 - 00 -	
Købmand P. A. Madsen	2.210 -	198 - 00 -	
- Chr. Jørgensen	2.130 -	193 - 00 -	
Gdr. Chr. Hunsballe	990 -	192 - 00 -	103 - 00 -
Maskiningeniør Duseberg	2.030 -	188 - 00 -	5 - 80 -
Gæstgiver Laust Thorgård	1.860 -	185 - 00 -	17 - 00 -
Ingeniør v. Jessen	2.050 -	184 - 00 -	
Kaptajn Bache	2.050 -	184 - 00 -	
Gæstgiver Boilesen	2.050 -	184 - 00 -	
Træhandler P. Hjorth	1.870 -	172 - 00 -	
Pastor Møller	1.850 -	166 - 50 -	
Slagter Boldrup	1.740 -	165 - 00 -	
Detallist L. Grud	1.770 -	159 - 00 -	
Købmand Weiling	1.720 -	154 - 00 -	
Enkefru M. Schou	1.700 -	153 - 00 -	
Købmand Agerschou	1.650 -	148 - 00 -	
Fotograf Hansens enke	1.600 -	144 - 00 -	
Isenkræmmer Hald	1.600 -	144 - 00 -	
Enkefru Opstrup	1.600 -	144 - 52 -	52 -
Landvæsenskommissær Mundberg	1.400 -	142 - 00 -	16 - 00 -
Restauratør Wissing	1.570 -	141 - 00 -	
Lokomotivfører Hansen	1.550 -	139 - 50 -	
Købmand P. Schou	1.550 -	139 - 00 -	
Gdr. Poulsen, Kvistborg	650 -	137 - 00 -	79 - 00 -
- M. Holmgårds enke	350 -	136 - 00 -	104 - 00 -
Vognmand Bjerregård	1.350 -	136 - 00 -	14 - 00 -
Sagfører Rosenthal	1.500 -	135 - 00 -	
Skolebestyrer Bertelsen	1.400 -	126 - 00 -	
Forpagter L. Gade	920 -	125 - 00 -	43 - 00 -
Overbanemester Ravn	1.390 -	125 - 00 -	
Rebsluger Skallerup	1.360 -	122 - 00 -	

	Skattepligtig indtægt	samlet skat	heraf i hartkorn
Skomager O. Henriksen	1.360 kr.	122 kr. 00 ø.	kr. ø.
Købmand Foldager	1.360 -	122 - 00 -	
Stationsforstander Voss	1.200 -	108 - 00 -	
Overbanemester Handsted	1.200 -	108 - 00 -	
Fiskehandler Sørensen Rønn	1.190 -	107 - 00 -	
Boghandler M. Christensen	1.150 -	103 - 55 -	5 -
Toldkontrollør Sinding	1.150 -	103 - 50 -	
Vester Dalby i Gimsing		101 - 00 -	101 - 00 -
Murermester Schjødt	1.140 -	93 - 60 -	
Gdr. Chr. Jørgensen, Gimsing	820 -	92 - 34 -	18 - 54 -
- Larsen, Lille Hillersborg	500 -	90 - 71 -	45 - 71 -
Postekspedient Dahl	900 -	81 - 38 -	38 -
Lærer C. F. Madsen	900 -	81 - 00 -	
Boghandler Smith Knudsen	400 -	75 - 01 -	39 - 01 -

I indtægtsklassen fra 800 til 500 ligger en lang række lokomotivførere og fyrbødere med skatteansættelse fra 70 til 50 kr. Nu nærmer vi os sultelønningerne og bemærker, at vi endnu kun har truffet på een lærer, nemlig overlæreren. De højest beskattede lærere kommer i næste klasse sammen med fyrbødere og togførere og havnefoged Olsen, fra 500 til 300 kr. og skatteansættelse fra 45 til 30 kr. Mellem 300 og 250 (skat: 25 til 22 kr.) ligger en lang række håndværkere, småhandlende, kontorister, funktionærer og lærere. Derefter kommer gruppen fra 200 til 150 med skat fra 18 til 15 kr. (lærer Kirkegård og skibsbygger Andersen sammen med ledvogtere og syjomfruer) og gruppen fra 150 til 100 kr. med skat fra 14 til 10 kr. (håndværkssvende, arbejdere, fiskere og pensionerede enker). Og endelig gruppen under 100 med skat på 8 eller 9 kr. (karle på landet, røgttere, møllersvende, arbejdsmænd og landpostbude).

Det vil af denne skatteliste med al ønskelig tydelighed fremgå, hvor uretfærdigt hartkornsskatten hvilede på landboerne, og i hvor uhyggelig en grad »formue og lejlighedsskatten« vendte den tunge ende nedad. At bebyrde en landpost med 8 kr. 10 øre i skat af en skattepligtig indtægt på 90 kr. og en pensioneret enke med 13 kr. 50 øre af 150 kr., er ganske usømmeligt, navnlig når man ser, at den højeste skatteyder får lov til at beholde 11.782 af sine skattepligtige 12.990 kr. Og dernæst bekræfter listen Otto Rungs ord, at i 1890'erne var en årsindtægt på 4-5000 velstillethed, 10.000 overdådighed og 15.000 rigdom.

Skattelisten blev altid offentliggjort i aviserne og slugt med stor interesse forud for dødslisten og feuilletonen, som Rung siger, så der var rig lejlighed til at anstille sammenligninger. Det kunde jo hende, at naboer og bekendte vidste lidt mere om en mands formueomstændigheder og forskellige økonomiske kilder, end han selv havde ladet sognerådet tilflyde meddelelse om. Det kunde ligeledes hende, at en skatteyder selv fandt flere formildende omstændigheder, end sognerådet havde fundet. Så kunde man klage, og det benyttede mange sig af hvert år. Sognerådet måtte da igen til at skønne. Nogle fik medhold, andre ikke; sommetider lod man det stå hen, indtil nærmere oplysninger kunde indhentes; det var navnlig, når sognerådet skønnede, at klageren havde skjult formue. Hvis klageren blev afvist, kunde han forlange at få et skema tilsendt til udfyldning; det hjalp sommetider; men mange skulde jo nok vogte sig for at bede om et sådant skema.

Afgørelserne m. h. t. skatteklager forekommer os af og til lovlig vilkårlige; man har indtryk af, at det tit blev efter, som humøret stod.

I 1883 nedsatte man møller Ålkjærs skat til det halve, fordi han i mellemtiden havde solgt sin mølle. I 1886 fik en fyrbøder sin skat sat et par kroner ned til 11 kr. 55 øre i betragtning af, at han havde 3 børn og en gammel mor at forsørge. Det var jo meget smukt, selv om der ikke er noget rigtigt forhold mellem de to tilfælde; men samtidig var der en klager, der gjorde opmærksom på, at hans årsindtægt på 700 kr. ikke var fast løn, men modtoges som ugeløn, og at han skønt ugift havde en søster med 6 børn at forsørge; han fik dette lidet tilfredsstillende svar: »Sogneraadet tager ikke Hensyn til, om Gagen beregnes ugevis eller hvad vi kalder fastlønnen, og da De ikke kan betragtes som Forsørger af Deres Søster og Børn betragtes De som ugift«.

Gamle købmand P. Tang satte man i 1876 efter egen tilskyndelse ned fra de tidligere 380 kr. til 300 kr., »dels fordi Manden bliver ældre og ikke kan virke som forhen og dels fordi han ved Salget af sine Ejendomme ikke vilde faa saa stor en Indtægt som medens han selv besad dem havde i Leie deraf« (Dansk er et vanskeligt sprog!). Ikke desto mindre klagede P. Tang og gjorde udførligt rede for sine efter eget skøn ringe formueomstændigheder. Men sognerådet så ikke nær så pessimistisk på dem: »Da de fleste af Sogneraadets Medlemmer har kendt P. Tang som den rige Mand og ved og kender den

Lejlighed han har haft til at erhverve Formue, saa kan man ikke andet end med stor Forundring se paa de Opgørelser saa meget mere som hans faste Ejendomme der er erhvervet i Fortiden kuns har kostet ham ubetydelig i Forhold til hvad de nu er værd, hvorfor Sogneraadet har den fulde Overbevisning, at P. Tang i Virkeligheden maa eje mere end opgivet, og man maa derfor paa det bestemteste fastholde, at den Formue- og Lejlighedsskat han er ansat i ikke er for høj i Forhold til andre Skatteydere«.

Gårdmændene skelede svært til hinandens skatteansættelser og følte sig uretfærdigt behandlede. Gårdejer Boldsen på Overhoved kunde ikke begribe, hvorfor han i 1878 skulde betale mere end f. eks. Jens Nørgård og Niels Mundberg derude ved østre strand, og gik helt til amtet med sin klage. Men sognerådet fandt, at han havde alle fordele: han havde 50 td. land, hvoraf de 44 var fortrinlig jord, og bygninger og besætning til en værdi af 40.000, hans gård havde ved sin beliggenhed lige uden for Struer de fortrinligste afsætningsmuligheder, og han kunde ligeledes takket være beliggenheden sælge strandgrus til benyttelse i Struer for et ikke ringe beløb, desuden var han en ung og praktisk dannet landmand med større indtjeningsmuligheder end de fleste, og så var han endelig ugift. Jens Nørgård var ganske vist ejer af 10-12.000 mere end Boldsen, men han var ingenlunde i stand til at opnå det samme udbytte. Og hvad endelig Mundberg angik, var hans ejendom ganske vist større, og desuden havde han en biindtægt som taksationsmand for kreditforeningen, men man betvivlede, at han kunde bringe mere ud af sin gård end Boldsen, og han havde i al fald en aftægt at svare til sin moder og en familie at forsørge m. m. m.

Også inde i byen skelede man. Værtshusholder Bach var i 1876 utilfreds med sine 60 kr., når han sammenlignede med sine kolleger P. Lauritsens 66 kr. og Laust Thorgårds 56 kr. Sognerådet svarede, at han havde en meget god næring; han var ingen stærk arbejdsmand, men som værtshusholder kunde han ikke være generet af sin lamhed i det ene ben, hans families størrelse kunde heller ikke genere ham meget, og hvad hans gæld angik, så var formuen større end gælden. P. Lauritsen havde ganske vist ingen familie, men hans lejlighed var meget lille og næringen derfor mindre end Bachs. Thorgårds næring var nok lige så stor som Bachs, men han var nybegynder og havde familie med megen sygdom. »Sogneraadet skønner

derfor, at de tre Værtshusholdere er ansat meget ligeligt i Skat. M. Bach bør derfor ikke nedsættes fremfor de andre. Den eneste Grund, hvorfor Bach klager, antager man at være, at han og alle andre Værtshusholdere og Gæstgivere blev paalignet hver især noget mere end foregaaende Aar, da man skønnede, at denne Næringsvej havde været den bedste i det forløbne Aar«.

Bemærk: man »skønner«, men ganske åbenbart med god og redelig vilje. Mange gange ved man dog ikke rigtig, hvad man skal stille op. Det er navnlig, når en skatteyder hævder ingen formue at have, og sognerådet nærer skummel mistanke om det modsatte. Også når man møder det problem, som i vore dage er løst gennem erhvervs-skatten, er man på gyngende grund. A. Jensen, Foldgård i Ølby, har i 1883 købt Struer mølle og en tid lang drevet den ved tjenestefolk, mens han selv er blevet boende i Ølby. Men møllevirksomheden er i det sidste år blevet stærkt udvidet, og der er desuden anlagt et bageri, som kræver hans personlige nærværelse daglig, ja sommetider om natten med; men konen bor fremdeles i Ølby. Man har derfor pålignet ham formue- og lejlighedsskat til Gimsing kommune for det halve af året 1886; men det vil sognerådet i Ølby slet ikke høre tale om, Jensen skal betale den fulde skat til Ølby som hidtil, hævdes det. Her må amtet træffe en afgørelse og træffer den selvfølgelig på salomonisk vis. Et lignende problem er der med proprietær Eyber på Kvistrup. Han har indtil maj 1882 boet på Vesterbrogade i København, men nu personligt overtaget bestyrelsen af sit gods i Gimsing. Han har aldrig før betalt en øre til Gimsing sogn, og da hans hustru fremdeles bor i København, vil han stadig ikke, før der kommer en rimelig ordning. Sognerådet foreslår et kvartals skat til København og tre til Gimsing, hvis disse forhold bliver ved; men magistraten i København gør modforslag: et kvartal til Gimsing i indeværende år og to til hver i fremtiden.

Man var ikke meget for at imødekomme skatteklagerne, når man jo mente at have skønnet rigtigt; det hændte dog alligevel hvert år, at nogle var heldige. Af de på foranstående skattemåned for 1893 opførte skatteydere fik slagter Boldrup en nedsættelse på 43 kr. 20 øre, muremester Schjødt 9 kr. (!), købmand Weiling 24 kr. 30 øre og toldkontrollør Sinding 4 kr. 50 øre (!). Navnlig Sinding har sikkert følt sig meget lettet: 99 kr. i skat i stedet for 103 kr. 50 øre!

Men når sognerådet således havde rakt en klager sin lillefinger,

måtte han ikke straks forsøge at tage hele hånden. Det fik enkefru Amstrup (T. W. Jensens søster i Søndergade — nu nr. 20) at erfare. Hun var også blandt de »nedsatte« og sendte i den anledning konsulen dette forventningsfulde brev, hvor hun på den pudsigste måde forvilder sig i den hende uvante snørklede officielle brevstil: »Som Formand for Sogneraadet maa jeg bevidne Hr. Consul Schou min Tak for Nedsættelsen af min Kommuneskat. I sidste tre Aar har jeg faaet en ikke lille Deel mer i Skat ind der med Retfærdighed kunde kræves, ja alene i 92 30 Kr. I Betragtning heraf haaber jeg som gammel Enke at tør Bønfalde den ærede Sogneraad om Eftergivelse af disse mig tilsagte 7 Kroner at betale for Omlægning af Stenbroen ud for min Gadedør

M: Ch: Amstrup 16/2 93«

»Kan ikke bevilges«, er protokollens tørre bemærkning til dette. 24/10 1885 søgte og fik man amtets tilladelse til »at anvende af Kommunens Kasse i 1886 til Lønning af en Skatteopkræver (Kæmner) i Gimsing Kommune 200 Kr. Efter som Folkemængden i Struer tiltager, finder Sogneraadet, at der paaheviler Sogneraadets Formand saamegen Arbejde«. Det blev løjtnant Smith Knudsen, som hermed fjøede en ny bestilling til sine mange øvrige.

Betalte folk ikke deres skat, blev de pantet, og det udpantede løsøre blev solgt ved offentlig auktion på springvandstorvet (efter 1885). Men ofte var der overhovedet ikke noget at pante, og de afskrevne uerholdelige restancer udgjorde — som før nævnt — hvert år et ret stort beløb på budgettet.

III

BYENS GADER OG VEJENE UDE I SOGNET

I bilernes tidsalder gør man sig vist ingen rigtige forestillinger om, hvordan de danske landeveje for 60-70 år siden var at færdes på. Her er blot eet eksempel blandt mange: »Skive Landevej fra Handbjerg Kro til Holstebro er bundløs«, skriver *Struer Avis* 4/2 1885, »Hestene gaar i til Knæene og Hjulene til Akslen. Man er nødt til at køre paa Rabatten — med stor Fare for at vælte. Selv Pløjejord er bedre egnet til Kørsel. Der burde ansættes et Redningskorps ved Vejen«. Er tingene end sat lidt på spidsen her, så er i hvert fald

Nederste del af Søndergade med tilstødende Eybersvej (Jernbanegade) fotograferet fra gavlvinduet i frk. Linds skole (nr. 17) i 1893. På vejens venstre side ses først Struer gamle skole (købt af Hoffmann Mehlsen 1886. Nu nr. 14), derefter indkørslen til teglværket, Teglgården i den skikkelse den havde til 1914, den lange gamle bygning (»Is-Larsen«), som endnu eksisterer uforandret, Arents hus (nr. 6) i dets opr. skikkelse fra 1845 og endelig Mikkelsens store herskabelige hus fra 1892. I baggrunden tv. ses ragende op over Teglgården og Arents hus: konsul Schous og Smith Knudsens ejendomme (Østergade 29 og 31) og foran dem fra højre: tagene af den gamle postgård og dens fornylig nedrevne sidebygning, Sands beværtning med den lange bagbygning op ad nuv. Bredgade, Schous Hotels teatersal fra 1887 og endelig ragende op yderst tv. enkefru Opstrups hus fra samme år (L. Pedersen). Forreste hus på vejens højre side er nuv. nr. 11 (Mehlsens). Bagved skimtes nr. 9 (Schjødts) og de nu forsvundne gamle huse (nuv. nr. 5 og 7). Længst nede kommer Hotel Struer med den lange lave staldbygning (nuv. »Kino«). Bag hotellet ses toldboden og nordre havnemole. Yderst th. ses endnu eksisterende småhuse i Bryggergade.

de $\frac{9}{10}$ sandhed. Og inde i Struer by stod det, som tidligere antydet, ved 80'ernes begyndelse ikke meget bedre til. De private veje var der overhovedet ingen, der tog sig af, og på de offentlige ofrede sognerådet kun i ny og næ lidt grus og ral, når hullerne og sumpene blev livsfarligt dybe. Det var sikkert derfor ikke uden bagtanke, når

Avisen 15/9 1883 bragte følgende opsigsvækkende meddelelse til torvs: »Et helt Byraad i Byen Reading i Staten Pennsylvanien, 55 Medlemmer og Borgmesteren skal være arresteret paa Grund af Klager over Gadernes slette Vedligeholdelse«. Kun tøvende og stadig ømmende sig ved udgifterne gik sognerådet med til efterhånden at skaffe byen grøfter, rendestene, slambrønde og rørledninger i tilstrækkeligt antal og med tilstrækkelig dybde og vidde til at tage de enorme vandmasser, som ved regnskyl strømmede ned i den lave bydel fra de højtliggende marker. Endnu i 1898 klagede apoteker Scholl over, at vandet fra Bjerget ved skybrud løb over alle bredder i grøften udenfor apoteket og ned i hans have, hvor det forårsagede store ødelæggelser. Men han fik kort og godt at vide, at det var sognerådet aldeles uvedkommende. Først 1892 fik byen en offentlig ansat vejmand (med 200 kr. i årlig løn).

De offentlige veje i Struer var ved 80'ernes begyndelse så få og overskuelige, at man end ikke havde navne til dem. Der var »stationsvejen«, som tilhørte statsbanerne, og »Struer Gade« langs vandet med stikvej op i land til Holstebro Landevej, som tilhørte amtet. Dertil kom »vejen forbi præstegården« (d.v.s. Søndergade) og »vejen forbi sprøjtehuset« (Bjerggade). Så var der oprindeligt ikke flere. Men i de følgende år indtil 1890 kom yderligere: »vejen forbi Oddehuset« (Strandgade), »vejen forbi skolen« (Skolegade), »vejen forbi missionshuset« (Nørregade), »vejen mellem skolen og missionshuset« (Tværgade) og »vejen til den ny kirke« (Kirkegade). Uden for bebyggelsen løb den gamle sognevej, som markerede grænsen (delvis) mellem byarealet og landsognet, fra Holstebrovej over Struerdal til Galgebjerg.

Af private veje var der den såkaldte »Eybers vej«, anlagt da bebyggelsen på de arealer mellem banegården og præstegården, som tilhørte godsejer Eyber på Kvistrup og senere tillige overbanemester Ravn, så småt var begyndt. Det var blot en leret og sølet markvej uden antydning af grøft eller rendesten. Og bedre var heller ikke den såkaldte Bryggerlænge fra Eybersvej og ned til bryggeriet ved Hotel Struer. For slet ikke at tale om den vej, der herfra løb om forbi Overhoved teglværk til Østerbyen. Den var sine steder mellem teglværket og remisen sådan, at det kunde være svært at se, om der overhovedet var nogen vej!

Fra Galgebjerg lige overfor Struerdalvejs udmunding i Gimsing-

Hjørnet af Bryggergade og Eybersvej fotograferet på samme tid og fra samme sted som det foregående billede. Huset med den kraftige skorsten er det gamle bryggeri. Husrækken i baggrunden er nuv. Østergade 34, 36 og 38, som de stadig ser ud idag. Yderst th. ses et stykke af Wissings gamle hus, der nu gemmer sig bag Østergade 42 og 44. Over jernbanedæmningen skimtes yderst th. et skib på den ny ophalerbedding. Hjørnegrunden i billedets forgrund bebyggedes i 1893 (Else Marie Jensens Ølhandel).

vejen, løb en markvej ned over Vilhelmshåbs og præstegårdens jorder til baneterrænet lidt øst for banegården. Maler Ålkjær, som havde bygget sin ejendom heroppe i 1883 og opkaldt den efter sin ældste søn, indrettede i 1885 i huset 4 beboelseslejligheder à 3 værelser og fremhævede i en annonce beliggenheden »lige overfor Struer Stationsbygning«. Det var jo også rigtigt for så vidt, som man kunde se lige derned over den åbne mark; men hvordan komme derned!? Markvejen var i regnvejrs så godt som ufremkommelig, og stort bedre stod det ikke til med den markvej, som lidt længere nede krydsede den og førte ud til Gimsingvejen lige syd om Præstegården. Folk kaldte denne vej »Dusebergs Vej«, efter at maskininspektør Duseberg i 90 havde bygget en stor villa heroppe på vejens højdepunkt, hvorfra der var den herligste udsigt hele kompasset rundt. Den østlige ende af vejen, der skræede ned mod banen overfor remisen, var allerede i 80'erne ved at blive beboet, hovedsagelig af fyrbødere og

pudsere ved remisen, som nok har kunnet tillade sig at skrå over banen, når de skulde på arbejde. Ellers lå denne bydel jo noget isoleret. »Tyskerbyen« kaldte folk den, fordi der tit havde boet nogle tyske reglværksarbejdere her. De kaldte også Duseberg »Tyskeren«, men det kom sig af, at han var sønderjyde! Fra Dusebergs villa til præstegården var vejen ubebygget til hen imod århundredskiftet.

En vej fra Vilhelmshåb vestpå til Gimsingvej blev nedlagt igen, da pastor Møller ved sin tiltræden i 1890 kom under vejr med, at den var blevet anlagt ifølge privat overenskomst mellem forgængerens pastor Larsen og maler Ålkjær. Ønsker De at erhverve retslig adkomst til vejen, spurgte han Vilhelmshåbs daværende ejer, gartner Christensen, »thi i modsat Fald vil den blive inddraget til Dyrkning og tilsaaet den kommende Saatid, at ikke Sognekaldet skal lide Skade derved, at der vindes Hævd paa Vejen«. Det er første gang, Fynsgade optræder i historien.

Nede fra Oddehuset ved Kilen snoede en spadseresti sig op ad bjerget til den senere kaldte Bjerggade, og fra det sted, hvor de mødtes, løb en smal vej med det mærkelige navn »Kællingespring« sydpå over til stikvejen (d.v.s. Vestergade). Den findes endnu skjult mellem husene inde bag Skolegade. Fra stikvejen lige overfor »Kællingespring« ved Reberbanen løb en sandet markvej ned over Struerdal. Endelig kan nævnes en markvej tværs over købmand Stokholms mark og ned langs skellet mellem hans og T. W. Jensens marker til T. W. Jensens gård.

I ny og næ blev der gjort lidt ved de offentlige veje. Således bad man i juni 1876 amtet om en lille forbedring af stikvejen fra hovedlandevejen til Struer Gade: »Da Færdselen — — — er meget befærdet (sic!), og Vejen fra Højdepunktet ned til Byen er meget skråt (sic!) skeer Vognkjørselen i Reglen meget rask hvorfor Fodgjængere ofte ere udsatte for Overkjørsel, hvoraf der har været flere. Denne Fare formener man kunde afhjælpes naar Rabatterne vare saaledes at de til enhver Tid kunde passeres men i den længste Tid af Aaret ere de saa opblødte at der ikke kan gaaes paa dem af Fodgjængere hvorfor man tillader sig at andrage om at i det mindste den ene af Rabatterne maa blive saa meget grundforbedret at den kan afbenyttes til enhver Tid af Beboerne der passerer den som Fodgjænger«. Og samtidig bad man om at få rettet på det uheldige, at sten-kisten under overkørslen til »Kællingespring« var så meget smallere

end selve vejen, at vognene let kørte i grøften med det ene hjul; for trafikken var ikke ringe her efter folkemængdens store stigning.

Men sidst på året 1883 fik byen sin første chance for en virkelig forbedring af de håbløse vejforhold. Nu skulde det snart være forbi med at balancere på brædder og planker langs husene eller springe fra sten til sten for at redde sig gennem eller over »Struer Søle«, som de fra gammel tid kaldte Struer Gade. Fra amtet kom den glædelige meddelelse til sognerådet, at amtsfonden var villig til at bidrage med det halve til brolægning af Struer Gade på betingelse af, at kommunen vilde udrede det manglende fra beboerne og jernbanen. Sognerådsmedlemmerne, smed Chr. Jensen og gæstgiver Christensen blev sat igang med at forespørge hos beboerne på Struer Gade, om de var villige til at indgå på amtets betingelser, hvad de allesammen var på nær smed Nissen, købmand Chr. Jørgensen og farver Damsgård, og efter lidt tovtækkeri om sagen kunde man i sommeren 85 endelig gå igang med brolægningen af den egentlige Struer Gade fra Stationsvejen til Stikvejen. Det førte i første omgang temmelig kaotiske tilstande med sig. Gaden blev fuldstændig rodet op, mens bjerge af brosten samtidig spærrede fortovene og gjorde al færdsel ved nå såre risikabel for fodgængere. Og køretøjer, der vestfra havde ærinde på havnen, banegården eller i Schous forretning, blev dirigeret om ad Reberbanen, Struerdal, Galgebjerg og Gl. Holstebrovej forbi præstegården, en meget stor omvej og en meget besværlig vej, sandet og bakket og hullet og flere steder så smal, at to vogne ikke kunde passere hinanden. Flere steder havde lodsejerne grådigt pløjet ind over vejen, så den sine steder var knap 3 alen bred. Mange steder var den kun et par uens dybe hjulspor, og alle steder var den efter regn sådan, som den iøvrigt er den dag idag fra Bredgade til Gimsinghovedvej. Følgen var, at vogne væltede eller sad fast, og folk kom for sent til toget, eller de kørte i ring omkring Struerdal, hvis de var helt ukendte med forholdene. »Skandalen i Struer«, kaldte en indsender det i *Struer Avis* med hentydning til den samtidig meget omtalte »Skandale i Holstebro« (Chr. Berg-affæren). Men efterhånden lysnede det da, og så blev ærgrelserne afløst af glæde og stolthed: »Struer Gades Brolægning nærmer sig nu sin Fuldendelse«, skrev *Avisen* 18. juni, »og vor lille By vil da fremtræde i en betydelig forskønnet Skikkelse. Pladsen foran Bødker Niensens Ejendom er det paatænkt ligeledes at brolægge og benytte som Torv. Der er her

foretaget en Brøndboring, og Midten af Pladsen vil da blive optaget af en muret Vandbeholder med stadigt rindende Vand. Hvorvidt nogen monumental Udsmykning af Pladsen, f. Eks. af Frederik d. 7.'s Buste vil finde Sted, kan endnu ikke vides, men det skal være paatænkt. Vi er jo her i Struer en lille fast sluttet Højrekreds, altsaa Mænd, der elsker og agter Grundloven og dens Giver, Mænd, der betragter det som en uhørt Beskæmmelse, at danske Mænd vil indlade sig paa i fanatisk Ophidselse at fjerne Kongens Navnetræk fra deres Fane, og her vil derfor sikkert ikke mangle Tilslutning til denne Tanke, hvad enten man beslutter sig til at rejse den afdøde eller den nulevende Konge et Minde«. Der kunde altsaa ogsaa laves politisk propaganda og national lyrik på noget så prosaisk som en gadebrolægning. Den omtalte buste kom imidlertid aldrig. Derimod kom der en mængde smålig kiv og strid i forbindelse med brolægningens videre følger.

Den 20. september 1885 overdrog amtet kommunen Struer Gade. Kommunen skulde betale amtet 7¹/₂ kr. pr. løbende alen af gaden for dens brolægning, ialt 4939 kr. 31 øre, inden 11. dec. og opkræve beløbet hos beboerne, og desuden blev det fastslået, at gadens renholdelse vilde være at besørge af grundejerne. Men det sidste punkt stod åbenbart ikke lige straks klart for alle. En spydig herre, der kaldte sig »En Ven af Renlighed«, havde 25. sept. følgende stråle i *Avisen*: »Da Gimsing Sogneraad har paataget sig Forpligtelsen til Renholdelse af den i Struer ny brolagte Gade og Rendesten, men samme henligger i en saa forsømt, tilsmudset Tilstand, at paa enkelte Steder ligefremme Møddinger opdynges, rettes herved det Spørgsmaal til det ærede Sogneraad, om det ikke snart maa faa saa megen Sans for Renlighed, at det maa finde Anledning til at efterkomme dets indgaaede Forpligtelser, og derved befri Husejerne, som ad Frivillighedens Vej har bragt Pengeofre til Brolægningen, for at faa et Føre, der ikke er bedre end før Brolægningen, og for at vække mulig Mistanke hos Publikum om, at Urenligheden ikke skyldes Lodsjerne, men Sogneraadet«. Men da så redaktøren havde gjort opmærksom på fejltagelsen og tydelig understreget, at sognerådet overfor amtet havde forpligtet sig *på beboernes vegne*, blev der et ramaskrig og en meget mere behersket forkærlighed for renligheden. En gruppe rasende lodsejere ved Struer Gade for fnysende i blækhuset og skrev med både næb og klør: »Hvorledes Sogneraadet kan op-

Hjørnet af Østergade og Kirkegade 1886. Købmand Stokholms hus er nedbrændt natten til 24. marts. Man forbereder opførelsen af nuv. nr. 18 (Gulbergs Herremagasin og Beiters urmagerforretning). Johnsens manufakturforretning i gavlen af nuv. bykro blev 1904 overtaget af L. Pedersen. I baggrunden T. W. Jensens i 1876 ombyggede gård, toldmedhjælper Rasmussens lille hus og det gamle Østergade 10, som det lå indtil 1953.

træde som en bydende og befalende Autoritet overfor enkelte Medlemmer af Kommunen og udse dem til at udføre Pligtrenovationsarbejde i Sogneraadets Tjeneste, hører med til det mere ubegribelige og kan næppe forstaas af andre end det vise Sogneraad selv. Hvilken Lovbestemmelse kan der henvises til? At paabyde os et saadant særskilt Pligtarbejde, som andre Skatteydere i Byen ikke har! Hvor ofte skal Gaden fejes? Skal den fejes ved Dag eller ved Nat? Maaske skal man blot optage Raadets hidtil givne Eksempel og lade Smudset henligge et Par Maaneder?« Og brevet sluttede med en klar påvisning af sogneraadets tåbelighed og hensynsløshed: først skaffer det kommunen store byrder, som tidligere amtet bar, så giver grundjerne venligst tilskud til brolægningen, og til tak pålægger man dem derpå egenmægtigt rengøringsforpligtelser!! Men der var selvfølgelig ikke andet at gøre end at bide i det sure æble.

I 1890 overtog kommunen stationsvejen efter en del besværligheder, idet sogneraadet havde forlangt den behørigt istandsat inden

overtagelsen, og statsbanerne på deres side havde betinget sig, at vejen blev overdraget i den stand, hvori den befandt sig, og den var vel at mærke ikke god. Det blev staten, der fik sin vilje, og da sognerådet vilde lægge byrderne ved istandsættelsen og grøftens rørlægning over på beboerne, blev der nye spektakler. Men 14. august gik sagen i orden.

Samtidig blev det på et sognerådsmøde 8. august vedtaget at give de offentlige veje navne. Stationsvejen skulde hedde *Banegaardsvej*, vejen forbi præstegården, så langt som husrækken gik, *Søndergade*, landevejen gennem byen, den brolagte del, *Østergade*, den øvrige del *Vestergade*, vejen til den ny kirke *Kirkegade*, vejen forbi sprøjtehuset *Bjerggade*, vejen forbi Oddehuset *Strandvejen*, vejen forbi skolen *Skolegade*, vejen forbi missionshuset *Nørregade* og vejen mellem de to sidstnævnte *Tværgade*. Men det førte straks nye udgifter med sig, for nu skulde der vel også sættes gadeskilte op. Og hvordan skulde de så være, skulde det være emaljeskilte eller alm. malede skilte? Herom skændtes man lidt på mødet 10. oktober. Proprietær Jacobsen mente, at malede skilte gjorde samme nytte og var billigere, og gårdejer Jakob Knudsen syntes overhovedet ikke, der skulde være nogen skilte. Det var lovlig mange penge at smide ud til sådanne narrestreger, sagde han; der var jo i virkeligheden kun een gade i Struer, og folk kunde nok finde sig til rette der! »Skiltene er for de fremmede«, forklarede formanden ham, og da både han og Damsgård kraftigt havde fremhævet emaljeskiltene større holdbarhed og dermed større billighed i det lange løb, bøjede landborepræsentanterne sig omend modstræbende. Man måtte jo også indrømme, at emaljeskilte var de aneligste. Det vedtoges at anskaffe 17 gadeskilte til et beløb af 80 kr.

Der skulde ikke ofres mere end det allernødvendigste på de sekundære veje. Vejen over Struerdal til Galgebjerg var på grund af sin elendige beskaffenhed meget lidt benyttet. Man skulde ellers synes, at den måtte kunne have en vis betydning som genvej til Gimsing østerby og kirke. Men i stedet for at ofre noget på dens istandsættelse foreslog sognerådet i 1892 simpelthen at nedlægge den som offentlig vej. Det skete dog ikke, og den fik bare lov til at ligge, som den lå.

Når det drejede sig om private veje, var rådet hverken til at hugge eller stikke i. Privat var privat og kom ikke det offentlige ved, lige-

meget hvor velbegrundet lidt offentlig støtte end kunde være. Som nu med vejen forbi Overhoved til Østerbyen bag remisen, der til tider kunde være fuldstændig ufremkommelig. Beboerne herude havde klaget til amtet efter længe at have talt for døde øren i sognerådet. Og amtet havde stillet sig på beboernes parti. Men det hjalp ikke det bitterste. Farver Damsgård tog ud og så på vejen og syntes slet ikke, den var så slet! Og Jakob Knudsen mente, at der var mange små vejstykker ude i sognet, der trængte lige så hårdt. Det var ubestrideligt sandt, men kunde jo ikke gavne Østerbyborgerne. Jamen var det nu ikke kommunens pligt at skaffe beboernes børn vej til skole, når de havde skolepligt? spurgte gårdejer Jespersen. Nej! svarede formanden, sagfører Rosenthal, så skulde man jo forpligte sig til at skaffe vej til hver mands dør i hele sognet! Vejen var sognerådet fuldstændig uvedkommende; men kunde der skaffes nogle slagger fra remisen, skulde sognerådet såmænd gerne lade dem køre ud og sprede på vejen. Amtet henstillede derefter 26/4 1889 til sognerådet i det mindste at anlægge en gangsti langs med vejen. Men sognerådet vilde intet videre foretage i sagen.

Den ny strandvej var et kapitel for sig. Den lå på temmelig gynge og mudret grund og under stadig risiko for jordskred fra den stejle bjergskrænt. 4/7 1884 vedtog sognerådet »at yde 125 Kr. til at paa føre Strandvejen 25 Favne Ler og Grus og lægge en Kloakledning fra nævnte Vej og ned til Banegrøften til at optage det Vand som nedkommer fra Bjergvejen, og ligeledes at optage nævnte Vej paa Regulativet, naar Vejudvalget faar fjernet Sadelmager Topps Vaskehus og Martinus Hansens Sandhus fra Vejen«. Det må indrømmes, at det er en slem gene for en vej, at der ligger huse midt på den. Den side af sagen blev da også ordnet. Men to år efter, 4/6 86, spørger beboerne, hvad der bliver af den lovede istandsættelse og kloakering! Sognerådet vedtager da igen at gøre »det allernødvendigste«, men det betød ikke det samme som, at det blev gjort. 9/12 1887 hedder det: »Et Andragende fra Beboerne af Strandvejen om denne Vejs Istandsættelse henlægges til senere Behandling«! Det var ikke videre rart at bo på Strandvejen, navnlig ikke på den sydlige side. »Bakken skyder jævnlige, men sjældne synderlige meget«, skrev *Struer Dagblad* 12/4 92. »For nogle Dage siden skete der imidlertid et betydeligt Jordskred udfør en Ejendom tilhørende en Enke. Gaardspladsen blev bedækket med et flere Alen højt Lag Jord,

Smaahuse i Gaarden har lidt Skade og en Mur er trykket helt ind. Det vil koste Enken en Del at faa Skaden udbedret. Flere Foreninger har bevilget Penge til det, bl. a. Haandværkerforeningen, men næppe tilstrækkeligt. En Indsamling vil være paa sin Plads«. Noget lignende skete i nov. 95 for snedker Olsen, der fik sit Værksted helt ødelagt og gårdsrummet helt opfyldt af ler og jord. Ulykken skyldtes, at spildvandet fra en ejendom i bjerggade var trængt fra brønden i skræntens overkant ned i de mindre faste lermasser og havde dannet adskillelse af jordlagene i skrænten. Også regnvandet fra bjerget lavede jævnlig ulykker, ødelagde haverne bl. a.

Men ikke nok med det. Til de øvrige plager kom desuden grøften langs Thybanen, altid fyldt med stillestående ulideligt stinkende vand. Baneingeniøren henstillede 11/8 92, at løbet førtes under banen og kom ud i fjorden, og at kommunen bekostede de nødvendige rør; men det vilde kommunen selvfølgelig ikke have med at gøre. Det måtte være lodsejernes sag at ordne det med statsbanerne. Dog vilde sognerådet gerne optræde som mellemmand, hvis banen vilde vise sig imødekommende. »Det vil den saamænd ikke«, sagde Jakob Knudsen mistrøstigt. Sagen blev ordnet mellem lodsejerne og banen, men førte siden til en mængde vrøvl om, hvem der skulde rense afløbet, hvornår det skulde renses, og hvordan udgifterne skulde fordeles.

Også i den anden ende af byen var det galt. 2/6 1895 måtte lods ejere og beboere på den private vej fra Eybers vej forbi bryggeriet til Hotel Struer bede sognerådet komme dem til undsætning i kampen mod vandmasserne oppe fra præstegården. Ved tøbrudstid havde det næsten været umuligt at komme fra dør til dør. Sand og ler havde fyldt kloakkerne og rendestenerne helt. Hvis de nu gjorde vejen i stand i sommer, vilde kommunen måske overtage den fremtidige vedligeholdelse? I sognerådet mente de, at vandet fra præstegården nødvendigvis måtte løbe den vej, og at beboerne selv havde skyld i ulemperne, fordi de havde jævnet den grøft, som i gamle dage løb her. Og var rendestene og kloak blot i behørig orden, kunde vandet såmænd også udmærket komme den vej frem. Man vilde altså ikke love noget. Men i juni 1897 besluttedes det at optage det pågældende vejstykke blandt de offentlige veje og fremtidig kalde det *Bryggergade*.

Beboerne på Eybersvej ønskede på samme tid at få deres vej gjort

offentlig, men da den endnu kun var delvis bebygget og derfor manglede både rendesten og kloak, kunde det endnu ikke bevilges. Det skete først i februar 1898.

1897 fremkom et ønske om at få Dusebergs vej og dens forlængelse ned over præstegårdsmarken til realskolen og præstegården gjort offentlig. Det kunde bevilges, hvis beboerne og præstegården vilde forpligte sig til at rette markvejen ind på en linje med det øvrige vejstykke og forsyne den med grøfter af passende dybde, samt brolagte rendestene der, hvor der var bebyggelse. I 1898 blev hele strækningen gjort offentlig, men markvejens omdannelse til rigtig vej skete først i 1900.

1898 blev vejen fra Vestergade og ned til anlæget efter »Ansgarlogen«s og beboernes anmodning gjort offentlig.

Endelig kan det nævnes, at Vestergade i 1900 blev brolagt fra Springvandstorvet og op til Skolegade for beboernes penge.

Til slut må det lige nævnes, at pastor emeritus Leth, som tidligere havde foreslået at plante skov på Vrallen, i 1887 androg sognerådet om tilladelse til for egen regning at beplante byens gader og veje. Han elskede limfjordsegnen, men savnede træer. Det gjorde vestjyderne i rådet imidlertid ikke. De svarede, at vejene var for smalle; men de var dog villige til at støtte en påtænkt »Forening til Fremme af Træplantning« med et årligt bidrag eller på anden måde efter nærmere overvejelse til den tid.

Var gader og veje i Struer i en miserabel tilstand, stod det — om muligt — endnu ringere til ude i Gimsing. I regnvejrperioder måtte folk simpelthen holde deres børn hjemme fra skole, de kunde ikke komme frem. I febr. 1893 bad en kreds af beboere på fælleden, om sognerådet ikke kunde tænke sig at gøre noget ved vejen fra Trudsø til Ølby skel (nu i 1954 en flot asfalteret chaussé). »Vi finder vor kommunale Ret tilsidesat, naar vi — trods Løfter og paabegyndt Udbedringsarbejde — endnu maa nøjes med en Vej, saa ufarbar som ingen Steder i Sognet«. Da der ikke kom noget ud af den aktion, bad man i april 1894, om man i det mindste måtte få en skolesti, der samtidig kunde anvendes som kirkesti. Men herved stilledes sognerådet åbenbart overfor et meget vanskeligt problem: man kunde jo nok se, at det var forkert at idømme børn skolemulkt, når vejen var ufarbar, men nu *havde* man lige udarbejdet et regulativ over stier i Gimsing kommune! Kunde man ikke i stedet tilbyde beboerne mate-

rialer og så bede dem selv sørge for udbedringen? Man tog ud og så på vejen, og det måtte indrømmes, at den var slem! Hvorpå en overenskomst blev truffet med beboerne om en grundig vejregulering.

Lignende klager kom samtidig fra alle husmænd på Kvistrup Mark øst for banen. Det var vej nr. 13, det var rent galt med. Der var i febr. 93 lovet forbedring, men i nov. kunde beboerne meddele, at det viste sig, »at Vejen er ringere end den forhen har været; thi nu er Grøfterne opkastede og alt Sand og Ler ligger midt paa Vejen, saa det er ufremkommelig nu i Efteraarstiden at køre den Vej. Vi undertegnede beder derfor den ærede Sogneraad sørge for at Vejen bliver Farbar, saa at der kan køres med almindelige Læs, og at Beboerne kan køre baade Dag og Nat med Doctor og Gjordemoder uden at risikere baade Liv og Lemmer«. Sognerådet kunde dog ikke indrømme, at der ikke var blevet gjort noget; der var da blevet kørt 60 læs sand og grus på vejen, og at køre mere på, var sikkert at gøre den endnu værre. Man var klar over, at det var en grundforbedring, der skulde til, men nøjedes med at køre nogle læs kridtsten på. Om det har tilfredsstillet beboerne, melder historien ikke noget om.

Snerydning af vejene om vinteren var pålagt alle grundejerne som en pligt. Der udarbejdedes af og til lister over de snekastningspligtige, som oplæstes af sognefogeden ved kirkestævne og derefter fremlagdes i skolerne til eftersyn. Sognet var inddelt i 5 distrikter og for hvert af dem udpegedes en snefoged, der skulde have tilsyn med, at alle de pligtige mødte med det foreskrevne mandskab, at de bestilte noget og kastede sneen rigtig og langt nok ud o.s.v. Det var ikke noget morsomt arbejde, for folk var jo ikke altid lige villige til at gøre deres sure pligt, sommetider måtte de hentes hjemme. Der findes en del ansøgninger om fritagelse for det besværlige ombud. I 1894 resulterede den almindelige utilfredshed i snekastningspligtens afløsning, således at arbejdet blev frivilligt og lønnet af kommunkassen med 80 øre for en halv og 150 øre for en hel dag. Kort efter kom den kommunale adskillelse af Struer og Gimsing, og det ny Struer sogneråd vedtog på sit første møde 14/1 95 at sætte snekasterlønnen til 20 øre i timen.

IV

BYEN FÅR GADEBELYSNING

Den, der vovede sig ud på gaden efter mørkets frembrud, — og det var jo vanskeligt at undgå for de fleste, når vintermørket allerede havde sænket sig over byen ved 4-5 tiden om eftermiddagen —, måtte endnu i slutningen af 80'erne enten famle sig frem eller bevæbne sig med staldlygte. Men flere og flere begyndte at føle det urimeligt, at en by, der nærmede sig de 2000 indbyggere, stadig skulle være en landsby på dette område. Men man kunde jo ikke dengang sådan uden videre rutte med skatteydernes penge og sige: »Kommunen betaler!« På sognerådsmødet 4. nov. 1887 foreslog medlemmerne Damsgård og Hjorth imidlertid en løsning: de vilde gøre forsøg på at anskaffe 20 petroleumslygter ved frivillige bidrag fra beboerne i Struer; når det så var bragt i orden, vilde sognerådet måske påtage sig de fremtidige udgifter med lygternes pasning og vedligeholdelse med petroleum, glas o.s.v. Landborepræsentanterne i rådet fandt dog, at det var en utilstadelig luksus og et nyt bevis på, at de herinde i Struer bildte sig ind at være storstad. Der var jo ingen, der bekymrede sig for, hvordan *de* om aftenen fandt hjem til deres gårde. Dette synspunkt deltes af alle beboerne ude i Gimsing, og da sognerådet 1. juni 1888 endelig vedtog at afholde alle de nævnte udgifter af kommunens kasse, og senere endog besluttede at søge amtets tilladelse til at afholde udgifterne ved selve lygternes anskaffelse, indgik beboerne i Gimsing med en klage til amtsrådet 17. jan. 1889. I amtsrådet var meningerne delte. På mødet i Ringkøbing 22. febr. mente formanden ikke, at Gimsing sogneråd var pligtig til at søge om nogen tilladelse i denne sag. Bagger var derimod af en anden mening. Hvis sognerådet havde lov til at stille lygter op uden videre på kommunens regning, så kunde beboerne i Gimsing jo også forlange lygter udenfor deres gårde. Ja, det måtte jo blive sognerådets egen sag, om det vilde finde dette fornødent, mente formanden. Det endte med, at amtsrådet vedtog at erklære, at det slet ikke havde noget med den sag at gøre, hvoraf så naturligvis fulgte, at klagen fra Gimsing måtte afvises. Gimsingboerne rasede, og Struerboerne hoverede. De greb amtsrådsmedlem Baggers ord og satte dem på vers i den lokale revy:

»Naar nu Struer sin Belysning faar
vil vi ogsaa ha en Lygte ved hver Gaard! «

De 20 lygter blev anskaffet og sat op rundt om i byen, en lygte-tænder ansat til deres pasning med tænding, slukning, rensning og reparation for den fyrstelige betaling af 16 kr. 25 øre om måneden i de 8 vintermåneder, de skulde brænde, og da efteråret kom, tændtes festblussene. Det var nogle søvnige fyre, som gjorde mørket endnu dybere der, hvor deres lys ikke trængte hen; men alt er jo relativt, og på baggrund af det tidligere totale mørke følte det som et lyshav. Aviserne udtrykte sig i begejstrede vendinger. Men der gik ikke mere end 7 år, før samme belysning af de samme aviser blev betegnet som skandaløs. Da havde også Holstebro forlængst fået gasbelysning, og enhver kunde jo se forskellen.

Sognerådet syslede forøvrigt allerede året efter petroleumslugter-nes opsætning så småt med tanken om et gasværk, men gimsing-repræsentanterne protesterede naturligvis så voldsomt mod den tanke at skulle være med til at betale noget, som kun kom Struer tilgode, at sagen blev stillet i bero, indtil den nu efterhånden af Struer stærkt ønskede kommunale adskillelse mellem Struer og Gimsing kunde blive gennemført. Så tog en privat kreds af borgere i byen initiativet og henvendte sig til jernbanen om et eventuelt samarbejde. Men på jernbanen omgikkes man med tanken om at anlægge elektrisk belysning. Jamen, så kunde man måske i stedet for et gasværk lave et elektricitetsværk i fællesskab? Nej, det vilde jernbanen selv ordne! Det hele blev til ingenting.

Man måtte altså foreløbig nøjes med petroleumslugterne. Men det viste sig snart, at de 20 slet ikke strakte til. Bebyggelsen strakte sig længere og længere ud ad sidegaderne, og her henlå stadig alt i middelalderligt mørke. Folk herude vilde også have lys og på samme vilkår som de andre havde fået det; men sognerådet ømmede sig som sædvanligt.

Beboerne på Strandvejens østlige del forlangte et par lygter og beboerne i Kirkegade ligeledes. De fik det på betingelse af, at de selv anskaffede dem, så skulde kommunen sørge for petroleum og pasning. Men så kom også beboerne i Strandgades vestlige del et par år efter, 9. aug. 93: »Vi er nu her i Kvarteret 10 Familier med ialt 50 Personer, og da Vejen hen til nærmeste Lygte i mørke Aftener er

vanskelig at passere, da der er Grøfter med Vand paa begge Sider af Vejen, synes vi ikke, at vor Begæring er uberettiget«. Det ansøgte bevilgedes »under Forbehold af, at Raadet bestemmer Stedet for Lygtens Anbringelse, samt bestemmer, hvorledes Lygten skal være«.

Det var jo meget godt, at folk selv betalte lygternes anskaffelse. Men nu kom lygtetænder Lauersen 7. september: »Undertegnede tillader mig herved ærbødigst at andrage det ærede Sogneraad om, at Vederlaget for Pasning af Gadelygterne, der i de sidste Aar og fremdeles bliver forøgede i Antal, maa faa en passende Forhøjelse i Forhold til Forøgelsen«. På sognerådsmødet 14/9 93 måtte man indrømme, at 27 lygter — og nu snart altså 29 — var flere end de oprindelige 20, og at 130 kr. for 160 arbejdsdage faktisk var lovlig lidt. »Giv Manden 20 Kr. om Maaneden«, sagde P. Olufsen. Men rådet besluttede at være mere rundhåndet og bevilgede 22 kr. 50 øre i 8 måneder.

13. marts 1895 klagede kirkeinspektionen over belyningsforholdene ved kirken. Folk risikerede at snuble på trappen, når de kom fra aftengudstjeneste. Der måtte stilles to lygter op. Nu blev det snart for meget! »Hvad kan en almindelig Lygtepæl koste?«, spurgte konsul Schou med et suk. »25 Kr.«, mente Handsted. »Saa giv 50 Kr. og lad Inspektionen sørge for det fornødne«, sagde Jesper Lauritzen. »Udgiften vil ialt blive 100 Kr.«, mente v. Jessen, hvorpå Schou igen sukkede: »Ja, var det blot de eneste 100 Kr., saa vilde det være en Bagatel, men vi er først i Begyndelsen af Aaret, og der kommer vel flere af den Slags Udgifter; men anser Raadet det for rigtigt, vil jeg ikke modsætte mig det«. Nielsen: »Der er for Tiden meget mere, der skal gøres«. »Jeg foreslaar, at Sogneraadet anskaffer Lygterne«, sluttede Handsted, og derved blev det.

Konsulens pessimistiske spådom gik i opfyldelse. 10. sept. 1895 vilde beboerne i Tværgade have en lygte. Gaden var temmelig befærdet, skrev de, navnlig når der var møde i missionshuset omme i Nørregade. Men man kunde slå to fluer med ét smæk, hvis man satte en lygte midt i gaden, så den samtidig oplyste indkørslen til borger-skolen. Skomager Henriksen mente, at det var bedre at slå de to fluer med ét smæk på en anden led og stille lygten på hjørnet af Tværgade og Nørregade. Men da beboerne heroppe jo var fattige, skulde man så ikke for en gangs skyld også betale lygtens anskaffelse for dem? Nej! sagde de øvrige, for når man først gjorde en

undtagelse, vilde der nok blive for mange, der gjorde fordring på at høre til undtagelsen. Forøvrigt vilde det hele beløbe sig til 25 kr., og det kunde da ikke trykke beboerne af to gader meget. Beboerne fik så lygterne på de sædvanlige vilkår.

Til sidst kom beboerne i Mundbergs ejendom og vilde have to lygter fra Vestergade og ned til stedet. Om vinteren kunde man ikke se ned gennem alleen, og den var næsten ufremkommelig. De fik også deres lygter. Det var i juni 1896. Men da var allerede petroleumsløgternes korte saga ved at være ude.

Gasværksplanerne var igen ved at tage form. Konsul Schou havde d. 11. jan. 1894 meddelt sognerådet, at der var dannet en komité til fremme af sagen, og opfordret medlemmerne til at interessere sig for sagen, helst på den måde, at anlægget blev for kommunens regning; det vilde der upåtvivlelig være betydelige fordele ved. Landboerne kunde dog stadig ikke svinge sig op til at vise nogen interesse.

Men nu var Struer 1. jan. 1895 blevet en selvstændig kommune og havde skilt sig af med de besværlige og vrangvillige landboer. Og allerede på det allerførste møde i det ny Struer sogneråd 14. jan. 1895 blev gasværkssagen drøftet. Formanden, konsul Schou, mente, at betingelserne for, at et gasværk kunde bære sig, var ret gode. Koks og tjære vilde let kunne sælges, og man kunde sikkert erhverve en bekvem plads lige øst for havnen mellem banen og ophalerbeddingen. Han mente heller ikke, man behøvede at nære frygt for, at elektriciteten efterhånden skulde gøre gasværkerne overflødige. Der var eksempler på, at byer, der allerede havde anlagt elektrisk lys, nu også lod anlægge gasværk. Gassen havde jo det fortrin, at den også kunde benyttes til kogning. Tænk, hvad det vilde betyde for de mange husmødre, der nu skulde tidlig op om morgenen for at gøre ild, om de kunde koge kaffen ved gas. Der var enighed i rådet om, at det vilde være bedst, om man kunde få jernbanen til at love at tage sit forbrug fra et eventuelt Struer gasværk, og det vedtoges at rette en henvendelse til generaldirektoratet desangående. Men statsbanerne vilde ikke love noget, og sagen stilledes atter i bero.

Men de herlige gasglødelamper i Holstebro var en stadig spore. Man kunde dernede også konstatere, hvor udmærket de egnede sig til butiksbelysning; de beskadigede ikke varerne og lyste stærkt og klart, så man kunde skelne farver ved dem. Også til kontorarbejde

egnede de sig fortrinligt, fordi de gav så roligt et lys og flammen kunde modereres. Derimod var det en almindelig antagelse, at det elektriske lys, som man kun kendte fra dengang damperen »Limfjorden« lossede ved nogle store buelamper på havnen en aften i 1893, var skadelig for øjnene og nerverne. En østrigsk professor havde påvist, at nervesvækkede og ældre personer ikke kunde udføre åndeligt arbejde i et elektrisk oplyst rum; lyset ophidsede i den grad deres nervesystem, at de ikke kunde koncentrere deres tanker. Men for den sunde ungdom derimod virkede det at komme fra dagens slid ind i en stærkt oplyst balsal som en kop sort kaffe på en søvngig student. Hans hjerne blev opmuntret til ny virksomhed — deraf den åndfulde balkonversation! havde det Wienerblad tilføjet, som var *Struer Avis'* kilde.

Der blev i det stille arbejdet videre med gasværkssagen, og på sognerådsmødet 11. november 96 kom den store debat, som endelig bragte skred i foretagendet. Formanden kunde meddele, at Holstebro byråd var villig til at afhænde det før omtalte areal på nordøstsiden af havnen, men samtidig havde man fået tilbudt en grund ude ved »Sortebro« på hjørnet af Holstebrovej og Strandvejen. Pladsen ved havnen var jo nok den fordelagtigste, men den måtte vist på forhånd opgives, da den vilde blive byen alt for dyr (med opfyldning og glacisbygning ca. 26.000 kr.). Den anden grund kunde erhverves adskillig billigere (5.200 kr.), og her lå desuden i forvejen et hus, som vilde kunne bruges til værkførerbolig. Men så vilde på den anden side transporten af kul fra havnen hertil blive dyrere. »3-4000 Tønder Kul faar man ikke flyttet for ingenting«, sagde Schou. Og så var der jo gaslugten! Vilde den ikke komme til at genere byen stærkt her fra det nordvestlige hjørne? Denne frygt mente dog overbaneanmester Handsted var ubegrundet. Der var andre byer, hvor gasværket lå midt i byen uden større gene for beboerne. En rensning hver 6. uge vilde måske nok give en mindre behagelig luft, men den var i hvert fald ikke usund. Man vedtog da at overlade det med lugten til driftsbestyreren for Vestre Gasværk i København, ingeniør N. O. Petersen, der havde udarbejdet foreløbigt overslag og tegninger til det projekterede gasværk. Man vilde bede ham komme til Struer snarest og se på grunden ved Sortebro, og sagde han god for den, vilde man lade Holstebro byråd vide, at man ikke agtede at købe havnegrunden. Men hvor dyrt vilde så selve gasværket blive? Efter inge-

niør Petersens overslag 116.000 kr. Det var mange penge! Ganske vist kunde summen ved forskellige besparelser klemmes ned til 100.000; men det kunde ikke anbefales, da senere udvidelser jo vilde blive så meget mere bekostelige. Handsted mente forøvrigt også, at gasforbruget i Struer vilde blive så stort, at anlægget vilde kunne betale sig selv. »Gas er billigere end Petroleum, har de erfaret i Skive«, sagde han. Og baneingeniør v. Jessen mente, at jernbanestationen sikkert vilde have gas fra byens værk, når først det var en kendsgerning; man skulde bare ikke spørge *nu*. Teglværksbestyrer Nielsen syntes, at man for en sikkerheds skyld burde forelægge sagen for skatteborgerne. Konsul Schou: »Ja, det *er* jo mange Penge, der skal ud!« Skomager Henriksen: »Jeg tror virkelig, alle i Byen længes efter, at det Gasværk skal komme!« Schou: »Ja, det tror jeg saamænd ogsaa, men det er rart at høre Udtalelser derom. Den offentlige Mening er et godt Rygstød«.

Der blev da indkaldt til et borgermøde om sagen d. 20. nov. 96, og *Struer Dagblad* agiterede kraftigt ved at paavise alle gassens soleklare fordele fremfor både petroleum og elektricitet. Den var billigere end elektriciteten og kunde bruges til kogning. (Det elektriske køkken kunde man ikke så meget som drømme om). Og tænk, hvilken fordel at komme af med petroleumslamperne! Et gasblus i stuen gav ingen urenlighed og intet besvær med rensning, det var lettere at bruge, og det var billigere. Og i køkkenet kunde man få ild på et sekund, og man kunde slukke straks igen, når maden var færdig! Kakkellovnen kunde fyldes med billige koks. Og på gaderne: »Den Gadebelysning, man nu har, vil man ikke vedblivende kunne finde sig i; den vil kræve Forbedring, — og Udgifterne dertil vil ikke blive ubetydelige«.

Vi kan da forstå, at stemningen på borgermødet, hvor 300 skatteydere deltog, aldeles overvejende var for gasværkets oprettelse. Kun 5 udtalte sig imod: Murer Mads Christensen mente, at gassen var for dyr for småfolk, da brændselmateriale jo ikke derved overflødiggjordes. Mange småfolk lavede maden ved deres kakkellovn inde i stuen. Skipper Holm fandt simpelthen byen for lille til så stor en udgift. Lærer Frandsen var betænkelig ved gaslugten, men fik af konsulen at vide, at man fra København havde meddelt ham, at gaslugt var sund for tuberkulose- og kighostepatienter. Og endelig klagede lærer Lavendt over, at gasværket vilde ødelægge byens eneste smuk-

ke spadserevej. Det skal villigt indrømmes, at skønheden er gået grundigt tabt derude på Strandvejen. Men at det dengang skulde have været byens eneste smukke spadserevej, turde dog være en overdrivelse. Ingen af indvendingerne var så sagligt begrundede, at der kunde tages hensyn til dem, og gasværkssagen kunde nu forelægges amtet.

Amtet tillod 18/2 1897 kommunen at optage et lån på 120.000 kr. at forrente og afdrage med 6 pct. p. a. til dækning af udgifterne ved opførelsen af et gasværk, samt »at erhverve en Parcel 9500 Kva-dratalen af Matr. 44ap. »Oddehus« kaldet med paaværende Bygninger for 4.000 Kr. til Byggegrund for det paatænkte Gasværk«.

Sognerådet tilbød derefter 9/3 smed P. Christensen af Struer pladsen som værkefører ved gasværket for en årlig løn af 1000 kr. stigende hvert 4. år med 100 kr. indtil 1300, samt fri bolig og fri koks og gas — »under Forudsætning af, at han før Tiltrædelsen, ventelig 10/10 d. A., vil uden Omkostninger for Kommunen tilegne sig de fornødne Kundskaber til at kunne tilfredsstillende udfylde Pladsen«. Han modtog tilbudet på de nævnte betingelser 14/4 og tiltrådte allerede 15/7. Men man skulde også have en lygtetænder. Den gamle lygtetænder Lauersen havde på grund af sygdom måttet melde fra. Stillingen var altså ledig, og nu prøvede sognerådet at benytte lejligheden til at få en meget fordelagtig ordning bragt i stand. Man havde længe savnet en natvægter i byen. Hvad om lygtetænderen samtidig gjordes til natvægter udrustet med politimyndighed? Selvfølgelig skulde han så have et passende tillæg til sin løn. Amtet tyggede længe på sagen, men kom dog langt om længe (12/4 98) til det resultat, at den ihvertfald burde stilles i bero. Så fandt man på, at lygtetænderen for 300 kr. årlig og fri bolig på kødkontrolen i Strandgade også kunde betjene kødkontrolstationen og dertil passe sprøjtehuset i nabolaget. Men det nægtede den nyudnævnte lygtetænder Chr. Jensen Hundsballe rent ud at gå med til. Så kunde han bare gå. Og af 12 ny ansøgere valgte man derpå Poul Nielsen Venø, der kom til at fungere, så længe byen overhovedet havde gasbelysning i gaderne. Men han gik dog ikke helt betingelsesløst ind på sognerådets krav. For lygternes pasning skulde han ligesom forgængerens have 300 kr. eller 50 kr. månedlig i vinterhalvåret november-april (kun da brændte lygterne); men for pasning af kødkontrol og sprøjtehus forlangte og fik han foruden fri bolig også fri koks og

kogegas. Til at fungere som gasmestre i Struer antoges smed Chr. Jensen Trudsø og søn, maskinfabrikant M. Ludvigsen og blikkenslager Knoll. Og som værksarbejder ansattes murersvend Peter Petersen for en løn af 800 kr.

I løbet af sommeren 1897 rejstes gasværket ude på strandvejen og rørlægningen forvandlede gaderne til et kaos af løbegrave på langs og på tværs. De husejere, der ønskede gas samtidig med rørdnedlæggelsen, fik gratis stikledning fra hovedledningen og ind til huslinjen og 15 kr.'s fradrag på første års gasregning. Men senere tilkomne ansøgere måtte selv betale alt — ca. 50 kr. — og fik ingen godtgørelse af de 15 kr. Vilde man have en lygte udenfor sit hus, måtte man selv anskaffe den og betale 25 kr. årlig for pasning og vedligeholdelse.

For arbejdet med at bringe gaderne i farbar stand igen efter de store oprodninger vedtog sognerådet at give vejmand Jens Jensen — — 35 kr.!

»Gasværket nærmer sig sin Fuldendelse, man er begyndt at fyre i Ovnene. Det kommunale Tasmørke vil snart være »en saga blott«, skrev *Struer Dagblad* 14. okt. 1897. D. 26. oktober tændtes gaslyset i nogle af Østergades butikker, og folk stimlede sammen ude på gaden og kiggede beundrende derind. Det var vel nok noget andet end de søvnige petroleumslamper! Og den følgende aften kom så det store øjeblik, da den ny gadebelysning tændtes. »Lys over Landet« hedder overskriften i *Dagbladet*, og så følger den begejstrede skildring af eventyret: »Endelig kom det store Øjeblik Onsdag Aften, da Gassen blev tændt over hele Struer. Ca. 80 særdeles smukke Gadelygter alle forsynede med auerske eller Helios Lamper og Glødenet kaster deres hvide Lys ud over Byen, de før saa skumle Gader er næsten ukendelige, alle mørke Kroge og Slipper er forsvundne. Butikkerne straalere som aldrig før, og Varerne tager sig dobbelt godt ud. Byen er jo ikke større, end at Samfølelsen gør sig stærkt gældende, det er jo »vort« Gasværk, som nu er færdigt, og det er »vor« By, der nu er naaet et Skridt fremad og har faaet et mere moderne Præg, øjensynlig er Borgernes Selvfølelse da ogsaa vokset. Skumlerne og Ulykkesprofeterne, som til en Tid talte højroret om de uforsvarlig store Udgifter, Kommunen bebyrdedes med, maa nu forstumme, da saa mange har meldt sig som Forbrugere, og lyder der end fra de mest inkarnerede Skeptikere endnu et spag-

færdigt »Ja, lad os nu se Regnskabet til næste Aar«, saa drukner disse Røster i den almindelige Lovprisning af den ny Belysning. Det er derfor let forstaaeligt, at Byens »Fædre« gaar omkring med glade Sejrsminer. Det store Foretagende er jo lykkedes, Besværlighederne overstaaede, og hele Byen straalere af Lys og flatterende Veltilfredshed«.

De gamle petroleumsløgter, hvad blev der af dem? Oppe i Hvidbjerg, hvor middelalderens mørke endnu rugede, var de interesseret i 15 af dem »De kan faa dem til billig Pris med Pæle og det hele«, erklærede det feststemte sogneråd.

V

FATTIGDOMMEN, VI NÆSTEN HAR GLEMT

Fattigdommen var stor og bundløs i gamle dage. Endnu omkring midten af 19. årh., før det offentlige begyndte at tage sig alvorligt af sagen, var fattigfolk hovedsagelig henvist til omstrefjende tiggeri ved dørene med posen på ryggen; og det var ikke blot gamle og syge, vanedrankere og arbejdssky eller på anden måde subsistensløse personer, der måtte skaffe sig deres usle udkomme på den vis. Når vi ved, at en landarbejders dagløn omkr. 1870 (1 krone) ikke strakte til stort mere end et 8 punds rugbrød, som i 1873 kostede 64 øre, kan vi forstå, at det meste af det, den ofte store familie iøvrigt skulde have at leve af, måtte skaffes gennem almisser.

Det er et billede, som vort århundrede aldrig har kendt: den store skare af fattigfolk, der drager rundt i sognet fra gård til gård. Når fårene var klippet, bad de om uld; når grisene var slagtet, bad de om kødme; efter bagning og brygning om brød og øl; navnlig før alle højtider var det slemt. Afslag blev sjældent givet, for det var jo en kristenpligt at hjælpe næsten, og man skulde iøvrigt vogte sig vel for det; man blev stemplet som »gerrig«, og det brød ingen sig om at blive, og de var desuden ikke altid så hyggelige at blive uvenner med, disse tiggere. De velstillede gårdmænd i det fede Gimsing østerby havde en vis respekt for de fattige kællinger fra det magre Gimsing fælled, når de dukkede op med posen på ryggen og kæppen i hånden. Efter sagnet skal »kællingehøj« på bakken syd for Gimsing centralskole have sit navn efter det opskræmmende varselsråb nede i østerbyen: »Kællingerne er o æ Bak'«. Man har altså følt sig til-

mode hernede omtrent som aristokraterne i Versailles, da pariserkællingerne kom myldrende hin berømte dag i oktober 1789.

Fattigdommen var det evigt truende spøgelse. Selvom man havde arbejde, vidste man sig aldrig sikker for sygdom eller død eller pludselig arbejdsløshed p. gr. af vinteren, krise i erhvervslivet m. m. Det var en tilstand af permanent angst for dem, der kendte fattigdommens forbandelse. Den, der ikke vilde tigge, kunde forsøge at bjerge føden ved tilfældigt arbejde, men glippede det, var der kun een mulighed tilbage: sognets fattighjælp, anbringelse på fattiggården, hvilket var ensbetydende med fængsel og tab af menneskeret og menneskeværd. Grundloven 1849 havde ganske vist knæsat det princip, at det var samfundets opgave at antage sig alle trængende, som ikke havde eller kunde skaffe sig deres nødtørftige underhold; men man skelnede vel at mærke skarpt mellem værdige og ikke værdige trængende; enhver var forpligtet til at søge lovligt erhverv. Betleri og løsgængereri var fra nu af forbudt og ramtes af straf — tvangsarbejdsanstalten. De værdige gav man lidt naturalier eller som sagt fattiggården. Længe vedblev det at være sådan, at man betragtede offentlig hjælp som en yderste nødhjælp, noget, man længst muligt burde undgå, noget nærmest umoralsk. Det sundeste var og blev den private velgørenhed. Endnu i 93 afviste Københavns magistrat med borgerrepræsentationens enstemmige tilslutning et andragende fra Socialdemokratisk Forbund om bidrag til samaritanforeningerne og foreningen for friskolebørns bespisning med de ord: »Uagtet Magistraten med Bekymring har set den Arbejdsløshed og Nød, som er bleven en Følge af den usædvanlige og langvarige Kulde, har den paa den anden Side med Glæde set den Energi, hvormed den private Velgørenhed har sat sig i Virksomhed. Efter Magistratens Opfattelse er det nu ogsaa netop ad den Vej, at Nøden bør søges afhjulpet og bedst afhjælpes under saadanne Forhold, og det er et stort Spørgsmaal, om ikke enhver extraordinær, aktiv Optræden fra det offentliges Side til Afhjælpelse af Nøden ad andre Veje end den ved Loven foreskrevne vilde medføre en Slappelse af den private Velgørenhed, hvorved det Tilskud, som maatte blive ydet fra det offentliges Side, ganske vilde tabe sin Betydning, ja maaske endog blive mere til Skade end til Gavn for de trængende«.

I Gimsing sogneråd så de ligesådan på det. Man bøjede sig for det uundgåelige, men der skulde knibes mest muligt. Man syntes egent-

lig, at det måtte være tilstrækkeligt at yde et par hundrede kroner årlig til »den frie Fattigkasse«, som var oprettet i alle sogne ved lov af 1856, og så lade folk selv om at yde resten efter evne og kristen samvittighed. Man var i Gimsing endda så påholdende, at det vakte opsigt selv blandt storbønderne i amtsrådet. Amtsrådsmedlem Bagger udtalte i amtsrådsmødet 27/2 1891 de bramfri ord, at »der lige saa godt kunde forhandles med *Hundene paa Gaden* som med Gimsing Sogneraad, naar det gjaldt Smaaafolk«, en injurie, sognerådet omgående forelagde retten til prøvelse. Underretten frifandt Bagger, men overretten i Viborg fandt, at udtalelsen var en hån mod Gimsing sogneråd, og kendte den død og magtesløs.

Men den private godgørenhed strakte jo slet ikke til; dertil var den sociale samvittighed hos de besiddende ikke nær stor nok. »Der er for lidt Medhjælpsfølelse, fordi den gamle Sætning: »Brav Mand hjælper sig selv« har været gjort for meget gældende«, hed det i 1883 (den konservative husmand V. Borup i »Struer Avis« 11/10), og i 1900: »Danmark er ikke de store Formuers Land, og de store Gaver i velgørende Øjemed, som tælles i Millioner, er derfor sjældne hos os. Hvad der er værre er, at der ogsaa synes at være knap Tid paa store Hjerter, paa Mænd og Kvinder, som gribes af Begejstring for en Humanitetsidé og giver alt deres Gode eller et helt Livs Arbejde for en god Sag« (dr. med. J. Carlsen i »Danmarks Kultur ved Aar 1900« s. 831). Man trøstede sig ofte over for den almindelige nød med, at samfundsforholdene var noget givet, som ikke kunde ændres, at det ikke nyttede at give folk mere i løn, for »de drak det jo bare op«, og indskrænkede sig til lidt julevelgørenhed som i »Peters Jul«, men man afviste indigneret socialisternes påstand, at man ikke vilde småfolks vel, og når nøden blev ekstraordinær og iøjnefaldende, vakttes der en ærlig medfølelse og momentan offervilje.

Når store katastrofer som stormfloden på Lolland-Falster i 1872 eller harboøreforliset i 1893 indtraf, foranstaltede aviserne landet over indsamlinger, der indbragte kæmpebeløb. *Det var nød* — og uforskyldt nød. Ligeledes når vinteren lammede al beskæftigelse og man fra sin lune stue så de forsultne og forkomne børn i deres tynde pjalter eller læste i avisen om de fattige fisker- og arbejderfamiliers kår: »Tidlig om Morgenen maa Husherren op og ud paa Fjorden for at stange Aal. En Kop daarlig Kaffe og et tykt Stykke Brød med

skrabet Margarine er Morgenmaaltidet. Madpakken er nogle tarvelige Stykker Smørebrød til en hel Dag — og for de »velhavende« et Par Snapse pakket ned i Madkassen. Frostens bider i Næse og Ører, og Fangsten er sjælden ret stor. En enkelt kan være heldig og faa 5-6 Pund Aal, men det almindelige er 2-3 Pund — og nogle kommer maaske endda tomhændede hjem igen. Aalen koster 33 à 35 Øre Pundet. Det er ikke muligt at mætte Familien med den Dagløn« (*Struer Dagblad* 12/2 1895). Så tog snart den ene og snart den anden initiativet til hjælpeforanstaltninger af forskelligste slags:

15 familier takker i *Struer Avis* 27/3 1886 for et pengebeløb, som lokomotivmester Hansen har ladet indsamle på Struer remise. En af byrådet i Holstebro foretaget indsamling giver i jan. 1891 1267 kr. 75 øre i kontanter, 16¹/₂ td. kul, 1 læs tørv og 20 rugbrød, og en snemand i Lemvig med »bøsse« under armen giver samtidig 34 kr. 1 øre samt 2 reichsmark. For dem, der synes, de ikke har råd, anbefaler *Avisen* at tænke på kirkebøsserne — læg blot 2 øre i, hver søndag, det kan alle overkomme, og gør alle det, kan det blive til hundreder af kroner i 52 uger.

Mest yndet var dog den iflg. biskop Martensen aldeles ukristelige form for godgørelse: teaterforestillinger, koncerter og bazarer (»med den ene Haand rækker man den fattige en Gave, med den anden rækker man efter en Belønning derfor: en Komediebillet, en Lotteriseddel o.s.v.«). Ved sådanne lejligheder havde folk straks meget bedre råd, end de almindelige indsamlinger lod ane. Borgerforeningens bazar 28. okt.—5. nov. 1894 gav i bruttoindtægt 3562 kr. — en vældig sum for den tid — og var besøgt af 1997 voksne og 829 børn (!); men desværre var nettooverskuddet kun en trediedel, og lystanlægget og en påtænkt enkestiftelse skulde have broderparten. Velgørelhedsselskabet fik 149 kr. 48 øre. Hvordan det kunde gå med overskuddet fra veldædige dilettantforestillinger, er der fortalt andetsteds.

Den organiserede private fattighjælp ydedes gennem »Velgørelhedsselskabet« og »Den fri Fattigkasse«. Velgørelhedsselskabet blev stiftet i Gimsing skole 26/1 1869 med det formål: »ved frivillige Bidrag fra Medlemmerne at understøtte værdige trængende, der have fast bopæl i Gimsing Sogn, fornemlig dem der ere forsørgelsesberettigede i Kommunen. Bidragene kunne ydes dels i Penge, dels i Naturalier af enhver Slags baade til Føde og Klæder«. Det blev sam-

tidig udtrykkelig understreget, at man fra nu af skulde afvise alle betlere ved dørene og i stedet henvise dem til foreningen. Stemmeberettiget skulde ethvert medlem være, som tegnede sig for mindst 1 rigsdaler årlig, og man traf desuden den bemærkelsesværdige bestemmelse, at »enhver bidragydende Mands Hustru betragtes som Medlem af Foreningen og *har selvegen Stemme*, forsaavidt det ikke udtrykkeligt er betegnet, at hun ikke ønsker at anses saaledes«. Den første bestyrelse kom til at bestå af skolelærer *Dahl*, købmand *Vilumsen* og skipper *Stougaard* i Struer, gårdejer *Jens Nørgård*, Østerby, og kapellan *Repsdorph* i Hjerm, dertil to kredsbestyrere i hver af de 4 kredse, som sognet inddeltes i, med pligt til ved husbesøg at sætte sig ind i de trængendes forhold og afgive beretning til bestyrelsen, og her lægger vi igen mærke til, at 6 af dem blev valgt blandt kvinderne — 40-50 år før man ellers i Danmark gav kvinder indflydelse i offentlige sager.

Indtægterne kom foruden fra de månedlige bidrag fra indsamlinger ved listeombæring til højtiderne, kirkebøssernes indhold, hundeskatten til sognefogeden, forlystelsesaftigterne til politiet og sognerådets tilskud, af og til overskuddet eller en del af overskuddet fra bazarer og diletantforestillinger. De var jævnt stigende indtil 1879 (1991 kr. i penge alene); men så begyndte de at dale lige så jævnt igen, velsagtens på grund af de dårlige tider (den nok som bekendte landbrugskrise, der tvang bønderne til produktionsomlægning og skabte vanskeligheder for handel, håndværk og skibsfart). Men dårligere tider betød jo samtidig øgede krav om hjælp til værdige trængende. For at lette på byrderne besluttede man at udelade hjælp til dem, der fik af fattigkassen, men det benyttede så samtidig sognerådet til at nedsætte sit årlige tilskud.

8. maj 1890 klagede selskabets formand, pastor Møller, sin nød for sognerådet. Der skulde købes tørv til den kommende vinterudledning, 5 vognladninger mindst, d.v.s. med arbejdspenge, af- og pålæsning over 300 kr.; men det kunde selskabet slet ikke klare. Vilde sognet give de 200? Sognerådet måtte jo betænke, at selskabet foruden at støtte mange fattige til stadighed også støttede flere familier midlertidigt i lange sygdomstilfælde, hvor de ellers vilde have ligget sognet til byrde. Det var altså faktisk i sognerådets egen interesse at give de 200. Men sognerådet lod sig ikke fange af slige bestikkende argumenter. Man havde i marts bevilget 200 kr., og det

måtte være nok. 6. august kom pastor Møller igen: »Der er i de sidste Dage indkommen forskellige Begæringer om extraordinær Hjælp, hvor man erkender, at Hjælpen burde ydes... at ikke en forbigaaende ved Sygdom fremkaldt Nød skal bringe ellers arbejdssomme Mennesker ind under det offentlige Fattigvæsen«. Men sognerådet trak sagen ud, og på mødet 12. sept. kunde formanden meddele, at trangen foreløbig var afhjulpet på anden måde og sagen derfor bortfaldet. Det må indrømmes, man ruttede ikke med pengene! Og pastor Møller har rimeligvis tænkt det samme, som amtsrådsmedlem Bagger udtalte med rene ord.

I regnskabet for 1890 fordelte indtægterne sig på følgende måde:

I penge		kr. øre	kr. øre
	Kassebeholdning fra 1889	345 06	
Jan.	Månedl. bidrag (fra 10 ø. t. 2 kr.)	24 27	369 33
Febr.	— —	20 75	20 75
Marts	— —	21 95	
	Indkommen til påske	124 35	
	— — —	6 50	152 80
April	Månedl. bidrag	24 35	
	Kirkebøssen	25 28	
	Fra apoteker Scholl (dilettant)	40 00	89 63
Maj	Månedl. bidrag	22 10	
	Indkommen til pinse	123 50	145 60
Juni	Månedl. bidrag	22 85	22 85
Juli	— —	23 10	
	Bidrag fra sognet	200 00	223 10
Aug.	Bøde til de fattiges kasse	2 00	
	Kirkebøssen	52 69	
	v. sognefogden hundeskat	50 00	
	v. politibetj. Poulsen forlystelsesafgift ..	25 67	
	Månedl. bidrag	21 85	152 21
Sept.	Kirkebøssen	32 62	
	Månedl. bidrag	23 35	55 97
Okt.	— —	22 85	22 85
Nov.	— —	22 10	
	Salg af en kakkelovn	4 00	
	v. politiet for forlystelser	10 40	36 55
Dec.	Månedl. bidrag	22 10	
	Laust Jensen refund. f. incass.	1 50	
	Indkommen til jul	138 80	
	Kirkebøssen	25 97	188 37
			1480 01
	I naturalier: brød, mælk, gryn, kartofler, tørv osv. osv.		508 86

Udgifterne var månedlige udbetalinger til værdige trængende, ekstrauddelinger ved højtiderne, betaling af læge- og apotekerregninger og betaling for pleje og pasning af syge, betaling for 5 vognladninger tørv + arbejdspenge (297 kr.), budløn til Laust Jensen (40 kr.) og forskellige småregninger (to låse til kirkebøssen 1,50) m. m. ialt 1269 *kr. 18 øre*. Hertil uddeling af de indkomne naturalier »efter Indtægterne af samme«, altså 508 *kr. 86 øre*. Kassebeholdning pr. 1/1 1891: 210 *kr. 83 øre*.

Det gik altså uden ekstrabidrag fra sognet, men det kunde ikke blive ved at gå. I 1892 gik sognerådet ind på at yde 400 kr. i stedet for 200, og trods det blev indtægterne i penge kun 1441 kr. 10 øre, og naturaliernes værdi i penge var ligeledes faldende. I 1893 brugtes der 63 kr. 24 øre mere, end der kom ind, og så kom sogneadskillelsen ved nytår 1895, som også nødvendiggjorde en deling af velgørenhedsselskabet. På en generalforsamling 28/12 1894 enedes man om en deling af kassebeholdningen, således at det fremtidige struerselskab skulde have $\frac{3}{4}$ og gimsingselskabet $\frac{1}{4}$. Men der var jo rigtignok den hage ved det, som pastor Møller pegede på i en skrivelse til Struer sogneråd 14/1 95, »at ved Adskillelsen tabte Velgørenhedsselskabet her mange Ydere og kun faa Nydere«, og han bad derfor så mindeligt om, at sognetilskuddet måtte forblive uforandret 400 kr. Konsul Schou var også delvis stemt for det, thi »disse Penge spares saa til Fattigvæsenet, og Hjælp til de fattige paa den Maade er mere human og ikke som Fattigunderstøttelsen under tiden demoraliserende for Modtageren«, lige akkurat, hvad pastor Møller udtalte for døde øren i 1890; men da var konsulen heller ikke i rådet ganske vist. De 400 gik glat igennem.

Den offentlige forsorg var her som andetsteds dels understøttelse i hjemmet, dels anbringelse i pleje hos private og dels anbringelse i forsørgelsesanstalter, og lige meget under hvilken form den blev ydet, medførte den betydelige indskrænkninger i den understøttedes frihed og borgerlige rettigheder. Han stod under myndighedernes tilsyn, kunde f. eks. ikke indgå ægteskab uden tilladelse og var udelukket fra valgret og valgbarhed til kommuneråd og rigsdag, medmindre han tilbagebetalte den, hvad sommetider hændte, eller han fik den eftergivet; et par fattigunderstøttelser i Struer fra 1892 og 94 ses at være blevet eftergivet i juni 1912 i anledning af tronskiftet,

ellers skete det gerne efter ansøgning og når forholdene iøvrigt talte til gunst derfor.

En forsørgelsesplan for de fattige udenfor fattiggården blev vedtaget hvert år i december for det kommende år (i 1880'erne o. 2500 kr. og i 1890'erne fra 3500 til godt 4000 kr.), og efter den støttedes en fast stok af mænd og kvinder, for manges vedkommende gennem årtier, med månedlig pengehjælp (i 80'erne 8-10 kr., i 90'erne 16-20 kr.), årlig brændselshjælp (tørv, 1-4 læs efter behov) og konfirmationshjælp (16 kr.). Men det måtte ofte uden for forsørgelsesplanen suppleres med tilskud til tøj, til læge og apotek og begravelse, til husleje eller til yderligere fødevarerforsyning, for selv om priserne var små dengang, målt med vore dages forhold, kunde dog ingen familie hverken leve eller dø af 16 kr. om måneden. Kommunehjælpen kunde således for de »faste« løbe op til næsten 300 kr. årlig for hver. Resten til det nødvendige livsophold måtte de så selv se at bjerger sig, og kunde de ikke det, henvistes de kort og godt til fattiggården.

Men desuden hjem søgtes sognerådet til stadighed af en mængde mere tilfældige ansøgere, skriftligt eller mundtligt, oftest mundtligt, det var det billigste og det nemmeste, for trods folkeskole og skoletvang magtede de færreste at føre en pen, og de, der gjorde det, gjorde det, så guderne måtte sig forbarme. Det var folk i en eller anden øjeblikkelig forlegenhed, en mand, hvis kone var blevet syg og ikke i længere tid kunde bidrage til familiens underhold, eller en kvinde, hvis mand havde drukket ugelønnen op, så der ikke var til huslejen. Der var kvinder, som stod aldeles subsistensløse med en børneflokk, fordi manden var forsvundet eller havde taget arbejde udensogns og nu »glemte« at sende penge hjem, og der var mænd, som kom og bad sognerådet sætte kone og børn på fattiggården, for føden strakte kun til til dem selv. Men *den* gik nu ikke. Man frygtede med rette, at der vilde blive mange ansøgninger af den slags. Heller ikke fandt det nogen lydhørhed i forsamlingen, når en mand kom og bad »Sogneraadsformanden eller en anden laane ham 350 Kr. til at hjælpe ham og Familien til Amerika«, som det skete 4/4 1893. (Man kunde forøvrigt dengang komme direkte til Amerika fra Helsingborg med Scandialinjens dampskib for 64 kr.! og ikke så få søgte på den måde at undfly den hjemlige fattigdom, eller de benyttede den danske *Thingvalla*-linje, hvis lokale agent var redaktør

Thomas Nielsen i Holstebro. »Dansk Sprog ombord, god Forplejning, dansk Mad, billige Priser«, hed det i annoncen).

En mand ude fra Gimsing fællede, som jævnlig kom og klagede sin nød gennem mange år, fik til sin store fortrydelse altid en rekvisitionseddél på brød og smør og andre gode sager at aflevere hos bestemte handlende i Struer; man kendte hver familie i sognet og vidste nøje deres forhold, også denne mand kendte man alt for godt, så man vidste nok, hvad penge vilde blive brugt til, og det nyttede ham derfor heller ikke at klage til amtet.

Mange mærkelige og triste skæbner gemmer sig mellem fattigarkivets mængder af papir. Mange ejendommelige typer, nogle, der helt har opgivet deres selvrespekt og andre, der kæmper en stædig kamp for at bevare den, nogle ydmygt bedende med mer eller mindre tydelig udtalt skamfølelse over egen elendighed og ønske om snarest mulige tilbagebetaling, og andre frækt eller frimodigt krævende i bevidstheden af at være i sin gode ret. Mange er de breve, som ved deres pudsighed og rørende ubehjælpssomhed kalder på smilet midt i den dybeste tragik.

På en skødesløst afrevet og udateret lille snusket papirlap læses følgende hjertesuk, som ganske uden dikkedarer går lige til sagen:

»Jeg kan ikke forstaa Henriksen at di ikke kan la os faa for den krone Konialvarer om ugen som jeg plejer van at faa og tilige da min Mand gaa og er Daglig syg vi er da Daglig 6 Mennesker andre di kan da faa baade til mel og vad di skal bruge jeg har da osse en lille Pige som ikke alletider kan taale Rugbrød jeg haaber da Henriksen at di paataler min Sag om let Tøj naar der skal være Sogneraadsmøde.

K.L.

di hjælper mig nok saa med let konialvarer«

Følgende brev ses sognerådet ikke at have reageret på, skønt det dog virkelig må siges at være en værdig trængende, der skriver. Man kommer ligefrem til at holde af ham:

Holstebro 18/12 93.

Ærede Hr. Sogneraad Gjemsing

Undertegner og tillader jeg mig herved at Skrive et par ord til den ærede Sogneraad om angaaende om De ikke vil Hjælpe mig en lille Smule i Vinter-tiden. Jeg vilde saa gjerne have Laant 20 Kr. af Dem. Det kniber mig meget og jeg vilde jo Nødig have noget Hjælp her i Holstebro for nu kan det jo ikke vare længe inden jeg kan komme til at køre her til Byen. Der er ikke en times Arbejde

at op Drive her i Byen. Jeg har Kjørt den sidste Thir paa Landet med Sild paa en Trillebøre der kan jeg knap tjæne 120 Øre om Dagen det er jo ikke meget til Kone og 4 Børn og vi maa købe vores Tørv i Snesevis og give 20 Øre for Snesen. Men jeg kommer jo nok om ved det alt sammen. Jeg har været Fast Mand paa Holstebro Svine Slagteri i 2 Aard, men nu da Kjær Døde kom jeg der fra. Nu vil jeg Bede den Ærede Sogneraad om at Laane mig 20 Kr. til Foraaret saa Bliver jeg nok saa Meget Karl at jeg kan Betale Dem til Bage igjen. Jeg skal nok gjøre hvad jeg kan. Jeg tænke nok at jeg kommer paa Slagtehuset i Esbjerg engang nu med det Første. Men det Kniber mig i tiden ingen Arbejde

Venligst Hilsen

P.H. C.

Mindre beskeden i sine krav er Jens Chr. S., som har forladt Gimsing fattiggård og nu åbenbart søger at ernære sig ved lidt landbrug i Møborg; han er tydeligvis klar over, at den stædige ihærdighed lønner sig, og han bliver just heller ikke belært om det modsatte. 7/9 83 stiller han og vil have 70 kr. til en ko; herpå kan man dog ikke inklade sig, men man giver ham $\frac{1}{2}$ td. rug og 1 sæk gødning, og fra nu af stiller han regelmæssigt for at få al den rug, byg og havre og kunstgødning, han har brug for; han får det og dertil i ny og næ en tikroneseddel. 4/7 84 vil han have 55 kr. til opførelse af et hus i Møborg; han får det ikke, men 5/6 85 er han der igen med samme krav, og nu beder man sognerådet i Møborg give ham 50 kr. To måneder senere er han der med bevis for, at huset er opført, men det mangler døre og loft, — om han må få 45 kr.? Han får dem. Det næste krav er så en kakkelovn! »Man vedtog at indhente Oplysninger hos Møborg Sogneraad og overdrage til Formanden at skaffe en lille billig Ovn«.

Enkelte personer volder sognerådet endeløse kvaler gennem årtier. Der er sypigen Kirsten E., som var en fabel for hele byen, en stakkels pige, som fattigdom og ensomhed havde gjort til en højst aparte særling. Så længe hun kunde, ernærede hun sig kummerligt som slet betalt syerske rundt om i hjemmene, hvor hun betragtedes som et nødvendigt onde, for hun var kræsen og fordringsfuld, vilde have duer og kyllinger og alt muligt ekstra, og hun havde, hvad man kaldte en »asenkæft«, et imponerende arsenal af grovheder, når noget gik hende på tværs; »vi børn måtte knap nok komme igennem en dør, hvor hun sad, for så trak det på hende«, siger en, der endnu har hende i frisk erindring. Men da hun havde passeret de 50, var hun som alle sine ligestillede gammel og udslidt og måtte

begynde så småt at ty til fattighjælpen, og lige meget hvor ringe den var, var den dog altid ensbetydende med et sort stempel:

»Jeg kan ingenting tjene, da mit helbred er nedbrudt. Jeg kan ingen ting faa paa Kredit efterdi at jeg har modtaget Fattighjælp. Sulte kan jeg ikke, for jeg er jo da ogsaa et Menneske«

Kommunen betalte husleje for hende (6 kr. mdl.) og dertil 2,50 kr. pr. uge. Men hun blev hele tiden sat på gaden af husejeren p. gr. af sin uregerlighed, og da hun, som hun selv udtrykte det, ikke kunde leve under åben himmel, selvom det var sommer, blev hun i juli 1899 anbragt på fattiggården. Men allerede i september samme år forlod hun den uden tilladelse. Hun skulde holde diæt, skrev hun, og det kunde jo ikke lade sig gøre på fattiggården; desuden var hun p. gr. af dårlige ben afskåret fra at komme i kirke, hvilket var et stort savn, og hun kunde også vanskeligt få talt med lægen så ofte, som hun burde. Fattiggården lå helt ude i Øster Dalby, så der var unægtelig en vis rimelighed i hendes argumenter, men et fattiglem var ikke en fri person, som kunde handle efter eget forgodtbefindende, og sognerådet takserede hendes forbrydelse til en uges fængselsstraf i Holstebro arrest; politimesteren bifaldt, og dommen eksekveredes. Sognerådets behandling af sagen refereredes meget udførligt med navns nævnelse og det hele i *Struer Dagblad* (12/10 99): »Nogle af Sogneraadsmedlemmerne gjorde gældende, at hun i høj Grad generede enkelte Familier i Byen, idet hun indfandt sig sent om Aftenen og tryglede om Nattely paa en Maade, saa hun var snart ikke til at afvise; nu havde hun ganske vist lejet et Værelse, men Sogneraadet vedtog at skrive til hende, at hun ingen Understøttelse vilde faa udbetalt, før hun tog tilbage til Fattiggaarden igen«; og for egen regning fjøede bladet hertil: »Vi synes, at Henstillingen om Arrestation er lidt til den haarde Side; hun er dog en gammel syg Kone paa mellem 60 og 70«. Nej, hun var mellem 50 og 60, men altså helt udslidt. Således at blive stillet offentligt til skue, faldt naturligvis hende og andre for brystet. Der indløb til sognerådet ved midten af januar 1900 en anonym skrivelse, hvori det hed:

»Det ærede Sogneraad anmodes herved om at betale Medicinen til K.E., da hun er Syg og Sengeliggende meget af tiden. Og tillige beder vi os fritaget for di falske beskyldninger som di har rettet imod hende i Struer og Holstebro Dagblad ellers ser vi os nødsaget til at henvende os til Højre vedkommende«

Den oplæstes af formanden i sognerådet og »paahørtes under Munterhed fra Medlemmerne«, fortæller Dagbladet, og vi bliver atter en gang mindet om sandheden i de gamles stadig tilbagevendende ord: »Tiderne dengang ligner ikke på nogen måde vor tid«. »Hun har i mange Aar været Sogneraadet til stor Byrde og aldeles umulig at tilfredsstille«, klagedes der i skrivelse til amtet i 1909.

Et endnu større besvær havde sognerådet gennem en menneskealder med Caroline X, en kvinde med stolt rejsning og stridigt temperament, stædig og utrættelig i kampen for sin ret til at eksistere, evigt skrivende lange breve med stadigt varierende virkemidler, bydende, krævende, skændende, bedende, klynkende, krybende, en kvinde, som ydmygende fattigdom har knækket, men ikke kuet. I 1878 er hun med mand og børn havnet på fattiggården, men hun vil ikke på nogen måde lade sig noget byde; »hun viser Genstridighed og modsætter sig enhver Foranstaltning til Overholdelse af Orden og Fred paa Fattiggaarden, overøser ved enhver Lejlighed Bestyreren med Skældsord af de allerværste Slags, modsætter sig at opholde sig med Børnene i de Lokaler, som anvises hende, kaster Sengeklæderne ud af Værelset og forlader Fattiggaarden til enhver Tid, naar hun finder det for godt, trods Bestyrerens Forbud, ligesom hun paalægger sine Børn at vise den mest uanstændige Opførsel mod andre Fattiglemmer paa Gaarden«. Fattigudvalgets medlemmer, Mundberg og Chr. Hillersborg, har foreholdt hende at opføre sig ordentlig og efterkomme bestyrerens pålæg, »men hun brugte Grovheder til Svar og erklærede, at hun hellere vilde aflive sig selv og Børnene end finde sig i nogensomhelst Indskrænkning i hendes Frihed«. Også manden, der er syg og sengeliggende, klager over, at han daglig overfuses med grovheder og de værste skældsord, og beder om at blive fjernet fra hendes soveværelse. For alt dette idømmes hun 4 ugers ophold på tvangsarbejdsanstalten i Ringkøbing. Imidlertid dør manden, og hun flytter med børnene udensofns. Men fra 1880 slår hun sig ned i Struer og kræver sig underholdt af kommunen. Hun får 8 kr. om måneden, andel i fattigtørvene og hjælp til børnenes tøj. Hver gang hun forlanger mere, henvises hun til fattiggården, men det nægter hun på det bestemteste at gå ind på, hun bliver blot ved med at forlange, og modstræbende går man så med til at hæve understøttelsen, så til 10 kr. og så til 12 kr. månedlig. Det er

heller ikke få, hun har at forsørge. Hun har i sit ægteskab 3 halv-voksne døtre, og efter mandens død har hun indgået forskellige løse forbindelser, der har bragt hende yderligere 2 sønner. Hvor langt rækker så 12 kr.? Gang på gang idømmes hun skolemulkter, hun kan holde børnene hjemme op til 16-17 dage i en måned, men hun har også en forklaring:

»Jeg har tre Børn som skal søge sin Skolegang hvis at jeg ikke kan faa Hjælp til Klædningsstykker ser jeg mig nødsagen til at holde mine Børn hjemme vil Sogneraadet ingen Redsultat tage af min Skrivelse denne Gang kommer jeg til at bede Pastor Møller er saa venlig at se til Enker og Faderløse om det maa finde Sted at Børnene maa omtrent gaa nøgen i sin Skole? For det mener jeg nok er uforsvarlig« (10/10 1890).

Følgende brev fra samme år er overmåde typisk for den meget skrivende kvinde og dertil meget oplysende m. h. t. fattigfolks kår:

»Jeg kan ikke tro at det maa finde Sted, at naar en fattig Enke skriver Formanden i Sogneraadet til angaaende en Hielp, da jeg ikke havde Brød til mine smaa Børn, men da Hr. Rosenthal saa det var angaaende om Hjælp vilde han ikke læse Brevet. Jeg vidste ikke bedre end det var kristelige Mennesker som var i Sogneraadet, men nej Gud hjælpe os naar vi er fattige og skal bede om Hjælp især til ubarmhjertige Mennesker, jeg bad om Hjælp men nej er det ikke grusom, jeg troer at Sogneraadet er saadan stemmet før skulde de smaa Børn sulte ihjel end Sogneraadet vil give Hjælp til Brød, betænk en fattig Enke med tre faderløse Børn har ikke mere end 2 Kroner til Føde i 8 Dage den ene Krone bruger jeg til Ildebrændsel vi sulter 3 Dage i hver Uge, havde Sogneraadet givet mig 2 Kr. til Brød saa havde det vel ikke blevet mere end et halvt Øre til hver 30 Mand der giver Kommuneskat. Loven lyder jo at vi maa ingen Nød lide, jeg haaber jo ikke at Sogneraadet forkaster Kongens Lov og laver deres egen Lov som di selv vil, nu beder jeg se mit Hus efter om det er forsvarligt at vi sulter ellers skriver jeg til Amtet og for 4 Mænd til at skrive sine Navne under som Vidner paa at jeg er blevet negtet Hjælp i min Sygdom og Atest paa at jeg er syg fra en Lege Nu haaber jeg at I har Resultat af min Skrivelse denne Gang. Med Agtelse.«

»Det er tungt naar man er syg og Børnene skal græde for Brødet«, skriver hun senere og lægger alt ansvar på sognerådet, »om Børnene skal ligge døde af Sult«. Så beder hun »bønligt om lidt Hjælp«; men da sognerådet siger »Fattiggården!«, farer hun omgående i harnisk:

»Svaret lyder saaledes til mig Fattiggården naar jeg beder om lidt Hjælp men jeg har jo været der — — — — jeg husker naak vorledes jeg blev be-

handlet som Slave i Fattiggaarden, di sendte mig til Ringkøbing der skulde jeg have været et Aar uden Grund, nej Prygl paa mine gamle Dage vil jeg ikke have, jeg blev købt til Fattiggaarden af Nielsstorgaard og blev lovet alt Godt men den Gaard er min Skræk nu beder jeg om lidt Hjelp i min Sygdom forglem ikke Enker og Faderløse.«

Man forhøjer understøttelsen fra 2 til 3 kr. om ugen, men hun er naturligvis ikke tilfreds: »4 Mennesker kan umulig leve af 3 Kroner om Ugen og nu da jeg maa ligge i Sengen og er aldrig Rask og alting Fødevarer er saa grulig dyre«. Jamen så skal hun på fattiggården! Nej, svarer amtet, man henstiller, »at det af Hensyn til Børnene saavidt muligt undgaaes«. Nå, det må man så tage til efterretning, hvorpå understøttelsen forhøjes til 4 kr., men man gør det nødtigt, for det sidste brev var dog lovlig upassende:

»Jeg behøver ikke at blive henvist til Fattiggaarden mere end de andre Enker, den Anstalt staar altider til Parade for mig! Men lad saa Sejlemager S. og Hustru ogsaa komme derop som faar saa meget i hver Maaned. Og jeg skal gaa og sulte til jeg bliver syg! — — — — Der maa jo ingen sulte ihjel men det kan jeg forstaa jeg maa! Ellers er jeg nød til at skrive til højere Vedkommende Hvorledes De behandlede mine Børn og jeg i Fattiggaarden, som vi aldrig glemmer! (9/10 91).

Ingen »agtelse« denne gang! Nu er den yngste datter fra hånden, men 16 kr. om måneden er jo heller ingenting til 3 personer. »Jeg giver 5 Kr. i Husleje, saa er der kun 11 Kr. tilbage til mig og begge Drengene at leve for«, og de 10 kr. til tøj i ny og næ strækker kun til til den ene af drengene. Så får den ældste dreng plads, men det er stadig umuligt at klare sig med de 16 kr. Nu forlanges huslejhjælp, »jeg har hjulpen mig saa længe det har været mig muligt, for ikke at være Kommunen for meget til Byrde«, men hun afvises. De 10 kr. til tøj, som ikke strakte til til de to drenge, strækker nu heller ikke til den ene: »Det simpleste Tøj koster 2 Kr. og 50 Øre Alen og For og Knapper og hvad der skal til beløber sig til 3 Kr. og Tøj skal han have 4 Alen af og Sylønnen er 6 Kr. Og Linne trænger han saa hort til« (12/10 97).

Sygdommen tager til. Dr. Bang tilråder operation af en svulst i halsen:

»Jeg har det flere Gange om Dagen at jeg ikke kan Tale, men sige ja til Operationen det gør jeg ikke, saa Dør jeg for Guds Haand, men ikke for Menneske-

nes, for det lever jeg ikke over og heller ikke kan jeg Taale at rejse med Toget. Herren har saaret mig, og er det mig tjenlig bliver jeg Leget, jeg setter alt til Jesus, men det er Tungt for mig Fattig og Syg. — — — Et Menneske som er Svag skulde gjerne have lit at størkne sig paa i den korte Tid jeg skal være her. O Gud vor det er Tongt at være Fattig og Forlat af Mennesker« (15/6 98).

Det er andre strenge, der nu anslås, og sognerådet bevæges til at give ekstra 10 kr., dertil konfirmationshjælp og julehjælp. Også huslejen bliver nu betalt, og den yngste kommer i lære, men stadig må der mere hjælp til. »Daglig Asma og Nervøshed« kræver hushjælp, og »jeg tjener ikke selv en Øre«. »Gud give at det var den sidste Gang at jeg skulde forlange noget«. Men det er ikke sidste gang. Understøttelsen hæves til 5 kr. om ugen, men huslejen er nu 7 kr., og 13 kr. om måneden eksisterer man heller ikke for, skønt man er alene navnlig ikke, når den yngste stadig skal have tøj. »Han tjener jo lit i Fritiden men det bliver kun til Træsko og Strømper«. Men det bitreste af alt er dog, at der til sidst skal føjes spot til skade:

I et brev, dateret 8/5 1901, er indlagt et avisudklip af *Struer Dagblad*, en stump af et sognerådsreferat: »Der behandledes 7 Andragender om Fattigunderstøttelse, og det paataltes, at Caroline X's Andragender bliver for hyppige. 10 Kr. blev bevilget hende til Hjælp til en Søn, der er i Snedkerlære«. Et sådant groft diskretionsbrud for en enkelt persons vedkommende er jo ganske uhørt. Den angrebne er ikke den, der lader sligt passere, hun vil værge for sig og sine, men der er gråd i stemmen, vrede og fortvivlelse på een gang, og samtidig er der noget storladent over dette svar fra en hårdt ramt kvinde, der ikke *vil* lade sig knuse:

»Jeg har jo takket det gode Sogneraad for di 10 Kroner, men en Hjertesorg var det for min Søn at blive udblameret overalt for 10 Kr., det saarede ham. Gud se i Naade til Enker og Faderløse Børn som skal ud mellem Folk og skal staa til Skamme mellem sine Kammerater for en lille Hjælp af 10 Kr. Hvorfor skulde det udblameres i alle Blade, saa vilde min Søn hellere have gaaet i sine Pjalter, end han vilde have den Skandale. Der var altsaa 7 Andragender om Fattighjælp, di 6 kunde gaa fri for Skandale, men min Søn kunde ikke blive fri, han skulde offentliggøres i alle Blade. Det lader til at jeg plager Sogneraadet, der staaer hyppige 10 Kr., oja det kan gerne være tit nok 10 Kroner, 2 Gange Aarlig. Ja Gud hjælpe os. Tojet kostede 25 Kr. Sko 8 Hat 3, altsaa 26 Kroner jeg selv skal betale. Det er jo saa ofte at fattig Barn som opfører sig ordenlig kan svinge sig op og blive velhavende, og skulde det ske med min Søn som er kommen i Avisen for 10 Kr., bliver Pengene sendt tilbage og takker. Ingenting er umulig for Gud; nu

skulde min Søn Erekrænkes, det saarede ham. Jeg er fattig men ikke karakterløs, saa megen Dannelse har jeg at komme i Gabestokken det saarer et Menneskes Hjerter. Det er tungt at blive forhat for sin Fattigdomsskyld, men Gud leger Saaret. Med Agtelse.

Fattiggården var den nuværende gård *Øster Dalby* helt ude i sognets sydøstre hjørne. Udlængerne var opført i 1870 og stuehuset 1872. Den kunde rumme 30 lemmer, men der var dog sjældent fuld belægning, og rummene fordelte sig således: 3 arbejdsstuer, 1 for kvinder, 1 for mænd og en fællestue, dertil 3 opholdsstuer for kvinder, 4 for mænd og 5 for familier. Det øverste tilsyn havde det samlede sogneråd, men det jævnlige tilsyn havde et af rådet valgt tilsynsudvalg på 3 medlemmer, og den daglige ledelse tilkom en fast ansat bestyrer, der skulde være gift. Som løn modtog han kontant 400 kr. (200 til 1. maj og 200 til 1. nov. bagud) plus fri bolig, kost varme, lys og vask for familiens medlemmer, og til gengæld havde han så pligt til at sørge for ro og orden, påse at lemmerne udførte deres arbejde med flid og orden, og selv være behjælpelig med jordens drift, samt føre daglig regnskab. Han skulde behandle lemmerne »venligt, men med Myndighed« og indberette til udvalget »alt hvad *bør* indberettes«.

Som bestyrer på fattiggården ansattes i 1872 gårdmand Jens Lauridsen, en thybo, som siden 1868 havde drevet landbrug på Dalby mark. Der synes at have været udelt tilfredshed i sognerådet med den måde, hvorpå han bestred det vanskelige hverv. Det var jo uundgåeligt nu og da at vise fast optræden overfor genstridige alumner, sommetider endda nødvendigt at tugte dem, navnlig »problembørnene«, men hver gang der blev klaget, tog sognerådet bestyrer Lauridsens parti, idet han enstemmigt betegnedes som »en i enhver Henseende hæderlig Mand, i Besiddelse af en rolig, men fast og bestemt Karakter«. Jens Lauridsen blev dog snart ked af arbejdet, først og fremmest for børnenes skyld; det var ikke et sted for dem at vokse op på, syntes han; derfor brød han op i efteråret 1874 og drog med familien til Linde, hvor han i mange år levede som husmand og uddeler i Linde og Asp brugsforening.

Hans efterfølger blev gårdbestyrer Thomas Nielsen fra Langholtgård ved Kolding. Men også han kørte ret hurtigt træt. I 1878 købte han en landejendom i Vejrum og flyttede til sognerådets beklagelse dertil. Få år senere (i 1881) flyttede han til Holstebro for at over-

tage ledelsen af det nystartede »Holstebro Dagblad«, samtidig med, at han købte gæstgivergården »Postgården«.

Den ny bestyrer, Jens Laursen fra Allingåbro, kom desværre meget hurtigt på kant med sognerådet. At det skulde gå så skævt, som det gjorde, er i grunden mærkeligt, for de, der har kendt ham i hans senere dage som husmand på »Tidens Minde« i Hjern, mindes ham som en betydelig personlighed, en overmåde dannet og belæst bonde, men ganske vist også en stejl karakter; og her ligger nok noget af forklaringen; han har ikke villet finde sig i indblandinger og direktiver, og de lige så stejle herrer i sognerådet har ikke villet finde sig i insubordinationer, u lydighedshandlinger fra en person, som stod under deres myndighed. Fra nu af fik så godt som altid alumnerne medhold, når de klagede over brutal behandling, og hvad værre var: sognerådet kaldte ham ugidelig og uefterrettelig og beskyldte ham for at købe ind på kommunens regning til privat forbrug. Og da ingen henstillinger syntes at hjælpe, sendte man ham 11/7 91 en skriftlig opsigelse fra 1/11 at regne, som han med iskulde kvitterede for, hvorpå han flyttede til »Tidens Minde«. Som afløser valgte man derpå blandt 24 ansøgere smørhandler *R. Petersen* fra København, der var gårdejersøn og selv havde en solid landbrugsuddannelse. Konen havde tjent 14 år som husjomfru og mejerske, og begge var de udmærket anbefalede for dygtighed, troskab og pålidelighed. Men sognerådet var blevet klog af skade og vilde ikke betale rejsegodtgørelse, før man så, hvordan han udfyldte sin plads. Efter et halvt års forløb var man dog klar over, at han var den rigtige mand, og der udbetaltes ham for transport af flyttegods til banegården i København 11 kr., fragt til Struer 22,80 kr. og 2 billetter til Struer 16,20 kr., ialt 50 kr.; desuden forhøjedes lønnen til 450 kr. fra 1/11 1892.

Ifølge reglementet kunde de fattige, som efter deres forhold ikke egnede sig til understøttelse i hjemmet, af sognet henvises til at modtage hjælpen på fattiggården. Der kunde være forskellige slags tilfælde. Her er et par af de almindeligste:

»Da J. L.'s Enke efter Anmeldelse fra Sognepræsten fører et usædeligt Levned og Efter Sigende skal være frugtsommelig, besluttede Sogneraadet, at hun ikke kan beholde den hende tilstaaede Understøttelse, men skal flytte til Fattiggarden med Børnene« (29/8 79).
»Jens Chr. J. har i det forløbne Aar søgt Fattigunderstøttelse til sig

og Familien, men da han p. Gr. a. Drikfældighed ikke fortjener det allermindste til sin Families Ophold, blev han tilkaldt og indgik paa selv at tage Ophold paa Fattiggaarden, mens Familien foreløbig bliver i Struer« (12/12 1879).

Hvis en fattig vægrede sig ved at lade sig anbringe, var den tjenstlige vej, som skulde følges: overbestyrelse-amtsråd-indenrigsministerium. Om fornødent kunde han med politiets hjælp sættes derind med magt. Sådan gik det f. eks. den i sin tid berømte »kloge mand«, afskediget skolelærer Balleby fra Humlum. I en skrivelse til by- og herredsfoged Borup i Holstebro hedder det, at Balleby i et år »næsten uafbrudt har modtaget Hjælp til Familiens Underhold, ligesom Sogneraadet oftere har maattet sørge for Familiens fuldstændige Forplejning, da Manden brugte den Fremgangsmaade at forsvinde paa kortere eller længere Tid efterladende Familien blottet for det allernødvendigste. Det samme var Tilfældet i forrige Maaned, og da Konen tillige anmeldte, at hun var husvild til Flyttedagen, blev det vedtaget, at Konen med Børnene samt Familiens Smule Indbo og Klædningsstykker flyttedes til Gimsing Fattiggaard. Sogneraadet har saaledes været nødsaget til at antage sig Familien, mens Manden fører en vagabonderende Tilværelse og ernærer sig formodentlig enten ved Tiggeri eller Kvaksalveri, og tillader man sig i den Anledning at bede foranlediget, at han ved Politiets Hjælp bliver anholdt og afleveret til undertegnede eller paa Gimsing Sogns Fattiggaard«.

Fattiglemmerne skulde foruden arbejde i marken påtage sig det arbejde, som udvalget bestemte, idet der toges hensyn til alder og duellighed, ønsker og tilbøjelighed, og det burde desuden være noget, der ikke forudsatte særlige færdigheder: hørspinding, kartning, strikning af strømper, fletning af måtter, stenhugning o. lign. alt uden vederlag. De kunde også sættes til at arbejde uden for anstalten, men kunde dog ikke udlejes til private mod deres vilje. Derimod kunde de med egen og sognerådets vilje tage lønnet arbejde hos private, som ønskede billig arbejdskraft.

En ledvogter på strækningen mellem Hjern og Struer (der var ikke så få af dem) ønskede i 1891 at fæste en pige fra fattiggården som husbestyrerinde og ledvogterske fra 1. maj. »Til Vederlag for Hendes Tjeneste maa hun medbringe Hendes Barn som hos mig skal nyde fornøden Kost og Pleje og tillige 20 Kroner i Løn«. Sognerådet fandt ikke, at der var noget til hinder for det. »Ganske

vist«, skrev sognefoged Agerschou, »har Pigen forhen lidt af Krampetilfælde. Men hun siger, at hun intet Krampetilfælde har haft de sidste 3 Aar«. Pigen tiltrådte 1. maj, og i jan. 1892, omkr. midten af måneden var distriktsjordmoderen fra Hjerm i vogterhuset! »For at kopsætte ledvogter N's pige og befordre mig selv: 2 kr. 50 øre«, skrev hun til sognerådet. Det var jo en frygtelig sum at komme af med! Kopsætning plejede at betales med 15 øre pr. kop og uden befordringsgodtgørelse, og sognerådet vilde derfor vide, hvor mange kopper der var sat på pigen, og hvor langt der var fra jordmoderen til vogterhuset. 14 kopper, blev der svaret. Vejen havde hun ikke målt, den antog hun, at sognerådet kendte lige så godt som hun, og penge vilde hun have snarest! Hun fik dem med gengældt surhed.

Børnene på anstalten skulde holdes til flid, orden og renlighed. De skulde besøge skolen i den skolepligtige alder og have tid til at læse deres lektier og lejlighed til bevægelse i fri luft. Efter endt skolegang kunde de bortfæstes af sognet som tjenestedrenge. 5/9 1884 bortfæstedes således to drenge for 1/11 84—1/1 85, den ene til Chr. Holmgård for en løn af 40 kr., som betaltes til bestyreren på fattiggården, og et par træsko, den anden til N. Schou på Kvistrup Mølle for 40 kr., som betaltes til hans bedstemoder imod, at hun sørgede for hans klæder og vask!!

Der herskede streng disciplin på fattiggården. Ingen selvtægt tåles. Når bestyrerens klokke ringede om morgenen, stod man ufortøvet op! I den lyse tid kl. 5, i den mørke kl. 7, ellers kl. 6, og kl. 9 aften skulde alle være i seng — ganske uanset årstiden —, og så skulde der være ro! Brændevin var forbudt, og tobak krævede tilladelse. Præcision ved måltiderne krævedes og dertil ro og orden. For dem, der tvivlede, hang spisereglementet til beskuelse! Der spistes ved fælles bord »en god forsvarlig og sund Føde, i Lighed med Almuefolks almindelige Levevis paa Egnen«, og bestyreren skulde selv spise med eller i hvert fald være tilstede. Kaffe og den slags kunde kun fås mod betaling, d.v.s. så godt som aldrig. Opsætsighed og uorden straffedes med nægtelse af udgangstilladelse, arbejde i fritiden, afsondring fra de andre o.s.v., men den egentlige straffemyndighed tilkom sognerådet i forening med politimesteren, kun de kunde tage bestemmelse om f. eks. anbringelse på tvangsarbejdsanstalten i Ringkøbing eller indsættelse i Holstebro arrest. Det skete som nævnt ret jævnligt, at man var nødt til at anvende disse hårde midler. Når

f. eks. den tidligere omtalte Jens Chr. S. i 1881 nægtede at udføre de arbejder, der pålagdes ham, truede bestyreren med, at »han skulde spille med ham«, og forførte de øvrige lemmer til lignende opsætsighed, fandt man ikke, at der var andet at stille op.

Direkte legemlig revselse var kun tilladt over for genstridige børn og skulde gives »indenfor passende Grænser«. Grænsen skønedes overskredet, da bestyreren i nov. 82 havde straffet en dreng med slag af en ridepisk og »navnlig med et Par Slag i Ansigtet, som havde fremkaldt blodige Striber«. Han fik en streng irettesættelse for det, og samtidig pålagdes det ham at afskaffe de to store hunde, han havde, og som han åbenbart har anvendt som skrappe assistenter ved disciplinens opretholdelse. Derimod havde man intet haft at indvende mod de revselse, som i 1872 var blevet tildelt et håbefuldt søskendepar, Jens Christian og Cecilie, som begge fra fødslen af havde været under fattigforsorg, og som sognerådet aldrig med sin bedste vilje havde kunnet få fast tjeneste til, »førstnævnte for sin Dorskhed og Dvaskhed, sidstnævnte for sin ustyrlige og ondskabsfulde Karacters Skyld«. Bestyreren havde flere gange måttet tildele Cecilie legemlig revselse for at kue hendes ondskab og tvinge hende til lydighed; men det havde »aldrig overskredet, hvad en Fader vilde tildele sit Barn i slige Tilfælde«, det kunde amtsrådet være overbevist om. »Kun Frygt for legemlig Revselse vil kunne bøje hendes Sind«.

Besøg hos de fattige på anstalten måtte kun finde sted med tilladelse, og det var lemmerne strengt forbudt at forlade den efter egen tilskyndelse, det kunde, som vi så, koste både tvangsarbejde og arrest og derefter tilbagevenden til det gamle fangenskab igen. Det var derfor i strid med al skik og god tone, når en kvinde, der var rømt fra fattiggården og straffet for tyveri, efter udstået straf ganske uden videre anbragtes i tjeneste hos arrestforvarerens i Holstebro. »Det maa svække Sogneraadets Myndighed over for slige Fattiglemmer«, hedder det i klageskrivelsen til amtet. Tilfældet var iøvrigt ikke enestående.

Den eneste chance for at slippe ud af fangenskab var, om man kunde føre bevis for, at man var i stand til at ernære sig selv, og sognerådet, vel at mærke, godkendte beviset.

Foruden fattiggården havde sognet et fattighus, som lå syd for Galgebjerg i lavningen overfor den nuværende cyklestald på B & O.

Det var opført i 1872 til afløsning af et ældre, som lå lidt østligere, og rummede to små lejligheder med gang, stue, køkken og spisekammer. Beboerne her havde fribolig og vedvarende anden understøttelse, og de var nok under offentlig kontrol som alle andre understøttede, men ikke slaver. Fattigudvalget førte tilsyn med huset 2 gange årlig, man så åbenbart stort på manglerne. Da den ene af beboerne, enken Else Marie J. i vinteren 1883 klagede over, at huset var utæt, blev det af udvalget efter undersøgelse fundet at være i orden — »undtagen 2 Døre og Taget paa nordre Side, der trængte til Istandsættelse«! Den udsattes til næste år! Enken var iøvrigt blandt de kvinder, der satte sognerådsmedlemmerne grå hår i hovedet. Det fortælles, at da hun og børnene i sin tid skulde sendes til forsørgelse derude i Gimsing, havde hun forlangt lukket karet og fået det. Først kørte de om og holdt ved postmester Thomsen, kusken slog vanemæssigt de flotte knald med piskan, og postmesteren løb tjenstivrigt ud i den tro, at det var store fremmede! Hun klagede gennem årtier over alt og alle. Hun klagede også, da en fattiggårdsdreng i aug. 1872 sammen med et par andre drenge havde været i færd med at svide hytten af over hovedet på hende og familien med et bål af tørv og halm, som de havde stablet lige op ad det halvt nedbrudte gamle fattighus; men det, hun klagede over, var, at sognerådsmedlem Jens Nørgård var kommet ilende til og uden parlamentering havde langet drengene nogle vældige nogen på siden af hovedet! Hun krævede i 1883 15 kr. i månedl. understøttelse, skønt man var kommet under vejr med, at den frugthandel, hun drev, indbragte hende 600 kr. årligt! og skønt hun havde kunnet føre proces mod en gårdmand i sognet og gøre en rejse til hovedstaden for personlig at klage hos Hans Majestæt over processens udfald! Hun klagede over, at hun frøs, skønt hun fik rigelig brændsel, og hun klagede over, at man havde ladet hende ligge syg og hjælpeløs, skønt hun aldrig havde meldt sig syg og sengeliggende; da det blev bekendt, at hun var syg, havde sognerådsformanden bedt nabokonen om at se til hende, og denne erklærede, at hun ingen nød havde lidt under sygdommen. Hun kunde komme på fattiggården, hvis hun ikke var tilfreds med fri bolig og have, sagde sognerådet, men det vilde hun ikke! Nej, og det var netop bevis på, at hun slet ikke led nød!

Et særlig trist kapitel er kapitlet om de mange piger, der er bragt i ulykke og nu sidder hjælpeløse, forladt af de mere eller mindre til-

fældige barnefædre, som ofte ikke engang sender de lovede underholdsbidrag. En stor del af sognerådets brevveksling med andre kommuner drejer sig om opsporing af forsvundne barnefædre, udredning af disses eller pigernes hjemhørsforhold, hvem der skal betale til hvem o.s.v.: »Kirstine J. som opholder sig her i Komm. og er aldeles uformuende, har henvendt sig til Sognerd. med vedl. Resolution ifl. hvilken Karlen Jens J. af N. Nissum skal betale hende 30 Kr. aarlig, men aldrig har efterkommet Forpligtelsen; da Karlen fører et vagabonderende Liv, har man ikke kunnet finde hans Opholdskommune, ligesaalidt som noget vilde opnaas derved, da han er i Armod, og henvender man sig derf. t. d. æ. Sognerd. f. N. Nissum som Karlens Forsørgelseskom. med Anmdg. af Refundering af 1 Aars Alimentationsbidrag til Barnet Maren Kirst. J. iflg. Resol. 30 Kr.«. (23/12 88).

»Lauritz H. af Vind findes ikke i det betegnede Hus ved Gimsing Kirke, men dette beboes af et ugift Fruentimmer, som erklærer, at han vel undertiden har logeret hos hende, forøvrigt levede han af tilfældigt Sjøv snart i Gimsing Hjerm og Vejrum, og hvor han nu opholder sig, er ikke oplyst, men Manden ejer aldeles intet, saa det bliver Forsørgelseskomm. Skive Landsogn, som skal udrede Alimentationsbidraget« (24/12 88).

Finder man manden, og kan han betale, kommer han ikke til at dø i synden:

»Til de ærede Sogne Raad i Struurer

Jeg ber Dem Undskylde mig her, at Jeg takke Dem for disse 12 Kr. og 50 som Di var saa god at sende mig den 22 October som var forfalden paa den Resolution paa di 21 Kroner som Fyrbøder J.J. her i Struurer er for Pligtet til at bitale Hjelp Til bidrag Til min lille Baren, og vis i saa fal Di skulle have faaet ham til at betale beløbet Til denne Kattal om Jeg saa ikke maa bede Dem Godhedsfuld at sende Resten ved første Leihed Di kan, da min lille Pige har været meget syg og jeg har stor kamp med næring Sorg og maa døje meget for at komme igjennem i denne Ventertid saa jeg takker Dem mangan Gangen for di Di har taget Dem alvorligen af min Sag

F.N.

Ryesgade aarhus« (ca. 1/11 90).

Det vrimler med fattige stympere og elendige kvinder, og det vrimler med ulykkelige børn, som fra fødselen eller den tidlige barn-dom er uden hjem p. gr. a. »uægte« fødsel eller andre ulykkelige forhold for forældrene og derfor er kommet under offentlig forsorg. De

anbringes på fattiggården eller mod betaling i private hjem inden-
sogns eller om fornødent udensogns, helst hos dem, der forlanger det
mindste vederlag — ren og skær bortlicitering, og hvordan de så
her får det, må skæbnen råde for. Et par småpiger fra Ikast er i 1872
blevet anbragt hos en enke i Struer; men sognerådet har sine betæn-
keligheder:

»Enken sidder i meget smaa Omstændigheder. Børnene har det godt og holdes
ordentlig, men det Eksempel de har der i Huset er ikke af det bedste, da Enken
ernærer sig af at herbergere rejsende Haandværksvende og andre Personer, der
ikke kan faa Logi andetsteds (!) Hun forlanger en aarlig Hjælp af 24 Rgd. for
dem begge. — — — Man kunde maaske nok tvinge hende noget længere ned,
da Børnene er hende kære (!!), men anses det ubilligt, da hun hellere selv lider
Mangel end lader Børnene lide« (6/9 72).

De sidste mildest talt umoralske betragtninger står meget dårligt
til de øvrige yderst moralske bekymringer. Efter det billede at døm-
me, som her er tegnet af enken, turde der vel ikke være tvivl om, at
hun nok skal vide at værne sine småpiger; men sognerådet kan ikke
slippe sine bekymringer. Hele tiden prøver man at fralukke den stak-
kels kone hendes plejebørn:

»Enken vil ikke af med Børnene, om hun endogsaa intet skal have for dem, saa
man faar dem ikke fra hende uden ved Tvang. Hun er paa sin Maade en kærlig
og omhyggelig Moder for Børnene, holder dem ordenlig og lader dem stadig
søge Skole. — — — Det eneste, der er at sige mod Opholdet hos hende, er, at
der af og til logerer Haandværksvende og lignende Personer, som jo ikke er godt
for Børnene, endskønt hun rigtignok siger, at Børnene holdes fra disse Personer;
men det tror jeg ikke, hun kan overholde« (19/1 76).

Det er socialt og tidstypisk et par overmåde interessante dokumen-
ter! Fandt blot alle ulykkelige børn så kærlige og omsorgsfulde
plejemødre! Det var desværre ingenlunde tilfældet:

I 1890 var barnet Emma Bendte S. på Gimsing kommunes reg-
ning blevet udsat i pleje hos en enke i Mejrup med lærer Jørgensen
i Mejrup nordre skole som tilsynsværge. Læreren var af den mening
at Gimsing sogneråd vilde betale barnets nødvendige skolebøger og
rekvisitter, men fik det svar, at disse udgifter var indbefattet i pleje-
lønnen, 20 kr. 50 Øre i kvartalet. Gennem 3 år måtte læreren så
selv forsyne barnet med det nødvendige, for enken vilde ikke. Der-

imod vilde hun af med barnet. »Hun trænger til at anbringes andet Steds. Hun er 12 Aar og viser en Egensindighed, som Enken ikke kan faa hende til at aflægge. Til Sommer kan hun formodentlig tjene noget ved Kreaturpasning. Hos Enken gaar Barnet ubeskæftiget udenfor Skoletiden«. (Protokol 12/10 93). Man bad hende dog beholde barnet lidt endnu og håbede, at sagen vilde gå i lave. Men det gjorde den ikke. 5/11 94 klagede læreren sin nød:

»Da det ikke har været mig muligt at faa Plejemoderen til at anskaffe noget, tillader jeg mig endnu en Gang at henvende mig til Sogneraadet med Anmodning om at foranstalte, at Emma bliver forsynet med 1) Tangs mindre Bibelhistorie 2) Roms Geografi 3) Roms Danmarkshistorie 4) Holst Atlas. Hun har kun (af de Bøger der bruges her) Balslevs Lærebog og en Salmebog«.

Sognerådet pålagde da enken på det bestemteste at anskaffe det ønskede, men fik fra lærer Jørgensen (15/11) den nedslående besked, at

»Enken har opfyldt Sogneraadets Paalæg — — — — derhen, at hun har faaet fat i en gammel defekt Geografi (af hvilken Forfatter vides ikke) og en dito Danmarkshistorie af Erslev, altsaa slet ikke de Bøger hun skal have, og Pigen møder med den Besked, at hun faar hverken Bibelhistorie eller Atlas«.

Og samtidig indløb fra enken selv denne arrige skrivelse uden overskrift eller noget:

»Da vi har modtaget Brev fra jer om Bøger til Barnet Emma Bendte S. men vi har kjøbt Bøger sidste Aar bibelshistorie Balslev Fædrelands historie Erslev Geografi Erslev. Vi vel ikke købe flere Bøger til Barnet det har jeg ikke raad til. Men i Maa tage hende fra mig til Nytaar det Ønske jeg gjerne«

Det overvældede ganske sognerådsmedlemmerne. Bøgerne blev købt i Struer og sendt til Mejrups skole mod kvittering. Hvad der blev af Emma, har ikke kunnet oplyses, men sognerådet havde i hvert fald ingen moralske betænkeligheder ved at lade barnet forblive hos denne havgasse i Mejrups.

Børnesagen var imidlertid i disse årtier i rivende udvikling i Danmark. Børnehjem og opdragelsesanstalter var groet frem ude over landet efter 1864, nye anskuelser og principper var ved at trænge frem under indflydelse af Leopold Buddes stærke personlighed, og

mange steder følte kommunalbestyrelserne, at der her blev rakt dem en hjælpende hånd i deres byrdefulde og ansvarstunge arbejde. De skillinger, det vilde koste at støtte disse filantropiske foretagender med årlige bidrag, skulde nok komme igen på anden måde.

I Gimsing sogneråd behandlede 14/7 92 et andragende om bidrag til en forening til stiftelse af et »Børnehjem, hvor fattige Børn opdrages til nyttige Landbrugere m. m.«. Da det var noget nyt, var det jo lidt vanskeligt at tage stilling til sagen, men formanden, sagf. Rosenthal mente dog, at det uden tvivl var et fremtidsspørgsmål af stor betydning, — et samfundsgode, indskød O. Henriksen —, en sag, der fortjente både privat og offentlig støtte; den kom jo i sidste ende kommunen selv til gode ved at lette dennes forsørgerbyrde. 10 kr. årlig vilde man give.

Endnu større interesse viste man plejehjemssagen, der åbnede en udvej til at komme bort fra den uheldige bortlicitering. Plejehjemssagen var ikke helt ny; allerede i 1837 havde Jonas Collin, A. L. Drewsen og H. C. Ørsted stiftet »Foreningen til forsømte Børns Frelse«, 1867 og 1884 var der stiftet lignende foreninger på Lange-land og i Viborg stift; men først fra begyndelsen af 1890'erne tog bevægelsen fart. I marts 92 stiftedes i Ringkøbing »Plejehjemsforeningen for Ringkøbing Amt«. Der tegnede sig straks 62 medlemmer med et årligt kontingent af ialt 70 kr. 50 øre (man kunde tegne en eller flere portioner à 50 øre), og i august sendtes et cirkulære ud over amtet, hvori det bl. a. hed: »Hjemløse Børn bør helst anbringes i gudfrygtige og driftige Hjem som Husets egne Børn. Kun som Nødhjælp, naar der ikke kan skaffes Plejehjem, eller naar Børnene er vanskelige og uregerlige, i Børnehjem eller offentlige Opdragelsesanstalter, hvoraf der jo allerede findes flere gode. En Fordel er jo ogsaa Anbringelsen *udensogns*, saa Barnet kan være uforstyrret af uvedkommende Personers Indblanding og komme bort fra de vante Omgivelser, hvor det er sløvet af daarlig Opdragelse og daarlige Forhold«. Sognerådet tegnede sig for et årligt bidrag i april 1893 og søgte straks at faa anbragt 3 børn ad denne ny vej. Formanden, pastor C. Schjørring, Aadum pr. Tarm, gik varmt og nidkært ind for sagen, her som overalt, og sluttede sin første skrivelse med de venligste hilsener og »Haab om et godt Samarbejde til de smaa Børns Gavn«. Der kom ligesom en ny og renere luftning ind over børneforsørgsarbejdet, der lovede godt for fremtiden. For hvert barn skul-

de der udfyldes skema med udførlige oplysninger om fortid og forhold »til Vejledning i Valget af Plejehjem og den rette Omsorg for Børnene«. Når kommunen så udstyrede barnet med de nødvendige beklædningsgenstande og påtog sig afsendelsen, tog foreningen sig af det øvrige fornødne, opsporing af passende plejehjem, barnets afhentning og anbringelse. Lad os følge et af disse børn:

Marie H. er født 1/1 1892. Moderen er en ugift 25-årig tjenestepige, der som barnefader har udlagt en arbejdsmand; han er imidlertid forlængst afrejst så langt væk som til Slesvig, om han lever, er der ingen, der ved, i hvert fald sender han ingen penge til pigen; hun har måttet anbringe sit spæde barn snart her og snart der, mens hun tjente; men nu er hun blevet syg og kan ikke tjene føden til sig selv heller. Hun kommer under fattigvæsenet og får de 10 kr. månedlig, som svarer til, hvad hun før selv kunde tjene, når det kom højt. Barnets skæbne bekymrer hende ikke meget, og man beslutter at finde et blivende og godt plejehjem for det. Plejelønnen søges inddrevet fra den forsvundne faders forsørgelseskommune Lomborg, og konsulen påtager sig at undersøge, hvad barnet har af nødvendige beklædningsgenstande. På en lille seddel har han hastigt noteret:

Skal have	har
4 særke	5
4 par strømper	2
2 stk. underbenkl.	3
2 underliv	1
2 klokker	1
2 kjoler	2
1 kåbe	0
1 kyse	0
1 par støvler	0
1 par sko	1
1 pose	0

Imens søger pastor Schjørring efter et passende hjem, og han finder det hos en boelsmand i Sevel pr. Vinderup. »Det er efter mit Skøn det bedste af de Tilbud, Foreningen i Øjeblikket raader over til saadan en lille Pige. Jeg haaber ikke at det skal være for nær ved det gamle Hjem. Det lille Skind, der allerede har været 4 Steder, kan nok trænge til at komme til Ro i et virkeligt godt Hjem, som jeg haaber hun her skal faa. Det er dygtige, rolige, velansete og hæderlige Folk,

hvis Hjem er udmærket anbefalet. Vi vil nu haabe, at det maa blive til Velsignelse for den lille Piges Fremtid! « (3/6 93).

3/7 93 meddeler barnets tilsynsværge, lærer Jensen i Mogenstrup, at pigen »befinder sig overmaade vel i sit nye Hjem«.

I 1891 ændrede den danske rigsdag fattiglovgivningen. Med den tiltagende industrialisering måtte arbejderlivets store usikkerhed mere og mere tiltrække sig opmærksomhed. Det gamle forhold mellem mester og svend var jo forlængst forsvundet og afløst af det upersonlige og kolde forhold mellem arbejdsgiver og lønarbejder. Hvem skulde sørge for den mand, der ramtes af et ulykkestilfælde? Hvordan med hans familie, kone og børn? Var det rimeligt, at den mand, der ramtes af uforskyldt arbejdsledighed p. gr.a. krisemæssige arbejdsstandsninger eller ramtes af sygdom, som nedsatte arbejds- evnen eller ødelagde den helt, for en tid eller for stedse, at han skulde være henvist til den forsmædelige fattighjælp og placeres på linje med drankere og vagabonder? Og var det rimeligt, at hæderlige og arbejdsomme mennesker skulde miste al menneskeret og respekt, blot fordi de var blevet gamle og udslidte?

Den ny fattiglovs paragraf 61 fastslog nu, at der for fremtiden i tilfælde af uforskyldt trang kunde ydes hjælp uden den sædvanlige fattighjælps virkninger, men den fortolkedes i begyndelsen ret snævert og kom først rigtigt til at betyde noget lidt ind i det ny århundrede.

Langt større betydning fik *indførelsen af alderdomsunderstøttelsen*. Hidtil havde alle ubemidlede, der vilde skåne deres gamle slægtninge for fattigvæsenets ydmygelser og krænkelser, selv måttet underholde dem. Man havde længe indset det uholdbare i dette forhold og søgt på forskellig måde at finde frem til en rimelig ordening, således havde Estrup i 1883 foreslået en billig frivillig forsikring med statsstøtte; men nu kom altså loven om »alderdomsstøtte til værdige trængende«, ifølge hvilken der efter kommunalbestyrelsens skøn skulde ydes støtte til ubemidlede over 60 år, men på betingelse af, at de pågældende ikke i 10 år havde modtaget fattighjælp (!), at de ikke var blevet ubemidlede ved at bortgive deres midler, og at de ikke havde ført et forargeligt liv.

Det tog tid at vænne hæderlige gamle folk til den tanke, at der ikke var nogen skam ved at søge denne understøttelse, og Gimsing sogneråd var, som man kunde vente det, yderst karrig og nøjereg-

nende med uddelingen. Af de første 12 ansøgere afvistes de 7! heriblandt en enke, fordi hun havde erholdt fattigunderstøttelse i 1885. Det var ganske vist efterretteligt efter loven, men alligevel!

En 60-årig mand, der ellers opfyldte alle betingelser, vilde man se lidt nærmere på, fordi han ikke kunde opgive, hvad han havde tjent det sidste år; han havde ikke ført regnskab, sagde han, men han og konen havde begge gået og tjent lidt ved, hvad de sådan kunde. Gode uberygtede mænd bevidnede hans fattigdom, men sognerådet lod forstå, at »den Hjælp, som det bliver nødvendigt at tilstaa Ansøgeren, før Spørgsmaalet om hans Krav paa Alderdomsunderstøttelse er endelig afgjort, betragtes, forsaavidt saadant Krav nægtes, som *Fattighjælp*«. Først i febr. 93 tilstod man ham 10 kr. månedl. i alderdomsunderstøttelse. Han havde bedt om 200 årlig!

Også den gamle graver Søren Nielsen i Gimsing kviede man sig ved at godkende som værdig trængende. Han havde ingen fattighjælp modtaget i de sidste 10 år, »undtagen at Kommunen betalte for min Søn ved Ophold hos Øjenlæge Krængel [Krenchel] i Viborg for 4 eller 5 Aar siden, og saa et Lægebesøg ved min Kone og mig for et Par Aar siden, men jeg var jo langt over 60 i begge Tilfælde«. Han var 70 nu og konen 54. Hans arbejde ved kirken og på kirkegården havde i det sidste år givet i indtægt:

Ved gravkastning	98 kr.
Ved gravrensning	95 -
For ringning, rengøring og fyring	75 -

Dertil kom indtægt ved kludehandel: 20 kr., ialt 288 kr. Ingen formue, men en gæld på 200 kr. Huslejen var kun 8 kr. årlig(!), men han skulde holde lejligheden vedlige, og så havde han 2 børn i pleje (13 og 5 år) for ialt 10 kr. månedl. »hvad der vel hverken kan være Tab eller Fortjeneste ved«. »Jeg er nu en gammel Mand og næsten helt opslidt, og min Kone er meget svagelig, og Indtægten ved mit Arbejde paa Kirkegaarden har i de sidste 3 Aar stadig været dadlende [!!], og selvom den igen skulde stige, saa kan jeg med de faa Kræfter jeg endnu har dog ikke udrette mere« (han måtte om vinteren ofte leje hjælp på egen regning til gravearbejdet). »Dersom jeg maatte faa 6 Kr. maanedl. og 25 Kr. desforuden i Juli Maaned til Ildebrændsel, saa tror jeg med Guds Hjælp at jeg kan klare mig«. Ansøgningen er skrevet af en anden, gamle Søren har blot med ry-

stende hånd prentet sit vaklende navnetræk. Han var lidt for velhavende af en fattig mand at være. Man så ham an et helt år og gav ham så 8 kr. månedl., men til gengæld ingen brændselshjælp.

En gammel landarbejder, f. 1823, som siden sit 18. år har arbejdet på utallige gårde mellem Struer, Ringkøbing og Lemvig og nu tilsidst er havnet på Kvistrup Mølle, ansøger 11/8 91 om årlig 125 kr. Alt, hvad han ejer, er nogle effekter til ca. 70 kr.'s værdi, og nu er han gammel og opslidt og går meget dårligt på grund af to gange benbrud. Men der er alvorlige mangler ved skemaets udfyldning! Han har ikke oplyst, om han er ægte født! Og han har ikke meddelt, hvad han har tjent det sidste år, blot skrevet »ved landbruget«. Det er lidt suspekt! Han indkaldes derfor til skrap forhør hos sognerådsformanden og må gøre rede for sin hele tilværelse lige fra fødselen af, måned for måned. Han er virkelig »ægte« og har levet sømmeligt i armod, har endda været tapper landsoldat i treårskrigen! Og om indtægten oplyses, at »han i det sidste Aar kun har tjent Kost og Logis samt hvad Husbonden godvilligt har ydet ham i Penge af og til (Smaabeløb)«. Endelig oplyses, at »han har ingen Tjeneste fra 1. Nov. d. A. og kan ikke paatage sig nogen saadan«. Skulde det efter dette ikke være klart, at han er værdig til alderdomsunderstøttelse? Hvad siger sognerådet? Sognerådet siger (protokol punkt 13 — 9/10 91 — s. 52): »Niels Nielsen Knaghus's Begæring om Alderdomsunderstøttelse fremlagdes paany med Oplysninger. Det vedtoges at udsætte Afgørelsen, indtil det viser sig, hvorledes Andragerens Stilling bliver efter 1. Nov. d. A.« (!!). At så mange gode og velbevagede mænd ikke har kunnet indse, at den vilde blive komplet håbløs, det hører til det mere ubegribelige! De nåede, såvidt vides, ikke at bekvemme sig til nogen hjælp, før døden udfriede den gamle mand.

Også de nødlidende, hæderlige og stræbsomme gamle enker bliver tit mærkværdig uforstående og hårdt behandlet i sammenligning med de tidligere omtalte personer under den alm. fattigforsorg, der bare krævede og også fik, når de krævede ihærdigt og længe nok. Man får en fornemmelse af, at sognerådet ikke har kunnet forlige sig med den tanke, at visse understøttede nu pludselig skulde gå fri af den sædvanlige fattighjælps virkninger.

Der er nu f. eks. en 70-årig skomagerenke, som aldrig har bedt nogen om noget, men søgt sin kummerlige ernæring ved spinning og strikning, »næppe det højst fornødne til Livets Ophold«. Hun har

ingen udsigt til hjælp fra slægtninge eller til arv, og heller ingen formue. Bor ganske frit mod at passe manden, hun bor hos, men har dårligt ben. Hendes ret beskedne ønske er 100 kr. årlig, udbetalt månedsvis. Men hun afvises! »Kan ikke bevilges«, hedder det 11/9 91 koldt og uden kommentar. Et fornyet andragende i febr. 92 resulterer i en hjælp på — 24 kr.!, 12 til maj og 12 til nov., og da hun 30/11 93 beder om forhøjelse, »da de 24 Kr. som er mig tilstaaet aldeles er utilstrækkelig til nok saa tarveligt Ophold — især nu, da Vinteren nærmer sig«, går man modstræbende med til 40 kr. årlig. Hele tiden skal der knibes lidt. Den, der beder om 220 kr., får 200, og den, der beder om 50, får 48. Sognerådet holder på værdigheden og skal nok selv bestemme! Ganske som amtet og ministeriet, når det er sognerådet, der står med hatten i hånden. Høg over høg!

Hvor har det været hårdt og bittert at blive gammel for et ubemidlet menneske. En hærskaar af tidligt ældede, udslidte, værkbrudne og forpinte mænd og kvinder passerer revy for ens indre blik, når man blader i de store bunker af gamle papirer; »jeg er meget svag, ogsaa næsten blind og maa holde Sengen den største Del af Tiden. Det er mig umuligt at være ene, da jeg ikke kan hjælpe mig selv« (76 år). »Lider af Apopleksi og kan aldeles intet udrette«. (60 år). »Bor alene og ernærer mig ved Spinding og Strømpebinden. Lider af Gigt og anden legemlig Svækkelse som Følge af Alder og et arbejdssomt Liv« (62 år). Sådan kommer de, den ene efter den anden, og det var jo kun almisser, de fik, uden ledsagende skam ganske vist, men langt fra betryggende. Alderdomshjemmene og især aldersrenteboligerne rundt om i danske byer og sogne tør man vel nok kalde nogle af det moderne demokratis smukkeste resultater, den offentlige virksomhed, man med størst glæde betaler sin skat til. Mange beboere af disse hyggelige, bekvemme og velholdte boliger har levet deres barn- og ungdom i en tid, da man end ikke kunne drømme om sådanne vilkår for ubemidlede gamle.

~ I 1892 fulgte så den betydningsfulde lov om statstilskud til sygekasser. Herom i en anden forbindelse. Og i 1898 loven om ulykkesforsikring, der pålagde arbejdsgiverne erstatningspligt ved ulykkestilfælde, indtruffet under arbejdet. Altsammen reformer af stor rækkevidde. En ny tid var begyndt.

VI

SKOLEVÆSENET I SOGNET OG I BYEN

Skolevæsenets historie i den gamle Gimsing-Struer kommune er en meget broget historie — og en ganske morsom historie tillige.

Der var indtil 1870 kun een offentlig skole i hele den udstrakte og efterhånden ret folkerige kommune: skolen ude ved Trudsø i vestre Gimsing (nuværende Gimsinglund). Her måtte alle børn traske hen, ad ofte håbløst opblødte veje, helt ovre fra sofienlundkanten og helt inde fra Struer, fra østerbyen bag remisen og fra småhusene på »bjerget«. Det var en lang vej, særlig for de små nybegyndere på 6-7 år.

De mere velhavende inde i Struer slog sig dog allerede i 1853 sammen om oprettelsen af en lille pogeskole i bjerggade, og i slutningen af 50'erne kom hertil en privatskole for større børn i Torngård, som på den tid ejedes af postmester Thomsen. De blev begge nedlagt i 1864, men samtidig oprettede frk. Munksgård, der havde ledet skolen i Torngård, sin egen skole nede på Struer gade, og året efter kom hertil en drengeskole oprettet af lærer Lindbæk, der havde været huslærer hos konsul Schou. Den modtog også elever fra omegnen, og undervisningen var tilrettelagt således, at eleverne herfra kunde optages i 2. klasse i Århus' og Thistedes højere skoler. Men skolepengene var dyre, 50 rigsdaler om året for hvert barn. Et par og tyve elever havde den; mere kunde det ikke blive til med de skolepenge. Et mere billigt foretagende forsøgtes i 1866 af en lærer Holmgård. Den fik ca. 40 elever. Der var altså nu i slutningen af 1860'erne 3 privatskoler i Struer, ja, der blev endda 4, for Lindbæks skole blev delt i to, en ledet af ham selv og en ledet af lærer Lillelund. Men der var stadig ingen offentlig skole, skønt byen efter jernbanens åbning var vokset i den grad, at alle måtte kunne indse nødvendigheden af at få en sådan. Men alle ønsker i den retning prellede fuldstændig af på sognerådet, hvis majoritet endnu var landboer, som ikke vilde godkende forholdenes udvikling og de krav, som deraf måtte følge. Langt de fleste skolepligtige børn i Struer måtte altså derfor trave på klapprende træsko ud til Trudsø. Det tog lang tid at komme derud, og endnu længere tid tog det ofte at komme hjem. Der var så meget vand i de dybe grøfter langs Holstebro landevej,

og det var spændende at sende kasketterne ud på sejlads. Der var også en dam lige ved skolen, som navnlig om vinteren øvede sin tiltrækning. Den gamle, nu 88-årige Jens Beck i Gimsing har prøvet at plumpe i en vinterdag på hjemvejen; inden han nåede gennem »Drøwten« i vildt løb, havde den bidende østenvind pansret ham i is fra top til tå — som Regnar Lodbrog, da han drog i kamp mod dragen. Og der var de evige kampe med lange tykke kæppe mellem gårdmandsbørnene fra Gimsing østerby og husmandsbørnene fra fælled, som struerbørnene kunde deltage i, tagende parti efter faderens skattebillet eller mangelen på en sådan.

I skolen regerede skolelærer Jørgen Dahl enevældigt. Han skal have ført et hårdt regimente. Det gik med lussinger dagen lang. Jens Beck siger, at han fik en hver dag; men det var ikke altid uden grund, for der var nok af både uartige og dovne børn. Drengene skrædede så godt som noget mandfolk — det var før cigaretternes tid — og spyttede skræen ud i træsko, når der var fare på færde, og det var en almindelig trafik blandt de ulærde at leje de mere kundskabsrige til at hviske tabellen for 2 øre om ugen. Lussingerne faldt uden forskel på drenge og piger. Der toges overhovedet ikke hensyn af nogen art. Afdøde sognefoged Anton Nissen fik en solid gennembankning den aller sidste dag, han gik i skole, men det blev en dyr omgang for degnen, for da drengen så skulde op og sige farvel, beholdt han den daler, som hans moder havde givet ham med til offer; det var en sød hævn, men med lidt bitter eftersmag; han turde aldrig fortælle sin mor det!

Degnen kunde nok have behøvet daleren, for lønnen var lille og usikker. Den bestod i en jordlod på 8 td. land, en ladning tørv, højtidsoffer og accidentser, kirkesangerløn 20 kr., »skolepenge« (1 kr. for hvert barn i skolen) og endelig ydelserne fra Moths legat 1741, betalt og leveret af Kvistrups ejer: »10 Rigsdaler [20 kr.] samt 4 Td. Rug og 4 Td. Byg, godt og forsvarligt Korn, Halvparten til hver Paa-ske og Halvparten til hver Michaeli« (d.v.s. 30. sept.). Jordloddens udbytte afhang af brugerens evne og lyst til at drive den og ofrenes udbytte af folks evne og lyst til at betale dem, og pengelønnen tillod kun lige at holde skindet på næsen. Man kan da forstå, at lærer Dahl blev fyr og flamme, da han opdagede, at der også fra gammel tid af tilkom embedet en årlig ydelse af 3-5 snese ål! Dem vilde han have godtgørelse for, og sognerådet vedtog at yde ham 15 kr. årlig i

resten af hans embedstid, — den kunde jo heldigvis ikke blive så lang, når han allerede var over 70 år gl. Opmuntret af sit held forlangte han derpå godtgørelse for alle de år, som han skulde have haft, men aldrig havde fået, lige fra 1865! Sognerådet holdt gode miner: »man vedtog at lade dette Andragende følge med Sogneraadets Indstilling til Amtet til det i forrige Møde vedtagne«, og amtsrådet godkendte det første krav, det andet blev forbigået i dybeste tavshed.

Skulde en landsbylærer den gang hævde sig, måtte det eventuelt blive ved åndelig overlegenhed, for i økonomisk henseende var han kun for en stumper at regne. Men den fattige mands snaps kunde dog også en skolelærer tillade sig. Det fortælles, at madam Dahl hver dag kom ind midt i en time og satte en kaffepunch på pulten med de ord: »Værsgo', Dahl, her er din Kaffe«; hun lagde omhyggeligt eftertryk på det sidste ord, men skarnsungerne vidste nok besked! Hvad begriber forøvrigt børn af en lærers enerverende og opslidende arbejde? Umodne og uden menneskeforstand, som de er, danner de sig ofte et billede af deres lærer, som er lige langt fra virkeligheden, hvadenten det er karrikerende eller forherligende, og som voksne gør de kun sjældent forsøg på at revidere det. Den, der virkelig har kendt Jørgen Dahl, vilde jo nok have kunnet tegne et helt andet billede af ham.

Hvordan det stod til med børnenes kundskaber derude i Gimsing, kan vi læse af indberetningerne fra de ret jævnlige visitatser, som herredets provst i sin egenskab af skoledirektionsformand afholdt. Petrus Joh. Bøtcher i Sevel, der i 1855 var blevet provst i Hjern-Ginding-Hammerum Herred (Hammerum udskilt 1880) var en meget nidkær og streng visitorator, som spredte skræk og rædsel om sig, hvor han drog frem. Det fortælles, at en lærer i Nauer besvimele ved synet af ham, så han måtte bæres i seng og børnene sendes hjem! Og så havde provsten endda i forvejen behørigt anmeldt både dag og klokkeslet, men det var måske netop ulykken. Der er fortællinger om svedende lærere, der står i klassen og åndsfraværende kaster blikket ud ad vinduet efter provstens vogn. Mange provster førte sig endnu dengang med bred og fornem prælatværdighed: »Husk hvem jeg er, og hvem De er!« skal en provst have sagt så sent som i 1897 i en vestjysk kirke til en lærer, der havde tilladt sig ærbødigst at gøre ham opmærksom på en dårlig kakkellovn, som kirkesynet i lang tid ikke havde villet gøre noget ved. Sådan en pave

var provst Bøtcher nu ikke, og han havde som visitator den fordel, at han selv havde erfaring som lærer (ved Holstebro borgerskole).

Ved sin første visitats 12/6 1856 var provst Bøtcher ret tilfreds med børnene, men de »svarede meget sagte og uden kjendeligt Liv«. »De øverste 4-5 Piger og et Par Drengene læste godt i Bog, men de øvrige hverken flydende eller korrekt, og det sjuntes som om Stavningen trængte til megen Øvelse. Den mekaniske Færdighed for Børnene i Regning var god, men det maatte anses ønskeligt, at de vejledes til at begribe og kunne gjøre Rede for Betydningen af de forskellige Regningsarter og Operationer, hvori de vare øvede«. Religionskundskaberne var ret gode, og det samme gjaldt skriftprøverne. Men der var rigtignok også noget, der ikke var, som det skulde være: »Sogneforstanderskabet maatte anmodes om at forsyne denne Skole med de fornødne Læsebøger, hvoraf der var for faa, samt om at lade sig være magtpaaliggende, at Børnene maa flittigt og regelmæssigt besøge Skolen, da mange saas at have forsømt meget«. Her rører provsten ved to evigt ømme punkter. Gennem alle årene lige op til kommuneadskillelsen i 1895 var det sognestyrelsen om at gøre at slippe så billigt som muligt fra omkostningerne ved det offentlige skolevæsen, og det blev aldrig muligt at få folk til at sende deres børn regelmæssigt i skole, og det trods bøderne — 6 øre pr. dag for de mindre og 12 øre for de større. Dårligt vejr var gyldig forsømmelsesgrund — p. gr. a. vejene! Men det var ikke tilladt, som mange fattigfolk gjorde, at lade børnene blive hjemme, for at man kunde udnytte dem. Der er eksempler på forsømmelser helt op til 15 dage på een måned! De store gårdmænd lod også somme tider børnene blive hjemme, ja selv sognerådsmændene gjorde det! De har nok haft det lunt med hinanden, når de sad og idømte sig selv bøder!

Provsten tegnede hver gang nogenlunde det samme billede af status i Gimsing skole, kun syntes det ham altid, at børnene var lidt frimodigere end sidst! Men sogneforstanderskabet fik 2/6 1862 atter læst og påskrevet: »Ingen af Sogneforstanderskabet viste Visitatsen eller det dem betroede Tillidshverv den Opmærksomhed at være tilstede ved Prøven«. Og 20/6 1870 var han rigtig gnaven: »Boglæsningen var igen unøjagtig og skødesløs. Med Regning og Geografi tilfreds, hvad jeg derimod ikke kan sige med Hensyn til, at Skolekommissionens valgte Medlemmer synes at anse Skolens Sag for at være dem uvedkommende!«. De angrebne kommissionsmedlemmer, gård-

ejerne N. Mundberg og C. Hillersborg blev naturligvis krænkede, for de mente sig ganske sagesløse: »Det har ikke behaget hans Højærværdighed at underrette os om, at han den Dag visiterede paa Skolen!« og pastor Tranberg i Hjerm kom dem til undsætning og tog skylden på sig: I provstens cirkulære var der ikke noget forlangende om, at skolekommissionsmedlemmerne skulde møde, og han havde derfor ikke sendt nogen opfordring til dem. Men hans Højærværdigheds alvorlige »næse« hjalp nu alligevel! Han fandt ved næste visitats 17/6 1873 »det samme jævne gode Standpunkt som forhen« og tilføjede med et lille ironisk smil: »Præsten og det ene af Skolekommissionens valgte Medlemmer glædede mig med deres Nærværelse«.

Også ribebispen nåede af og til helt op til det mægtige stifts nordligste udmarker. Herom i en anden forbindelse.

I 1870 var Struers indbyggertal nået op til 500, og der var stadig ingen offentlig skole i byen. Sognerådet kunde nok se, at der efterhånden manglede en skole, men flertallet holdt på, at den skulde ligge i Gimsing ligesom den gamle! Det er svært for os nu at begribe en sådan forstokkethed! Mindretallet, H. B. Thomsen, T. W. Jensen og N. Skallerup protesterede da også, og de fik medhold hos amtet og ministeriet. Da sagen igen syntes at skulle trække i langdrag p. gr. a. flertallets stædighed, skar ministeriet simpelthen gennem vrøvlet med en ultimativ skrivelse af 30/9 1870, hvori det hed, at »Gimsing Sogneraad skal tvinges til at købe Plads til en Skole i *Struer* og at bygge Skolen inden 1. Juni 1871. For hver Dag, Fristen oversiddes, fastsættes en Bøde af 5 Rigsdaler«. Det hjalp!

Man fandt en billig plads i lergraven ved *Struer* teglværk lige op mod Gimsing sognevej, og der byggede man skolen så lille som overhovedet muligt, som om *Struer* fra nu af aldrig skulde vokse mere: to små fugtige rum med hvidkalkede vægge og bræddeloft, i søndre ende et klasseværelse med en jernpæl plantet midt i til støtte for loftet og i nordre ende et værelse for en ugift lærer. Legepladsen var bakken udenfor skolestuen, skrækkelig fedtet i fugtigt vejr, og sognevejen! Det regnede ind gennem vinduerne, og under tordenregn fossede vandet ned omkring skolen fra slugten ovenfor. Skolebordene havde form som et tag, og børnene sad på lange løse bænke med ansigterne mod hinanden!

I denne mærkelige skole begyndte så undervisningen efter som-

Sognevejen mod Gimsing (Søndergade) i slutningen af 80'erne. Fotografen har stået i nærheden af nuv. Jernbanegade nr. 5. Den lange lave bygning th. er Struers første offentlige skole (1871-1884), solgt af kommunen til fiskehandler Hoffmann Mehlsen i 1886 (nu Søndergade 14). De øvrige bygninger langs vejen ligger der endnu idag og endda temmelig uforandrede. Huset længst tv. er frk. Linds private pigeskole (nuv. nr. 17). De tre huse på vejens modsatte side er nuv. nr. 22 (med stråtag), nr. 20 og nr. 18. I baggrunden slagter Boldrups ejendomme på bakken oven for teglværket. Længst th. gavlen af murer Schjødts hus (Søndergade nr. 9).

merferien 1871 uden ceremonier af nogen art. Der var heller ikke noget at feste for. Sognerådet havde som nr. 1 indstillet en lærer, som man mente havde »ben i næsen«, seminarist Niels Petersen fra Egitslevmagle ved Skelskør, men skoledirektionen havde i stedet udpeget nr. 2, lærer Hans Chr. Larsen, en egenmægtighed, som der desværre kun kom fortrydelse ud af, for det viste sig snart, at han var sindssyg. Det var galt lige med det samme, og hen på efteråret blev det rent galt. En skønne dag gav han sig pludselig midt i en time til at vræle vanvittigt op, fordi han så den Onde i egen skikkelse sidde i et hjørne og lange fingre ud efter børnene. Et par af de bestyrtede drenge løb ned og hentede postmester Thomsen, som omgående kom til stede og prøvede at berolige den vanvittige, men kun med det

resultat, at denne styrtede ud ad døren, ned ad gaden og lige ud i havnen, hvor et par fiskere fik ham reddet op. Han kom på Århus sindssygeanstalt, og embedet blev passet af en malersvend, som gerne vilde læse til lærer! — og passet dårligt! Det gik helt i opløsning både undervisningsmæssigt og navnlig disciplinært.

I maj 1872 blev lærer Larsen erklæret uhelbredelig sindssyg. Embedet blev igen opslået, og nu var der ingen, der vilde hindre skolen i at få manden med »ben i næsen«, det var ligefrem nødvendigt at få ham. I juli forelå lærer N. Petersens udnævnelse, og det lykkedes ham ret hurtigt med hård næve at skabe en slags orden af det fuldkomne kaos.

Selvfølgelig viste det sig ret hurtigt, at den ny skole var alt for lille. I mindste klasse sad de i lag, og de mange sinker tog al lærerens tid til skade for de flinkere; et tilbud fra lærer Petersen om at tage de 30 flinkeste og undervise dem særskilt for en månedl. betaling af 12 rgd. blev antaget og godkendt af amtet, men det løste alligevel ikke overbefolkningsproblemet. Så syslede man med tanken om en særskilt pogeskole, men den blev opgivet til fordel for en helt anden tanke: 27 af skoledistriktets beboere tilbød i okt. 1874 sognerådet at oprette en friskole med en eksamineret lærer for mindst 40 af distriktets skolepligtige børn, mod at kommunen årlig i 2 år bidrog med 150 rgd. Forældrene skulde selv betale 35 øre månedlig. Sognerådet blev begejstret for tanken; men det blev lærer Petersen ikke!! Den 27. okt. bad han i en harmdirrende skrivelse det samlede sogneråd om at komme og overvære hans undervisning førstkommande lørdag: »Grunden er den, at de to Medlemmer af Skolekommissionen, Chr. Nørsgaard og Gysbæk, og især den sidstnævnte, der i denne Tid virker for Oprettelsen af en saakaldt Friskole ved at gaa fra Dør til Dør og samle Bidrag, benytter Lejligheden til at rejse Misstemning imod mig og nedsætte mig i Beboernes Agtelse. Jeg er blevet omtalt som udygtig til min Gerning, manglende baade Evner og Vilje til at røgte den«. Han krævede æresoprejsning. »De to Mænd har aldrig overværet min Undervisning uden ved de halvaarlige Eksaminer og ved den Lejlighed aldrig udtalt nogen Dadel over mig eller min Gerning«.

Sognerådet anerkendte i sit svar hans dygtighed som lærer, men måtte eenstemmigt og på det skarpeste misbillige hans fornærmelige og ubeviste udtalelser om de to medlemmer af skolekommis-

sionen. Man agtede ikke at opgive den for kommunen så økonomisk gunstige løsning af skolemiseren. Friskolen blev oprettet og åbnet 1. maj 1875. Men lærer Petersen havde som bekendt »ben i næsen«. Han opsagde i protest sin stilling og forlod byen d. 1. april! Der stod man! »Der er ikke blevet undervist i 30 Dage«, klagede provsten.

Der kom en ny hr. Petersen, Jens Carl Petersen, til afløsning af den gamle hr. Petersen. Men den ny kunde ikke måle sig med den gamle. 61 af 90 elever måtte i 1876 have privatundervisning ved siden af den offentlige.

Børnetallet voksede stadig, og da friskolen allerede i 1877 måtte indstille virksomheden p. gr. a. ringe søgning — 12 drenge og 11 piger, kom man ikke udenom at oprette endnu en offentlig skole. Det skulde være en pigeskole. Skolen i lergraven kunde ikke udvides, og noget større byggeri var der ikke råd til p. gr. a. trykkende rentebyrder (3123 kr. årlig). Den bedste løsning vilde være at gøre skolen i lergraven til en ren drengeskole og så udskille de 63 piger under bestyrelse af en eksamineret lærerinde. Man kunde for 6000 kr. erhverve den bygning i Bjerggade, som friskolen hidtil havde benyttet, den var ret ny, den var solid og rummelig nok til en skolestue og en passende lærerindelejlighed, og den lå centralt, ca. 100 alen fra hovedgaden. Lærerinden kunde man tænke sig at lønne med 500 kr. årlig, fribolig, skolepenge (1 kr. pr. barn) og 80 kr. årlig i brændselshjælp. Lærer Petersens løn havde hidtil været: 25 td. byg efter kapitelstaksten (usikker løn p. gr. a. prissvingninger og jævnt nedgående), 300 kr. i årlig pengeløn, fribolig, skolepenge (90 kr.) og brændselsgodtgørelse (72 kr.). Den måtte nu sættes op naturligvis, 400 de første to år, derefter stigende til 500 og endelig til 600. Brændselshjælpen forhøjedes til 80 kr., men skolepengene måtte nødvendigvis dale — til 60 kr. Han mente også, at det burde være *ham*, der flyttede til den ny og bedre bygning, så kunde pigerne få den i lergraven. Da han ikke fik sin vilje i den sag, men ovenikøbet skulde modtage bebrejdelser for at have købt tapeter til sin privatbolig på sognerådets regning uden indhentet tilladelse, gjorde han som den anden hr. Petersen og søgte andre græsgange (febr. 1878). Men han måtte låne 50 kr. af sognerådet til at rejse for!

Den første lærerinde ved den offentlige pigeskole i Bjerggade var en frk. Rønnow, men hun opgav allerede i efteråret 1879 og afløstes af lærerinde frk. Marie Petersen, som vil huskes af mange

endnu levende struerboer. Ganske vist havde hun den mindste eksamen blandt de indstillede, men hun havde undervist i flere år i almueskoler og var velanbefalet af selveste professor theol. Styhr, »og endelig sætter Sogneraadet Pris paa, at hun er udgaaet fra et beskedent Hjem i Vestjylland, saa hun er vel skikket til at føle sig tilfreds under de Forhold, som Pladsen her kan tilbyde hende, medens Erfaringen viser, at Lærerinderne fra Øerne eller København føler sig utilfredse med alle Forholdene og søger at komme herfra jo før jo hellere«. Man forstår efter dette nok, hvad der var i vejen med frk. Rønnow. Desværre blev forventningerne i ikke ringe grad skuffede. Frk. Petersen var halt og havde en vissen hånd (»men den var god, når hun slog med bagsiden, inden man anede noget«, siger en gammel elev). Det var uheldigt, når hun samtidig ikke formåede at holde disciplin. Det var navnlig de større piger, det altid var galt med; og dertil udviklede hun med årene en sådan trættekærlighed og krakilskhed, at det mindede om den berømmelige sypige Kirsten E. Sognerådet og skolekommissionen havde det største besvær med hendes ustyrlige sind, indtil man ved dette århundredes begyndelse måtte afskedige hende. Hun kommer 20 minutter for sent til timen, klager sognerådsformanden 15/11 1900, og bøgerne i hendes klasser holder kun et år, mens de i andre klasser holder 6 år!

Ved drengeskolen ansattes til 1. april 1878 lærer Anders Møller fra Kassepose ved Tommerup, som tidligere havde virket ved fri-skolen i Struer. Man huskede ham som en dygtig lærer; men drengeskolen i Struer var ikke noget nemt sted at komme hen. Disciplinen var under de vanskelige og urolige forhold atter gået slemt i opløsning. Undervisningen havde siden 16. februar været betroet en ganske uerfaren seminarieelev! Og siden påske havde der slet ingen lærer været! Der kunde forekomme oprin som dette: 3 gange tilråber lærer Møller den halvsovende Max et »Du er ikke vasket, Max!«, højere og højere for hver gang; så vågner endelig livsytringerne hos Max: »Aah, hold di Kæææ-ft!«. Det var først, da lærer C. F. Madsen kom i 1883, at der endelig blev bragt skik på forholdene i alle henseender.

Da lærer Møller havde virket et år, fik han lyst til at gifte sig, men det forudsatte rigtignok, at hans beboelseslejlighed blev udvidet. Man vedtog at bygge 7 alen til med et skråt hjørne mod nordvest, det kunde efter murer Schjødts beregning gøres for 1135 kr., men

så skulde lærer Møller også binde sig for 3 år, hermed erklærede man sig tilfreds, og arbejdet påbegyndtes i juni 1879. 4 år holdt Møller ud, så rejste han til Fyn, og efter et lille vikariat af lærer Nielsen Dahl (senere lærer i Gimsing) kom så 19/11 1883 lærer C. F. Madsens udnævnelse, og en ny æra tog sin begyndelse.

Da var der også på anden måde sket store ting i skolelivet. Byen havde fået en privat realskole, og det var gået således til:

I 1881 havde nogle mænd i Holstebro opfordret folk i Struer og omegn til at deltage i oprettelsen af en realskole i Holstebro. Tanken om en realskole slog straks an, men man vilde vel at mærke have sin egen i Struer, og med det formål nedsattes 19/10 1881 på et møde i drengeskolen et udvalg, hvori bl. a. sad pastor Øllgård, T. W. Jensen, O. Damsgård, konsul Schou og postmester Thomsen. Allerede i febr. 1882 havde udvalget fået aktiekapitalen op på 11.400 kr. og opnået ministeriets godkendelse af, at der fra præstegårdsjorden umiddelbart syd for præstegården kunde købes 3960 kvadrat alen til byggegrund for den kontante betaling af 1000 kr. Nu manglede der blot ca. 6000 kr. — og vilde sognerådet tilskyde dem? Det var jo ikke urimeligt, for både Thomsen og Schou var jo medlemmer af rådet. Naturligvis anbefalede konsulen i rådet varmt det forslag, som han selv havde været med til at udarbejde og indsende: kommunen skulde tilskyde 6000 kr. mod i fremtiden at få andel i skolens eventuelle overskud på linje med aktionærerne. Selvfølgelig gik sognerådet kun med til 5000 kr. og stillede som yderligere betingelser: ret til at besætte 3 fripladser ved skolen og sæde for skolekommissionen i bestyrelsen. Men så skulde sagen ellers også være klar. Opførelsen af Struer realskole begyndte straks efter vinteren, og skolen stod allerede færdig til indvielse 22. aug. Bestyrelsen havde da forlængst udpeget lærer J. Bertelsen fra Thisted som skolebestyrer og som hans medlærere ansat seminaristerne H. C. Zartmann og C. F. Madsen. Indmeldelse af elever kunde ske hos proprietær Buhl, Tofum og pastor Th. Larsen, Struer, og den månedlige betaling skulde være 6 kr. i 1. klasse, 7,50 i 2., 9 i 3. og 10 i 4., for yngre søskende moderation, 1 kr. månedlig i fradrag. Der meldte sig 42 til 3 klasser.

Ved den festlige indvielse talte først pastor Larsen. Han omtalte, hvordan menneskene nu var ved at trænge ind i naturens hemmeligheder og tage dem i deres tjeneste. Store resultater var nået, men det skulde alt sammen som en gave fra Herren tages i det godes tjeneste

Den gamle realskole fra 1882 på Søndergade. Billedet er fra beg. af vort århundrede (man kan bag træerne i læge Bangs have skimte gavlen af P. S. Hjorths ejendom fra 1900, Søndergade nr. 15).

og ikke, som det desværre ofte var tilfældet, i det ondes tjeneste. Han var ikke i tvivl om, at lærerne ved denne skole ville bygge på Herren og lære børnene at elske ham. Men forældrene måtte ikke tro, at deres gerning var forbi, når barnet var overgivet til skolen. Også børnene selv havde en gerning, de skulde lære at tage kampen op mod de små fristelser, så de forstod at stå imod, når de kom ud i verden. Derefter talte bestyrer Bertelsen om læreren som sædemanden. Han strøer ordet ud, som sædemanden kornet, men råder lige så lidt som denne for, i hvad bund det falder. Skolen stod engang som en bussemand for børnene, men nu sagde den til dem: kom med alvor og I skal finde kærlighed, og I skal sanke oplysningens perler i skolen.

Efter de officielle taler spredtes forsamlingen i skolelokalerne, hvor forfriskninger blev budt om, og den mere private talekunst blomstrede. Der var også lejlighed til at beundre den smukke bygning —: »Den er rummelig, lys og godt indrettet«, skrev Holstebro Avis, »og indeholder foruden 4 Klasseværelser tillige en net Lejlighed til Bestyreren og en mindre ovenpaa til en ugift Lærer«.

Det er meget karakteristisk, at ingen tænkte på at forsyne den ny skole med en gymnastiksal. Skolegymnastikken var endnu kun i sin vorden, der fandtes næsten ingen uddannede gymnastiklærere, og der, hvor der dreves en smule gymnastik, nøjedes man med at smide jakken og gøre fritstående øvelser med stramme seler og stiv knækflip og solide vandstøvler. Eleverne på Struer realskole vandrede de 6 første år ned på toldboden eller på Hotel Struer for at foretage de besværlige vridninger.

Der var stor glæde og tilfredshed med denne højere skole, som nu blev »målet for alle oplandets ærgerrige drenges stræben, forældrenes håb for de børn, som i 12 års alderen ikke kunde lære mere hos de stedlige lærere« (Chr. Daell). Fra Resen, Gudum, Gimsing, Ølby, Handbjerg, Vinderup, Oddesund og Humlum kom de. Men økonomisk så det længe ud til at skulle blive en dødssejler. Der oprettedes en forberedelsesklasse med en lærerinde; men da 4. klasse i 1884 skulde oprettes, havde man ikke råd til at ansætte en ny lærer. Lærerne måtte for samme løn som hidtil undervise udover den sædvanlige skoletid i stedet. Det siger da sig selv, at der i de første år ikke blev noget overskud at dele mellem aktionærene og sognerådet, og det blev alle dage yderst beskedent. Men en sag skal jo ikke altid betragtes under den økonomiske synsvinkel alene.

Skolen voksede støt. I maj 1885 fik den eksamensret og indstillede 4 elever til den første præliminæreksamen. Der var da 73 elever i hele skolen. Et par år efter var tallet 84. Det var nu bydende nødvendigt at ansætte en 4. lærer. Man valgte en lærerinde, frk. Trojel — det var billigere. Men hvad værre var: rammerne var ved at sprænges! Der måtte udvides, og man fandt det praktisk, da samtidig at få et gymnastikhus opført. Vilde sognerådet garantere for et lån på 10.000 kr. til dette? Det vilde sognerådet gerne, men hvad sagde amtsrådet? Amtsrådet godkendte det på sit møde 26. april 1889 — omend med nogen betænkelighed, og proprietær Bagger ønskede rent ud afvisning. »Realskolen er ikke meget værd«, sagde han. Han var åbenbart ingen ven af Gimsing sogneråd — jvf. hans tidligere citerede udtalelse om sognerådet og hundene på gaden. Der blev stort røre i den anledning! Læge Bang lod ham — i egenkab af bestyrelsens formand — i et brev forstå, at realskolen var anerkendt som en god skole, havde kun haft gode eksamener og et stadigt voksende elevantal, fordoblet på 7 år. Jamen Bagger havde

også kun ment *bygningerne!* »Bygningerne er nye og gode« fik han at vide af *Struer Avis*. Den stod altså ikke til at redde.

I sept. 1889 købte så realskolen yderligere 720 kvadratalen af præstegårdens jord til 25 øre pr. alen kontant og opførte fløjen langs nuværende Danmarksgade og gymnastikhuset. Samtidig blev der truffet den ordning, at den kommunale borgerskole lejede gymnastikhuset indtil videre; det kunde altid hjælpe lidt på økonomien.

Fra 1887 havde man optaget piger i de to øverste klasser. Den første pige, som tog afgangseksamen i Struer, var en nydelig ung pige med to dejlige fletninger ned ad ryggen, agent Ålkjærs datter Agnes, som endnu i sin høje alderdom færdes på gaden i Struer. En anden pige med samme mod og energi var Olga Jagd (Buchholtz), som også lever iblandt os endnu. Hvorfor tale om mod og energi? Jo, det var noget meget usædvanligt, at en ung pige søgte højere skoleuddannelse, og det var slet ikke velset i de bedre kredse, det var ukvindeligt og lå formentlig over deres evner. Fru T. W. Jensen undrede sig over Olga, hendes børns gode veninde, og strammede hende dygtigt op med portvin og æggesnaps i eksamenstiden for at hun kunde stå det for en pige så frygtelige besvær igennem!

1898 ønskede bestyrer Bertelsen at købe skolen, og han fik den på meget gunstige vilkår. De 5000 kr., som kommunen i sin tid havde indskudt, blev stående mod, at renterne gik til fripladser, som sognerådet skulde besætte, og Bertelsen måtte ikke sælge skolen igen uden rådets tilladelse og godkendelse af køberen. Rådet afstod endvidere frivilligt fra sin ret til andel i reservefonden på 3100 kr. til fordel for aktionærerne.

»Der var rart at være på realskolen«, siger en elev fra 90'erne, Chr. Daell, »Struer var en ny by, og der var ikke det hovmod og den uskikkelighe, gamle byer kan mønstre i sine drengeskoler. Der var noget uskyldigt over børnene, som kom af andet end deres unge år. Lærerne: Lavendt, Lind, Kofoed, Christensen og frk. Rützov de dejligste originaler, dygtige og dybt forskellige«. 1898 kom som Lavendts afløser cand. mag. Hans Brix, som ved sin særprægede personlighed og maliciøse respektløshed skabte liv og røre i »andedammen« de flg. 5 år.

Struers børnetal var vokset betydeligt, hvergang en ny jernbane var blevet åbnet. Nu efter Thybanens åbning i 1882 blev det rent galt. De små skoler i Iergraven og i Bjerggade var helt utilstrækkelige

ge. Ganske vist aflastedes pigeskolen i nogen grad ved de mange private pigeskoler og drengeskolen ved realskolen, skrev sognerådet til skoledirektionen, men det var alligevel som en dråbe i havet, og et forsøg på at drive frivillig aftenundervisning var strandet af mangel på tilslutning. Der måtte tænkes på et virkelig tidssvarende skolebyggeri. 7/9 1883 foreslog pastor Larsen i en skrivelse til sognerådet, at der byggedes en skole med 4 klasser og 4 lærere, d.v.s. 2 lærere og 2 lærerinder. At der skulde bygges en skole, forstod man i hvert fald, man handlede hurtigt og kunde på mødet 20/9 fremlægge to tilbud om byggegrund. Købmand Stokholm tilbød en halv td. land på skråningen ved nuv. Kirkegade til 1500 kr., og dyrlæge Christensen to byggepladser på Olbjerg til henholdsvis 1200 og 3500 kr. Der var blandt kredse i befolkningen stemning for Stokholms tilbud p. gr. a. stedets bekvemme beliggenhed, men rådet fandt dog, at pladsens fladebeliggenhed — trods Stokholms tilbud om udgravning og planering — altid vilde være uheldig for skolens hus og gymnastikplads. Man vedtog derfor at foretrække pladsen på Olbjerg — alt sammen under forudsætning af, at man kunde få amtets approbation til at købe den og til at sælge de to gamle skoler. 12/12 83 forelå amtets tilladelse til køb af 7500 kvadratalen jord på Olbjerg (dyrlægens grund + et stykke tilhørende N. Brun) for 1900 kr. og tilladelse til at sælge de gamle skoler under hånden, samt tilladelse til at stifte den fornødne gæld til opførelse af en ny skolebygning.

1/2 84 blev der truffet overenskomst med arkitekt P. Hansted. 6/3 forelå hans tegninger, og 2/5 kunde man udbyde licitation. Man havde håbet, at de to gamle skoler kunde give 14.000 kr., men ved en auktion lå tilbudene så lavt, at man udsatte sagen og i stedet bad amtet om tilladelse til at stifte et lån i landmandsbanken på 20-24.000 kr. og udleje de to skolebygninger. (Pigeskolen udlejedes 6/2 85 til skrædder Jørgensen for 300 kr. årlig og jorden udstykkes i 3 parceller. Drengeskolen omdannedes til to lejligheder og udlejedes til totalafholdsforeningen. 16/7 86 solgtes den derpå til fiskehandler Mehlsen for 6000 kr. — ved auktionen bød han 4550 kr., og 10/10 87 solgtes pigeskolen til træhandler Hjorth).

Murerarbejdet overdroges i juni 1884 til muremester C. Nielsen. Han havde tilbudt at levere *alt* så billigt, at det måtte friste. Men da han d. 5. jan. 1885 overdrog det samlede sogneråd og arkitekten den færdige bygning, opdagede man straks, at den ikke var så færdig

endda: Døre kunde ikke lukkes, legepladsen var ikke planeret, der manglede låse i mange døre, rensedøre i skorstene, låg på grubeke-
kedel, tjære på udhustag o.s.v. Men værst af det hele var det, at cen-
tralvarmeanlægget, som var leveret af firmaet Sauer i Næstved, ikke
 fungerede tilfredsstillende. Sauer blev telegrafisk tilkaldt, mødet blev
 køligt, og han formåede ikke at rette skaden. Apparaterne kom al-
 drig til at virke tilfredsstillende, og tilsidst lod man simpelthen gode
 gammeldags kakkelovne opstille. Murermester Nielsen fik 6/2
 betalt 208 kr. for sit ekstra arbejde med udbedring af de påtalte
 mangler, men idømtes samtidig en mulkt på 300 kr. for overskri-
 delse af afleveringstiden!

14/1 85 indviedes den ny skole med en tale af pastor Larsen og
 toges næste dag i brug. Folk var meget imponerede over denne »an-
 selige 2-etages bygning«, mange syntes endda, den var alt for stor og
 flot! Og så var den dog kun bygget til at dække det øjeblikkelige be-
 hov. Den skulde snart vise sig at være for lille.

Skolens elevtal voksede og voksede. 1886 ansattes J. Frandsen som
 2. lærer, og der antoges en ung pige til hjælp ved undervisningen
 i yngste klasse. I 1890 var elevantallet steget til 250, og man måtte
 bekvemme sig til at ansætte yderligere en 3. lærer. Det blev semi-
 narist J. Jensen Krarup, velanbefalet både med hensyn til kundskaber
 og disciplin. Man kunde ikke længere nøjes med de fire klasseværel-
 ser nede og pogeskolen ovenpå. Der måtte gøres indhug på lærer-
 lejlighederne til stor fortrydelse for disses indehavere naturligvis.
 1892 var der 295 elever fordelt på 10 klasser, undervist formiddag
 og eftermiddag. Man kom vist til at bede frk. Petersen fortrække fra
 sin bolig, men damen var jo vanskelig. Vi må hellere forhandle med
 hende om vilkårene, mente formanden, hvortil Jak. Knudsen sva-
 rede, at der jo let måtte kunne træffes et arrangement, »for hun me-
 ner jo, Boligen er jammerlig«. Formanden: »Jamen naar hun skal
 fraflytte den, finder hun den vist ypperlig!« (munterhed). Frk. Peter-
 sen vilde ikke, og man måtte erkende, at hun i sin tid var kaldet med
 fribolig og havde svageligt helbred. Kunde man flytte pogeklassen
 ned i en lejlighed i byen? Eller skulde man bekvemme sig til en ny-
 bygning?

Man kviede sig. Men 5/1 93 kom der brev fra skolekommissio-
 nens formand, pastor Møller om, at gangene i skolen var helt ufor-
 svarlige. Der var slet ikke plads til børnenes tøj for bar døre og trap-

Borgerskolen på Bjerget set fra den ny kirkes tårn o. midten af 1890'erne. (Skolens tre sydligste fag stammer fra tilbygningen i 1893). Bygningen med høj skorsten er Søren Dahls savværk. Th. apotheket fra 1889. I forgrunden T. W. Jensens mark og lystanlægget.

per. 90 børn benyttede den søndre gang og 70 den nordre, hvordan skulde de dog få plads til deres overtøj? Og tænk på alle de mange træsko! I mildt frostvejr, tøvejr og regnvejr lavede de desuden gangen om til en sø, som børnene skulde vade igennem på strømpefødder hen til deres klasser. Gangenes størrelse var forøvrigt også i strid med loven! De burde føres igennem i hele bygningens bredde, og det skulde gerne ske i påskeferien eller i sommerferien! Nu stejlede man. Skolen er kun 8 år gl., jamrede formanden, og tegningerne til den blev approberet. »Er gangene nu ulovlige, er skolen virkelig dårligt bygget!« Ja, de andre måtte indrømme, at det så mærkeligt ud. Man vilde dog se sagen an, og det endte med, at man nøjedes med at indsætte »de fornødne hylder og knagerækker«.

Skulde man ansætte en 2. lærerinde eller indskrænke undervisningen? Jak. Knudsen var stemt for det sidste, men flertallet for det første. Lærerinde frk. Møller ansattes (aug. 93). Samtidig var man gået i gang med at udvide ved en tilbygning til skolens søndre ende. Det krævede køb af nogle grunde, hvis huse måtte nedrives. Et lån i sparekassen blev nødvendigt på 5000 kr., og året efter yderligere et på 5000.

Der boede nu på skolen foruden den gifte 1. lærer, en ugift

3. lærer og to ugifte lærerinder samt en kvindelig pedel. Det var ikke lutter idyl! Sognerådet måtte gang på gang mægle i stridigheder om, hvem der måtte benytte hvilke rum, og hvem der måtte gå på hvis trapper! Der var også stadige kampe om, hvem der skulde betale gardinstænger og kakkellovnsopstillinger og tapetseringer o.s.v., sognerådet eller beboerne? Sognerådet passede jo hele tiden på at sidde forsvarligt på pengeskassen. Og det var jo også forskrækkeligt, hvad det skolevæsen efterhånden kostede! Det var ikke alene disse evindelige anskaffelser af bøger, landkort og udstoppede fugle, men også den stadige strøm af cirkulærer og bestemmelser fra de højere myndigheder, som ikke kunde siddes overhørigt, men som det kneb med at se nytten af:

Der var nu f. eks. ministeriets sangregulativ af 21/1 1889 med dets nodelæsning og træffeøvelser og smagsforbedringer og krav om anskaffelse af violin, nodetavle og koralbog. Man var imod det, ikke for bekostningens skyld, sagde Ove Damsgård, for man kunde jo nok få fat i en gammel skralde, men for børnenes skyld! Det gik ud over deres regning, skrivning og læsning. Man nægtede enstemmigt at efterkomme kravet om en violin og alt det, men blev af skoledirektionen tvunget til at »anskaffe ommeldte Genstande« (5/10 89). I april 1893 skulde man sandelig også købe en violin til lærer Krarup. »Det er jo et brændende Spørgsmaal«, sagde formanden. »Vi maa vel anskaffe en?«. P. Olufsen: »Hvem skal bekoste Udgifterne til Vedligeholdelse af Streng og Harpiks?« (munterhed).

18/11 1888 fik man at vide, at gymnastikken burde drives med større kraft end hidtil og helst hele året, hvorfor det henstilledes, at der opførtes et lukket gymnastikhus. Heldigvis kom kort efter real-skolens gymnastikhus, ellers kunde det vel være gået sognerådet her, som det gik sognerådet i Øster-Hornum i 1893, da det nægtede at anskaffe klatremaskiner med tilbehør med den begrundelse, at man anså gymnastik for livs- og sundhedsfarlig! Amtsrådet havde forlangt tingene anskaffet under daglig mulkt! I 1895 henstillede gymnastikinspektøren endogså, at der indførtes svømmeundervisning. Fisker Niels Jensen mente ikke, det var værd at kaste penge ud til det, »falder f. Eks en Fisker i Vandet, saa kan han ikke redde sig ved Svømning p. Gr. af den tunge Dragt«. Formanden mente dog, at det var sundt at svømme, og en badebro kunde vel ikke være så dyr? Ca. 100 kr., mente v. Jessen, hvorpå det vedtoges at bede amtet om til-

Vox populi (I Sogneraadet)

Formanden: Her er saa en Ansøgning fra Skolelærer Petersen om Godtgjørelse af 20 Kroner for at have holdt Aftenskole hele Vinteren med tillagt Lys og Varme.

Et Medlem: De sætter A mæ imud!

Formanden: Virkelig! Men hvorfor det?

Medlemmet: Jou, faa nu gau di ham nys 40 Krouner faa aa bestyer wo Sogn-Spaarkass, aa han skaa da min Sæl ett mærkes te huær en Tijd!

Fra »Punch« 1886. — Gimsing sogneråd har åbenbart ikke været enestående. Tegneren har ikke været klar over, at der skulle være et ulige antal medlemmer i et sogneråd, og han har ikke kunnet tænke sig andet end, at formanden måtte tale »dannet«.

ladelse til at anskaffe og anlægge en svømmebro ude ved vogterhuset ved Kilen, når den forsynedes med en skærm mod vejen. Men så skulde lærer Krarup desværre også have ekstrabetaling som svømmelærer.

Også stiftsfysikatet blandede sig minsandten i skolesager! Nu var det galt med renlighed og sundhedstilstand. I 1891 krævede det gennem skoledirektionen, at gulvene altid var aldeles renvaskede og revnerne fyldt med kit, at de gentagne gange årlig blev overstrøget med varm linolje, at vægge og lofter blev hvidtet to gange årlig o.s.v.

Der skulde være højt til loftet og så og så mange kubikmeter luft til hvert barn. Jac. Knudsen bemærkede hertil, at man i gamle dage kunde hjælpe sig med lave lokaler, hvor man med hovedet kunde nå loftet. Det gik udmærket. De andre mente, at fernisering og daglig skrubning med vådt sand ikke var at foragte heller, og der blev da endelig også gjort hovedrengøring i sommerferien. Man var enige om, at forholdene i kommunens skoler var gode nok, som de var.

Lærerne krævede stadig lønforhøjelser og honorarer for så det ene og så det andet, for opsyn med eftersiddere f. eks. C. F. Madsen krævede endda 20 kr. om året for at være kirkesanger ved den ny Struer kirke, skønt han slet ikke havde nogen ret til det! Og han fik dem, da »Billighed talte derfor«, og da det, som Jac. Knudsen meget rigtig bemærkede, jo ikke var nogen stor kapital! Lærer Krarup krævede fribolig på skolen, fordi de nu efter frk. Møllers udnævnelse var 5 om at dele skolepengene, hvorved hans løn var gået 100 kr. ned. Det afsloges, han havde iøvrigt også fra begyndelsen fået for meget i løn: sognerådet havde foreslået 600, Jacobsen og Poulsen endda kun 550, så havde ministeren udendvidere bestemt 650! Hvordan kunde sådan noget få lov at passere? Skolevæsenet bebyrdede kommunen nok i forvejen. Men ministeriet måtte man bøje sig for, — også da det i 1894 forlangte lønforhøjelse på 100 kr. til lærer Madsen, fordi han fik inspektørtitel. Hvordan kunde ministeriet pludselig forhøje en løn, når ingen havde ansøgt derom? spurgte Knudsen. Ja, ministeriet måtte vel mene, at hr. Madsen fik mere arbejde som inspektør — mulktlister og den slags. Kunde man ikke nægte? spurgte P. Olufsen, så kunde de 100 kr. måske reddes til noget nyttigere. Det vilde næppe nytte noget, mente formanden, og den nært forestående kommunedelingsag måtte desuden mane til forsigtighed, det var klogest at undgå vrøvl og tage ministeriets skrivelse til følge.

Til gengæld lønnede man så pøgelærerinden på linje med de fattigforsørgede: 23 kr. om måneden — »Mine Forældre forlanger 20 Kr. af mig for Kost og Vask, saa har jeg kun 3 Kr. til Klæder, og det kan jeg ikke godt klare mig med«, klagede hun 11/12 90. Det kunde man naturligvis godt indse, og så fik hun 8 kr. mere. Endnu billigere fik man en hjælperærerinde til 3 ugentlige håndarbejdstimer: 50 kr. årlig! Der var ganske vist nogle, der mente, at »saa ringe Løn kunde ingen vegetere for«, men skulde det ikke vise sig tilstrække-

ligt, måtte børnenes forældre selv afholde yderligere lønningsudgifter!!

Sognerådet kunde dog også engang imellem flotte sig. I vinteren 95 lod man fattige skolebørn bespise med mælk og smørrebrød, og i juni samme år arrangerede man skovtur til Rydhave for 300 elever. »Hele Dagen genlød Skoven af Børnenes støjende Fryderaab, og paa Køreturen fra Skoven til Vinderup steg Begejstringen i den Grad, at den flere Gange kulminerede i aldeles øredøvende Hyl!« Der blev fortæret kolossale mængder nybagt hvedebrød og dertil hørende chokolade. Kommunen havde bevilget 25 kr.! Hvert barn havde endda ydet 5 øre og private borgere resten.

Inden århundredskiftet kom endnu 3 ny lærerkræfter: V. Olesen 1896, Thor Christensen (Falkner) 1898 og frk. Jensen 1899. Samme år fik borgerskolen endelig sit eget gymnastikhus. Realskolen havde i 1896 søgt at presse lejen for sit gymnastikhus op til det dobbelte under henvisning til, at der nu kom dobbelt så mange elever fra borgerskolen og benyttede det; men det havde sognerådet afvist med henvisning til, at realskolen til gengæld gratis havde benyttet kommunens svømmebro.

Med skolen ude ved Trudsø havde der også været problemer og udgifter. Gamle Jørgen Dahl havde fået en hjælpelærer, brodersønnen, seminarist A. C. Nielsen Dahl, og da han 30/5 84 fik sin afsked efter egen begæring, blev Nielsen Dahl blandt 29 ansøgere den foretrukne. Han var ung og initiativrig og begyndte selvfølgelig også at kræve ligesom han derinde i Struer (Madsen). Han vilde have ny bøger og landkort og billedtavler, han vilde have ny og flere skoleborde og fik nogle gamle udrangerede fra Struer gamle skole, men han var ikke tilfreds og fik så 18 stk. tomandsborde som dem i realskolen og et kateder; han vilde have et tillæg af 150 øre pr. tønne byg, da kapitelstaksten var faldet over to kroner, og 50 kr. for brændsel og rengøring, — det sidste fik han, det første fik han ikke; han vilde have hjælp til forsvarlig undervisning af de mange børn, hvoriblandt mange sinker, det skulde med skolekommissionens billigelse være en lærer med fast løn af 500 kr. årlig, men sognerådet vilde kun gå med til en ueksamineret hjælpelærerinde, som man kunde tilbyde frit værelse på skolen samt »en Løn efter Billighed«! det udtryk kunde jo forstås på to måder. Skolekommissionen gentog kravet om en *fast* lærer, og så gik man mellemvejen og udnævnte en fast lærer-

inde til 300 kr. årlig. Endelig var skolen alt for lille. Det vedtoges da 1/4 87 at forlænge skolen 16 alen i øst, 4 alen til gang og loftsopgang og 12 alen til en ny skolestue, den hidtidige indgang skulde lukkes og henlægges til en fællesindgang mellem begge skolestuerne, og på loftet skulde der indrettes to værelser i den østre ende. En sådan tilbygning kunde i 1887 fås for en håndværkerpris af 435 kroner.

Men en udvidelse af den bestående skolebygning løste ikke alle problemer. Der var også et problem med børnene fra sognets sydøstre, langstrakte ende, som havde forfærdelig lang vej til skole. Ved sogneadskillelsen i 1865 var der truffet den overenskomst med Hjerm kommune, at børn, der boede i Gimsing lige ved Hjerm sogneskel, fortsat kunde søge Hjerm vestre skole; men der var mange børn, som boede udenfor dette nærmere angivne distrikt, og som alligevel boede nærmere ved Hjerm Vestre end Gimsing skole, og under alle omstændigheder havde alle børn på den anden side af Kvistrup for lang en skolevej — ikke mindst om vinteren. Derfor indsendte gårdejerne Chr. Hillersborg og Jens Dalby 3/2 88 et andragende om oprettelse af et nyt skoledistrikt i sognets sydøstlige del. Skolekommissionen var egentlig venlig stemt for noget i den retning, men man kunde vel nøjes med en gammel lærer, der havde bolig på Gimsing grundskole og også underviste der, og hvad sagde Hjerm til det? Vilde sognerådet der gå med til en ophævelse af det gamle skolefællesskab? Og endelig: hvor mange børn kunde der tænkes at ville komme i en sådan ny skole? Hos lærer Nielsen Dahl oplystes det, at der i øjeblikket gik 13 børn i Gimsing skole fra det sydøstre distrikt, hvoraf de 7 havde en kvart mils vej, 3 halvanden fjerdingvej og 1 en halv mil. Hillersborg frafaldt 1/6 88 andragendet om skoledistriktets deling og foreslog i stedet oprettelse af en biskole i nærheden af Kvistrup eller på A. F. Schous ejendom med halvdagsundervisning ved en eksamineret ugift lærer og med beboelse for ham ved skolen. Sognerådet vilde ikke foretage sig noget, før der var truffet en ordning med Hjerm, og den ordning kviede man sig åbenbart ved. Men da Hillersborg 2/3 89 fornyede sit andragende om et nyt skoledistrikt, tog man mod til sig, og ved et møde 22/3 mellem Hjerm sogneråd, skoledirektionen og medlemmer af Gimsing sogneråd vedtoges det at ophæve skolefællesskabet fra 1/1 1890. Gimsing skulde ifølge Amtets bestemmelse af 20/4 89 yde

Hjerm 300 kr. i erstatning. Hermed var de største vanskeligheder overvundne. Det vedtoges i sognerådet 5/4, at det ny skoledistrikt skulde omfatte sognet syd og øst for Kvistrup Mølleå, samt Kvistrup Mølle og Moustgårdene, at der i dette distrikt skulde ansættes en selvstændig ugift lærer, der lønnedes med 600 kr., anordningsmæssig bolig samt brændsel, og at der i nærheden af Kvistrup Mølle byggedes en skolebygning med skolestue til 35 børn, gang i forhold hertil, bolig for læreren samt udenomsbekvemmeligheder og udeliggende anordningsmæssig gymnastikplads og have til læreren. Lærerens løn vilde foruden de 600 blive: i skolepenge ca. 30 kr., bolig med have 80 kr. og brændsel til eget brug 40 kr., ialt 750 kr. 12/9 89 vedtoges det dernæst at lægge bygningen med facade mod vejen og med skolestue i den søndre ende. Arbejdet overdroges murer Jens Pedersen og tømrer Morten Nielsen fra Struer for en sum af 825 kr., og til dækning af udgifterne ved dette arbejde og udvidelsen af Gimsing grundskole optoges et lån i Landmandsbanken på 4500 kr.

Til det nyoprettede lærerembede kaldedes blandt 27 ansøgere 2/12 1889 Niels Dige Olsen af Piilgård, Sir; han blev der ikke længe. 1892 kom lærer J. Jensen; han blev der endnu kortere, og så kom i 1893 lærer Christensen Sigh. Selvfølgelig undgik sognerådet heller ikke krav fra søndre skole af alle slags. Lærer Sigh havde ikke været der mere end et halvt år, før han vilde have overværelse på loftet. Knudsen: »Naar Lærer Jensen har kunnet hjælpe sig med Lokalerne som de er, synes jeg ogsaa Sigh maa kunne det!« Rosenthal: »Hvad koster et saadant Værelse at indrette? 100 Kr. vel, og der skal vel Kakkelovn til!« Henriksen: »Vi maa hellere bygge og saa til Gengæld paalægge Læreren Renholdelse og Vedligeholdelse af Haven!«

Søndre skoles saga blev kort. I 1898 blev de to skoler slået sammen til en ny nede ved kirken. 1920 blev der atter to: østre og vestre skole. 1954 atter een: centralskolen ved »Drøwtæn«. Skilles og mødes har altså været den stadige historie.

Ved siden af de offentlige skoler i Struer eksisterede der stadig et utal af små privatskoler, dels som pogeskoler og dels som skoler for de familier, der følte sig for fine til at have deres børn i den offentlige skole, eller som ønskede deres børn optaget i realskolen.

I 70'erne fortsatte Lillelunds skole. Han averterede, at han underviste i alle realskolefag undtagen fransk og gerne optog et par kostelever. Også den afskedigede lærer Balleby fra Humlum vilde holde

skole i Struer 1873; men det kunde sognerådet ikke billige, at han befattede sig med, og man bad ministeriet forhindre det, hvad også skete. De forældre, der sendte deres børn til Balleby, blev idømt skolemulkter, for børnene fik jo ingen undervisning, eftersom man daglig så Balleby »færdes dels med Jernbanen og dels med andre Befordringer i andre Forretninger« (Kvaksalveri).

Det bedre borgerskabs foretrukne skoler var frk. Linds skole i Søndergade (1885) og frk. Trojels skole i Vestergade. Eksamineret lærerinde frk. Marie Lind averterede 8/10 85, at hun sammen med frk. Lydia Jensen agtede at oprette et institut med undervisning i almindelige skolefag samt engelsk, tysk og fransk —. »Vore Bestræbelser vil gaa ud paa at gøre Undervisningen saa fyldig og levende som muligt. Skoletiden vil, for at imødekomme mulige Elever fra Landet, rette sig efter Realskolens«. Frk. Lind var præstedatter fra Vejrum og en udpræget gammeljomfru og med meget gammeldags principper. Hun klistrede papir for vinduerne, så pigerne ikke kunde sidde og kikke efter drengene fra realskolen, og indprentede dem, at den ugifte stand var at foretrække. Men hun var meget ærgerrig med sine elever, vilde meget nødig, at de fik under ug, og var meget stolt, når de blev optaget på realskolen — trods risikoen med drengene.

Frk. Trojel oprettede sin skole i 1891 på tilskyndelse af familierne Schou og T. W. Jensen, efter at hun havde forladt realskolen. Den kunde også byde på handelsundervisning for unge piger. Frk. Trojel var frk. Linds diametrale modsætning, en fremskridtskvinde — frk. Lind kaldte hende »mandfolk« — og moderne i sin undervisning. Hun kom meget i de store familier og vilde gerne føre diskussioner med herrerne. Det kunde frk. Lind ikke lide. Der var evig krig mellem de to konkurrenter. (Johs. Buchholtz's novelle »Fru Timmermands Institut« har levende modeller).

Der var desuden Augusta Christensens skole omme i Eigårds hus, vist ikke videre anset, og Maren Bachs skole oppe ved banegården, en lille pigeskole på et par klasser. Maren Bach var en lille fin og nervøs dame, som dr. Bang søgte at helbrede ved at slå knald bag hendes ryg. Hun havde også musikelever, Olga Jagd fik timer hos hende som 17-årig præliminarist, 45 kr. om måneden for 6 timer daglig, flere af eleverne var næsten jævnaldrende veninder. »En glimrende Plads«, sagde fru Bertelsen. Frk. Bach blev i 1900 gift med sagfører Rosenthal (i Skive fra 1894), og hendes skole blev

overtaget af frk. Anna Poulsen (senere gift med lærer V. Olesen).

Endelig må nævnes fru Mortensens skole i Søndergade eller madam Mortensen, som det dengang hed. Hun var gift med skomager Mortensen i det lille hus, der lå, hvor nu bager Frandsen har butik. De tændte lys og gik i seng efter almanakken, og var i det hele taget så ejendommelige, at skarnsungerne på gaden fandt fornøjelse i at drille dem. Der var altid vrøvl med realskoledrengene, de bankede på ruderne og løb deres vej, og Mortensen kom jævnlig op på realskolen inden morgensang for at klage hos skolebestyrer Bertelsen. De havde kun to stuer, den ene var værksted og soveværelse, den anden var skolestue, et par andre små rum var lejet ud. »Vi sad«, fortæller frk. Ingeborg Nissen, Østergade 6, »både piger og drenge ved et langt bord med madam Mortensen for enden og lærte at stave og regne med tavle og griffel, intet andet, så vi kunde slet ikke følge med, da vi kom ind i 3. klasse på borgerskolen. Den første dag heroppe havde vi geografi med lærer Krarup, jeg blev hørt i Store Bælt og Lille Bælt og Øresund og anede ikke, at de fandtes, og fik en kraftig lussing på begge sider af hovedet. Jeg skammede mig. Vi var 12-14 stykker hos Madam Mortensen og betalte 6 kr. om måneden. Den højeste straf var at blive sendt ind til Mortensen på værkstedet og blive skammet ud; han slog aldrig. Når vi havde frikvarter, skulde hun ind og give Mortensen kaffe, og så løb vi op ad Boldrups vej (Rosenvænget), indtil hun viste sig i døren«.

Foruden klaverundervisning tilbødes der af forskellige undervisning i frihåndstegning og skønskrift, og hver vinter var der flere kursus i dans og anstand; det vil af dette kunne ses, at der var sørget godt for, at bedre folks børn i Struer ved siden af hjemmenes gode påvirkning også godt kunde få alt, hvad der ellers hørte til for at kunne kaldes et dannet menneske.

Det bør endelig også tilsidst nævnes, at den i 1884 stiftede håndværkerforening straks fra sin start arbejdede på at oprette en aften-skole for håndværkerlærlinge. Et forsøg blev gjort i vinteren 1886-87 i et lokale på borgerskolen med C. F. Madsen og I. Frandsen som lærere. Der meldte sig 16 elever, og mestrene kommanderedes til skiftevis at møde om aftenen for at påse, om eleverne mødte og viste god opførsel! Men forsøget glippede efter et par vintre. Man tabte imidlertid ikke modet. 1893 gjorde man igen et forsøg, denne gang på Hotel Struer, med 20 elever og undervisning af lærerne

C. F. Madsen og Lavendt og maler Westergård. Planen om en egen bygning var fremme i 94, men den måtte opgives, og man vendte foreløbig tilbage til lokalerne på borgerskolen fra 95. Først i 1908 fik man den længe ønskede bygning på hjørnet af Vestergade og Anlægsvej, men det var lykkedes denne gang at holde uafbrudt liv i foretagendet lige til da. 1899 fik Teknisk Skole egen bestyrelse, men sorterede stadig under Håndværkerforeningen.

VII BRANDVÆSEN

Når man tænker på de mange tætbefolkede, kakkelovnsfyrede loftslejligheder i huse, som endnu i 80'erne for en stor del var strå-tækte, og de mange tagpapbeklædte sidebygninger, bagbygninger og skure med værksteder, åben ild og let fængelige materialer, og så samtidig betragter det brandvæsen, man havde, føler man, at skæb-
nen har været byen overmåde velvilligt stemt. I en eventuel katastro-
fesituation vilde man have stået aldeles magtesløs! Og man vidste
det godt. Men der skulde jo spares længst muligt her som på så
mange områder.

Så snart bebyggelsen i Struer tog fart i 1865, havde kommunen ansat en skorstensfejer, men beboerne skulde selv sørge for at få fat i ham og betale ham, og derfor var der mange, der hellere selv vilde feje deres skorsten, d.v.s., de gjorde det bare slet ikke eller de gjorde det bare sådan for et syns skyld; mange skorstene havde endda over-
hovedet ingen rensedør! Det var med den stadig tættere bebyggelse
en overordentlig farlig situation, og sognerådet bad derfor i juni
1876 amtet om tilladelse til at opkræve skorstensfejerlønnen sam-
men med kommuneskatten og så gøre skorstensfejningen obligato-
risk. Det var den forebyggende foranstaltning ved siden af de strenge
byggevedtægter, som tidligere er omtalt. Men hvad nu, hvis der vir-
kelig opstod ildebrand?

Byen havde siden 1866 en sprøjte, d.v.s. en vogn med en vand-
tønde, forsynet med pumpestænger. Den stod siden 1880 opstillet i
et lille hus, som kommunen havde ladet opføre i pogeskolens have i
Bjerggade mod at betale lærerinden 10 kr. i årlig leje. Huset var
bygget så stort, at det samtidig kunde afgive plads til fattigtørvene.

Bjerggade med det gamle sprøjtehus (den lille bygning, som vender gavlen ud mod gaden). Karakteristisk for alle de gamle billeder er de næsten øde gader; og dog herskede der allerede dengang bekymring for den megen barneleg på gaderne!

Til sprøjten hørte desuden nogle tøndes til påfyldning af denne fra brøndene i nærheden af det eventuelle brandsted eller fra havnen, en slange og et par stiger. Endvidere påhvilede det efter brandordningen af 1/9 1880 de 6 største grundejere, nemlig præsteembedet (Torngård), teglværksejer Schou, konsul Schou, købmand Opstrups enke, købmand Stokholm og købmand T. W. Jensen, ved enhver ildebrand at stille med fyldte vandtønder på sluffer med hesteforspand, ligesom 12 andre større ejendomsbesiddere var pligtige til til enhver tid at have stående en fyldt vandtønde og på et tilgængeligt sted, således at brandmandskabet i påkommende tilfælde let kunde hente dem pr. vogn. I 1883 flottede man sig og anskaffede en ny læderslange på 2" indv. mål og en vandvogn underløben med en vandtønde til 1000 tønder vand; og samtidig lod kommunen for at lette vandforsyningen bore en artesisk brønd på en grund, som blev købt af smed Jensen for enden af Struer Gade ved foden af bjerget for 75 kr. (350 kv.alen), idet den samtidig lod grunden udlægge som offentlig plads («Springvandstorvet»).

Selve brandmandskabet var udpeget af sognerådet blandt byens uberygtede og pålidelige borgere og bestod af en brandfoged med

underbrandfoged og assistent, en strålemester med assistent og en slangemester med 12 assistenter; dertil 24 pumpere, 8 vandøserer til at tømme vandtønderne over i sprøjten og en del vandbærere til at fylde dem og bringe dem, 6 stigebærere og et nedbrydningskorps på 8 mand. Iøvrigt var samtlige byens indbyggere forpligtede til at møde ved brandprøver og ved ildebrande med alt, hvad de havde af spande. Det vilde jo let kunne blive noget kaotisk; men derfor var der også oprettet en politivagt under politiassistentens ledelse i overensstemmelse med brandfogden til at sørge for ordenens opretholdelse og i det hele føre tilsyn med, at det nødvendige mandskab og de nødvendige genstande var tilstede.

Alle gjorde deres arbejde fuldkommen gratis, så det har været et billigt brandvæsen for kommunen, så primitivt det var. Udgifterne for 1890 f. eks. var følgende beskedne poster:

Regning fra smed P. Christensen	16 kr. 50 øre
Kongeskat for sprøjtehuset	30 -
Regning fra M. Schou & Søn	1 - 20 -
Sadelmager Topp for pasning af sprøjten	20 - 00 -
	<hr/>
	38 kr. 00 øre

I 1891 og 92 var der lidt ekstra reparationer af både sprøjte og sprøjtehus, så det løb op til henholdsvis 77 kr. 62 øre og 75 kr. 18 øre, men i 1893 var man til gengæld helt nede på 22 kr. 30 øre, heraf de 20 til sadelmager Topp. Det må kaldes overkommeligt! (i 1952-53 kostede brandvæsenet Struer 22.087 kr.).

Alligevel ømmede de sig i sognerådet, hver gang der fremkom små beskedne ønsker om reformer til et par kroners penge. Da for eks. brandfogden, murer Schjødt, i 1889 bad om et lille årligt honorar for sit arbejde og samtidig ansøgte om, at han og assistenterne måtte blive forsynet med et mærke, en kasket, som kunde gøre førerne let kendelige for mandskabet midt i virvarret under slukningsarbejdet, var der straks i sognerådet uenighed om betimeligheden af en sådan luksus; proprietær Jacobsen mente ikke, de kasketter var nødvendige, brandmandskabet i Struer kendte nok deres førere, men Damsgård var af modsat mening, og Jespersen syntes ikke, det kunde blive nogen større udgift, men nu kunde man jo spørge, hvad amtet mente. Hvad honoraret til murer Schjødt angik mente Damsgård nok, at der var noget rimeligt i det. Brandfogden havde jo bl. a.

pligt til at blive på brandstedet, længe efter at mandskabet var permitteret; men så var Jakob Knudsen der omgående: så skal Gimsing brandfoged vel også have honorar? Nej, det var ikke nødvendigt, mente konsulen, men man måtte huske, at brandfogden i Struer jo også var pligtig til at føre lægdsrullen og afholde session o.s.v. Der nedsattes et højtideligt udvalg, som kom til det resultat, at der burde anskaffes 5 kasketter til brandfogden og de fire brandvægtere, og at brandfogden burde have en årlig godtgørelse af 35 kr. (!), hvis amtet da godkendte. Amtet svarede, at det første ikke vedkom det, og at det andet ikke kunde tillades. Så fik murer Schjødt sine kasketter, men honoraret måtte vente.

14/8 1895 skrev brandfogden, blikkenslager Knoll: »Paa samtlige Straalemeesters Vegne tillader undertegnede sig at bede Sogneraadet tage under Overvejelse om der kunde bevilges os en vandtæt Klædning til Brug ved paakommende Ildebrand. Det bemærkes, at man som Ordningen er nu, ikke kan komme hjem fra en Brand uden at være gennemblødt«. Hertil blev der i sognerådet bemærket følgende:

Formanden: »2 Sæt Oljetøj er jo ikke saa meget«.

O. Henriksen: »Eet Sæt kunde vel ogsaa gøre det!«

v. Jessen: »Et Par Støvler og en Regnfrakke maa vel være tilstrækkeligt!«

Hvordan skomager Henriksen har tænkt sig de to strålemestre dele det ene sæt oljetøj, er ikke godt at vide. Det blev da også til de to sæt.

Det var ikke let at få de pågældende ejendomsbesiddere til at holde sig loven efterrettelig m. h. t. vandtønderne. Der blev sløset en del med det, så brandmændene gang på gang havde det største besvær med at finde dem og ofte fandt dem tomme. Men værre var det, når man kom til sprøjtehuset og ikke kunde få døren op! At det også kunde hænde, er der noget, der tyder på; ihvertfald beslutter sognerådet 3/7 85 »at regulere Dørene i Sprøjtehuset eller Vejen foran samme, saaledes at Dørene til enhver Tid er brugelige og oplukkelige«! Samtidig beslutter man at udsætte indtil videre en påtænkt udvidelse af sprøjtehuset med den motivering, at der er udsigt til, at der bliver anvendelse for en sprøjte mere. Den sprøjte nr. 2 kom nu ikke foreløbig; den var ellers tiltrængt nok, for den gamle var der altid noget i vejen med. Hvor lidt tillid man havde til den, fremgår

tydeligt af Dagbladets ironi: »I Mandags var det faste Brandkorps til Mønstring paa Springvandstorvet. Sprøjten blev prøvet og viste sig som sædvanlig som et gammelt Skrog, der ikke skal gøre en Ildebrand synderlig Afbræk, om en saadan for en Gangs Skyld skulde udbryde«.

Dagbladet har i det hele taget et godt øje til brandvæsenet og dets pligtige, ikke altid lige fiffige mandskab. Det hedder i omtalen af branden på Kvistrup Mølle d. 22. febr. 95: »Skønt man her i Struer allerede Kl. 8 vidste, at der var Ildebrand paa Kvistrup Mølle, faldt det mærkelig nok dog ikke vort Brandvæsen ind at sende Sprøjten derud, før der ude fra Brandstedet kom Anmodning om Assistance, saa først henad 11-Tiden, da der omtrent var gjort, hvad der kunde gøres, kom Sprøjten tilstede«. Også i anledning af branden på svendeherberget ude på Strandvejen i juni 91 får brandmændene på hattepulden for deres sendrægtighed. Men så kommer »Avisen« dem til undsætning: »Gendarmen, der opdagede Ilden, kaldte paa de Befalingsmænd ved Brandkorpset, hos hvem Nøglen til Sprøjtehuset sagdes (!) at være opbevaret. Straks derefter blev der raabt Brand i Gaderne og Allarmtrommen blev udsendt. Da Referenten et Kvarterstid efter kom til Brandstedet, fandt han Sprøjten opstillet og et Øjeblik efter kom Vandvognen og Slukningsarbejdet begyndte«. Et pudsigt eksempel på, hvordan der kunde gå politik i alting, finder vi iøvrigt her i forbindelse med branden på svendeherberget, idet Dagbladet og Avisen skændes om, hvorvidt gendarm Hansen redede et barn eller ikke reddede et barn, og enhver kan uden større fantasi gætte, hvem der mener hvad. »Avisen«s forsvar har jo også sin dybeste forklaring deri, at Dagbladet har angrebet. For der var jo i virkeligheden ikke så meget at forsvare. Det kan vi forstå, når de i sognerådet, hvor samtlige medlemmer var »Avisen«s partifæller, »alle var enige om, at Sprøjten og Brandvæsenet ikke var i Orden«. (Sognerådsmødet 13/3 95). Ved branden på Kvistrup Mølle havde det vist sig, at det var galt, når der ikke var folk med sprøjten, som både *vilde* og *forstod* at betjene den. Der var ved nævnte brand brændt hul på slangen, som var dårlig i forvejen. Det må dog kaldes en ret sønderlemmende kritik, ikke blot af materialet, men også af mandskabet! Og det gik så vidt på mødet, at man foruden at vedtage anskaffelsen af en ny, 30-alens slange også var inde på, at man burde have nye mænd til at føre den. Vilde det ikke være bedre, om man

i stedet for det pligtige brandmandskab fik et frivilligt korps af unge, raske mænd, der både kunde, vilde og turde? Hvis man nu for en gangs skyld ofrede noget og indførte blanke hjelme og flotte uniformsfrakker, mon man så ikke kunde friste ungdommen til at søge ansættelse i et sådant korps?

Det blev nu foreløbigt altsammen ved den ny brandslange. Siden kom (i 1897) en gennemgribende reparation af sprøjten på Tidstrøms fabrik i København, — fabriken udlånte venligst en anden imens, og (i 1899) anskaffelse af en redningsstige. Men en skrivelse fra brandfoged Schjødt samme år om tilvejebringelse af en anden ordning med vandforsyningen til sprøjten i ildebrandstilfælde ønskede man ikke at tage stilling til før nærmere undersøgelse. Man skulde ellers ikke synes, at her var meget at undersøge. Ordningen var håbløst forældet. Men selvfølgelig var mangelen af et vandværk her en væsentlig faktor. Et nogenlunde anstændigt brandvæsen kom altså ikke i *det* århundrede.

En ringe trøst var det, at brandvæsenet i Holstebro ikke var stort bedre — efter aviserne at dømme. Ved en brand på Østergade dér 14/2 1887 alarmeredes byen af brandtrommen om aftenen kl. halv ni. »Efter en halv Times Forløb kørte Sprøjterne frem. Det varede imidlertid godt og vel endnu en halv Time forinden man havde faaet Sprøjterne praktiseret om i en til Stedet hørende Have, faaet en Slange stukket i Aaen, og forinden man kunde begynde Slukningsarbejdet«. Men det var dog alligevel sommetider Holstebrosprøjten, der måtte prøve at klare situationen i Struer, når den lokale sprøjte stod magtesløs. Det var f. eks. tilfældet, da der 23/3 1886 mellem 12 og 1 om natten udbrød en farlig brand i købmand Stokholms ejendom (hjørnet af nuv. Kirkegade og Østergade). Struersprøjten kunde intet udrette og måtte lade hele forhuset og det meste af en sidelænge totalt nedbrænde, men da der også var fare for ejendommen ved siden af, tilkaldtes Holstebro, ved ridende bud velsagtens, for telefonforbindelsen kom først i efteråret 86, og sprøjte og mandskab afgik derefter med første morgentog til Struer kl. 5,20!! Men da var ilden standset — takket være det stille vejr. Det var vel nok et held!

Det var i det hele taget et held, at de fleste brande i Struer var så temmelig harmløse og ofte kvaltes mere pr. konduite af tilfældige folk end ved brandvæsenets indsats. En brand i maler Ålkjærs værk-

sted i 1884 blev slukket af ham selv, idet han resolut kastede alle de sengeklæder, han kunde finde, over ilden og derpå sig selv. En ikke ufarlig bedrift, der belønnes af Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger med et guldur, som højtidelig overræktes ham af selveste branddirektør Falbe-Hansen i Holstebro. En brand på Struer mølle i 1888 blev slukket af arbejderne, inden sprøjten nåede frem, og en brand i købmand Fredskildes butik i 1894, der blev meldt ved trommehvirvler og høje brandråb, var slukket, mens trommen og råbene endnu hørtes i den østre ende af byen. »Nogle faa Varer brændte«, skriver »Avisen«, og nogle andre beskadigedes, dog ikke mange, saa det hele havde ikke stort at betyde, eller som en Brandmand humoristisk udtrykte det: man var nødt til at have Lampen i Huset tændt for at opdage, om det var i dette Hus, der var Ildløs«.

I

LIDT OM ÅNDSLIVET

Hvad var der af åndsliv i en by som Struer — vi begrænser i denne forbindelse begrebet til at omfatte interessen for den højere kunst indenfor teater, musik og litteratur; hvad var der af åndsliv? Ikke så lidt endda! I hvert fald var der ofte anledning til at opleve scenekunst og musik — hvadenten det nu var fremmede kunstnere eller byens egne amatører, der optrådte —, for dem, der havde råd, tid og lejlighed, vel at mærke, og det var jo, når det kommer til stykket, et ringe mindretal, som let kunde rummes i salen på Hotel Struer.

Teaterinteressen var ulige større end musikinteressen, som det jo forøvrigt endnu er tilfældet, og man kommer næppe udenom, at interessen for byens egne kunstnere og deres præstationer var mindst lige så stor som interessen for de fremmede.

Alligevel må man sige, at det rigtige teater var den flere gange årlig tilbagevendende store begivenhed for det bedre borgerskab — og ikke mindst dets fruer og døtre. Et omrejsende teaterselskabs ankomst til en lille by satte jo også dengang langt mere kolorit på tilværelsen, end det nu er tilfældet. Nu om dage kommer der et par rutebiler hen på eftermiddagen og svinger ind i hotellets gård, og næste morgen er de borte igen, måske allerede samme aften. Og skuespillerne ligner jo ganske almindelige mennesker, så man ikke engang bemærker dem, når de går sig en tur på gaden, — hvis de da ikke hedder sådan noget som Schønberg —; men dengang kendte man straks skuespilleren på hans glatragede ansigt og lidt fedladne stoltseren. Det er idag også kun Olga Buchholtz, der får besøg af dem. Dengang var det anderledes; da opholdt et teaterselskab sig en 8-10 dage i byen som oftest og spillede hveranden aften et skiftende

repertoire. Selskabet kom år efter år til de samme byer, og de bærende kræfter var som regel de samme gennem mange år. Skuespillere og tilskuere kendte hinanden. Hjemmene stod åbne for skuespillerne, ja mange gange boede de der simpelthen, det var det billigste og det fornøjeligste, ikke mindst på de mange friaftener. Der er vidnesbyrd om, at familiefester eller selskaber blev udsat, når det erfarede, at et teaterselskab i nær fremtid kunde ventes til byen, og at mange venskaber blev sluttet for livet.

Ofte var der i en lille bys teater så ringe pladsforhold, at skuespillerne måtte klæde sig på hjemme i deres logis og vandre i fuldt kostume og sminke gennem gaderne til forestillingen med en hale af nysgerrige børn og unge efter sig. I Struer var der ikke engang nogen rigtig scenebygning. Man stillede en scene op i den ene ende af salen på Hotel Struer eller Schous Hotel, når der var brug for den.

Der var mange teaterselskaber, Spiers, Cortes, Fries, Lehmann, Stolberg, Helsingren, Jacobsen og hvad de nu hed allesammen, og det var ofte dygtige kunstnere, de havde med, som ydede et fortræffeligt sammenspil. Der er ingen tvivl om, at de mange gange var virkelige kulturbringere, som havde åndelig udviklende betydning i afkrogene, — noget, vor radioforvante tid måske har ondt ved rigtig at sætte sig ind i. Overalt i Danmark kom de, ja, i Norge med, helt op til Nordnorge endda!! Man kan møde gamle nordmænd, som begejstret giver udtryk for, hvad de danske teaterselskaber betød for dem i en eller anden fjern norsk provinsby. Og der er næppe heller tvivl om, at publikum dengang levede mere intenst med i en teaterforestilling end nu, ikke fordi de var bedre mennesker, ikke på nogen måde, men simpelthen fordi de hverken havde radioen, filmen eller grammofonen. Man levede længere højt på en teateroplevelse og huskede den i alle enkeltheder, lige indtil repliker og kostumer, og man kendte langt mere til forventningens glæde.

Den vestjyske rute, som teaterselskaberne gerne fulgte, var Ringkøbing - Herning - Holstebro - Lemvig - Vemb - Struer. Det kunde dog ofte hænde, at de strøg Struer på listen; men togforbindelsen var jo ret god både til Skive og Holstebro, og det var ikke ualmindeligt, at man i disse byer lagde forestillingerne således, at det passede med togtiderne. I en annonce, der melder om opførelsen af »Hustrups splinternye stykke »Karens Garde« på Skive teater i 1887, står

der: »Tog fra Struer i Skive 7,05. Tæppet gaar 7,10. Forestillingen forbi 9,45. Tog til Struer 10,10«. Man har åbenbart i Skive haft store tanker om Struerborgernes adræthed! *Hele* 1. akt kan de ikke have fået med. Men det har iøvrigt næppe været mange, der har haft mod på det betydelige tillæg til billetprisen, som rejsen har kostet.

Amtets hovedstad har selvfølgelig skummet fløden; den får alene af alle byerne i juni 1895 besøg af noget så fornemt som det kgl. teaters ballettournée med selveste balletmester Hans Beck i spidsen og den unge kapelmusikus Georg Høeberg ved klaveret. Men også Herning, der dengang ikke var større end Struer, må siges at være godt med. Den har i oktober 1893 besøg af Cortes selskab, i november af Lehmanns og Jacobsens selskaber, og endelig i december af Stolbergs og Poul Fries' selskaber. 5 tourneur på 2 måneder, ialt en 10-15 forestillinger! »Sig saa, at Herningenserne ikke har Lejlighed til at more sig!« skriver Dagbladet.

Man lægger mærke til, at selskaberne vovede at komme midt i juletravlheden, sommetider så sent som 22. decbr! og at de strakte sæsonen langt hen på sommeren. I vore dage holdes der åndelig sommerferie lige fra april til september overalt. Der har bredt sig den underlige opfattelse, at åndsliv ikke kan trives, mens der er blade på træerne. Og julens verdslige hurlumhej har bevirket, at ingen orker noget åndsliv om vinteren heller i månedsvis, først for travlhed, siden for overanstrengelse.

Hvad bød de så på, når de kom, disse teaterselskaber? Meget af det var unægtelig rent underholdende, problemløse komedier, som ingen kender mere, end ikke af navn, »De flyvende hatte«, »En farlig duel«, »En lille skat« o.s.v. Eller farcer som »Charleys tante« og »Barn i kirke« og djærve folkekomedier som »Landsoldaten« (9.-10. okt. 1889 i Struer med den unge skuespiller Charles Wilcken som Jens Daglykke) og »Gøngehøvdingen«. Vaudeviller og syngestykker, ældre og nyere, som »Slægtningene«, »Emilies hjertebanken«, »Frk. Nitouche« og »Frøken — gale mig!« Og i en klasse for sig et helt nyt og lige fra begyndelsen overmåde folkeyndet stykke, skrevet af en tidligere holstebrodreng, nu kgl. skuespiller Elith Reumert over en roman af Henrik Scharling — *meget* frit benyttet: »Nøddebo præstegård«. Og man kunde dengang uden skrupler spille det på alle mulige tider af året. Lad gå med, at de serverede nyheden i Herning d. 19. november 93; det er jo også på den tid snart, at for-

retningerne i vore dage ringer julen ind. Men når vi hører, at stykket i 1889 gik i Holstebro d. 11. april, i Struer d. 13. og i Holstebro igen d. 15., så minder det om Storm P.'s »lille juleaften den 28. april —«.

Heller ikke den satiriske revy manglede. 13. sept. 1889 gav skuespiller Emil Petersen på Hotel Struer kostumeret som »vandrende Svend« en Struer-revy »med mere eller mindre vellykkede Rimerier over de seneste »Begivenheder« i Struer«. Det var det københavnske eksempel, der smittede. Som det 19. århundredes begyndelse prægedes af klubbernes drikkeviser, skrev Dagbladet 1/8 99, præges dets slutning af revyviserne: »de gaar fra Hovedstaden hele Landet over, deres Omkvæd bliver Ordsprog, som man maa døje overalt og høre i alle mulige Forbindelser, »Drej om ad lille Kongensgade«, »Vil du hilse din Mor«, »Vil du holde mit Ravrør« o.s.v.«

Men også det mere seriøse drama kunde man få at se i Struer: »Axel og Valborg«, Bjørnsons »En fallit«, Hostrups »Under snefog« m. m. — endog Schiller og Gerh. Hauptmann vovede man sig til Struer med!

Den lokale teaterkritik lå ingenlunde på maven for de fremmede kunstnere, hvis de ikke fortjente det, om de så var nok så meget fra København, hvad følgende eksempler til overflod viser:

Den unge Herman Bang, der havde vakt pinlig opsigt i borgerlige kredse ved at få sin debutroman »Håbløse slægter« beslaglagt som usædelig og nu forsøgte sig på tourné som skuespiller, fik følgende salut af »Avisen« 11/6 84: »Herman Bang Tournéen agtede i Gaar at lyksaliggøre Holstebro med sin Nærværelse og sine Hospitalstykker. Det viste sig imidlertid, at Publikum ikke satte tilbørlig Pris paa denne Fornøjelse, thi da Forestillingen skulde til at begynde, var der kun ganske faa Tilskuere, men en Mængde uhyggeligt tomme Bænke, hvorfor Forestillingen blev indstillet«. Det var den tourné med Ibsens forargelige »Gengangere«, som Herman Bang selv beskriver med kostelig selvironi i bogen »Ti år«.

Det kongelige teaters tourné i 1885 får også læst og påskrevet af »Avisen«: der var trykket stemning, får vi at vide, og mat bifald fra de 30-40 tilskuere, »og de, der ikke var tilstede, gik ikke Glip af noget; thi det var noget af det tarveligste, man endnu har hørt, især af en Tourné fra det kgl. Teater«. Sangerne var forkølede allesammen. Tilsidst anbefaledes det lederen af tournéen »at give sine Damer et ganske lille Kursus i god Tone, inden de rejser videre«.

Og endelig bør denne kritik i Dagbladet 30/11 1894 kendes i sin helhed, den er det værd:

»De københavnske Nyheders Tourné var en Skuffelse. Hele Spillets Karakteristik kan sammenfattes i det gamle Ord »Hastværk er Lastværk«. Direktøren havde nemlig besluttet, at Selskabet endnu samme Aften skulde rejse til Holstebro, og Følgen blev, at under det sidste Stykke »Frøken — gale mig«, mærkede man, at Skuespillerne kun var besjælede af den Tanke: »blot vi naar at komme med Toget«!

»Os havde Hr. Stolberg et Horn i siden paa fra i Fjor, fordi vi havde henregnet hans Selskab til dem, der kunde *taale Kritik*, og under en Konference vi havde med Hr. Stolberg om en fra i Fjor ubetalt Regning, erklærede han flot, at de Blade, der vilde kritisere, dem havde han ingen Brug for. Om nu Manden virkelig lever i den Tro, at han med sit Selskab er hævet over, hvad selv de bedste Hovedstadskræfter maa finde sig i, det ved vi ikke, men i saa Tilfælde er det vor Mening, at Selskabet snarest muligt burde sende sin Direktør over til Dr. Pontoppidan.«¹

»Vi hørte, at Hr. Stolberg lovede, at en saadan »Bondeby« som Struer skulde han ikke oftere besøge; efter hvad han sidst har præstet her, tror vi at kunne forsikre Hr. Direktøren, at ingen af de her-værende vil klæde sig i Sorg over denne Trusel«.

Var det mon så ringe? Det samme selskab havde dog et halvt år før på Hotel Struer spillet Emma Gads »Fætter Georg« med Cajus Brun og Marie Spiers (»den evig unge Kunstnerinde«) i hovedrollerne sådan, »at Publikum var med under hele Forestillingen«.

Også oplæsninger af store berømtheder kunde man opleve enten i Struer eller i Holstebro. 18. juni læste de store kgl. skuespillere Olaf Poulsen og Elith Reumert på Schaumburgs Hotel (»Kl. 7,30 af Hensyn til Struerboerne«) scener af Shakespeares »Henrik den Fjerde« — Falstaffscenerne, tamperretsscenen af Holbergs »Mascarde« og 2. akt af »Jacob von Thybo«, og i juni 1895 atter »Jacob von Thybo« plus scener af »Erasmus Montanus« og »Genboerne« — løjtnanten og smedesvenden i 1. akt. Det har uden tvivl været af-tener i det helt store format. Andre gange var det den store komiker Sophus Neumann, alene eller sammen med William Pio, eller det

¹ Kendt nervelæge i København.

var Albert Helsingren med »morsomt program«. Også humoristerne Maglekilde Petersen og Peter Kronborg gæstede gentagne gange Struer og Holstebro.

En dag i 1890 havde Struer endog besøg af ingen ringere end forfatterne Holger Drachmann og Sophus Schandorff; men de var kun på gennemrejse fra Thisted. De var på oplæsningstourné med egne værker rundt i Jylland, og hjemkommen derfra gav Schandorff i »Politiken« en skildring af deres oplevelser i det fjerne bøhland, hvor han bl. a. skrev: »Fra Thisted gik Rejsen til Skive, hvor vi undervejs meget imod vores Vilje maatte opholde os en halv Dags Tid i Struer. Denne Ventetid tilbragte vi med at spise Østers. Vinkortet var fortrinligt, for som kloge generaler havde vi en bedre Vinkurv med fra København«. Til disse udsøgte uforskammetheder mod det lille provinshul er der nu for det første at sige, at de to københavnere har været nogle ualmindelige fæhoveder til at se i en køreplan, for det tidlige morgentog fra Thisted, der kom til Struer kl. 9,00, gik videre til Skive allerede kl. 9,13, og eftermiddagstoget med ankomst 16,55 afgik mod Skive 18,20, endelig var der aftentog, der kom 22,40 og gik 23,02! For det andet kan man undre sig over, at en så gudbenådet naturlyriker som Holger Drachmann overhovedet ikke har fået øje på Limfjorden! For det tredje må det have været en meget tung vinkurv, de slæbte på, da de drog fra København, siden der endnu er rigeligt i den, for Schandorff kan umulig have ladet den urørt før Struer, hvis vi kender ham ret. Det hele er kort sagt en af Schandorffs bedre noveller. Men han opnåede at krænke lokalpatriotismen dødeligt. »Avisen« skrev (20/11 90): »Ogsaa dette er et Bevis paa, at d'Herrer er meget ukendte med Provinsforhold, naar de tror det nødvendigt at tage Vin med fra København. Hotellerne i Struer har altid været bekendt for at føre udmærkede Varer, naar man blot vil op med Portemonnixen; men de Herrer rejste jo for at skrabe Penge sammen, og saa skulde der vel knibes paa Skillingen, saa Vinen ikke maatte koste mere end et halvt Hundrede Ører Flasken, og til den Pris har man ganske vist ikke drikkelig Vin i Struer«.

Musikinteressen var det som sagt lidt småt med i Struer, undtagen når Skive eller Holstebro musikkorps koncerterede i anlæget om Søndagen, hvis da de lunefulde vestjyske vejrguder tillod det. En koncert, som Skive musikkorps havde anmeldt til torsdag d. 16. juni 1892 måtte aflyses p. gr. a. skylregn; man forsøgte igen lørdag, men

det regnede stadig! Så flyttede man hen i Schous hotel, hvor »Salen fyldtes af et taknemligt Publikum« og navnlig med interesse paa-hørte en ny march-polka, kaldt »Til Struer Damer« af en komponist med det lidet dansk klingende navn Tetzsche. »Mon ikke Navnet er »för tilfallet?« skrev Dagbladet, »eller skulde det monstro være permanent?«. Der var ellers dejligt ude i det ny anlæg med de unge lysegrønne træer, når vejret var til det; men man savnede en musiktribune. »Som Forholdene nu er, hvor Publikum klynger sig sammen om Musikken, er det kun de nærmeststaaende, der nyder rigtig godt af den; det vilde sikkert ikke vise sig uoverkommeligt at anskaffe en saadan Tribune, særlig hvis de respektive Foreninger slog sig sammen og bekostede den«.

Også sådan noget som Varde drengeorkester kunde samle publikum 6. aug. 87. Man beundrede de kønne uniformer og det gode sammenspil og morede sig over den lille fyr, »der trakterede sine Bækken og en stor Tromme, der naaede ham selv til Næsen«.

Ellers måtte jo helst foreningerne stå bag musikbegivenhederne. I den konservative klub sad man pænt d. 8. aug. 92 og hørte på 11 strygere fra Skive og trøstede sig med, at der var bal bagefter til den lyse morgen. De selvstændigt koncerterende kunstnere måtte oftest optræde for halvtom sal. Da der 26. okt. havde været koncert af sangerinden frk. Frisch og violinisten Fr. Schnedler Petersen, den senere så bekendte kapelmester, og besøget som sædvanlig havde været meget ringe, skrev »Avisen« mistrøstigt: »Atter her viste det sig, at mens Folk løber efter alt muligt Fjællebodsgøgl, bliver de ganske roligt hjemme, naar der bydes dem noget virkeligt godt. Kommer der til Byen et tarveligt Skuespillerselskab, Cirkus eller endog blot et Abeteater, da strømmer Folk baade fra Byen og Omegnen til Aften efter Aften, men naar Kunstnere af Rang endelig en Gang indtræffer, da faar de Lov til at koncertere for halvt Hus. Det er beklageligt, at vor lille By bliver »misliebige« blandt Kunstnerne, saa vi kommer til at nøjes med lokale Kunstydelser eller Vestkystskuespillerselskaber«.

End ikke nogle tyrolersangere fra Salzburg, der spillede på zylophon og strygezithar og dansede i nationaldragter, kunde trække folk i okt. 94. Var det mon på grund af Struers dårlige rygte, at en musikalsk-deklamatorisk aftenunderholdning af operasanger Emil Holm (den senere berømte radiochef) og skuespiller Welther, der var an-

nonceret til 9. juli 92, blev aflyst? Der skulde helst noget sensationelt til. Et par franske vidunderbørn, Ernestine og Elmire Boucher, 13 og 8 år, der spillede violin og klaver, havde pludselig succes, og måtte give gentagelseskoncerter både i Struer og i Holstebro 2 gange. Holstebro viste lidt mere musikinteresse i det hele taget og fik også langt flere besøg af berømtederne. Her kunde man få at høre den store sanger Algot Lange og den »ny Stjerne paa vor Operahimmel« Vilh. Herold (juni 94), »en lys, kraftig 29-aarig ung Mand, der straks tog Publikum fangen«. Her kom også selvste Georg Lumby med sit 20 mands tivoli-orkester i Borgerklubben i okt. 88. »Efter Koncerten var der Bal — Bal til et saadant Orkester, det er noget, vi ikke er vant til i Holstebro!«

Var det billetpriserne, der var noget i vejen med? Var det, fordi folk ikke havde råd til de fine koncerter? Det var der nogen, der mente, og det kunde se ud, som om de havde ret, for da organisten, professor Nebelong 11. maj 1893 gav en såkaldt »folkekoncert« i Holstebro kirke med 35 øres entré, fyldtes rummet af 550 mennesker, og 70 måtte gå igen med uforrettet sag! Dagbladet var fuld af undren: »Vi kan notere det som en enestaende Begivenhed i vort musikalske Liv, at en Koncert har kunnet samle ca. 600 Tilhørere«. Også i Lemvig og Ringkøbing var der fuldt hus. Selv i Struer strømmede folk til, og her havde koncerten yderligere den tiltrækning, at man for første gang hørte, hvad den ny kirkes ny orgel rigtig duede til. Den idé at gøre musikken »i videste Omfang tilgængelig for det store Publikum, der ikke har Raad til at ofre ret meget paa aandelig Udvikling«, slog åbenbart an. Allerede en måned efter kom domorganist Allin fra Århus sammen med kgl. operasanger Åge Foss, og 6 uger efter igen en organist, frk. Fischer, med et par mindre kendte sangere, og hele tiden var der fuldt hus. Ved den sidste koncert var der i Struer kirke 2-300 mennesker, deriblandt mange fra landet, skønt det var midt i landboernes travle tid, og skønt der blev budt på Joh. Sebastian Bach. Men hermed havde det også kulmineret. Da professor Nebelong næste år kom igen, var man faldet tilbage i de gamle folder igen, kan vi forstå af Dagbladets anmeldelse: »Kun sjældent gives der os her Adgang til en Kunstnydelse saa rig og ægte. Skade, at ikke endnu flere har Sans for Værdien af god Musik. Billetpriisen kan sandelig ikke afskrække nogen. Det var en Nydelse at høre Professor Nebelong behandle vort lille Orgel.

»Æ Bindstouw« opført af strueramatører i april 1890. Fotograf Hansens atelier danner ikke den bedste ramme! Det har åbenbart dengang været utænkeligt at få fotografen hentet hen til scenen på Schous Hotel. De optrædende er fra v.: fru Smith Knudsen, realskolelærer Eriksen, lærerinde frk. Julie Trojel, mølleejer Niels Schou, Kvistrup, enkefru Petra Jagd (fru Buchholtz's mor) og løjtnant Smith Knudsen.

Hans Udførelse af f. Eks. List: »Ved Solnedgang« og Freys »Koncertfantasi over en russisk Kirkemelodi« glemmes ikke let«.

Som før bemærket var der gennemgående større interesse for de amatører, der optrådte mellem slagene. Det er jo altid morsomt at se slægt og venner balancere på slap line, og beundrer man dem rigtigt, kan man let få den overbevisning, at de er akkurat lige så gode som de rigtige kunstnere. Nu *havde* byen dengang, efter hvad vi kan forstå, en hel del habile folk, der virkelig forstod sig på den dramatiske kunst: apotheker Scholl og frue, postexpedient Dahl og frue, fru Jagd, maskininspektør Duseberg o.s.v. Og dertil kom det enestående, at amatørerne en gang imellem kunde møde frem med ingen ringere end kgl. solodanserinde Anna Tychsen f. Scholl i deres ensemble. Fru Tychsen ferierede jævnlig hos sin broder apothekeren, og efter at hun i 1889, 36 år gl., havde taget sin afsked fra teatret, blev opholdene i Struer ofte af længere varighed; hun har da ikke

fundet sig for god til at optræde sammen med de Struer dilettanter. Det siger noget om hende, men det siger uden tvivl også noget om dilettanternes kvalitet. Hun døde forøvrigt allerede i 1896 efter et langt sygeleje.

Også musikken blev dyrket af amatører, der flittigt optrådte. Det har ikke været muligt at få opsporet, hvem det var. Men »Avisen« omtaler en privat strygekvartet med medlemmer fra Struer og Holstebro, »der efter Forlydende skal være særdeles fint sammenspillet og skal kunne præstere noget virkeligt smukt«, ja, den har — stadig iflg. »Avisen« — endda kunnet præstere at spille »en Kvintet for Strygekvartet«!!

Amatørerne optrådte altid i et eller andet velgørende øjemed, og der var altid anledninger nok.

8. og 9. april 1890 gav de en stor forestilling til fordel for fædrelandets forsvar og de fattige, og ved en gentagelse den følgende søndag gik overskuddet til det ny lystanlæg. På premieredagen indledes der med en pompøs prolog i anledning af hans Majestæts fødselsdag — mon ikke af realskolebestyreren? Han havde i hvert fald en livligt flydende digterfåre, som byen flittigt gjorde brug af. Optakten var denne meget typiske:

»Hen over Danmarks strande et sorgens budskab lød:
den folkekære konge kong Frederik er død!
Hvem skal nu tage styret, da stormen er nær,
og frelse skibet ud fra de tusinde skær?
Hvem kendte vel prins Christian, da scepteret han tog,
og krigens vilde dæmon hen over Danmark jog?
Og da i blodigt stævne selv lykken os sveg,
det var som folkets kærlighed fra Dankongen veg.
Men tiderne skifte, og alt som de svandt,
jo mere og mere du folkets tillid vandt.
Vi lærte at kende, skønt lykken ej var huld,
dit ærlige hjerte så trofast som guld.«

Oven på denne højtidelighed fik man så »En Urtepotte i Hovedet«, Morez Rondo for 2 violiner og klaver, scener af »Æ Bindstouw«, Danclas Symphoni Concertante og endelig tilsidst aftenens clou »Abekatten« med fru Anna Tychsen som den unge pige — »en yndigere og mere henrivende Margrethe faar vi her i Provinsen aldrig Lejlighed til at se, men ogsaa de andre spillende udførte deres

Roller, saa det blev en Nydelse«. Avisen nævner selvfølgelig ingen navne på amatørerne; men det kan oplyses, at det var postexpedient Dahl som elskereren, Duseberg som professoren, apothekeren som Ole og fru Scholl som den arrige gammeljomfru. Fru Buchholtz kan huske, at Hannemor Scholl (senere fru Hans Brix) græd af flovhed, da hun så sin egen mor sidde sådan uglet ud ved spinderokken. »Det var en sjælden smuk og afrundet Forestilling«, slår avisen fast, »der var ligefrem Begejstring«.

Den følgende aften indlededes med, at publikum stående afsang en omdelt sang, der begyndte således:

»Vi elske vort land
fra hvor klitternes sand
rejser rækker af volde mod storhavets vove
og til Sjølund i øst
langs med Øresunds kyst,
hvor de ludende brinker er kranset af skove.
Vi elsker dets heder og kornrige agre,
dets søer og enge med blomsterne fagre.
Og så mindernes krans,
se i aftenens glans
stråle stensatte høje deroppe, hvor heltene sove.«

Det er slet ikke så ilde, man kan næsten ikke lade være med at synge med på de kendte toner. Der fortsættes så med vers for flaget, for sproget og for sønderjyderne, og tilsidst sang man med uvenlige sideblikke til eventuelle venstremænd:

»Så et værn om vort land
vi da bygge på stand,
der kan stå som en skræmsel og fjenderne lære,
at vi danske end vil
lægge kræfterne til
for at hegne vor fane og landet det kære.
Og kommer en fjende at søge sit bytte,
vi spørge ej først om vel kampen kan nytte.
At sejre er bedst
det, der kommer det næst,
er at værge med troskab sin ret og at falde med ære.«

Så fik man igen »En Urtepotte i Hovedet« og det øvrige program. Og fru Tychsen fortryllede atter salen: »Hendes skønne plastiske

Bevægelser, hendes fine Spil og fortrinlige Replikbehandling vidnede om, at det ikke er som Præstinde i Terpsichores Tempel *alene*, at hun er Kunstnerinde. Blot for at se hende udføre Margrethes Rolle er det værd at tage til Struer og overvære Forestillingen, der gentages paa Søndag«.

Det måtte selvfølgelig lokke en mængde Holstebroere. Til søndagsforestillingen var der propfuldt hus, men den del af det gode overskud gik bagefter til »en animeret Fællesspisning med paafølgende Bal«.

Ved en anden lejlighed gav fru Tychsen ligeledes struerboerne prøver på, hvad hun evnede på sit egentlige felt. Da gik benene som trommestikker, så folk her og der begyndte at rejse sig for bedre at få det hele med, men de blev kostet ned igen under lydeligt mishag fra de billige rækker, hvor man i forvejen så tilstrækkeligt dårligt.

En dilettantforestilling i marts 1893 til fordel for den ualmindelig barske vinters ofre blandt byens mange fattige fik et lille pinligt efterspil. Man spillede 3 dage i træk Erik Bøghs »Tre for en« og Heibergs »Nej« med apothekeren som en uforlignelig klokker Linck og fru Tychsen som Sofie »med en saa glimrende Plastik, og Mimik og en saa fuldendt Gratie, at det var en Nydelse, som kun sjældent bliver en lille Provinsby til Del«. Men åbenbart har ikke alt denne gang været, som det skulde, på den anden side af rampen, for bladet fortsætter: »Man kunde ønske, at et endnu større og maaske — til Tider — mere forstaaende Publikum havde faaet Del i denne sjældne Nydelse«.

Efter sidste forestilling var der atter animeret fællesspisning og bal, og det var det, der gav anledning til det artige efterspil:

17. maj skrev »Holstebro Dagblad«, at der som bekendt var kommet 500 kr. ind ved disse forestillinger i marts, men »hvad er Pengene brugt til? Blev der noget Overskud? Og hvorfor kommer de ærede komediespillende Medborgere ikke frem med Regnskabet? Der falder i Byen meget ublide Bemærkninger om Grunden. Mærkeligt, at ikke ogsaa Dilettanterne har mærket noget dertil!«

På disse diskrete hentydninger kom der imidlertid ikke noget svar, og Dagbladet tog derfor 9. juni bladet fra munden:

»I Februar var her en Koncert til Fordel for de fattige og bagefter fremkom Koncertgiverne med detaljeret Regnskab, og der viste sig det tiltalende, at der ikke var brugt en eneste Øre til Dækning af de

koncertgivendes Udgifter. Hvordan mon det har sig med de komediespillende Medborgeres Regnskab — er det mon lige saa uegenlyst? Jeg vil haabe det, og at det »veldædige« ikke er gaaet i Vasken. Efter Komedien var der Bal — fint Bal; der skulde da vel ikke i Regnskabet være Efterveer fra dette Bal? Der vaagedes omhyggeligt over, at Deltagerne i Ballet var fine Folk af reneste Vand; jeg kan derfor ikke tro, at man dansede paa Veldædighedens Regning; jeg vil hellere tro, at man dér skød et klækkeligt Bidrag i Kassen til Fordel for de smaa. Haabende at blive forskaanet for at bede 3. Gang, tegner ærbødigst *Valete*«.

Man mærker, at der er ved at gå politik i sagen — som sædvanlig. Derfor rykker også redaktør Welsch i »Avisen« partifællerne i Struer til undsætning: Følgen af slig Kritik, siger han, kan blive, »at ingen føler Trang til ad denne Vej at samle noget ind til de fattige. Vedkommende vil da formodentlig kunne skønne, at han har skadet de fattige, hvad han dog næppe har tilsigtet«.

Apotheker Scholl måtte dog nu til at rykke ud med sproget: Publikum gik ikke på komedie for velgørenhedens skyld, skrev han, men for at more sig; alle havde været tilfredse med præstationerne, og de 23 familier, der var blevet understøttet, havde takket og ingenlunde beklaget sig. Hvortil da disse krakilske råb. Regnskabet var revideret og godkendt og pengene var fordelt efter bedste skøn, mere kom ikke offentligheden ved om et fuldstændig privat selskabs virksomhed!

Hermed var Dagbladet selvfølgelig ikke tilfreds: »Naar Hr. Scholl saa flot paastaar, at »Publikum gaar for at more sig«, da vil jeg ikke paastaa det modsatte, thi jeg har ikke i Sinde at være uartig overfor Dilettanterne, hellerikke overfor Hr. Scholl, der var Medspiller, men Spørgsmaalet drejer sig om noget ganske andet! Spørgsmaalet er, om der er brugt en væsentlig Del af Pengene til flot Foræring og Bal? — Frem med Regnskabet!«, tordner bladet.

Der var nu ingen vej udenom. 23. juni kunde man i »Avisen« læse:

»Regnskabet vil beredvilligt være til Eftersyn paa Struer Apothek fra d. 23. til d. 25. Juni mellem 10 og 12 saavel for de nysgerrige anonyme som for enhver mistænksom Borger i Struer. — H. D. Scholl«. Og redaktøren føjede til: »Mon den anonyme Per Nævis nu er fornøjet?«. Det var han —, forsaavidt som regnskabet faktisk

bestyrkede mistanken. Det offentliggjorte regnskab så således ud (Dagbladet 27/6):

Samlet indtægt	450 kr. 50 øre
Udgifter	279 - 24 -
Nettooverskud til de fattige	136 kr. 26 øre

Altså kun en trediedel af hele indtægten til de fattige!! At fordele på 23 familier! Dagbladet undlod al yderligere kommentar. Den har faktisk også været overflødig.

De musikalske amatører optrådte med klaver og violin, solosang, duetsang og blandet kor, og det var ikke småting, de bandt an med. Problemet var, dengang som siden, hvordan man skulde få et anstændigt klaver at optræde med på hotellet ved koncerter og festlige lejligheder. »Man kan jo ikke vente, at de enkelte Familier skal blive ved med at udlaane deres Klaverer«, hed det. Derfor arrangerede man i maj 1892 en amatørraften med Hostrups »Den Tredje« og lødig musikunderholdning bl. a. Beethoven-sonater for violin og klaver. Men om resultatet har intet kunnet oplyses.

Struer havde også nogle regulære sangforeninger »Heimdal« og »De blandede sangforeninger«. »Heimdal«, der blev ledet af lærer Madsen, gav jævnlig offentlig koncert — med påfølgende bal, ligesom det plejede at synges pinsemorgen kl. 6 i anlæget. Men i sognerådet var de ikke så musikinteresserede, i hvert fald afslog de en ansøgning fra sangforeningerne om tilladelse til at benytte et lokale på skolen til øvning, »det var en farlig Glidebane at komme ind paa«, mente konsulen.

Holstebro private sangkor indviede den ny sal på Schous hotel i jan. 88. »Avisen« var højst tilfreds med akustiken, mindre med ko-ret åbenbart, men den var meget diskret: »Vi anbefaler d'Herrer Sangere ikke en anden Gang at gøre Programmet saa righoldigt, da saa mange Sange let turde udsætte Stemmerne for at trættes«. Sådan kan det jo også siges.

Hvor der var klaver i hjemmet, og det var ikke så forfærdelig mange steder, skulde selvfølgelig i det mindste pigerne lære at spille selv — ligemeget hvor talentløse de var, og hvor meget de skulde slæbes til retterstedet for at få indbanket musikens grundbegreber med »en og to og så tre og fire«. Meget af den tids musikundervisning leveredes til 35 øre timen af miskendte genier, der var strandet

på en eller anden provinsiel kyst, hvor de levede i mindet om dengang, de akkompagnerede den eller den berømthed. Om kvaliteten af den undervisning, der blev givet i Struer, er det umuligt at have nogen mening idag. Men man tør vist gå ud fra, at den dame, der 15/10 90 i »Avisen« averterer, at hun fra november agter at komme en dag ugentlig til Struer og undervise for 1,50 i timen, hvis et tilstrækkeligt antal elever melder sig, har været alt for dyr efter den almindelige opfattelse, selvom hun var »uddannet af Konservatoriets Lærere« og underviste »samvittighedsfuldt og grundigt«. Der var damer nok i byen, der kunde tage sig af det nødvendige. En tid var det frk. Maren Bach, der havde de fleste elever. Ellers var det fru, der mere eller mindre for fornøjelsens skyld tog sig af børnene inden for bekendtskabskredsen, som f. eks. enkefru Rosenstand f. Ægidius. Olga Jagd fik hos hende lagt en så god grund, at hun selv kunde tage nogle elever, da hun havde taget sin præliminæreksamen, til 3 kr. pr. måned. Også fru dr. Bang tog sig af de unges musikopdragelse, der kom i hjemmet, vederlagsfrit naturligvis, og med så stor energi, at hun kunde stå op af sygesengen for at komme ind i stuen og rette en fejl.

Danseundervisning for børn hørte sig også til i de bedre familier, hovedsagelig for at lære dem anstand og gode manerer, og der var flere lærere at vælge imellem. De fleste gik vist på Hotel Struer hos kaptejn Eggers fra Viborg. Men man kunde også gå hos danselærer Schlüsen på Schous Hotel eller hos frk. Dagmar Jensen, der reklamerede med, at hun var elev fra det kgl. teaters balletskole. Hun skal i den grad have lignet »Irene Holm«, så man fristes til at tro, at Herman Bang har kendt hende; men hun kan jo også have haft lidelsesfæller.

I folkeoplysningen er det de omrejsende foredragsholderes tid. De kommer enten efter en eller anden forenings indbydelse eller på risiko. I dec. 1887 kunde man opleve noget så spændende som at høre den store norske digter Bjørnstjerne Bjørnson holde sit meget omtalte foredrag om »Engifte og mangedgifte« på Schaumburg i Holstebro. Han talte i to stive klokketimer for 700 mennesker! og blev ved afrejsen på banegården hyldet af en stor menneskemængde. — Ellers var det jo mest lysbilledmændene, der lokkede, når de kom med foredrag over den slags emner, som i vore dage »Det Bedste« og »Vor Viden« tilfredsstiller hungeren efter. Der var f. eks. hr.

Sophus Tromholts foredrag om »Solen og Maanen« og »En Nordkaptur« eller hr. kartograf Hvejsels populære foredrag om »Verdens Skabelse« eller Livets Udvikling paa Jorden anskueliggjort ved meget store Kort og Lysbilleder tildels efter originale Forsteninger. 50 Øre for de forreste, 25 Øre for de bagerste Rækker. 2 Børn paa een Billet«. Selv noget så specielt som professor Mejborgs foredrag om »Indretningen og Udsmykningen af Hus og Hjem fra Middelalderens Dage« samlede 23/2 94 et talrigt publikum, så mange salen kunde rumme, som lønnede det fængslende og lærerige foredrag med livligt bifald. I Håndværkerforeningen gjorde man skam også noget for damernes åndelige behov. Man lovede et foredrag af professor H. Schmidt fra København om »Maanen«. »Ikke mindst for Damerne vil Foredragets Tiltrækningskraft endnu forøges derved, at Professor S. efter dets Afslutning som et lille Ekstranummer vil give en af disse sine Oplæsninger, hvori han er en Mester«. Dertil endda fællesspisning og bal!

Hvad læste man i Struer? og hvem læste man? Det er meget vanskeligt at sige. Forfatteren Sven Lange mente omkr. århundredskiftet at kunne fastslå antallet af de mennesker i Danmark, der havde den sjældne evne at kunne glædes over og forstå en bog, til 150! Georg Brandes var lidt mere optimistisk. Han mente, at der var 200 mennesker i Danmark, der havde så megen kultur, at de søgte forfatteren i bogen og ikke blot vilde belæres rent stofligt, men havde glæde af den kunstneriske fremstilling. — Vi kan da forstå, at der, selvom de to herrer overdriver, ikke bliver meget tilovers til Struer. Men desværre er alle gamle regnskabsbøger fra Smith Knudsens boghandel gået tabt, her vilde vi ellers have haft et godt barometer for bogkulturen i Struer. Et folkebibliotek blev først oprettet så sent som i 1904 og under yderst beskedne forhold, i et lille lokale i Kirkegade, og lærer V. Olesen, der sammen med sin hustru forestod det hele, har meddelt, at han desværre »ikke havde Stunder til at gøre alt for mange Iagttagelser angaaende Bogsamlingens Benyttelse, hvilke skønlitterære Forfattere, Laanerne særlig satte Pris paa — eller hvilke Emner indenfor den oplysende Litteratur, der navnlig vakte deres Interesse« o.s.v.

Men så meget ved vi, at for Indre Mission dengang — og der var mange i byen og på landet af den observans — var skønlitteratur en

forargelig »verdslighed«. Der fortælles om en lærer et sted i Jylland, der kastede Zakarias Nielsens »Maagen« i kakkelovnen og erklærede, at Ingemanns romaner burde nedgraves på møddingen!! Og ved et missionsmøde på Harboøre takkede pastor Moe fra Skanderup (iflg. Dagbladet 15/11 99) Gud, at Harboøre folkebibliotek var brændt, og udtalte sin frygt for, at tabet snart igen vilde blive erstattet!!

Og hvad arbejderklassen angår, stod den dengang som helhed ganske uden litterær interesse og fatteevne — dengang og langt ned i næste århundrede. Der var enkelte undtagelser, som dyrkede Henrik Pontoppidan, men vel nok mest for den antireligiøse, politiske og sociale tendens, der kom til orde i hans ungdomsværker. Ellers var der kun tale om ren underholdningslitteratur, ofte af ganske underlødige karakter, der kolporteredes til 50 eller 25 øre stk. En rigtig roman til 4 kr. — som prisen var dengang — var for dyr, en ikke ubetydelig del af ugelønnen, og simpelthen for svær, for indviklet i psykologi og form.

Det bredere borgerskab var ligeledes uden litterær dannelse. Hvis der blandt de mange håndværkere, butikfolk og funktionærer var nogle, der havde lysten, så havde de i hvert fald ikke tiden og kræfterne. 12-14 timers arbejde med hånden gjorde mere sengemoden end læsemoden. Det manglede ellers ikke på billige tilbud fra forskellige forlag til de mindre bemidlede og mindre kræsne læsere. Der var »Søndags Posten« med romantillæg for 61 øre kvartalet, »Ugens Nyheder«, der foruden meget andet godt gav livsforsikring mod dødsfald fremkaldt ved ulykkestilfælde! »Kvik« til 39 øre pr. kvartal og 3 øre pr. nummer, der gav »underholdende Læsning, Smaafortællinger og yderst spændende Romaner«; den, man kunde følge fra okt. kvartal, hed noget så tiltrækkende som »En Engels Samvittighedsnag«! Eller der var »Folkets Almanak«, der gav både fortællinger af Carit Etlar og vejledning i ajlens værdi og benyttelse. Der var endelig ikke at forglemme »Familiejournalen« med 4 gratis tillæg: romanbibliotek, rådgiver for hus og hjem, børnenes bog og eventyrlige rejser fra nær og fjern, alt for 1,25 kvartalet, dertil Allers leksikon til 15 øre pr. hefte (ny abonnenter 5 øre!), mønster-tidende for 10 øre og »Musikvennen« med udvalg af musikstykker for piano, violin og sang, 60 øre kvartalet.

De virkelig litterære læsere var at finde blandt folk som lægerne,

apotekeren, realskolebestyreren og de øvrige lærere, præsten, toldkontrolløren og de store forretningsfolks fruer og døtre. Forretningsmændene selv læste næppe meget, »de har ikke Tid og Samling til det«, sagde Brandes i 1899. Eller som Jeppe Åkjær udtrykte det: »Fruen læser de ny bøger — og giver sin mand et resumé, så at han også er litterært à jour i selskab«. Men hvad læste man så? det var jo konservative kredse, så man læste nødig den moderne litteratur, som mest var skrevet af brandesianske venstremænd. Herman Bang og Peter Nansen blev anset for abnorme og perverse, Schandorff sjofel og I. P. Jacobsen direkte umoralsk, aldeles ikke egnet til konfirmationsgave, som det senere blev tilfældet, fordi han ikke mere blev læst. Realskolebestyreren havde dog Jacobsens bøger, de var gamle skolekammerater, de to; men det er nok sandsynligt, at der for hans børn har lydt det samme »abstine manus! Fingrene af Fittedadet!«, som lød for Blichers Morten Vinge, da han i præstens studerekammer havde fået fat i Ovids »Elskovskunsten«. Derimod blev de store nordmænd, Ibsen, Bjørnson, Lie og Kielland flittigt læst. Og Drachmanns digte skrev de unge piger af i deres poesibøger og lærte udenad.

Meget læste var Vilh. Bergsøe, Soph. Bauditz, Bogani (»Jagtbreve«), Vilh. Høm, de såkaldte skolelærerforfattere Thyregod, Anton Nielsen, Zakarias Nielsen m. fl., og allermest yndet måske Carit Etlar. »Ingen bør savne Jysk Forlags Udgave af Carit Etlars Skrifter, 50 Øre pr. Hefte«, hedder det i 1892, og Struer Dagblad skriver, at »blandt de nulevende ældre Forfattere er Carit Etlar sikkert den, der nyder den største Popularitet i Befolkningens brede Lag, særlig da i Jylland. — — Medens det ofte er meget vanskeligt blandt den nyere moderne Litteratur at udpege Bøger, der kan anbefales til Folkelæsning, er der ingen Tvivl af den Art overfor Carit Etlars Skrifter. Her er baade den *gode Smag* og den *sunde Tendens*«. Det har selvfølgelig i de mere litterære kredse navnlig været ungdommen, der dyrkede Carit Etlar. Ingemanns romaner var også dengang endnu meget yndede af de unge. Olga Buchholtz siger, at hun læste Ingemann om morgenen, inden hun skulde i skole, hvis det aftenen før var blevet ubønhørlig sengetid midt i et spændende sted. Af de øvrige danske klassikere dyrkede de voksne i disse kredse navnlig Paludan Müller. De udenlandske forfattere var især Dickens, Marryat og Walter Scott.

God og sund læsning for ældre og yngre udenfor skønlitteraturen var sådanne bøger som Stanleys »I det mørke Afrika« og Camille Flammarion »Beboede Verdener. Populære astronomiske Betragtninger«, oversat af P. Mariager. Og tidsskriftet »Nutiden«, der henvendte sig til et dannet publikum, et slags »Billedbladet«, hvor man fandt »alle Begivenheder af Betydning udført af dygtige Tegnere, mange Prospekter rundt om fra vort Fædreland, mange Portrætter af kendte Mænd og talrige interessante Billeder fra Udlandet«.

I hjem som dr. Bangs og T. W. Jensens, hvor der var mange unge med venner og veninder, var der meget hjemliv om aftenen sammen med de ældre. Da samledes man omkring lampen med håndarbejderne til højtlesning og munter tale, eller man samledes om klaveret til flerstemmig sang. Der blev spillet firhændig, og der blev sunget »Gluntar« (dr. Bang og apoteker Scholl var dygtige og morsomme gluntarsangere). Ind imellem kunde man lege ordsprogsleg o. lign. Man fik kort sagt tiden til at gå på en fornøjelig og udviklende måde. Det var, før familierne blev opløst og spredt for alle vinde af biler og biografer, jazz og grammofon, husmoderforening og kvindesamfund, aften-gymnastik, badminton og vandrelaug, lottevæsen og spejdervæsen, beredskab og hjemmevern, aftenskole og studiekreds i politik og økonomi o.s.v. o.s.v. i det uendelige. Fremskridt eller tilbagegang? Det bliver til syvende og sidst en følelsessag.

Når vi ser, hvor forholdsvis få mennesker i Struer, der virkelig dyrkede bogen, begynder vi at forstå, at løjtnant Smith Knudsen også kunde overkomme at være dampskibsexpeditør, telefondirektør, skatteopkræver og præstegårdsforpagter, og at bogbinder og boghandler M. Christensen, da han i 1884 slog sig ned i byen, meddelte, at han også modtog kravetøj til fransk vask og strygning! De handlede desuden mest med papir og skolemateriale, billeder og legetøj, broderede avisholdere, pipebrætter, cigaretuier og alskens galanteri. Boghandelen har hovedsagelig været handel med bibler og salmebøger til den årlige konfirmation; og ved juletid lidt bøger til børnene, »Peters Jul« eller Krohns fortællinger, til mor »Madam Mangor« i forøget og forbedret udgave, og til far måske Henrik Ibsens sidste; det var jo dengang alle dannede mennesker sad og ventede hvert år på en ny dybsindighed fra sfinxen i Kristiania.

Hvis der nu er nogen, der synes, at det har været lidt småt med åndslivet i Struer dengang, må de betænke, at det skal ses på bag-

grund af den fortid, der var, og ikke den fremtid, der kom. Spørger vi os for hos dem, der kendte den danske provinsby omkring midten af 19. årh., og det lader sig jo idag kun gøre pr. læsning, får vi malet det åndelige liv sort i sort, ingen forlystelser, ingen teater uden lidt dilettant, ingen oplysende foredrag og ingen læsning uden en lille sølle avis på fire små bitte sider med tilfældigt uddrag af hovedstadens aviser og lidt privat kævleri. Selv i byer med latinskole og embedsstand, hævdes det, mangler alt åndsliv. »Saa snart man har vendt Ryggen til Hovedstaden«, siger en bitter erfaren mand, »har man stænget og boltet for det aandelige Liv og maa lade sig nøje med, hvad man selv fører med sig af den Slags Varer«. Lad være, at der er en del overdrivelse i dette — som i al uvenlig kritik overhovedet, noget om snakken må der alligevel have været. Digteren Henrik Hertz's broder, Sylvester, der bor i den »prosaiske og kjedsommelige by Vejle«, skriver i 1838: »Ingen Sjæl spørger mig her om dine Arbejder, og spørges der endelig engang imellem, saa sker det saa nyktern, saa flout, saa kræmmeragtigt, selv af dem, der skulde høre til de dannede Klasser, at jeg er nær ved at væmmes derfor«. Og hermed kan jævnføres den unge Carl Baggers vurdering af Sorø som »en hartad modbydelig Blindtarm, hvori jeg selv, et uskyldigt, rødmosset Æble, er nedsvælget for der paa passende Maade at for-døjes til et nyttigt Ekskrement«.

Endelig vilde det måske være godt at minde om, at få mil sydøst for Struer var man inde i det mørke fastland, hvor livet i mangt og meget endnu formede sig som for årtusinder siden. »Inde i Hjertet af Jylland, midt mellem Byerne Viborg, Skive, Holstebro og Herning, ligger *Haderup Sogn*«, skriver »Avisen« 20. sept. 1892, »Et Hedesogn, Danmarks næststørste, mest uopdyrket Hede; 1500 Mennesker bor her spredt og har et tarveligt Udkomme. Skoleforholdene er daarlige, — 3 Lærere til 6 Skoler. Kommunikationsmidlerne er slette, og i det hele taget har Aandslivet et meget indskrænket Felt at virke paa og faa og sparsomme Kilder at øse af, — udenfor det rent religiøse saa godt som ingen. Eksempelvis skal nævnes, at de fleste Børn og adskillige ældre har intet klart Begreb om Kulturens Tilstand udenfor Sognets Grænser, har aldrig set Hav, Skov, Skibe, Jernbaner el. lign.«. Derfor er præsten, lærerne, sognefogden og et par gårdmænd trådt sammen for at skabe en lånebogsamling, og de beder nu amtets beboere om hjælp i penge og bøger til dette foreta-

gende, der, som de udtrykker det, »i dybere Forstand end noget andet turde kaldes Hedekultur«.

Alt i alt bliver ved en sammenligning mellem før og nu, når det gælder åndslivet i Struer, forskellen ikke så forfærdelig stor.

II AVISERNE

Bogkulturen stod, som før omtalt, ikke særlig højt i Struer; men der var noget, de fleste efterhånden kom ind på at læse, og det var avisen. Og havde man ikke råd til at holde sin egen avis, så kunde man jo ordne sig med naboerne. Det var ikke længere sådan som ved århundredets midte, at avisen blot var en lille indholdsfattig tryksag læst af en borgerlig inderkreds. Avisen var i 80'erne og 90'erne simpelthen ved at blive den åndelige næring for en mængde mennesker i by og på land ved siden af biblen og salmebogen — og ikke nogen helt ringe næring, et helt lille folkebibliotek bragt ind ad døren hver dag for to kroner kvartalet. Tager man og blader blot een årgang af sådan en gammel avis igennem, får man et levende indtryk af, hvilken betydning den har haft ikke blot for den politiske orientering, men også for den almindelige kulturelle oplysning, ikke mindst på landet, hvor man tidligere havde betragtet læsning som noget landbruget uvedkommende tidsspilde og i det hele taget havde betragtet boglig lærdom med en vis frygtblandet respekt, som noget, man kunde blive kulret i hovedet af. Digterpræsten Hostrup bevidner, at der endnu i 50'erne på Silkeborgengen var bønder, som anså præsten for at være en, der »kunde mere end sit fadervor«, d.v.s. kunde mane den Onde med den lærdom, han havde annammet i »den sorte skole«. Vi glemmer selvfølgelig ikke folkehøjskolen; men avisens rolle må blot heller ikke undervurderes.

Der var endnu i 1870 kun 12 provinsaviser, og de var alle af konservativt eller nationalliberalt borgerligt tilsnit. Men i 1894 var tallet steget til 175! idet det dog må bemærkes, at en trediedel af dem var »aftryksblade«, d.v.s. udgået fra samme trykkeri og redigeret af samme redaktør. Venstreaviserne skød i disse år frem som paddehatte, da man havde indset, at en regelmæssig og velledet presse

var en uundværlig murbrækker i kampen for politisk frihed og demokrati.

Chr. Berg begyndte i 1872 med »Kolding Folkeblad« og udpegede til redaktør den purunge lærer Enevold Sørensen, der som dygtig organisator og klog og besindig journalist snart bragte bladet godt frem. Derefter fulgte slag i slag »Frederiksborg Amts Avis« (1873), »Viborg Stifts Folkeblad« (1876), »Roskilde Dagblad« (1878), »Holbæk Amts Dagblad« og »Ringkøbing Amts Dagblad« (1880), »Thisted Amts Tidende« og »Holstebro Dagblad« (1881).

Det lyder næsten utroligt, når man ved, hvad en avis idag kræver af kapital blot i den daglige drift, at en ganske almindelig folkeskolelærer kunde grundlægge en sådan anselig række dagblade. Men der skulde faktisk ikke så meget til dengang, når man bare havde energien. Man skulde egentlig blot anskaffe en håndpresse og nogle typer, så kunde man begynde; og arbejdskraften var billig, for redaktøren selv drejede håndsvinget, ligesom han selv forestod forretningsførelsen. Nyhedstjenesten og avisernes distribuering var ofte mangelfuld, så det blev let temmelig aldersstegne nyheder, der kom til læsernes kundskab, og havde man overhovedet en telefon, var det ikke sikkert, man havde den for sig selv. »I min første journalisttid ved »Vendsyssel Tidende««, siger Larsen Ledet, »hang telefonen i en entré og var fælles for bladet, en tilstødende beværtning, en dito boglade samt en købmandsbutik!! Men så havde avisen til gengæld mere uafhængighed — og mere »sjæl«.«

Man måtte også regne med, at de ude på landet var flere familier om den samme avis — og måske kun i vinterhalvåret. Herom har Søren Vasegård fortalt en lille munter historie fra Skiveegnen: »En ældre velstående boelsmandsfamilie var på hold sammen med mine forældre om vinterhalvårets avis. Der var i dette hold 5 familier, og til hver var der altså blevet lidt over 30 numre, da abonnementet sluttede 31. marts. Da moder i slutningen af september det følgende efterår spurgte, om de vilde være med igen fra oktober af, fik hun til svar: Nej, det tykkes vor mand og mig ingen nytte er til; hvis vi får stunder til at læse noget i vinter, så har vi jo alle de gamle numre fra forrige vinter — vi kan jo alligevel ikke nu huske, hvad der stod i dem«! Det er unægtelig en anden opfattelse af avisen, end den vi møder i vor tid, når en mand forskrækket smider avisen fra sig, fordi han pludselig ser, at den er fra igår. Og her er vi ved sagens

kerne: avisen dengang var ikke først og fremmest anlagt på sensationen og den friske nyhed — ligemeget hvor ligegyldig den er. Den så først og fremmest sin opgave i oplysning og orientering og kampen for en idé.

Det første forsøg på at få folk på struereggen til at læse avis, blev gjort af bogtrykker M. S. Hestbech i Lemvig, idet han 1869 lod sit lille upolitiske nyheds- og avertissementsblad »Lemvig Avis« udkomme også her på egnen under navnet »Struer Avis«.

»Er der nogen Trang til et saadant Blad?« spurgte han i det første nummer, der udkom 18/9 69. Det mente han, at der var, idet han henviste til den betydning, Struer i de senere år havde fået ved sin heldige beliggenhed som endepunkt for tværbanen, ved sin fortræffelige havn og sit frugtbare opland. »Struer arbejder sig op til at blive en Købstad og har allerede en selvstændig og betydelig Handel. Men jo flere selvstændige Interesser, der findes paa et Sted, des større vil ogsaa Trangen blive til et Blad, der kan og vil forfægte disse Interesser. Forøvrigt vil den Deltagelse, som vises Bladet, jo bedst vise, om vi har Ret i at forudsætte Tilstedeværelsen af Trangen til et saadant Blad. Til hvilket Parti slutter Bladet sig? Bladet hylder frisindede Anskuelser og vil altid optræde med Maadehold; det staar aabent for sømmelige Udtalelser fra de forskellige Partier, men er intet Partiblاد«. Desuden lovede han at bringe regelmæssige referater af forhandlingerne i Hjerm og Gimsing sogneråd, »som har saa stor Interesse for Beboerne i Struer og Omegn«; men det løfte kunde han desværre ikke holde, — de kom aldrig.

Den forudsatte trang var dog alligevel ikke tilstede, i hvert fald ikke i det lange løb, efter at den første nyhedens interesse havde lagt sig. 14/9 1870 blev der truet med standsning, hvis ikke et tilstrækkeligt antal abonnenter meldte sig til postmester Thomsen ved det kommende kvartalsskifte. Det gjorde der ikke. Bladet måtte standse. Det sidste nummer udkom 30/9 1870.

Der var endnu for få mennesker i Struer og omegn, der havde lyst og råd til at give penge for nyheder, man strengt taget godt kunde undvære, og byens forretninger var så få og så vel kendte af alle, at avertering ikke var megen nytte til. Endelig var den politiske interesse blandt landboer og jævne folk i byen endnu kun i sin vorden. Det skulde blive helt anderledes i 70'erne — som ovenfor antydet.

I begyndelsen af 80'erne kunde man i Struer læse 3 aviser. For

højremændene var der »Holstebro Avis« og for venstremændene »Holstebro Dagblad« og »Holstebro Folkeblad«, men ingen af dem havde endnu redaktions- og annoncekontor i byen, kun nogle referenter, hvis meddelelser ofte blev meget forsinkede og desuden noget tilfældige. Den første plan om en avis, der skulde komme med Struers eget navn og have eget kontor i byen, kom fra Skive — ifølge en notits i »Holstebro Avis« 16/9 83, hvori det hedder, at »Udgiveren af Skive Folkeblad, hr. *Mar. Jensen*, agter at udgive et Blad i Struer under Navn af »Struer Avis«. Struer kan sagtens være glad; nu faar det ikke mindre end 3 Venstreblade. — — — Man fristes næsten til at spørge: »Herre, hvad skal Enden blive?«. Bladets Kontor bliver hos Barber Graabæk«. Den plan synes imidlertid ikke at være blevet til noget. Derimod oprettede »Holstebro Avis« selv året efter et redaktionskontor i Struer, så det blev altså Højre og ikke Venstre, der fik en »Struer Avis«. 1. april 1892 blev der startet et »Struer Dagblad« som en lokal aflægger af et vestjysk aktieforetagende med Ingvar Mundberg som lokalredaktør (indtil 1893 — derefter lærer Krarup). Bladet var et organ for det forhandlende Venstres synspunkter i de bevægede år henimod det store forlig med Estrup og derfor i skarp modsætning til det bergske »Holstebro Dagblad«. Det forsvandt igen midt i 1898, og året efter kom så det nuværende »Struer Dagblad« som en aflægger fra Holstebro, og redaktør Krarup rykkede over i den gamle fjendes lejr.

Disse gamle aviser ligner ikke vore ret meget. Formatet er nogenlunde det samme; men spalterne er brede (5 mod nu 7), og der er aldrig mere end 4 sider, sommetider endda kun 2! Desuden kendte man ikke den ret irriterende skik at sætte alle dagens sensationer op i »blokke« på forsiden med fortsættelsen et eller andet sted omme på side 6 eller 7, en skik, som tilfredsstiller overfladiske læsere, men rigtignok også *skaber* flere overfladiske læsere. Den gamle avis begynder oppe i venstre hjørne på forsiden og fortsætter så ganske sindigt og roligt spalte op og spalte ned uden at det bliver spor vanskeligt at få overblik over stoffet. Ingen drømte dengang om at lade en overskrift fede sig over 3-4-5 spalter, og alligevel kunde enhver straks finde, hvad han søgte.

Forsiden er altid omhyggelige referater fra rigsdagen i København og meget indgående anmeldelser af nye bøger og teaterforestillinger i hovedstaden (Det kgl. teater og Dagmar-teatret), i den

konservative avis desuden nyt fra fremmede fyrstehoffer undtagen det tyske (1864 er jo ikke så fjern endnu. Det er derfor ganske karakteristisk, at mens der ligges på maven ellers for alt, hvad der bare smager af fyrste, behandles kejser Wilhelm nærmest som Chr. Berg eller Mads Mølgård) og hofballerne på Amalienborg, der er damestof ligesom de mondæne bryllupper i vore dage: »Pladsen i Balsalen er lidt trang og Siddepladserne kun faa, hvorfor man ofte ude paa de tæppebelagte Trapper kunde se de unge Adelsmænd med deres Damer tage Plads. Det hele frembød et straalende Skue: de mange Damer i lyse Kjoler, de mange straalende ordensdækkede Uniformer, de udenlandske Gesandter i Guldbrokode, Kammerherrer og Gardeofficerer i deres røde Frakker, de gejstliges sorte Kjoler og de hyggelige Sale med de talrige Malerier, alt belyst af et Hav af Lys«.

Sensationer findes næsten aldrig på forsiden, kun når det drejer sig om noget så forfærdeligt som ulykken i Harboøre i nov. 93, da 26 fiskere forulykkede og efterlod sig 6 uarbejdsdygtige gamle, 20 enker og 75 børn, hvoraf kun de 7 var konfirmerede, eller noget så uøret som mordet på den gamle incassator Meyer i København jan. 90, uøret, fordi morderen var af overklasse, falleret sæbefabrikant, og fordi han sendte sit offer i en tønne med læsket kalk til en fingeret adresse i U.S.A.! »Struer Avis« er ikke fri for at fiske lidt i rørte vande, idet den for det første peger på den moderne litteraturs fordærvende indflydelse (morderens yndlingslektüre var »Raskolnikov«), og for det andet omhyggeligt meddeler os, at morderen »kastede den myrdedes Tegnebog fra sig ved Bredden af Sortedamsøen, da han næste Aften d. 9. Jan. var *paa Vej til et Venstremøde i Sortedamslund*«. Det er vel nok en snart serveret med uskyldig mine. Man mindes i denne forbindelse en gammel norsk højremands berømmelige ord: Jeg tør ikke påstå, at alle venstremænd er kæltringer, men *det* tør jeg sige, at alle kæltringer er venstremænd!

På avisens anden side finder vi først nyt fra udlandet, dernæst nyt fra det danske land og endelig nyt fra Vestjylland. Og man skal ikke have læst ret længe, før man atter må sande det gamle ord fra biblen, at »der er intet nyt under solen«: Vi læser jævnligt om underlige himmelfænomener, ildkugler, der kommer susende og eksploderer over hovederne på undrende struerboer (begrebet »flyvende tallerken« kendes dog ikke, og Russerne er så primitive, at ingen mistæn-

ker dem for noget). Vi læser om prygleaffæren i Lemvig i 1893 i anledning af, at en lærer har givet en dreng med spanskrøret for usædelig optræden, og opdager, at der også var moderne folk dengang. En indsender i »Avisen« skriver: »Kun Lærere med Mangel paa aandelig Overlegenhed griber straks til Spanskrøret«, de er uegnede, mener han, og burde ikke være lærere; og han har åbenbart meningsfæller, for på et borgermøde bliver skolen i Lemvig kort og godt betegnet som »et Svinehul«. Men så kommer den sunde fornuft i skomager N. Jensens lignelse: »Da jeg gik i Skole i København og for en Forseelse havde faaet Bank af Lærerinden og klagede over det hjemme, fik jeg straks et Par Lussinger der i Tilgift. — Er Forholdene saadan i Lemvig? Nej, ikke for alle Forældre. Tiderne har skiftet. Faar et Barn Slag i Skolen her i Byen og klager over det i Hjemmet, straks springer Forældrene i Harnisk og lader Ytringer om Lærere og Lærerinder falde i Barnets Paahør; det giver et daarligt Eksempel for Barnet, og det finder jeg uklogt. Har Børnene først deres Forældres Parti, er det ingen let Sag at holde dem i Ave for Lærerne. — Jeg havde troet, at retsindige Forældre vilde have, at deres Børn lærte godt og nyttigt og opførte sig paa en ordentlig Maade end lade dem være forkælede og ulydige mod Lærere og Lærerinder«.

Og vi læser, at en tysk statistiker i 1890 har regnet ud, at for den sum, som de amerikanske damer giver ud til sminke årlig, vil han kunne male 37000 huse og det både ind- og udvendig!

De små drillerier mellem »Avisen« og »Dagbladet« mangler heller ikke. Hvor *har* de ærgret sig henne på højrebladet, da de i Dagbladet for 23. nov. 95 læste følgende under overskriften »Vild paa Kareten«: »Skønt Hr. Carl Døcker laa syg paa Hotellet og af den Grund slet ikke var tilstede ved Kirkekoncerten i Struer, saa ved dog »Struer Avis« at fortælle om den Nydelse det var for Publikum at høre Hr. Døckers prægtige Stemme og mesterlige Udførelse af flere Sangnumre, særlig maa Bladet fremhæve »Jairi Datter« og »Jesus af Nazaret«. Sandheden er, at »Jairi Datter« blev sunget af frk. Gundstrup, hvorimod »Jesus af Nazaret« slet ikke blev sunget«. Det er vist det, man kalder at slå med sten, mens man selv bor i et glashus!

En anden gang er det »Avisen«, der hoverer. »Holstebro Dagblad«s referent i Struer, hr. Foldager, (»mere bekendt end berømt«, siger »Avisen«) har fortalt om »et smukt Skud«, han præsterede på

havnemolen 14. dec. 92, da han på lang afstand skød en vild svane, der lå på vandet. »Avisen« vil nødig være med til at beundre en venstremand, og stor bliver derfor skadefryden, da det et par dage efter meddeles, at ejeren af Ryde Mølle savner 6 tamme svaner, der er bortfløjet d. 2. dec., — først fløj de 5 sammen og senere på dagen *den 6. alene!* Hr. Foldager er lidt slukøret ved den oplysning, men mener dog, at skudet var akkurat lige smukt, hvad enten det var en vild eller en tam svane. »Ja, sådan ræsonnerer en Rovjæger og Ferskvandsmatros«, svarer »Avisen« igen. Men hævn er sød! Da det første skib på den ny ophalerbedding i Struer havn, skonnerten »Prøven« er løbet af beddingen 17. april 93, er »Avisen« så uheldig at sige, at den »løb af Stabelen«. Det er nu længe siden, den gjorde det, skriver hr. Foldager, »men Meningen var god nok. Der er noget vist *Ferskvands matrosagtigt* over den Slags Bommerter, der altid lokker et Smil frem hos gode Venner«.

Det ny og uvante spiddes på ironiens sylespids. Kvindesagen for eks. »Avisen« bringer 3. juli 90 efter norsk kilde følgende lystige uddrag af »Kristiania Tidende« for 15. januar 1924: »Under Hendes Excellence Statsminister Fru Josefine Kubbestads midlertidige Sygdom er det idag overdraget Frk. Frederikke Petersen at fungere som Statsminister. Allerede om ca. 14 Dages Tid antages imidlertid Statsraadsmøderne at ville kunne afholdes i, hvad et her-værende gement Højreblad har tilladt sig at kalde »Barselstuen«. — Stortingets Ombygning gaar nu rask fra Haanden. I den Del af Bygningen, der vender ud mod Akersgaten, indrettes en større tidssvarende Sal til Stortingsmødrenes Børn, et Vuggeværelse, en Foyer for Barnepiger samt et med dobbelte Døre og vatterede Vægge forsynet Skrigeværelse for uregerlige Børn«.

Luftfart: Brødrene Johansens ballonfart fra København over Sundet søndag aften d. 31. aug. 1890. Det begyndte svært drabeligt, fortæller »Avisen«: L. Johansen stående på gondolens rand med det ene ben flot ud i luften. Men så førte vinden dem ad Landskrona til, hvor de havnede i en mose og nær var omkommet af gasforgiftning. »To Hoteller i Landskrona nægtede at modtage de drivvaade og svært tilgrisede Luftskippere, men endelig fandt de et gæstfrit Ly for Natten. Mens de ungdommelige Aeronauter sov Retfærdighedens Søvn, tørredes deres Klæder over Hotellets varme Komfur, og Mandag Morgen tog de tilbage til København i bedste Velgaaende med

den første Dampet fra Landskrona«. Vi får et levende indtryk af, at flyvning ingen fremtid har for sig. De måtte hjem med den gode gamle dampet — ligesom andre, anstændige mennesker.

Og »Frelsens Hær«, der i slutningen af 80'erne kom til København, og nu i begyndelsen af 90'erne begyndte at brede sig til Jylland, i nordvest et fremstød med Holstebro som centrum: »Holstebro Dagblad« fortæller om en frelsersoldat, der tog en tur til Lemvig: »Han vilde ind i et Hus for at forløse Sjæle; der var ingen hjemme, men saa frelste han et Lommeur, der hang paa Væggen, og frelste sig selv skyndsomst ud med Uret; men han blev fanget, og Ejermanen fik sit Ur frelst tilbage«.

3. og 4. side er annoncesider, i begyndelsen uden illustrationer bortset fra nogle vælige hingste og besynderlige grise. Men fra midten af 90'erne bliver det mere og mere almindeligt at anvende illustrationen som blikfang. »The wonderful Elixir« bliver ekstra wonderful ved synet af en hvepsetaljet dejlig kvinde, der spejler sin fantastiske hårpragt i et nakkespejl. 3 søde småpiger, tæt omslyngede, beviser, at det er sæben »Orientens Blomst«, man bør bruge. Det er der mening i. Derimod er det ikke let at begribe, hvorfor Munksgård Rasmussens skomagerforretning i Ringkøbing lader nogle små befjedrede engle sejle i en stor sko, mens de ivrigt hælder sko og støvler ud i vandet fra et overflødhedshorn, og en enlig engel henne i forstavnen sidder og meder med en damestøvle som madding! Stephan Agger har fikse damer i lange kåber med svulmende skinkeærmer og kæmpehatte højt på strå — aldeles ikke beregnet på struerblæsten! Og herrer i stramme ternede bukser og lang rundskåren jakke med hænderne kækt i jakkelommerne og de lange sylespidse overskæg strittende martialske ud under den runde bowlerhat.

Også den kvikke annoncetekst à la »Hvor er Jensen?«, begynder at dukke frem: »Hvor skal du hen, Mor? — Om i Kirkegade, Far! og købe et Stykke af den fortrinlige Ost, som jo kun kan faas hos Mejerist Toft til den billige Pris 20 Øre pr. Pund. Ingen vil købe deres Ost andre Steder, naar de en Gang har prøvet den«.

»Holstebro Dagblad« begynder også omkring 1890 med lidt billeder til nyhederne og især det kulturelle stof — virker i det hele taget mere moderne end »Avisen«. I en artikelserie »Gennem Prærien« ser vi billeder af skyskrabere i det moderne Chicago — imponerende for Struerfolk, der er vant til at betragte Arents hus i Søn-

dergade som et vældig højt hus — og vilde bisonokser, der standser jernbanetoget og beskydes af passagererne. Vi ser også det ny »Magsin du Nord« i København, Digteren Hostrups fødehjem o.s.v. »Avisen« er som sagt ikke nær så meget med, men har dog i 1890 billeder af den myrdede gamle Meyer, hans morder, fabrikant Phillipsen, og overbetjent Klein, der opklarede hele sagen, et vidnesbyrd om, hvor stærkt denne forbrydelse optog en lidet mordforvænt tid.

Når så tilsidst tilføjes, at aviserne havde en mængde betragtninger over aktuelle problemer, kroniker, føljetoner og en vrimmel af muntre anekdoter og anstrengte vittigheder, vil man kunne forstå, at dagspressen fuldtud tilfredsstillede det store flertals læsebehov.

III

STRUER I FEST OG GLÆDE

Teater- og musikliv var hovedsagelig for »de fine«; men de, der følte sig udenfor, havde dog ingen grund til at føle sig ligefrem tilsidesat; der var skam også noget for den mere folkelige smag — endda rigeligt. Man behøvede ikke at kede sig ret længe ad gangen i Struer, hvis man da havde et par skillinger tilovers, og det er jo tit forbavsende, så meget folk har tilovers, når de endelig *vil* more sig. Der skete altid noget, sommetider så meget på een gang, at man ligefrem kunde vælge og vrage. Således kunde man en søndag i august 1895 vælge mellem at overvære borgerforeningens fugleskydning på Vrallen og at ride på karussel inde foran Hotel Struer til tonerne af en kæmpelirekasse. Om aftenen var der bal i borgerforeningen på Schous Hotel og samtidig offentlig dans på Hotel Struer. Udenfor kvinkelerede karussellen, og henne på Ravns Plads morede man sig med Bells Cirkus Varieté. Dagbladet noterede det med en vis stolthed. Det smagte jo næsten af storstad!

Ustandselig kom et omrejsende cirkus og slog teltet op, snart foran og snart bagved Hotel Struer eller også på Ravns Plads: Miehe, Guillaume, Otto Glauert, Jean Overgård, Cirkus Francais, Cirkus Varieté Drande og hvad de nu hed allesammen. Men den helt store sensation gik Struer forbi, den måtte man til Holstebro for at opleve. Det var, da det verdensberømte Cirkus Wombwell i 1888 bærede egnen med sit besøg. Aldrig havde man oplevet noget lignende!

Det gamle Hotel Struer i begyndelsen af vort århundrede. Den høje østfløj fjøjedes til i beg. af 80'erne, det øvrige stammede fra 1872. De to trediedele af østfløjen står endnu om ad Bryggergade, men alt det øvrige måtte i 1930 vige for Digmans store moderne forretnings- og beboelseskompleks. Tv. ses gavlene af nuv. Østergade 42 og 46. En fotograf på gaden er endnu lidt af en begivenhed, børnene på vej hjem fra Realskolen har taget undrende opstilling. Den enlige mælkejunge midt på torvet vidner om beskeden gadetrafik! På pladsen her foregik alt stikkelsbørsøndags-gøgl.

Hundreder af mennesker strømmede ud af Holstebro, da det rygtedes at det mægtige cirkustog var på vej fra Vinderup. En fyrste kunde man ikke have givet en større modtagelse, og fyrsteligt kom i sandhed Cirkus Wombwell ind i Holstebro! Forrest kom direktøren til hest, derefter en vogn trukket af 5 kameler og en trukket af 3 elefanter, »godmodige Kæmper, med hvilke Børnene fraterniserede«. Den 3. vogn blev trukket af 6 hvide heste, og derefter fulgte endnu 16 vogne med 1, 2 eller 3 heste for, og på vognene sås bure med løver, leoparder, bjørne og hyæner!

Men i aug. 1894 fik så Struer til gengæld besøg af elefanterne »Jumbo« og »Jenny«, kæmpen Jumbo, der kunde 30 kunststykker, deriblandt »Table d'Hote på Grand Hotel«, hvorved den opvartedes af dalpigen frk. Charlotte iklædt nationalkostume, og lille Jenny, der var verdens mindste velocipedekørende elefant og desuden kun-

de lave stor promenade på champagneflasker. Og året efter satte et abecirkus byen på den anden ende.

Det, man i vore dage får gennem biografteatrenes forfilm, fik man gennem de såkaldte »Dioramaer«, gennemlyste glasfotografier i en kukkasse. I pragtdioramaet »Rundt paa Jorden«, som jævnlig kom til Struer, kunde man beskue »Verdens mærkværdigste og seværdigste Egne«, vilde bjerglandskeer i Svejts, Niagara, Nazaret og Getsemane, Eiffeltårnet og Cheops pyramide, typer af folkefærd og verdensberømte bygninger og kunstværker.

Men bedre end selv de bedste fotografier var selvfølgelig den håndgribelige virkelighed. Nede i brænderigården i Holstebro kunde man i 1891 få at se først en veritabel lappekaravane på 10 familier med telte, redskaber og alt, der gav opvisning i renfangst med lasso og sang deres hjemlands sange, »mere ejendommelige end skønne«; derefter en endnu større sensation på Agerschous Toft: en kongonegerkaravane, hvis høvding havde fulgt selveste Stanley på hans tur gennem det mørke Afrika og derfor var i stand til at tale engelsk med sprogkyndige vestjyder. »For dem, der har Interesse for de stakkels uciviliserede Hedninger«, skrev impressario Olsen, »bydes her Tilfælde til at studere disse beklagelsesværdige Menneskers lave Kulturtrin, som raader blandt de sorte indfødte i Afrika, for hvilke flere af vore udsendte kristne Missionærer ere faldne som et Offer, just ved denne Folkestamme«. Den gode Impressario udtrykker sig ikke særlig behændigt, men hans hensigter er ellers tydelige nok, og vi tør roligt gå ud fra, at folk er strømmet til helt oppe fra Struer for at nyde det kolde og kildrende gys ved synet af disse missionærfortærende uhyrer.

Struer fik også jævnlig besøg af tryllekunstnere. Der var Epstein, som kunde få skeletter til at danse og ånder til at spille på klaver, lade publikum skyde på sig med skarpladte geværer og ganske roligt opfange kuglerne med hænderne, for så til sidst at forsvinde sporløst og gådefuldt lige for øjnene af folk. Og der var danskeren Georg Kjeldsen, der ganske tog pusten fra folk ved sine fantastiske fakirkunster. »Øjenforblændelse *maa* det jo være«, fastslog Dagbladet trøsterigt, »thi der sker jo intet unaturligt i vore Dage«. Men virkeligheden kunde jo også i sig selv være ret fantastisk. Det måtte man sande, da tryllekunstneren Ferd. Nathan ved sin forestilling på Schous Hotel 1. maj 1888 til slut foreviste *Edisons Fonograf*, »den

talende og syngende Maskine, dette Aarhundredes største Opfindelse, der tydelig gengav Sang og Tale, særlig dog det første«. Begivenheden føltes så stor, at den konservative klub straks engagerede manden til at underholde medlemmerne nogle aftener senere. Og så sad da her byens og egnens finere selskab og lyttede til det kogende og skrattende vidunder med en andagt, som kun den begriber, som har oplevet de første radioudsendelser.

Et godt trækplaster en hel uge igennem i 1884 var »Camera obscura« på havnepladsen, et mørkekammer, hvori billedet af omgivelserne afspejledes gennem et forstørrelsesglas, og i 1884 det mekaniske teater, der bl. a. viste en løvejagt i Afrika, dampskibet »Geyser«s sammenstød med »Thingvalla« og 10 minutter i åndevedenen. Opsigt vakte også »Sanddamen«, en kvinde, der dryssede forskelligt farvet sand ud af hånden og på kort tid dannede de smukkeste landskaber og yndigste blomster, så naturlige, at man fristedes til at gå hen og plukke dem, »rigelig de 35 Øre værd«. Og i 1890 kom frk. Busholms Pantomimeselskab med »Harlekin Skelet« og »Pjerrot som Barnepige«, musikalske negre, violinkomikere, klovne, jonglører og ekvilibrister.

Dette var blot et lille uddrag af det meget, der blev budt på, men tilstrækkeligt til at vise arten af datidens folkelige underholdninger.

Et regelmæssigt marked, som ellers i andre byer var et fast punkt i det folkelige forlystelsesliv, savnedes fra gammel tid af i Struer. Et andragende i 1886 fra forskellige beboere i Struer og det øvrige sogn om oprettelse af marked i Struer 2 gange årlig var blevet afvist af indenrigsministeriet trods sognerådets anbefaling. Og der var også folk, der mente, at det kunde være det samme, for som det var i Holstebro, fristede det ikke til efterligning. Her var det efterhånden blevet mere dyrehavsbakke end kreaturmarked, hvor øllerne og snapsene flød i strømme og foretagsomme teltholdere trak penge ud af folk ved forevisning af allehånde mærkværdigheder og græseligheder. Men Struers gæstgivere og værtshusholdere så anderledes på det. Og så opstod den tanke, at hvis man lagde det gamle stikkelsbærmarked på søndagen efter Holstebros sommermarked, kunde man sikkert lokke alle teltholdere og karusselejere hertil; det vilde så igen lokke en mængde mennesker til fra omegnen, og der vilde blive rig lejlighed til indbringende udskænkning af øl og spiritus. Sognerådet gav sit minde til det i forventning om, at det rigtige

marked en gang om ikke alt for længe vilde være en realitet. Det var noget rent midlertidigt, som man år for år tog stilling til med stadig stigende betænkelighed, fordi det snart udviklede sig til ralbalderfester i den store stil til glæde for børn og fulde folk og forargelse for alle respektable borgere. Dertil kom de betænkeligheder af såvel religiøs som økonomisk karakter, som festens placering på en søndag nødvendigvis måtte rejse.¹

Et fornyet andragende om to årlige markeder med heste og kvæg fra sognerådet og med amtsrådets anbefaling i febr. 1893 gav endelig et gunstigt resultat, og man kunde nu gå i gang med at søge efter en velegnet markedsplads. Man fandt den på en grund tilhørende dyrlæge Christensen oppe på Spidshøj fra hjørnet af Nørregade og ned til sandgraven ved Holstebrovej. Dyrlægen krævede først 25 kr. årlig plus stadepenge, men det blev ændret til 40 kr. af kommunens kasse for hvert marked, der holdtes.

Det første marked i Struer afholdtes 1. maj 1895. »Man er selvfølgelig i Byen noget optaget af, hvorledes Besøget vil blive«, skrev Dagbladet d. 26. april. »De nødvendige Forberedelser er gjort. Markedspladsen er jævnet og indhegnet, og i Byen er der rigelig Staldplads baade til Heste og Køer«. Om forløbet af denne spændende premiere hed det d. 2. maj: »Der var tilført Markedet 2-300 Kreaturer, en Del Plage, samt nogle Grise og Faar. Skønt Handelen gik noget trent, da der ingen fremmed Køber havde meldt sig, handledes der dog en Del til ret gode Priser Mand og Mand imellem. Af det sædvanlige Markedsgøgl havde indfundet sig en Del, og da der var en styrtende Mængde unge Mennesker i Byen i Anledning af, at Markedet faldt sammen med Flyttedagen, gjorde alle Gøglerne god Forretning lige fra Kraftprøverne og Karussellen til den levende vilde Buskmand, som Foreviseren paastod var fanget i en af Sydafrikas Skove, mens andre velunderrettede paastod, at Mandens Vugge havde staaet i Herning, hvilket ogsaa Ansigtet trods en Del Sværte vidnede om. Alt i alt var Struers første Marked, som et Marked skal være, og efter Deltagelsen at dømme har der været Trang til at faa et Marked her i Byen«.

Det næste marked i november gav kun en beskeden kreaturhan-

¹ Om alt dette har jeg udførligt fortalt i en kronik, »Stikkelsbærsøndag i gamle Dage« i Struer Dagblad 28. juli 1953, hvortil henvises.

del. Til gengæld kunde de forskellige beværtningssteder glæde sig ved et livligt rykind — også karussellen og dansepladsen. »Men der var ingen Uorden og ingen berusede Personer, hvad der er sjældent ved saadanne Lejligheder«. Også byens butikker havde en god handel. Men Struer marked kom nu alligevel aldrig til at betyde noget videre i sammenligning med Holstebro og Ulfborg markeder, og tilsidst eksisterede det kun i almanakken.

Store folkefester afholdtes jævnlig i Mundbergs anlæg med dans på to store danseestrader i skæret af fakler og kulørte lamper og med pragtfyrværkeri som et festligt punktum. Grundlovsdagen fejredes med procession gennem gaderne med foreningsfaner og klingende spil til det flagsmykkede anlæg, taler for kongen, fædrelandet og grundloven, fællesspisning i telt og dans. Også fredericiaslaget 6. juli 1849, da den danske Jens gav tysken hans bekomst, mindedes årligt med pomp og pragt, kanonsalutter og fyrværkeri, forsvarsagitoriske taler og sange, kongerøgelse, karusseller, kraftprøver og skiveskydning med salonbøsser. Der levede endnu i det danske folk en årvågen mistro til tysken og hans hensigter. Sidenhen blev sådan noget jo anset for nærmest upassende, selv da tyskens hensigter blev aldeles åbenlyse, lige til man blev taget på sengen en tidlig forårmorgen kl. 4. Selvfølgelig var også Hans Majestæts fødselsdag d. 8. april hvert år en festdag, hvor der fra den tidlige morgen flagedes i byen og på havnen, og Holstebro musikkorps trak op med fængende marchmusik. Om aftenen fest i den konservative klub med underståtlig hyldest og forskellige hip til forsvarsnihilismen i Venstre, fællesspisning og dans til den lyse morgen. Men intet af alt dette kunde måle sig med den fest, som byen fejrede i anledning af Majestæternes Guldbryllup d. 27. maj 1892. Dagen begyndte med den sædvanlige musik. Derefter tog kirkeklokkerne i Gimsing og Struer fat og ringede i 2 timer som indledning til en festgudstjeneste i Struer kirke, hvor stemningen yderligere forhøjedes ved, at det nye orgel her for første gang lod sine toner lyde ud i rummet.

»Aldrig har vor lille By straalet i en saadan Pragt«, skriver »Avisen«, hvis begejstringsrus på de kongelige festdage altid flød over alle bredder, mens Dagbladet gerne forbigik dem med provisoristisk forbitret tavshed. »Gaderne, navnlig Østergade fra Havnen til Springvandstorvet var paa begge Sider prydet med høje Gransøjler, der var forbundet med hinanden i hele Gadens Længde med Guir-

lander. Paa Springvandstorvet var rejst en høj Æresport — et rent Pragtværk! Alle private Ejendomme var dekorerede, og Springvandet omgivet af høje Flagstænger med Guirlander og Flag. Paa hele Østergade havde Beboerne pyntet deres Huse meget smagfuldt med Grønt, Flag og Blomster. De offentlige Bygninger var ligeledes pyntet, og paa Havnen stod der ogsaa en Æresport. Ogsaa i de øvrige Kvarterer saas hist og her pyntede Huse, og næsten alle Vegne var der Flag«. Kl. 4 gik processionen fra havnen til Springvandstorvet, hvor skolebestyrer Bertelsen holdt festtalen. Han var ogsaa festtaleren ved den af sognerådet arrangerede festmiddag på Schous Hotel kl. 7, hvor 120 herrer og damer deltog. Talen for fædrelandet var overdraget baneingeniør v. Jessen, der sluttede med disse karakteristiske ord: »Lad os slutte Kreds om Dannebrog, om alt, hvad der er dansk, og alt, hvad der vil vedblive at være dansk, saaledes at det af vore Efterkommere kan siges: Danmarks Mænd havde Sværd, da det gjaldt, alle var med at bygge en Borg om den truede Arne. Kun saaledes afleverer vi vort Skjold uplettet til Efterslægten«. Derefter var ordet frit, og en mængde private skåler blev drukket. Da alle de tilstedeværende herrer havde udtømt, hvad de havde på hjerte, var tiden kommet til i samlet flok at drage ud og se på det fyrværkeri, som havnekommissionen havde foranstaltet, hvorefter man vendte tilbage til hotellet og dansede »til den lyse Morgen med Liv og Lyst«.

»Vi noterer endvidere«, slutter Avisen, »at Lemmerne paa Fattiggården i Dagens Anledning blev betænkte med Ekstraforplejning, og at der blev uddelt 200 Kr. til de fattige udenfor Fattiggården«.

Også selvstændige fyrværkerifester afholdtes næsten hvert år på havnen, og det var imponerende, hvad hr. fyrværker Kjær fra Århus kunde præstere: »Særlig storartet var Bombardementet »Minder fra Fredericia Vold« og Bombardement af Kruppske Bomber. Til Slut en Illumination af deres Majestæters Navnetræk med mange pragtfulde Farver og endelig en Overraskelse: Transparent af den saa populære »lille Ole med Paraplyen«, hvorefter Fyrværkeriet sluttede med en Kanonsalut og lønnes med stormende Bifald af Publikum«.

Der var i det hele taget mange spændende ting at opleve på havnen. En dag var det nogle negre, der lod sig se på et skib på vej til Lemvig, en anden dag var det damperen »Limfjorden«, der lossede

ved elektrisk lys. Og en sommerdag i 93 kom dampskibet »Masned-sund« fra Nykøbing med 250 damer og herrer på lysttur og gen-nemrejse til den store udstilling i Holstebro. Man havde skam i den anledning rejst flagdekoration og æresport, og skibet hilste ved ind-sejlingen med kanonsalut, ligesom der ved afrejsen om aftenen op-sendes raketter fra skibet! Og ikke nok med det! Men samme dag kom selveste generaldirektør Tegner med ekstratog sammen med flere andre høje jernbaneembedsmænd på inspektion. Store menne-skemasser fra byen og omegnen strømmede også sammen på havnen 10. aug. 1890 for at overvære ankomsten af den konservative klub fra Lemvig! Stor modtagelse med taler og procession med Lemvig musikkorps i spidsen til det splinterny anlæg, hvor træerne ikke var større, end at tilskuerne hen over trætoppene kunde beskue de øl- og sodavandsdrikkende konservative damer og herrer. Herfra marcher-edes der ad Struerdalvej ovenom byen og ned ad Søndergade til Schous Hotel, hvor man kort tid efter gik til bords i den smukt pynte-tede sal for at styrke sig til at møde den uundgåelige strøm af taler og skåler. Udenfor stod den mindre fornemme portion og lyttede til dansens toner derindefra i håb om, at der atter vilde ske noget, når selskabet brød op. Det gjorde der også. Kl. 10,30 kaldte dampfløjten på sine lemvigere, og kort efter stod damperen ud af havnen med vinkende lommetørklæder i blinkende blålysskær, mens raketter futede tilvejs og spredte guldregn over den begsorte augusthimmel. Jo, man oplevede meget i sådan en lille by!

Men oftest var festen og underholdningen forbeholdt særskilte grupper, hvortil ingen andre havde adgang eller søgte adgang. Vi husker stadig på, at det var den skarpe standsadskillelses tid. Man samlede i foreninger.

Den fineste forening var *Den konservative Klub* (een blandt utal-lige landet over), stiftet i 1888 med det formål at forene det nyttige (samling af alle gode samfundsbevarende kræfter i kampen mod de opløsende tendenser fra trone- og kirkestormere, riffelrumlere og finanslovnægtere) med det behagelige (baller og underholdninger, lette og lødige, og altid med »dans til den lyse morgen«, selv efter et foredrag om Grønland af pastor Anthon, Vejrum —, fællesspisnin-ger på stiftelsesdag og kongelige mærkedage). Her hyggede »the upper ten« sig politisk og selskabeligt med hinanden, altid iført fest-dragt og hvide handsker. Festtøjet førte aldrig dengang nogen trist

og forglemt mølposetilværelse. Man glemte heller aldrig ved nogen lejlighed, hvad enten det nu var koncert, foredrag og fællesspisning, eller det var juletræsfest for børn og børnebal med tøndeslagning, den obligate højstemte tale med nifoldigt leve for kongen efterfulgt af en lige så højstemt tale for fædrelandet og provisorierne. Formanden, skolebestyrer Bertelsen, var en sand mester i at variere de stående temaer. Stemningen var altid iflg. *Struer Avis* »animeret« (den formåede ikke at variere *sit* stående tema) ved de store fællesspisninger, men aldrig *så* animeret, at der her kunde ske det, som skete i Nykøbing M. 1869 ved den lovlig løftede slutfase af et festmåltid, da en proprietær Petersen havde rejst sig på vaklende ben og udbragt en skål for Frederik d. 7.'s minde med de ord: »Han var et Fæ!«. Det gik skam altid stiligt og fornemt til i Struer, og ingen, hverken venner eller uvenner, kunde her se noget som helst træffende i den karakteristisk af de konservative klubber, som venstrepolitikeren Rasmus Claussen (digteren Sophus Claussens far) havde givet i 1885: »Bølleskraalet er Klubbens Slagraab, Gadespektakler og uhumske Gadedrengestreger dens Bestilling, Graasten, Næveslag og Jernknoer dens Argumenter. Dens Vej betegnes ved splintrede Vinduesruder og enkeltvis overfaldne Modstanderes blaanende Hud« o.s.v. Det lyder nærmest som et referat af en valgdag i Sydamerika, og det må vel have moret mange at tænke sig konsulen, T. W. Jensen og skolebestyrer Bertelsen således på krigsstien i Struers gader. Men det allermorsomste var, at Claussen nogle år senere gik hen og blev moderat forligsmand, og at Højre stemte ham ind på formandspladsen i folketinget i 1894, da S. Høgsbro havde nedlagt arbejdet. Det morede i hvert fald bergianerne. Skåltalerne — også ved private selskaber — var en af den slags plager, som alle føler sig trykket af, men ingen kan tage begyndelsen til at få afskaffet. Hvis en vilde foreslå afskaffelse, hed det, vilde det blive hilst med bifald, og opfinderen blive hyldet med — en skåltale!

Lidt rummeligere end den konservative klub var *Borgerforeningen* (stiftet 1880). Her sad venstremænd og højremænd smukt sammen. Der skulde ikke dyrkes politik her, men kun underholdning og selskabelighed. Det var her, det bedre borgerskab i videre forstand eller på bredere basis samledes til koncerter, teaterforestillinger og oplæsninger. Borgerforeningen arrangerede — ligesom klubben — desuden maskeballer, udflugter pr. dampskib, skiveskydninger for

mænd og sækkeløb for drenge og fællesspisninger, hvor skåltalerne for majestæterne til en afveksling kunde betros venstremænd som Foldager og N. Mundberg.

Mange venstremænd følte sig dog mere hjemme i *Fremskridtsforeningen*. Her kom absolut ingen højremænd. Til gengæld kunde man risikere at møde venstremænd af betænkelig blegrød farve. — Man oplevede endda 11/5 91 efter et politisk foredrag af folketingsmand Mads Mølgård Nielsen, at murer Andersen stod op og anbefalede indmeldelse i Socialdemokratisk Forbund! Iøvrigt arrangerede denne forening også underholdninger af forskellig slags.

En gruppe for sig var byens håndværkere. Der var i 80'ernes begyndelse kommet mange unge håndværkere til byen, som følte sig lidt udenfor det gamle hjemmegroede noget aristokratiske borgerskab og dets foreninger. De besluttede derfor på et møde 13/12 84 at danne deres egen forening *Struer Haandværkerforening*, hvis formål skulde være at samle medlemmerne en gang imellem til selskabelig underholdning og i det hele taget at være understøttende, hjælpende og samlende overfor håndværkerne. Det blev en særdeles initiativrig forening, men den vilde have så mange jern i ilden på een gang, at den nødvendigvis måtte komme til at brænde de halve. Optakten var flot: en mægtig faneindvielse med musik og optog, taler, fællesspisning, sang og dans i Mundbergs anlæg i orientalske lamper og begfaklers skær; og så tog man fat på opgaverne. Af planer, som *ikke* lykkedes, kan nævnes: en låne- og sparekasse, et alderdomshjem for trængende håndværkere eller deres enker, et asyl for småbørn; man vilde også bygge sit eget hus og nåede så langt som til at købe en grund i Kirkegade, og man vilde gøre Struer til Købstad! Det, som derimod lykkedes, var oprettelse af aftenskole for lærlinge (1885), sygekasse for foreningens medlemmer (1886), sangforening (1888) og spareforening (1893). Spareforeningen vakte berettiget opsigt: to mænd af foreningen gik hver søndag morgen rundt til alle medlemmerne og samlede ind — 25 øre her, 1 kr. der — og satte det hele i Struer Sparekasse. I december udbetaltes så det sammensparede. »Paa ufølelig Maade er saaledes sammensparet en Sum, der er kærkommen til Julen«. 15/12 1894 udbetaltes til 100 medlemmer 2241 kr. 60 øre af opsparede penge. Foreningen støttede forskellige filantropiske foretagender som fattige børns juletræ og glemte selvfølgelig heller ikke de selskabelige opgaver: ud-

flugter, baller, salonskydninger o.s.v.; fra 1893 dertil ugentlige klub-aftener — uden hvide handsker — med forskellig underholdning, også foredrag af og til — som tidligere nævnt.

Endnu en gruppe var der, som følte sig udenfor: jernbanefunktionærerne. De stiftede i marts 1893 en *Forening af jernbanefunktionærer i Struer*, hvis formål kort og godt var »Selskabelighed«, »og Grunden til dens Stiftelse«, skrev *Holstebro Dagblad*, »skal nok være den, at Banefolkene ikke altid føler sig rigtig hjemme blandt de gamle Struerbeboere. De mener nemlig, at der undertiden tages vel lidt Hensyn til dem i Forhold til de pekuniære Fordele, disses Ophold i Byen medfører for Byens øvrige Befolkning. Det var meget ønskeligt, om Forholdet mellem Struerboerne og Banefolkene kunde være noget bedre, saa der maatte blive nogen mere Samdrægtighed, end der hidtil har været. Den herværende konservative Klub er næppe heller nogen Spore i den Retning«. Om foreningens virksomhed iøvrigt har intet kunnet opspores.

Utilfredsheden med den konservative klub synes at have været ret udbredt, og det bemærkelsesværdige er, at den åbenbart efterhånden strakte sig langt ind i klubbens egne rækker. Et vidnesbyrd herom er, at der i okt. 1893 blev stiftet endnu en forening, der ganske ligeud blev kaldt *Foreningen*, og som for 6 kr. årlig skulde skaffe medlemmerne 3 teaterforestillinger, dels skuespil, dels musik — med efterfølgende bal naturligvis. Men det behøvede slet ikke altid at være fremmede kunstnere; »Byen har mange dygtige Dilettanter baade paa Skuespillets og Musikkens Omraade«, skrev *Struer Dagblad*, men føjede til: »naar disse har optraadt her i Byen, har det i Regelen været i en Forening, der bar et *politisk* Navn, og selvom Foreningen af Gavn nærmest har været en Fornøjelsesklub, saa har dog anderledes tænkende for Navnets Skyld ikke villet deltage i Festlighederne. En saadan Anstødssten er den ny Klub fri for; i den kan Folk med politiske Anskuelser godt mødes, og den regner ogsaa med at faa god Tilslutning«. Tilslutningen blev 100 medlemmer, og på en generalforsamling 20/10 93 valgtes en bestyrelse hovedsagelig bestaaende af gode højremænd: stationsforstander Voss, lærer Lavendt, apotheker Scholl, proprietær Jermin og købmand Agerschou. Den første underholdningsaften arrangeredes 9. nov. med sang, musik og oplæsning af foreningens egne kræfter, »altsammen særdeles nydeligt«. Men hvad med Borgerforeningen? Det var, som om den

ikke eksisterede! For den konservative klub var det i hvert fald et stød i hjertekulen, og da samtidig det optrækkende politiske forlig mellem Højre og det moderate Venstre ligesom skubbede benene væk under den, sygnede den hurtigt hen og døde stille og roligt på en generalforsamling 27/2 1895 («Opløst med alle Stemmer mod een. Ingen Kontanter i Kassen«).

Der var også bazarerne, som snart den ene og snart den anden forening arrangerede til fordel for et eller andet velgørende, — de fattige, afholdssagen, lystanlægget, teknisk skole, enkestiftelser o.s.v. Sognerådet var ikke just begejstret for denne lovlig hyppige »brand-skatning af befolkningen«, men gav dog gerne sit samtykke i betragtning af formålet, og — som Jesper Lauritzen engang udtrykte det: »Folk vil jo gerne af med deres Penge paa den ene eller den anden Maade«. I den helt store stil var den bazar, som Borgerforeningen afholdt på Schous Hotel 9.-16. nov. 1890, der refereredes således i »Avisen«: »Indgangen er dannet af en med grønt smukt klædt Portal. Straks efter, at man er kommet igennem Garderoben i Korridoren — for Enden af hvilken en nydelig lille Grotte angives at være Kirsten Piils Kilde — har man straks Lejlighed til at beundre Kommiteens Arrangementstalent, idet man kommer ind i en Løvhal, hvor udmærkede og smukke Dekorationer med Grønt, Guirlander og et Utal af kulørte Lamper er af ypperlig Virkning. Herfra er der Indgang til Dansesalen, hvor Dansen gaar lystigt til Holstebro Musikkorps' Toner, til en hyggelig Kafé for Damer, til en Karussel og endelig til den store Sal. Her forbauses man straks ved første Øjekast over, hvor meget der ved smagfuld Anvendelse af Flag og Grønt kan gøres ud af en saadan Sal. Byens Dekoratorere overgaar denne Gang sig selv i Opfindsomhed. Pladsen tillader ikke her at opregne alt det mærkværdige, der findes her i Salen: en nydelig lille Blomsterbutik, et Kunstkabinet, en Udstilling af de til Bazaren skænkede Gaver, hvoriblandt Ting af betydelig Værdi, og endelig Teatret. Teatret er ubetinget Bazarens Glanspunkt, og Præstationerne, der ydes af Dilettanter fra Byen, er da ogsaa mere end almindelig gode«. Kan man undre sig over, at der hele ugen var talrigt besøg og mægtigt overskud?

Og havde man ikke andet at more sig med, så havde man byens egne originaler, der altid vakte muntert opløb. Der var »Blinde Karl« med harmonikaen og »Sorte Hans«, som gladelig slugte en

rå ål ved udsigten til 5 kaffepunche. Der var »Sølle Søren«, der gik rundt og spillede violin iført gammel uniformsfrakke og militærkasket og tog sin søvn, hvor det nu bedst kunde falde; engang havde en uelskværdig sjæl fotograferet ham i en lidet flatterende attitude henover en gammel trillebør og gjort god forretning med billedet, og nu var det blevet en god spas at præsentere Søren for det billede ved enhver lejlighed og så nyde hans desperate reaktioner. Der var »Offer fra Ølby«, der ligeledes gik rundt med violin og altid spillede salmer der, hvor han fandt det formålstjenligt. Han var mødrenes skræk, fordi lusene krøb åbenlyst rundt på hans skidne krave, men det var for børnene kun en yderligere tiltrækning. Stor blev jublen, når en pegede på en lus: »Hvad er det dér, Offer?« og svaret lød: »Aa, det søde lille Dyr!« hvorpå det med kærlig hånd blev ført ind bag kraven. Endelig var der »Niels Kjesten Susgård« ude fra Fælled, som de sagde var en søn af Frederik VII, i hvert fald var ligeheden slående. Ham havde sognet haft en del besvær med. I 1884 var han blevet indlagt på fattiggården »foranlediget af længere Tids Gadeuorden og brutal Opførsel i Kirken under Gudstjenesten alt-sammen foranlediget af Drukkenskab«, og herfra var han året efter på grund af opsætsighed mod bestyreren sendt til tvangsarbejdsanstalten i Ringkøbing, men en broder i Vejrum havde fået ham fri imod at sørge for plads til ham. Nu levede han som arbejdsmand ude på Fælled, men kom jævnlig ind til Struer for at slukke sin altid brændende tørst. På hjemturen var han altid dinglende fuld og var derfor op ad Vestergade og ned gennem Reberbanen og Struerdal fulgt af en hujende Skare, som han kun kunde væрге sig imod ved at kyle sine træsko efter de mest pågående, en straffemetode, der unægtelig var nok så risikabel for ham selv. Der var ellers ikke noget ondt i ham; mødte han venlighed, var han selv venlig. »I skal faa et Kræmmerhus Brystsukker«, kunde han sige til de rare børn ved sin ædru ankomst, og på tilbagevejen havde han det skam med, lige meget hvor fuld han var!

Blandt de kvindelige originaler var der »Stine Pyt«, som lejede en vaskemaskine ud »for en 25 Øre og en 10 Øre«, — hun kunde hverken læse eller skrive, og sådan noget som at lægge 10 og 25 øre sammen lå alt for højt for hende. Det havde man sin morskab med. Og der var sytungen Kirsten Ellebæk, gennem en menneskealder et sandt kors for sognerådet og de skiftende familier, der forgæves søgte

at have hende i huset, men en kostelig underholdning for gadeungdommen, der nød godt af hende udtømmelige ordforråd og sælsomme påfund som at sætte sig midt på gaden på en klapstol og blive der, til politiet bar hende væk.

Tolder Rasmussen og havnefoged Olsen må strengt taget også regnes med til de originaler, der lyste op i den grå hverdag. Utallige er de historier, der går om dem. Navnlig toldereren. Han mindes af alle gamle den dag idag med et stort smil, og gennem fortællingerne om ham får man rigtig indtrykket af småbysatmosfæren fra dengang. Han skal have lignet en gammel trolld, når han kom stavrende med flad kasket og lygte i hånden og ansigtet i bistre folder. De unge piger turde næppe gå forbi ham, skønt han var ganske ufarlig og endda gav kirsebær fra sit dejlige store kirsebærtræ til de piger, der ikke drillede ham. Men de drenge og piger, der drillede ham, var han rasende på — og det ikke uden grund, for der var ingen grænser for, hvad de kunde finde på. De generede ham på alle optænkelige måder og puttede de sælsomste ting i lommen på ham, når han vendte ryggen til. Men trods al sin gnavenhed var han dog ikke uden lune selv. Han skaffede således en gang byen den helt store morskab uden selv at være offeret. Det arme offer var havnefogden. Han havde fundet på, at han vilde holde gris, men som gammel københavner var han ikke rigtig inde i svineavlens mysterier og spurgte derfor Rasmussen til råds. »Jo«, sagde Rasmussen, »Du skal tage den ind i Stuen og være god ved den og navnlig give den Sødsuppe!« Og det havde han så virkelig gjort — til fryd og glæde for hele byen. »Rasmussen! Vil du sætte Lanternen, for nu skal du have Klø!« sagde Olsen, da han opdagede sin fejltagelse; men der skete ikke noget, for Olsen var en hædersmand. Rasmussen kunde i sine senere år altid ses med fejekosten i T. W. Jensens gård eller inde i sin egen gård ved siden af omgivet af talløse kurrende og flaksende duer og fulgt af sin lille trofaste sorte puddel. Det bør også nævnes, at han i 1887 oprettede et legat, »Rasmussens Legat«, på 5000 kr., hvis renter, 100 kr. halvårlig, skulde udbetales til ham selv, så længe han levede, derefter til datteren, kaldet »sorte Laura«; men efter hendes død skulde de udbetales i 5 portioner à 20 kr. til værdige trængende i Struer by. Rasmussen og Laura døde begge i 1899, og legatet udbetaltes til de fattige første gang i december samme år.

Havnefoged Olsen havde som bekendt været med, da linjeskibet »Prins Christian« sprang i luften ved Eckernførde i 1849, og han gjorde, hvad han kunde, for at holde mindet vedlige i struerbefolkningen, — alt for meget efter vestjyske blufærdighedsbegreber, så det vakte muntert bifald, da vognmand Bjerregård efter at have hørt om Olsens himmelfart for 117. gang højtidelig trykkede ham i hånden med de ord: »Saa vil a ønsk' dig walkommen ned igen!« Det var også kendt af enhver, at Frederik VII personlig havde givet Olsen stillingen som havnefoged ved den ny havn i Struer og ved indvielsesfesten på Schaumburg var gået lige forbi amtmand og politimester og de andre honoratiores for at hilse på Olsen, og at Olsen i tilgift til denne æresbevisning havde fået 100 rigsdaler med løfte om mere af samme slags, når kongen påny kom til egnen, hvad han dog aldrig nåede at gøre. En stor skuffelse må det have været for ham, at han i 1898 blev forbigået, da forsvarsministeriets jubilæums-gave på 10 kr. til deltagerne i treårskrigen blev uddelt. En kraftig og ufortjent ydmygelse.

Vilde man mere sig, var der endelig også Wissings keglebane, oppe ved banegården, hvor, som Dagbladet skrev, »Byens glade Ungdom Aften efter Aften søger at glemme Livets Genvordigheder ved stadigvæk at slaa »alle ni««. Og der var »Holleris' Have«, som den senere hed, hvor man kunde få serveret i en gammel dagvogn, der engang havde kørt mellem Holstebro og Herning. Vi taler slet ikke om de mange »nyhavns«beværtninger, der lå på strøget lige fra banegården til langt ud i Strandgade.

Fra 1890 fik man også det flere gange tidligere nævnte lystanlæg, hvor fredelige folk, mødre og barnepiger, frit kunde færdes i formiddags- og eftermiddagstimerne. Den gamle »Vestergårds Plantage« var i løbet af 80'erne svundet mere og mere ind på grund af det stigende behov for byggegrunde, som befolkningsforøgelsen efter Thybanens åbning i 1882 havde affødt, hele Vestergades sydside var forlængst ryddet for træer, og Mundbjergs private anlæg var kun offentligt tilgængeligt ved møder og fester. »Vi har jo ikke et Sted, hvor Barnevogne kan søge Læ og Skygge«, hed det. Den første, der søgte at gøre lidt for at bøde på byens triste træfattigdom, var pastor emeritus Leth, som efter sin afsked som præst i Visby og Heltborg i Thy i 1882 var flyttet til Struer og havde bygget sin store villa »Visby« på bakken ovenfor teglværket for at kunne leve resten af sine

dage med udsigt over Limfjorden. Han havde straks plantet på sin egen grund og havde opfordret andre til at følge eksemplet. En meningsfælle havde han i løjtnant Smith Knudsen, og de to blev de første, der udkastede planen om et offentligt lystanlæg. De vilde simpelthen omskabe Vrallen til en skov, og gårdejer Boldsen, der ejede Overhoved, tilbød jorden til en billig pris; men der kunde ikke opnås enighed om sagen.

1887 dukkede sagen op igen. Efter et offentligt borgermøde blev der nedsat et udvalg bestående af *konsul Schou*, *farver Damsgård* og *træhandler Hjorth*, og da Struer Sparekasse i 1889 havde skænket 300 kr. af det forløbne års overskud og derved endelig havde givet stødet til afhjælpning af savnet, kunde man begynde at indhente tilbud fra forskellige grundejere. *Vognmand Bjerregård* tilbød 3 td. land ved Galgebjerg! *Dyrlæge Christensen* 3 td. land på Spidshøj (den senere »gamle markedsplads«) og *T. W. Jensen* 4 td. land af hans eng og tilstødende skråning overfor Mundbjergs anlæg. Der blev hurtig enighed om, at T. W. Jensens grund var langt at foretrække. Den lå centralt, havde den bedste jordbund og lå mest i læ for den barske vestenvind. Man købte grunden for 4426 kr. og gik straks i gang med planering og beplantning — altsammen på »forventet efterbevilling«. Der kom tilskud fra kommunen og sparekassen, og dilettanterne indspillede i foråret 1890 100 kr. netto med »Abekatten«. Men det var som dråber i havet, og komitéen måtte derfor gennem »Avisen« bede befolkningen om pengehjælp, enten en gang for alle eller ved årlige bidrag. Avisen indvilligede i at modtage bidragene på sit kontor og støttede af fuld kraft opfordringen, som den iøvrigt mente måtte være overflødig, »da det maa staa klart for enhver, hvilken stor Betydning i flere Retninger et offentligt Anlæg maa have for Struer, der fuldstændig mangler alle tilgængelige Skove i Nærheden og i det hele taget Steder, hvor offentligt Liv i det frie kan røre sig«.

Anlægget gjordes forbavsende hurtigt tilgængeligt for publikum; men selvfølgelig måtte der våges skarpt over de sarte og spæde planter. Navnlig var farver Damsgård en nidkær kerub. Olga Buchholtz fik en overhaling, som hun aldrig senere har glemt, fordi hun løb ind på plænen efter en bold, før den var moden til det. Men det var selvfølgelig ikke meningen, at det altid bare skulde være til pynt altsammen. I »Avisen« 9. maj 1891 hedder det: »I det nye Anlæg

begynder Vaarlivet nu ogsaa at blive kendeligt. Der er ikke, hvad man kalder høje Træer, men med Tiden kan de tegne til at blive baade høje og smukke. Bepplantningskomitéen gør alt for at holde det saa smukt som muligt, og der er om Søn- og Helligdagene allerede ikke saa lidt Liv af spadserende og Ungdom, der tumler sig paa de store grønne Plæner med gymnastiske Øvelser og Kricketspil«.

Men snart syntes befolkningens interesse for anlæget at være i aftagende. En del af de tegnede bidrag udeblev allerede i 1891, og det kneb ogsaa med at få nye bidrag tegnet, skønt ingen kunde være i tvivl om, at de mænd, der havde taget det prisværdige initiativ og gennemført sagen med så stor energi, alene heftede for den store gæld. Og ikke alene vilde folk ikke betale anlæget, de vilde minsdenten heller ikke benytte det! »Hvem mindes ikke den almindelige Beklagelse for faa Aar siden over, at der intet offentligt Anlæg fandtes her«, skrev Struer Dagblad 20. maj 1893. »Der manglede en Plads, hvor de mange Børn kunde vises hen, saa de ret kunde tumle sig, saa Gaderne kunde blive nok saa farbare for kørende, thi Børn og Barnevogne er her i velsignelsesrig Mængde. Savnet blev afhjulpet, men nu ses det Særsyn, at Anlæget kun besøges meget lidt af voksne og næsten slet ikke af Børnene. Træerne er ganske vist smaa endnu og giver ingen Skygge, men man skulde tro, Forældrene hellere vilde have deres Børn dér end paa Gaden med dens Støv og Fare for Overkørsel!« Men da så forældrene så åbenbart fulgte opfordringen, meldte sig et andet og alvorligere problem! Året efter gik nemlig klagerne ud på, at anlæget var en legeplads for børn uden opsig. »Træerne brækkes«, skriver Dagbladet 11. maj 1894, »Grene brydes, Buskvækster skamferes, samtidig med at hele Anlæget dekoreres med store Bunker af Smørebrødspapir, Sildehoveder og lignende Madrester. Vi vil tilraade Publikum selv at være Politi og tage de uvorne Knægte i Nakken, der til Trods for Forbudet mishandler Planterne. Bliver alt ved at gaa sin nuværende Gænge, vil Plantagen snarere faa Præg af at være en særdeles urenlig og forsømt Gaardsplads end et Lystanlæg«. I juni 95 mente bestyrelsen ikke at kunne tillade 350 børn fra 7 skoler i Thy ophold i anlæget under en skoleudflugt til Struer. De blev henvist til Vrallen, hvor solen stegte dem så ubarmhertigt, at de hurtigst muligt måtte søge tilbage til Hotel Struers dunkle haller. Dagbladet mente, at anlæget dog vist til daglig led mere overlast af byens egne »småborgere«, »Børn fra Landet

er dog altid mindre livlige end Bybørn«. Senere på året begyndte struerbørnene at gå til angreb på anlægets hegn ud mod T. W. Jensens mark for at forsyne sig med roer. De stadig stigende vedligeholdelsesudgifter slugte sammen med renterne alle anlægets indtægter, og det blev taget under alvorlig overvejelse simpelthen at lukke anlæget og kun give adgang for dem, der mod betaling havde fået udleveret en nøgle. Men af humane grunde kviede man sig jo ved det. Det blev heller ikke til noget. Efterhånden fik folk forståelsen af, at anlæget var hele byens anlæg, som i alles interesse burde vises tilbørligt hensyn, og man kunde så småt begynde at tænke på udvidelser. I 1902 2 td. land af Mundbjergs eng (omkring nuværende svanedam og åen), og sidst kom endelig skråningen op mod Vester-gade.

Samtidig med lystanlægget kom en interessant nyhed til Struer: *Cyklesporten*. På øerne og i Østjylland havde man allerede dyrket den i nogle år, men først nu nåede den altså til Vestjylland. Det tog jo i det hele taget lidt længere tid end nu om dage for en nyhed at nå fra Øresund til Vesterhavet. Og for cyklesportens vedkommende, »denne sunde og smukke Sport«, som »Avisen« kaldte den, var der også de vestjyske landevejes som oftest håbløse forfatning at tage hensyn til. »Vejene her er imidlertid ikke saa daarlige, at vi derfor skulde lade denne Sport fare som noget alt for besværligt«, hævdede »Avisen« 6. maj 1890, »Struer-Holstebro landevejen, som langtfra hører til de bedste Vestkystveje, kan af en almindelig Rytter [d.v.s. cykelrytter] tilbagelægges paa 45 Minutter, en Hastighed som nok maa kaldes tilfredsstillende«. Det må vi asfaltforvænte nutidsmennesker også indrømme! »I Aar tyder det imidlertid paa, at Vestjyderne vil melde sig«, fortsætter bladet, »og Struer har Æren af (næst Varde, som oprettede en Klub i Marts) at være den første af Vestjyllands Byer, som har set sig i Stand til at danne en Cykle-Klub«. Holstebro tøvede efter dette naturligvis ikke længe med at få dannet *sin*, men Struer kom altså først, præcis en måned før, d. 4. maj 1890, og den ny klub indmeldte sig straks i »Jysk Cykle Union«. Den talte foreløbig kun 7 medlemmer, og det kan man ikke undre sig over, for en cykel kostede ca. 270 kr.! d.v.s. en fjerdedel af en vellønnet tjenstemands årsindtægt dengang. At købe en cykel dengang har altså næsten været som at købe bil i dag.

Struer kunde endda byde på den sensation, at den ene af de 7

En søndagsrytter fra 90-erne. Cyklen er endnu ikke et praktisk befordringsmiddel, men et dyrt stykke legetøj, som man med stolthed slæber med op til fotografens atelier.

aktive medlemmer var en kvinde! »Avisen« kaldte det en ære for byen, men der har nok været dem blandt læserne, der kaldte det noget andet. Pioneren var købmand Opstrups datter frk. Jenny, en rigtig »hvad vi vil«-kvinde med lorgnetter og oprørske meninger og dampende cigar, et problem for det konservative borgerskabs fruer, så meget mere som deres døtre beundrede og hemmelig misundte hende, ganske som de københavnske velopdragne piger, når de så den rabiante Ellen Hørup. Ganske vist var det en tricykel, men alligevel en cykel, som hun red overskrævs på iført todelt kjole. Olga Buchholtz fortæller, at tanterne ligefrem holdt familieråd, når Jenny skulde ud at køre. Hvor uvant man i Vestjylland var med de cyklende damer, ses måske af denne lille historie, som Dagbladet bragte til torvs 24. aug. 1892: »Lemvig ligger jo adskillige Kilometer borte fra Civilisationens Brændpunkter, og det var derfor intet Under, at en

cyklende Dame, som i Foraaret gæstede Byen, vakte almindelig Opmærksomhed. Mange undrede sig og adskillige korsede sig. Kære! Dette var jo ukvindeligt! En enkelt Borger skal endda have ytret, at hvis et saadant Fænomen blev set i København, vilde Politiet straks nappe det (!). Naa, Politiet i Lemvig var imidlertid ikke slet saa ugalant. Damen fik Lov at rejse, som hun kom«.

Postexpedient Dahl blev formand for den ny cykleklub og fik lejlighed til at supplere sin beskedne gage ved lidt cykelhandel og undervisning i den vanskelige kunst for begyndere. Det kunde læres på et par timer, skrev han. Og så blev der iøvrigt straks taget fat med energi på træningen i forventning om fornøjelige fællesture i sommerens løb. Det anbefaledes ungdommen at anskaffe bicykletter og de ældre herrer tricykler. »Det vil ikke fortrydes at anvende 2 à 300 Kr. paa Anskaffelse af de udmærkede, lette og elegante Maskiner, som nu kan faas, da denne Sport især naar den drives i Forening er særdeles fornøjelig«. Formanden præsterede allerede i sommeren 1890 et par gange at tilbagelægge strækningen Struer-Thisted i den for toget planmæssige tid (8 en halv mil på 3 timer og 20 minutter), og i september vandt han Jysk Cykle Unions broncemedalje for turen Struer-Thisted og tilbage igen på 5 timer og 58 minutter! Byen var stolt af dette tegn på endnu levende nordisk heltekræft. En anden fremragende cyklist havde byen i maskininspektør Duseberg, der forøvrigt måtte anses for at være pioneren, idet han allerede i 80'erne havde vakt beundring, når han iført knæbukser og sixpence forcerede Søndergade på »væltepeter«.

»Der er jo ikke mange aktive Cyklistere i Struer«, skrev Dagbladet »men de, der er, er livlige«. Og blandt de gamle kære forårsbebudere som stæren, storken, krokus og eranthis var nu kommet en ny: cyklen! »Cyklernes Tid er nu atter kommet«, står der i Dagbladet 12. april 92, »i Søndags saa man ilende og sveddræppende Cyklistere paa alle Veje, og naar man gik paa Gaden, hørte man hvert Øjeblik Sportsmændenes Klokker«. At cyklen kunde bruges rent praktisk som befordringsmiddel, faldt endnu ingen ind, den var et rent underholdningsmiddel. Og vinterkørsel på cykel er jo i virkeligheden et ret nyt fænomen. Det er jo idag kun yngste generation, der aldrig har prøvet at sætte cyklen på loftet. De opblødte og æltede vinterveje kendes ikke mere i asfaltens tidsalder.

Cyklerne fremmede i høj grad det »mellemfolkelige« samarbejde,

kan vi forstå, når vi læser om den første sportsfest i Struer søndag 23. august 1891, da en større flok Skive-cyklister gæstede byen. I samlet flok drog Struers cyklister ud for at møde gæsterne i Holstebro (Vinderupvejen fandtes jo ikke), og nogle timer senere rullede et festligt kimende tog ind i Struer. Efter middagsmåltid hos kvarterværterne startede en vældig udflugt til Humlum kro, et vognoptog med passive cykelsportsinteresserede herrer og damer flankeret af muntre cyklister. »Hidtil havde Vejret vist sig gunstigt, men paa Hjemvejen brød Regnen løs, saa man kan vist godt antage, at Rytterne misundte de passive Medlemmer, som sad lunt paa Vogne dækkede af Paraplyer«. Efter det nødvendige toilette var der aftenbord på Schous Hotel med livlig stemning og masser af taler, og derefter var der selvfølgerlig bal, hvortil cykleklubben havde indbudt »Byens og Omegnens Damer« (et udtryk, som efter datidens sprogbrug havde *en* meget indskrænket betydning noget i retning af folkevisens »alle de fruer i Danmark er, dem lader hun til sig hente«). Ballet gik selvfølgerlig med liv og lystighed, og hen på natten var der punchesold, hvorunder man sang en omdelt sang af realskolebestyreren og formanden talte for sporten og gæsterne og for det gode kammeratskab, der altid herskede blandt cyklister. Den uundgæelige sang for damerne og påfølgende humoristiske tale for samme (af lærer Lavendt) gjorde naturligvis også stormende lykke. Og under det fortsatte bal præsenteredes kotillonon på original sportsmæssig måde: »Et Cykehjul hang ned fra Lysekronen, Hjulfælgen dækkedes af Blomsterbuketter, paa Egerne var anbragt Dannebrogssløjfer og Akslen dækkedes af Struer Cykleklubs Emblem«.

En historisk mærkedag, der fejredes med flagning hele byen over, var den dag, da der afholdtes det første cykelvæddeløb i Struer (26. juni 1892). En mængde mennesker var strømmet sammen på startpladsen, og begivenhedens store betydningsfuldhed markeredes ved, at byens fineste mand, konsul Schou, fungerede som dommer sammen med Duseberg, og selveste sognerådsformand, sagfører Rosenthal optrådte som starter, mens tidmålerens rolle var overdraget en 4. fin mand, købmand Klack fra Skive. 9 ryttere deltog, 4 fra Skive og 5 fra Struer, og løbet var 2 mil. Nr. 1 blev postekspedienten, der klarede den på 41 1/2 minut, en bedrift, der indbragte ham damernes ærespræmie og alles beundring. Men de andre var heller ingen sinker; i løbet af de næste 2 minutter kom endnu 3 gæve folk susende.

Behøver vi at fortælle, at dagen sluttede med fællesspisning med mange taler og bal til den lyse morgen, så Skiboniterne lige kunde nå morgentoget?

En sport, der også sommetider satte sit festlige præg på byen, var kapsejladsen. Da var der æresport på havnen med kongens navnetræk og Dannebrog smeldede i vinden overalt. I 1894 havde man lejet damperen »Limfjorden« for at give publikum lejlighed til at følge kapsejlerne, samtidig med at man fik en smuk sejltur rundt om Venø. 350 havde benyttet sig af lejligheden, og en større forsamling fra Lemvig fulgte på lignende måde slagets gang.

En del struerboere dyrkede også riffelskydning. En forening for Struer og omegn var blevet dannet allerede i 1863, men først efter 64 kom der, her som overalt i Danmark, gang i sagen. Formålet var jo ikke egentligt sportsligt i første række, men på baggrund af den tabte krig og stadige trusel fra syd »at udvikle Folkets Evne og styrke dets Vilje til at forsvare Fædrelandet«. Desværre gik det under den hidsige forfatningskamp i 80'erne sådan mange steder i Danmark, at denne riffelskydning af nogle blev betragtet som en træning til et indrepolitisk opgør; men i Struer lykkedes det altid at holde al politik ude og forene højre- og venstremænd under en fælles fane, et halvt hundrede personer ialt. Der holdtes skydeøvelser på Vral-len om søndagen under ret primitive forhold og sommetider åbenbart også uden tilstrækkelige forsigtighedsforanstaltninger; i hvert fald hændte det en sommersøndag i 90'erne, at en krudttønne røg i luften med det resultat, at et par skytter i lang tid efter måtte gå rundt i byen uden overskæg. Begivenheden vakte så kolossal en opsigt, at den blev udgangspunkt for en helt ny tidsregning. Sæsonen sluttede altid med stor skyttefest med fugleskydning, præmieskydning og andre forlystelser, alt sammen til musikledsagelse, derefter march med musik og faner til Schous Hotel for at nyde festmiddag og taler for skyttesagen og for 6. juli-minder. Det kunde også hende, at skytterne blev i gæstgiver Thorgårds telt ude på Vralen og fejrede afslutningen med et drønende punchesold til længe efter solopgang.

Gymnastik blev længe efter 1864 betragtet som noget »prøjseri« og som noget overflødigt; folk fik jo motion nok på en 16 timers arbejdsdag, mente man, og tiden var jo også et problem. Der er heller ingen tvivl om, at vore dages megen dyrkelse af sport og gymnastik netop hænger sammen med den megen fritid, som mennesker idag

er velsignet med. Først med Lings svenske gymnastik kom der i 80'erne lidt fart i gymnastikken i Danmark, og først så sent som i 1892 blev der i Struer stiftet en *Gymnastikforening*, ledet af postekspedient Dahl og lærer J. Krarup. Den holdt sine øvelser i real-skolens gymnastiksal. En opvisning 4/3 1894 på Schous Hotel gik med »Fart og Nøjagtighed«, og der var stort bifald, »navnlig under Længdespringene over Hesten vilde Bifaldet ingen Ende tage«. Men desværre var der sørgeligt få til at lave bifaldet.

Om sommeren drev medlemmerne cricket på en mark syd for byen. Cricket var som et *engelsk* spil blevet populært efter 1864, — det hed sig jo, at englænderne vandt deres krige på cricketpladserne! Men vi bemærker, at et andet engelsk spil, som idag dyrkes på hvert et stykke grønsvær, der findes i Danmark, af ungdommen helt ned til de treårige: *fodboldspillet*, kendtes endnu ikke. Heller ikke tennis og boksning, ja end ikke *rosporten*, trods de store muligheder netop i Struer!

Om vinteren kælkedes der med liv og lyst ned ad både Søndergade og Vestergade; da måtte fodgængerne holde sig tæt ind til husene, for farten var stor og ungdommen hensynsløs, og der var ingen fortove at redde sig op på. Og når frosten bandt fjorden, og det gjorde den som bekendt i månedsvis næsten hver vinter dengang, svang man sig muntert på isen helt over til Strandbjerggård, både gamle og unge; selv den 82 årige skomager Kold sås få måneder før sin død i 1893 derude med kække herresving midt i en klynge jublende ungdom.

Det hændte jævnligt, at stærke og vedholdende vestlige storme pressede vandet op til kanten af bolværket i havnen eller endda op over. Men i dec. 1895 gik det rigtig galt! Da kom den hidtil eneste gentagelse af den store katastrofe i 1839. Under en forrygende storm begyndte vandstanden fredag eftermiddag d. 6. dec. at stige foruroligende, og om aftenen blev situationen kritisk, da vandmasserne begyndte at skylle ind over havnepladsen, samtidig med at de presseses op gennem kloakerne i gader og kældre. Beboede kældre måtte rømmes inden sengetid; og det var godt, at det skete, for lørdag morgen stod vandet i mange af disse kældre helt op under loftet. Vandstanden i fjorden var da 7 fod (mere end to en halv meter) over den daglige, og oprørte bølger slog op omkring de yderste huse, hvis beboere måtte sejles væk i båd. Der skal være

Den store oversvømmelse i 1895 set fra indgangsdøren til nuv. Østergade nr. 36. I billedets midte troner en af de berømmelige petroleumsgadelygter fra 1889.

gået panik i gamle havnefoged Olsen den morgen; man morede sig i hvert fald senere med at fortælle, at han oppe fra sit loft havde råbt de patetiske ord til redningsfolkene: »Red min Kone og mine Børn! Med mig kan det være det samme!« Så stor var faren dog ikke; men forholdene var ellers ubehagelige nok. Hele Strandgade og Østergade til et stykke op ad bakken mod banegården var oversvømmet med vand i 2 fods højde (trekvart meter). I flere huse i Strandgade trængte vandet ind i stuerne også og fordrev beboerne. I Jesper Lauridsens beværtningskælder (Østerg. nr. 7) stod vandet 2 alen højt, og familien, som om aftenen havde indrettet sig en sovestue ovre i baghuset, måtte om morgenen bæres op på det tørre. Træhandler Munksgård fandt sine træsko svømmende rundt oppe under loftet; han skal efter sigende være blevet trøstet i sin fortvivelse over ødelæggelsens vederstyggelighed af en fisker med de bramfri ord: »Du ska æt' græd', der er Wand nok!« Men allermest forstyrrelse bragte vandet måske nok på det ny »Schous Hotel«, hvor det slukkede den store fyrkedel, som nu opvarmede hele komplekset.

Der var penge at tjene for entreprenante folk. Vognmand Kyn-

desen etablerede Charabanckørsel med et par heste fra T. W. Jensen til Banegårdsvej og havde stor søgning; andre lavede bådfart med mellemlandinger i porten ved Schous Hotel. Men der var jo dristige og hårdføre folk, der ikke veg tilbage for at vade til fods gennem det dybe vand. Ikke ufarligt! »Fra en stor Kloak nede ved Hotel Struer var Broen flydt af, og to Mænd, som vadede over og ikke tog sig i Agt, maatte prøve Kloakkens Dybde«.

Lørdag aften sank vandet en del, men kl. 3 søndag morgen stod det lige højt igen.

Hele lørdag var Thybanen ufarbar fra stationen og ud til vogterhuset ved Kilen, hvor togene fra Thy maatte holde. Dampskibspakhuset, der var stopfuldt af gods fra to dampskibe, var i fare for oversvømmelse, så der var stor travlhed med at flytte det hele over i toldpakhuset ad en gyngende bro. Et par jernbanevogne, der skulde prøve at tage noget af godset, løb af sporet. Ved middagstid søndag d. 8. forsøgte man at sende et tog nordpå; det lykkedes også, men det så ud, som om det sejlede helt over til Knarbjerg. Derefter begyndte vandet hurtigt at synke, og kl. 3 var alle gader atter farbare for fodgængere.

»For Børnene har det været sande Festdage«, skrev *Dagbladet* »at kunne stage omkring paa Pladsen foran Hotel Struer i Kasser og Pramme er jo ikke noget, der lader sig opføre hver Dag; og hos de voksne, som i bogstavelig Forstand har deres paa det tørre, var Humøret ogsaa højt; den ejendommelige Gadetrafik var ikke uden pudsige Smaascener; men for de Familier, som har faaet deres Møbler og Tøj ødelagt og hvis Lejligheder i hvert Fald for en Tid er ubeboelige, er det ingen Spøg. En Del Dampskibsgods har nok ogsaa taget Skade. Saa alt i alt er det ikke Smaabeløb, Skaden andrager her i Byen«.

Man kunde så prøve at trøste sig med, at Lemvig havde været ude for en langt større katastrofe. Det var i hvert fald ikke noget i sammenligning med den katastrofe, som ramte byen den nat mellem 8. og 9. jan. 1839, da Aggertangen blev gennembrudt, og beboerne af Struer Gade måtte søge tilflugt på toppen af »bjerget«, mens deres lerklinede bindingsværkshuse skred sammen under vandmasserne. (Se herom: Finn H. Lauridsen »Da toldpakhuset i Struer blev oversvømmet i 1839« — *Struer Dagblad* 24/8 1953).

IV

DET POLITISKE LIV

Det var provisorieårene under Estrups og justitsminister Nellemann's regimente, hvor modsætningen *Højre-Venstre* gravede en stadig dybere kløft mellem landsmænd, og den gensidige ufordragelighed antog former, som nutiden næsten har svært ved at begribe. Lige så ubegribelig for vor dristigt kritiserende tid er de trange kår, som ytringsfriheden fristede i Danmark. I 1885 afskedigedes pastor Henning Jensen, Stenlille, fordi han i *Politiken* havde udtalt, at »det var rigtigt at gøre Oprør mod en slet Regering«, og overlærer V. Pingel, fordi han havde betegnet regeringen som »7 Forbrydere og Indbrudstyre!« Præsten Morten Pontoppidan fik i 1886 3 måneders fængsel for fornærmelser mod Estrup ved en udtalelse om, at han var til forargelse for de små gennem sine spidsfindige grundlovsfortolkninger, og i 1889 dekreterede højesteret, at redaktør Carl Lind, Ringkøbing, som følge af højesteretsdom 1886 for at have kaldt Hans Majestæt en meneder ikke længere kunde anses for uberygtet og derfor mistede sin valgret til rigsdagen.

Højre og Venstre kunde knap være i stue sammen. Under overskriften »Sjofel Optræden!« fortæller *Holstebro Dagblad* 14. juli 93 om en venstremand, der kom ind på et hotel i Lemvig for at tale med en forretningsmand, som boede der. »Næppe var han kommet indenfor Døren, før han uden mindste Anledning overfaldtes med grove Skældsord samt i det hele taget paa en temmelig raa Maade af en tilstedeværende Højremand. Værten nægtede at beskytte Venstremanden, som omgaaende forlod Stedet. Højremanden spiller ved Lejlighed en fremtrædende Rolle og vil gerne henregnes til Højres fine Portion!«

Selv på åben gade kunde ellers agtværdige borgere forløbe sig helt, når den politiske fanatisme kom over dem. To gårdmænd fra Gimsing gik sammen ad vejen fra Struer i hidsig diskussion, men ved Gimsing kirke faldt der en lussing og et par injurier, hvorefter deres veje måtte skilles. Inde i Struer gik venstremanden, vognmand Bjerregård fredeligt og fejede rendesten, men så kom den konservative bødker Nielsen og ødelagde idyllen. De begyndte selvfølgelig straks at snakke politik og var omgående i vildt skænderi. »Uha,

sådan en venstrekabyler!« sagde bødkeren tilsidst. »A ska fløtt' dig fra mi' Territarium — din —« svarede Bjerregård og kylede fejekosten efter den flygtende fjende. Nå, bødkeren var selv en hidsig mand; hjemme på værkstedet tugtede han med tøndestaver, hvis man ikke gjorde ham arbejdet tilpas. Farver Damsgård og købmand Eggens, der var genboer og politiske modstandere, skændtes også, hver gang de sås, så det kunde høres over hele Vestergade.

Sådan var atmosfæren, og dagspressen så det just ikke som sin opgave at gyde olje på de oprørte bølger — tværtimod. Højrepressen bærer prisen, når det gælder hadefuld og arrogant polemik. Den er ualmindelig hårdhudet i udfaldet, men samtidig forbavsende ømskindet og dydsiret forarget overfor gengældelsesaktioner.

Struer Avis giver 6. febr. 1890 sine forargede læsere rystende eksempler på det »fine sprog«, *Aftenbladet* i København anvender i sine rigsdagsreferater: Når en venstremand har talt mod Estrup, hedder det: »Hr. Estrup stillede igaar til Klø«. Det kan man skam ikke sige om en excellence! Eller det hedder, at Estrup »fik en Omgang« eller »nogle ordentlige i Sinkadusen«. Det er et betegnende vidnesbyrd om politisk demoralisation, slutter bladet, at hr. Berg ikke tager afstand fra sådant et blad! Men hvad der altså ikke er tilladt for Jørgen Hattemager, er åbenbart tilladt for kong Salomon, for 26. sept. samme år refereres Mads Mølgårds politiske møde i Vinderup således i »Avisen«: »Han synes at være en Person, som Venstre rigtig kan faa Ære af; men han lider af den fikse Idé, at Folk beskylder ham for at være Socialist eller Fritænker, og han foreviste ogsaa ved denne Lejlighed sit »Hjertelav og ingvendige Dele«, der viste at han havde Friheden (og Rigsdagsdiæterne) kær«. Og 22. april 92 får vi at vide, at Mads Mølgård har gjort skandale under valgbehandlingen i Holstebro d. 20. ved at afvise en beskyldning fra den konservative læge Detlefsen som *foragtelig* (!!). »Valgbestyrelsens Formand paatalte Udtrykket og bad Taleren holde sig indenfor Høflighedens Grænser«. (!) Hvis høflighedens grænser her er overskredet, hvad skal vi så mene om den salut, samme blad gav Mads Mølgård efter et vælgermøde i Struer få dage før (16. april): »Mads Mølggaard begyndte med den *vaasede Bemærkning*, at han var glad over, at der her, hvor der dog var en Del Højremænd tilstede, kunde udbringes et Leve Grundloven. Han aner ikke, *det sølle Skind*, at det netop er Højre, der har holdt paa Grundloven overfor den Vold,

det forenede Venstre øvede imod den ved at kræve Parlamentarisme og derigennem Folketingets Eneregimente overfor de andre Faktorer i Statsstyrelsen. Noget, hvorom der ikke findes et Ord i Grundloven«. Eller referatet 1. febr. 1890 af Chr. Bergs jubilæumsfest i Kolding, der indledes med de smukke ord: »I Torsdags var det 25 Aar siden, at den Ulykke for vort Fædreland hændtes, at C. Berg første Gang valgtes som Rigsdagsmand for Vejle Amts 2. Valgkreds«, hvorpå vi får at høre om fakkeltøget med de 250 fakler, af hvilke ca. 50 bares af »den allesteds nærværende Gadeungdom«. Man havde ikke sikret sig det fornødne antal fakkelbærere og måtte derfor appellere til frivilligheden, »og her kom Gadeungdommen først. Saa godt som ingen Landboere deltog, derimod saas Byens Socialistførere optræde som Fakkelbærere, ligesom Fagforeningerne dannede et stort Kontingent af Toget«. Altså med andre ord: Berg har ladet sig hylde af pøbel, fordi han er svigtet af sine egne, der har gennemskuet hans hemmelige socialistiske tilbøjeligheder. Det er det tema, der stadig varieres i disse år. Om et politisk møde i Vinderup 15. aug. 91 hedder det således, at »Mads Mølgaard understøttedes af sin politiske Kampfælle, Skolelærer og Folketingsmand J. C. Christensen fra Stadil, der ligner Berg, i al Fald hvad det hvide Slips angaar, og sit Partis Busenfreund, Socialisten Sabroe. Kan Gaardmandsstanden endnu være i Tvivl om, at den bergske Politik fører lige lukt ind i Socialismen? Det er et gammelt sandt Ord: Sig mig, hvem du omgaas, og jeg skal sige dig, hvem du er«.

At gribe bolden i farten og behændigt sende den tilbage til afsenderen, er også en kunst, som »Struer Avis« mestrer: Venstre og socialisterne taler så meget om, at det er arbejdere og småfolk, der må betale de forhadte spiritusskatter; men det kan ikke passe, siger »Avisen« (11. febr. 90), for venstrebladet i Nakskov har selv skrevet, at »hvert eneste konservativt Hus i Byen genlød før Valget af Spektakler fra de natlige Gilder, hvor der flød umaadelige Strømme af Punch og andre stærke Drikke«.

Iøvrigt gælder det om at vise, at den jævne mand er meget mere sundt tænkende, end folkeførerne tror og regner med — jævnfør bønderne på koldingegnen, der udeblev fra Bergs fakkeltog. Da formiddagstoget fra Langå ankom til Struer på kongeparrets guldbryllupsdag, bemærkedes det, »at Postfunktionærerne, der begge var fra Struer, havde dekoreret Postvognen med Grønt og Blomster.

D'Herrer havde ligget i Langaa om Natten og havde benyttet noget af deres Hviletid til at skaffe det nødvendige i denne Henseende, og Vognen var yderst elegant prydet. Saadanne smaa Træk viser, hvad der i Befolkningen rører sig i Retning af at vise sin Loyalitet mod Kongehuset«.

Socialismens spøgelse var begyndt at dukke op her på Vestkysten omkr. 1890, idet omrejsende agitatorer som journalist Peter Sabroe og »den mere bekendte end berømte« væver Madsen fra Silkeborg overalt i købstæderne søgte at få dannet socialdemokratiske foreninger. Det lykkedes også i Holstebro og Struer; men medlemstallene var til at begynde med meget ringe. Det tog tid at vække fattigfolks politiske aktivitet og komme deres dumpe fatalisme tillivs. Og fra Højres side blev gjort alt, hvad gøres kunde, i retning af skræmme-propaganda og latterliggørelse. Typisk for sidstnævnte metode er følgende notits i »Avisen« 28. marts 1891: »Et Socialismøde, der var averteret ved Løbesedler, i Gæstgiver Th. Nielsens Lokale, er blevet aflyst ved en Plakat paa Døren, som vi finder saa interessant, at den bør gengives in extenso: Det Beramede Møde Aflyses paa Grund af Sygdom. Socialdemokratigs Forbund.« Det er da tydeligt for enhver, at det er en meget udannet mand, der har skrevet det. Men man har dog siden set det, der var værre, når det gjaldt det vanskelige fremmedord. Og hvor mange agtede borgere havde ikke kunnet begå akkurat de samme bommerter?

Den konservative husmand, Niels Borup, averterede i dec. 90 et foredrag — »Socialismen, dens Maal og Midler holdt frem for Lyset« på Hotel Royal i Holstebro. Det blev imidlertid slet ikke holdt på den fastsatte dag, men ikke desto mindre kunde *Politiken* bringe et meget ironisk referat under overskriften »Højres Husmand i Holstebro«. »Det kan man virkelig kalde »den højeste Oplysning!«, bemærkede »Avisen« med en fiks hentydning til Politikens ubeskedne devise »organet for den højeste oplysning«.

Mens det trods mundkurv ikke ligefrem var forbudt at være venstremand, var det nær ved at være tilfældet for socialdemokraternes vedkommende. En depotarbejder ved statsbanerne i Struer blev afskediget, slet og ret fordi han åbent havde vedgået sit medlemsskab i Socialdemokratisk Forbund. Og der var flere jernbanefunktionærer, der ligefrem var blevet forvist fra København herover af den samme grund. Den røde fane blev dårligt tålt ved processioner gennem ga-

den, og da naturligvis slet ikke ved begravelser på kirkegården. Stor opsigt vakte en affære, hvor pastor Møller havde nægtet at medvirke ved en arbejderbegravelse, hvis ikke den røde fane omgående blev fjernet. Der gik stærke dønninger efter den affære på et socialismøde i Struer 18. jan. 1891, kan vi forstå af »Avisens« referat, som her skal gengives til illustration af stemninger og tilstande:

»Ved Trommeslager sammenkaldtes i Gaar Aftes til et Møde paa Hotel Struer af den socialdemokratiske Forening her i Byen«. Murer Henrik Andersen dirigerede og væver Madsen fra Silkeborg talte. »Han angreb Kapitalisterne, der forholdt Arbejderne største Delen af det dem tilkommende økonomiske Udbytte af deres Arbejde (!) og opfordrede til Organisation og Sammenhold. Han paaviste, hvordan Socialisterne ved deres Organisation havde faaet Socialister ind i Rigsdagen og forklarede, at det nu særlig var Landarbejderne og Husmændene, det gjaldt om at vække og vinde for Socialismen, hvorfor der i hver eneste Kommune skulde oprettes socialistiske Foreninger. Rigsdagsarbejdet i indeværende Samling gav han ikke en Pibe Tobak for. Toldnedsættelsen paa Sukker, Petroleum og Ris brød Arbejderne sig slet ikke om. Med Ølskatten var han ogsaa meget misfornøjet. Bortvisningen af den socialdemokratiske Fane her forleden Dag nævnede Taleren som et godt Eksempel paa den Ringeagt de besiddende Klasser viste Arbejderne (sic).

Ekviperingshandler Foldager, Struer, oplyste, at han i flere Retninger kunde være enig med Væver Madsen; han var dog ikke Socialist, men Venstremand; han mente ikke, det var rigtigt, at den røde Fane skulde tilstedes Adgang til Begravelser, men den kunde være lige saa god som den konservative. Han gav dernæst en privat Samtale mellem ham og en Højremand til bedste.

Hr. Fischer, Holstebro, havde Ordet flere Gange bl. a. for at forklare Fanehistorien og gav et udførligt Referat af en Samtale mellem ham og Pastor Møller.

Murer H. Andersen fortalte, at han havde været Medlem af den konservative Klub, saa han vidste nok, hvad der gik for sig inden Klubbens Døre, og serverede en Del Historier i den Anledning: Sit Emblem som Medlem af den konservative Klub vilde han aldrig bære mere, men *havde hængt det om Halsen paa sin Hund.*

Der var ca. 50 Deltagere, deriblandt en Del Højremænd; men ingen af dem tog Ordet — trods Udæskningerne.

Ved Døren var der Indsamling i en Hat til den socialistiske Agitation.«

Følgerne af denne agitation skulde jo også snart vise sig. Det om sig gribende strejkeuvæsen nåede også Struer. I juni 1891 strejkede samtlige arbejdere i Struer havn for at opnå højere løn — efter bedste københavnske mønstre. Hvor urimelig og uforsvarlig en sådan selvtægt var, kunde de få at vide ved at læse »Avisen«: Vinteren igennem og til langt hen på foråret har velgørenheden i København ofret tusinder til den ubemidlede befolkning, stod der at læse 27. april 92; men aldrig så snart var velgørenheden hørt op, fordi foråret var kommet med rigeligt arbejde og god fortjeneste, før arbejderne gjorde *strejke*. »Saadan er det nu hvert Foraar. Just som den Periode indtræffer, i hvilken der ikke blot skulde tjenes lidt til det daglige Behov, men tillige lægges lidt hen til Vinteren, just da kommer Socialisterne med deres Strejker, hvorved de ødelægger ikke blot sig selv, men ogsaa talrige Medborgere af Middelstanden«.

I juli 1895 gik det endda så vidt, at alle murersvendene, der arbejdede på det ny Schous Hotel, gik i strejke i længere tid, fordi en ikke-ulykkesforsikret svend, der havde fået et søm i hånden og derved var gjort uarbejdsdygtig, ikke havde kunnet formå muremester Schjødt til at erstatte ham den tabte arbejdsfortjeneste.

Efter valgloven af 1867 havde Ringkøbing Amt 5 valgkredse, Ringkøbing, Lemvig, Holstebro, Herning og Skjern. Valgene afholdtes på torvet i kredsens hovedby. Det vil for 3. kreds, Holstebros vedkommende med andre ord sige, at vælgere helt oppe fra Ejsing og Sal og helt ovre fra Sevel, Ryde og Borbjerg måtte ulejlige sig helt til Holstebro, hvis de ønskede at benytte deres stemmeret, en omstændighed, der nok skulde nedsætte stemmeprocenten betydeligt. — Venstre var den sikre vinder ved valgene i alle kredse undtagen Lemvig, hvor højremanden, gårdejer Åberg, gennem en årrække hævdede stillingen med et meget knebent flertal. Holstebrokredsens folketingsmand var i 1880'erne lærer Hansen Sir, genvalgt i jan. 1887 med 1650 stemmer mod højrekandidaten løjtnant Jul Rasmussens 760 st.

»Hvorfor er det saa ringe med Højre her i Kredsen?« spørger en indsender i »Avisen« 19. jan. 87. »Kan Ungdommen ikke her lige saavel som andre Steder benyttes til Agitation? I København forstaar Højre at drage Nytte i fuldeste Maal af Ungdommen, hvorfor ikke

ogsaa her? Hvorfor har Holstebro ikke en konservativ Klub? Hvem bærer Skylden, naar største Delen af Ungdommen bliver venstresindet, mon Skylden ikke findes hos det her ledende Højre? Jeg har ladet mig fortælle, at man ikke kunde blive enig om en Formand, og at ingen har villet opofre sig for denne Sag. Men efter min Mening er det ingen Opfordring, der kræves, men ene og alene Kærlighed til Fædrelandet«. Og han slutter med at henstille til alvorlig overvejelse at få denne konservative klub dannet. Den er ogsaa lige på trapperne, svarer redaktøren, den kommer efter valget.

Det konservative initiativ viste sig ogsaa derved, at man forsøgte sig med en ny valgkandidat, proprietær Chr. Pedersen Lidegård, og hans chancer syntes yderligere øget ved den for Højre glædelige omstændighed, at Venstre nu var ved at lave splittelse i sine egne rækker. Der var en stigende spænding mellem de moderate, krigstrætte og forhandlingsvenlige på den ene side og de stadig kamplystne bergianere på den anden side. Og da Hansen Sir mere og mere ved ord og færden havde røbet sin moderate indstilling, besluttede kredsens bergianere derfor til næste valg at opstille en mere pålidelig modkandidat. Det blev gårdejer Mads Mølgård Nielsen, Over-Yllebjerg pr. Holstebro. Han havde kun boet på egnen et par år og var lidet kendt udenfor den nærmeste Holstebroegn. I Struer lod det ihvert fald ikke til, at man vilde vide af ham ligestraks. Da han skulde præsenteres for vælgerne her første gang, var mødet meget ringe besøgt og stemningen mat. Der blev kun afgivet 27 stemmer, og af dem fik Hansen Sir de 20 og Mads Mølgård altså kun de 7.

Det var i november 1889, og i jan. 1890 gik man atter til valg, og valgkampen var bitter og skarp. »Kanonpolitik!« råbte Venstre. »Kujonpolitik!« svarede Højre. Og »Avisen«s valgopråb 17. januar lod intet tilbage at ønske i retning af anskuelighed og forenkling:

Hvad opnaas ved at stemme med Venstre?

Intet

Hvad mener partiet selv at naa?

Intet

Partiet betyder intet. Det kan intet udrette, og det *ville* for den Sags Skyld heller ikke udrette noget, om det havde Evne.

Enhver, der ikke er Fjende af Religion, Fædreland og Frihed og følgelig vil gaa over i Socialismens Lejr, har kun eet Valg:

Højre!

Valghandlingen den 20/4 på rådhuset i Holstebro begyndte som sædvanlig kl. 11 præcis med valgbestyrelsens formand, borgmester d'Auchamp's oplæsning af det kgl. åbne brev og navnene på de forskellige kandidater og deres stillere. (Det var dengang tids nok at indsende skriftlig anmeldelse af kandidater aftenen før valget inden kl. 10!). Han bad derpå de forskellige talere fatte sig i kort-hed og sluttede med et leve for Hans Majestæt, hvorefter valgslaget tog sin begyndelse.

Laurids Skou, Naur, anbefalede Hansen Sir og gav ordet til ham (hurra! og hyss!).

Hansen Sir begyndte med at beklage splittelsen i venstre og fragde sig ansvaret. *Hans* program var det samme som i 1887: ærlig, alvorlig og saglig *forhandling*, men aldrig være med til at sætte lovligt stempel på provisoriske love og foranstaltninger. Han kritiserede regeringens toldlovsforslag, der begunstigede de velhavende på de fattiges bekostning — herunder ikke mindst brændevins- og ølbeskatningen: »Regeringen vil give det Udseende af at støtte Afholdsbevægelsen, men det er Valgflæsk! Man vil bare have Penge til de gale Militær- og Befæstningsforanstaltninger«.

Lærer Sand, Gørding, anbefalede derpå Mads Mølgård med disse velvalgte ord: »Der er ikke et ærligere Menneske til (Latter). Ja, ja, le De kun, men det er dog et Bevis paa, at der er god Grund i ham, han er Grundtvigianer og en Ven af Kirken, hvad der sikkert kan tjene til Anbefaling for ham; han er et begavet, sindigt og roligt Menneske (Det er nok! Det er nok!). Han slaar ikke store Slag, nej han gør ikke! Han er just ingen stor Taler, men et prægtigt Menneske, der ikke gør megen Spræl« (almindelig latter).

Mads Mølgård takkede for den gunstige modtagelse. Der var vist mange, der forundrede sig over at se ham stå der, men han måtte sige, at hans handling ikke var uoverlagt; det var af kærlighed til den gode demokratiske sag. Det passede ikke, at Hansen Sir stod på samme standpunkt som i 87; han hørte til det forligssøgende Venstre, og hvis det skulle sejre, havde demokratiet lidt et stort neder-

Fra »Punch« 1889. Folketingsmand kåres i »Pærekøbing«.

Forskjel

Bonden (i det der rækkes Hænder i Vejret for Højre): Næ sie! det er æ Manskæter!
Borgeren (Da Touren kommer til Venstre): Ja, nu kommer æ Moffediser.

lag. Taleren stod på programmet af 1870, og de, der holdt på det, burde give ham deres stemme.

Højres ny kandidat, Pedersen Lidegård, blev præsenteret af proprietær Korsgård, Nørgård, og forpagter Beck, Rydhave, der begge gav Venstre ansvaret for de provisoriske tilstande og udtrykte tilfredshed med splittelsen i Venstre.

Pedersen Lidegård udtalte på linje hermed, at Højres største ønske var at komme ud af de provisoriske tilstande, men det krævede åbent og ærligt arbejde, og det var netop det, det kneb mest for Venstre at komme igang med. »Mølgaard's Parti siger jo bare nej til alt, hvad Regeringen foreslaar. Men Vælgerne kan jo nok fordre mere af den Mand, de sender ind paa Tinge, end at han kun siger nej! Det er jo

desuden slet ikke til Ministeriet, Pengene bevilges, nej, det er til Landet og derigennem til Folket!«. Det var iøvrigt iflg. grundloven rigsdagens pligt at få en finanslov tilvejebragt!

Efter at de forskellige talere havde vekslet repliker og der var rettet interpellationer til kandidaterne om sædelighedsspørgsmålet og kvinders kommunale valgret m. m., sluttede valghandlingen kl. 3,30, hvorpå man skred til kåring.

Ved kåringen (d.v.s. almindelig håndsoprækning) skønnedes Mads Mølgård at være valgt, men der var mange, der mente, at Hansen Sir havde omtrent lige så mange stemmer. Derfor blev der forlangt skriftlig afstemning. Lærer Jørgensen, Måbjerg, søgte at protestere. Men nu blev forsamlingen urolig, skriver »Avisen«, og de vilde slet ikke høre mere af den lille radikale skolelærer, og råbet »Ned med ham!« lød, hvorpå hr. Jørgensen måtte trække sig tilbage.

Kl. 8 oplæste borgmesteren resultatet af den skriftlige afstemning:

Mads Mølgård 1103 st. (valgt)

Pedersen Lidegård 938 st.

Hansen Sir 597 st.

Ialt afgivet 2638 st. — Tager vi afstemningen af de fremmødte Gimsing-Struervælgere for sig, tegner billedet sig lidt anderledes: Mølgård 23, Hansen 68, Pedersen Lidegård 141! Gimsing sogn var en af Højres stærke fæstninger i amtet. Det blev atter bekræftet. Af sognets 398 vælgere havde de 232 afgivet deres stemme, altså en stemmeprocent på 58,3, ikke så ringe efter tidens forhold.

Mads Mølgård var tilstede på valgtribunen, da borgmesteren proklamerede hans valg, og da forsamlingen udbragte et »leve Borgmesteren«, troede Mølgård — stadig iflg. »Avisen« —, at det gjaldt ham, og var ifærd med at takke for den udviste ære. »Men Begejstringen for ham var ikke større, end at man raabte »Ned med ham!« og lod falde Mishagsytringer om hans Valg. Indignationen var stor«, fortsætter bladet, »thi endog Venstremænd, der stemte paa Hansen Sir, erklærede, at havde de vidst, det var gaaet saadan, havde de heller stemt paa Højres Kandidat. Mølgaards Valg skyldtes sikkert den hensynsløse Agitation Mand og Mand imellem, som hører til det bergske Partis Hovedmidler. Der tales om Valgtryk og Klage over Valget fra Hansens Vælgeres Side. Men ialfald er Splittelsen i Venstre uddybet kraftigt«. Og man noterede tilsidst med tilfredshed Høj-

res store fremgang siden sidst (188 st.). De 938 var det største antal stemmer, der nogensinde var afgivet for en højremand i Holstebro-kredsen, så man havde åbenbart gjort klogt i at skifte kandidat og få startet en konservativ klub.

Men glæden blev kortvarig. Ved næste valg, 20. april 1892, fik Pedersen kun 838 st., mens Mølgård gik frem til 1365. Og Hansen Sir gled helt ud. Splittelsen i Venstre havde nu udviklet sig til åben krig, som det med al ønskelig tydelighed fremgik af det stormende vælgermøde i Struer aftenen før valget, hvor tilhørerne overværede en drabelig holmgang mellem Hansen og Mølgård, og mødets dirigent, købmand Foldager, til slut rettede et voldsomt angreb på Hansen under stor uro i forsamlingen. Den ellers så besindige Hansen Sir tog voldsomt til genmæle mod Foldager: »Dirigenten synes at misforstaa sin Opgave som Dirigent, men efter hans voldsomme Angreb paa mig fordrer jeg Ret til at forsvare mig. (Ja, ja — Hansen leve — hurra!). Jeg er den samme i Dag som ved sidste Valg, og da var Foldager min ivrigste Stiller, saa derved kan De nok bedømme Foldagers politiske Værd. (Hør, hør). Forøvrigt ved De nok, at Foldager er radikal og Socialist om Hverdagen og Højremand om Søndagen. (bragende Bifald og stærke Hurra for Hansen)«. Da dirigenten derpå forlangte bevis for, at han havde optrådt som højremand, blev der afbrydelser og uro, hvorpå forsamlingen skiltes under forvirring. Det moderate nye *Struer Dagblad* fordømte selvfølgelig Foldagers optræden.

Da de moderate i april indgik deres »rådne forlig« (som Mads Mølgård kaldte det) med Estrup, blev tonen mellem de gamle kampfæller så hadefuld, at det kniber at skelne det moderate *Struer Dagblad* fra den konservative *Struer Avis*, når talen er om de bergske »rabaldermagere« og »socialister«. »Frænde er Frænde værst«, bemærker »Avisen« med en skadefryd, som den slet ikke forsøger at skjule. (Jvf. forholdet mellem kommunister og socialdemokrater i vore dage).

Valget i 1892 blev det sidste valg, hvor Gimsing-Struer sogns beboere drog til Holstebro for at afgive deres stemmer. Inden næste valg blev afholdt, var den nye valgkredsordning blevet gennemført efter lange, bitre og opslidende kampe og Vinderup-kredsen opstået som en af dens resultater.

1866-grundlovens prgf. 32 fastslog, at der skulde være 1 folke-

tingsmandat pr. 16.000 indbyggere, og landet blev da opdelt i 102 valgkredse, som hver valgte 1 folketingsmand ved almindeligt flertalsvalg. Men siden 1870 var befolkningstallet steget ganske betydeligt, navnlig i byerne, så det var åbenbart for enhver, at grundlovens klare bestemmelser ikke længere skete fyldest (Københavns 1. kreds havde omkr. 1890 ikke 16.000 men 65.000 indb. og 5. kreds 142.000! Århus-kredsen 43.000, og i 70 mindre kredse lå tallene mellem 16.000 og 24.000, mens 19 havde *under* 16.000). — Venstre i Folketinget hævdede derfor, at enten måtte paragraf 32 overholdes og mandattallet forøges til 137, eller grundloven måtte laves om. Men regeringen og landstinget var bestemt imod begge disse alternativer. Grundloven, som i så høj grad sikrede Højres politiske magt, skulde der ikke rokkes en tøddel ved. Og et folketing på 137 mandater vilde øge dets magt og anseelse ganske utilstedeligt. Det syntes i lange tider ikke muligt at komme videre med den sag. Men til alles overraskelse forelagde indenrigsminister Ingerslev i jan. 1891 i folketinget et forslag til en ny valgkredsordning, som imødekom Venstres krav og satte folketingets medlemstal til 137. Hvem der var mest forbløffet, Højre eller Venstre, er ikke let at sige. »Avisen« noterede med blandede følelser det ellers uhørte, at selveste Chr. Berg stod op i folketinget og roste regeringen for troskab mod grundloven!

Det, som her på egnen særlig måtte interessere, var delingen af den efterhånden alt for store Holstebro-kreds med dens 32 sogne og 27-28.000 indbyggere. Samtidig med at der mod syd blev tillagt Holstebro-kredsen nogle sogne fra Viborg, Herning og Lemvig-kredsene, udskiltes mod nord som en særlig valgkreds sognene Ejsing, Sal, Ryde, Sevel, Haderup, Handbjerg, Hjerm, Gimsing med ladepladsen Struer, Vejrum, Ølby, Asp og Fousing. Den ny valgkreds blev Ringkøbing amts 1. kreds, og valgstedet blev *Vinderup* — åbenbart af hensyn til dens nogenlunde centrale beliggenhed.

Men at Vinderup skulde nyde den ære, kunde man ikke sådan uden videre finde sig i i Struer. Struer var dog så ubetinget den ny kreds' hovedby, og det var ikke det eneste, der talte for Struer som valgsted. Derfor tog både Borgerforeningen og Håndværkerforeningen affære og bad sognerådet om at virke for sagen. Sognerådet fandt sagen så betydningsfuld, at der omgående indkaldtes til ekstraordinært møde 28. jan., hvor flg. beslutning blev truffet:

»Raadet anser det for rigtigt, at Valgstedet bliver i Struer i Stedet for Vinderup, navnlig af Hensyn til

at Struer for Halvdelen af Valgkredsen ligger bekvemmere for Vælgerne,
at Lokalteterne er meget uheldige i Vinderup i Forhold til Struer, at Gimsing Kommune af Kommunerne i Valgkredsen har det største Antal Vælgere,
samt at af disse en stor Del vil kunne komme til at afgive deres Stemme i Struer, men derimod ikke, naar Valgstedet er andetsteds.

Og vedtog at indgive et Andragende til Regering og Rigsdag om Valgstedets Forlæggelse fra Vinderup til Struer og at anmode Folketingsmand Aaberg om at virke for Sagen, samt at henstille til den konservative Klub i Struer at indgive et Andragende i den Retning«.

Sognerådets andragende til ministeriet indsendtes 13. februar.

Man skulde jo synes, at Holstebro-kredsens folketingsmand var nærmere til at virke for sagen end Lemvigkredsens. Men de forstokkede højremænd i sognerådet har jo ikke kunnet drømme om at henvende sig til så uværdig en person som Mads Mølgård og lade ham og bergianerne få æren af en eventuel sejr. Her ligger nok en del af forklaringen på, at udfaldet blev negativt. Under de næsten endeløse forhandlinger på rigsdagen gennem 4 år om valgkredsordningen tog Mads Mølgård kun ordet et par gange og nævnedes aldrig med et ord Struer-Vinderupsagen. Heller ikke Åberg ses at have rørt så meget som en finger til fordel for Struer. Man leder forgæves i de mange hundrede spalter i Rigsdagstidende, som valgkredsforhandlingerne optager, efter denne for Struer så vigtige sag. Men kan det undre, når selv den lokale presse i Struer, både Højre og Venstre, fuldstændig negligerer sagen? Ikke eet agitatorisk indlæg, ikke en kommentar til de mørke udsigter, mens kampen står på. Kun nogle syrlige bemærkninger *bagefter*, da slaget var tabt.

En tid så det virkelig ud til, at Struers ønsker skulde blive gennemført. Det folketingsudvalg, som blev nedsat 28. oktober 1891, afgav betænkning 28. jan. 1892, hvori et flertal med Sofus Høgsbro som anfører bl. a. udtalte:

»Ringkøbing Amt har i Overensstemmelse med Lovforslaget beholdt de gamle Valgsteder, og de er forøgede med et nyt, men *dette*

har man efter et paa Egnen fremsat Ønske lagt til Struer i Stedet for Vinderup, og dertil har man ligeledes efter et udtalt Ønske henlagt Venø Kommune«.

Også Resen-Humlum ønskede flertallet lagt til den eventuelle Struer-kreds. Og man kan jo nok forstå, at befolkningen her og ikke mindst på Venø har været interesseret i at komme til at høre til en valgkreds med Struer som valgsted i stedet for som hidtil Lemvig-kredsen. Det var en drøj tur fra Venø til Lemvig, når der var storm og regn og opblødte veje. Og onde tunger sagde jo, at Estrup yndede at udskrive valg på årstider, hvor alt dette var at vente, for at få venstremændene til at blive hjemme!

Indenrigsministerens forslag nåede med de forskellige udvalgsændringer frem til vedtagelse 19. febr. 1892. Men landstinget forkastede pure de 137 kredse. Her foretrak man at løse problemet ved en blot og bar udligning af de værste misforhold. Mere end 8 nye kredse kunde man absolut ikke gå med til, og Holstebro-kredsen skulde forblive, som den var — trods sin størrelse, et forhold, Mads Mølgård flere gange påtalte (det havde sogne klods op ad Skive, hvorfra der var 6 1/2 mil til valgstedet). Men den løsning kunde man ikke få folketinget med til. Det hele syntes at skulle gå i stå.

Men så kom det store forlig mellem Bojsens moderate og Estrup, og nu var vejen åbnet for en løsning, som landstinget vilde den. Indenrigsminister Hørring forelagde i efteråret 1894 et nyt forslag, som fik sin første behandling i folketinget 8. novbr. Ifølge dette skulde landet deles i 110 kredse, og de moderate stillede sig imødekommende på betingelse af, at der yderligere tilføjedes 4 kredse, 3 landkredse og 1 i København. Den ene af de 3 landkredse skulde udskilles fra Holstebrokredsen. Men mens der endnu i foråret 1894 i et folketingsudvalg havde været flertal for Struer som valgsted i en evt. ny valgkreds, gik flertallet nu i udvalgsbetænkningen af 22. nov. ind for *Vinderup*, samtidig med, at den ny kreds sank ned til nr. 4 blandt amtets 6 kredse. Flertallet var desuden stemt for, at både Venø, Gudum og Resen-Humlum kom under Lemvig. Til gengæld tog man fra Skive: Lime, Lem, Vejby, Håsum og Ramsing i Viborg amt og lagde dem under Vinderup.

Og sådan kom det til at blive i den lov, som endelig blev vedtaget 21. decbr. 1894. Det bergske Venstre betragtede de moderates medvirken ved denne lov simpelthen som et forræderi, og Høgsbro ned-

lagde i protest sin formandsværdighed. Han vilde ikke præsidere i en forsamling, der vedtog groft grundlovsstridige love.

Det blev altså en Vinderup-kreds og ikke en Struer-kreds, og derfor kunde Struer takke først sin egen mærkelige passivitet, dernæst den bergske tofrontskrig mod både Højre og Moderate.

Tilbage stod nu at skaffe kandidater for den ny valgkreds til det nært forestående folketingsvalg. De moderate fik 30. jan. 1895 tilsagn fra gårdejer *Laurids Skov*, *Offersgård* i Naur, og 12. februar lykkedes det en deputation på 3 mand at overtale gårdejer *Rasmussen Sørensen* fra Egå ved Århus til at lade sig opstille som bergianernes kandidat. Højre opstillede ikke; men konsul Schou anbefalede alle højrevælgere at stemme på Laurids Skov, — ikke fordi han var den mand, man helst så repræsentere kredsen, men fordi man ved at stemme på ham muligvis kunde undgå at få den radikale kandidat valgt. Af to onder vælger man som bekendt altid det mindste.

Gimsing sogns vælgere blev præsenteret for de ny kandidater ved et møde i Struer d. 1. marts. Men kampen blev noget ulige, for mens Laurids Skov var helt alene om at forsvare »moderationen«, havde modkandidaten mobiliseret ikke mindre end 3 store radikale kanoner, nemlig folketingsmændene Mads Mølgård og P. Jørgensen og redaktør Th. Nielsen »Holstebro Dagblad«. Et misbrug af gæstfriheden, erklærede Skov. Men da det var i Struer, kunde man tage sig det temmelig let, for stemningen i salen var på forhånd de radikale imod. »Jørgensen lagde an paa at knuse Skov med Vittigheder og Sagkundskab«, skriver den moderate referent, »men Vittighederne var tarvelige og Sagkundskaben et Sammensurium af gamle forslidte Fraser om de tapre Bergianere, der ikke svigtede og de arge Moderationsmænds sorte Forræderi«. Og han fortsatte under stor uro i salen, indtil dyrlæge Christensen »mere virkningsfuldt end parlamentarisk« råbte: »Hold op med det Pølsesnak!«

Mads Mølgård angreb den ny valgkredsordning og lagde ansvaret over på de moderate; men der var flere, der mente, at han burde gå nok så stille med dørene. »Han har ikke saa meget som prøvet paa at komme frem med et Ændringsforslag, da Valgkredsloven bestemte Vinderup til Valgsted i Stedet for Struer. Hvorfor har han ikke gjort Forsøg, da dog alle hans Partifæller finder, at Valgstedet burde have været Struer?« skriver *Struer Dagblad*, og så følger det sædvanlige overfald med beskyldninger for kedsommelighed og umulighed og

latterlighed, der i nogen grad bekræfter bergianernes påstand om, at Højre og Moderate er to alen af eet stykke. At *Holstebro Dagblad* varmt tager sig af Mads Mølgård, hidser kun *Struer Dagblad* yderligere op: »Holstebro Dagblad er misfornøjet med, at vi i vort Referat af Vælgermødet i Struer har taget os den Frihed at minde Mads Mølgård om, at han saa sagte skal tale om sine Fortjenester af den Kreds han repræsenterer, og navnlig da i Struer; thi Beboerne her kunde nok have haft Krav paa, at Delingen af Holstebrokredsen var blevet lidt anderledes, end sket er; men naar Kredsen Folketingsmand i Tingsalen ikke saa meget som aabnede Munden til Fordel for en bedre Ordning, saa er det jo Nonsens ved et Vælgermøde at staa og prædike om Valgeometri«.

Ved valghandlingen i Vinderup 5. april 1895, som blev ledet af konsul Schou, blev selvfølgelig først Rasmussen Sørensen af Skovs stillere fremstillet som socialist, hvorpå Skov af Rasmussen Sørensens stillere blev fremstillet som højremand. Overraskelsen kom først ved kåringen. Bergianerne havde så sikkert regnet med, at den ny kreds skulde blive deres; men der var langt flere oprakte hænder til fordel for moderationen. Rasmussen Sørensen forlangte øjeblikkelig skriftlig afstemning, for der var ikke længere rigtig tillid til kåringsmetoden, efter at det flere steder havde vist sig, at mange tilfældige tilhørere, som slet ikke havde stemmeret, ganske ugenert deltog i håndsoprækningen og blev talt med. Ikke fordi den skriftlige afstemning var fuldt ud betryggende, for den var ikke hemmelig, men bestod blot i, at vælgeren til en listefører angav, hvem han ville give sin stemme, så man kan forstå, at valgbrevens prøvelse ved hver nyvalgt rigsdags begyndelse måtte blive mere end en formalitet. Den skriftlige afstemning ændrede imidlertid intet ved valget i Vinderup. Skov fik 980 stemmer og Rasmussen Sørensen 610. Ialt blev der afgivet 1590 st. Kredsen samlede vælgertal var 2406. En trediedel af vælgerne blev altså hjemme, men det vilde være uret, om man betegnede dem som sofavælgere. Hvor mange vælgere vilde idag ulejlige sig til valg i Vinderup-kredsen, hvis de skulde helt til Vinderup for at afgive deres stemme og desuden var nødt til at ofre *en hel dag* på det? Arbejdsgiverne var jo heller ikke ved lov forpligtet til at give deres folk fri på valgdagen. Socialdemokraterne havde stillet et forslag i den retning under rigsdagsforhandlingerne,

men det var blevet afvist af alle de andre partier af hensyn til konsekvenserne, som vilde blive mange og uoverskuelige.

I den ny Holstebro-kreds havde Højre denne gang helt opgivet at opstille nogen kandidat, så nu var det kun Lemvig, der kunde flutte sig med en højrekandidat, i hele Ringkøbing amt, men han var til gengæld også uden modkandidat. Højre i Holstebro foretrak at gøre som Højre i Struer. Efter forliget i 1894 var Hansen Sir en mand, som man i mangel af bedres havelse nogenlunde trygt kunde give sin stemme, om ikke for andet, så for at slå Mads Mølgård ud. Men trods Højres og Moderates forenede anstrengelser for at reducere Mølgård til et rent nul, stod han ikke desto mindre stadig urokket med 980 st. mod 761. Mads Mølgård var ikke nogen blændende personlighed, men sandelig heller ikke et nul. Han sejrede i kraft af sin redelighed og urokkelige troskab mod de ideer, han en gang var gået ind for. »Det er kun sjældent, at han tager Ordet i Thinget«, skrev Bransager i bogen om Danmarks regering og rigsdag 1901, »og han er da den samme uoverilede Jyde som i hele sin øvrige Færd. — Usammensat i sit Væsen, uden mange Strengte paa sin Bue, men dobbelt uførtroden i Brugen af dem, der er til hans Raadighed«. Eller som hans utrættelige forkæmper, lærer Sand, Gørding, udtrykte det: man skal se på kernen og ikke på skallen, det gælder ikke den ydre glans, »men at der er noget inde bag Vesten«.

Folketingsmand Laurids Skov blev en skuffelse for Vinderup-kredsen. Man sporede næppe hans eksistens. *Holstebro Dagblad* angreb ham systematisk og prøvede at fortælle ham, hvad han burde gøre, og hans vælgere forsvarede ham ikke, men så sig om efter en ny kandidat. — Det blev den tidligere folketingsmand for Søndervingekredsen, gårdejer Svendsen Nøddelund, Bjerringbro.

Svendsen blev præsenteret for vælgerne i Struer ved et møde 29. jan. 1898. Man havde søgt at få en mand fra kredsen, sagde en af hans stillere, men da det havde vist sig ugørligt, havde man valgt en mand med politisk fortid og en, som man vidste evnede at udfylde sin plads. Hvorpå den detroniserede kandidat Skov måtte bide i det sure æble og varmt anbefale sin efterfølger til vælgernes gunst. Han undgik ikke den tort, at en spydig stemme under talen nede fra salen spurgte, om han kunde garantere, at Svendsen vilde blive en lige så dygtig og pligtopfyldende rigsdagsmand, som han selv havde været! Da munterheden havde lagt sig, indrømmede Skov åbent og ærligt,

at han havde været en tarvelig repræsentant i den sidste rigsdags-samling, men det lå i særegne forhold, sagde han — uden dog at komme med nogen nærmere redegørelse. Han tog dog tilsidst en lille sejr hjem, så han kunde forlade skuepladsen med manér. Redaktør Th. Nielsen havde kørt det groveste skyts frem og beskyldt Skov for at være rigsdagsmand udelukkende for diæterne og frikortet på jernbanernes 2. kl.; på rigsdagen havde han aldrig mødt, og henstillingerne fra valgkredsen havde han aldrig fulgt, skønt Th. Nielsen havde sendt ham de numre af *Holstebro Dagblad*, der omhandlede Skov. Hvortil Skov stilfærdigt svarede: »Jeg har altid været betænkelig, naar Th. Nielsen roste mig, hvorimod jeg er sikker paa at være paa den rette Vej, naar han dadler mig«. Herved reddede han latteren over på sin side, og Th. Nielsen havde ikke mere at skulle have sagt resten af aftenen — iflg. *Struer Avis* vel at mærke.

Det andet folketingsvalg i Vinderup, 5. april 1898, refereres i *Struer Dagblad* kort og fyndigt således:

»Da Talerne ved en saadan Lejlighed ligner hinanden, bringer vi ikke noget Referat, tilmed var det næsten umuligt at referere paa Grund af den stærke Blæst og Støv. Blandt Folk hørte man idelige Beklagelser over, at *Struer* ikke var Valgsted, der kunde man dog faa Husly og var ikke som i Vinderup henvist til at opholde sig paa aaben Gade — den største Part.

Ved Kaaringen valgtes den moderate Kandidat. Rasmussen Sørensen forlangte skriftlig Afstemning«.

Men referenten fra *Struer Avis* har åbenbart trodset både blæst og støv og kan fortælle, at pastor Møller, *Struer*, som Svendsens stiller alvorligt advarede vælgerne mod Rasmussen Sørensen: »Han støtter sig paa Socialisterne, der er Fjender af Religionen og nægter Bevillinger til alle kirkelige Formaal. Det er uheldigt at faa saadanne Elementer ind paa Rigsdagen«. De radikale har nægtet bevilling til K.F.U.M., fortsatte pastor Møller, ja han havde endda hørt noget om at de ligefrem havde råbt hurra, da bevillingen faldt! Det sidste blev dog pure afvist af Rasmussen Sørensen, lærer Krarup, *Struer*. Krarup påviste derefter, at hvis Svendsen blev valgt, vilde det være ved Højres hjælp, og der var ikke meget ved at sidde på rigsdagen af Højres nåde, syntes han.

Vinderup-kredsens ny folketingsmand var lidt af et særsyn på rigsdagen, idet han offentligt bekendte sig som hørende til Indre Mis-

sion. Det var højst usædvanligt, at man i Indre Mission gav sig af med politik. Vilh. Beck benyttede så godt som aldrig sin stemmeret, og der faldt rundt om i kirkerne drøje hug mod politikere og dagbladsredaktører. Svendsens kirkelige stude er da forklaringen på den overraskelse, at pastor Møller pludselig gav rollen som stiller for en venstrepolitiker.

Bransager tegner Svendsens portræt således: »Hans religiøse Livs-syn synes desuden at afprøves i hans Ydre. Thi dette beherskes af en streng og tilknapet Alvor. Han minder om en Puritaner, og besidder forøvrigt ved Siden af sin religiøse Følelse en ikke ringe Intelligens [— den sidste bemærkning typisk for tiden omkring århundredskiftet, hvor — iflg. Oscar Geismar — en mand næppe turde røbe, at han var teolog, hvis han fortsat vilde anses for at være ved sine fulde fem]. I Tinget er han meget tilbageholden, ogsaa i Forholdet overfor sine Kolleger. Han gaar sin egen alvorlige Gang imellem dem. Han er en Hører mere end en Taler«.

Men han *kom* altså dog på rigsdagen, og kredsens vælgere satte ham påny ind ved det følgende valg 3. april 1901, selvom lærer Krarup som venstrereformpartiets kandidat var temmelig tæt i hælene på ham.

Valget 3. april 1901 reducerede regeringspartiet til 8 af folketingets 114 kandidater, men først d. 18. juli kunde kongen bekvemme sig til endelig at overdrage Venstre regeringsdannelsen. Det blev en stor sensation, og for Ringkøbing amts vedkommende blev sensationen endnu større, da det d. 23. blev bekendt, at degnen fra Hee, I. C. Christensen Stadil, var med på ministerlisten. Ganske vist var det ved nærmere eftertanke en selvfølge, når han allerede i flere år som formand for folketingets finansudvalg havde haft en magt, der var større end nogen ministers; men højrebladene udtrykte manges mening, når de f. eks. skrev: »Der er stærkt tænkt paa Christensen-Stadil som Krigsminister, han skal have aftjent sin Værnepligt som Hestepasser« eller »I. C. Christensen har jo ganske vist gennem sin Virksomhed som Skolelærer i Stadil erhvervet sig noget Kendskab til Kultusministeriet«.

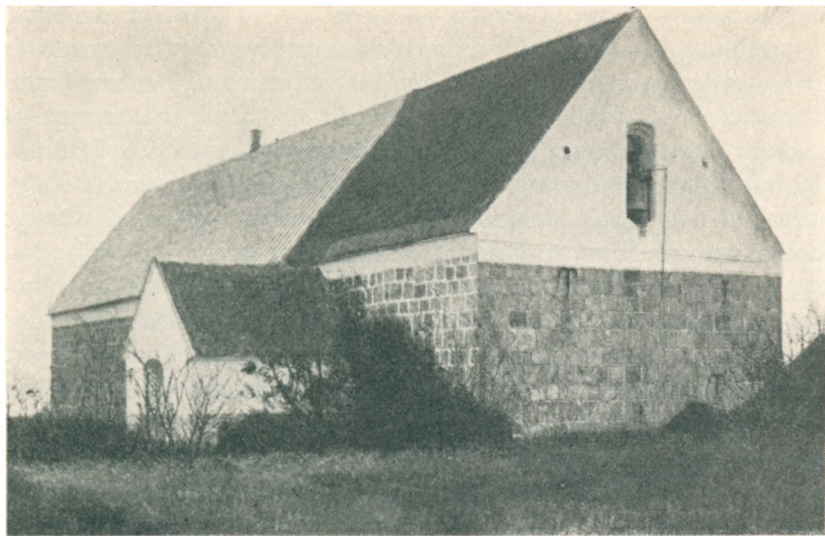
Ja, længere er det ikke siden!

I

STRUER FÅR SIN EGEN KIRKE OG KIRKEGÅRD SOGNET DELES

TRÆK AF DET KIRKELIGE LIV

Indtil 1875 var Gimsing anneks under Hjern. Det var til ulempe for konfirmanderne, der måtte trave på deres ben — måske helt nede fra Bjerggade og Vestergade og ud til Hjern præstegård et par lange vintre igennem under deres konfirmationsforberedelse, hvis de ikke var så heldige at komme op og køre med bedrestillede kammerater. (Den senere sognefoged Anton Nissen var således på hold med Chr. Schou og fik sommetider lov til at stå på trinbrættet af konsulens fine vogn derud). Og så var det til ulempe for kirkegængerne, der ofte måtte vente lovlig længe på deres præst. Men folk havde jo tid dengang, så mærkeligt det lyder, for de havde dog ellers mere at bestille gennemgående. Søndag gav man sig i hvert fald god tid. Man stillede sig op på vejen udenfor Niels Beck's gård lige syd for kirken og spejdede ned mod Kvistrup efter præstens vogn, mens snakken gik, og tidender spurgtes og gaves fra sognet og verden udenfor. Og pastor Ipsen fra Hjern var ikke den mand, der forhastede sig. En gang kom han særlig sent; da havde han først været ovre på en gård for at forhandle om nogle stude, og manden havde været meget vanskelig at handle med! Men præstens ankomst betød dog ikke, at nu kunde gudstjenesten begynde. Først skulde hest og vogn stilles ind i »præstestalden«. Når så hest og vogn var vel anbragt, skulde præsten have sig en sludder med nogle af kirkegængerne ude i gården, hvorpå han gik ind i stuehuset, der lå lige overfor laden, for at få sig en dram med et stykke kandis til og en pibe tobak. Så iførte han sig kjole og krave, der hang i et skab her, og skred værdigt ud, standsede i døren, trak et rør ud af stråtaget, rensede piben omhyggeligt og

Gimsing kirke set fra det gamle kirkegårdsdige ud mod sognevejen, der lå lidt østligere end det nuværende. Kirken selv ser fuldstændig ud som idag.

skred videre, mens degnen ringede til samling. Gudstjenesten kunde endelig tage sin begyndelse.

Gimsing kirkes indre har siden den tid undergået en del forandringer. Knæfaldet gik dengang tværs over kirkerummet, og der var ingen mur med bue mellem koret og skibet. Den kom først i 1905. Ved den lejlighed fik prædikestolen sin nuværende placering, og alteret blev rykket et par meter frem fra østvæggen. Men ikke nok med det: Alter og prædikestol har fået en temmelig hårdhændet restaurering, og der er anbragt et orgel oppe på det gamle pulpitur i vestenden, »himmelen«, som det populært kaldtes, et yndet opholdssted for drengene, som heroppe på behageligste måde kunde unddrage sig det strenge opsyn og endda hengive sig til den lidet andagtsfulde sport at sigte efter gamle Søren gravers skaldede isse med ærter og derefter gøre sig komplet usynlige, når han vendte sig og kikkede op. Og så er der kommet centralfyr. Kirken havde dengang kakkelovn, men der var som oftest ingen brændsel at putte i den. Loven af 1873 om kirkers opvarmning slog fast, at det var en sag, der burde ordnes ad frivillighedens vej, dog gav den også tilladelse til at påligne menighedens medlemmer de evt. brændselsudgifter. Man havde de

fleste steder — også i Gimsing — holdt sig til frivilligheden med det resultat, at ingen havde villet yde noget, og man frøs grufuldt under gudstjenesten hele den lange vinter igennem. Der var ingen kokusløber op ad midtergangen og ingen gulvbrædder under stolestaderne, men rødstensgulv overalt. Derfor var der en bred fjæl under hver bænk til at sætte fødderne på, og degnen, som skulde stå så meget på det iskolde stengulv, havde simpelthen sivsko på. Iøvrigt klædte man sig hensigtsmæssigt på med træskostøvler, uldent undertøj, tørklæder og kyser. Da regeringen i marts 1892 forelagde folkettinget et forslag om tvungen påligning af brændselsudgifter, var der endnu stærk stemning for frivillighedsprincippet. »Jeg har gjort den Erfaring«, sagde Klaus Berntsen, »at det som oftest er i de Sogne hvor Præsternes Forkyndelse mangler den Varme, som skal til for at samle Tilhørerne, og den Varme, der kan bevirke, at Hjerterne opvarmes for at tilvejebringe de fornødne Midler til Anskaffelse af Ildebrændsel«. Og hvad med valgmenighederne og sognebåndsløserne? spurgte nogle. Een krone om året kunde ikke slå nogen af pinden, mente andre, og det kom de fattige tilgode; der var mange fattige, der frøs i kirken, præsterne kunde måske nok varme deres hjerter, men ikke deres fødder. Og i hvert fald var det en dårlig økonomi at anskaffe kakkelovne og så lade dem stå og ruste.

Hver af de store gårde havde sin kirkestol, hvor ingen andre måtte komme, og længst fremme til venstre var degnestolen, idag halveret af centralfyret, men med lågen i behold. Her stod kassen til degneofferet og lige overfor præstens kasse. Skolebørnene fik ved højtidene et par sedler med hjem til forældrene, præstens blå og degnens hvide. Sedlerne vikledes om pengestykkerne og lukkedes, som man lukker for et hovedpinepulver, og afleveredes ved offergang under gudstjenesten i de respektive kasser. Ved kollekterne gik degnen rundt med en pose på en lang stang. Den blev stukket hen til hver person i kirkestolene, og misforståelser kunde opstå: »A fik 25 Øre, — hva' fik *do*?«

Til altergang skulde man indtegne sig om lørdagen hos degnen, og det gjordes gerne på den måde, at børnene bragte ham besked hjemmefra.

Fælleskalken var endnu i brug; men den tørredes omhyggeligt af med en serviet, inden den rakte til den næste. Mange flere søgte til Herrens bord, end det nu om dage gennemgående er

tilfældet, og det skete for de fleste temmelig regelmæssigt — 2-3 gange om året. Iflg. communionsbogen for Gimsing sogn 1884 ff. (d.v.s. degnens bog over indtegnede altergæster) var antallet af altergæster:

18. s.e. Trin. 1884	28	fra Gimsing og	59	fra Struer
20. »	»	41	»	»	»
22. »	»	18	»	»	»
24. »	»	29	»	»	»
Trin. søndag 1885	54	»	»	»

Vi bemærker også, at for Herrens åsyn udviskedes de skarpe sociale skel. Her kunde man få at se den fattige sypige knæle side om side med den stormægtige konsul. I hvilket andet end Guds hus kunde man se de to tilsammen på lige fod?

Det følger naturligt af dette, at også selve kirkegangen var større og regelmæssigere end nu. Skyldtes det nu et stærkere fromhedsliv eller en større traditionsbundethed? Svaret bliver ikke et enten-eller, men et både-og. Der er ingen tvivl om, at der var tradition i dette med alle mand af hus og i kirke om søndagen. Men der er på den anden side heller ingen tvivl om, at folk flest dengang endnu tog livet som skæbne og kunde bære deres skæbne, fordi de følte den tildelt af Gud. Enhver, der beskæftiger sig med gamle slægtsbreve, vil se dette lyse frem på hver side. Derfor var der heller ikke så mange neuroser.

En gammel kirkeskik, som holdt sig længe, men som i løbet af 1890'erne mere og mere gik af brug her på egnen, var præstens højtidelige modtagelse i våbenhuset under salmen efter prædikenen af barselkonerne, når de første gang skulde i kirke efter fødselen. Oprindeligt havde det påhvilet alle barselkoner som en pligt, men rangspersonerne var tidlig blevet fritaget, og frivilligheden var forlængst gjort gældende for alle; men det var dog længe sådan blandt bønder, at en fravigelse fra regelen ansås for meget upassende.

Konfirmationen fandt sted een gang om året, i april, og den var grundig. Mange børn gik to vintre til forberedelse, og overhøringen i kirken var *virkelig* en overhøring. En af mine meddelere, som blev konfirmeret i 1887, fortæller, at de kørte til kirke kl. halv 10 og kom hjem kl. 4! »Vi stod og fik en forfærdelig overhøring, og vi fik ingen gaver ovenpå!« Efter 7 års skolegang og 2 vintres præstegang var den kristne børnelærdom dengang solidt forankret! »Jeg tror nok,

at jeg kan min lille katekismus på mine fingerspidser den dag idag — og salmerne med«, sluttede meddelelsen.

Allerede i 1870 havde Gimsing sogneråd spurgt ministeriet, om der var mulighed for at få sognene adskilt, når embedet som sognepræst for Hjerm-Gimsing næste gang blev ledigt. Og det var der. Da så pastor Tranberg i juni 1874 søgte sin afsked, foranstaltede biskop Balslev et møde med sognerådet, og hvem der vilde være med af menigheden, i Struer skole d. 9. juni. Han vilde have klarhed over, hvorvidt der endnu var stemning hos beboerne for en sogne­deling. Og alle de tilstedeværende var enige om, at den ikke alene var ønskelig, men nødvendig som følge af den raske befolkningstil­vækst i Struer. Biskoppen gjorde dog opmærksom på, at en deling ikke kunde ske, så længe der udrededes pension til pastor Tranberg, men han lovede, at han allerede nu skulde indstille til ministeriet, at Gimsing kommune efter pastor Tranbergs død blev et selvstæn­digt sogn. Men så måtte der til gengæld af kommunen snarest ned­ sættes en komité, der skulde finde et passende stykke jord, ca. 16 td. land, til en præstegård så nær som muligt ved kirken og helst norden for, og derefter sørge for, at der blev opført de nødvendige bygninger til ejendommens drift. Biskoppen lovede endvidere at skaffe kapi­ tal til jord og bygninger af stiftsmidlerne mod 4 pct. årlig rente, men så skulde sognerådet selv drive jorden, indtil en præst blev ansat, og foruden renten indbetale det eventuelle overskud til stiftskassen. Blev der underskud, skulde det dækkes af kommunekassen.

Sognerådet indgik på alle betingelser og nedsatte 18/6 en komité bestående af konsul M. Schou, proprietær Petersen, Gimsing­ gård, og gårdejer Jens Nielsen, Vester Dalby.

I efteråret 1874 indsendte komitéen forskellige forslag til mini­steriet, deriblandt den gamle Thorgård eller Torngård i Struers syd­ligste udkant og et stykke af konsul Schous mark op mod Galge­bjerg. Ministeriet bestemte sig for Torngård, og sognerådet vilde ikke sætte sig derimod, for det måtte indrømmes, at den i forhold til byg­ningernes omfang var meget billig, men der var unægtelig også flere bygninger, end der behøvedes, og de var ret gamle, så den årlige vedligeholdelse vilde komme til at koste meget. Endelig lå den jo også lovlig langt fra Gimsing kirke. Man fandt derfor, at den vor­dende præst vilde være bedre tjent med, at man antog konsul Schous tilbud. Han vilde her få ny og komplette bygninger, som det kun

vilde koste meget lidt at vedligeholde, 16 td. land af sognets fortrinligste jorder, som var i udmærket kraftig gødningsstand, og endelig: han vilde komme til at bo lidt sydligere, altså nærmere kirken og menigheden derude. Det havde dog nogen betydning både for ham og sognets sydlige beboere. Man tillod sig derfor i al underdanighed at anbefale denne ordning. Men ministeriet fulgte den gamle parole: »Hvad jeg skrev, det skrev jeg« og lyttede ikke til lokale ønsker, om de så var aldrig så velbegrundede. Det blev ved Torngård.

13/3 1875 udfærdigedes skødet, som på sognerådets vegne blev underskrevet af postmester Thomsen: »Proprietær M. Quistgaard sælger til Sogneraadet for Gimsing Sogn den mig iflg. Skøde af 20. Dec. 1862 tilhørende Ejendom Thorgaard eller Thorupgaard i Gimsing Sogn med Bygninger. Købesummen 36.600 Kroner«.

Denne ærværdige, smukke gamle gård, som delvis ligger der endnu og uden tvivl er byens eneste arkitektoniske seværdighed, skulde altså blive præstebolig for Gimsing og Struer, indtil den nye i 1901 opførtes overfor på den anden side af gaden. Den var en firelænget bygning af ret anselig størrelse. Bevaret er det egentlige stuehus mod vest og den lange beboelsesfløj til bl. a. gårdens ret betydelige folkehold mod nord (nuværende museum). Lade- og kostaldbygningen i øst, som var stråttækt indtil 1899, er som værkstedsbygning forvandlet til ukendelighed, og den gamle hestestald og vognport langs nuværende Danmarksgade er helt forsvundet. Den blev solgt og nedrevet i 1914 og gav plads for en ny bygning, der mildest talt falder ud af stilen. Til gården hørte desuden al den jord, som idag ligger mellem Søndergade, Tårngade og banegården, når undtages Vilhelmshåb, og en stor have på Søndergades vestside (nuværende lægebolig og præstebolig).¹ Men allerede i 1882 solgtes havens sydlige del fra til læge Bang, og i 1884 solgtes 4000 kvadratalen lige syd for gården til den ny realskole og en halv td. land lige overfor banegården til Wissings forlystelsessted med keglebane.

Den første sognepræst i Gimsing, *pastor Øllgård*, drev selv sin gård ligesom den senere provst Møller i Ølby. Det havde i ældre tid været regelen, at præsterne selv forestod gårddriften, men nu var det lidt af et særsyn. Provst Møller siger, at da han i 1889 overtog

¹ opr. også al jord mellem nuv. Søndergade og Rosenvænget nord for teglværket. Købt af Mads Schou i 1862.

sin præstegård, var der i hele provstiet kun 1 eller 2 præster, som selv drev deres gård. Men når man som provst Møller var landmandssøn med en del praktisk erfaring, kunde det absolut betale sig at gøre det. Det gav desuden en behagelig afveksling fra det åndelige arbejde. De følgende præster, pastor *Larsen* (1882-89) og pastor *Møller* (1890-99) havde hverken lyst eller evne til at optræde som landmænd og bortforpagtede derfor jorden.

Præstens lønning var endnu på denne tid, som den havde været i århundreder. Den bestod foruden præstegården i tiendeydelser in natura, højtidsofferet i penge plus offer for hver kirkelig handling (de såkaldte accidenser) og endelig nogle mindre afgifter under fællesbetegnelsen »småredsel«. Det var en lidt utryg måde at blive lønnet på, fordi folk selv kunde bestemme, hvor meget de ønskede at yde, eller om de overhovedet vilde yde noget. Ganske vist var det sådan, at hvis offeret ikke blev ydet, eller hvis der ydedes et offer, der var mindre, end hvad der efter egnens skik og brug ansås for passende efter de afgiftspligtiges stilling og forhold, så kunde præsten få det fastsat af amtsrådet og opkrævet ved udpantning. Men det siger sig selv, at præsten nødigt skred til så drastiske forholdsregler, når han ikke totalt vilde ødelægge sit forhold til menigheden. Engang havde man syntes, at der var noget smukt i den tanke, at menigheden således ofrede til sin præst, man havde følt, at der derved knyttes et personligt bånd mellem præst og menighed. Men nu følte det nærmest som en sur pligt, som det gjaldt at slippe så billigt om ved som muligt, ja, der var endda dem, der ikke undså sig for at lægge bukseknapper inden i seddelen! Og ikke mindst var acciden-serne en stadig kilde til ærgrelse. Ikke fordi man ikke undte præsten hans næring; men der var for mange noget uhyggeligt og irriterende i, at man skulde stå der med pengene i hånden, hver gang en kirkelig handling skulde foretages.

For degnen var højtidsofferet lige så pinligt og økonomisk betænkeligt, og derfor fremvoksede hos både præst og degn i stigende grad et ønske om at få det afløst af en fast årlig afgift. Et andragende herom indsendtes 11. juli 1890 til sognerådet af pastor Møller på egne og lærernes vegne. Han understregede kraftigt den uregelmæssighed, hvormed indbetalingen af højtidsofferet skete, og den alvorlige forringelse af ansøgernes lønninger, som dette afstedkom, når de ikke vilde gå rettens vej. Og derpå foreslog han en afløsning

Fra »Punch« 1888. En satire, der viser den almindelige opfattelse af højtidsofferet og kraftigt understreger berettigelsen af pastor Møllers skrivelse til sognerådet.

Efter Kapitelstaxt?

— Hør! sig mig, Poul Jensen, hvormeget kan man være bekendt at ofre til Præst og Degn, jeg er ikke rigtig kjendt med disse Dele.

— Ja, to vi pleie gjan hier i æ Soun aa gi æ Præist ti Øre, aa to æ Dein ka wal et got ha sue møi minner.

således, at der ydedes præsten 1000 kr., lærer Madsen i Struer 500 kr. og lærer Nielsen Dahl i Gimsing 180 kr. Sognerådet stillede sig velvilligt, selvom enkelte nok mente, at præsten havde betænkt sig selv ret rigeligt, og man enedes om at sætte de respektive summer til 800, 400 og 180, foreløbig i 5 år, en ordning, som amtsrådet bifaldt. Men så kom jo det næste problem: hvordan skattebyrden vilde stille sig til denne forøgelse af skattebyrden. Sognerådet var betænkelig ved sagen, skattebyrden var jo i forvejen tyngende, så mærkeligt det end lyder i *vore* øren; men man beregnede en merudgift på det kommende års budget og opkrævede skatten derefter. Så skete der imidlertid det, at ministeriets godkendelse af ordningen atter bortfaldt,

og der opstod den uheldige situation, at skatteyderne trods afløsningsskatten fremdeles skulde yde højtidsoffer i 1891; det skabte en sådan misstemning, at mange, der ellers altid plejede at yde deres offer, nu helt undlod det som protest; men det gik desværre ud over de offerberettigede. Pastor Møller klagede sin nød til sognerådet. Han havde i påske- og pinseoffer nu i år haft ca. 120 kr. mindre end sædvanlig, og han vidste, at lærernes tab stod i forhold hertil. Derfor vilde han henstille til sognerådet at refundere skatteyderne det indkrævede højtidsoffer. Men det nægtede sognerådet at gå med til, og præst og degne måtte så atter undgælde ved juletid.

26. febr. det følgende år tog så præsten sagen op påny og foreslog de summer, man sidste gang var blevet enige om. »Men«, skrev han, »en Betingelse for, at Afløsningen kan effektueres, er, at Overenskomsten er endelig. Og da jeg ikke tror, at Sognet kan være tjent med at sætte en fast aarlig Sum, som kan komme til at hvile tungt paa Sognet, dersom dette skulde gaa tilbage, skal jeg foreslaa, at Summen omreguleres hvert femte Aar«. Da højtidsofferet de sidste 5 år havde andraget ca. 550 kr. for præsten, 300 for læreren i Struer og ca. 130 for læreren i Gimsing, måtte afløsningssummerne 800, 400 og 180 jo siges at være tilfredsstillende, tilmed da de jo vilde stige med beboernes antal.

Sognerådet godkendte, men satte gimsinglærerens sum op til 200 kr. og vedtog at afløse højtidsofferet for bestandig på den måde, at kommunen årlig skulde udrede 2,35 kr. for hver skatteyder, der fordeltes med $\frac{8}{14}$ til sognepæsten, $\frac{4}{14}$ til læreren i Struer og $\frac{2}{14}$ til degnen i Gimsing. Og 8. august modtog præsten endelig provstiets meddelelse om ministeriets godkendelse.

I 1880 havde Struer by de to trediedele af kommunens indbyggere, 664 voksne og 345 børn, så det var ved at blive et problem, hvordan kirkegængerne her inde fra kunde få plads i den lille landsbykirke derude i Gimsing. Det var ikke, fordi man regnede afstanden noget, og turen derud var jo meget smuk ad den smalle bugtede vej med frit udsyn over fjorden på venstre hånd lige fra toppen af Galgebjerg og de store kuplede bakker på højre hånd, allersmukkest måske juleaften, når den lette sne lyste i det begyndende eftermiddagsmørke, og sorte klynger af folk, så langt øjet rakte, langsomt bevægede sig ud mod den oplyste kirke. Men den var altså for lille. Før eller senere vilde det blive nødvendigt at bygge en kirke i Struer.

Netop i 1880 blev de første forsøg gjort på at tegne bidrag blandt beboerne, og det fremgik med al ønskelig tydelighed af resultatet, at der var stor interesse for sagen. Der blev tegnet 14.000 kr. Den kendte kirkearkitekt Uldall i Randers udarbejdede foreløbige tegninger, og et stykke jord på købmand Stockholms mark højt over byen blev erhvervet. Men af en eller anden grund strandede forsegene alligevel.

Allerede i 1887 var imidlertid byens folketal blevet fordoblet, en kolossal udvikling, som navnlig Thybanens åbning havde forårsaget. Nu var det blevet bydende nødvendigt at få den kirke bygget. Derfor besluttede et udvalg af byens fremtrædende mænd at danne en kirkekomité. Det var foruden sognepræsten, pastor Larsen: konsul M. Schou, købmand T. W. Jensen, postmester Thomsen og partikulier Mundberg (senere indtrådte desuden farver Damsgård, købmand Grud og teglværksejer Schou).

Ved kirkekomitéens første møde i præstegården 17. maj 1887 kunde formanden konsul Schou meddele, at der på ministeriets budget for indeværende finansår var optaget et beløb af 8500 kr. til opførelse af en kirke i Struer, og at regeringen var bemyndiget til at anvende et lignende beløb af stiftsmidlerne. Men man ønskede dog i ministeriet først at få oplyst, hvad der var foretaget i Struer med hensyn til tilvejebringelsen af midler til kirkens fremtidige drift og forsvarlige vedligeholdelse. Dette spørgsmål var blevet forelagt sognerådet d. 13. maj, og der var her opnået enighed om, at udgifterne burde »paalignes samtlige Skatteydere paa Formue og Lejlighed [d.v.s. indkomstskat] i Gimsing Sogns nuværende nordre Skoledistrikt eller Byggelinjen for Struer By procentvis efter hvers Skatteydelse«. Ganske vist havde sognerådets tre landborepræsentanter ytret betænkeligheder, men var beroliget ved at få en udtrykkelig garanti for, at »denne Forpligtelse *kun* kunde komme til at paa hvile Skatteyderne i Struer indenfor den nuværende Grænse og aldrig hverken i Nutid eller Fremtid falde Beboerne i den øvrige Del af Sognet til Byrde«. Komitéen regnede derfor sikkert med, at den sag vilde blive ordnet ved sognerådets hjælp.

Men så var der et helt andet problem. Den oprindelige tegning, arkitekt Uldall havde afleveret i 1883, måtte laves om. Byen var vokset så meget, at den foreslåede kirkebygning allerede måtte anses for at være for lille. Den burde udvides både i længden og bredden,

så den kunde give plads til 320 siddepladser; men det krævede igen en udvidelse af kirkepladsen med 30 alen mod vest, som man måtte søge at få købmand Stockholm til at afstå, for der herskede nemlig ingen tvivl hos nogen om, at kirken skulde ligge her på dette byens højeste punkt.

15. juni godkendte skatteyderne på et møde i Struer skole, at Struer kirke efter dens fuldførelse overtoges af menigheden i Struer, og at udgifterne til drift og vedligeholdelse pålignedes menighedsmedlemmerne så vidt muligt i forhold til den pålignede formue- og lejlighedsskat; men desværre måtte komitéen meddele, at dens forhåbninger om, at sognerådet måtte være villig til at overtage garantien, var glippet på grund af flere vanskeligheder.

15. august forelå arkitektens nye tegninger, som tog hensyn til alle komitéens ønsker og ligeledes fulgte et par ønsker, som biskop Balslev havde fremsat: at alteret blev rykket frem, så der bag det blev plads til præsten, og at kirken blev forsynet med et rigtigt, muret tårn i stedet for det oprindeligt tænkte tagrytterspir. Tegningerne indsendtes til ministeriets approbation. Men hermed var endnu ikke vejs ende i sigte. Der skulde skaffes midler til kirkens opførelse ud over de i forvejen af staten bevilgede 17.000, hvorfor man vedtog at ansøge staten om yderligere 8000 kr. og opfordre kendte mænd i herredskredsen til at yde frivillige bidrag ligesom beboerne i Struer. Ministeriets svar kom først 25. april 1888, og det var ikke nogen approbation, men et spørgsmål, om der virkelig i Struer var behov for en sådan udvidelse af den oprindelige plan! Herved bekræftedes atter den gamle sandhed, at for administrationen i København er nordvestjylland lige så fjern som Færøerne. Komitéen underrettede da i skrivelse af 27. april 88 de herrer i ministeriet om det, de burde have vidst, at »Indvaanertallet i Struer i de senere Aar har været i stadig Fremgang, saa at det nu udgør over 2000«. Og, føjede den til, »det tør tilmed ikke lades ude af Betragtning, at en Del af Beboerne i Gimsing Sogns vestlige Del, som har en bedre Vej og ikke synderlig større Vejlængde til Struer end til Gimsing Kirke, vil foretrække at søge Kirken i Struer«. Hvorpå den igen indtrængende bad om at få tilskuddet på yderligere 8000 kr. bevilget. Komitéen var dog så optimistisk at mene, at det nok skulde gå i orden altsammen, og bad derfor arkitekten om at komme snarest muligt for at afsætte

kirkepladsen og træffe aftale om detailtegning, således at licitationen over materialer og arbejde kunde blive udbudt.

Men længere nåede man heller ikke i 1888. »Vor Kirkebygning, som mange havde glædet sig til at se fremmet i 1888, er endnu ikke naaet til Begyndelsen«, skrev *Struer Avis* mistrøstigt i nogle nytårsbetragtninger 2. jan. 1889. »En paatænkt Udvidelse gjorde, at de forhaandenværende Midler til Opførelsen blev utilstrækkelige, og en Forhøjelse af Statstilskuddet kan det under de endnu bestaaende Forhold [der menes provisorier og visnepolitik] tage Tid at opnaa. Imidlertid afhjælpes Savnet en Del ved, at Sognepræsten hveranden Søndag tillige holder Gudstjeneste i det herværende Missionshus«.

I foråret 1889 måtte konsul Schou på grund af sygdom træde ud af komitéen. Teglværksejer Schou indtrådte da i hans sted, og T. W. Jensen overtog hvervet som formand.

Iøvrigt optoges det meste af året af bestræbelser for at skaffe den forlangte garanti for kirkens vedligeholdelse, som sognerådet altså ikke vilde yde. Man havde planer om at afkøbe Gimsing kirke den kirketiende, som påhvilede Struer skoledistrikt, ved hjælp af frivillige bidrag fra beboerne i Struer. Men da det viste sig, at beløbet vilde andrage 6000 kr., fandt man, at det blev for meget, særlig da der alligevel ikke på den måde vilde kunne opnås fuld sikkerhed. Endelig fandt man da tilsidst en løsning: man kunde udstede en tinglæst deklARATION på alle faste ejendomme, således at samtlige udgifter og omkostninger blev udredet i forhold til bygningernes brandforsikringssum. På et møde med byens grundejere vedtoges dette forslag med 51 stemmer mod 4, og komitéen vedtog personlig at ombære deklARATIONEN til de ikke fremmødte hus- og grundejere. 25. nov. kunde det oplyses, at deklARATIONEN til dato var påskrevet for over en million kr. og at der var sikker udsigt til yderligere tegning af mindst 200.000. Dermed var kirkesagen endelig sikret. Ministeriet gav sin godkendelse og bevilgede de ønskede 8000 kr. Med statens 25.000 og 14.000 i frivillige bidrag kunde man gå i gang med byggeriet. Det blev 7. juli 1890 efter licitationens afslutning overdraget murermester Schjødt at udføre murerarbejdet for 3935 kr. og tømrermester N. C. Nielsen at udføre tømrerarbejdet for 1950 kr., hvorpå man straks gik i gang med grundens udgravning, således at murerarbejdet kunde påbegyndes og nå op til soklens højde inden vinteren.

Pastor Larsen, der med så stor iver var gået ind for kirkesagen, nåede som en anden Moses kun lige at kikke ind i det forjættede land. Ikke sådan at forstå, at han døde, men han var 28. okt. 1889 blevet beskikket til sognepræst for Nyker menighed på Bornholm. Under den vakance, som herved opstod, indtil en ny præst kunde udnævnes, forrettedes efter skik og brug kirketjenesten i Gimsing efter tur af nabosogdenes præster. Først d. 22. jan. 1890 forelå udnævnelsen af pastor Larsens efterfølger. Det blev sognepræsten for Korsør-Tårnborgherred, pastor A. C. Møller. Han var på mange måder pastor Larsens modsætning. Pastor Larsen mindes af de gamle som en meget mørk og streng mand, ja, nogle kalder ham endda hård og dømmende, de mindes, at han stod på prædikestolen og direkte pegede folk ud: du dåre! du horekarl! »Han var en sær en, jeg tror aldrig jeg har set ham smile et øjeblik bare«, sådan lyder dommen, og hans portræt synes ikke at modsige den kraftigt; det viser os et skægløst, stramt og markeret ansigt med et ret fanatisk, barsk og umildt blik bag de slebne brilleglas. Pastor Møllers portræt derimod viser bløde, lidt vege træk bag det blonde fuldskæg og blide og lidt fjernt drømmende øjne. Han var ingen sortseer, siger folk, der har kendt ham, kunde endda udenfor embedstid være fuld af kunster. »Kirstine«, kunde han sige til pigen ude i køkkenet, »hvad sker der med en Neger, naar han falder i det røde Hav?« — han bliver vel rød, foreslog Kirstine. »Nej, Kirstine, han bliver vaad!« Sådan noget kunde man aldrig have tiltroet pastor Larsen. Pastor Møller havde desuden en mængde søde børn og en smuk og livlig ung kone, der dyrkede porcelænsmaling og oljemaling og udstillede på Charlottenborg, foruden at hun var en ivrig svømmer.

Tirsdag d. 16. sept. 1890 var man allerede nået så vidt med den nye kirke, at grundstenen kunde nedlægges. Det skete med stor højtidelighed. Hele pladsen var smykket med flag og guirlander, og byen og havnen flagede med. En stor mængde mennesker havde givet møde for at overvære dette historiske øjeblik. Efter salmen »På Jerusalem det ny« talte provst Theilade fra Sahl over Salomons ord, da han vilde bygge templet: »Lad dit åsyn, Herre, vende sig til dette sted, om hvilket Du har sagt, at der skal Din bolig være« og mindede menigheden om, at dersom Herren ikke arbejder med på bygningen, så arbejder bygningsfolkene forgæves; derfor vilde han nu nedlægge grundstenen i den treenige Guds navn. Men forinden op-

læste han det dokument, som skulde nedlægges i grundstenen, og som fortalte kirkens tilblivelseshistorie i alle enkeltheder:

»Aar efter Christi Fødsel 1890 den 16. September, i Hans Maje-stæt Christian den Niendes 27. Regeringsaar, nedlagdes af højjær-værdige Hr. Provst Theilade i den treenige Guds Navn Grundstenen til denne Kirke som Sognekirke for Struer, som hidtil ingen Kirke har haft, men havde været henvist til Gimsing Kirke.

Biskop i Ribe Stift var dengang Dr. theol. Carl Fr. Balslev, Kom-mandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd. Provst for Hjerme Her-red Hans Theilade. Sognepræst i Gimsing Sogn Axel Chr. Møller og Lærer i Struer Carl Fr. Madsen«.

Derefter nævntes kirkekomitéens medlemmer og hvem, der havde opført kirken, samt hvordan midlerne var blevet bragt til-veje, og der fortsattes:

»Struers Indbyggertal var i dette Aar 2227. Sogneraadets For-mand var Sagfører Fr. Grüner Rosenthal af Struer.

Altertavlen forestillende Jesus og Nikodemus blev malet af Kunstner Dorph, Ridder af Dannebrog«.

Efter oplæsning af Ef. II 19-22 sluttede provsten: »Ja Gud Fader give i Naade ved sin Helligaand for Jesu Christi vor Herres Skyld at dette Værk maa blive til hans Ære og til Guds Riges Fremvækst iblandt os. Amen!«. Dokumentet blev nedlagt omvundet med et rødt fløjelsbånd tillige med en jubilæumstokrone i et glas, der blev tilproppet og forsejlet med Gimsing pastorats segl og derpå indlagt i en blykapsel, der blev tilloddet og nedlagt i en fordybning i murvær-ket under kirkens hovedindgang, hvorpå provsten lagde en tilhugget granitsten over fordybningen med disse ord: »I Navn Gud Fader, Søn og Helligaand nedlægger jeg Grundstenen til Struer Kirke«. Efter salmen »Hyggelig, rolig« talte endelig pastor Møller og ud-talte sin glæde over, at gamle, syge og svage, som havde vanskeligt ved at komme den lange vej til Gimsing kirke, nu vilde få lettere ved at høre Guds ord. Han lyste velsignelsen over de tilstedeværende, og dermed var højtideligheden tilende.

I foråret 1891 tog så det egentlige byggearbejde sin begyndelse. »Arbejdet med den ny Kirke skrider rask fremad«, skriver *Struer Avis* 9. maj. »Der er paa Helligdage livligt med spadserende op ad Kirkevejen, og Maalet for Spadsereturen gælder den ny Kirke, som man glæder sig over endelig at have faaet. Den vil med sin Belig-

genhed paa det høje Punkt paa Stockholms Ejendom og med sit høje Taarn blive en sand Pryd for Byen«. D. 31. juli blev spiret og kran- sen hejst, og dagen efter holdt komitéen en lille fest for samtlige arbejdere på Schous Hotel.

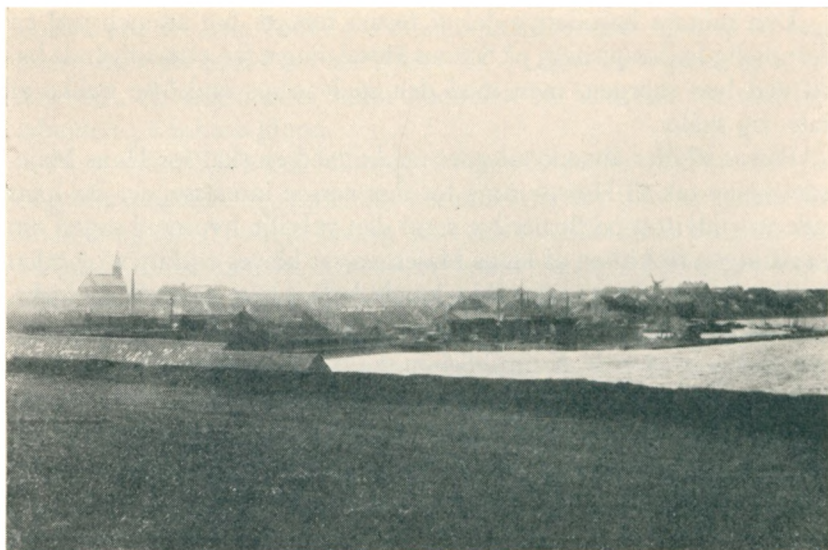
På et offentligt møde 18. aug. 91 gjorde pastor Møller rede for byggeforetagendet og meddelte herunder, at der udover statens kr. 25.000 og det frivillige bidrag på 14.000 vilde blive brug for kr. 1.000 til materialer, kr. 500 til en lysekrone og 1800 til et orgel. Han måtte derfor igen bede beboerne om nogle bidrag, og det lykkes virkelig også at få dem tegnet; der var stor interesse for sagen, og man var stolt over dette himmelstræbende spir, hvis forgyldte fløj strålede i solskinnet. Hvad orgelet angik, mente orgelbygger Nielsen fra Århus, at det nok var bedst at udskyde dets opsættelse til foråret 1892, da det næppe vilde kunne tåle den første vinters fugtighed. Men han lovede til den tid at levere et orgel med træfacade efter arkitektens tegning opsat i kirken til den aftalte pris af 1800 kr.

14. dec. 1891 valgtes købmand Stockholm til kirkeværge for 6 år af garantierne for kirkens vedligeholdelse. Og d. 20. kunde så endelig den højtidelige indvielse finde sted.

Kl. 10 begyndte Struer menighed under klokkeringning at strømme til den ny kirke. De for os så kendte klokketoner lød her for første gang ud over byen og omegnen. Kl. 11 var kirken fyldt til sidste plads, og 10 minutter efter åbnedes kirkedøren for proces- sionen, men desværre altså uden orgelbrus, og ind skred den gamle ærværdige biskop Balslev, derefter 14 præster parvis bærende kir- kens hellige kar og tilsidst kirkekomitéen og arkitekten. I koret blev de hellige kar overrakt biskoppen, som derpå hensatte dem på alteret. Biskoppen holdt indvielsestalen fra alteret. Han lyste velsig- nelsen over kirke og menighed og bragte lov og tak til Gud for den glædelige begivenhed, at der nu var opført et Guds hus, hvor alle, både rige og fattige, kunde samles for at love og prise Herren, og at der herved var afhjulpet et længe følt savn for denne menighed. »Kirken er smuk, og den rager højt op over byens øvrige huse, men dette er jo ikke nok, thi dersom Herren ikke bygger huset, er byg- ningsmesterens arbejde forgæves«. Provsten og to af præsterne læste nu skiftevis forskellige bibelsteder op, og biskoppen foretog selve indvielsen. Tilsidst prædikede pastor Møller over dagens evangelium, og et kor af herre- og damestemmer sang amen.

Den mindre højtidelige del af festen foregik om aftenen ved en fornøjelig fællesspisning på Schous Hotel, dog uden efterfølgende bal til den lyse morgen, men med den sædvanlige endeløse række af taler og skåler.

Pastor Møller åbnede talernes række med en skål for Hans Majestæt og en tak til Højstamme for den varme interesse, der fra hans side var udvist mod Struer by, samt den velvilje hvormed sagen om bevillingen til kirken af Hans Majestæt var blevet omfattet, og uden hvilken man i lange tider ikke havde haft udsigt til at få en kirke. (nifoldigt hurra). Derefter udbragte han en skål for biskoppen, som omgående kvitterede. Konsul Schou skålede for amtmanden, der ligeledes straks kvitterede med en skål for Struer, som han omtalte i smigrende udtryk som en ny fremadskridende by. Biskoppen talte for pastor Møller og hans menighed, pastor Møller for provst Møller og provst Møller for pastor Møller, hvorpå biskoppen igen rejste sig og talte for arkitekt Uldall, som takkede biskoppen og udtalte ønsket om, at den kære biskop endnu måtte opleve at indvie mange af de kirker, som han (Uldall) byggede. Så var pastor Møller der igen med en tale for byens håndværkere, som han bad murermester Schjødt om at bringe en hilsen og tak for arbejdets smukke udførelse. Og biskoppen, som trods sine 87 år på bagen var i vældig vigeur, tog nu ordet for tredje gang med en skål for Struers damer og en tak for, hvad de havde ydet af gaver; det smukke tæppe og alterdugen havde vundet fortjent bifald. Pastor Fenger fra Hjerm udbragte en skål for de kongelige børn, og motiverede den med, »at også *vi*, når vi kan føle os som børn i ordets egentlige forstand, nemlig som Guds børn, kan blive som kongebørn; men dog ikke, uden at vi bliver fødte påny«. Så fortsatte de personlige skåltaler igen: konsul Schou for pastor Møller for hans utrættelige arbejde i komitéen. Havde pastoren ikke trukket det sværeste læs, havde vi måske ikke haft kirken færdig og indviet. Amtmanden for sagfører Rosenthal i hans egenskab af sognerådsformand. Det havde været ham en fornøjelse at have med hr. Rosenthal at gøre, en sådan punktighed og akkuratesse var det ikke almindeligt at finde hos mange. Pastor Møller for T. W. Jensen og postmester Thomsen og for præsterne i og udenfor provstiet. Farver Damsgård for konsulen og pastor Anthon fra Vejrum for biskoppen. Nu begyndte det åbenbart at knibe med at holde rede på, hvem der havde takket hvem. Men

Den ny kirke fra 1891 tronende i ensom majestæt på toppen af købmand Stokholms mark. Fotograferet fra Vralen 1893. I forgrunden Overhoved teglværks tørrelader; over dem banegårdsterrænet. Fjorden går helt ind til banen. På havnens østside fra v.: Schous tømmerlager, Ludvigsens maskinfabrik og ophalerbeddingen (ved nuv. kulkran). Af fiskehandler Mikkelsens store ny cjendom (nuv. Hotel Struer) eksisterer endnu kun den sydlige ende af fløjen langs Søndergade (ses lige over gavlen af nærmeste tørrelade).

pastor Fenger opdagede dog, at der var endnu en skål, der manglede, skålen for fru pastorinde Møller for al den venlighed og imødekommenhed, hun havde vist de mange gejstlige, der idag havde besøgt præstegården.

Hermed var endelig talernes række udtømt. Så mange taler på en gang har der vist aldrig siden været hørt i Struer, når lige undtages Statsgymnasiets indvielse.

Nu, da man havde fået en kirke, måtte det næste blive at få en kirkegård. Når Gimsing kirke var blevet for trang, måtte kirkegården derude jo også være blevet det; tilmed vilde det snart føles meget upraktisk og besværligt at holde begravelseshøjtidelighed i Struer kirke og jordfæstelse ude i Gimsing. Kirkekomitéen handlede da også ret hurtigt, idet den allerede 31. marts 1892 til sognerådet indsendte et andragende om kommunegaranti for et lån på 3500 kr., der tænktes tilvejebragt af stiftsmidlerne eller andetsteds,

til anskaffelse og indretning af en kirkegård syd for den ny kirke. Det var planen at anvende ca. 2400 kr. til indkøb af 2 td. land og den øvrige sum til anlæg, og så forrente og afdrage lånet med 6 pct. årlig i 28 år.

Sagen kom for i sognerådet d. 7. april og forårsagede, at mødet blev ret stormende og bevæget. Nu kom det atter frem med al ønskelig tydelighed, at den tid var ved at være forbi, da byboer og landboer kunde enes smukt i et fælles sogneråd. Struer var vokset så langt ud over de gamle rammer, at en deling af kommunen vilde være naturlig. Forhandlingen forløb således:

Rosenthal: Forinden beboerne i Struer har fraskrevet sig ret til Gimsing kirkegård, vil dette spørgsmål vanskeligt kunne løses, thi gravstederne erhverves jo gratis derude, mens de nødvendigvis vil komme til at koste noget på Struer kirkegård.

Proprietær *Jacobsen:* Jeg kan være med til, at kommunen garanterer for lånet til en kirkegård i Struer, når tiendespørgsmålet samtidig bliver løst, men også kun på den udtrykkelige betingelse, endvidere må garantien ophæves, såfremt Gimsing bliver adskilt fra Struer.

Skomager *Henriksen:* Jeg finder det absolut nødvendigt, at Struer får sin egen kirkegård, forholdene på Gimsing kirkegård passer dog ikke rigtigt for en by.

Gårdejer *Poulsen Kvistborg:* Ja, de er jo flottere anlagt hernede end vi på landet.

Gårdejer *Jakob Knudsen:* Struerboerne må nok kunne låne de penge, uden at det skal være med kommunens hjælp.

Jacobsen: Ingen er dog så nær til at garantere som kommunen.

Knudsen: Det går naturligvis sådan, at kommunen kommer til at betale både renter og afdrag; men når de er så forfærdelig lystne efter at få en kirkegård hernede, så må de nok selv kunne garantere den smule skillinger!

Henriksen: Beboerne har ofret meget for at få kirken, og så bør kommunen virkelig hjælpe til, at vi får en kirkegård!

Knudsen: Det må de folk selv om!

Rosenthal: Jeg er bange for, at det vil være at slå spørgsmålet om en kirkegård i stykker, når den skal sættes i forbindelse med løsningsen af andre spørgsmål, og en kirkegård bliver dog under alle omstændigheder nødvendig; hvorfor så ikke garantere for lånesummen

straks. Da nu imidlertid landborepræsentanterne er så bestemt imod at yde garanti uden videre og det ikke her er skik at sætte den slags sager igennem ved flertal, men ved en gensidig imødekommenhed, vil jeg foreslå nedsat en komité på 4 mand, 2 af sognerådets midte og 2 af kommunens beboere.

Henriksen: Meningen er altså, at vi ingen kirkegård må få, forinden alle andre spørgsmål vedrørende sogneadskillelsen er løst?

Knudsen: Hele denne sag vedrører jo aldeles ikke kommunen!

Rosenthal: Jo, denne sag vedkommer *netop* kommunen — ubetinget mere end f. eks. realskolespørgsmålet i sin tid!

Knudsen: Ja, hvad vilde kommunen også dér efter!

Formanden, lokomotivmester *Hansen:* Er det absolut nødvendigt at sætte denne sag i forbindelse med de andre spørgsmåls løsning?

Knudsen: Det er så flot at ville anlægge så stor en kirkegård og så bare lade andre garantere!

Rosenthal: Ja, vi er vel alle beboere af denne kommune med lige store forpligtelser og har vel alle samme rettigheder.

Henriksen: Der er såmænd ikke noget at takke d'herrer landboere for, når de kun vil gå ind på, hvad der ordnes til deres ubetingede tilfredshed.

Jacobsen: Vi forlanger heller ingen tak!

Det vedtoges efter denne noget hidsige debat at nedsætte det af sagfører Rosenthal foreslåede udvalg. Fra sognerådet valgtes straks Rosenthal og Poulsen Kvistborg, som så skulle prøve at overtale konsul Schou og gårdejer Chr. Holmgård til at indtræde som »menige« repræsentanter. Udvalgets opgave skulde være den at undersøge, om den i kirkeministeriets skrivelse af 20/8 91 i anledning af spørgsmålet om sognets deling i to kirkesogne berørte deling af kirketienden og det eventuelle ny Struer sogns afkald på benyttelse af Gimsing kirkegård var mulig og så eventuelt fremkomme med forslag til en sådan løsning. Afgørelsen af spørgsmålet om en garanti for lån til en kirkegård i Struer vilde man så udsætte, til der forelå nærmere meddelelse fra dette udvalg.

2. maj måtte udvalget meddele, at det ikke havde kunnet finde nogen løsning på nogen af spørgsmålene, og sognerådet gik da ind på at yde garantien for lånet i anledning af kirkegården i Struer, dog under forudsætning af amtets godkendelse og på udtrykkelig

betingelse af, at det nuværende Gimsing sogn deltes i to kirkesogne.

I skrivelse af 25/5 1893 meddeltes det sognerådet fra kirkeministeriet, at når der på behørig måde var tilvejebragt en kirkegård med tilhør til den ny kirke, således at kommunen overtog garantien for forrentning og afbetaling af det dertil fornødne lån, vilde ministeriet være villigt til at søge udvirket kgl. resolution om, at Gimsing sogn deltes i to kirkesogne, men således at Galgebjerg kom til at høre til Struer sogn. Ministeriet ventede derfor at modtage forslag til kirkegårdens beliggenhed og størrelse i kvadratalen, samt distriktslægens erklæring om pladsens anvendelighed og erklæring fra provstesynet efter besigtigelse af stedet.

I anledning heraf kunde sognerådsformanden, konsul Schou på rådets møde d. 8. juni meddele, at han havde afsluttet en foreløbig handel med købmand Stockholm om $4\frac{1}{2}$ td. land lige syd for kirkegrundens sydlige skel til 1050 kr. pr. td. Distriktslægen havde ganske vist ytret betænkelighed, da jorden var meget leret, og kun godkendt på betingelse af, at begravelserne kunde bevares i 30 år. Men provstesynet havde i enhver henseende fundet jorden fortrinlig skikket. Kommunen kom næppe udenom en kautionering for de ca. 5000 kr., som det nu var nødvendigt at låne, sagde konsulen, for autoriteterne fordrede den simpelthen. Gårdejer Knudsen vilde vide, om Gimsings garantiforpligtelse bortfaldt i tilfælde af, at de to kirkesogne også skulde blive delt i kommunal henseende. Ja naturligvis, svarede konsulen og bad så indtrængende, han kunde, om enighed i denne sag nu, da tilmed risikoen faktisk var særdeles ringe. Det lykkedes. Rådet vedtog enstemmigt på kommunens vegne at garantere for et lån på ca. 5000 kr., der skulde forrentes til $4\frac{1}{2}$ procent og tilbagebetales i løbet af 25 år; men med det udtrykkelige forbehold, som Knudsen havde taget.

Men der meldte sig endnu nogle vanskeligheder. Kirkeinspektionen mente ikke, den kunde præstere den stipulerede sum i afdrag og renter af købesummen, og bad derfor sognerådet om at yde et kontant tilskud i hvert fald i de første år, hvortil rådet svarede, at kirkeinspektionen jo blot kunde sætte betalingen for begravelsespladser i almindelighed og familiebegavelser i særdeleshed så højt, at indtægterne blev tilstrækkelige. Værre var det, at landinspektør Rasmussens opmålinger viste, at det samlede areal udgjorde ialt 67.920 kvadratalen, hvorefter købesummen vilde overstige det kal-

kulerede beløb, og sognerådet måtte bekvemme sig til at udvide garantien til 5600 kr. Hvad landborepræsentanterne sagde til *det*, melder historien ingenting om.

Struer kirkegård var nu en kendsgerning, og man gik straks i gang med planering og anlæg.

Den første, der blev begravet på den ny kirkegård i det nordøstlige yderste hjørne få skridt fra kirkens kor, var smedemester Marius Nissen. Det skete d. 19. dec. 1893, og begravelseshøjtideligheden kom samtidig til at forme sig som en indvielseshøjtidelighed, idet pastor Møller, inden den døde blev stedet til jorden, holdt en lille indvielsestale. Han mindede om, at en kirkegård ikke var eller burde være det samme nu som før Kristi fødsel. For jøder og hedninger var begravelsespladserne de urene og besmittede steder, som man nødig betrødte, og en rest af denne betragtning havde man endnu i de mange uskønne sagn og uhyggelige historier, som henlagdes til de kristne kirkegårde, ligesom rædslen hos mange for at betræde kirkegården efter mørkets frembrud vidnede om, at den hedenske overtro endnu ikke var fuldstændig uddød. Langt skønnere var mange kristnes forestilling om graven som et sovekammer og kirkegården som den have, hvor menigheden samledes. Det kunde bringe lettelse og trøst i sindet at dvæle ved sine kære afdødes grave. Derfor var det rart, at man nu ikke havde så langt til kirkegården mere her i Struer. Det var hans håb, at menigheden, når den nu fik kirkegården overleveret, vilde sørge for at holde den pæn, det vidnede jo ikke godt om de efterlevende, når gravstederne forfaldt. Og han sluttede: »Hermed erklærer jeg Struer Kirkegaard for indviet i Vor Herre Jesu Kristi Navn, og gid Guds Fred maa hvile over den og dem, som her skal finde det sidste Hvilested«.

11. jan. 1894 fremlagdes i sognerådet det af kirkeinspektionen udarbejdede forslag til regulativ for brugen af den ny kirkegård og fastsættelse af taksterne med andragende til stiftsøvrigheden i Ribe om approbation.

Jorden blev delt i flere dele: 1 familiegrav (4 grave) af dyreste jord 90 kr. samt 12 kr. ved første begravelse, af næstdyreste jord 60 kr. samt 12 kr. ved første begravelse. Enkeltbegravelse af 1. slags 12 kr., og køberen kunde så gøre fordring på, at gravstedet ved siden af også solgtes til ham. Enkeltbegravelse af 2. slags 6 kr. — Ejendomsretten til de købte gravsteder skulde gælde 30 år efter, at

det sidste lig var blevet begravet, og hvis købet da ikke inden den tid var blevet fornyet, havde kirkeinspektionen ret til at sløjfe monumenter og gravsteder. I den fri jord kunde gravsteder ikke fås ved siden af hinanden uden særlig tilladelse fra kirkeinspektionen.

Ole Henriksen og Jesper Lauritsen mente, at familiegravstederne var for dyre, men formanden oplyste, at de i hvert fald var billigere end i nabobyerne, og skulde det vise sig, at der blev overskud, kunde prisen jo altid sættes ned, hvorimod det ikke var let at forhøje den sidenhen, hvis den nu blev sat for lavt.

Det var naturligt, at mange struerboere, som havde deres afdøde pårørende liggende ude på kirkegården i Gimsing, nu kunde ønske at få dem flyttet ind til Struer. Kirkeinspektionen stillede sig da også forstående overfor dette ønske, og sognerådsformanden kunde på mødet d. 11. meddele, at der korresponderedes frem og tilbage mellem kirkeinspektionen, fysikatet (amtslægen) og justitsministeriet om et tillæg til sundhedsvedtægten vedrørende flytning af lig. Da den sag var bragt i orden, blev tilladelsen givet, og en del benyttede sig af den; f. eks. blev konsul Mads Schous lig flyttet.

»Den ny Kirkegaard har nu en Snes Grave«, skrev *Struer Dagblad* 9. juni 1894, »idet flere Lig bliver flyttet fra Gimsing Kirkegaard og hertil. Den vestre Side er det Sted, hvor de fleste Familiegravsteder bliver købt. Det Stykke, der ligger vest for den vestre Gang, er ogsaa uden Sammenligning den hyggeligste Plet paa hele Kirkegaarden, idet der er udmærket Læ, saa alt, hvad der plantes, kan gro. Og Kirkeinspektionen har dog anset dette Jordstykke som det næstdyreste«.

I 1895 kom så endelig gitteret foran kirkegården med støtte og portal, tegnet af overbanemester Hansted og udført af muremester Schjødt.

Den 11. marts 1895 døde den gamle biskop Balslev, hvis navn den dag i dag er kendt af hvert barn i dette land for hans »Lille Katekismus« (over 300 oplag!). Hans efterfølger blev V. Gøtzsche, og en af hans første embedsforretninger blev en visitats af den ny kirke i Struer 11.-12. maj, og han fik følgende indtryk af sit besøg: »D. 11. besøgte Skolerne i begge Sognene, hvor jeg fandt Børnene meget godt underviste. D. 12., 4. S. efter Paaske var Visitats i Struer Kirke, hvor Sognepræsten, Pastor Møller, prædikede over Dagens Evangelium og en meget talrig Skare af den konfirmerede Ungdom

traadte frem til Katekisation. Hele Gudstjenesten i den smukke nye Kirke, som var stærkt fyldt af Mennesker, gjorde et saare opbyggelig Indtryk«. Sidste gang der var visitats, var i 1886, da gamle Balslev ytrede samme tilfredshed med alt, undtagen Gimsing skole: — »Struer Skoles Tilstand fandtes meget tilfredsstillende, Gimsing Skoles ret tilfredsstillende«. Der blev prøvet i læsning af N. T. og i kristendomskundskab.

Provst Theilade i Ejsing-Sahl, der nedlagde grundstenen til Struer kirke, var i maj 1891 blevet forflyttet til Kregme-Vinderød i Nordsjælland, og provsteværdigheden overdroges til den ganske unge pastor Th. Møller i Ølby, til lige så stor forbavselse for ham selv som for andre, efter hvad han selv har sagt. Men da han overfor den gamle biskop gav udtryk for sine betænkeligheder, han var kun 33 år og herredet var 16 kvadratmil med 7 mil fra Ølby til det yderste af provstiet, fik han det svar: »Jeg skal have unge Provster i disse vidtstrakte Provstier, gamle Mænd kan ikke holde til de Strabadser, som det fører med sig«. Det årlige provstesyn af de mange kirker og præstegårde ofte ad meget dårlige veje til hestevogns var virkelig også noget af en strabadseretur. Og dertil kom de mange visitatser, som han i egenskab af skoledirektionsformand måtte foretage.

Kirkeligt var byen og omegnen stærkt præget af Indre Mission, blandt hvis oprindelige stiftere i 1853 også var gårdejer Vestergård i Struerdal. Det var navnlig den jævne befolkning, der sluttede sig til denne retning. De store, fine familier var på det nærmeste grundtvigianere, idet det dog må understreges, at denne betegnelse for mange mennesker blot betød: *Ikke-missionsmand*. Man siger, at det var pastor Larsens mørke og strenge forkyndelse, der drev disse og andre familier over i den valgmenighed, som først samledes rundt om i privathjemmene og senere i det store pakhussomme i postmester Thomsens gård, og som fra 1887 havde den lykke at kunne høre Morten Larsen fra Holstebro en gang om ugen. Det ses også, at når pastor Konstantin Hansen fra Venø prædikede i Gimsing kirke, fylkedes Schou'er, T. W. Jensen'er, Thomsen'er, Bang'er og Bertelsen'er tæt om hans prædikestol. Missionens folk, der også havde benyttet postmesterens pakhussomme, havde fået rejst et missionshus oppe i Nørregade (nuv. nr. 6) i 1883, hvor der jævnlig afholdtes børnegudstjenester, ungdomsmøder og ydre missions møder. Også Struer skoles lokaler blev taget i brug til gudelige møder. Pastor Lar-

sen mente, at han som formand for skolekommissionen havde ret til at udlåne lokalerne til sådanne formål uden at spørge nogen om forlov; men sognerådet var af en anden mening, og herom opstod der en bitter strid i 1888, som vist ikke var bragt tilende, da præsten i 1889 forlod sognet.

En mængde kristelige møder afholdtes desuden i kirkerne, i hotel-salene og i fri luft, snart her og snart der. Vi kan nævne i flæng: i sept. 1887 talte den dengang meget berømte og særprægede norske prædikant og stortingsmand Lars Oftedal fra Stavanger i missionshuset om betydningen af at være eller ikke være værdig til at kaldes et Guds barn, og den nærmest følgende søndag prædikede han under stor tilstrømning i Gimsing kirke. En søndag i maj 1892 prædikede stiftsprovst Hall fra Kristiania for en stuvende fuld kirke i Struer og holdt om eftermiddagen møde i Mundbergs anlæg sammen med Anders Stubkjær, den lunerige og meget populære indremissionær, som anekdoterne den dag idag har travlt med. Et par måneder senere kom professor Westergård, den kendte nationaløkonom, og kandidat Møllerup fra København og talte i kirken om den store og brændende københavnske kirkesag. Der var stuvende fuldt af mennesker fra by og land.

En stor begivenhed var det også, når pastor P. C. Trandberg kom. Trandberg havde i 1863 stiftet en evangelisk luthersk frimenighed på Bornholm, som blev den første begyndelse til den særlige bornholmske sekt og var siden i begyndelsen af 80'erne draget til Nordamerika, hvor han udfoldede en stor missionsvirksomhed som rejsepræst for 20 menigheder. Han kom sommetider hjem til Danmark og altså også til Struer, hvor han var kendt og skattet for sin tidligere virksomhed på egnen som missionær. 29. juli 1888 talte han i plantagen ved Nørgård i Gimsing og 30. aug. 1891 på Weilings mark ved Bremdal, begge gange var tilstrømningen stor, og der blev foretaget indsamling til missionen i Amerika.

Men den største begivenhed oprandt dog, da selveste missionens høvding, Wilhelm Beck, kom og talte i Struer kirke d. 25. novbr. 1893. Der gik jo sære frasagn om denne mands voldsomme forkyndelse, og aviserne bragte gerne »Vilh. Becks sidste« til læsernes underholdning. Sidste sommer havde han ved et møde på Fyn sagt: »For deres Vantros Skyld blev Jøderne et forbandet Folk. Ogsaa Fritænkerne er forbandede — disse Fæhunde, som de er, Hvalpe,

der vil spytte ad Løven fra Golgatha. Der er sikkert mange forbandede i denne Forsamling«. Og i Hjørring: »Vi vil ikke tvinge Folk til at tro, og vi paanøder ikke andre vor Tro. Der er jo Folk, der er nævise nok til paa Jernbaner og Dampskibe og overalt, hvor vi færdes, at trænge ind paa Folk med Spørgsmaal som »elsker du Jesus?«, »er du frelst?« o.s.v. Jeg vil sige, at havde en saadan Fyr kommet med slige Spørgsmaal til mig, før jeg blev omvendt, og jeg troede at kunne magte ham, saa vilde jeg have plantet min knyttede Næve lige i hans Snude!«. Det var da klart, at den mand skulde man høre og se, lige meget om man så hørte til fæhundene og hvalpene. Mødet skulde begynde kl. 4, men allerede ved 2-tiden kom vogn efter vogn rullende ind i byen fra nabosognene, ja helt fra Lemvig og Vinderup, og der gik en stadig strøm op ad Kirkegade til kirken, hvor folk stod i tætte stimer. Efter at en salme var sunget, messede pastor Beck trosbekendelsen og »talte derpaa fængslende som den store Folketaler om Kærligheden fra Gud, aabenbaret os højest i Christus Jesus, som den eneste Saligheds Vej« lige til kl. 7!! — næsten 3 stive klokketimer!! Men folk var mere hærdede i den henseende dengang. Og mødet sluttede med stor indsamling til Indre Missions arbejde.

En lignende begivenhed var besøget af pastor Moe fra Skanderup d. 13. april 1894. Han var mindst lige så berømt for sin skarpe tunge og glødende fanatisme, og aviserne blev aldrig trætte af at fortælle hvad han nu havde sagt, og hvad han nu havde gjort, og nu var sensationen omkring ham spillevende på grund af den berømmelige harboøreaffære sidste efterår, som både højre- og venstrebladene havde været skønt enige om at fordømme på det skarpeste. *Struer Avis* havde ment at vide, at Hans Majestæt havde været meget vred over talen mod de stakkels fiskere i Harboøre, som han havde den største medlidenhed med. Man talte om fradømmelse af kjole og krave! Og *Struer Dagblad* havde beskrevet, hvilke frygtelige spor, pastor Moe og hans efterfølger, pastor Madsen, havde sat i Harboøre: En dame havde på begravelsesdagen spurgt et af de efterladte børn, en lille pige, hvor hendes far nu var, og den lille havde frejdigt svarret: »I Helvede!« Og ved sammenkomsten i missionshuset efter jordfæstelsen havde Moe udtalt: »Satan har hypnotiseret disse Fiskere og Gaardmænd, saa de lever i denne dorske, søvnige Tilstand af Vantro. Siger han: Bedriv Hor! saa bedriver de Hor. Siger han: Gaa

i Kirke, saa gaar de i Kirke, hvor de sidder og stirrer med glasagtige Øjne paa Præsten uden at forstaa et Ord. Siger Djævelen: Gaa til Alters! saa gør de Mennesker Nar ad Vorherre ved at gaa til Alters. Hvis Præsten sagde til Kvinden med Barnet paa Armen: Forsager du Gud og alle hans Gerninger og alt hans Væsen? vilde hun svare ja! Og spurgte han: Tror du paa Satan og al hans Ondskab? Ja! Vil du døbes paa denne Tro? Ja! « — »Der er Nød paa Harboøre«, sluttede bladet sin beskrivelse, »Sjælenød, som de sortklædte Præster har Ansvar for. Det er paa Tide, at der rejses en skarp og højlydt Protest«. Men folk var slet ikke så forargede, som aviserne gerne vilde have dem til at være. Da pastor Moe på et missionsmøde i Lemvig i nov. 1894, hvor der var myldrende fuldt ude og inde, havde betegnet de »vantro« præster som de værste løgnere, der fandtes i verden, og udtalt, at mange af djævelens hjælpere kunde være mægtige og højt på strå, videnskabsmænd og biskopper og først og fremmest avisredaktørerne, »de er rigtig Satans Haandlangere, de er nogle rigtige Løgnere!« hørte referenten til sin forbløffelse en gammel bonde- mand sige: Ja-e i Daw waar han da egenlig møj moderat« og gik undrende hjem, funderende på, hvordan det dog kunde gå til, at tusinder af mennesker gennem slig forkyndelse kunde finde hvile og fred og næring for deres sjæle.

Man åbnede en ligefrem pressekampagne mod Indre Mission, og man sparede ikke på krudtet: En mand var fundet druknet i en grøft i Bækmarksbro, faldet derned i fuldskab, han kunde måske været reddet, men en indremissionsk gårdmand var gået ham 2 gange forbi, ligesom Levitten! Det sidste var løgn, men det gjorde jo ingenting. En præst i nærheden af Lemvig havde under prædikenen sagt: »Der er kun faa troende Sjælesørgere, men nogen er der da. Med Degnene er det værre, der er næsten ingen, Vantro er der derimod nok af, vi behøver jo ikke at gaa længere end til vort eget Sogn!« Det var ærlig talt faldet degnen noget for brystet. Den grundtvigske højskoleforstander Karl Poulsen fra Ryslinge havde i Vandborg talt om et kristeligt emne, hvorefter den nye sognepræst havde spurgt forsamlingen: »Hvor længe vil I dog her i Vandborg vedblive at forsamles som Hedninger?«! Og så videre i den dur, sandhed og digt i passende blanding — eller upassende, om man vil. Givet er det dog, at Indre Missions mænd dengang mange gange var særdeles fanatiske uden samtidig at eje en Vilh. Becks storslåethed og humor.

Var *Struer Avis* trods alt mere behersket i sine angreb på missionen — dels fordi den nødig vilde anses for kirkefjendtlig og dels fordi den nødig vilde tage Venstre under armen —, så lagde den til gengæld ikke fingrene imellem, når det gjaldt den nye forfærdelige »Frelsens Hær«, der nu i 90'erne også vilde til at erobre Struer. Det var underklasse af reneste vand. I 87 havde man kunnet læse med afsky om det første frelsermøde i København, hvor man havde sunget salmer på melodien »Den evig glade kobbersmed« og »Da jeg var prins udi arkadien«! Og hvor en kaptejn i rød skjorte havde hvervet soldater til sin hær og fået en stærkt forhutlet maskinpasser, en heftigt grædende sypige og en arbejdsmand fra Kristianshavn. — Hvad var det dog for noget underligt noget? Nu kaldte hæren til samling på Hotel Struer d. 15/10 1891. Og der kom så mange, som salen kunde rumme. Men den støjende måde, hvorpå man ved et sådant møde søgte at fremme det religiøse liv, slog ikke videre an hos de sindige vestjyder, af hvilke vel endda de fleste mere var nysgerrige end bodfærdige. »Enhver søgte ud af Lokalet lige saa stilfærdigt, som de var kommet derind«.

Pastor Larsen havde i sin ret korte embedstid her i sognet med stor iver og interesse taget søndagsskolearbejdet op, således som det siden 70'erne var blevet almindeligt overalt i landet, hvor Indre Mission satte sit præg på kirkelivet. Det var også pastor Larsen, der i 1883 tog initiativet til oprettelse af en »Ynglingeforening« i Struer efter kraftig tilskyndelse fra lærer Bransholm i Asp og Anders Stubkjær. Det var ikke mere end 5 år siden, den første forening af den art var stiftet i København med det formål at få de unge i tale, som ellers ikke af sig selv fandt vej til kirken, eller som var ved at glide bort fra den af en eller anden grund. Nu begyndte en sådan forening altså også arbejdet i Struer, det var i nov. 83, men man kan just ikke sige, at det var nogen stor begyndelse. Et par små lokaler i præstegården med bord og bænke (uden rygstød) hamret sammen af brædder og et lille stueorgel, som præstefruen trakterede, det var hele herligheden. Men det var jo som bekendt også en nøjsom tid, og det var i hvert fald ikke af den grund, at arbejdet efter nogle års forløb så småt begyndte at gå i stå. Det standsede dog aldrig helt, og i jan. 99 kom der fart i foretagendet igen. Også et arbejde blandt de unge piger var blevet taget op. Betegnelserne K.F.U.M. og K.F.U.K. blev først almindelige omkring 1909.

II

GIMSING OG STRUER SKILLES ENDELIG OG BLIVER TO KOMMUNER

Det var — som allerede flere gange antydet i de foregående kapitler — efterhånden blevet vanskeligere og vanskeligere for sognerådsmedlemmerne i Struer og Gimsing at anlægge de samme synspunkter for den kommunale udvikling. Det var, ligesom om landbo-repræsentanterne ikke kunde eller vilde indse, at Struer var ved at blive en rigtig by. Der er jo også forældre, der ikke kan forstå, at deres børn er ved at blive voksne, og så er det bedst, at børnene får lov til at komme hjemmefra. Fra det øjeblik Struer begyndte at blive til en by, begyndte fremvæksten af den særlige bymentalitet, som alle steder og til alle tider har fremkaldt en uundgåelig modsætning mellem land og by, en gensidig skepsis og stille undren med alle udviklingsmuligheder i retning af mistroisk vagtsomhed, ringeagt og nid. Det kom frem i 1884, da skolen på bjerget skulde bygges, landboerne fandt den unødvendig luksuriøs, de havde selv som børn måttet nøjes med mere beskedne rammer, så måtte andre vel også kunne! Og så kom jo al den anskaffelse af nyt og moderne undervisningsmateriale og indførelsen af ganske unyttige fag som sang, gymnastik og svømning, der jo bare kostede. Det kom frem, da Struer i 1887 fik sine sølle 20 petroleumsløgter. Hvad nytte var det nu til! Der var jo ingen, der bekymrede sig for, hvordan landboerne fandt hjem i mørket! Det var kommet frem allerskarpest under forhandlingerne om kirkegården i Struer, som vi så. Det lå i luften og lurede ved hvert eneste sognerådsmøde i de senere år og kunde manifestere sig som små nålestik, harmløse i sig selv måske, men dog symptomatiske. Her blot et eksempel blandt mange: På mødet 13. juli 1894 behandlede en ansøgning fra købmand Wejling om at få bevilling som forfærdiger af beklædningsgenstande. *Henriksen*: det er urigtigt at anbefale den slags andragender, da det derved bliver umuligt for håndværkerne at have selvstændigt erhverv. *Jakob Knudsen*: så kan skræderne tage arbejde hos købmændene! *Henriksen*: ja, sådan kan man også sige til gårdmændene, når de ikke kan klare sig, de kan bare

tage plads som tjenestefolk; men de fleste har jo lyst til selvstændigt erhverv.

Første gang tanken om en deling af kommunen for alvor var blevet ventileret, var i et andragende, som en kreds af skatteydere havde indsendt til amtsrådet i oktober 89. Det havde givet anledning til et møde i maj 90 mellem amtmanden, det lokale amtsrådsudvalg, sognerådet og delegerede fra andragerne, og her havde amtmanden gjort opmærksom på, at en *deling kun kunde gennemføres ved lov*, og en sådan lov havde kun ringe udsigt til at blive gennemført, som forholdene lå politisk for tiden. Men, sagde han, en adskillelse kunde gennemføres *administrativt*, hvis man først søgte at få *sognet delt i to kirkesogne*, hvortil der jo netop var en gunstig lejlighed nu, da Struer var i færd med at få sin egen kirke. Og når så denne deling var gennemført, kunde amtsrådet med ministeriets samtykke bevilge en adskillelse i kommunal henseende af de to kirkesogne.

Det lød jo ret opmuntrende. Og det næste, der så var at gøre, var at kalde skatteyderne sammen til et møde for at få konstateret, om der var almindelig stemning for en deling af kommunen i gejstlig henseende først og derefter eventuelt også i kommunal henseende. Mødet fandt sted på Schous Hotel 27. juni 1890 og begyndte med, at sognerådsformanden, sagfører Rosenthal redegjorde for sagen. Da han derpå bad forsamlingen udtale sig om det første punkt, den gejstlige deling, var der ingen, der tog ordet; men en afstemning ved håndsoprækning gav resultatet 75 mod 4, så der kunde jo ikke herske nogen tvivl. Et andet spørgsmål var grænselinjen mellem de to eventuelle ny sogne, som vel også en gang måtte blive grænselinjen mellem to kommuner. Og her gav navnlig spørgsmålet om, hvorvidt *Galgebjerg* skulde høre til Struer eller Gimsing, anledning til livlig diskussion. Sognerådet havde nemlig foreslået en linje, der gik norden om Galgebjerg; men den gik en række af Gimsings skatteydere på det kraftigste imod, nærmest af hensyn til den fattigbyrde, som vilde følge med Galgebjerg. Det var navnlig gårdejer Jens Nørgård og Niels Schou, Kvistrup mølle, der ivrede imod med den begrundelse, mens andre som Mundberg gjorde det ud fra ønsket om så afrundet et skel og så få krinkelkroge som muligt. Derimod slog pastor Møller et kraftigt slag for sognerådets linje, idet han benyttede den simple retfærdigheds argumenter. Der var, sagde han, i den nuværende kommune to fattigkvarterer, nemlig »bjerget« i Struer og

Galgebjerg udenfor Struer. Det første var det talrigeste. Det forekom ham derfor at være det retfærdigste ved en deling at lægge det største fattigkvarter til Struer, der vilde blive den befolkningsrigeste kommune, og det mindste til Gimsing; men der vilde ikke være nogen retfærdighed i at bebyrde Struer med *begge* fattigkvarterer og lade Gimsing helt gå fri. Princippet burde dog være en så vidt mulig ligelig fordeling af byrderne! T. W. Jensen og konsul Schou anbefalede også sognerådets linje, da Struer ellers vilde tabe alt for meget ved adskillelsen. Men iøvrigt var T. W. Jensen slet ikke stemt for delingen. Konsul Schou derimod gik stærkt ind for den. Når Struer først blev en selvstændig kommune, vilde dermed også det første skridt være gjort på vej mod købstadrettighederne. Han var jo en fremsynet mand, konsulen, og kunde se, hvor det bar hen. Den endnu gældende officielle betegnelse af kommunen »Gimsing sogn med ladepladsen Struer« var forlængst blevet forældet. Struer var faktisk allerede nu en købstadlignende by og det gamle fællesskab med landsognet ikke alene uholdbart, men en direkte hemsko.

Ved afstemningen faldt 64 stemmer for sognerådets linje, 23 stemmer for en linje sønden om Galgebjerg og nogle spredte stemmer for et par andre mindre væsentlige ændringer. Men da ikke engang en fjerdedel af kommunens vælgere havde deltaget i disse beslutninger, fandt sognerådet det nødvendigt, inden man gik videre i sagen, at foranstalte en skriftlig afstemning blandt samtlige vælgere. Den gav 314 stemmer for delingen og 23 stemmer imod, og sognerådet havde dermed et klart grundlag at arbejde videre på.

Amtsrådet vilde have nærmere besked om, hvorfor den af sognerådet foreslåede delingslinje var at foretrække, og fik det svar, at man anså det for naturligt, at en eventuel Struer kommune så vidt muligt kom til at omfatte det hidtidige Struer skoledistrikt og hvad hidtil almindeligvis havde været betragtet som hørende til Struer, for at undgå unødvendige udstykninger. Og hvad Galgebjerg angik, burde det høre til Gimsing som en lille modvægt mod de store fattigbyrder i Struer. Det skulde man jo synes var gode argumenter, og amtsrådet ekspederede da også sagen videre til ministeriet. Men herovre kasserede man sognerådets linje og lagde uden videre Galgebjerg til Struer, hvad det så end kunde skyldes, — næppe omsorg for gimsingbøndernes pengepung, snarere hr. kontorius' utilbøjelig-

hed til sådan uden videre at bøje sig for et lille sogneråd. Iøvrigt vilde ministeriet ikke godkende nogen deling, før Struer havde fået sin egen kirkegård.

Dette krav var nu blevet opfyldt, og 9. juni 1894 kunde amtet meddele, at der fra ministeriet for kirke- og undervisningsvæsen d. 8. juni var meddelt kongelig tilladelse til, at Gimsing sogn deltes i to kirkesogne, dog således, at Galgebjerg kom til at høre under Struer kirke, og at denne deling ikke berørte de kommunale forhold, men udelukkende vedkom de kirkelige forhold, såvel som grænsen mellem de pågældende skoledistrikter.

Sognerådet forstod, at det nu gjaldt om at smede, mens jernet var varmt, og indkaldte vælgerne til et møde på Schous Hotel d. 21. juni for at få klarhed over, om der stadig var stemning for en fuldstændig adskillelse af de to ny kirkesogne, så de altså blev til to ny selvstændige kommuner. Der mødte — ja, det kommer så an på, hvem der har talt rigtigst, *Struer Dagblad* siger 150, men protokollen siger 120. Formanden, konsul Schou, lagde naturligvis for med en redegørelse og bad derpå de tilstedeværende udtale sig om sagen.

T. W. Jensen vilde gerne vide, hvor stor kommunens samlede skatteindtægt var, og hvor meget hver af sognene nu bidrog.

Konsul Schou: Hele skatten beløb sig sidste år til 29.200 kr. Heraf var Struer pålignet de 22.200 og Gimsing de 7000 (3600 på hartkorn og 3400 på formue og lejlighed); det vil med andre ord sige, at Struer svarer $\frac{3}{4}$ og Gimsing $\frac{1}{4}$ af den pålignede skat. Vi kan nok herefter gå ud fra, at byrderne i fremtiden vil falde omtrent lige på kommunerne. Byen vil få de største udgifter til skole- og fattigvæsen og alderdomsforsørgelse, men Gimsing har et forholdsvis dyrere skolevæsen og ikke få udgifter til vejvæsenet.

T. W. Jensen: Har man en oversigt over forholdet mellem de beløb, der bruges til alderdomsunderstøttelse i Struer og Gimsing?

Schou: Der uddeles forholdsvis lidt mere i Gimsing end i Struer, men det ligger så omtrent ens.

Mundberg: Har sognerådet tænkt sig en plan, hvorefter delingen kan foregå?

Schou: Skellet for sognene har ministeriet jo fastsat, d.v.s. Galgebjerg med til Struer. Og hvad angår delingen af gælden, som hefter på kommunen og ejendommene, f. eks. fattiggården og skolerne, da

er det noget, amtsrådet bestemmer, og vi kender ikke de regler, hvorefter amtsrådet går.

Da ikke flere ønskede ordet, gik man til afstemning. Håndoprækningen viste et klart flertal for delingen, men da amtsrådet udtrykkelig havde ønsket en liste over afstemningen, blev den derefter prøvet skriftlig. 103 stemte for, og 3 stemte imod, og en del stemte slet ikke. Ganske vist var ikke nær halvdelen af kommunens vælgere mødt, men man fandt, at mødet her alligevel gav et klart billede af, hvordan stemningen var. Delingen var et almindeligt folkeønske — og sikkert også det fordelagtigste, således som forholdene havde udviklet sig, for alle parter. Sognerådet vedtog dog et par dage efter for en sikkerheds skyld at bære stemmelisterne rundt til alle vælgerne og derefter indstille til amtsrådet, at Struer og Gimsing kirkesogne også blev adskilt i kommunal henseende.

Af Struers 362 vælgere stemte 301 for, 8 imod, og 53 stemte ikke. Af Gimsings 81 vælgere stemte 64 for, ingen imod, og 17 stemte ikke. Altså af begge sognes 443 vælgere havde 365 stemt for, 8 imod og 70 undladt at stemme. Og på dette grundlag turde sognerådet med sindsro indsende andragendet til amtsrådet *d. 4. juli*.

Amtsrådets imødekomende svar forelå d. 18. juli. Og på det ordinære møde d. 9. aug. vedtog sognerådet at foreslå nedennævnte punkter som grundlag for en deling (De kan eventuelt overspringes af de læsere, som ikke ynder økonomi og tørre tal, men fremstillingen kan dårlig udelade dem):

- 1) De i hvert Sogn værende Aktiver, navnlig Skoler, Fattiganstalter m. m. overtages af det Sogn, hvori de er beliggende, til de i Status for 31. Dec. 1893 anførte Værdier, dog at Gimsing Fattiggaard ansættes til en Pris af 3400 Kr., og at *Struer Kommune* overtager
 - a) Obligation paa Jens Chr. Nielsen Borbjerg stor Kr. 800,
 - b) do. paa Struer Realskole stor 5000,
 - c) do. paa F. Mehlsen for det Beløb, hvortil den paa Adskillestiden er nedbragt,samt at *Gimsing Kommune* overtager
 - a) en Refusion fra Kvistrup stor 16 Kr. aarlig kapitaliseret til Kr. 400,
 - b) Indtægten af Fischers Legat aarlig 24 Kr. kapitaliseret til Kr. 600.
- 2) De nu fælles Passiver søges delt saaledes, at
 - a) *Struer Kommune* overtager den under Post 2 paa fornævnte Status opførte Gældspart til Landmandsbanken, som pr. 31. Dec. d.A. vil være 13.000,

- b) Gælden til Rasmussens Legat 5000,
 - c) Gælden til Mikkelsens Legat 10.000,
 - d) Ydelsen til Stougaards Legat aarlig 20 Kr. kapitaliseret til Kr. 500,
 - a) *Gimsing Kommune* overtager Restgælden til Landmandsbanen, som pr. 31. Dec. d.A. vil være 38.500,
 - b) Gælden til Fischers Legat 600.
- 3) Paa Adskillelsesdatoen affattes en Status, hvorpaa ogsaa opføres Overskud og Underskud for sidste Regnskabsaar. Det Overskud, denne Status udviser, deles saaledes, at *Gimsing Kommune* deraf faar $\frac{1}{4}$ og *Struer Kommune* $\frac{3}{4}$. Differencen udlignes kontant.
- 4) De fattige og alderdomsunderstøttede deles saaledes:
- a) hvor Fødselen begrunder Forsørgelsesretten, vil Forsørgelsen paahvile den Kommune, under hvilken efter Adskillelsen det Sted hører, hvor Fødselen foregik, forsaavidt dette efter de sædvanlige Regler maa betragtes som Fødehjemmet.
 - b) hvor Forsørgelsesretten er vundet ved Ophold, bliver de paagældende at forsørge af den af de nydannede Kommuner, inden hvis Omraade de under det Forsørgelsesretten begrundende Ophold har tilbragt den længste Tid; og dersom de har tilbragt lige lang Tid paa begge Territorier, da af den af Kommunerne, paa hvis Territorium de senest har haft Ophold.
- 5) Saa længe *Gimsing Kommune* bibeholder Fattiggården som saadan, skal denne Kommune være villig til at beholde de for Tiden paa Fattiggården værende Fattiglemmer, som er forsørgelsesberettigede i Struer, samt at modtage de fattige, som Struer ønsker optaget dersteds, forsaavidt Pladsen tillader det, alt mod derfor at erholde den ved det nugældende Reglement fastsatte Betaling.
- 6) Det Tilskud, der fra Statskassen tilkommer den samlede Kommune indtil Adskillelsesdatoen for Alderdomsunderstøttelsen, om ikke dette forinden er modtaget, fordeles med Modparten med $\frac{1}{4}$ til *Gimsing* $\frac{3}{4}$ til *Struer Kommune*.

Derhos vedtog man at henstille til autoriteterne, at adskillelsen måtte tilstås allerede fra 1. jan. 1895 at regne.

30. oktober kom amtmand *Dreyer* sammen med amtsrådsmedlemmerne *Breinholt*, *Korsgård* og *Bagger* til Struer for sammen med sognerådet at fastslå de nærmere vilkår ved kommunens deling og træffe en ordning af højtidsofferets fremtidige fordeling mellem de offerberettigede, hvorfor disse også blev tilkaldt til forhandling. Resultatet af mødet blev dette:

Kommunens Ejendomme og Gæld deles i 4 Parter, hvoraf *Struer* skal have de 3 og *Gimsing* 1 Part. Herfra maa dog undtages Offerydelsen til Pastor Møller og Lærerne Madsen og Nielsen Dahl. Kommunen yder *nu* i Offer 2 Kr. 35 Øre for hver Skatteyder, hvilket for *Gimsing Sogns* Vedkommende vil sige 272 Kr. (116 Skatteydere) og for *Struer* 1137 Kr. (484 Skatteydere). Den fremtidige Ordning bliver denne:

Gimsing Sogn svarer i fast Offer 225 Kr. aarlig til Præsten og 225 Kr. til Læreren ved *Gimsing Hovedskole*, ialt 450 Kr., men modtager i Erstatning for den forøgede Offerbyrde fremtidig et Beløb af 150 Kr. aarlig for *Struer Kommune*, saaledes at den Sum, *Gimsing* selv skal udrede, bliver 300 Kr. eller 28 Kr. mere end før.

I *Struer Sogn* svares i Offer fremtidig et Beløb af 2 Kr. 10 Øre for hver paa Kommunens Hovedskatteligning for det paagældende Aar opført i Formue og Lejlighedsskat ansat fysisk Person, hvilket Vederlag fordeles mellem de offerberettigede saaledes, at Sognepræsten erholder $\frac{3}{5}$ og Førstelæreren ved *Struer Skole* $\frac{2}{5}$. Dertil kommer de 150 Kr. til *Gimsing*. *Struers* Ydelse bliver 29 Kr. mindre end hidtil, idet der, naar man ser bort fra de 150 Kr., spares 25 Øre paa hver af de 484 Skatteydere, ialt 121 Kr.

At offeret i *Gimsing* blev lidt større nu end tidligere, begrundede man med, at lærer Nielsen Dahl ved fastsættelsen af *sin* andel blev afskåret fra at få mere i offer, selvom skatteydernes antal voksede, i modsætning til den tidligere gældende ordning, mens de offerberettigede i *Struer* fortsat havde denne fordel.

Tilbage stod nu kun at få ordnet forholdet mellem hartkornsskatten og skatten på formue og lejlighed. Og her vedtog sognerådet d. 8. nov. at indstille til amtsrådet, at det i tilfælde af en kommunedeling blev ordnet saaledes for treåret 1895-97:

I *Gimsing* lignedes $\frac{3}{5}$ af den samlede Skat paa Hartkorn og $\frac{1}{5}$ paa Formue og Lejlighed.

I *Struer* $\frac{1}{50}$ paa Hartkorn og $\frac{49}{50}$ paa Formue og Lejlighed.

Denne ordning godkendtes af amtsrådet d. 24. nov.

Alt var nu rede. Man ventede blot på ministeriets afgørelse. Og man kom ikke til at vente længe. 14. nov. kom amtets kommunikation af indenrigsministeriets skrivelse af 13. nov., hvorved det approberedes, at *Gimsing* og *Struer Sogne* adskiltes i kommunal henseende i 2 selvstændige kommuner *Gimsing* og *Struer* efter sognegræn-

sen, fra 1. jan. 1895, med forbehold af kirke- og undervisningsministeriets afgørelse af spørgsmålet om højtidsofferets deling.

Denne skrivelse blev fremlagt i sognerådet 3. dec., og formanden meddelte i forbindelse hermed, at han havde foreslået amtet, at antallet af sognerådsmedlemmer for *Gimsing kommune* sattes til 5 og for *Struer kommune* til 7, hvilket amtet havde approberet. Endvidere havde han spurgt, om sognerådvalg kunde afholdes, inden kirke- og undervisningsministeriets afgørelse vedrørende højtidsofferet forelå, og amtet havde svaret, at det kunde der ikke være noget til hinder for. Det vedtoges da at fastsætte valgene således: 12. dec. kl. 2 skulde samtlige vælgere i *Gimsing* vælge den mindre del af sognerådet (2 medlemmer), og kl. 5 Struer sogneråds mindre del (3) vælges af samtlige vælgere her. 20. dec. skulde derpå de højstbeskattede vælgere vælge sognerådenes større del, kl. 2 i *Gimsing* (3 medlemmer) og kl. 5 i *Struer* (4 medlemmer).

Endelig vedtog sognerådet d. 13. dec., at arkivet for *Gimsing-Struer kommune* indtil udgangen af indeværende år skulde forblive i *Struer* sogneråds besiddelse, og at *Gimsing* og *Struer* ny kommune hver for sig anskaffede de fornødne protokoller, bøger og rekvisitter til brug fra 1. jan. 1895.

Ved Borgerforeningens prøvevalg i *Struer* d. 9. dec. foreslog T. W. Jensen og anbefalede lærer Krarup, at man simpelthen genvalgte de tre herrer, som i forvejen udgjorde det gamle sogneråds mindre del: Konsul Schou, Ole Henriksen og Jesper Lauritsen. Men konsulen mente, at det vilde være rimeligere, om man forsøgte at få repræsentanter for henholdsvis jernbanen, fiskeriet og håndværket ind i rådet. Man fulgte rådet og opstillede overbanemester Hansted, fisker Niels Jensen, skomager Henriksen, maler Sand, depotarbejder Olsen, læderhandler Jensen og fisker P. Eriksen. Stemmerne samlede sig overvejende om de tre først nævnte, der fik henholdsvis 34, 33 og 23 stemmer, og Schou anbefalede derpå kraftigt vælgerne at lægge deres stemmer ligesådan d. 12. dec. Betød dette nu, at konsulen atter gled ud af rådet? Nej, når forsamlingen så let havde ladet sig forlede til at undlade opstilling af ham denne aften, var det, fordi de med rette regnede med, at han vilde være en sikker kandidat for de højstbeskattede d. 20.

Ved valget i *Struer* d. 12. valgtes Hansted med 76 st., Niels Jensen med 95 st. og Henriksen med 56 st. I *Gimsing* fik proprietær

P. Olufsen og gårdejer Joh. Chr. Jørgensen hver 23 st. og var valgt. Valgdeltagelsen var forøvrigt ringe. I Struer kun 114; der kunde jo ganske vist have været lidt flere, men de kom for sent og blev forment adgang, hvad de naturligvis blev meget fortrydelige over; de klagede, men klagen blev ligeledes afvist. Ifølge kommunaloven måtte valget slutte en time efter, at det var begyndt, såfremt der på dette tidspunkt ikke var nogen i lokalet, der ønskede at afgive sin stemme. Man måtte altså se at være der i tide.

De højstbeskattede opstillede ved deres prøvevalg i Struer d. 16. dec. konsul Schou og værtshusholder Lauritsen og valgte dem enstemmigt ved håndsoprækning (29 st. hver). Desuden opstilledes baneingeniør v. Jessen (18), læge Bang (14), fiskehandler Mehlsen (12), teglværksbestyrer Nielsen (11), købmand St. Agger (3), gårdejer Chr. Enevoldsen (3) og restauratør Wissing (1). Men valget d. 20. bragte den overraskelse, at teglværksbestyrer Nielsen kom ind som nr. 3 med 33 st. foran både v. Jessen (28), læge Bang (11) og Mehlsen (12). De to sidste gled altså ud. Det første *Struer sogneråd* i Danmarks historie kom da til at se således ud:

Konsul *Chr. Schou*
værtshusholder *J. Lauritsen*
teglværksbestyrer *Nielsen*
baneingeniør *v. Jessen*
overbanemester *Hansted*
fisker *Niels Jensen*
skomager *O. Henriksen*

I *Gimsing* valgte de højstbeskattede gårdejerne Jak. Knudsen (9 stemmer), Graves Jacobsen (9) og O. Siedelmann (7).

Lige ind under jul døde T. W. Jensen ret pludseligt efter et apoplektisk tilfælde, kun 68 år gl. Atter var en af de gamle pionerer gået bort, en af dem, byen skyldte sin opkomst. Mange penge havde han tjent, men ikke sovende, og jævnt og beskedent havde han ofret tid og kræfter for det offentliges vel. Nogen blændende personlighed var han næppe, men et fint og redeligt menneske og uden mange ord, selv i familiens skød lidt indesluttet, men hygsom og venligt smilende. Han fik selvfølgelig en stor begravelse fra den kirke, i hvis tilblivelse han havde været en drivende kraft. Kirken var pyntet med grønt og kandelabre og masser af kranse og palmegrene, deriblandt

en sølvkrans på sort fløjelspude fra byens håndværkere. Pastor Møller holdt en hjertelig tale over den afdøde og fremhævede hans mange fortjenester, ikke blot for fædrelandet, som han i farens stund havde været med til at værne i 1848-50, men også for Struer by, som på mange måder ved ham havde fået et stød fremad. Fra orgellet sang »Heimdal« »Lær mig o skov«, mens kisten blev båret til graven fulgt af florumvundne foreningsfaner og et mægtigt følge. Hele byen flagede på halv stang, banegården, toldboden, posthuset og havnen.

På det ny Struer sogneråds første møde d. 9. jan. 1895 bød konsul Schou i egenskab af tidligere formand for det gamle Gimsing-Struer sogneråd velkommen, og udtalte, at han håbede på et godt samarbejde til gavn for byen og uden alt for store byrder for skatteyderne. Han mindedes dernæst i anerkendende ord afdøde købmand T. W. Jensen, der jo i længere tid havde været sognerådsformand,

Der var selvfølgelig ingen tvivl om, at konsulen også skulde være formand for Struer sogneråd. Han blev enstemmigt valgt og fremlagde derpå et af ham udarbejdet overslag for 1895. Indtægterne ansløges til 24.388 kr., heraf 22.290 kr. i formue- og lejlighedsskat og 448 kr. i hartkornsskat, 1000 kr. i statstilskud til alderdomsunderstøttelse og 800 kr. i brændevinsafgift, mens udgifterne fordelte sig således:

Renter og afdrag	1720 kr.
Fattigvæsenet	6900 »
Skolevæsenet	6000 »
Alderdomsforsørgelse	3000 »
Kloak- og vejvæsen	1500 »
Belysning af gaderne	1000 »
Uerholdelige skatter	1300 »
Afløsning af højtidsoffer	1200 »
Brandvæsen	200 »
Løn til sognerådets sekretær	800 »
Uforudsete udgifter	600 »
Budpenge og porto	150 »

Ved samme tid udarbejdedes det første budget for den ny selvstændige *Gimsing* kommune. Det kom til at balancere med 8316 kr. 34 øre. Hartkornsskatten pålignedes med 3014, formue- og lejlighedsskatten med 4418 kr., og største skatteyder — langt over de

øvrige — blev P. Olufsen Kvistrup med en samlet skat på 1331 kr. (næststørste: Chr. Jensen Hillersborg med 514 kr.). Og udgifterne forventedes at ville blive:

Renter og afdrag	2846	kr.
Fattigvæsen	800	»
Tilskud til fattigkassen	150	»
Aldersdomsunderstøttelse	1200	»
Skolevæsen	1950	»
Vejvæsen	550	»
Budløn og porto	50	»
Uforudsete udgifter	100	»
Uerholdelige skatter	50	»
Afløsning af højtidsoffer	500	»
Afløst pligtarbejde	30	» 50 øre
Tilskud til amtsfattigkassen	5	» 34 øre

I 1897 forlod baneingeniør Hansted og fisker Niels Jensen byen og blev i sognerådet ved suppleringsvalg af samtlige vælgere erstattet af murer M. L. Christensen og fiskeeksportør C. Sørensen Rønn (2. dec.). 10 dec. skulde derefter det ordinære valg for de højst beskattede finde sted. Ved lodtrækning afgik: v. Jessen, Jesper Lauritsen, M. Nielsen og Chr. Schou, og kun Chr. Schou opnåede genvalg. Farver Damsgård fik sit »come back«, og de to ny ansigter i rådet blev maskiningeniør Duseberg og hotelejer Laust Thorgård.

Duseberg var tilflyttet byen i 1883 og havde længe været en kendt mand, ikke mindst som sportsmand og amatørskuespiller. Han boede i den store villa der langt udenfor byen østpå, bekvemt for arbejdet ved remiserne, og længe levede hans minde, ialfald hans navn, indtil Dusebergsvej fantasiløst og banalt fik navneforandring til Danmarksgade. Hans tid i rådet blev kort. 1. okt. 1899 forlod han byen og v. Jessen indtog atter sin gamle plads i rådet.

Laust Thorgård var også en kendt skikkelse i byen. Han havde ret nylig købt »Hotel Struer«. Ved århundredskiftet byggede han »Det hvide hus« på banegårdsvej, som stadig er hvidt og syner helt ovre fra Knarbjerg bakke. Senere solgte han det hele for i stedet at drive landbrug i Ølby, og sine sidste år tilbragte han på det gamle alderdomshjem i Skolegade 7, hvor han døde 6. febr. 1926, 84 år gl. »Høvdingen« kaldte hans venner ham, og det siger jo lidt om hans personlighed. En søn af ham, der blev digter og fornuftigvis forret-

ningsmand tillige og tidligt emigrerede til U.S.A., Jens hed han, havde fine fornemmelser, »Gud maa vide, hvorfor og hvorfor«, siger han selv, han gik på realskolen og vilde en tid oven i købet være skuespiller; men den lyst kunde Laust ikke goutere: »A ska' hejsen gi' dæ nøj ant aa tink o!«.

2. febr. 1897 var byens »grand old man«, den mangeårige sognerådsformand postmester Thomsen afgået ved døden. Det tyndede ud i den gamle gardes rækker. 77 år blev han, og i 43 år havde han levet i Struer og altså gjort hele byens udvikling fra ingenting med; hans navn var knyttet til næsten alle offentlige foranstaltninger i byen. »Hans hele Liv og Optræden var præget af en Velvilje og Humanitet, der søger sin Lige, og som vil bevare ham et smukt Minde i alles Hjerter«, skrev *Struer Avis* og fastslog, at det ridderkors, han blev dekoreret med i anledning af Majestæternes guldbryllup i 1892, var »en Udmærkelse, hans ædle og loyale Karakter tilfulde fortjente«. Ved begravelsen udtalte pastor Møller, at alt det, han udrettede, gjorde han ikke for at vinde tak og ære, han ønskede netop ikke ros og anerkendelse, men trak sig sky tilbage, når han mærkede, at sådant beredtes ham. Han så på sit arbejde som en pligt, — hans glæde var tak til Gud for det, han fik lov til at udrette. Hans kiste blev båret til graven af sønner og svigersønner, og dem havde han mange af! Hans første hustru var død i 1875, og året efter giftede han sig, som tidligere nævnt, 56 år gammel, med den 27-årige Madsine Vejlstrop og kom således ind i den store byen helt beherskende slægt. En ny generation af børn groede derpå op i hans hjem og gjorde det til et livligt samlingssted for en stor ungdomsflok Og som værdig patriark huskes han endnu af dem, der nød godt af den store gæstfrihed. »Fra halvfemserne mindes jeg mest onkel Thomsen på kontoret«, skriver Einar Bertelsen i sin lille forelskede struerbog »Barndomsland og Ungdomsdage«. »Han lignede en god gammel grundtvigianer med sit store skæg — eller en gammel profet, der kun sagde lidt, men syntes at grunde så meget mere over tilværelsen. Gammel var han i hvert fald, men fuldmægtig Gundelach på kontoret kunde heldigvis ordne det, der skulde ordnes der«.

— — —
Det ny århundrede stundede til.

I Struer som overalt i Danmark tog man på forskud og fejrede århundredskiftet nytårsnat 1899, skønt lærde historikere netop hav-

de påvist, at det ny århundrede først begyndte 1/1 1901. Selvfølgelig havde historikerne ret; man tæller ikke fra 0 til 99, men fra 1 til 100; men man forstår jo godt, at skiftet fra 18 — til 19 — for den almindelige bevidsthed måtte blive det mest afgørende. Nytårs-aften 1899 blev derfor særlig festlig, d.v.s. den prægedes af større knald og vildere gadeoptøjer end nogensinde før. I København måtte politiet gøre indhug på folkemasserne med kniplerne. I Struer gav den overstadige glæde over det ny århundrede mere barnagtige udslag: Man væltede et læs gødning af foran apothekets dør, hældte petroleum i springvandet og puffede en arbejdsvogn baglæns ind i P. Hjorth's butiksrude. Men for de mere besindige gav stunden anledning til alvorlige refleksioner:

Sælsomme Stund, der det nye Aarhundred' forkynder,
Stund, fuld af bange Forventning og bævende Haab,
Seklet er endt, og det ny sin Bane begynder,
venter kun Slægternes ildnende, signende Daab

(»Struer Avis« 2/1 1900)

Officielt fejredes århundredskiftet først året efter: »Kl. 12 ringedes der fra Kirketaarnet, og der var især paa dette højtidelige Tidspunkt, da det ny Aarhundrede ringedes ind, mange Spadserende paa Gaderne«.

Med det ny århundrede begynder nye tider:

Det første *automobil* »suser« gennem Struer 9/5 1902. Snart kommer også *motorcyklen*, og allerede i 1908 må politiet i Holstebro til at afklapse unge motorbøller, der tror, at gaderne er væddeløbsbaner. Ellehammers *flyveeksperimenter* behandles endnu i 1907 med skepsis og ironi, men 1911 overværer en 7000-tallig og ellewildt begejstret folkeskare på »Godthåb«s marker uden for Holstebro den dristige franske flyver Poulains imponerende præstation: at stige til 250 meters højde og kredse over de jublende hoveder i hele 10 minutter! Entreprenante folk hjemsøger fra 1900 Struer med »levende billeder«, flimrende og hakkende situationsbilleder af et halvt minuts varighed (»Det udødelige Theater«!), og allerede fra 1907 er der fast biografteater på Schous Hotel. *Aviserne* bliver mere og mere sensationslystne, udpensler lystmordenes detaljer på en hidtil uhørt manér, og samtidig stiger lystmordernes antal. (En tilfældighed??).

Det politiske »Systemskifte«, dannelsen af det første venstreministerium i sommeren 1901 sætter skred i den demokratiske samfundsudvikling.

· Ny *skattelov* 1903. For første gang fast indkomst- og formueskat til staten efter stigende skala, og de gamle hartkornsskatter endelig afløst af ejendomsskyld. Kommunernes finansår 1/4-31/3 i stedet for 1/1-31/12. Selvangivelsesblanketten indført. Første »torskegilder« i Struer i marts 1904, 151 af 600 selvangivere indbudt!

Loven om folkevalgte menighedsråd 1903. Valgret og valgbarhed for kvinder også. Og for tyende med. (Een kvinde i Struers første menighedsråd, valgt 17/12 1903).

Den ny kommunallov af 1908. Ophævelse af den privilegerede valgret til byråd og sogneråd. Rådene fra nu af valgt under eet for 4 år ved almindelig valgret for mænd og kvinder (2 kvinder i Struer sogneråd 2/3 1909, ialt 9 medlemmer mod før 7). Lovens virkning: en gradvis flytten af magten fra toppen af samfundspyramiden til bunden og fri bane for socialisternes fremmarch, en sejr for »Jeg bestemmer, du betaler«-princippet (højremanden Asger Karstensens udtryk på et møde i Struer 15/12 1907). Man kan nu forudse den dag, da karlen siger til husbonden: »I dag må du selv gøre arbejdet, for jeg skal til sognerådsmøde« (Klaus Berntsen i Folketinget), og tilfældet hvor manden i den lille bedrift må blive hjemme på valgdagen, fordi konen absolut vil afsted, rapporteres fra virkelighedens verden og med forfærdelse i den konservative presse. Endnu holder en skanse mod demokratiets fremstormen: grundloven af 1866, men hovedangrebet er allerede ved at sætte ind, og 1915 falder den, lidt senere end ventet p. gr. a. uenighed blandt angriberne.

Samtidig med kommunaloven kommer i 1908 *loven om de kommunale hjælpekasser* til afløsning af den »frie fattigkasse«.

Samfundsudviklingen nødvendiggør stadig stigende udgifter til *den sociale forsorg* og til *den offentlige skole*, som gang på gang må udvides. *Gasværket* må også jævnlige udvides. Det bliver nødvendigt at opføre *offentligt slagtehus* (1907), *vandværk* (1908) og *elektricitetsværk* (1912). Sidstnævnte år yder man også store økonomiske ofre for at få Esbjerg *Andelslagteris store filial* lagt her.

Det siger sig selv, at det må resultere i vældig forøgelse af kommunens budget og større krav til skatteydernes pengepung end no-

gensinde før (*Budgettet for 1901*: 66,304 kr., personlige skatter: 41,717 kr.. *Budgettet for 1913-14*: 178,532 kr., personlige skatter: 82,366 kr.).

Men så er byen også nu virkelig *moden til at blive købstad*. Købstadplanen udformes allerede omkr. århundredskiftet, men først efter endeløse drøftelser og mange døde pauser når den sin realisation i april 1917. De ledende mænd i dette arbejde og i arbejdet for byens fremgang og trivsel i det hele taget er *Stephan Agger, Johs. Jensen, Chr. Hedegaard* og ikke mindst *J. Krarup*.

Om alt det her skitserede og meget mere til skal der blive udførligt fortalt i en bog med titlen »*Nye Tider. Struer bliver Købstad*«, om der ellers bliver kræfter — og midler (!) dertil. Meget vil afhænge af, hvordan nærværende bog vil blive modtaget.

PERSONALIA

- Aaberg, Chr.* (1819-97). Teglværks-ejer i Lemvig. Lemvigkredsens folketingsmand 1861-97. (Højre).
- Aalkjær, Søren* (1837-1914, 26/9). Søn af en toldbetjent i Holstebro. Blev kommis hos T. W. Jensen i 1862. Købte 1871 Struer mølle, som han drev til 1883. Boede derefter nogle år i Viborg, hvor en broder til ham var bager. Vendte tilbage til Struer og boede til sin død i Vestergade nr. 14, hvor datteren *Agnes Aalkjær* (f. 19/9 1874) endnu bor. Han var gift med T. W. Jensens yngste søster Noline. Tog virksomt del i byens liv, i bestyrelsen for Riffelskytteforeningen og i mange år formand for Borgerforeningen. Veteran fra 1864.
- Aalkjær, Vilhelm.* Broder til S. Aa. I en årrække byens førende maler. Begyndte som landbruger på en gård, der lå sydøst for Kvistborg ved den søndre side af skivebanen. Solgte jorden til Peder Poulsen og købte den jord ved Galgebjerg, hvor smed Nissens enke i mange år havde drevet landeri. Byggede her i 1883 »Vilhelmshåb« med flere beboelsesejendomme. Flyttede senere til Ålestrup, hvor sønnen, *Anker Aalkjær* fortsatte hans malerforretning.
- Agerskov, Chr. Immanuel* (1830-1909, 3/3) f. i Almind sogn, søn af kro-
mand Jac. Christensen Agerskov (d. 1868). Gårdejer i Grøneng, Gimsing. Sognefoged efter N. Mundberg indtil 1899. Flyttede til Struer o. 1880 og byggede ejendommen på Struergade ved siden af bødker Nielsen (nu Østergade nr. 3), hvor sønnen *Hans Agerskov* i mange år drev kolonialhandel. Den blev nedrevet i 1917, og en stor toetages ejendom rejste sig i stedet (købmand M. Andersen). Agerskov var gift to gange, hans første hustru døde 1865, den anden var Peder Poulsen Kvistborgs søster Anne Margrete.
- Agger, Mads* (1833-98, 27/11) Degn i Ølby. Søn af gårdejer Stephan Agger. Fader til købmand Stephan Agger, Struer, lærer P. Agger, Holstebro, og pastor Agger, Nr. Nisum.
- Agger, Peder Winkel* (1864-1940). Var en kort tid lærer ved Struer borgerskole, men fik ikke det opslåede 2. lærerembede i 1885; provst Bötcher i Sevel fik lærer Balle indsat i stedet; denne rejste dog allerede i 1886 og efterfulgtes af Iver Frandsen. Agger blev derefter lærer i Holstebro, senere overlærer. En søn af ham er maleren *Knud Agger*.
- Agger, Stephan* (1862-1923, 13/4). Født i Hodsager, hvor faderen dengang var lærer. Lærte handelen i

Struer og Viborg og begyndte selvstændig forretning i Struer 8/9 1883. Den nuværende ejendom opført 1888. Fra 1891 udsalg for Magasin du Nord. Agger havde mange tillidsposter. Var medlem af Struer sogneråd 1904-1909, 3 år som formand. I en årrække formand for Sparekassen og i bestyrelsen for Teknisk Skole. Alt, hvad A. fik med at gøre, blev passet omhyggeligt og samvittighedsfuldt. I kirkelig henseende tilhørte han Indre Mission. I bestyrelsen for både Indre- og Ydre Mission. »Hans hjem var et kært samlingssted for mange af den store I.M. kreds i Struer. Var kendt vidt om i vort land«.

A.'s hustru *Maren Jensine A.* 1865-1948, 14/10) var den ældste af møller A. F. Schous 3 døtre. »En meget aktiv kvinde, der ikke skånede sig selv; i høj grad med til at præge det hjem, hun skabte sammen med sin mand«. I mange år i bestyrelsen for Missionshuset og i ledelsen af børnegudstjenesterne, aktiv i sømandsmissionen og D.M.S. kvindeudvalg og ikke mindst i Ydre Mission. »Hun havde en jernvilje og udnyttede den i det godes tjeneste«. Trods forfærdelig stor dødelighed i børneflokkene gennem årene efterlod M. A. ved sin død dog 8 sønner og døtre, heriblandt manufakturhandler *Gabriel Agger*, Struer, og tandlæge *Harald Agger*, Holstebro (d. 1954).

Andersen, P. Tømrermester (22/5 1844-29/5 1924). Boede i Søndergade 22, et af byens ældste og smukkeste huse, i et par menneskealdre.

Andersen, P. Bager. (1834-1900, 17/2). S. af gårdejer *Anders Nielsen*, Hurup. Nedsatte sig som bager i Struer 1858 og fik beværterbevilling 1867. Stor forretning, bl. a. leverancer til Schous Hotel. Tog ikke del i det offentlige liv; »der var nok for ham at tage vare i forretningen, men her var han også

en flittig arbejder« (Str. Av.) »Meget godgørende mod småfolk og almindelig afholdt« (Dagbl.). Bageri og beværterbevilling overtoges 1900 af *Nielsen Holleris* (1871-1927, 14/9). I ejendommen nu: Bykroen og Jegbjergs bagerforretning. Beværtningshaven overfor på den anden side af Østergade nedlagt, da rådhuset blev bygget 1921.

Amstrup, Mette Christine (1817-1899, 19/6). T. W. Jensens ældste søster. Var først gift m. landmand P. C. Møller, derefter med lærer *Peder Chr. Amstrup* (1807-79), s. af skoleholder og husmand *Niels A.* i Nr. Nissum, lærer i Staby 1862-76, død på sin gård i Neder Uglkjær 25/12 1879. Enkemadam A. flyttede derefter til Struer og byggede huset Søndergade 20, som endnu står ret uforandret. Det tilhørte efter hendes død i mange år *Stephan Agger* og dennes enke.

Anthøn, M. C. J. (1829-1920). Præst på Grønland 1868-74, i Hurup 1876-88 og i *Vejrum* 1888-1906. D. i Kbh.

Arent, Otto Severin (14/5 1811-5/7 1878). Høker og værtshusholder. Enken *Ane Catrine A.* (17/3 1817-7/11 1909) drev i mange år beværtning i den gamle ejendom Søndergade 6, Café »Limfjorden« i stuen th. Til ejendommen hørte også nr. 4 og 8.

Bache, C. R. f. 1841. Kaptajn. Trafikinspektør i Struer 1883. Boede i »Rose Hill« (Jernbanegade 3).

Balleby, Jens Mærsk, f. i Hove skole 1825 som søn af den kloge mand og skolelærer *Christen Jensen Balleby* (1791-1863). Seminarist fra Ranum 1844, hjælpelærer i Hove, fra 1854 lærer i Humlum. Afsked. 1864 p. gr. a. drikfældighed og forargeligt levned. Kvaksalver i Struer. Død på Gimsing fattiggård 4/6 1879. Gift 1) *Maren Christiansdatter* (1854) d. 1860. 2) *Karoline Hansine Hansen* (1873) d. Nørre-

gade 28 25/1 1916 (iflg. kirkebogen 75 år gl., men iflg. gravstenen 79½ år!) (Se iøvrigt H. P. Hansen »Kloge folk i Vestjylland«).

Bang, J. A. (12/4 1843-29/10 1925).

Læge i Struer 1872-1922. Søn af kontorchef, justitsråd A. K. Bang, Kbh. Lægeeksamen 1869. Nedsatte sig som den første læge i Struer 1872. 1875 jernbanelæge. 1900 læge ved Epidemihuset. Gift 1873 m. Emma Louise Bang (1846-1919, 21/4). De boede først i den nu forsvundne længe af den gamle præstegård og fra 1882 i lægeboligen Søndergade 26. En søn af dem, lærer *Aksel Bang*, blev gift med T. W. Jensens datter Ingeborg (1904). Allerede ved sit 25 års jubilæum 21/2 1897 blev han stærkt hyldet af beboerne med en stor pengegave (650 kr. i guld) og sølvbøger med inskription. »Ikke alene hr. Bangs videnskab, men også hans elskværdige og jævne væsen, hans livlige tale og aldrig svigtende gode humør har ofte været en støtte og trøst for patienterne« (Dagbl. 22/2 97). Han blev ligeledes hyldet ved sit 50 års jubilæum, og ved hans begravelse sagde pastor Bøggild bl. a.: »Man kunde ikke andet end elske den kære gamle herre og hvorfor? Han havde den åbne karakter, vilde ikke lægge skjul på sin mening, for ham var sandhed kun sandhed og løgn kun løgn. Han var en ydmyg karakter, der ikke tænkte for højt om sig selv. Han var læge con amore, d.v.s. med hjertets kærlighed, en gerning, som han ikke udøvede for penge. Når vi mødte ham som menneske, mødte vi den kultiverede mand, udgået fra det gode gamle hjem, med interesse for alt stort og skønt og godt. Han elskede sang og musik. Han var en kirkens mand, og dermed bestemte han, at det ikke er sandt, at man ikke kan være en lægevidenskabelig uddannet mand og en kirkens mand.«

Bertelsen, Jobs. Gustav (13/3 1846-28/1 1914). Realskolebestyrer i Struer. F. i Ribe. S. af amtsforvalter B. Senere Thisted. Lærer v. Thisted realskole. 1883 bestyrer for Struer realskole, som han fra 1901 selv ejede. 1893 søgte han stillingen som overlærer og skoleinspektør i Horsens, blev varmt anbefalet af pastor Møller, »men man ser ham nødig forlade skolen«. »Hjem og skole, kirke og fædreland havde han givet sit hjerte og viede han sin tak og pris i hjertervarme begejstrede ord og taler. Han elskede blomster og børn, helte og heltinder, kvindens blyhed og mandens dåd. Når han tog ordet, travede han ikke om i store fedtlæderstøvler, han søgte helst frem ad veje, der førte op i poesiens vidunderland. Han var noget for sig« (Alb. Dahl i »Den danske realskole« 1914). I »Efterretninger fra Thisted Realskole 1884-85« skrev B. nogle »Barndoms- og ungdomserindringer om I. P. Jacobsen« (Optrykt i »Den da. Realsk.« 1899). Sønnen *Ejnar Bertelsen* (1878-) blev mangeårig lærer i Nyborg. Hans lunerige og poesi- fyldte erindringsbog fra det gamle Struer røber umiskendeligt det nære slægtskab med den gamle skolebestyrer. Gennem sønnesønnen, konsulent J. Bertelsen, er familiens tilknytning til Struer genoprettet.

Bjerregård, Niels Pedersen (d. 7/2 1908, 75 år gl.). S. af husmand Peder Christian Nielsen. Drev vognmandsforretning på Banegårdsvej (nuv. Østerg. 36). Ejendommen, bygget 1874-76 (1883 6-kantet tilbygning i vest) ligger der ret uforandret endnu. Drev desuden landbrug ved Galgebjerg (nuv. Bendix tømmerplads).

Bonne, Christian (24/9 1839-4/3 1927). F. i Øster Assels. S. af forpagter Chr. B. Købte Vestergård i Gimsing af konsul M. Schou 1874 (endnu i familiens eje). Medlem af

- det gl. Gimsing sogneråd 1/1 1883-1/1 89.
- Boldrup, Søren Peter** (d. 20/9 1900, 62 år gl.). Drev fra o. 1860 til beg. af 1890'erne stor slagterforretning i Struer. Ejede en tid markerne mellem Søndergade og Rosenvænget (tidligere kaldet Boldrups vej). »Deltog tidligere med interesse i det offentlige liv og var betroet flere tillidshverv. I de senere år trak han sig p. gr. a. tiltagende svaghed mere og mere tilbage« (Str. Av. 24/9 1900).
- Borup, V. F.** (d. i Kolding 1/6 1924 87 år gl.). By- og herredsfoged i Holstebro 1878-85. Forflyttedes kort efter »holstebroskandalen« til Kolding.
- Bøtcher, Petrus Jobs.** (1817-93). Præstesøn fra Sevel. Sognepræst i Mejrurup og førstelærer v. Holstebro Borgerskole 1847. Sognepræst i Sevel 2/9 1855 (efter faderen), 22/12 1855 provst for Hjerm-Ginding og Hammerum herreder (Hammerum udskilt 20/12 1880). R. Dbrg. 1867. D.M. 1882. Afsked 1886. D. i København. Skrev nogle anonyme artikler i Evang. Ugeskr. og en del politiske artikler.
- Castonier, H.** Toldkontrollør i Struer 1894-1906. Tidligere assistent i finansministeriet.
- Christensen, Cbr. Jobs.** (14/9 1861-9/9 1939) f. i Tulstrup, S. af lærer, senere højskoleforstander. Præst i Sdr. Felding 1890, i Struer 1898-1913, Vinderup-Sahl 1913-1930. Provst for Hjerm-Ginding h. 1911.
- Christensen, I. M.** (1869-1953, 1/11), f. i Overlund v. Viborg. Uddannet som snedker i Viborg. Snedker i Struer fra 1891. Grundlægger 1899 på hjørnet af Holstebrovej og Ølbyvej sit senere landskendte møbel-snedkeri.
- Christensen, J. P.** (1835-1906 6/6) f. i Hjerm, S. af dyrlæge Christen Jensen. Deltog i krigen 1864 og gav sig først derefter til at læse til dyrlæge. Eksamen i 1871. Nedsatte sig samme år som dyrlæge i Struer. Aug. Goll har et sted udtalt, at de mennesker, han har truffet med den største menneskekundskab og livsvisdom, fandt han blandt dyrlægerne, de, der var gamle omkr. århundredskiftet. Det passer også på dyrlæge C. Hans kundskaber var ikke store og hans begreb om kødkontrol endda meget ringe (3 ugers uddannelse!), men hans fine ansigtstræk over det store fuldskæg og hans kloge, gode øjne røbede en personlighed; og menneskekundskab og livsvisdom fik han på sine ture rundt i sognene med hest og vogn eller kane. Det gjaldt både læger og dyrlæger, de talte med folk om politik og religion og alle slags livsproblemer. Han blev gift 1872 m. Mariane Nielsen. De boede i Bjerggade 38 (Falck), senere i nr. 40 og tilsidst i nr. 42 (bygget 1898). Datteren Petrea Gotholdine (d. 1922) blev gift med dyrlæge *Niels Hannibal Nielsen* (f. 1876 28/7), der fra 1900 var C.'s kompanion og stadig fungerer den dag i dag. Han byggede villaen nr. 44 i 1914. Af C.'s 5 børn lever 2 døtre gift i Amerika.
- Christensen, M.** (1855-1931, 2/1). Bogbinder og boghandler i Struer fra 1/5 1884. 1892 bevilling som bogtrykker. Byggede flere ejendomme i Struer, til hvilke han selv var arkitekt, bl. a. hjørneejendommen Vestergade 1-Torvegade 2.
- Dahl, Jørgen** (1809-1887, 25/3) Gårdmandssøn fra Borbjerg. 1838 hjælpelærer i Gimsing. 1842 enelærer, kaldet af proprietær Ægidius Kvistrup. Afsked 1884. G. 1855 m. Signe Constantia Ægidius (1824-82, 22/9). Deres ældste søn *postekspedient Dahl* i Struer, senere postkontrollør i Randers, var gift med en søster til Petrea Jagd. Boede Søndergade 28 (bygget 1883). En anden søn var den senere kendte

- redaktør Kr. Dahl*, skuespiller ved Folketeatret i Kbh. 1885-87, journalist v. »Politiken« fra 1888, forfatter af en bog om Edison 1899.
- Dahl, Nielsen A. C.* (10/3 1861-24/4 1919), gårdmandssøn fra Borbjerg, brodersøn af lærer Jørgen Dahl. Dim. Blågård sem. 1882. Lærer i Gimsing 1884-1919. »En mand, der omfattede sin gerning med stor interesse og dygtighed. Var meget flittig og omhyggelig for sin skole og lagde hele sin person ind i arbejdet; akcepterede ikke uden prøvelse ethvert pædagogisk modelune, men forsvarede ved skolemøder med varme og dygtighed sine lidt gammeldags, men velfunderede synspunkter om lærerens gerning og skolens mål. Også udenfor skolen en meget interesseret mand« (Dagbl.). Samlede ungdommen til møder m. foredrag og sang, medstifter af Struer og omegns foredragsforen., stifter og leder af forening og børnebogsamling. Medlem af menighedsråd, værgeråd, bestyrelse for sygekasse, sønderjydsk foren. o.s.v. »En varmhjertet dansk mand. Af sine sognebørn ualm. afholdt og anset«. Gift 2. gang m. Nicoline Nørby (1870-1927 7/3), førstelærerinde i G. 1919-25. Datteren Agnes N. D. g. m. J. Søborg (f. 1896), andenlærer i G. 1920-25, enelærer til 1943, derefter amtskolekonsulent f. Ringk. amt.
- Dahl, Søren Zachariasen* (1860-1917) f. i Fousing, s. af gårdejer Zacharias Jensen Dahl. Købte Struer savværk ved en tvangsauktion for 11.000 kr., forbedrede det betydeligt og byggede to 2-etages bygninger (det hele nedbrændt totalt nytårsnat 1908). Solgte virksomheden for 46.000 i marts 1901 og købte i stedet en lille landejendom (»Kirkegård«) syd for Vejrum kirke.
- Dalby, Jens* (1838-1902). Gårdejer Vester Dalbygård til 1890, flyttede derefter til Vejrum. Medlem af Gimsing sogneråd 1871-76. En datter gift m. gårdejer Mads Andersen, ejer af Øster Dalby 1902-06, derefter Nørmark (f. 23/12 1870, d. januar 1955).
- Damsgård, Ove* (27/5 1840-18/10 1922). S. af skipper Chr. Ovesen D., Lemvig. Etablerede farveri i Struer 1870 (Vestergade 32. Bygn. opf. 1872). Forretningen nedl. 1917. Betydelig forretning. »D. blev efter Struerforhold en formuende mand«. Medlem af Gimsing sogneråd 1/1 1886-1/1 1892 og Struer sogneråd 1/1 1898-1/1 1904. Medstifter af sparekassen og borgerforeningen og lystanlægget. Virksomt medlem af kirkekomiteen. — Ved sin død medl. af bankrådet. R. af Dbrg.
- Davidson, Elias* (d. 29/3 1929, 75 år gl.). S. af gårdejer David Jensen Hjerm. Ølhandel i Bjerggade 1885-1920. »En flink og afholdt mand i byen«. En søn af ham er barbermester L. Davidsen, Torvet 1.
- Dethlefsen, Chr. Aug.* (28/11 1846-26/3 1927). S. af amtsforvalter D. Løgumkloster. Lægeeks. 1874. Prakt. læge i Holstebro samme år. Jernbanelæge 1877. Overlæge v. amtsygehuset 1892-1922, tillige v. tuberkulose hosp. 1907.
- Dreyer, C. V. J.* (f. 1845). Amtmand i Ringkøbing 1886-95, senere i Århus. Forgænger i Ringk. J. F. Bardenfleth 1873-86, efterfølger: Gustav Feddersen 1895-1903.
- Duseberg* (f. 17/4 1856). Maskininspektør v. statsbanerne i Struer 1883-1899 1/10. Medlem af Struer sogneråd 1/1 1898-1/10 1899.
- Eigaard, Ritzau Carl* (20/10 1859-23/7 1941) f. i Kbh., s. af restauratør Ole Salomon E. og hustru f. Ritzau. Lærte bagerfaget i Jylland. Overtog et bageri i smed Nissens ejendom på Østergade i Struer 1/5 1886, købte den selv senere og ombyggede den 1891. »Begyndte under små forhold, men ved flid og

- dygtighed arbejdede han forretningen op til at blive af stort omfang. Øvede betydelig indsats gennem håndværkerforen. og teknisk skoles bestyrelse. Interesseret i alt, hvad der rørte sig i tiden« (Dagbl. 24/7 41). Sønnen Victor E. kompagnon i firmaet 1926. En anden søn, Oscar Eigaard mangeårig købmands-handel i ejendommen Østergade 6 ved siden af bageriet. C. R. E. boede i de senere år Torvegade 5.
- Enevoldsen, Chr.* (26/9 1856-2/1 1933). Overtog Struergård v. Ølbyvej 1881 efter sin far, Laust Enevoldsen, der i 1880 byggede den op fra ny efter en brand. Den lå tidligere på marken ned mod Kilen. E. var stærkt historisk interesseret, skrev flere artikler om gamle struerforhold (bl. a. i »Jul i Struer«) og var en af overlærer Aldahls mundtlige kilder. Af gårdens jorder bortsolgtes omkr. århundredskiftet grundene på nordsiden af Ølbyvej og om langs vestsiden af Holstebrovej (I. M. Christensens første møbelsnedkeri). Nu er al jord norden og østen om gården forlængst udstykket og bebygget, et helt nyt bykvarter er opstået her i det sidste årti.
- Eyber, G. A.* Opr. apoteker i Thisted. Ejer af Kvistrup og Ørumgård 1858-84. Ejede desuden grundene matr. 15 ved Struer banegård, som i 80'erne og 90'erne blev til bykvarteret omkr. Banegårdsvej og »Eybersvej« (— nu kaldet Jernbanegade). Ejendommen Jernbanegade 1 bærer endnu Eybers navn.
- Falkner, Thor Christensen* (22/1 1868 -7/11 1933) Dim. Ranum 96. Lærer i Struer 1898-1931 (afsk. p. gr. af sygdom). G. m. en datter af træhandler P. S. Hjorth. Var en tid redaktør af »Struer Venstreblad«. »Vandt børnenes og forældrenes hjertet, hans naturbegavelse kom ham her tilgode. Usnobbet og ligetil klarede han enhver situation, kunde omgås mennesker på alle dannelses-
- trin. Lidt af en renæssanceskikkelse ved sin evne til at nyde livet og glædes over det« (Christensen Laug i Dagbl.).
- Fenger, Jobs. Ferdinand.* Præst i Hjerm 16/10 1891-30/9 1897.
- Foldager, Niels Larsen* (1/11 1845-7/2 1922), s. af en indsidder, f. i Øster Assels. Drev i mange år en herreekviperingshandel på Østergade, sidst i nr. 21 (hvor siden Lütchen-Lehn 1908-14 og Fr. Pedersen drev tricotagehandel). F. var en særdeles fremtrædende person i byens offentlige liv og foreningsliv. Ivrig venstremand. Struerreferent til Holstebro Dagbl. I slutn. af 90'erne forlod han Struer og købte badehotellet i Hou. Døde som particulier i Legind v. Nykøbing M.
- Frandsen, Iver* (13/1 1860-29/6 1938) f. i Handbjerg, s. af fisker og husmand Frands Pedersen. Dim. Blågård 85. Lærer i Struer 23/8 1886-1/10 1921. Afsked p. gr. a. sygdom. Boede Kirkegade 38. »Hans gamle elever vil mindes ham for god og grundig undervisning og hans kolleger ved skolen have ham i minde for trofast vennessind. I alle måder et stillfærdigt og tjenstvilligt menneske«. Hans datter Franciska F., senere gift Gobl i England, vakte opsigt og røre i Struer 1914 med udgivelsen af romanen »Bachfische« p. gr. a. de mange levende modeller.
- Graversen, Jacob* (1820-1896, 23/2) Ejer af Søndergård 1857-81. Sønnen *Gravers Graversen* (28/12 1869 -28/12 1950) solgte gården til Nic. Agger.
- Gravesen, P. I.* (1834-1916, 17/4) lærersøn fra Helsingør. Exam. jur. Herredsfuldmægtig i Vestervig. Dec. 1892 sparekassebogholder i Struer. »Bestyrede tillige i en lang årrække sognerådskontoret, i hvilken stilling både hans juridiske viden og hans store flid kom de skiftende sognerådsformænd tilgode« (Dagbl.). Bo-

- ede først i Struerdal, derefter Bjerggade 38, dyrlæge C.'s gamle hus.
- Grud, Lars Jensen* (1850-1935 13/11) f. i Hvidbjerg. Kom til Struer 1884 og drev i mange år en snedker- og møbelforretning i Østergade nr. 4. Købte i 1901 Struer præstegård med tilhørende jord for en slik, da kommunen ikke var interesseret (!), og udstykkede jorden (Jyllandsgade-Danmarksgadekvarteret opstået herved. Den første beg. til Jyllandsgade fra banegården til Danmarksgade kaldtes opr. Gruds vej — først skærvelagt og forsynet m. rende-stene 1915). Han blev herved en overmåde velsitueret mand, men han skænkede betydelige beløb både til Indre Mission, som han havde tilhørt lige fra Vilh. Becks første væk-kelse, og til Ydre Mission (bekostede bl. a. opførelsen af en kirke i Manchuriet, en mindeplade på kinesisk bærer her hans navn. Støt-te ligeledes K.F.U.M. og K. og deltog i arb. m. børnegudstjenester. Gik jævnlig i kirke 2 gange om søndagen. Da han solgte Torngård til Johs Buchholtz, betingede han sig ret til at bo der til sin død. D. som enkemand og barnløs.
- Græsborg, P. C.* (1857-1931) f. i Tæbring sogn. Karetmager i Kirkegade 17.
- Gysbæk, Chr. Pedersen* (1834-1911, 6/10) f. i Holstebro, s. af hjulmand. Træhandler i Struer. Medl. af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1878-febr. 1878.
- Hansen, A. B.* (1830-1890, 12/5). Fotograf. Hans enke *Else Hansen* (1853-1932 17/12) drev forretningen videre i mange år. Ejendommen på nuv. Østergade 38 med fotografatelier på 1. sal blev bygget o. 1890.
- Hansen, Andreas Grøn* (1868-1897, 9/11) f. på Nr. Vosborg, s. af forpagter Fred. Dankwardt H., broder til fru Anna Olufsen, Kvistrup. Købte Gimsinghoved af propr. Ja-cobsen marts 1892 for 94.000 kr. (uden besætning) og overtog den foråret 1893. Døde af tuberkulose kun 29 år gl.
- Hansen, Gustav Adolf* (6/3 1845-7/4 1921). Lokomotivmester i Struer. Medlem af Gimsing-Struer sogneråd og formand for samme 1/1 1892-19/5 1892. Udtrådt p. gr. a. sygdom og afløst af toldkontrollør Sinding. Hans enke efter 2. ægteskab lever endnu i sin høje alderdom i Tårngade 26. Hans første kone døde 1889.
- Hansen, Hans Jørgen (Sir)* (12/6 1843-26/6 1922) f. i Broager, s. af vognmand H.. Dim. Blågård 1863 og samme år kaldet af enkedronning Caroline Amalie til lærer og kirkesanger i Sir. Afsked 1913. Blev boende i Sir til sin død. Holstebro-kredsens folketingsmand 1881-90. Som moderat venstremænd slået ud af bergianeren Mads Mølgård Nielsen.
- Hansted, P.* (f. 19/5 1840). Overbanemester i Struer til 1897. Medlem af det første Struer sogneråd 1/1 1895.
- Hedegaard, P. Chr.*, navneforandring fra *Nielsen* 1905. (1/11 1873-29/9 1933) f. i Handbjerg. Opr. landarbejder. Til Struer 1896 som arbejdsmand, fra 1897 mælkehandler i mange år, sidenhen overinspektør for den gensidige sygekasse. 29/11 1906 indvalgt i Struer sogneråd som den første socialdemokrat. Beholdt sit sæde her lige til sin død og var da på femte år byens borgmester. En meget levende og særpræget personlighed, der med aldrig svigtende ildhu gik i breschen for dem, han repræsenterede i rådet.
- Henriksen, N. P.* (1850-1945, 1/10). Drev fra o. 1885 gæstgiveri i Struer. Efter Laust Thorgård indehaver af beværtningen i Kompagnigården. En tid indehaver af café »Møllen«, som han i 1916 afstod til gæstgiver Hansen. »En kærlig gammel mand, der granskede meget i Guds ord«

- (pastor Sand Kristensen v. begr.) En søn af ham er fhv. byrådsmedlem H. Henriksen.
- Henriksen, Ole* (1860-1909, 9/4) f. i Ølby, s. af gårdejer Hendrik Jensen. Boede i Struer fra foråret 1883. Drev i mange år skomagerforretning i Vestergade. Forretningen drevs videre af enken Marie Henriksen. Medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1892-1/1 95 og Struer sogneråd 1/1 1895-1/1 1901.
- Hillersborg, Christen* (1826-98, 26/9) gårdejer i Hillersborg fra 1858. Medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1877-1/1 1883. Sønnen Bent J. Hillersborg (1877-1949) overtog gården 1901. En anden søn, Carl Hillersborg (1873-1938) købte Kvistborg af Poul Poulsen Kvistborg 1897.
- Hjorth, P. Siig* (d. 12/4 1909, 67 år gl.). Drev i mange år træhandel på Springvandstorvet. Huset nedrevet i slutn. af 1940'erne for at give plads for Bertelsens bladkiosk. Butiken var et lille snævert trekantet rum fyldt med haveredskaber og træsko. H. byggede i 1900 ejendommen Søndergade 15. Han var medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1886-1/1 1892.
- Holmgaard, Chr. Pedersen* (1847-1910) f. i Holmgård, Gimsing, s. af gårdejer Peder Pedersen Holmgård (1815-1900). Ejede Holmgård 1873-1904. Byggede efter branden 1895 gården op fra ny et lille stykke længere mod vest. Medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1883-1/1 1889. G. m. Nielsine Martine H. 1851-1884). Deres søn Peder H. (f. 1877) overtog gården 1904.
- Holmgaard, Martinus Pedersen* (1854-1892) ejede Kjeldsmark mellem Struer og Gimsinghoved. Hans enke Anne Holmgård (1857-1938) drev den videre. Gården er nu nedlagt.
- Hunsballe, Christen Jensen* (28/10 1859-28/4 1923) f. på Hunsballe i Gimsing, s. af gårdejer Jens Jensen H. Tømmer v. statsbanerne. D. som husejer på Eybersvej 1.
- Hunsballe, Chr.* (1854-1941, 22/4). Broder til foregående. Afstod gården 1906 til Jens Hvidbjerg. I mange år kreditforeningsvurderingsmand i sognet. Medlem af det første Gimsing sogneråd 1895. Han var en agtet og afholdt mand og en begavet mand med et usædvanligt elskværdigt væsen, altid tjenstvillig og godhjertet af sind. »En smuk type på en jysk bonde, en ypperlig fortæller, der kunde gøre fortiden levende« (provst Steffensen v. begr.). Den yngste af Jens Jensen H.'s sønner, fhv. barbermester, brandinspektør *Anton Jensen* lever endnu (f. 7/6 1868). En søn af Chr. H. er gårdejer Jens Hunsballe Venø.
- Ipsen, Ole Carl* (f. 1831 i Rønne). Præst i Hjerpsted, Tønder provsti 1862, men afsat af den prøjsiske regering p. gr. a. edsvægring 1867. Præst i Nordby på Fanø til 1874, i Hjerme og Gimsing til 1875, Hjerme alene til 1877. Medl. af best. for Indre Mission. Forfatter af opbyggelige skrifter.
- Jagd, Petra f. Eskildsen* (12/2 1852-18/2 1937) f. i Vejle, datter af købmand Lars Chr. E. G. m. posteksp. *Henrik Jagd* (f. i Vejle, d. 22/9 83, 36 år gl.). De flyttede til Struer 1882, og da J. døde året efter (i huset Søndergade 9), oprettede fru J. et pensionat på banegårdsvej (Østergade 36), som især var besøgt af jernbaneassistenter og lærere. Datteren *Olga* traf her første gang *Jobs. Buchholtz*, den unge jernbaneassistent, i 1902. Senere fik fru J. en lotterikollektion, overrakte i 1908 personlig kong Frederik ansøgningen. »Hun vilde gerne gøre godt mod andre, men havde ikke selv midlerne til det, derfor passede lotterikollektionen godt til hende« (*Johs. Buchholtz v. bisættelsen i hendes hjem, Østergade 52*).

- Jensen, Anders* (d. 26/9 1911, 77 år gl.) f. på Gimsing fællede, husmands-søn. Urmager i Struer i mange år (Østergade 2).
- Jensen, Anton* (f. 7/6 1868). S. af gårdejer Jens Jensen Hunsballe. Nedsatte sig som barbermester i Struer 1891.
- Jensen, P. C.* (29/4 1846-29/4 1939) f. i Salling. Drev først gartneri i Skive og Vinderup. Kom til Struer o. 1880 og drev gartneriet Østergade 10. Her lå bag den gamle, nu nedrevne bygning staldbygninger og drivhuse. 1899 opførtes fyrrum og en 13 meter høj dampskorsten. »J. var en dygtig og stræbsom mand i sin gerning, og ved siden af viste han stor interesse for håndværkernes sag. Medstifter af Håndværkerfor-eningen.
- Jensen, Jensine* (27/7 1872-12/6 1950) Dim. Vejle 1899. Lærerinde v. bor-gersk. Struer 1899.
- Jensen, Jens Peter* (f. 1861). Lærer v. Gimsing sdr. skole 20/2 1892-1/1 1894.
- Jensen, Jobs.* (1872-1946, 22/10), f. i Struer, s. af T. W. Jensen. Først ved postvæsenet, men indtrådte i firmaet T. W. Jensen & Schou efter A. F. Schous død i 1898. Ledede Struer Teglværk til det blev nedlagt i 1936. Indvalgte i sognerådet 1908 og var dets formand til 1917. Kgl. udnævnt borgmester for køb-staden Struer 1917, folkevalgt borg-mester fra 1919 til 1929, da social-demokraterne erobrede flertallet. Byrådsmedlem til 1933. Fra alle sider anerkendt for sin store dyg-tighed og sin »noble og repræsen-tative fremtræden«.
- Jensen, N. Chr.* (d. 2/2 1897, 41 år gl.). Gårdejer i Nørmark, Gimsing. Rejste til Hamburg m. fedestude og solgte dem selv. Gemytlig fyr og drevne kortspiller.
- Jensen, Termann Windfeld* (1828-94, 21/12) f. i Udstrup, s. af gårdejer Niels Schack Jensen (1788-1845). Kom til Struer 1853. Købte 1855 den gl. Marskjærgård og omdan-nede den til købmandsgård, ombyg-gede den 1876. Stor blandet handel langt ud over Struers egentlige op-land. Stor interesse for alle mulige kommunale forhold, som det frem-går af mange sider i denne bog. Medlem af Gimsing-Struer sogne-råd 1868-1/1 1874 og dec. 1882-1/1 86, i den sidste periode tillige som formand. G. m. gæstgiver Wejl-strups datter *Mette Kirstine* (1847-1903, 24/12). (Se *stamtavlerne*).
- Jøppesen, A. C.* (1/1 1853-20/7 1910) f. i Dommerby, s. af møllejejer Jeppe Andersen. — Indehaver af »Sands Beværtning« på Østergade fra o. 1890.
- Jessen, C. R. S. von* (f. 28/10 1850). Baneingeniør i Struer 1887. Med-lem af det første Struer sogneråd 1/1 1895-1/1 1898, 1899-1/1 04. Forflyttedes til Ålborg 1905. Død 1910.
- Johnsen Henning* (1850-1908, 31/1) f. i Geltinge i Sønderjylland, s. af lærer og organist. Mangeårig ma-nufakturhandler i Struer (i nuvæ-rende bykro, hvor også senere L. Pedersen beg. sin forretning). Var gift m. en datter af vognmand Bjer-regård. I repræsentantskabet for Struer Bank.
- Jørgensen, Chr.* (12/8 1861-3/4 1938). Præstesøn. Cand. jur. 1887. Fuld-mægtig i Skive og Ålborg, 1891 i Thisted. Sagfører i Struer 13/12 1894 (efter Rosenthals bortrejse). 1896 overretssagf. Død i Kbh.
- Jørgensen, Jobs. Chr.* (1834-1913, 7/12). Ejer af Lundgård v. Ølby skel (ca. 20 tdr. land), f. i Vejrum. Medl. af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1877-1/1 1883.
- Jørgensen, Niels P.* (12/9 1857-18/9 1937) f. på Fyn, s. af arbejdsmand Jørgen Pedersen. Kom til Struer 1881 og oprettede den skræderfor-retning i Kirkegade 18, som stadig drives af sønnen, *skrædermester Al-*

- bert J. Fynboen* »blev så god en Struerbo som nogen, gjorde et stort arbejde for håndværkerstanden og var med til at oprette Håndværkerforeningen, dens formand 1887-98, senere æresmedlem« (*Dagbl.*).
- Kirk, Peter* (19/10 1851-13/1 1933) f. i Harbøre, opr. fisker, drog som andre vestkystfiskere dengang på ålefiskeri helt ovre i de sjællandske fjorde. Flyttede til Struer o. 1880 og ernærede sig her i mange år som kvaseskipper, sejlede med skonnerter »*Håbet*« faskiner til høfdebyggeriet i Harbøre og drev desuden fragtfart på Sverige, Norge og Tyskland. »Mangt og meget har han oplevet på sine ture og forstået at gøre iagttagelser på de fremmede pladser. En stout og djærv sømand, der var afholdt af mange i Struer« (*Dagbl.*).
- Kjær, Magnus* (1843-1893). Direktør for Holstebro Slakteri fra 1882.
- Knoll, J. A.* (navneforandring til *Korvig*) (5/8 1862-17/6 1943) f. i Århus, s. af blikkenslagermester. Kom til Struer 1886 og overtog en mindre blikkenslagerforretning, som voksede, da han blev blikkenslager for statsbanerne i hele det nordvestjydske område. Afstod halvparten af forretningen i 1910 til J. L. Rølle og holdt helt op under 1. verdenskrig. »Da prisen for en blikkedel blev forhøjet fra 50 øre til en krone, vilde han ikke være med mere« (*Dagbl.*). Købte Toldbodhus (Østergade 20) og ombyggede det fuldst. Havde tidligere bygget den store villa, »*Strandbo*«, som senere blev overtaget af statsbanerne og helt klemt inde mellem jernbanesporene. I de yngre år ivrig deltager i byens foreningsliv, en tid formand i Borgerforeningen. Oprettede en sangforening og Struer Grundejerforening. Syslede i sin fritid med malerkunst.
- Knudsen, Chresten* (1839-1915, 18/3) f. i Øster Moustgård, s. af *Knud Kristensen Moustgård* (1808-1865, 16/6). Ejede Ø. M. 1865-1910. Medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1871-1/1 1877. Sønnen *Kristen Knudsen* (11/4 1881-3/7 1931) overtog gården i 1910. Hans søn igen, *Niels Knudsen*, fører den gamle slægtsgård videre.
- En anden af Chresten Knudsens sønner, *Peter Knudsen*, byggede i 1900 gården *Meldgård* på Moustgårdens jord oppe i nærheden af landevejen. Den drives nu af hans søn *Johns Knudsen*.
- Knudsen, Daniel* (21/11 1851-14/11 1915). I mange år knyttet til østersfiskeriet, derefter skipper, indtil han i 1912 blev ansat som havnefoged i Struer. Kort efter sin ansættelse angreb af den kræftsygdom, der på få år lagde ham i graven.
- Knudsen, Jakob* (20/8 1851-27/8 1921) f. i Øster Moustg., broder til den foregående. Blev 1875 gift med en datter af grd. Niels Jensen *Yllebjerg* og overtog gården, som lå ved fjorden mellem Hunsballe og Holmgård og havde marker helt op til Gimsinghoveds skel. Niels Jensen byggede derefter *Nørremark*. Omkr. 1908 solgte Jak. Kn. jorden øst for landevejen til Holmgård og byggede gården »*Bakkely*« vest for landevejen, solgte den i 1915 til Peder Olsen og levede sine sidste år i Holstebro. Alle »*Bakkely*«s marker er i dag villabebyggede. Jak. Kn. var et meget fremtrædende medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1889-1/1 1895.
- Knudsen, K. L.* (f. 1871 24/7 i Ringkøbing). Sagførerfuldmægtig i Herning 1894. Sagfører i Struer fra 1899.
- Krørup, J. Jensen* (1866-1929, 29/3) f. i Tistrup, s. af husmand. Dim. Jelling 1889. Lærer og organist i Struer 1891. Red. af det moderate *Struer Dagblad* 1894-98 og af det bergske *Struer Dagblad* fra 1899 til 1926. Afsked som lærer 1907. For-

mand for Struer og omegns fiskeriforening 1893 ff.. Medl. af Struer sogneråd 1900-08, formand 1906-08, og af Struer byråd fra 1917. Gift med T. W. Jensens datter, Anna, som endnu lever i Struer. Ramtes 1919 af en svær sygdom, som »gjorde hans sidste år til en eneste korsets gang« (Dagbl.). I sine velmagtsdage en kraftig mand og en stærk personlighed med udpræget praktiske evner, en realiteternes mand, impulsiv og temperamentsfuld, fyndig og skarp som agitator, både skriftlig og mundtlig. Som pressemand og kommunalpolitiker gennem mange årtier af enorm betydning for byens udvikling og trivsel.

Kvistborg, Peder Poulsen (1838-1927, 1/2) f. i Torngård, Struer, s. af gdr. Poul Nielsen. Overtog gården *Kvistborg* i Gimsing efter sin far og solgte den i 1897 til Carl Hillersborg. Levede sine sidste år i Struer hos sønnen, lærer, senere skoleinspektør C. P. Kvistborg. Medl. af Gimsing-Struer sogneråd 30/7 1889-1/1 1895. Dannebrogsm. for deltagelse i krigen 1864.

Larsen, Hans Chr. (27/9 1845-5/1 1907). Struer skoles første lærer. Ansat 1/6 1871, fjernet fra embedet p. gr. a. sindssyge i nov. s. å., afskediget 1872. Død på Dalstrup plejeanstalt v. Grenå.

Larsen, Theodor Fred. Laurentius (16/10 1850-26/3 1916) f. i Randers, s. af organist og kantor. Kateket v. Jakobskirken i Kbh. Sognepræst i Gimsing 16/3 1882-28/10 1889. Nyker på Bornholm 1889-1902. Sørby Magle 1902-09. Oprettede i Gimsing-Struer søndags-skole og K.F.U.M. og K. og var virksomt medlem af komiteen f. oprettelse af en kirke i Struer. Død i Fredensborg. Hans hustru var af den kendte grundtvigianerpræst Gunni Busks slægt.

Larsen, V. (1866-1944, 1/1) prakti-

serende læge i Struer: maj 1894-sept. 1935. Særpræget og afholdt personlighed. Tillidshverv i Struer: formand for sundhedskommissionen og værgerådet. Tillidsposter bl. fagfæller: form. i Ringk. Amts Lægekredsforen. og Jysk-Fynske Jernbanelægeforen. Æresmedl. af begge. En datter af læge V. Larsen er gift med billedhuggeren Anker Hoffmann, som har udført »Struerpigen« i anlægget og Johs. Buchholtz' buste foran musæet.

Lauridsen, Jens (1834-1929). Bestyrer på Gimsing fattiggård 1872-74. Senere bosat som husmand i Linde og leder af Linde og Asp brugsforeninger. Veteran fra 1864. (»en mere fædrelandssindet og ægte dansk borger kunde man ikke møde« (Dagbl.). En søn af J. L. er murermester M. Lauridsen, Fyensgade 5, Struer.

Lauridsen, Jesper (1836-1906, 7/10). S. af husmand Laurids Jespersen Gudum. Værtshusholder i Struer (Østergade nr. 7) fra 1885. Virksomt medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1892-31/12 1894 og Struer sogneråd 1/1 1895-10/12 1897. »En respektabel og agtet mand« (*Struer Avis* 8/10 1906).

Laursen, Jens (d. 1931). Bestyrer på Gimsing fattiggård 1878-1891. Derefter husmand i Hjerm. (»Tidens Minde«).

Laursen, Jens L. (29/12 1861-1932, 16/11) f. i Resen sogn, Skodborg herred, s. af indsider Laust Jensen. Skibstømrer i Struer. Begyndte forretningen på Strandvejen 1886, men flyttede senere til pladsen på havnen, hvor han gennem årene drev en betydelig virksomhed. L. var en selfmade mand, en kraftig personlighed og en handlingens mand, der havde evner og kræfter til at få meget udrettet i sit liv. Allerede som 6-årig med faderen på fiskeri. Tog i 1908 på den skandinaviske fiskeriudstilling i Trondhjem guld-

- medalje for en søgående fiskerbåd »Håbet«, en af de første med motor. Byggede 1931 ny færge til Fur. (*Struer Dagbl.* 17/11 1932).
- Lavendt, J. S.* (5/3 1863- / 19)
Lærer ved Struer Realskole 1884-1898. Da L. i 1893 forventede at blive forflyttet til Middelfart borgerlige betalingskole, betegnede *Struer Avis* ham som »en intelligent lærer, der p. gr. a. sine i mange retninger betydelige kundskaber har været en af skolens bedste støtter, og som har forstået at vinde børnenes agtelse — uden disciplin og uden korporlige revselse«. Hans bortrejse vilde være et uerstatteligt tab for skolen. Han forlod imidlertid først Struer i 1898 for at tiltræde stillingen som bestyrer ved Løgstør priv. realskole. 1907 overlærer v. Løgstør kommunale mellem- og realskole.
- Leth* (1808-1899). Adjunkt i Viborg. Medlem af stænderforsamlingen i Viborg, efter 1849 medlem af rigsdagen. Præst i Visby og Heltborg i Thy til 1882, hvorefter han flyttede til Struer. Byggede her villa »Visby« på Boldrups vej (nuv. Rosenvænget). Virkede ivrigt men forgæves for træplantningssagen i Struer, foreslog bl. a. tilplantning af Vrallen!
- Lind, Birgitte Marie* (16/7 1831-26/11 1900) f. i Vejrum, datter af sognepræst Jens Lind (1801-85, præst i Vejrum 1830-57). Privat skoleholder i Struer sammen med søsteren Madsine Cathrine Lind (17/4 1833-19/2 1896) i 80'erne og 90'erne. Død i Valby.
- Ludvigsen, M.* (nærmere årstal har ikke kunnet opspores). Drev i mange år en ikke ubetydelig fabriksvirksomhed på havnen i Struer, en maskinfabrik med dampkedler som speciale. Havde flere tillidshverv, bl. a. som bestyrelsesmedl. i den frie fattigkasse. April 1906 købte et aktieselskab i Vejen maskinfabrikken og flyttede den til Vejen. Ludvigsen fulgte med som direktør for det ny selskab.
- Lund, Jens* (1846-1915). Ansat ved banen i Struer 1870. Baneformand. Ejer af den lille landejendom ved Galgebjerg, som senere blev den første begyndelse til B & O. Ejendommen ødelagdes ved Schalburgtaget mod B & O 14/1 1945 og blev kort efter nedrevet.
- Madsen, C. F.* (6/4 1862-29/12 1935) f. i Vejle som søn af en smedemester. Dim. fra Jelling seminarium 1881. Huslærer på Kvistgård i Vejrum 1881. Lærer v. den nyoprettede realskole i Struer 1882. 19/11 1883 lærer ved drengeskolen i Søndergade. 1/1 1885 førstelærer på den ny borgerskole på bjerget. Dec. 1891 kantor og kordegn ved den ny kirke i Struer. 1893 skoleinspektør. 1912 overlærer. Afsked 30/4 1932. »M. var med i udviklingen ved borgerskolen fra 1 lærer og 1 lærerinde til 20-30 lærere og lærerinder. Og M. fulgte godt med i udviklingen. Har som skoleleder og pædagog ydet en meget betydelig indsats i byens kulturelle liv«. Var også forstander for Teknisk Skole. Fortsatte som kordegn og kirkesanger lige til sin død. Blev syg under gudstjenesten søndag før nytår 1935 og døde i sit hjem få timer efter. »Højt æret og agtet« (*Dagbl.*).
- Mehlsen, Fred. Hoffmann* (15/4 1854-10/7 1908). Fiskeeksportør i Struer. S. af snedker og fiskehandler Hans Peter Mehlsen (1824-1879, 20/11) og Birgitte Sofie Mehlsen (d. 1909). Det var sidstnævnte, der begyndte den senere så kendte forretning, idet hun rejste til Viborg og solgte fisk i detail dér. Men det var Fred. H. Mehlsen, der oparbejdede den store eksportvirksomhed. Fiskerøger Carl Conrad Mehlsen (1865-1929) var hans broder. Boede først i et nu længst forsvundet langt og lavt hus ved åen, dér hvor nu restauration

»Møllen« ligger, men købte 1886 den nedlagte drengeskole i Søndergade (nuv. nr. 14), hvor han boede til sin død. Hans enke solgte huset til svigersønnen, overbanemester Kornerup. Fiskeeksportforretningen førtes videre af sønnen N. C. Mehlsen (f. 8/9 1878), som siden 1906 har boet i den af murermester Chr. Schjødt opførte ejendom Søndergade 11. N. C. Mehlsen har forlængst overdraget virksomheden til sin søn Vilh. H. Mehlsen.

Mikkelsen, Chr. (1843-1893, 7/1). Struers første og største fiskeeksportør. Drev gennem 27 år lige fra jernbanens anlæggelse en mægtig forretning både med indland og udland. Meget velhavende, men også meget godgjørende. Sin gamle ejendom på hjørnet af Søndergade og Østergade lod han i 1892 nedrive og erstatte af byens gennem mange år største og flotteste ejendom (nuv. Hotel Struer, tidligere Stigårds Hotel). Forretningen førtes videre af enken og en søn af et tidligere ægte-skab J. Gottrup Mikkelsen.

Mundberg, Niels (1832-1915, 7/1) f. i den gamle »anneksgård« i Gimsing, s. af gårdejer N. Chr. Mundberg (d. som aftægtsmand 15/1 1865, 65 år gl.). Nedlagde anneksgården 1877 og byggede i stedet »Nygård« oppe ved hjermvejen (der hvor nu Gimsing brugsforening ligger). Solgte den igen i 1882 og købte »Struerdal«, som siden hen kaldtes »Mundbergs gård«, og boede her til sin død. Var i sin tid en af de mest kendte skikkelser i egnen om Struer og Holstebro. Betroet en mængde tillidshverv. »Det var ganske naturligt. Hørte til en anset bondeslægt, var velbegavet og en for sin tid særdeles oplyst mand, navnlig var han dygtig til at føre pennen, en kunst, der dengang var langt sjældnere og stod i langt højere kurs end nu om dage« (*Dagbl.* 7/1 1915). Sognefoged i Gimsing i en

lang årrække og medlem af sognerådet 1865-68 og 1876-82. I 50 år taksationsmand for den alm. brandforsikring for landejendomme, desuden (indtil 1903) kreditforeningsrepræsentant for Hjern-Ginding herreder, der dengang udgjorde een kreds (nu 3). I sin ungdom højre-mand, men gik i provisorietiden over til venstre, opfordredes i 1890 til at lade sig stille som Venstres kandidat i Holstebrokredsen, men afslog. Stærk modstander af forliget 1894. Efter Vinderupkredsens oprettelse stiller for Reformvenstre, men da alle valgene (1895, 1898, 1901 og 1903) gik partiet imod, trak han sig helt ud af politik og vilde i 1906 end ikke rejse til Vinderup for at stemme! »Han var en af de stouteste og mest karakteristiske af denne egns skikkelser« (*Dagbl.*). En broder til M. var den i sin tid kendte socialdemokratiske landstingsmand Anthon Nielsen Mundberg (1837-1901), indvalgt i tinget 1898. Niels Mundbergs hustru var en søster til gårdejer Chr. Holmgård d. æ., Gimsing.

Munksgård, Chr. (8/12 1861-13/4 1923). Træhandler i Struer. S. af husmand Niels Christensen M., Holstebro bymark. Begyndte forretning i Struer 1891. Byggede i 1899 ejendommen Østergade 25. »M. var en af de stille folk, der ikke tog del i det offentlige liv, men med flid og dygtighed passede sit arbejde og sin forretning. Hele hans liv og bramfri færd var præget af de egenskaber, som var ledende for de gode gamle håndværkerhjem, hvoraf der stedse bliver færre« (*Dagbl.*).

Møller, Aksel Christen (15/1 1862-4/1 1945) Præst i Gimsing og Struer. F. i Middelfart, s. af købmand. Kand. 1885. Lærer i Kbh.. Kapellan i Korsør 1887. Sognepræst for Gimsing menighed 22/1 1890-18/10 1898. Sidenhen præst i Odense (til 1928).

Møller, Anders (5/4 1852-18/4 98).

Lærer. Dim. Skårup 1872. Lærer v. privatskole i Struer 1875, v. Struer offentlige skole 1878, v. Vormark skole 1883.

Møller, Christine (1/12 1859-1937).

Lærerinde i Struer. F. på Vejbjerggård i Humlum, datter af propr. Jacob Chr. Møller i dennes første ægteskab. (I to ægteskaber havde propr. Møller 15 børn, 5 + 10). Dim. Zahles sem. 1889. Lærerinde i Skive 1890, Ringkøbing 1891, v. Struer borgerskole 3/8 1893-30/11 1924. »Vestjydens bedste egenskaber: hjertensgodhed, et stilfærdigt lune, gudsfrygt og ærlighed har frk. Møller fået i arv og yderligere plejet under sin mangeårige virken og færden blandt mennesker af samme rod. Skolen havde frk. Møllers hele interesse, hun var en kundskabsrig og omhyggelig lærerinde, og der herskede god tone i hendes timer. Blandt kolleger virkede hun blidt afdæmpende og var skattet for sit lyse sind, sin venlighed og hensynsfuldhed«. (Christensen Laug i *Dagbl.* 1924 30/11).

Møller, Thomas Chr. (1858-1945).

Sognepr. i Ølby-Asp-Fousing 1889-1911, provst for Hjerm-Ginding herreder 1891-1911. G. 1890 m. Ane Christine Traasdahl. Provst Møller, som var broder til forannævnte lærerinde frk. M., har udg. »Slægtsminder og egne Oplevelser« med værdifulde skildringer fra Strueregnet.

Nielsen, Chr. (1837-1914) f. i Hjørring. Nedsatte sig som bødkermester i Struer i 1866 og drev i den tid, da østersdepotet havde plads i Struer, en stor forretning. Boede først i et lille hus dér, hvor nu den store ejendom Strandgade nr. 2 ligger, og opførte ved midten af 80'erne det store hus på det ny torv, som i dag ret uforandret i det ydre ligger som Østergade nr. 1 (Koustrup).

Nielsen, Jens (1832-11/2 1912) f. i

Hjerm, s. af husejer Niels Peter Jensen. Smed i Gimsing. Medl. af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1871-1/1 1877.

Nielsen, K. C. (f. 1872 i Kirke Hylinge). Udd. i Tølløse og Paris. Etabl. skræderforretn. i Struer 1898.

Nielsen, Krogsgård (1870-1941) f. i Nørre Nissum. Dyrlægeeksamen 1895. Praktiserende i Struer 1895-1901, Hjerm 1901-15, Struer 1915-16, derefter i Hurup v. Hadsund. Død i Viborg. Han var broder til afd. branddirektør P. Dubgård Nielsen i Struer.

Nielsen, Mads Mølgård (28/9 1846-2/6 1945) f. i Nykirke sogn ved Vejle. Læreruddannet. Lærervirk-somhed, indtil han i 1887 købte Over Yllebjerg i Hodsager v. Holstebro. — Holstebrokredsens folke-tingsmand 1890-1920 (Venstre). Fra 1905 husmand i Aulum.

Nielsen, Mikkell (1/1 1851-15/5 1923) f. i Voldby sogn v. Randers, s. af gårdmand. Kom til Struer 1885. Var medejer og bestyrer af Kjelds-mark og Overhoved Teglværk i over 25 år. Medlem af det første Struer sogneråd 1/1 1895-1/1 1898 og igen fra 1/1 1901-7/1 1911. »Indehaver af hverv, som han ligesom sin livsgerning røgtede med samvittighedsfuldhed og pligttrøskab. En venlig, hjælpsom og omgængelig mand« (*Struer Avis*). Æresmedl. af Borgerforeningen, i hvis bestyrelse han sad i mange år. En datter af ham var gift m. fiskeeksportør Niels Mehlsen.

Nielsen, Poul (Venø) (31/10 1853-12/2 1935). Lygtetænder og opsynsmand ved kødkontrol og sprøjtehus i Strandgade 1898. 1907 opsynsmand ved det offentlige slagtehus. Som opsynsmand ved kødkontrollen var N. til stor nytte for dyrlægen, han var skrap og vidste nøje, hvem af slagterne man skulde passe på.

Nielsen, Thomas (24/11 1845-1/6 1928). S. af gårdejer Niels Thom-

- sen Lille Stenum i Råsted. På Staby højskole 1863. Biskolelærer om vinteren og tjenestekarl om sommeren de flg. par år. Landvæsensuddannelse. Forvalter på en gård i Sønderjylland 1870-71. Gårdbestyrer på Langholtgård v. Kolding 1871-74. Bestyrer på fattiggården i Gimsing 1874-78 og købte derefter en landejendom i Vejrum. På koldingegnen havde han gjort bekendtskab m. Chr. Berg, og da denne i 1881 oprettede »Holstebro Dagblad« som en aflægger af »Kolding Folkeblad«, opfordrede han Th. N. til at overtage posten som lokalredaktør. Th. N. flyttede til Holstebro og købte »Postgården«, som han i mange år drev ved siden af sin redaktørvirksomhed. Dømtes p. gr. a. holstebroaffæren i 1885 til 3½ månedes varetægtsarrest s. m. gårdejer Noes fra Sir. Medl. af Holstebro byråd 1900-1906.
- Nissen, Anton* (8/10 1855-22/2 1950) f. i Struer, s. af smed Niss Chr. Pedersen og Maren Nielsdatter. Boede hele sit liv i Østergade 6. Opr. malmester og som sådan medstifter af Håndværkerforeningen. Sognefoged i Struer fra 1899 til embedets nedlæggelse i 1917 for en løn af 40 kr. årlig! Samtidig lægdsmand for andre 40 kr. og pantefoged. Fra 1918-1945 tillige forligsmægler. I mange år desuden vejerassistent hos den kgl. vejer. Virksom og åndsfrisk til det sidste. Gammel hædersmand og gammel kraftkarl. Faldt 79 år gl. ned i en skibslast og fik slem læsion i hovedet, lå et par dage på sygehuset, men vilde hjem til jul, og klippede selv syning og det hele op, da der gik betændelse i såret — og kom sig hurtigt. Lige til sygdom få måneder før hans død tvang ham i seng, kunde han ses på småture med indkøbskurven i hånden. »Han holdt af at dvæle i minderne om de svundne tider, og når man talte med ham, fornægtede hans lune sig ikke« (Dagbl. 24/2 50). Æresmedlem af afholdslogen »Ansgar« og Struer Venstreforening.
- Nissen, Marinus* (1857-13/12 1893). Broder til den foregående. Smedemester i Struer. Den første, der blev begravet på Struer kirkegård. (En anden broder til Anton Nissen druknede på fjorden 12/3 1875 26 år gl.. Gik gennem isen på vej fra Venø, let at finde, fordi hans lille hund uafbrudt kredsede omkr. stedet.)
- Nørgård, Jens Jensen* (1825-14/5 1905) f. på Nørgård i Gimsing, s. af gårdejer Jens Jensen. Medl. af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1871-1/1 1877. Død som husejer i Struer. Solgte sin gård til Hans Justesen fra Lemvig (1851-11/4 1912). Da Justesen overlod sin søn Nørgård, byggede han selv det lille hus på Gimsing sognevej, der siden hans død tilhørte Gimsing menighedsråd.
- Olesen, Ville Hvass* (5/3 1871-7/8 1933) f. i Viborg. Dimm. Skårup 1894. Lærer v. Struer Borgerskole fra 1/4 1896 til 30/4 1931. G. m. Anna Poulsen (f. 12/4 1870 på Fanø). Dim. Zahle 1893. Lærerinde v. forsk. små private skoler i Struer og ved Realskolen. Fra 1904-31 ved Borgerskolen. Lærer Olesen var stærkt lokalhistorisk interesseret; offentliggjorde en del småstudier til Struers historie i bladet »Konkordia«.
- Olsen, N. Dige* (1866-1928). Lærer ved den ny søndre skole i Gimsing 2/12 1889-16/12 1891.
- Olsen, Peter Chr.* (28/9 1826-18/6 1913) f. i Nyboder i København. Havnefoged i Struer 1856-1912. Kom som 9-årig til marinen og tjente fædrelandet til han var 30. Var med ombord på linjeskibet »Christian VIII«, da det sprang i luften ved Eckernførde 5/4 1849, og derefter en tid i tysk fangenskab. Hans egen berømmelige beretning om begivenheden findes på tryk i

Franz v. Jessens bog »Dengang jeg drog afsted«. Hans løn som havnefoged var i mange år yderst beskedent, først 1882 fik han 800 kr. og fri bolig. 19/4 1887 fik han overrakt Dannebrogsmændenes hæders tegn for 25 års tro og dygtig tjeneste af formanden for havnekommissionen, borgmester d'Auchamp, Holstebro. »Der flagedes i dagens anledning fra skibene i havnen« (Struer Avis).

Olufsen, Peter (6/6 1862-19/11 1933) f. i Tønder, s. af købmand Peter Olufsen (1823-1903). Landbrugskand. 1882. Købte Kvistrup og Ørumgård i Gimsing 1888, ejede tillige Gimsinghoved 1897-1915. Han var en dygtig landmand og en foregangsmand, der hurtigt gjorde Kvistrup til en mønsterdrevne gård. Og da han desuden var en repræsentativ og initiativrig person, fik han også snart en fremskudt stilling i det offentlige liv. Kom ved suppleringsvalget 19/5 1893 ind i Gimsing-Struer sogneråd, og valgtes efter sogneadskillelsen i dec. 1894 ind i det ny Gimsing sogneråd (formand 1895-98). 1897-1911 meddirektør i Struer Bank. Landstingsmand for 8. kreds 1910, genvalgt 1914 og 1915, tingvalgt 1918, ud 1920. Lang række tillidshverv: formand f. Hjerm-Ginding herreders landboforening 1902-11, repræsentantskabshverv i Det kgl. Landhusholdningsselskab, Jydsk Hedeselskab, Københavns Handelsbank m. m.. »En meget anset mand, hvis navn var kendt ud over landet« (Dagbl. 20/11 33). G. 1890 m. Anna Hansen (1866-1941), proprietærdatter fra Nygård i Ejsing (nu Ejsingholm kaldet), søster til den i 1897 tidligt afdøde proprietær Andr. Grøn Hansen, Gimsinghoved. Fru Olufsen drev Kvistrup videre efter P. Olufsens død, indtil sønnen Aksel Olufsen (f. 1901),

der tidligere havde drevet Ejsingholm, overtog den i 1935.

Opstrup, Niels Marinus (1823-22/5 1879) f. i Holstebro. Drev omfattende købmandshandel på Østergade i Struer (nuv. nr. 20). Ejede sluppen »Constantia«, som han havde købt i Norge, og som han især brugte til at hente norsk tømmer. G. m. gæstgiver Wejlstrups datter Anna Marie (d. 27/5 1909, 70 år gl.). Datteren Jenny (f. 1861) var Struers første cyklende dame.

Pedersen, Jens Carl (18/8 1842-?). Lærer v. den offentlige skole i Struer 14/4 1875-16/2 1878. Forflyttet herfra til Ribe mark.

Petersen, Anne Marie (1850-?). Privat dimm. 1879. Samme år ansat ved den offentlige pigeskole i Bjerggade, fra 1885 ved Borgerskolen; afskediget 1/1 1903.

Petersen, Carl Parmo (1830-11/9 1882) f. i København, lærersøn. Ejer af Gimsinghoved 1869-82.

Petersen, Niels (19/2 1844-?). Lærer ved den nyoprettede offentl. skole i Struer 1/8 1872-1/4 1875. Forflyttet til Bagsværd.

Poulsen, J. A. (12/8 1860-24/12 1940). Var først i isenkræmmerlære, men efter udstået soldatertid trådte han ind i det af Estrup oprettede gendarmerikorps, hvor han avancerede til sergent og leder af de faste gendarmeristationer i Himmerland. Kom som regel godt ud af det med befolkningen. Fra 1897 virkede han i Struer som politibetjent, indtil han i 1903 slog sig på fotograferingen. Som fotograf blev han kendt og anerkendt vidt omkring på egnen; forsynede Jeppe Aakjær med illustrationer til flere af hans artikler.

Poulsen, J. P., f. i Vejle. Politibetjent i Struer 1885-1897. Opgav stillingen for at blive fattigforstander i Holstebro.

Poulsen, Poul Andersen (14/3 1836-10/2 1927). Bademester i Struer.

- Træskomand på Thyholm til 1876, fattiggårdsbestyrer i Søndbjerg til 1894, derefter i Struer, hvor han ejede badehusene ved havnen til ca. 1917. Veteran fra 1864 og dannebrogsmænd. En søn af ham var en tid præst i Ølby, en anden vognmand i Struer (Jens Poulsen, Kirkegade 34).
- Prohaska, C. A.* (1871-1905). Begyndte i slutn. af 1890'erne en større manufakturhandel på Østergade i Struer (nr. 27). Hans enke Hertha P. (f. 1875) giftede sig i 1907 med hotelejer Peter Schou. En søn af P., C. W. Prohaska (f. 1903) er siden 1937 professor i skibsbygning ved Danmarks tekniske Højskole.
- Ravn* (26/10 1846-1904). Overbanemester i Struer til 22/12 1894, da han forflyttedes til Odense. Boede i nuv. Jernbanegade 5 og ejede en del af de omkringliggende grunde. Det åbne terræn her mellem Søndergade og banegården kaldtes populært »Ravns plads«, og de omreisende cirkus op slog gerne her deres telte. I huset boede senere i mange år trafikkontrollør O. Mortensen (Melvø) (1869-1949).
- Rosenthal, Fr. Grüner* (12/12 1856-1941), f. i Middelfart, s. af en farvermester. Exam. jur. 1878. Sagfører i Struer 19/4 1883-11/10 1894, derefter sagfører i Skive til 1940. Død i København. Medlem af Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1889-11/10 94. Formand 1889-92. Medl. af Skive byråd 1899-1932. G. 1900 m. Marie Bach, der en tid havde holdt pigeskole i Struer (nuv. Østergade 56).
- Rønn, Chr. Sørensen* (1859-1908), f. i Jacobsgård Harboøre, s. af gårdejer Søren Christensen Rønn. Fiskeeksportør i Struer. Byggede i 1898 den store ejendom på hjørnet af Østergade og nuv. Fiskergade. En søn af ham var fiskeeksportør N. Chr. Rønn (13/9 1894-4/9 1950).
- Rønnov, Emilie* (4/2 1840-?), f. i København. Præliminæreks. 1877. Lærerinde ved den nyoprettede offentlige pigeskole i Bjerggade 28/1 1878-18/11 1879. Derefter forflyttet til Stiftsbjergby.
- Sand, J. Pedersen* (1833-7/2 1903). Efter krigen 1864, som han deltog i som marinesoldat (med i slaget v. Helgoland og hædret med sølvkorset for sine bedrifter her), nedsatte han sig i Struer, hvor han overtog Wejlstrups gamle gæstgiveri på Østergade (nedrevet 1936). Drev beværtning her i en længere årække.
- Sand, Laurids* (14/8 1843-7/12 1934), f. i Lemvig, s. af gørtler Jens Sand. Kom i 1873 til Struer og drev 1884-1909 en betydelig malerforretning. Byggede flere ejendomme. Tog virksomt del i arbejdet for opførelsen af Struer kirke og missionshuset i Nørregade. 1901-07 medl. af Struer sogneråd. Mest kendt var han dog som repræsentant i Grundejerkreditforeningen 1893-1932. Havde en enestående indsigt i alle forhold vedr. byens ejendomme. En søn af ham var afd. redaktør P. A. Sand i Kirkegade 12.
- Sauer, Jens* (1852-30/12 1931), f. i Agger og opvokset på Harboøre. Kom i 1889 til Struer, byggede hus i Nørregade (nr. 23) og drev i mange år fiskeri på Limfjorden, indtil han i 1901 grundede sit store eksportfirma. Da han selv som gammel mand lagde op, førtes det videre af sønnen M. Sauer (f. 1884), men han færdedes stadig daglig på havnen, indtil sygdom fik kraftigt tag i ham. Brød derefter op og flyttede til en datter i Herning, men døde få uger efter.
- Schjødt, Chr.* (1852-5/6 1924), f. i Bred. Nedsatte sig som murermester i Struer 1877 og var mester for de fleste af de bygninger, der rejstes i 1880'erne og 90'erne. Som den solide håndværker og retlinede person, han var, fik han en mængde

hverv at passe ved siden af: i 25 år leder af Struer Brandvæsen (udn. til dannebrogsm. ved sin fratræden), mangeårig kasserer i Håndværkerforen., repræsentant i brandfors. »Danmark« (hædersdiplom), taksationsmand i Jysk Grundejer-Kreditforening. Medl. af Good Templar og Odd Fellow. »Han var af et vindende og blødt gemyt, let til at få tårer i øjnene; han kunde komme så venligt og hjerteligt til en« (provst Christensen, Sahl, v. hans begr.). Hans søn, murer Edv. Schjødt, (f. 1878) går nu, efter at sygdom forlængst har tvunget ham til at lægge op, utrættelig sine ture i byen og langt ud i omegnen, altid med en venlig hilsen til både store og små.

Scholl, Herlov Dalhoff (1848-18/7 1914), f. i København, s. af billedhugger P. J. J. Scholl, broder til kgl. balletdanserinde Anna Tychsen (1853-96). Provisor v. hjælpeapotheket i Struer (Vestergade 14) 1878, apotheker ved det nyopførte apotek på Vestergade 1889. I mange år sanglærer v. Realskolen og en af de drivende kræfter i byens foreningsliv, f. o. fr. som sanger og amatørskuespiller. G. m. Malfridur Øgmundsen (1849-1920). En datter, Johanne, g. med professor, dr. phil. Hans Brix, der var lærer ved Struer Realskole 1898-1903.

Schou, A. F. (7/3 1814-19/3 1898), f. i Kvistrup Mølle, s. af møller Niels Madsen Schou. Overtog møl- len i 1850 efter sin far og drev her i 30 år en betydelig virksomhed som møller og landbruger. En af de første landmænd, der slog sig på forsendelse af fedekvæg. Overdrog møl- len til sin søn Niels Schou og flyttede til Struer, hvor han sam- men med svogeren T. W. Jensen drev det af konsul Rygård grundede Struer Teglværk, indtil han i 1897 overdrog sin andel til T. W. Jen- sens arvinger. Gjorde et stort ar-

bejde i Velgørenhedsselskabet og kirkekomiteen og var til sin død medlem af sparekassens bestyrelse. »Var i sit hjem en venlig og gæstfri mand, hans hus stod altid åbent for den store familie og bekendtskabs- kreds. Som borger var han af loyal tænke måde og en sand patriot, og alene for denne ene side af hans liv vil hans minde ikke komme til at savne en hæderskrans« (Str. Avis). G. m. Mette Bothilde Jensen (1823-1908).

Schou, Christian Møller (8/10 1855-> 22/5 1916), f. i Holstebro, s. af købmand Mads Schou. Uddannet i faderens forretning i Struer og i to- baksfirmaet David Jessurun i Ham- burg. Fra 1882 medindehaver af fa- derens store landskendte virksom- hed, eneindehaver efter faderens død 1889. Afløste 1887 faderen som svensk-norsk vicekonsul. Medl. af havnekommissionen, formand i spa- rekassen, virksomt medl. af kirke- komiteen og komiteen for oprettelse af et lystanlæg. Medl. af Gimsing- Struer sogneråd 1892 v. supple- ringsvalg og straks valgt til for- mand. Også formand for de første Struer sogneråd til 1904. Kommu- nedelingen i 1895 for en stor del hans værk. Hans betydning for byens udvikl. i disse år enorm (gas- værk, kødkontrol, epidemihus o.s.v.). Skabte 1897 Struer Bank og var dens administrerende direktør til han forlod byen i 1909. Afslog gentagne opfordringer til opstilling ved landstingsvalg. Udskilte efterh. isenkramforretningen (1896, Hald, senere P. Nielsen), kulforretningen (Ålborgfirma) og kolonialforretnin- gen (1899, Guldborg Hansen). Til- bage blev tømmerhandelen samt korn- og foderstofforretningen. Overtog ledelsen af Aarhus Pri- vatbank efter opfordring 1909. I Århus tillige formand for Jysk Tele- fon Aktieselskabs bestyrelse fra 1911 til sin død. »Den fødte leder,

- i besiddelse af de bedste Schouske egenskaber: initiativrig, handlekraftig, brav og retskaffen til finger-spidserne, med et varmt hjerte for dem, der led ilde« (P. Schou). G. 1883 m. Poulina Jacobine Tolderlund (1862-1954). Deres eneste søn, Frederik Schou (f. 1885), som en tid ledede forretningen i Struer, lever nu i København.
- Schou, Mads* (31/8 1826-15/3 1889), f. i Ringkøbing, s. af købmand F. C. Schou. Uddannet i Flensborg og Altona. Købte i 1850 s. m. svogeren Niels Holst købmandsgården Østergade 19 i Holstebro og i 1853, atter s. m. svogeren, Kompagnigården i Struer af konsul Rygård, netop da der arbejdedes på anlæggelse af en havn her, og oparbejdede her en stor forretning. Flyttede selv til Struer 1858 og var fra 1861 eneindehaver af Kompagnigården. Købte 1862 s. m. propr. Eyber og møller A. F. Schou, Kvistrup, Struer Teglværk af konsul Rygård, og samme år købte han alene af propr. Sindberg Torngårds marker vest for nuv. Søndergade overfor teglværket. Ejede også store arealer vest i byen. »Virkede med utrættelig ihærdighed på Struers udvikling, og byen kan for en stor del takke ham for, hvad den er blevet til« (Struer Avis 16/3 1889). Fik naturligvis en mængde tillidsposter: formand i Gimsing-Struer sogneråd 1/1 1877-1/1 1883 og 1/1 1886-1/1 1889 svensk-norsk vicekonsul, medl. af havnekommissionen fra 1855, stifter af Struer Sparekasse, medstifter af Den konservative Klub og første formand 1888. G. 1853 m. Maren Møller (1828-1909) f. i Ballum, d. i Struer.
- Schou, Niels* (17/7 1849-2/10 1915), f. i Kvistrup mølle, s. af mølleer A. F. Schou. Overtog møllen, da faderen flyttede til Struer. Mage-skiftede i juli 1900 møllen med hotellet i Kjellerup, som han drev til 1914, hvorefter han forpagtede det til sønnen Jens Breinholt Schou. Døde i København. En anden søn af ham er apoteker A. Schou, St. Clemens Apothek, Århus. N. Schou sad i Gimsing sogneråd 1/1 1883-1/1 1889.
- Schou, Peder Christian* (1823-1885), f. i Helsingør, d. som politibetjent i Struer.
- Sigh, Jens Peter Christensen* (1871-1932, 23/12), f. i Ydby. Lærer v. Gimsing søndre skole 25/1 1894-1/9 1898. Var derefter lærer i Handbjerg, indtil han i 1910 kom til borgerskolen i Struer (afsked 30/4 1932). Fik i sin Struertid mange tillidshverv, sad i byråd, menighedsråd og foreningsbestyrelser, og virkede desuden som organist i kirken.
- Sinding, Rasmus Emil* (1843-1909). Toldopbeholderskontrollør i Struer 1882—93. Medlem af Gimsing sogneråd og formand for samme en kort overgang i 1892. Flyttede til Løgstør 1893. En søn af ham var den senere kendte landskabsmaler Knud Sinding.
- Skallerup, Niels Christian* (21/3 1858-4/5 1943), f. i Struer, s. af forannævnte. Rebslager i Struer gennem mere end 50 år. Bortset fra nogle ungdomsår »på valsen« i Tyskland og nogle manddomsår i Amerika, boede han hele sit lange liv i Struer som en værdig repræsentant for den gode gamle håndværkertype. 1893 medindehaver af faderens forretning, 1904 eneindehaver. Fabrikkerne ødelagde efterh. forretningen, og krigen 1940 sandsede den helt.
- Skallerup, Niels Nielsen* (1832-1907, 27/7), f. i Stagstrup, s. af husmand Niels Chr. Pedersen Skallerup. Begyndte i 1857 under de primitiveste forhold sin rebslagervirksomhed på bjerget i Struer og byggede siden den nu forsvundne reberbane ved Vestergade, som et gadenavn stadig bevarer mindet om. Medlem af

Gimsing sogneråd 1/1 1868-1/1 1874. »En overmåde stræbsom og hæderlig mand« (Struer Avis 27/7 1907). Byggede i beg. af 80'erne ejendommen Østergade 9, hvor der i mange år var rebslagerbutik.

Skov, Laurids Pedersen (1845-1920). Vinderupkredsens første folketingsmand (moderate venstre) 1895-98. Ejede 1872-78 gården Skov i Fabjerg, 1878-88 boede han i Karby på Mors, ejede derefter Offergård i Naur, indtil han i 1897 blev branddirektør i Varde.

Smith Knudsen, Søren Friis (7/5 1854-5/12 1919), f. på Sofienlund i Hjerm sogn, s. af proprietær Sønke Andreas Smith Knudsen. Efter uddannelse på hærens elevskole og nogle års tjeneste som løjtnant ved husarerne, kom S. K. til Struer i 1879, begyndte boghandel i ejendommen Østergade 31 og forpagtede samtidig enkefru Wejlstrups gård lige overfor på den anden side af gaden. Senere blev han tillige prokurist i købmand Opstrups forretning og bogholder i Østersselskabet; men en ondartet øjensygdom gjorde ham i lang tid uskikket til kontorarbejde. En årrække var han forpagter af Struer præstegård og kunde samtidig overkomme at være skatteopkræver og regnskabsfører for Telefonselskabet, samt at passe telefoncentralen. Endelig blev han også i 1896 dampskibsekspeditor for D.F.D.S. Men ikke nok med det! Man gav ham også tillidsposter i repræsentantskabet for livsforsikringen »Fremtiden« og bestyrelsen for »Struer og Omegns Sparekasse«, og blandt byens amatørskuenspillere var han en af de drivende kræfter. Den smukke og aristokratisk udseende mand — man kaldte ham aldrig andet end *løjtnanten* — var meget afholdt i byen. »Til begravelsen var der et sådant væld af kranse og blomsterdekorationer, at

vi sjælden har set magen til« (Struer Dagbl. 11/12 1919).

Han var gift m. den yngste af gæstgiver Wejlstrups 4 døtre Methea (1854-1922) og havde 6 børn, hvoriblandt trafikkontrollør Sønke Andreas S. K. (1880-1931), boghandler Olaf S. K. (1883-1943) og dampskibsekspeditor Svend S. K. (1893-1942), alle i Struer.

Stokholm, Mads Balle (1838-1908, 25/9). Mangeårig købmand i Struer (Østergade 18). Ejede al den jord, hvorpå senere Kirkegade, Kirkepladsen og kirkegården kom til at ligge. Blev kirkeværge ved den ny kirke fra 1891 og til sin død. Var ligeledes i en årrække bestyrelsesmedlem i Velgørenhedsselskabet.

Strand, Frederikke (1840-1931), g. m. skibstømrer Strand (1838-1910). Kendt af alle i byen dengang som en meget søgt og afholdt hushjælperse og sygeplejerske. Sønnen Carl Strand, død 1955.

Svendsen, Søren (1859-1934). Vinderupkredsens folketingsmand (moderate venstre) 1898-1902 (for Holstebro kreds til 1926). Gård ejer, Nøddelund pr. Bjerringbro. Som erklæret tilhænger af Indre Mission var han et særsyn i den tids politiske liv.

Tang, Peter Knudsen (1805-1884, 12/9), f. i Struer, s. af fisker Knud Tang. Drev allerede fra 1830 købmandshandel i Struer. Hans gård lå, hvor slagter Schou havde butik i Østergade 18. Ejede flere huse i Struer, bl. a. Østergade 10. Havde som skibsreder i forening med gæstgiver Wejlstrup 3 skibe — foruden nogle småfartøjer. Hans gravsted på Gimsing kirkegård lige under kirkeklokken er stadig bevaret; her ligger også hustruen Ane T. (1806-94) og sønnen Knud (1834-53).

Theilade, Hans Sessing (1844-?). Sognepræst i Ejsing-Sahl 1883, provst for Hjerm-Ginding herreder 5/6 1886. Maj 1891 forflyttet til Kreg-

me-Vinderød. Fra 1898 i Stouby v. Vejle.

Thing, Peter (6/12 1871-1/3 1937), f. i Struer, s. af arbejdsmand Chr. Pedersen. Grundede fiskeeksportforretning i Struer 1903. Drev desuden 1912-17 beværtning i Wejlstrups gamle gæstgivergård, det senere, nu nedrevne Afholdshotel.

Thomsen, Hans Bernth (2/8 1820-14/2 1897), f. i Thisted, ældre broder til den store købmand i Doverode, Niels Lassen Thomsen (1825-1900), der var gift med en datter af konsul Rygård i Struer. Købte 1853 Torngård i Struer af konsul Rygård (solgte den igen 1861 til proprietær Sindberg fra Thy) 1854 brevsamler i Struer, 1865 postekspeditør, 1889 postmester, fra 1855 tillige dampskibsekspeditør og fra 1866 telegrafbestyrer. Medlem af Gimsing sogneråd i 24 år! (d.v.s. Hjerm-Gimsing sogneforstanderskab 1859-65, Gimsing sogneforstanderskab, fra 1867 kaldet sogneråd, 1865-1/1 1883), heraf 12 år som formand (1865-1877). Blev ved majestæternes guldbryllup i 1892 dekoreret med ridderkorset, »en udmærkelse, hans ædle og loyale karakter tilfulde fortjente« (Struer Avis 15/2 1897). Virksomt medlem af komiteen til opførelse af en kirke i Struer. »Både som embedsmand og privatmand var postmesteren en overordentlig human, forekommende og elskværdig personlighed, hvorfor han også var agtet og afholdt af sine medborgere« (Struer Dagbl. 15/1 97).

H. B. Thomsen var 1. gang gift med en guldsmeddatter fra Ringkøbing, Andrea Christine Andersen (død 11/1 1875 51 år gl.). En datter af dette ægteskab, Caroline Sophie Thomsen, blev i 1873 gift m. manufakturhandler Carl Dujardin i Struer, hvis far var indvandret fra Belgien (hans far igen indiv. til Belgien fra Frankrig under den store

fr. revolution). D. forlod Struer i 1880 for at blive kgl. vejer og måler i København. En datter af D., Marie D. (1878-1951) blev gift med T. W. Jensens næstældste søn, købmand Niels Jensen i Struer (28/1 1870-9/1 1942).

4/4 1876 giftede H. B. Thomsen sig igen, 56 år gl., med den 27-årige Madsine Wejlstrup (1848-1926), og en ny stor børneflokk voksede op i postgården.

Thorgaard, Laurids (Laust) opr. Laust Lauridsen (navneforandring officielt 30/12 1904) (5/6 1841-6/2 1926), f. i Struer, s. af husmand og fisker Laust Zachariassen. Mangeårig værtshusholder i Kompagnigården, senere igen ejer af Hotel Struer. Købte i 70'erne af konsul Schou jorden langs vestsiden af sognevejen til Gimsing fra præstegårdshaven og op til Galgebjerg. Medlem af Struer sogneråd 1/1 1898-1/1 1904 og som sådan medlem af sundhedskommissionen. I sine senere år landmand i Ølby. Død på alderdomshjemmet i Skolegade 7.

Thorgaard, Niels, opr. Niels Lauridsen (13/8 1834-29/9 1924), broder til forannævnte. Ernærede sig som fisker og skipper. Sejlede i mange år med sluppen »Constantia« med varer til Lemvig fra damperen »Zephyr«, der om vinteren kun gik til Struer. Fik 20 rdl. for hver tur. Formand for fiskerne ved Østerskompagniet. Medlem af Gimsing sogneråd febr. 1878-1/1 1886. Det gamle, smukke hus, som han byggede i Vestergade 1862 (nr. 6), forsvandt nogle år efter hans død. Alle dage meget agtet og velanset i sin by. Æresmedlem af Struer Fiskeriforening.

Topp (1849-1895). Saddelmager i Struer, Bjerggade. Meget afholdt og anset håndværker. Også meget søgt som opvarter ved herskabsmiddage.

Tranberg, Søren Møller (1801-1874, 28/8), f. i Holstebro, s. af byfodet

- T., der en tid ejede Nederhuset og Kompagnigården i Struer. Præst i Hjern 2/4 1828-13/6 1874.
- Trudsø, Chr. Jensen* (6/12 1834-19/11 1912), f. i Gimsing, s. af smed og gårdejer Jens Christensen. Mangeårig smedemester i Struer. Medlem af Gimsing sogneråd 1/1 1874-1/1 1886. Gift m. Marie Mehlsen, en søster til fiskehandler Fr. Hoffmann Mehlsen. Sønner af Chr. J. T. er afd. smedemester Carl Trudsø (d. 1950) og aut. vand- og gasmester Hans Trudsø. En datter er gift med gartner Jensen, Gimsing.
- Wejling, P.* (28/11 1855-6/1 1934). Mangeårig købmand i Struer, Vestergade 29. Broder til den i 1933 afd. kreaturhandler W.
- Wejstrup, Niels* (1807-1878, 18/9), f. i Ulfborg. Gæstgiver og handelsmand i Struer.
- Westergaard, Andr.* (1796-1879, 1/7), f. i Vorgod, s. af skolelærer. Købte 1826 Struerdal og blev samtidig medejer af Kompagnigården og Nederhoved (der lå på det nuv. bane-gårdsterræn. Beg. i 1832 den træplantning, »Westergårds plantage«, der senere blev til »Mundbergs Anlæg«. Stærkt politisk og religiøst interesseret. En tid folketingsmand. Medstifter af Indre Mission 1853.
- Wissing, Niels Søren* (1844-1898, 28/6). Havde i mange år jernbanelog restaurationen i forpagtning og ejede desuden Hotel Struer indtil få år før sin pludselige død (under besøg i Odense). Drev tillige en meget søgt keglebane ved banegården. Byggede ejendommen Østergade 44 i 1897. I hans gamle hus fra 80'ernes beg., der ligger omme bag ved, lever endnu hans søn, agent Th. Wissing (f. 1880). To yngre sønner, overretssagfører W., Odense, og restauratør W., Struer, døde begge unge i beg. af 1920'erne.
- Øllgaard, MacDonald* (1843-?), f. i Snebjerg, s. af gårdmand. Gimsings første sognepræst, udn. 30/9 1875. Kapellan i Føvling fra 1868. Fra 1882 sognepræst i Borre på Møen.

SLÆGTERNE WINDFELDT JENSEN, KNUDSEN OG OLUFSEN

Sognefoged
Jens Lassen
Rejsby

Niels Schack (Skak) Jensen
1780-1845
gift m. Dorothea Windfeldt
(1796-1837)

Hans Windfeldt Jensen
1819-?
g. m. kusinen
Kristine Knudsen

Mette Christine
1817-99
g. m. lærer P. C. Amstrup
(1807-79)

Mette Bothilde
1823-1908
g. m. møllejejer i Kvistrup,
senere teglværksejer i
Struer, A. F. Schou
(1814-98)

Nicoline
g. m. møller, senere agent,
Søren Aalkjær i Struer

Jens Lassen Jensen
Terman Windfeldt Jensen
1828-94
købmand i Struer
g. m. Mette Kirstine Weil-
strup (1847-1903)

Maren Jensen
1782-1869
g. m. gæstgiver i Ribe
Kresten Knudsen
(1773-1859)

Jens Lassen Knudsen
1819-86
Den kendte præst i Lejr-
skov, der altså var T. W.
Jensens fætter, var gift m.
Nanna Bojsen og fader til
den berømte forfatter Ja-
kob Knudsen (1858-1917).
En søster til Jakob Knudsen,
Nanna Scheller, var moder
til Nanna Matthiesen, gift
m. rektor Einar Matthiesen,
Struer

Kristine Knudsen
gift m. fætteren Hans Wind-
feldt Jensen (T. W. Jensens
ældste broder)

Karen Schack (Skak) Jensen
1784-1862
g. m. kroejjer i Rejsby Oluf
Pedersen (1785-1825)

Peter Olufsen
1823-1903
købmand i Tønder
gift 2. gang m. Ane Emilie
Redlefsen (1829-64). Af
den berømte Nansenslægt

bl. a.:
Niels Schou
1849-1915
møllejejer i Kvistrup, senere
hotelejer i Kjellerup

Maren Jensine
1865-1948
g. m. Stephan Agger
(1862-1923)
manufakturhdl. i Struer

Agnes Aalkjær
f. 1874
rentrice i Struer

Theodor Skak Jensen
1868-1925
Niels Jensen
1870-1942
g. m. Marie Dujardin
(1878-1951)

Johannes Jensen
1872-1946
g. m. Fanny Foght, søster til
stationsforst. Foght, Struer

Ingeborg
g. m. lærer Aksel Bang
(søn af læge J. A. Bang,
Struer)

Anna
f. 1876
g. m. redaktør Krarup
(1866-1929)

Knud Jensen
f. 1878

Kornelia Skak Olufsen
1858-1939
g. m. læge Jens Morten
Abrahamsen (1856-1920)

Peter Olufsen
1862-1933
godsejer på Kvistrup
g. m. Anna Hansen
(1866-1941)

A. Schou, apotheker i Århus
J. Breinboldt Schou, hotelejer
i Kjellerup

bl. a.:
Harald Agger, tandlæge i
Holstebro (d. 1954)

Gabriel Agger
manufakturhdl. i Struer

Aage Windfeldt Jensen
fabrikant, Struer

Karen, g. m. godsejer Aksel
Olufsen, Kvistrup

Else (d. 1937) g. m. direktør
Peter Bang, B&O

Terman W. Jensen
isenkræmmer i Struer

Bent W. Jensen
isenkræmmer i Struer

Harald Abrahamsen
1885-1955
professor, overlæge v. Bispe-
bjerg.
g. m. Karen From

Erik Abrahamsen
1893-1949
professor i musikvidenskab
v. Københavns universitet

Bl. a.:
Svend Olufsen
1897-1949
direktør B&O

Aksel Olufsen
f. 1901
godsejer på Kvistrup
g. m. Karen Jensen, datter
af køb. N. Jensen, Struer

Niels Weilstrup
1807-78
gæstgiver i Struer
g. m. Mette Madsdatter

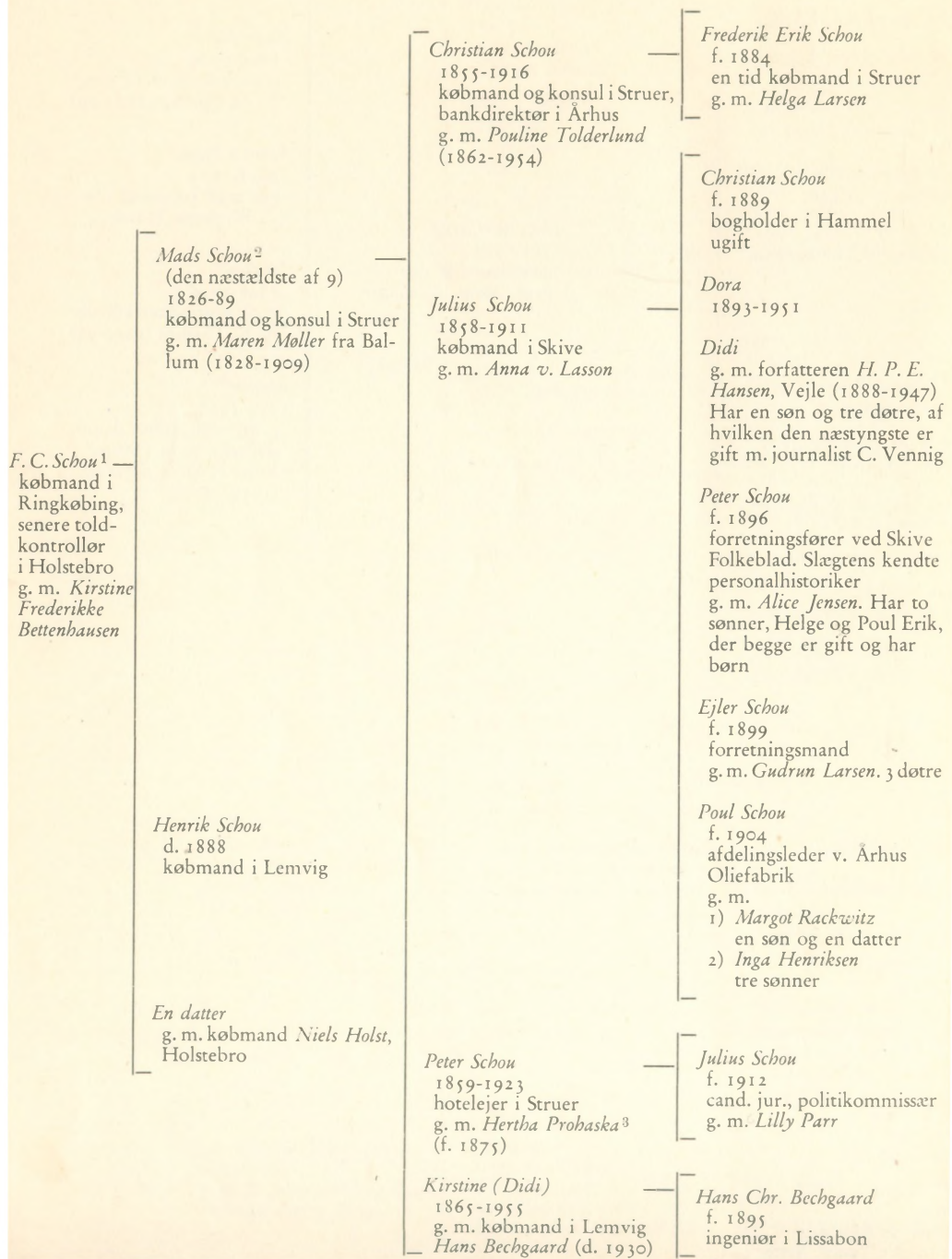
Anna Marie
1839-1909
g. m. købmand i Struer
N. M. Opstrup (1823-79)

Mette Kirstine
1847-1903
gift med købmand i Struer
T. W. Jensen (1828-94)

Madsine
1848-1926
g. m. postmester i Struer
H. B. Thomsen (1820-97)

Methea
1854-1922
g. m. boghandler, damp-
skibseks. m. m. i Struer
Søren F. Smith Knudsen
(1854-1919)

KONSUL SCHOU SLÆGTEN

¹ F. C. Schous broder, *Holger Schou*, der var lærer på Thyholm, var fader til den kendte og afholdte „Tante Line“, som i mange år og langt ind i dette århundrede forestod køkkenet på Schous Hotel.

² En broder til *Mads Schou*, proprietær *Schou* på Holtbjerg, var fader til købmand *Jepp Schou* i Holstebro (1840-1931).

³ *Hertha Prohaska* var enke efter den tidl. afd. manufakturhandler *Carl Prohaska* i Struer og havde i dette sit første ægteskab sønnen *Carl Vilhelm Prohaska*, den senere kendte professor, dr. techn. ved Danmarks tekniske Højskole (f. 1903).

Kort over Struer,

tegnet efter banens anlæggelse (1865) og før udgravningen af østre havnebassin (1867).

Kystlinjen følger fra Holstebrovej i vest nogenlunde den nuværende banelinje og skærer derefter, hvor det gule begynder, ind over nuv. Fjordvej. På det sidste stykke inden havnepladsen, har kystlinjen løbet foran rådhusets trappe og lige bagom forhusene på Østergade (17-25). På den gamle havneplads ligger i dag Fiskergade med det gamle posthus og Struer bank og ejendommene Østergade 29 og 31. Østre mole er den nuv. tværmole med Sarpborgpigen. Kystlinjen herfra og hen til Vralen følger først den nuv. havnekaj og derefter rampen op mod godsbanegården. Øst for banen ud mod Venø Bugt på matrikel numrene 40, 12 r og 24 a ligger idag de store lokomotivremiser og på nr. 23 a og 41 statsbanernes kulgård. Den nuv. jernbanelinje går i en stor bue østen om den gamle kystlinje.

Vest for Holstebrovej ligger Chr. Enevoldsens marker og hans gamle gård, som brændte i 1880. Den lå, hvor nu Voldgade begynder, men genopførtes et stykke sydligere ved den ny Ølbyvej, der blev anlagt i forlængelse af Vestergade. Vestergade, den endnu næsten ubebyggede landevej ned til Struer Gade, er let kendelig. Det samme gælder Reberbanen, Struerdølvej og Søndergade.

Det gamle byareal er indrammet af en tyk sort streg mellem punkterne A, B, C, D og E. Men bebyggelsen kom i den periode, som bogen omhandler, ikke væsentligt uden for byggelinjen af 1875 (se 1. kapitel), som er markeret ved en anden tyk sort streg fra banegården syd om matr. 15, 12k, 33c, tværs over matr. 14d og 14a, og videre syd om matr. 44b over til Holstebrovej.

Matr. 18c, 19e, 16f og 44b (fra o. 1880 Mundbergs jorder) blev til Korsgade-Langgade, Mundbergs Allé og Anlæggets østlige del. *Matr. 14a* (T.W. Jensens mark): Torvegade, Enggade, Anlægsvej og Anlæggets østlige del. *Matr. 14d* (Stokholms mark): Kirkegade, Kirkepladsen og ældre del af kirkegården. *Matr. 14c og 12d* (konsul Schous mark): nye kirkegård, Bredgade, Fjordglimt, Kirkebakken, Rosenvængets vestlige side og Ringgade på strækningen mellem Krematoriumet og „Ringgården”. *Matr. 33 abc. m. m.* (A. F. Schous teglværk): Smedegade, Tegltorvet. *Matr. 15a* (gæstg. Thorgaards mark, før 1883 konsul Schous): Rosenvængets østlige side. Ringgade med gamle sportsplads og Søndergades vestlige side ned til lægeboligen overfor Danmarksgade. *Matr. 15e og 13a* (Præstegårdens jorder): Ringgadekrydset, Søndergade ned til Buchholtz's vej, Jyllandsgade, Fynsgade til „Vilhelmshåb”, Nygade, Danmarksgade til Tårngade Venøgade og sydlige side af Rolighedsvejs vestende. *Matr. 21b*: gartneriet „Vilhelmshåb” med Ringgade 102-110. (Den gamle markvej nedover matr. 21b og 13a er nu helt forsvundet). Vejstumpen, som ses i den vestlige ende af *matr. 12i og 23b* er den første begyndelse til Tårngade, som idag munder ud ved bogstav C. Vandtårnet ligger på *matr. 12i, 23b og 24a* (vest for banen) er Fredensgade

Den gamle kystlinje
Kystlinjen følger fra
Holstebrovej i vest
nogenlunde den
nuværende banelinje
og skærer derefter,
hvor det gule
begynder, ind over
nuv. Fjordvej. På
det sidste stykke
inden havnepladsen,
har kystlinjen løbet
foran rådhusets
trappe og lige
bagom forhusene
på Østergade
(17-25). På den
gamle havneplads
ligger i dag
Fiskergade med
det gamle posthus
og Struer bank
og ejendommene
Østergade 29 og 31.
Østre mole er
den nuv. tværmole
med Sarpborgpigen.
Kystlinjen herfra
og hen til Vralen
følger først den
nuv. havnekaj
og derefter
rampen op mod
godsbanegården.
Øst for banen
ud mod Venø Bugt
på matrikel
numrene 40, 12 r
og 24 a ligger
idag de store
lokomotivremiser
og på nr. 23 a
og 41 statsbanernes
kulgård. Den
nuv. jernbanelinje
går i en stor
bue østen om
den gamle
kystlinje.

Den

